

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

KILENCZEDIK KÖTET.

(1629 — 1637.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1883.

8/43 xx 8/28

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

KILENCZEDIK KÖTET.

1629—1637.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1883.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

8°/28.

XXI. FEJEZET.

1911年11月11日
北京

I.

Bethlen a trónkövetkezés kérdését még életében elintézte. A legfontosabb kérdéseket, az az országgyűlés szabályozta, mely Katalint férje utódává választá: követi őt a fejedelemségben Katalin, kinek gyámja és első tanácsadója Bethlen István a kormányzó; de az országos dolgokban rajta kívül még a fejedelmi tanácsot is meg kelle hallgatnia: az ő beleegezésük nélkül semmi országos kérdésben nem dönthet. Halála után ez első országgyűlés válaszszon egy kincstartót. A követségeket a kormányzó és tanács jelenlétében fogadja. ¹⁾ Végrendeletében ²⁾ és utolsó intézkedéseiben e megállapodásokat szabályozta — teljes igyekezete oda irányult, hogy azok állandó fenmaradását biztosítsa. De biztosítani akarta ezenkívül három utolsó hadjáratának főeredményét is, a hét vármegyének véglegesen Erdélyhez csatolását. Ezért hívta össze a kaszai tanácskozást, ezért találkozott Murtezával a budai basával, ezért küldte Apafit a portára. De csak az alkudozások megkezdéséig juthatott: elébb meghalt mintsem bármi eredményt érhetett volna el.

Mind a három béke Ferdinándtal kötötte, hogy a hét megye Bethlen halála után azonnal visszaszálljon. Apafinak az volt a megbízatása: kivinni a portán, hogy ezt a visszaszállást a határszálen felállítandó török erő gátolja meg. De Apafi még egy hónapot töltött Erdélyben s csak oct. elején indult el. ³⁾

Bár Bethlen halálára havok óta el volt készülve kör-

¹⁾ Lásd az 1626. máj. 24-iki törvényeket.

²⁾ Kiadta egy külön füzetben Koncz József Maros-Vásárhelytt.

³⁾ L. a brassai tanács oct. 6-ki számadását Törökmagyarorkori Államokmánytár II. k. 145. l. Kétségtelen, hogy ez napon Apafi már túl volt Brassón.

nyezte s az senkit sem lepett meg: ¹⁾ mégis minden, a mi történt, az elietés és kapkodás bélyegét viseli magán. Kétségtelen, hogy közvetlen környezete, azok, kik legjobban tudták intentioit, kik hivatva lettek volna fenntartani művét — épen ezek siettek felforgatni egész munkáját s visszavinni Erdélyt oda, honnan ő kiindult. S ez bizonyos tekintetben annak a kétfejű kormányzásnak, melyet ő constituált, volt a következménye.

Ugyanaza Strassburg Pál, ki közvetlenül a Bethlen halála után irt jelentéseiben égis megasztalja őt, s mint az uralkodás mintaképét állítja elő ²⁾ egy Katalin érdekében készített védiratában, mely összes eddigi állításaival ellentétbe hozza őt, Katalin minden gyarlóságáért és bukásaért a felelőséget Bethlen Gáborra hárítja. ³⁾

Ilyen alakban maga Strassburg sem hitte azt — legalább mindennel, a mit előbb és utóbb irt Bethlenről ellenkezik az. De tény, hogy mind annak, mi Bethlen halála után történt magva még az ő életében el volt hintve. Minden intézkedése a család egyetértésére volt számítva. Katalin a választási pontok értelmében csak addig birhatván a fejedelemséget, míg nevét viseli, hitte, hogy ennek utódja a kormányzónak valamelyik fia lesz: a szerént is neveltette azokat külföldi egyetemen, s azért járatta be velük Európa nyugoti országait. ⁴⁾ Pedig az egyetértés a családban már Bethlen életében színleges volt csak. A német udvari személyzetet Bethlen lassanként eltávolítja s maga a vallási kérdésben türelmes levén, nem sokat tördött az új személyzet tagjainak vallásával. Catholica volt a főudvarmesterné, Simon a tolmács s Horváth György. ⁵⁾ Az

¹⁾ Bethlen István már hetekkel testvére halála előtt intézkedett a temetéshez szükséges eszközök beszerzése iránt: így Kolozsvártt 100 sing czimerhez való atlaszot rendelt meg. L. Fejérvártt, nov. 3-án, a kolosvári tanácshoz irt levelét a kolosvári ltárban.

²⁾ L. Bethlen Gábor és a Svéd Diplomácia.

³⁾ Okirattár Strassburg Pál Követségeinek Történetéhez. 47. s köv. ll.

⁴⁾ L. az erre vonatkozó leveleket a Történelmi Tár 1882-iki folyamában.

⁵⁾ Strassburg idézett jelentése 47. l. Ez a Simon tolmács a Marczali Regest. 163. emlegetett Döblinger Simon.

ábrándokra hajlandó asszony bizalmát ezek megnyerék s a tolmács által szent könyveket és képeket csempészték be hozzá. ¹⁾ De mind ezeknél veszélyesebb volt a Zierothin be-
csempészése, mivel Katalinnak bensőbb viszonya fűződött.

A catholicismus felé mind jobban kezdett hajlani, s már nemcsak szívében lett azzá, de 1629 elején titokban át is tért. Környezete mind jobban elidegeníté férjétől s a kormányzótól. Amannak régi szerelmeit s korábbi laza életét ecsetelék, hogy saját bukásának menségét abban keresse, ezt rendszeres rá-galmakkal, gyanúsításokkal feketítették, sőt emiatt Strassburggal is meghasonlott, ki az udvarnál akkor tájt állandó követ volt. ²⁾ A dolgot éppen ez utóbbi útján megtudta Bethlen, ki már akkor kórágyon szenvedett s Zierothint eltávolítá az udvartól, Katalintól pedig (1629. júl. 31.) téritvényt vett, hogy ezen-től állhatatos marad protestans vallásához ³⁾ s letétette vele az esküt, hogy ha catholizál, elveszti jogát a fejedelemséghez. ⁴⁾

Ezzel az ügy legalább színleg befejezést nyert.

De csak színleg, s a még életben levő fejedelemtől való féltőkben. Katalin szívében az eltávozott Zierothin iránti szerelmet más váltotta fel — Csáky István iránti. ⁵⁾ S rá nézve ez

¹⁾ »Conspirante uno puero interprete emissario jesuitico, qui omnis generis libellos proficios, imagunoulas, reliquias, aliasque superstitiones obstrudere solebat.« Schulitz jelentése Tört. Tár. 1883. évf. 253. l.

²⁾ Hogy Strassburg és Katalin közt 1629-ben roszt volt az egyetér-tés, s ezt attól elidegeníték mondja jelentésében Bethlenhez. (Bethlen és a svéd diplomacia.) Említi ezt későbbi 1632-ki jelentésében is (Ok-irattár i. h. 48) et me, hic nomine publice degentem a Sermae Principis aditu et colloquio sensim arcuerunt. Kemény (161. l.) azt mondja, hogy Strassburg őt és Bornemisztát figyelmeztette Katalin viszonyára Zierothinnal. Ők jelentették meg a dolgot a fejedelemnek.

³⁾ Schulitz jelentése i. h. »contentus papyro exigua, qua promittebat principissa se nunquam religioni pontificiae assensuram.« A téritvényt, melyet 1629. júl. 31-én állított ki Katalin, kivonatba közölte Marczali Reg. 161. l.

⁴⁾ Marczali 170. l.

⁵⁾ A szász krónikások : Cron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum, Krauss, már jó idején még 1627. datálják Csáky és Katalin szerelmét. De téved-nek, Kemény szerint a fejedelem betegeskedése idejében kezdődött a viszony Zierothinnal, s azután, hogy ez az udvartól elűzetett, következett Csáky. Schulitz jelentése csak az elsőről szól, s hogy igaz volt Strassburgból is kimutathatni. De hogy a Csákyval való viszony már Bethlen éle-

vált végzetessé: mert hogy a közte és Bethlen István közt ki-
tört viszálynak egyik forrása volt, az nem szenved kétséget.

Még egy ideig a Bethlen halála után ez a viszály lap-
pángott — de már árnyékát vetette az eseményekre.

Nagyon valószínű, hogy a hét vármegye sorsának eldölé-
sére is befolyt. A mint Bethlen behúnyta szemeit, az volt az
első vitalis kérdés: mi történjék ezekkel? A három béke értel-
mében csak egy lehetett a felelet: vissza kell adni. De már
akkor Apafi a portán volt, utasítással, hogy azokat megmentse
Erdélynek. Levél ugyan még nem jött tőle, de az eredmény
íránt alig lehettek Katalin és István úr kétségben.

Ez a hét vármegye pedig éppen alkalmas dolog volt arra
nézve, hogy a császárt lekötelezzék. Ha ez az ösztön nincs meg,
ha Katalin és a kormányzó az elhunyt fejedelem politikáját
akarják folytatni, bevárhatták volna Apafi tudósítását, ki úgy
is gyors eljárásra volt utasítva. De mikor mind a kettőnek oka
volt attól tartani, hogy a másik a Habsburgokban erős tá-
maszra találhat, egyik sem akart olyan lépést kockáztatni,
mely esetleg ettől fosztja meg.

Így történt, hogy mely nap, 1629. nov. 15-én déli 11 óra-
kor Bethlen meghalt, már ugyanaz nap estvéjén Kemény útban
volt Bécs felé a halál hírrel, s hogy Katalin, a kormányzó és
a tanács nevében »a hét vármegyét Kassával ultro offeralná
restituálni.«¹⁾ Ezzel egy időben a hét megyén innen fekvő ré-
szek biztosítására megtették a szükséges lépéseket: mielőtt a
halál hír közzé lett volna téve, ifjabb Bethlen István Váradról
Ecsedre vonult s az őrséget a maga hűségére eskette.²⁾

A portán való expedícióval pedig — hogy a netalán on-
nan teendő minden ellenkező lépést meghiusítsanak — nem

ben megvolt, arra mulat Kospoth jelentése 1630. márcz. 11-ről. Deák F.
Csákyjából ugyanis tudjuk, hogy ez Bethlen halála előtt már eltávozott
az udvarból, nem is jött vissza, csak a temetésre s azután újra elment. Ez
tehát viszony szövése nem volt alkalmas idő — ha volt, elébbről da-
tálódik.

¹⁾ Kemény 133. l. »melynek — írja — más móddal kellett volna
ugyan és rendesebben lenni, de az köztük való hasonlóság, melyről való tit-
kos factio még életében az fejedelemnek meg volt, nem engedé és az
gubernatornak is félelmes (az az félenk) volta.«

²⁾ Nov. 18-án történt. Závodszy Katonánál: XXXI. k. 367. l.

siettek ennyire. Csak más nap nov. 16-án készítették el az értesítést a nagyvezérnek s Apafinak, ¹⁾ utasítva ezt, hogy esetleges megtámadtatásuk esetére segílyt eszközöljön s a belgrádi beglerbégnek, kérve ezt, hogy a végbeli vitézekkel minden eshetőségre készen álljon. ²⁾ S aztán két nappal utóbb, novemb. 18-án, a gyász hírről a jelentést országszerte mindenüvé elküldötték. ³⁾ Végre — nov. 27-én — kitűzték a temetés napját a jövő évi jan. 25-re, hogy a szomszéd hatalmosságoknak legyen idejük képviselőket küldeni; s minthogy a fejedelmi temetés mindig országgyűlésből szokott történni, összehívták a rendeket is.

A nagyvezért Bethlen István a temetésre meghívóban arra kérte, hogy a portát fő ember követe által képviseltesse, ki berátot hozzon magával a rendekhez, hogy porta a fejedelem aszszonyt székében meg fogja védeni. Hogy ezenkívül mit akart, azt megírta Házynak a kapikihának és Zülfikárnak a tolmácsnak: legyen a csausz Hadzsi Juszuf, jöjjen vele egy előkellő török, ha lehet magyarul tudó, hozzon magával az ő számára zászlót és botot nem hatalmának öregbitése végett, hanem mint a császári kegy jeleit. ⁴⁾

Talán más oka is lehetett: talán vette észre, hogy a szigorú és erős ember által megfékezett szenvedélyek kitörni készülnek, s akkor, midőn a béke a családban úgy is csak üveg lábon áll, még erőre is kaphatnak. Nem ok nélkül írta körlevelében a hatóságoknak, hogy tartsák féken azokat, kik az ország békéjét fel akarnák zavarni, s a kik külföldre leveleznek, tartóztassák le azokat: ⁵⁾ különösen a szászok barátságtalan indulata mihamar kitűnt. Az országos gyász jeléül elrendeltett, hogy a harangok országszerte meghuzassanak de azt egy szász hatóság sem foganatosította. Az ez ügyben kiadott parancsnak lehetett ugyan foganatja → de a »külföldre való

¹⁾ Történelmi Tár 1882. évf. 62. l.

²⁾ Egykorú példány gróf Teleki Miksáné levéltárában. A levelet egyedül Bethlen István írta.

³⁾ A Köhalomszékhez irt jelentést kiadta Deák F. Csáky István 217. lap.

⁴⁾ Bethlen István nov. 27-én kelt levele a nagyvezérhez Házi Jánoshoz és Zülfikár agához — a gr. Teleki Miksáné-féle ltárban.

⁵⁾ L. a Köhalomszékhez intézett levelet Csáky István 217. l.

irogatás« még sem szűnt meg s a kormányzónak újabb, szigorúbb parancscsal kelle azt eltiltani. ¹⁾

Az erdélyi területen kívül még jobban kitűnt, hogy azok, kiket Bethlen erős keze megkötte tartott, nem fogják elmulasztani az alkalmat ebből a halálból lehetőleg hasznot huzni. Kemény a császárhoz küldött követ, találkozására után Pázmánynyal Enzersdorfba ment a császárhoz, ki, a mint felérkezett nov. 24-én, azonnal fogadta őt. Szívesen látott vendég volt: nemcsak mert egy rettegett ember halálának hírért hozta meg, hanem mert — a mire talán nem is számítottak — a vármegyéknek »oly simpliciter restitutióját« felajánlotta. ²⁾ Ez alatt Alaghi Menyhérttől is megérkezett a jelentés - - s a magyar tanács ugyancsak dolgozni kezdett, hogy mielőtt valamely akadály jöhetne közbe, a hét megye visszakebelezése bevégzett tényné legyen.

Nov. 30-án kiállíták Ferdinánd válaszát Katalinnak s másnap Esterházy is kezébe adta részvét iratát. ³⁾ Ezekkel egyszerre feleltek Alaghinak, nevezték ki a visszacsatlási biztosokat: Pyher érseket, Alaghi Menyhértet, Ostrosyth Istvánt, Nyáry Istvánt, Ordody Istvánt és Péchy Sigmondot, s intézkedtek a zsold hátralék kifizetéséről. ⁴⁾ S mint Keménynek megígérték, nagy és főkövetet neveztek ki a fejedelmi udvarhoz: Dietrichsteint a hatalmas bibornok testvérét, ⁵⁾ ki azonnal elindult s már decz. derekán Fehérvárt volt. Rég várt percz volt ez a kormányra s Esterházyra nézve: gyors fellépéssel úgy hitték, hogy befolyásukat Erdélyre megszilárdíthatják.

Hogy ilyen czélzatuktól tartani lehet, azt a portán is tudták. Itt Apafit s a Bethlen követségének pontozatait előzékenyen fogadták. A nagyvezér azonnal közbevetette magát, személyesen ment a szultánhoz, kieszközölte, hogy Bethlen Gábor óhajta elfogadtatott ⁶⁾ s a fermanok már ki is állít-

¹⁾ Bethlen Istv. decz. 24-iki lev. Weirauchhoz: Csáky Istv. 220. l.

²⁾ Kemény 157.

³⁾ L. Törvények és Okiratok II.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok III.

⁵⁾ Kemény 167. V. ö. Történelmi Tár 1882. 65. l.

⁶⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár 158.

tattak, ¹⁾ sőt Hadszi Jaszuf mint követ Erdélybe rendeltetett. Ekkor — decz. 2-án — jöttek meg a Bethlen Gábor halálát hírüladó levelek — nós hát, mondták, itt az ideje, hogy a mit a haldokló fejedelem kívánt, ahhoz képest tegyék meg az intézkedéseket — s a nagyvezér ily értelmű levelet irt a kormányzóhoz, ²⁾ sőt a szomszéd beglerbégek, az oláh vajdák megkapták a parancsot, hogy ha kívántatnék, Erdélynek adjanak segélyt. ³⁾ Egyszersmind Murteza budai basához is ment rendelet: őt bizván meg a fennebb irt levelek Erdélybe küldésével. Murteza akkor már tudta a dolgot — de későn, nov. 24-én vette az első tudósítást a kormányzótól. Ő akkor a végvárakat látogatta. ⁴⁾ Azonnal intézkedett, hogy Muharrem szolnoki bég követségbe menjen Fehérvárra, irt a rendeknek, hogy Katalinhoz, Bethlenhez a hűséget megtartsák: ezekkel tudatta, hogy minden támadás megelőzésére intézkedett, hogy a temesvári bég készen álljon, veszély esetére Gyulára siessen, hová Mumi bég is ki-rendeltetett. Aztán irt a császárnak, nádornak, hajduságnak, »hogy a szent béke ellen ne igyekezzenek semmi módon.« ⁵⁾ De hogy Esterházy készülődik, lovasokat fogad, a hajdúkat felkelésre biztatja, arról Murteza biztosabb hírt vevén decz. 3-án útnak indítá Muharremet, tudatva vele, hogy az egri basát egy lovas dandárral Debreczenbe küldte. ⁶⁾ Ugyan ez nappal Ibrahim a temesvári beglerbég is irt Bethlennek: intézkedett, hogy Gyulánál elegendő haderő legyen koncentrálva. ⁷⁾

U. o.
E. o.

¹⁾ L. a budai basához intézettet 148, s a moldvai vajdához szólót 152. l.

²⁾ L. ugyanott 151. l. V. ö. Apafi levelével Történelmi Tár 1882. 68. lap.

³⁾ U. o. 152. l.

⁴⁾ Hogy e levelek elébb Murtezához küldettek s onnan Erdélybe mutatja a levelek magyar hátirata. Nov. 24-et emliti Murteza Katalinhoz irt levele. Telekiné ltárában.

⁵⁾ Murtezának 1629. nov. 18—28. közt az erdélyi rendekhez irt levelét l. Törökmagyarkori Államokmánytár II. 156. A Bethlen Istvánhoz irt, sokkal fontosabb és részletesebb, továbbá a Katalinhoz s az erdélyi rendekhez külön-külön irt levelek egykorú fordítása gr. Teleki Miksáné ltárában őriztetik.

⁶⁾ Török Magyarkori Államkönyvtár II. 150.

⁷⁾ Ibrahimnak Bethlen Istvánhoz irt levele Történelmi Tár 1882. 67. A budai vezérhez küldött jelentése gr. Telekiné ltárában.

Muharrem, a Murtéza basa követe — az első török, ki Bethlen halála óta Erdélyben megfordult — s ki egyuttal azal is meg volt bizva, hogy útközben hasson a hajdukra, hogy ezek Katalinhoz hívek maradjanak¹⁾ — decz. 8-án érkezett Fehérvárra, már más nap reggel isteni tisztelet után kihallgatáson fogadtatott. A mint a fejedelem asszonytól kijött, a kihallgató terembe begyűlt rendeket figyelmeztette »mind fenyegetéssel s mind a vezérnek sok maga ajánlásával,« hogy köteles hűségöket Katalinhoz s a kormányzóhoz megtartsák.²⁾

Ha a fejedelem s kormányzó meg is voltak elégedve az eredmény azon részével, hogy a porta még fegyverrel is késznek nyilatkozott megvédeni őket, de annál inkább megrémültek a Muharrem által hozott híren, hogy az egri basa készül táborba szállni, Gyulán már felült hadak vannak. A mit megindítottak a hét megye visszaadását s a mit e sietéssel el akartak érni, hitelöket Ferdinándnál ezzel tönkre tehettek volna. S már egyenetlenkedve egymással és tartva egymástól nem akarták kockáztatni a remélt jó véleményt. Megértették Muharremmel, hogy ez békeszegés volna, s siettek ezt a tömösvári beglerbégnek s budai vezérnek is megmagyarázni. Hiszen a német csak erre vár! Behozza Lengyelországból kijött hadait s felláztatja Magyarországot. Már Fekete Péter a szoboszlai hajdúkapitány be is küldé a nádor parancsolatját a hajduknak, hogy felüljenek. Nem akarják ők, hogy leszálljanak a török hadak, csak vonúljanak vissza — Gyuláról Eszékre.³⁾

Bethlen tanácskozott Muharremmel, midőn Kemény Bécsből megérkezett. Megmutatta neki a császár leveleit, ezzel is akarván hatni, hogy a török hadak állomásaikból ki ne mozduljanak.⁴⁾ De csakhamar új hírek jöttek a török hadak közeledéséről s jött öt nap múlva levél Papazogli Mehemet egri basától, hogy ő már meg is indult hadával s pár nap alatt

¹⁾ Murtéza levele meg van a gr. Telekiné-féle ltárban.

²⁾ Zavodszky Katonánál i. h. 368. l.

³⁾ Bethlen Istvánnak decz. 9-ről Ibrahim temesvári s decz. 10-ről Murtéza budai basának írott levelei a Telekiné-féle ltárban.

⁴⁾ Ez utóbbi levél u. o. Kemény hazaajövetelének napja e szerint dec. 9-én volt.

Debreczenben lesz. ¹⁾ Szegény Bethlennek több sem kellett. Még volt ijjedve, hogy a török haderőnek ez újabb előnyomulása a béke felbontását vonhatja maga után. — Épen ezen napokban szervezkedett a fejedelmi tanács s 11 számból álló tagjainak állandó fizetést szabott. ²⁾ Hogy ez ügyet békében kell elintézni, egyetértett vele. Kornis az első tanácsúr néhányad magával úgy is német-párti volt — s Bethlen azonnal intézkedett, hogy Jenőbe, Váradba erősítések menjenek. Mehemet elé pedig Horvát Istvánt küldi, szokatlanul éles hangon egyenesen békebontással vádolva őt. ³⁾ Hogy pedig ez irányban megnyugtassa a budai vezért, azt a szint adta ez intézkedésének, hogy az a németek ellen van irányozva. De egyúttal esengve kérte Murtezáat, hogy Mehemet pasát hívassa vissza, s a hét vármegye restituálása elé akadályt ne gördítsen ⁴⁾

Muharrem tiz napi Fehérvártt tartózkodása után már készült elhagyni az udvart, midőn egy váradi posta újabb híreket hozott Murtezáatól: ⁵⁾ Récsből jött követek beszélnek, — írja a vezér — hogy ott a Homonnai fiát választották volna fejedelemségre, hadait Balogh a tatai kapitány fogja vezetni; a nádor Horvátországban s a végekben gyűjti hadait, sőt a hajduk közt is toborznak — ezek következtében ő már megtette a szükséges intézkedéseket — tegye meg Bethlen is a maga részéről. Csaknem egyszerre e hírekkel jött a kapitáha Házy tudósítása Konstantinápolyból, hogy a hét megye vissza nem bocsátását ott már elhatározták. Hogy ez már elkésett s a visszacsatlás munkáján már dolgoznak, azt Bethlen tudta, s ez idő szerint legfőbb igyekezete még az volt, hogy a török meg ne tudja azt a visszacsatlás befejezése előtt, s hogy a felültegett hadak visszaparancsoltassanak. Nem ugyan világosan, de kezdett készületeinek olyan szint adni, mintha a török megro-

¹⁾ A Nádudvar decz. 10 körül kelt levél egykorú példánya a Telekiné ltárában.

²⁾ L. Törvények és Irományok IV.

³⁾ Bethlen e levele nincs meg: de Mehemet pasának arra adott válaszát l. Történelmi Tár 1882. 68. l.

⁴⁾ Bethlen István decz. 15-diki levele Murtezához a gróf Teleki Miksáné-féle ltárban.

⁵⁾ Kelt 1629. decz. 7. L. Történelmi Tár 1882. 69. l.

hanásától féltett Jenő védelmére tenné azt, egyúttal pedig mindenképen meggyőzni igyekezett a vezért, hogy a hét vármegye visszacsatlásának meggátolása a béke felbontását vonná maga után.¹⁾ Úgy történt, a mint számította: december 23-án kapta a budai vezérnek s a temesvári basának magyar nyelven írt leveleit, hogy a felültetett hadak leszállítására megtették az intézkedéseket.²⁾ S a mint ez megtörtént, azonnal sietett megnyugtani a budai vezért, hogy Jenőért ő sohasem aggódott, tudatván vele, hogy egy főemberét Borsos Tamást küldi hozzá követségben.³⁾

E tapasztalt s számos követségben forgott férfiú, ki decz. végén csakugyan elindult, volt hivatva megnyugtani a vezért a hét vármegye ügyében. A visszacsatlás akkor már munkába volt véve. Decz. közepén Alaghy Menyhért és a többi biztosok elindultak, hogy Kassát Bornemisza Jánostól átvegyék⁴⁾ s Bethlen bizony tisztában lehetett azzal, hogy a mint ez megtörténik, sokáig nem fog a török előtt titokban maradni. A portára a visszacsatlási intézkedések hírével Demjén Ferenczet küldé, s a biztosítással, hogy a római császár a fejedelemszöny s a kormányzó iránt őszinte jó indulattal viseltetik; egy főúr követe épen útban van, a Keménytől is bejelentett Dietrichstein, s az az újév első napjaiban be fog érkezni.⁵⁾ S ez, a mint megér-

¹⁾ Decz. 18-áról két levele van Bethlennek Murtezához: egyik válasz a decz. 7-iki levélre s a másik a hét megye ügyében. A híren, hogy ezeket ezután Erdélyhez engedí a porta biratni »nem keveset csudálkozunk busultunk is együtt Muharrem pasával, holott az irás nyilván az békesség végezése ellen legyen, melyben az hét vármegye és az magyarországi hajdúság csak éltéig engedtetett volt az istenben elnyúgodott fejedelemeink Erdélyhez birattatni.« Mind kettő a Telekiné-féle ltárban.

²⁾ Mind két magyar nyelven írt s tuzrával ellátott levél eredetije a gr. Telekiné-féle ltárban. Mindkettő decz. 17-én kelt, az egyik Gyulán, a másik Budán.

⁴⁾ A budai vezér még decz. 19-ről is írt egy terjedelmes levelet melyet decz. 26-án kapott Bethlen. Történelmi Tár. 1882. 73. l. A decz. 17-én s 19-én kelt levelekre Bethlen egyszerre válaszol decz. 28-án. A gr. Telekiné-féle ltárban.

⁵⁾ Závodszy Katonánál 368. l. Azt írja, hogy az átadás deczemb. 18-án történt meg. Téved. A commissariusok jelentik, hogy csak decz. 31-én érkeztek meg (Vigilia sanctae circumcissionis). Titkos levéltár.

³⁾ Bethlen decz. 31-iki levele a akjmekámhoz a Telekiné-féle ltár-

kezett, azzal, mit Fejérvártt látott, meg lehetett elégedve. Fejedelem és kormányzó versenyeztek abban, hogy ki mutasson több hűséget és ragaszkodást a császár iránt: s ha a szónak nem is hitt volna a követ — előtte volt a tény, a megyék viszsza-bocsátása, a török hadak leültetése.

Kárba veszett fáradság volt. A Ferdinánd és Esterházy¹⁾ bizalmatlanságát, kételyeit e tények sem oszlatták el. Vala-

ban. E levélben Bethlen abban is közbenjárt, hogy Murtéza basát, kit Mehemet pasával akartak felváltani, hagyják meg a budai vezérségben. Dietrichstein jöveteléről Kemény is ír. Történelmi Tár. 1882. 65. l.

¹⁾ Jellemző az udvar akkori hangulatára nézve Pázmány Péter 1630. jan. 2-án írt véleményes jelentése a császárhoz:

1. Jónak itéli, hogy Nyári István és Rákóczy György »in numerum consiliariorum adsciscantur,« hogy új esküvel lekötve, annál hűségesebben szolgáljanak. Gyorsan kellene küldeni Alagihoz, hogy a jelen commissariusok által a dolog végbe menjen.

»Eodem tempore moneri posset ds. Rakoczy, ut quietus sit, nec se rebus Transylvanicis misceat, quin potius principissam (ubi per occasionem poterit) foveat ut in suo principatu maneat.«

2. Méltányos, hogy fged Haller Györgyért közbe lépjen (intercedat). Ha történetesen a fejedelem temetésére fged meghivatnék, Nyári Istvánt gondolnám küldendőnek, a ki fged nevében vezethetné ügyét (agere posset causam) Hallernek. Híven védené, mert Nyári, aztán a palatinus felesége meg a Halleré testvérek »ex eodem patre oriundi.« Nem ajánlanám, hogy maga Haller küldessék követségbe, míg fel nincs oldva a proscriptio alól.

3. A budai basa és mások leveléből látszik, hogy a török nem mulasztotta volna el a jó alkalmat, »si votis suis faventes comitatus et haedones habuissent« s jövőben sem mulasztják el, ha alkalom adódik. Nem kétkedem, hogy sokan oda fognának törekedni, hogy a Bethlen család elnyomassék és a fejedelemnő kizavartassék. Sőt hiszem, hogy a Bethlen család is egyedül azért pártolja a fejedelemnőt, hogy saját biztosságát gondolja azzal; s bizonyára, ha elnyerhetné, inkább magának, mint a fejedelemnőnek óhajtana a fejedelemséget. Sokan ez idő szerint biztosnak és nyugodtnak hiszik a fejedelemnő uralmát. Lehet, hogy a viszonyok hatalma tovább megtartja az uralmon a fejedelemnőt, de az is lehet, hogy mihamar kiforgattatik.

Az jön most már tekintetbe, hogy a bekövetkező bizonytalan veszély miatt kezdessék-e bizonyos háború? Azután, hogy fged Erdélyt fegyverrel kényszerítse-e ez idő szerint, hogy a Bethlen familiát kiforgassa (ad evertendam F. B.). S ha nyílt háború kezdetik »eo ipso indicendum Turcis«

* A dolog úgy áll, hogy vannak, kik Erdély fejedelemségét kíván-

mely biztos megállapított terv, hogy kit tegyenek esetleg fejedelemmé, ha sikerül a Bethleneket megbuktatni, sem elfogadva s tán megbeszélve sem volt, de Esterházytól elkezdve le Csákyig mindenki benn élte a vágy megbuktatni a Bethleneket. Maga Csáky félre nem érthető szavakkal mondja el ezt egész bizalmasan az első tanács úrnak Kornis Sigmondnak »azért édes lelkem atyámfia, lelkemben testemben velem egyező igaz jóakaró uram, gondolkodjunk jobban állapotunkról, mert nem hogy az vén Bethlen Gábor idejébeli dolgokról respirálhatnánk, de még ha az ifjú Bethlenek világára és azoknak fejedelmi botja alá juthatunk jaj, jaj, keserves jaj lészen fejünkön, s im látom aligha feljúl nem fordulnak.«¹⁾ A jan. 25-ére hirdetett országgyűlésen kelle a pártoknak megmérközni — mert egyelőre csak arról volt szó, hogy a török vagy a német párt jusson a kormányra, s ha Csáky fennebbi szavainak hihetünk, ez időben a Bethlenek ügyei jobban állottak.

A német pártnak — Kornis, Kovasoczy cancellár, Cserényi, Erdélyi tanácsurak, Szunyog kövári, Liszty szamosújvári kapitányok voltak tagjai; de a legtevékenyebb köztök Csáky kolosmegyei főispán. Bethlen halála után sokáig távol tartá magát az udvartól — kétségtelenül óvatosságból. Megyéjében almási várában vonta meg magát s egész gyűlölettel és szenvedélyvel izgatott a Bethlenek ellen s irta épével telt leveleit Kornisnak s bizonynyal másoknak is, s midőn amaz, ki úgy látszik kockázató terveiben nem osztozott, óvatossagra inté, elfordulással fenyegette.²⁾

ják, nem azért, hogy a fejedelemtől kizavartassék, hanem hogy a Bethlen családot kiforgassák és ők magok lépjenek helyébe és (a mit most a Bethlenisták tesznek) a fejedelemtől nevével ők uralkodjanak. Azt, hogyha véghez vihetnék fged és a törökkel való béke megszegése nélkül megtennék. Nem látom, hogy ilyes mozgalomból valami jó gyümölcsöt lehetne remélni.

Véleményem az, hogy nem kell a török békében és Erdély nyugalmában bizni, hanem erős és biztos készülétek teendők a török háborúra, hogy aztán, ha a dolog úgy kívántatik, teljes erővel álljon szembe a törökkel és erdélyiekkel, mert 6—7 ezerrel egyebet sem teszünk, mint új háborút készítünk.

¹⁾ Csáky decz. 31-iki levele Kornishoz. Deák F. Csáky István 230. l.

²⁾ U. o. 235. l. »sok jelek kegyelmed felől meglágyították szívemet előbbi jóindulatomtól.«

Csáky államcsinyen törte fejét. Minden, a mit tett és irt, erre vall. Alig, hogy Muharrem Erdélybe ment, felkereste leve-
lével s igyekezett a maga részére vonni. Ellenséges állást fog-
lalt el a Bethlenekkel szemben s bámúlt, hogy ezek ellene tör-
nek. ¹⁾ Kiméletlenül fenyegette ezeket s kívánta, hogy a mit
rólok ir, ne titkolják előttök. Biztatta Kornist, hogy ha »akár-
mi nagy jót épít s hasznokra valót cselekszik,« tudassa vele,
hogy ő is segíthesse, ²⁾ »irja meg minden elméjét és ked-
vét.« ³⁾ Egyre fogadja a hadakat: a kereszszegieken kívül
400 gyalogja, 500 lovasa lesz január 20-ig. »Isten engem
megverjen, gyalázatosan megöljön, ha mindenekben aztevő
nem leszek valamit kegyelmetek, az közjóra nézendőt paran-
csol« — a közjó pedig szemében Bethlenék megbuktatása volt.
Tartsanak tanácskozásokat, ne sajnálják pénzüket: ő minde-
nét kész oda adni.« »Lám, valakik lélekben egyezünk, senki
haszontalan ember köztünk nincsen.« Az ország is, ha látja,
erejüket, velök fog tartani. Hatalmas pártfogói ⁴⁾ vannak. Ő a
hitért küzd — azok lehet, hogy állapotjuk nevedekéért szor-
galmazzák. De mindnyájan kegyelmes fejedelmünknek absolu-
tus fejedelemségének megállapításán, (tehát Bethlen István és
az alkotmányosság megbuktatásában) fáradoznak — pedig
lehet, hogy megbánják. ⁵⁾ Isten verje meg őtet »testében lelké-
ben,« ha magának halász. ⁶⁾

Ime Csáky tervei, úgy mint azokat maga Csáky elmon-
dotta. Mert mi más egyéb államcsinynél a terv, hogy a kor-

¹⁾ »Mivel Kglmed ekkéig minden dolgaiban csendesebb volt, mint nyilván, nem annyira törnek Kgdre, mint én rám.« Irja Kornishoz i. h. 225. lap.

²⁾ Ugyanott 226. l. De már ekkor nekik csak az használt, a mi Bethleneknek ártott.

³⁾ Ugyanott 227. l.

⁴⁾ »öszttönei,« az az ösztönzői, mint mondja.

⁵⁾ Ugyanott 231. l. Ezt jelenti Koszpoth is Marczali Reg. 164. Szó-
ról szóra ezt mondja Kemény János is: az országgyűlésen »declaráltatnék
az fejedelemasszonynak mind religiójának változtatása s római császár
protectiója, mind penig hogy az gubernatornak autoritását degradálván
avagy meghatározván kívánságok szerént, az fejedelemasszonynak szabad
regiment szerezhethének titulanter. 171. l.

⁶⁾ Ugyanott 233. l.

mányzót megbuktassák s Katalint, ki már akkor át volt térve a cath. vallásra s kit az 1627-iki választási conditiók kötöttek, korlátlan fejedelemmé tegyék. És ez a terv természetes fejleménye volt az eseményeknek. Az a párt, melyre Csáky az országban támaszkodott, Bethlen alatt is megvolt — csak hogy nem mert magáról életjelt adni. S az nem volt más, mint az osztrák párt, mely csak nemrég Szombathelyivel, azelőtt Sarmaságival, Homonnaival conspirált, s a mely bizony most is szívesen látta volna az államcsinyt, csak hogy annak idejét nem vélte elérkezettnek: legalább erre hagy következtetni az a körülmény, hogy míg Csáky folytonosan ösztönzi Kornist — ez mindig csillapítja őt.

Csáky nem is támaszkodott egészen rájuk — csak számított rájuk. Támasza neki másutt volt s erre ő világosan célzott is. Azok a »sok és nagy ember ösztönzők« az országon kívül voltak. Aztán feleségét leányával a császárhoz zálogul küldte, s míg maga saját emberségéből ötszáz emberre számított, tudta, hogy 2000 ember fog rendelkezésére állani, csak legyen moneta: hogy micsoda hadak — azt még most nem merte megírni. Ezek csak indulását várják. ¹⁾

Micsoda hadak? megfelelt rá Esterházy. Decz. 24-én már készen állottak: ez nap generálisukat is kinevezi Esterházy, Bosnyák Tamást — s kiadja nekik a parancsot, hogy oda menjenek, hova ez fogja rendelni. ²⁾ De hova? Az örökös tartományokba nem, ott nem volt Ferdinándnak ez idő szerént háborúja. A török ellen sem — hisz Murteza már visszatért Debreczenből, a hét vármegye sorsa is eldőlt: már tisztában voltak vele, hogy a visszacsatlás ellenállás nélkül fog megtörténni. Hogy Csáky egyenesen közlekedett volna a nádorral, annak semmi nyoma, de hogy a Hallerek útján közlekedett, annak van nyoma: maga írja, ³⁾ sőt ezek is toborzottak a hajdúk közt.

¹⁾ Csáky 232. l.

²⁾ L. Törv. és Okiratok.

³⁾ Csáky 227. Haller Györgyről s Nyári Istvánról emlékszik Papazogli Mehemet decz. 11-iki nádudvari levelében. Ez a Haller volt a Bethlen alatt nótán marasztott Haller, ki utóbb kegyelmet nyert, de ekkor s azután is összekötetésben volt a nádorral, különben is sógorával.

S hogy mit akart Csáky, ha egy véletlen rohammal sikerült az államcsiny — azt is megmondja maga. Még ez idő szerint nem halászott magának: a haza javát előmozdítani saját eszméi szerént — t. i. Katalin helyett és nevében uralkodni, megbuktatván a Bethleneket, kik, maga is úgy tudá, halálos ellenségei voltak. Január első napjaiban úgy hitte, el van már minden intézve s mint írta: Kolosvárra, onnan Fehérvárra ment; nagy kíséretet, egy csapat fogadott hadat vitt magával, melyeket a szomszéd falvakban helyezett el.¹⁾

Az ő fondorkodásait kivéve, az ország már le volt csendesedve, s a porta is egészen meg volt nyugtatva. Apafi gyorsan végzett a portán: de a mint a halálhír beérkezett, deczember közepén visszaindult Juszuf aga kíséretében s néhány kaftányt hozott magával.²⁾ Alighogy azonban ő eljött, Házy az állandó követ megkapta az utasítást, hogy eszközölje ki, hogy a jan. 25-én tartandó temetésre főkövet küldessék. Nem járt nagy nehézséggel s habár a kajmekám nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze, mi dolog ez, hogy Juszuf agát csak egy hét előtt küldték el kaftánokkal, Apafi urammal s ismét új követ, új kaftánok kellenek? ez azonban nem állta útját, hogy ki ne nevezze Ahmed agát a követség fejevé, mely a temetésre ki-rendeltetett. Amnyi készséget s jóakaratot mutatott a porta, hogy Házy jelentéseiben nem győzte dicsérni. Athnamek és fermanok adattak Katalin, a kormányzó s a rendek számára: amazokat ismételten megerősítették fejedelemségben, kormányzóságban, ezeket a hűség megtartására intették. Sőt a szultán elhatározta, hogy Katalint egész hatalmával megvédi fejedelemségében, s a kajmekám a császár nevében decz. 10-én a követ előtt erre le is tette az esküt.³⁾ Külön irt mindezeknek a kajmekám is. Sőt a két oláh vajda is megkapta a szokásos

¹⁾ Kemény 173. Koszpoth márcz. 11-iki jelentése. Marczali 164. Tholdalagi 240. Hogy Nagy Szabó nem irt erről semmit, az természetes, mert nem volt ott: hisz a temetés napját is 10-re teszi. Detto Segesvári, ki a temetés napját jan. 20-ra teszi. Haller pedig diariumot irt csak és nem naplót.

²⁾ Házy J. jelentése Tört. Tár 1882. A Hágai Kornél által Katalinnak irt levelet l. Marczali 172.

³⁾ Marczali Regesták 171. l. Hágai Kornél decz. 10-iki levele Katalinnak. U. o. Kajmekám levelének kivonata 172. l.

parancsot, hogy ha a kormányzó felhívna őket, azonnal segélyre siessenek.¹⁾ Házy még arról is tudott, hogy az összes szomszédos beglerbégek s a tatár khán is megkapták a fermánt, hogy szükség esetére megsegéljék Bethlen Istvánt, a hét vármegyére vonatkozólag pedig intették a nádort, hogy »vesztésébe legyen.«²⁾ Ennél nagyobb teljhatalmat Bethlen Gábor sem nyert soha — most valóban ő volt békének vagy háborúnak ura. Ahmed és a követség decz. 23-án indult el, lehetőleg sietve, hogy a határidő előtt érkezzék meg.

A porta ezen magatartása tanulságos volt Katalinra nézve s egyet minden esetre bizonyított, hogy Bethlen Gábor végrendeletét, azaz Katalint a fejedelemségben s Bethlen Istvánt a kormányzóságban fenn akarja tartani, s kétségtelenül csak ennek lehet tulajdonítani, hogy amaz azt a jármat, mit oly nehéznek tartott, a Bethlenek jármát, nem igyekezett lerázni. Első tényleges támasz, mit ő nyert, Dietrichstein megérkezése volt 1630 jan. elején,³⁾ ki a Katalin párti urak fractioját már tette készen találta. Ha Schulitznak hihetünk Katalint rá akarta birni, hogy a cath. vallás megtartására s a protestansok elnyomására esküdjék meg.⁴⁾ Lehet, mert tény, hogy Ferdinándtól néhány cath. szellemű könyvet hozott neki.⁵⁾ De hogy ő titkos biztatásoknál egyébbel segélte volna a pártot, azt el hinni nem lehet.

Nem sokkal utána⁶⁾ jött Csáky s ez már jeladás volt a működés megkezdésére. Mig ő Almáson szervezkedett, Szunyog a kővári kapitány itt tette meg az előkészületeket.⁷⁾ De nyilván nem mondta fel az engedelmességet: sőt elfogadta a fejedelemasszony s a kormányzó megbizását, hogy érdekeik kép-

¹⁾ Mind ezek egykorú példányban 1629. decz. 17—27 közti kelettel meg vannak gr. Teleki Miksáné ltárában.

²⁾ Házy János i. h.

³⁾ Bethlen decz. 21-iki s Keménynek fenidézett levelei.

⁴⁾ Schulitz f. i. levele.

⁵⁾ Marczali Regesták 163. l.

⁶⁾ Jan. 18-án írja Deák F. 46. l.

⁷⁾ Schulitz fenidézett jelentése. »Praesertim Caspar Sumiogh et Stephanus Ziáki perverso fervore auersi miseram principem eo induxerunt, ut firmiter crederet Stephanum Bethlen. . . . nihil aliud quam exitium ejus cupere.«

viselésére Kassára utazik a császári biztosok által hirdetett gyűlésre. ¹⁾ Ekkorra már azonban mindent jól elintézett: az e környéken elszállásolt s Paczai Kovács Péter és Balogh Mihály, Bethlen két régi kapitánya által vezetett hadakat megnyerte, úgy hogy ezek megtagadták a köteles hűségi eskü letételét. ²⁾ Úgy látszik, hogy az operatio egyik basisául Kővár volt kinézve, s Kovács és Balogh lázadása — mert mi egyéb volt az eskü megtagadás — összefüggésben állt azzal a működési tervvel, melyet Csáky Fejérvárt akart kifejteni. Az az engesztelhetetlen gyűlölet Katalinban a kormányzó iránt Csáky műve volt; ő költé fel a gyenge és hiszékeny asszony szívében a gyanút, hogy az fejedelemségtől akarja megfosztani, ő hitette el vele, hogy egyetlen menedéke az, ha a korlátlan hatalmat kezébe ragadja, a szabadulás egyetlen módjául ő állítja elé, ha Ferdinánddal s a catholikus urakkal, a protestánsokat s törökpartí urakat az uralomtól megfosztják. ³⁾

A pénzt ehhez a vállalathoz legalább részben Katalin adta. Elhiszszük Csákyknak, hogy saját vagyonát is kockázára tette. De hogy ez nem volt elegendő, az bizonyos. Csáky Fejérvárra érkezése után Katalintól 40,000 aranyat esalt ki, s hogy a hiányt észre ne vegyék, a kincstárban a ládába a pénz helyett köveket tettek. ⁴⁾ Ez és más körülmények felköltötték a kormányzó gyanuját, valószínűleg a Kővár környékén levő készülődésekről is hírt hallottak — s Toldalagít hadakkal titokban a környékre rendelék, ki aztán a Kovács és Balogh-féle hadakat jan. 9-én Zsibó táján szétverte. ⁵⁾

¹⁾ A commissáriusok jan. 19-iki jelentése a titkos ltárban. Az ügy a tokaji szőlőkre vonatkozott. A fejedelemlő commissariusus volt, de nomine gubernatoris autem, in eo, quatenus sui ac Stephani Bethlen junioris filii ipsius condignus respectus habeatur nos sollicitant. Szunyogot, jan. 14-én visszabocsáttatott.

²⁾ A commissariusok Kassa jan. 29-iki jelentése némely Erdélyből menekült katonákról: Törvények és Okiratok III.

³⁾ Schulitz fennebbi jelentése, Tholdalagi, Kemény mind egyhangulag állítják.

⁴⁾ Kemény 169. Kemény világosan írja, hogy ez a gyűlés meggyűlése előtt volt.

⁵⁾ Tholdalagi naplója Mikónál I. 240. Katona 246. l.

Ezalatt jan. elején Apafi megérkezett, ¹⁾ s valószínűleg vagy vele vagy nem sokkal utána Juszuf aga is. Jan. 15-ke körül megjött Ahmed aga is, a temetésre küldött fényes követséggel s a Katalint és kormányzót újlag megerősítő fermanokkal. ²⁾ De a mit Ahmed Fejérvártt tapasztalt, épen nem volt épületes dolog. Még hagyán, hogy Bethlen Gábor hagyatékát Csáky szalmájának tekintették, melyen boldog és boldogtalan osztozkodott, hogy a tanácsurak és kegyenczek a fiscalis jószágoknak egész hosszú sorát adományoztatták magoknak, hogy Katalin egyedül a fogarasi uradalomból 200 teleknél többet adományozott el, s a gazdag kincstárt teljesen kiürítették, ³⁾ »diu collectorum aureorum bonam partem — írja épen ez időben Schulitz — emungunt et quos tam stricte ut Hercules clavam suam tenerat princeps demortuus, in patriae perniciem vertunt:« ⁴⁾ mind ennél nagyobb és komolyabb volt, hogy az a szakadás, mely a fejedelemlő s kormányzó közt létezett, mind nyilvánosabbá lett. Katalin Bethlent már alig bocsátotta magához, azalatt pedig azoknak, kiknek segélyével az államcsiny keresztülvitelét várta, hadak fogadására pénzt adott. ⁵⁾ Ez a szakadás pedig mind tágabb körben terjedt a tanácsurak, főemberek közt, s az egymás iránti hit és bizalom egészen elveszett. Hogy Bethlen kieszközölte, hogy Papazogli Debreczenből, a temesvári basa Gyula alól visszavonták hadaikat, hogy egyedül neki

¹⁾ Ötvös Ágoston 179. l.

²⁾ A megérkezés datumát igazolják a fermanokra vezetett hátiratok a gróf Teleki Miksáné ltárában.

³⁾ Dr. Ötvös Ágoston i. h. 48. l. egy egész sorozatot állított össze az 1629. nov. 15. — 1630. január 25. közt történt adományozásokról. Hogy azonban Csáky eljárása: »csak oly vagyonszerzés, kapzsiság szüleménye, mint a Bethleneké, akár a Rákóczyé és legtöbb hiveiké,« azt állítani tévedés. Más dolog Bethlen és Rákóczy nótái, melyek ok nélkül *soha* sem történtek, más dolog a hazafi szolgálatokért vagy rokonoknak tett adományozását — és más dolog a megfizetett udvarlás. »Csáky a fejedelemszönybe — írja Deák F. 34. l. — a szó valódi értelmében *soha* sem volt szerelmes« s a szerelem színlését mégis ugyancsak megfizette Katalinnal. *Nyen* áron sem a Bethlenek, sem Rákóczy nem szereztek *soha* egy fillért sem.

⁴⁾ Történelmi Tár 1883. 255. l.

⁵⁾ Schulitz i. h. »conscribuntur milites a deceptoribus.« Maga Katalin is elismeri (Deák F. 51. l.) Kemény 172. l.

lehet köszönni, hogy a mint a biztosok Kassára beérkeztek, decz. 31-én a város kulcsait azonnal átadták nekik, az őrség térítvényt adott magáról s már bizonyos volt, hogy a restitutio ellenállás nélkül fog megtörténni¹⁾: ez senkit sem nyugtatott meg. A magyarországiak a szakadást Bethlen István fejedelmi aspiratióinak²⁾ tulajdonították s még mindig félték a török támadástól. Az erdélyiek Csákyt s Prépostváryt az örökös fejedelmi aspirást okozák s a magyarországiak készülleteitől tartottak. De mind e forrongás közepett is erély és bátorság senkiben sem volt — az eldöntést mindenik fél az országgyűléstől várta.

Ez alatt mind gyülekeztek a vendégek és idegenek, mert okunk van hinni, hogy a törökön kívül a császár, a lengyel király s az oláh vajdák, sőt magyarországi főurak is képviseltették magukat. A temetés napja közelgetett s az aggodalom általánossá kezdett lenni, hogy azt valamely mozgalom fogja megzavarni. Valószínűleg alaptalan volt a félelem — de a feszültség már oly nagy volt, hogy ezen segíteni kellett. Ekkor, épen a temetésre kitűzött nap³⁾ előtt jan. 24-én Schulitz kihallgatást kért a betegeskedő fejedelemszontól. Komoly szavakat intézett hozzá a mostani és korábbi zavarokról, szemére lobbantja hitváltóztatását, melyet minden áron titkolni akart. Lefesti, hogy bűnének minő következményei lehetnek, s az ideges asszony egészen megtörve ment aludni, módokon törve fejét, hogyan csen-díthesse le a vihart.⁴⁾

Jan. 25-én⁵⁾ megtörtént a temetés »nagy pompával,« az idegen követek s az összes országgyűlés jelenlétében. Fájdalom, részleteiről semmit sem tudunk — csak hogy a beteg⁶⁾ fejedelemszontyra, ki a temetésre is »csudás maga megerősítésével tudott felkelni,« a hallott egyházi beszédek rendkívüli hatást gyakoroltak.⁷⁾ Beteges idegei egészen fel voltak iz-

¹⁾ A commissariusok jan. 4-iki jelentése Törvények és Írom. III.

²⁾ Ugyanott a jan. 4-iki jelentés.

³⁾ Tán ekkor volt az, hogy a cath. egyházba akart menni communiciohoz, de be volt zárva a rejtett ajtó. Kospoth jelentése i. h.

⁴⁾ Schulitz i. h. 255.

⁵⁾ Haller diariuma 3. l.

⁶⁾ Geleji Katona febr. 1-ei levelei Marczali 165. l.

⁷⁾ Schulitz i. h. 255.

gatva, midőn egy váratlan körülmény a Bethlen-pártiaknak segélyére jött. Híre terjedt hogy a Kovács és Balogh féle hadakat, kik a hitet letenni vonakodtak, Tholdalagi megtámadta s szétverte. Szunyog a kővári kapitány már akkor Kassán volt s helyét valószínűleg ideiglenesen azonnal Gyulafy Sámuellel a kormányzó vejével tölték be.¹⁾

A hír nagyon felizgatta a kedélyeket. Fehérvárott a hadak, kivéve a németeket, kormányzó pártiak voltak, de Csáky-nak a szomszéd falukon elhelyezett hadai aggodalomra adtak okot. Az ifjú gróf és Zólyomi, két meggondolatlan ifjú, szolgálóikkal együtt kivont karddal kiabálni kezdettek, hogy »a pápistákat levágják« — de a kormányzó csitította őket, Katalinhoz ment, igyekezett lelkére beszélni, kivont kardját kezébe adta: »ha nem talál Felséged igaznak, mondlá, vágja le nyakamat, de ha igen — bizzék bennem.«²⁾

E perczben ő volt a helyzet ura, s hogy ő is maradjon azon a Csáky gyávasága segített. Ha Bethlen váratlan nyilatkozata színleg ki is békíté vele, csak hamar be kellett látnia, hogy el van hagyva. A »tumultus« idején Csáky estve felé harmad magával sétálásnak színe alatt kiment Fejérvárról, lovait fegyvereit már előbb kivitték. Almásig meg sem állott, s hadai utána szöktek.³⁾

De hát e béke még sem volt teljes: legalább nem volt olyan, melyben meg lehetett volna nyugodni — mind addig mig Katalin a protestáns vallásra vissza nem tér. Csak ekkor

¹⁾ Kemény 172-ik l. April végén Zólyominak adatott.

²⁾ Maga Katalin beismeri a temetési tumultust, melynek illetén lefolyását az ő vallomásából, Koszpoth marz 11-iki jelentéséből (172) és Tholdalagiból (240) tudjuk.

³⁾ Csáky szaladásáról nemcsak Tholdalagi és Kemény, magukban is eléggé hiteles források, irtak de — hogy ő titokban menekült s népét elszélesztették, benne van a Koszpoth jelentésében is. i. h. Hogy Segesvári s hogy Szabó nem írják — természetes mert nem voltak ott, s ezek bizony csak olyan másodrangú polgár krónikások, kik egyebet nem írhattak mint azt a minek tanúi voltak. Csáky futásának pedig, az egyik Kolosvárt másik Vásárhelyt, nem volt egyik sem tanúja. A tumultus — mint Katalin írja — a temetés napján volt: tehát jan. 25. Azonban kétségtelenül a temetés után. Hogy ugyanekkor volt Csáky futása is, azon sorrendből mint Kemény elbeszéli, kitűnik.

és ezen az áron lehetett az uralkodást neki kezébe adni. Hogy ő ekkor még betegeskedett az egykorú jelentésekből tudjuk. Tulzott idegessége, a kiállott emótiók vagy a Kemény által említett lebetegedés okozták-e, határozottan eldönteni nem lehet, tény hogy lelki állapotának volt befolyása a történetekre.¹⁾

Katalin rettenetes éjt töltött. Belátta, hogy az államescni egész terve dugába dőlt. Többé szó sem lehetett arról, hogy a kormányzó letéessék s ő önállóan kormányozzon,²⁾ mint abszolút hatalmú uralkodó: úgy mint ezzel Csáky biztatta. Kovács hadainak szétverése, Csáky hadainak megszökése után nem volt több támasza. Világos volt előtte hogy csak úgy maradhat fejedelem ha Bethlen Istvánnal kibékül.

Dé még rettenetesebb hajnal következett. Kétségbeesése tetőpontra hágott, lemondott már az enyhülés reményéről is. Kitérése a mint Schulitz hozzá ment rettenetes volt: a Kainéhoz sem lehet, mondja Schulitz, hasonlítani. Testileg és tényleg meg levén szállva az ördögtől³⁾ szitkozódásokban tört ki egészen kétségbeesvén hogy az isten hithagyásáért valaha megbocsáthatna neki s már mint örök kinokra kárhoztatott újjajjal mutatta a sátán fenyegető arcját.

Erre következett az exorcisatio, a sátán kiűzése. Teljes 28 órát vett igénybe. Mialatt a szerencsétlen asszony iszonyú küzdelmet folytatott magával Schulitz, Alstüd és Geleji Katona

¹⁾ Kétségtelenül erős argumentumok szólnak amellett, hogy a Kemény által emlegetett lebetegedés nem volt egyéb pletykánál: s legerősebb az, hogy Schulitz jelentésében említés sincs róla -- ha csak e szavait: *aliorum meminisse profecto animus horret, sub miserantis et minitantis Dei arbitrio gestorum* nem vesszük czélzásnak. De Ötvös Ágoston argumentumai épen nem döntenek meg. Az a körülmény, hogy a magyar törvény a férj halála után 11 hónapra született gyermeket törvényesnek ismeri, semmit sem bizonyít. Mert hát hogyan lehetett volna olyan viszonyok közt midőn mindenki tudta hogy Bethlen Gábor 1629 febr. óta nemzésre képtelen beteg volt, törvényesen föllépni? Ha született gyermek bizonynyal oka volt Katalinnak eltitkolni. Itt tisztán csak politikai okok szerepelhettek.

²⁾ Koszpoth jelentése Marczali 164. Kemény 171.

³⁾ Schulitz és Geleji Katona egyhangulag mondják. Marczali i. h. 165. Geleji febr. 1-ei levele. V. ö. Appel Gáspár Katalin udvari lelkésze levelével. Kazy. I. IV. 265 l.

egy perczre sem hagyák el. Zsoltárokat énekeltek, prédikáltak: az Evangelium gyógytárából veszik vigaszait. Lassanként kezdett magához térni, enyhült, vigasztalódott s végre határozott. Másnap jan. 27-én reggel »lelkiismerete — mint udvari lelkésze Appel mondja — magától felébredvén« kijelenté, hogy protestans ritus szerint felveszi az úrvacsorát s a pápistasággal végleg szakít.

Ez nap, jan. 27-ike, vasárnap volt. Maga megjelent a pompás fehérvári székesegyházban, a fejedelmi székben foglalt helyet. Az egyházi szónoklat után Geléji Katona az udvari pap következő nyilatkozatát olvasá fel a szószékből: felséges fejedelmünk kegyelmes asszonyunk nyilvános hála adást rendelt el, mert isten hosszú betegségéből kigyógyította, s egyszersmind közzététette, hogy bár a gonosz tanácsadóktól félrevezetve, ámtásaioknak helyet adott, s az egész múlt és most eltelt évben a pápások sötétségébe bonyolódott, az Evangyeliom igaz útjáról letért, a profeták és apostolok tanait elvetette: de isten akarta hogy teste és lelke együtt gyógyuljon ki a kísértésből és lelkiismerete furdalásai következtében nyilvánosan megtért. Ezért ezen nyilvános gyülekezetben ismét visszatér az igaz hitre, s a többieket is hasonlóra hívja fel. Isten segítse és erősítse hogy abban, mit a szentlélek munkálkodása benne létrehozott megmaradjon¹⁾

S azután protestans ritus szerint felvette az úrvacsorát.²⁾ A tolmács Döblinger Simon pedig fogságba vettetett s kivített Váradra.³⁾

Az áttérés két főtényezőjének Geléjinek és Schulitznak ez előadása nyilvánosan mutatja hogy Katalin nehezen határozta el magát a visszatérésre. De nem volt más választása: vagy kibékülni Bethlen Istvánval s elfogadni az 1626-iki conditiókat vagy lemondani, s a döntő pillanatban az Evangelium

¹⁾ Maczzali Regestak 164 l. Geleji febr. 1-ei jelentésének melléklete. Kétségtelen hogy e nyilatkozat Geleji Katonának febr. 1-én Alvinczyhez írott levelének melléklete. A szöveg jan. 26-án állapotott meg. Marczi 164 — 165 ll.

²⁾ A fennebbiekkal együtt Kemény 174 »de utána ottan hamar publice convertalni és az nagy templomban Fehérvárott communiálni is kelle.«

³⁾ Marczi 163.

- gyógytárában talált orvosságokkal aligha föl nem értek a politikai okok. S ha elhatározása első perczében undorral fordúlt is el a pápásoktól¹⁾ aligha nem Csákyra gondolt, ki oly gyáván cserbe hagyta, de kivel azért végleg szakítani még sem volt elvég erős.²⁾

Legalább fejedelem maradt — ha nem is absolut hatalommal, hanem olyannal milyennel férje felruházta.

S ebbe a helyzetbe annyival inkább bele kelle mindenkinek nyugodni, mert a portai megerősítő fermanok is ez alapon voltak kiállítva. »Elrémült Achitofel, megzavarodott Haman, felül kerekedett Mardochaeus a gonosz terveket meg hiúsította Husai —« mondja Schulitz a két elsőben Kornisra és Hallerre a két utolsóban Bethlenre és magára czélozva.

Azután megnyílt a gyűlés. Bethlen István és pártja anyai kimélettel és mérséklettel járt el a fejedelem asszony és pártja iránt mely lefegyverezhette volna őket. Az első a mit a rendek tettek az 1626-iki választás megerősítése volt: ezzel együtt »az urak és ország közt csináltaték amnistia és unio«¹⁾ — a három első törvény erről szól — és »Csáky is visszahivattaték«.²⁾

A fejedelmi előterjesztéseket Katalin küldte be. Az nyomatékkal emelte ki, hogy minden vizályt és egyenetlenséget hátra vetvén tekintsék csak a haza javát s hátratéve a vallásos gyűlölködést s önhaszonlesést restituálják a haza szabadságát, s a béke fentartásán munkálkodjanak. Ha maga ez előterjesztés e határozott szavai mutatják, hogy éles volt az ellentét a pártok közt, még jobban igazolja azt a rá hozott határozat, mely a jelen és távol levő rendeket egyaránt hűtlenség terhé alatt kötelezé, hogy letegyék az esküt az uniora azaz a versengő felek teljes kibékülésére, a vallás szabadság megtartására, arra hogy

¹⁾ »Jam abominatur cane et angve pejus odit papistam« írja Geleji.

²⁾ Koszpoth jelentése 164 l.

³⁾ Kemény 174. Az hogy Csáky a gyűlésen jelen volt épen nem zárja ki, hogy 24-én el ne futhatott volna — hisz a gyűlés egész febr. 17-ig tartott: tehát teljes 21 napig tartott a gyűlés. Ha a posta Almásra menetele lóháton 3 napot, Csáky útja lóháton 4 napot vett is igénybe — még is maradt két hét.

a más vallásuak elnyomásán sem tanácscsal sem fegyverrel nem munkál, a fejedelem asszonynak ártalmas tanácsot nem ad, s külföldiekkel nem conspirál. Sőt maga a fejedelem is tartozik a tanácsnak megjelenteni, ha ilyesmiről értesül. Megállapíták ez úttal az unio feltételeit is, mely a négy bevett vallás és három nemzet jogegyenlőségét foglalta pontokba.

A közelebbi hadfölkelés Belső- és Közép-Szolnok vármegyében nagy romlást okozván, elhatározzák hogy ország híre nélkül hadat gyűjteni tiltva van, nemcsak az alattvalóknak hanem a fejedelemnek is. A rossz tanácsot adó tanácsosok ellen megújítják az 1613-iki articulust (II art.)

Az 1626-ban hozott fejedelmi conditiokat megújították: azon hozzá adással, hogy idegen nemzetiségű tisztviselőket nem tart. (III art.)

A fejedelem asszony gyöngeségét már eddigelé is mindkét párt ugyancsak kizsákmányolta. A kormányzó, tanácsúrak, s egész sereg főúr jószágokat inscribaltattak magoknak. Ez ügyben alkudozni kezdtek Katalinnal, s vele egyetértve elhatározzák, hogy a kormányzó és tanács tudta nélkül választ a folyamodóknak nem ad; csak azon adománynak van értéke, melyet a kormányzó ellenjegyez, a fejedelem kincseit és saját jövedelmét a közkinccstárban őrizteti, s a kinccstartó számára a tanácscsal egyetértve utasítást készített. (IV art.)

E négy articulus szabályozta Katalin fejedelemségét s viszonyát a kormányzóhoz és ministerekhez. Alapja az 1626-iki választás volt: annak érvényét semmiben sem gyöngíté, s a mit a conditiokon felül megállapított, az az újabb események következménye volt. Katalin 1629 jul. 31-én letette férje kezébe az esküt, hogy azon esetre ha catholicizál elveszti fejedelemségét s ennek daczára catholica maradt, pénzt adott a catholicus uraknak, Kornis, Haller, Csáky és Szunyognak, hogy hadat gyűjtsenek, s a conditiók eltörlésére kísérletet tegyenek: de a kormányzó nem élt a joggal mit ez eskü neki adott — s elégnek tartá garantiákat szerezni arra nézve, hogy Katalin a protestantismus s az alkotmány ellen több támadást ne intéztesse, s hogy sem az ország vagyonát, sem a férje által hagyott kincseket, de sőt az ország jövedelmét is az ő megbuktatására ne fordíthassa.

Kétségtelen hogy e mérsékletet nem nagylelkűség tanácslá Bethlennek: ¹⁾ *gyenge, tehetetlen és merész actiora* képtelen ember levén, s a portától is, mely a status quot már megerősítette, tartván, jobbnak tartá, oly kiegyezést hozni létre, mely a közjogi alapon álljon, s a támadások ismétlését lehetlenné tegye.

S hogy csakugyan volt mitől tartania azt a Budáról febr. 6-án ²⁾ haza érkező Borsos jelentéséből megtanúlhatta.

A Muharrem pasának tett ígéret alapján Borsos dec. végén Fejérvárról csakugyan megindult Budára, hogy a Debreczenbe s Gyulára küldött török hadak visszaküldése által támadt félreértést kiegyenlítse — de a vezér nem volt hon. Már decemberben híre járt, hogy Budáról átfogják helyhezni, s ő el is indult. ³⁾ Azonban tekintettel az erdélyi viszonyokra s István úr közvetítésére ideiglenesen helyén hagyatott, s ő az útból visszatért.

Hazatérte után egy nappal, jan. 23-án, azonnal fogadta Borsost. A követség főtárgyán a török hadak visszaküldésén könnyen átérték — de bosszabb időt vettek igénybe a vezér leleplezéseit. Három napon át jan. 23, 26, 28 értekeztek együtt s minden találkozás új meglepetést hozott. A német császár egy postája (kit 25-én bocsátott el) hozta a hírt, hogy ők azért készülnek mert az erdélyiek Kantemir tatárjait rájuk akarják zúdítani. Már a szőnyi alkudozások alkalmával sürgette Esterházy, hogy a portá adja neki a fejedelemséget s most Tasy Gáspár hasonlóért járt nála. Most is a vezértől volt egy császár Izmail Esterházynál kitől megizente »hogy ők most szerencsét próbálnak, fejedelmet csinálnak Erdélybe, a magyarországi országgyűlésen elvégzik s a szultánt is megtalálják, hogy a fejedelemasszonyt hozassa ki Erdélyből s ők ültessenek fejedelmet Erdélybe, ki a békét a két császár közt megtartsa.« A portáról is izenetek neki, hogy már ott is megindították ezt. Szem-

¹⁾ Annyival kevesebbé, mert meg is fizettette magát: febr. 9-én a kővári uradalmat s Tarnóczy Sebestyén magvaszakadta folytán egy sereg részjószágot magának adományoztatott. Ötvös A. i. h. 186 l.

²⁾ Schulitz jelentése i. h.

³⁾ Bethlen István levele Muharrem pasához 1630-elejáról. Teleki Miksáné ltban.

ben e törekvésekkel ő szükségesnek látná, hogy Katalin azonnal főkövetséget indítson a római császárhoz, mely »a békesség confirmatiojáról levelet hozzon s egy mást a portára, mely számára védlevelet eszközöljön, és hadakról gondoskodjék. Ügyeljen nehogy vele is elcseréltessék Erdélyt Opuliáért. Izent a kormányzónak is, hogy »szelid természetét változtassa meg, katonai természetet vegyen, úgy viselje magát mint ország gondviselő-fejedelmétől kívántatik.«¹⁾ S jan. 30-án ily értelmű válaszszal visszabocsátá Borsost.²⁾

Borsos közlései nem zavarták meg e tárgyalások nyugodt folyamát, mert azt hitték, hogy maguk a rendek közt a béke helyre levén állítva, nincs okuk imminens veszélytől tartani. A catholicusok kérelmére patens levelet állítottak ki, hogy e vallás szabad gyakorlata a régiben marad, úgy mint Gábor fejedelem idejében volt, a jezsuiták továbbra is megmaradhatnak Fehérvárt, Monostoron s Kárán-Sebesen, taníthatják az ifjúságot; ha valaki közülök meghal vagy eltávozik, annak helyét szabad mással betölteni; a miben a rendek s a társaság megegyeztek tartassék meg s az elhúnyt fejedelem rendeletei hajtassanak végre. E patenst Bethlen István, Kornis Sigmund, Kovasoczy István, Kapy András, Erdélyi István, Kassai István, Keresztesy Pál, Gotzmeister Kálmán írták alá.³⁾ Az udvarhelyiek által beadott panaszra nézve pedig, hogy t. i. a protestansok elvették templomukat s most annak visszaadását kérik, egy bizottságot küldtek ki, mely a panaszt elintézte.⁴⁾

A tárgyalásokat a rendek lázas szorgalommal folytatták. Maga a gyűlés is elég hoszan, 24 napig tartott — de a hozott törvényczikkek száma 74 — épen a ritkább jelenségek közé tartozik. Ez is egyik ára volt a pártok kibékülésének, melyek Katalin botlását felhasználva, minden engedményre rá kényszerítették őt. Egymás után, rohamos sietséggel rombolták le

¹⁾ Borsos hosszú és részletes memoráléja, mely a találkozásokat legapróbb részletekig leírja, és a budai basa izeneti, 15 pontban. két rendkívül érdekes és nagybecsű államirat, gr. Teleki Miksáné ltárában.

²⁾ Egykorú hivatalos fordításban U. o. Érdekes hogy a mit Schulitz ír, Borsos követségéről ennek jelentésével lényegében megegyezik.

³⁾ Kazy I. L. IV. 205.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok 14. 6. Erre vonatkozik a XLIV-ik t.-cz.

Bethlen Gábor összes eddigi alkotásait. Tetszett ugyan nekik hogy e nagy ember Erdélyt kicsinből olyan magasra emelte, de az egyéni áldozatoktól, melyeket annak fentartása követelt, hallani sem akartak. Híjában intette a budai basa Bethlen Istvánt, hogy vesse le »csendes természetét«: ő arra képtelen volt. Az az ideiglenes béke melyet létrehozott az ország! hatalmi állásába került. Ez első gyűlés Erdélyt viaszasülyeszté oda honnan Bethlen Gábor felemelte.

Első dolguk volt még a fejedelmi propositiok letárgyalása előtt, magának a fiscusnak megtámadása. Az 1615-iki őszi országgyűlés IX-ik articulusa ¹⁾ a Báthori Zsigmond és Gábor által eltékozlott fiscalitasok visszaszerzését rendelé el. Most megfordították a dolgot: a kiktől ezen jószágokat visszavették. azokat jelentették ki igaz tulajdonosoknak s a fiscust és magánosokat e birtokok visszaadására kötelezék s a jogigények megvizsgálására ápr. 7-ére Kolosvárra »rövid terminust« tűztek ki.

Nem ez volt az egyetlen czikk, mely a fiscust megtámadta. Megengedték az executiot, adó behajtást s jobbágyok reductioját a fiscalitasokból, a fiscus tisztviselőit kitilták a nemesi jószágokból, a nemesek marháit felmenték harminczad fizetés alól, feshabadíták a sóval kereskedést, megengedék hogy a lopott marhák nyomait a fiscalitasokban is lehessen keresni, az orvosokat ott is lehessen üldözni s megengedék hogy a fiscus ellen folytatott s már letárgyalt pereket novummal meglehessen újitai — s daczára hogy ez intézkedések közül több nagyon megcsonkítá az ország jövedelmét, csak ez évre kivételesen, s igen nehezen szavazták meg a 20 frt portai adót, de kimondák, hogy többé ekkora adóval ne lehessen az országot terhelni.

Még súlyosabb csapást mértek az ország jövedelmére a szabad kereskedésnek visszaállításával — mely alól csak a bőr maradt kivétel, s azt a külföldieknek is megengedték. Ezenkívül elrendelék, hogy vámot nemes ember sehol se adjon, s a külföldi árúk is csak egy helyen fizessenek harminczadot. A meg nem váltott dézmát az illetők valamely közeli helyre szál-

¹⁾ Orsz. Eml. VII. k. 281 l.

lítsák. Hogy pedig a fejedelmi jövedelem beszédését többé senki se ellenőrizhesse az »absolutus praefectusi« hivatalt eltörölték.

Egy tollvonással eltörölték Bethlen Gábor hadszervezetét is. »A quártérnak neve is tollaltassék.« Az 1623-iki országgyűlés elrendelék, hogy minden két porta egy fegyverest tartozik állandóan készen tartani.¹⁾ Ennek fejében Bethlen Gábor saját hadait osztotta ki — most elrendelék, hogy a fejedelem hadait csak saját jószágain tartsa, német hadait pedig bocsássa el. Azt is megtilták, hogy a fejedelem nemes embereket máskor mint az ország közszükségében hadfölkelésre kényszeríthessen.

A Haller György ellen az 1629-iki országgyűlés által hozott nótát²⁾ eltörölték, ellenben Keglevich Miklóst Katalinnak adott rossz tanácsaiért törvény elé idézték.

Felhatalmazák a fejedelemasszonyt, hogy a kormányzóval s tanácsurakkal egyetértve kincstartót választhasson.

Megújították a nemesek és városok kiváltságait, elrendelék a szökött jobbágyok kergetését; eltilták »a maguk szükségében való útonjárók erővel való gazdálkodását;« a mag nélkül elhalt nemes ember vagyonát özvegye kezén hagyják; a szökött jobbágyok uraiknak visszaadassanak. Nemes ember nem tartozik posta lovat adni. A hódolt faluk az adónak csak felét tartoznak fizetni.

Fejérvárt Bethlen sokkép emelte — úgy tekinté, mint fővárosát s országgyűlést is utolsó időben itt tartatott csak. Most elhatározták, hogy czentül országgyűlések más városokban is tartassanak.

A poltura három pénzben vétessék el.

Letárgyalák rendes szokás szerint a partium s az egyes nemzetek által tett indítványokat vagy felhozott sérelmeket. Usak úgy, mint a főurak, a kiegyezést a nemzetek is felhasználták előnyök szerzésére. Miért is maradtak volna ők hátra az általános osztozkodásban? miért ne fizettették volna meg szavazataikat? Elintézték első sorban a magyarok s a részek

¹⁾ Orsz. Eml. VIII. 125. l.

²⁾ Ugyanott 492. l.

— és az ezek területén eső városok és helységek panaszait és kérelmeit.

Azután áttértek a székelyek és utóbb a szászok előterjesztéseire.

A székelyek vallásügyi sérelmei elintézésére bizottságot küldtek ki; biztosíták a királybírák szabadválasztását, határoztak a székely jobbágyok ügyében, eltörölték a székelység közt a gratuitus labort, posta ló adását; a magtalanul elhalt székely prédicatorok hagyatéka az egyházra száll; a székelység csak fejedelmi parancsra száll táborba; az orvosok köztük is üldöztessenek. Ezenkívül egy sereg székely helység panaszra nyert orvoslást.

A fejedelem a szászok közt készpénzen vásárol, a kupákhoz, mit velök csináltat, aranyat s ezüstöt maga ad, a szászoktól elvett ágyuk visszaadassanak; lovakat a fejedelem köztük nem tart; ha követeket küldenek az udvarhoz, azok kihallgatást nyerjenek; a tilalmas úton járó görög kereskedők elfogassanak; boraik ne foglaltassanak le.

Végül Mohila Gábor és Áron vajdák és Schulitz Weiharhard hazafiúsítottak.

A törvényeket Katalin feb. 17-én erősítette meg. ¹⁾

S ezzel Bethlen alkotása, egész pénz- és hadügyi rendszere össze volt rombolva.

A gyűlés bezárását követő napon Katalin Mikót kincstartóvá nevezte ki, utasítva őt, hogy az ország, a bányák, a fisco, sóbányák jövedelmeit havi számadás mellett kezelje s a fizetéseket az általa aláírt, de kellően ellenjegyzett nyugtára eszközölje. ²⁾

E kinevezéssel az előleges kiegyezés feltételei végre voltak hajtva, s Katalin, úgy látszott, egészen meg volt nyugodva. Visszatérésében is a protestans vallásra meg akarták erősíteni. E czélból Froschius János fehérvári német pap az országgyűlés alatt s a következő vasárnapokon három egyházi beszédben magyarázta Dávid CI. zsoltárát: Dávid udvarát állítván elé követendő mintaképül, intve őt a gonosz tanácsadók, rágal-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. 14. a.)

²⁾ Az utasítás Marczali Regesták 161.

mazók, kevélyek, hazugok s a jezsuiták ellen. Ez is a szegény asszony vezeklései közé tartozott.¹⁾

A gyűlés jóformán véget sem ért, s a hét megye visszadására vonatkozó, valójában elsietett intézkedéseknek káros következményei napvilágra jöttek. A biztosok magánemberek panaszára, a vádoltak meghallgatása nélkül kezdték visszaítélni a jószágokat — s az ezekből származó visszaélések meggátlására Katalin Balásházy Lászlót hozzájok,²⁾ Kemény Jánost pedig Bécsbe a császárhoz küldé. Időközben a biztosoktól is jött ez ügyben két követ Katalinhoz Barna és Bakos, — két szürke baráttal — kik márcz. elején értek Fehérvárra.³⁾

Mire Balásházy márcz. 3-án — a biztosokhoz ért, a visszacsatolás már csaknem be volt fejezve. Kassa átvétele után a biztosok jan. 14-re részgyűlést hirdettek, a tanácsot megújították, a fegyvertárt inventálták, a szepesi kamara levéltárát átvizsgálták. A gyűlés megnyilván jan. 17-én, kijelenték a bizto-

¹⁾ Der CI. Psalm. Froshius Joannestól Fehérvár Efmurdnál 1630. 4-edr. Egyetlen példány Nagy-Szebenben, az ev. egyházi ker. könyvtárban. Feb. 14. 21. 28. tartozott a három szónoklat; az ó naptár szerénti vasárnapokon, mert Katalin ezeket tartá. Az előszóban elmondja Froshius, hogy az esti ima alkalmával több napn át a CI. zsoltár énekelte, Katalin maga kívánta ezek magyarázását. E parancsnak tett ő eleget.

²⁾ Levelét I. Pázmányhoz Epistolae Petri Pázmán II. k. 11. l. Kemény bécsi küldetéséről említést tesz Pázmány Nagyszombat, márcz. 18-án kelt levele a császárhoz. Ebben írja: Ma jött hozzám Kemény János az erd. fejedelemtől és gubernatortól küldve levéllel s kéréssel, hogy kérésüket illetőleg Fgednél közbenjárjak. A commissariusok (mint a pariaóól itélem) igen jól feleltek a fejedelemtől. Az én véleményem, hogy ezen követ azzal küldendő vissza, hogy a commissariusok már haza felé készülnek Kassáról és . . . Mtem »ab iis informationem accepturam de rebus a principissa propositis. Quod si qua in re vel Principissae, vel subditis ipsius injuria facta sit, libenter Mtem Vram praestitutam id quod principissa petit. Deputando videlicet, qui causas praetendentium recognoscant. Cupere autem Mtam Vram ut in particulari causae et casum exprimentur, in quibus principissa vel ejus subditi injuriam sibi factam praetendunt, ut de iis singulis specificam informationem a commissariis habere possit Mtas Vra.«

³⁾ Segesvárinál Prinyi van Barna helyett.

sok, hogy a hét megye visszaszáll Ferdinánd hatalma alá. Alaghyt ideiglenesen generálissá, Bornemiszát vice-kapitány-nyá tették. Azután eltávoztak a várak átvételére. Febr. végén Kallóban voltak, de a hajduk csak nehezen voltak rávehetők, hogy az esküt letegyék. Szathmárral, Tokajjal könnyen boldogultak: végrehajták a conscriptiót s a kapitányokat és tiszteket feleskették, s az őrségnek kifizettek két havi zsoldot. (Márcz. 3.) Tíz nap mulva Ónod tette le az esküt.¹⁾ Csak Munkácscsal nem boldogultak: ennek kapitánya Balling János Katalintól egymásnak ellentmondó rendeleteket kapván halogatta az eskü letételét — s minthogy a bizottság márcz. 20-án feloszlott. Alaghy Menyhértet bízták meg annak átvételével.²⁾

II.

Katalin férje haláláról testvérét a brandenburgi választót is értesítette. Ez nővére ügyeinek rendezésére követséget küldött Erdélybe, mely utasításait, megbízó és ajánló leveleit jan. 17-én vette kezéhez. Útközben Lengyelországban már hírt vettek az erdélyi zavarokról, de mire Magyarországra értek, nagy meglepéssel értesültek, hogy azok már le vannak csendesítve, habár Alvinczytól és Ballingtól más tekintetben elég aggasztó dolgot hallottak. Gyűlés után³⁾ értek Fehérvárra, s a még mindig betegeskedő Katalin azonnal fogadta őket a kormányzó jelenlétében, mely alkalommal Schulitz volt a tolmács. S miután egészen felüdült, sőt séta kocsizást is tett, négy nap mulva volt a kihallgatás — s most Katalin egészen feltárta szívéét. Az idegenek közt idegenül érzi magát, még birtokai jövedelmét sem tudja. Nincs megbízható embere s a rendek, mióta Gábor meghalt, senkitől sem tartanak. Igaza volt: a háborgó erdélyi elemek fékentartása erős férfi kezet kívánt — s erre ő és a kormányzó is egyaránt képtelenek,

¹⁾ L. Törv. és Okiratok III. B).

²⁾ Marczali Regesták 175. A biztosok márcz. 19-iki levele. V. ö. Balling Katalinhoz 174. I. Katalin márcz. 17-én megtiltá az eskületételt. U. o. 175. l.

³⁾ Mint írják, márcz. 1-én.

tehetetlenek voltak. Nem csuda, ha elcsüggedve már ekkor kezdte beszélni, hogy aranyát s ezüstjét biztos helyre viteti s maga is elhagyja Erdélyt. ¹⁾ De ez csak üres szó volt, melylyel el akarta takarni, mit különben a követek is észrevettek rajta, hogy Csáky még bírja kegyét. ²⁾

Ilyen volt a pártok békéje, helyesebben ideiglenes fegyverszünete, melynek tartósságára egyik fél sem számított, de melyet addig, míg a berlini követek az országban voltak, egyik fél sem akart felbontani. Ezeket felvilágosítani a maga igazáról csakúgy igyekezett Bethlen István mint Katalin, s az első hetek recriminációkkal teltek el. Fő feladatuk volt Katalin uralkodását megszilárdítani s hogy ez a kormányzóval egyetértve a törvények megtartása által eszközölhető, azt hamar belátták. Nem is fukarkodtak a tanácsokkal — de az ő tartózkodásuk Erdélyben csak ideiglenes volt. Hogy távozásuk után más befolyások kerülhetnek felszínre, attól méltán tartott Bethlen, s ezért jó eleve — márcz. 22-én — kérte a választót, hogy Katalin mellé meghizható állandó követet küldjön. ³⁾

Most mindenekelőtt a portai ügyek biztosítása látszott szükségesnek: kivált a Borsos által hozott leleplezések után, melyekkel szemben maga Murteza is azt tanácsolta, hogy követséget küldjenek a portára. A februári országgyűlés Tholdalagi Mihályt nevezte ki főkövetté, hogy mint a budai vezér tanácslá Katalin számára újabb megerősítést eszközöljön ki. Ő egyszersmind meg volt bizva, hogy a miket Bethlen végrendeletében a szultánnak hagyott, azokat adja át. Utasítva volt arra is, hogy eszközölje ki, hogy ha Erdély megtámadtatnék, a török és tatár hadak nyomban segélyére siessenek: »mostan — írta Katalin — az ország rendei nagy egységben levén, mi is gubernator urammal s tanácsurainkkal egy értelemből akarunk gondot viselni.« ⁴⁾ De egy főkövet készülődése mindig több időt szokott igénybe venni — s Tholdalagi gelenczei kas-

¹⁾ Koszpoth márcz. 10. 11. 13-iki jelentését Marczalinál 162—4.

²⁾ A márcz. 11-iki jelentés.

³⁾ Marczali 166.

⁴⁾ Az utasítást közölte Ötvös Ágoston i. h. 223. s. köv. II.

télyából csak márcz. 17-én indúlt el. Ugyanekkor Dreyling is Konstantinápolyba küldetett. ¹⁾

Ez alatt közelgetett a kolosvári terminus ideje. Katalin márczius derekán kirándúlt a gyógyi fürdőbe, hol tiz napot töltött s onnan visszatért Fejérvárra. ²⁾ Épen e napokban érkezett levél Konstantinápolyból vezér Adzsem Haszántól az újon kinevezett budai basától, ki tudatta a kormányzóval, hogy pár nap mulva már útra kél székét elfoglalni s jó szolgálatait és barátságát ajánlá, ³⁾ s egy más a kajmekántól azon megnyugtató jelentéssel, hogy megtámadtatásuk esetére meg vannak téve a szükséges intézkedések. ⁴⁾ A leveleket Bekir aga hozta magával, s Bethlen azonnal intézkedett, hogy üdvözlésére Keresztesy Pál siessen elejébe. ⁵⁾

Az napon, melyen Bethlennek az új vezérhez intézett levele kelt, apr. 3-án indúlt meg Katalin is Fejérvárról Kolosvárra, hova apr. 5-én érkezett meg. A múlt országgyűlés által elrendelt terminus — a productionale forum egy neme, mely a jogigények megvizsgálására volt kiküldve — ez napra volt kitűzve. A törvényszék a brandenburgi követek jelenléte miatt rész gyűléssé alakúlt át. Apr. 13-án olvasták fel a brandenburgi követségnek az erdélyi rendekhez intézett s Nayssen titkár által fogalmazott iratát. A választó szerencsét kíván a rendeknek. Ohajtotta volna, hogy jobb alkalomból küldje követeit, mint a nagy fejedelem elhúnyta, kit egész Európa rendkívül tisztel. Vigasztul fog neki szolgálni, ha értesül, ha Brandenburg és Erdély szövetsége még szorosabbá lesz. Köszöni, hogy utódjává nővérét választották meg s bizik hűségükben.

Az erdélyi rendek még az nap kiállították a hűségi fogadtást s tiz pecséttel ellátva kézbesítették. Katalin ügye is végelintéztést nyert: »ünnepélyes poenitentiát« tett jelenték a

¹⁾ Naplója u. o. 299. l. V. ö. Emlékirataival Mikónál I. 241. l. Marczali 163.

²⁾ Haller naplója 3. l.

³⁾ A feb. 4—14. kelt levél egykorú fordítása a gr. Telekiné-féle ltárban.

⁴⁾ Egykorú fordítás u. o.

⁵⁾ A tőle küldött s apr. 3-án kelt levél u. o.

követek (apr. 23-án), azaz azon nyilatkozattal, hogy a protes-
tans valláshoz hű fog maradni, felvette az úrvacsorát. ¹⁾

E terminus alatt Katalin Kolosvártt apr. 24-én kelt iratával kővári kapitánynyá Zólyomi Dávidot nevezte ki. Előbb Csákyt kínálták meg vele — de ő, talán mert kevesellette — nem fogadta el. ²⁾

E gyűlésből küldötte Katalin Kornis Sigmondot és Kapy Andrást Bécsbe. A biztosokkal folytatott tárgyalások az erdélyi jogigények fentartása ügyében nem nyertek megoldást. Más dolgok is járultak hozzá. Katalin több uradalma a visszabocsátott részekben feküdt: fő ezek közt Tokaj és Munkács volt. E helyek ellenséges kapitány kezében Erdélyre nézve veszélyesekké válhattak volna. Katalin, a kormányzó és pártja befolyása alatt azt követelte, hogy az erdélyiek kiváltságai tartassanak fenn. Tokajhoz és Munkácshoz neki joga lévén az őrségnek is övének kell lenni a várakban, a nélkül, hogy azzal a császár jurisdictióját bántanák. A munkácsi kapitány pedig ne is esküdjék hűséget a császárnak. Nagy- és Felső-Bánya maradjon Bethlen Istváné, Ecsed az ifjú Istváné, Aba a Kornis Sigmondé. Munkács számára kérjenek védlevelet. A követek Eggenberghez s a brandenburgi bécsi követhoz is vittek levelet, hogy ezek ügyüket támogassák. ³⁾

A terminus apr. 29-én ért véget, s Katalin még ez nap visszaindult Fejérvárra. ⁴⁾

Katalin a gyűlés alatt megtartotta a kiegyezés feltételeit. Úgy látszik, hogy a követek jelenléte is hatással volt rá. Minden nyilvános tette arra vall: utasítása Ballingnak, hogy a római császárnak a hűség esküjét ne tegye le, Kapyék követsége, hogy a császárnál eszközöljék ki, hogy hasonló esküt ne követeljen.

De a követek napjai Erdélyben meg voltak számlálva s ők és az erdélyiek híjában kérték, hogy Katalin mellé helyet-
tők állandó követ küldessék. Azon főurak, kikhez a branden-

¹⁾ Az illető acták kivonatai Marczali Regestáiban 161. 166. 167.

²⁾ Deák F. Csáky 236. l.

³⁾ Az utasítás s a szebenieknek küldött levél kivonatát közölte Marczali 173—4. ll. E követségről Kemény is tesz említést. 185. l.

⁴⁾ Haller i. h.

burgi választó leveleket küldött, még a gyűlés alatt megírták válaszukat. ¹⁾ Gyűlés után Katalinnal Fehérvárra s onnan Szebenbe mentek, hol néhány napot töltöttek. A választó külön ajánlá hugát a szászoknak is ²⁾ s máj. 18-ról Gotsmeister és az universitás külön feleltek. ³⁾ Időközben Fogarasban is megfordultak, s miután Bethlen István még egyszer felkérte őket, hogy kössék Katalin szívére, hogy a gyanus embereket távolítsa el maga mellől, a hamis vádlókat nevezze meg, pénzével kiméletesen bánjon s a feltételeket tartsa meg, a választó pedig küldjön állandó követet ⁴⁾ Koszpoth társaival s kíséretével máj. 23-án hazaindult. ⁵⁾

III.

Nagy tehertől szabadult meg Katalin a brandenburgi követek eltávozásával. Barátságot kelle az iránt szinlenie kit halálos ellenségének, s nélkülözni azokat, kiket barátjainak tartott. Szerencsétlennek, fogolynak érezte magát, mert az uralkodásban a fejedelmi conditiók megkötötték kezét, s minden vágya oda irányult, hogy megszerezze az absolut hatalmat. Négy nap mulva a követek távozása után Csáky István már nála volt Fogarasban.

Ez volt a vizsály kitörésének első jele.

Okot rá Munkács ügye adott.

Ballingnak, mint láttuk, maga Katalin tiltotta meg az eskületételt. Midőn a commissariusok a hét megyét s a várakat Munkács kivételével átvették, Alaghyt bízták meg, hogy Ballingot vegye rá az eskületételre. Balling kijelenté, hogy az Alaghytól küldött eskümintát nem fogadja el — hanem úgy, mint Erdélyből (Katalin neve alatt) utasították megesküszik. Gondja volt rá Alaghynek, hogy Katalin más informatiókat kapjon s ez Csákyt azonnal postán magához hívatta. Sajátkezű levele őt épen vármegye gyűlésen találta, s minthogy a gyűlést maga nem hagyhatta el, egy megbizottját küldé hozzá, ta-

¹⁾ Kvaszóczy, Kornis, Kapy s bizonynyal mások is. Marczali 167.

²⁾ Ötvös 221. l. l. közölve a levél.

³⁾ Marczali 167. l.

⁴⁾ U. o. 170. l.

⁵⁾ Haller i. h.

nácsolva neki, hogy a biztosok eskümintájára »úgy reá menjen mint sajátjára.«¹⁾

Mind ez titokban, a kormányzó és tanácsurak háta megett történt.²⁾ Egy héttel utóbb Csáky is benn volt. S most Katalin jún. 10-én öt felső-magyarországi jószágaiban helyettesévé, alteregojává nevezte ki³⁾ s megbízta őt, hogy a munkácsi várat mint kapitány vegye át Ballingtól. Egyszersmind commissariusúl mellé Kassay Istvánt nevezte ki, ki ez ügy végett hasonlólag Fogarasba hivatott. Aztán ők ketten el is indultak: Csáky 200 ezer tallér érő ezüst- és aranyneműt vivén magával.⁴⁾

Ez bizony a kiegyezés és fejedelmi conditiók határozott megszegése volt. »Vederből cseberbe estünk — írta Schulitz jún. 20-án Koszpothnak, — a mit Nagyságod elért, az mind porba esett.« S Bethlen is írt ugyan ez nap a választónak: »a fejedelemasszony által Csákyknak adott hatalom a hazának és vallásnak kárára van: bírja rá Fenséged a hercegnőt, hogy vegye vissza a meggyilkolására nyújtott kardot.«⁵⁾ Közepette e »rút és zürzavaros állapotoknak« jún. 24-én érkezett Fejérvárra Tholdalagi a portai követ Zülfikár kíséretében. Szivesen látva a vezérek s fogadva a szultán által, sikerült neki mindent jó karba állítani. Nemcsak Katalin kapta meg az új megerősítést, hanem a basákhhoz is parancs ment, hogy segélyére készen álljanak. Kiállítottott egyúttal a ferman a hét megye s a hajduk részére is.⁶⁾ E híreken kívül is jól hatott Tholdalagi megérkezése: a mérsékelt párt benne hatalmas támaszt nyert.

Mind ez Bethlent újabb béke kísérletekre ösztönzé. A fejedelemasszonyhoz ment s előterjesztette lépése lehető következményeit. Beküldé hozzá a Tholdalagival jött török csauszt Zöldfikárt — kimutatva neki, hogy ez lesz a sarkkő, melyből

¹⁾ Törv. és Okiratok IX. c.)

²⁾ Törv. és Okiratok VII.

³⁾ A kinevezési okirat Marczali 178. Ez iratban azt is elrendelte Katalin, hogy mindenben Csákyknak engedelmeskedjenek s parancsai ellen se hozzá, se máshoz ne forduljanak Marczali 167.

⁴⁾ Törv. és Okiratok VII. Kemény 184—5.

⁵⁾ Marczali 186.

⁶⁾ Naplóját, a szultán előtt tartott beszédét, kiadta Ötvös. V. ö. Marczali 166. 176. 185. II.

a fejedelemségre vágyó Esterházy őt ki fogja forgatni. De azzal a szivós makacssággal, mely ez asszony tulajdona, semmire sem hallgatott. ¹⁾ »Így hát — mondá Bethlen Katalinnak — magunknak kell gondolkodni az ország biztosságáról.« Ily körülmények közt Bethlen nem tehetett mást, mint hogy követet küldött az új budai basához, figyelmeztetve őt a veszélyekre, melyek Munkács bukásából Erdélyre s a portára hárúlnának. ²⁾ S hogy Munkács Erdélyre és Katalinra nézve el nem veszett, az csakugyan nem Katalinon múlt. Balling már jún. 15-én kijelentette, hogy bár magára vonja is a fejedelemasszony haragját, ki őt fejvesztéssel fenyegette, ³⁾ de Csákyt nem bocsátja be — mert ezt a vallásra nézve nagy veszélynek tartja. ⁴⁾ S csakugyan, midőn Csáky a vár alá jött. Balling gúnyos udvariasággal elutasította: »mit csinálna ott olyan nagy udvart tartó, nagy úr kapitány, mint Csáky? ő is híve ő felségének a várral együtt.« ⁵⁾

Ez eseményekkel egy időben oly hírek is érkeztek, melyek valószínűvé tették, hogy Csáky kinevezésének más hátere is van. Hire járt, hogy a magyarországiak készülődnek s a kállaiak ki is akartak ütni. Muharrem az egri basa elhozatta lovait a »fűről,« ⁶⁾ a palatinus pedig azon ürügy alatt, mintha a beütéssel fenyegető tatárokat akarná visszanyomni, készülődést tesz Erdély megtámadására. A kormányzó most az országgyűlés összehívására tett előterjesztést — de Katalin halani sem akart arról. Ekkor érkeztek Bornemisza Ferencz és Pap Márton, kik a nádorra vonatkozó híreket koholtaknak jelenték ki. Jött levél is Kornistól s Kapytól, hogy a császártól »jó és kedves választ« hoznak — s most azon ürügy alatt, hogy a császárnak felelni kell, rávette Bethlen Katalint, hogy a rendek összehívásához beleegyezését adta. Meghívták a gyűlésre Csákyt is a fejedelemasszony nevével, hogy mentse magát, »mivel hogy ellene három dologban vétett.« Miért akar

¹⁾ Törv. és Okiratok IX. c).

²⁾ A hozzá irt emlékiratot közölte Ötvös 234. l.

³⁾ Marczali 187. l.

⁴⁾ Marczali 185. l.

⁵⁾ Szalárdy 67. l. V. ö. Keménynyel.

⁶⁾ Törv. és Irományok VII.

azt.

Felséged velem perelni? kérdé e levélre Csáky. Katalin, ki ez idézésről nem tudott semmit, most új rendeletet küldött neki hogy a gyűlésre semmi szín alatt se jöjjön el. ¹⁾

Da akár hogy forgatta is Katalin a dolgot, annyi bizonyos, hogy Csáky kinevezése törvénytelen s conditionkba ütköző volt, mert a kormányzó s a tanács meghallgatása s ellenjegyzés nélkül történt. Makacssága, melylyel rendelete visszavonását megtagadta, egészen felzavarta a helyreállott békét. Schulitz (kilépett szolgálatából (júl. 6.) s ő és a kormányzó egymásra küldék jelentéseiket a választónak, kérve, hogy mennél előbb új követet küldjön. ²⁾ »Szörnyen üldöz — írá ez utóbbi — ő felsége, de én mindent eltűrök. Ha úgy folytatja, a porta is elhagyja s a dolognak tragikus kimenetele lesz.«

Tényleg azonban semmit sem türt el, sőt Zólyomi Dávidot hadaival berendelte, hogy veszély esetére, tudván, hogy a mezei és német hadak Katalinhoz hivek, kezénél legyenek. Júl. 6-án Kornis és Kapy Fejérvárra érkeztek a császári resolútióval. Megjövetelök s a hozott válasz új erőt adtak Katalinnak s most ezekkel egyetértve kezdte sürgetni, hogy a gyűlés — melytől csak két nap választá el őket — halasztassék el. Erre Bethlen nem állott rá, Katalin pedig megtagadta megjelenését a gyűlésen. A dolgot végre úgy egyenlítették ki, hogy Bethlen tétírvényt állított ki, hogy a gyűlés szabad tanácskozását nem fogja meggátolni. A kormányzó azonban oly feltételt csúsztatott a tétírvénybe, mely Katalin pártjának nem tetszett — s erre közösen elhatározzák, hogy senki fegyveres erőt ne vigyen a gyűlésre s Katalint is csak 200 lovas kísérje. Így aztán végre valahogy rendbe hozván a dolgot, júl. 9-én átmentek Megyesre. ³⁾

Zólyomi azonban nem sokat törődött a reversalissal s hadait a következő két nap alatt összevonta Megyesen, hol most tényleg két ellenséges sereg állt szemben egymással, a fejedelemasszonyé s kormányzóé. Katalin szót is emelt Bethlen előtt ezért: de a kormányzó kitérőleg felelt. A szegény asszony e perczen már nem volt a helyzet ura.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok IX. c.)

²⁾ Schulitz, júl. 3. 6. Bethlen, júl. 8. 9. Marczali 184. l.

³⁾ L. Törv. és Okiratok IX. c.)

Alig távozott el a kormányzó jött Zólyomi hajduival s Katalintól kihallgatást kért. A tanács jelenlétében fogadta őket, s most Zólyomi beadta lemondását, a hajdúk pedig, kijelenték, hogy kilépnek szolgálatából. Csendesíteni akarták őket, de a választ be sem várva távoztak, s a hajdúk a kormányzó és Zólyomi lakása előtt helyet foglaltak. (Júl. 13.)

A megrettent rendek a templomba gyűltek tanácskozás végett. Oda jött a kormányzó is. Beszélni kezdett, vádat emelve Katalin ellen, hogy megsértette a választási feltételeket s az ország fel van hite alól oldva. Szavai nem találtak viszhangra, s a rendek méltatlankodva el akartak oszlani Kapy és Körnis vezetése alatt. De a kormányzó katonái elállták útjokat puskával, szablyával visszakergették őket. Erre még nagyobb zaj lett, a kormányzó ellen fordultak, s most csakugyan szabad utat adtak nekik, és ők egyenesen a fejedelemasszonyhoz mentek.

Törésre egyik fél sem akarta vinni a dolgot, s Nagy Pál közbenjárására kiegyezés jött létre, mely eltiltá, hogy fegyveres erő menjen a templomba s a tanácskozás szabadságát biztosítsa.

Az első lépést a kiegyezésre követte a többi. Júl. 14-én ismét összegyűltek a rendek. Tanácskozásuk eredménye volt, hogy a kormányzó s fejedelemasszony elé bizonyos béke feltételeket szabtak. Katalin elfogadta ezeket, de nem Bethlen, ki kívánatait a rendek közé küldte, a sérelmek s Katalin törvényszegései jegyzékével. Hasonlót tett Katalin a rajta elkövetett sérelmek jegyzékével.

S ez alapon megkezdődtek a tárgyalások.

A rendek közt Zöldfikár is megjelent, s elmondta Esterházy praktikáit, hogy mekkora összeget ígért a fejedelemségért.¹⁾ A versengő felek közt Bethlen két régi államférfia Tholdalagi és Borsos közvetítettek — s az eredményt leginkább az ő közbenjárásuknak lehet köszönni.²⁾

Természetesen első feltétel volt, hogy Katalin a Csáky-nak adott kinevezést vonja vissza s ő ebbe, kedve ellen és a

¹⁾ L. Törv. és Okiratok IX. c).

²⁾ Kemény 189.

Erre
B G

kényszerűségnek engedve beleegyezett.¹⁾ A többi azután könnyen ment: azon garantiák körül forgott, melyeket Katalinnak adni kellett az országnak, hogy a condiókat megtartandja.

A nyughatatlan elméjű emberek kikeresésére maga Katalin felhívta a rendeket. S ők annak szívesen engedtek. Nem ugyan úgy, mint a kormányzó akarta, hogy törvénybe foglalják Csáky elítéltetését, hanem megbízták a tanácsot, hogy sententiát hozzon ellene.²⁾ Csákynek sem Tokajba, sem Munkácsra nem szabad menni, s Erdélybe is nem máskor, csak mikor egyetemes vagy részgyűlésre jön: de ide is sereg nélkül. Levelet tőle Katalin csak a kormányzó vagy tanácsurak útján fogadhat el, s ezek tudta nélkül postát sem járathat hozzá, valamint magán kihallgatáson sem fogadhatja.³⁾

A kiegyezésre vonatkozólag pedig a rendek elhatározzák, hogy a fejedelemszony és kormányzó közt a történtekre nézve amnestia legyen, kölcsönös bizalommal jelentsenek meg egymásnak minden ellenséges indulatot és tanácsot.

A kormányzó személyét akkép biztosíták, ha Katalin valamit cselekednék, a kormányzó ellen, életére törne: a kormányzó mellett kelljen fel a három nemzet. Hasonlag, ha a kormányzó akarna Katalin ellen tenni, az ország fejedelme mellett kelljen fel, s a kormányzó tisztétől fosztassék meg. Ha valaki a rendek közül »ártalmas zavart« csinálna Katalinnal, a tanács intse meg s a kormányzó, még ha ellenzené is Katalin, hívja össze a rendeket. Ha pedig a kormányzó sértené meg a condiókat, az országgyűlést Katalin hívja össze.

A fejedelemszony feltételei: a kormányzó s tanács tudta nélkül adományokat nem tehet, tisztviselőket nem nevezhet ki. Törvénytelen adományai érvénytelennek. Ha tanácsúr rossz tanácsot ad fogassék perbe. Ne tegye egyik tanácsurat a másik elibe. A rossz tanácsadót jelentse meg a kormányzónak. A vitézlő rend mostani tetteért amnestiát kap. Zólyomi Dávid maradjon meg hivatalában. A német gyalogok ne igyekezzenek

¹⁾ Katalin maga írja a kajmekámnak aug. 17-ről: »az iránt gubernatorunkkal és tanácsinkkal discourálván tetszett, hogy az megirt úrfiat tisztitól priváljuk; el is követtük.« Ötvös i. h. 237.

²⁾ L. Törv. és Okiratok IX. c).

³⁾ L. Törv. és Okiratok IX. b).

a kormányzónak ártalmára. Az ország jövedelmét a kincstartó kezelje. Hadakat magán ember a kormányzó s tanács tudta nélkül ne tartson, s ha tart. támadjon rá az ország. Fölkelést csak a kormányzó s tanács együtt rendelhet el.

A kormányzó a fejedelemsasszony tudta nélkül az ország ügyeiben mit sem határozhat. A külföldi követeket a tanács tudtával fogadja, s a külügyeket is ezekkel egyetértve végezze. Követet külföldre magán ember nem küldhet. Kormányzó és fejedelemsasszony kölcsönösen adják meg egymás becsületét. ¹⁾

El gyűlésen még felolvasták a Kornis és Kapy által a római császártól hozott választ s arra feleltek, ²⁾ s maguk részéről ők is kiállították s országúl aláírtak a diplomát, melylyel a császárt hűségükről biztosíták. ³⁾

Katalin júl. 17-én megerősítette az articulusokat kénytelen és szíve ellen — de nem is olyan szándékkal, hogy megtartsa azokat. Csákynek egy nála levő emberétől protestatiót küldött a nádorhoz, megírván, hogy csak akkor fog ő a fejedelemségben megerősödni, ha Csákyt beállíthatja tisztébe. És legyen tudtával, hogy bár mit ellenkezőt irassanak is vele, az »kétételességből van.« ⁴⁾

De még ez ellenmondása is — bármily törvénytelen volt is az — nem gonoszságból származott. Az, hogy helyzetébe nem tatálta be magát. követtette el vele a törvényszegéseket. Ez az alkotmányos uralkodás ellenkezett családjá traditióival, mind azzal, miben felnőtt — s ragaszkodott ahhoz, ki e nyűgtől fel volt szabadítandó s kit szíve szerint szeretett. Oly boldogtalannak érezte magát! Szíve mélyéből írta testvéreinek: »oly szorongatott állapotban vagyok, hogy az írást s olvasást is elfelejtem« — s ezt és Gusztáv Adolfot esengve kérte, hogy segítsenek neki lerázni a megyesi pontokat. ⁵⁾

¹⁾ L. Törv. és Okiratok IX. a).

²⁾ Horváth M. Kismártoni Regesták. Magyar Történelmi Tár IX. 39. l.

³⁾ L. Törv. és Okiratok IX. d).

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok IX. c).

⁵⁾ Marczali 177. 178. ll. két követet is küldött egymásután: Sack Rudolfot és Balinfi Balást. Aug. 8-án Haller és Kornis is irtak — biztosítva a választót, hogy Katalinnak hívei.

Bethlen is tudósította a választót a lefolyt eseményekről: »ha megtartja a feltételeket, biztosan ülhet székében.«¹⁾ Irt a nádornak is júl. 17-ről csak röviden, kimerítőbben júl. 22-ről. Kifejté előtte, hogy az ország Katalint bizonyos conditiók alatt választotta meg, s azok megtartására ő volt hivatva ügyelni. Nyughatatlan elméjű ifjú emberek rá vették, hogy azokat megsértse — a megyesi gyűlés végzései e sérelmek orvoslására hoztattak.²⁾ Tudósította Bethlen a kibékülésről a budai vezért³⁾ és a portát, nemcsak maga, hanem Zölfikár is — de a magyarországi fenyegető hírekkel szemben kérte őket, hogy hadaikat tartsák készen.⁴⁾ S egyúttal bővebb informatio kedvéért Schulitzot Konstantinápolyba küldte. A választás helyes volt, mert a külföldi követek melegen támogatták Katalint — s szemben e körülménnyel Schulitz egészen alkalmas volt felvilágosítani ezeket a helyzetről.

IV.

Volt-e a gyanúnak alapja, hogy Esterházy már ekkor fejedelem akart lenni, mit Erdélyben a verebek is csiripoltak, mi volt abban az igaz, hogy ez ügyben ajánlatokat is tett a budai vezérnek: azt ma már tisztázni lehetetlen.⁵⁾ Aligha még több volt politikai manővernél; mert leveleiben ennek semmi nyoma, azokban pedig, melyeket Bethlennek írt, mindig a béke fentartását hangsúlyozta. Sőt júl. 17-én egyenesen ő lépett fel mint vádló Bethlen ellen s kérdést intézett hozzá: igaz-e, hogy készülődik s mustrát tart?⁶⁾ S ime néhány nap múlva Magyarországról intéztek támadást az erdélyiek ellen.

Már júniusban hire járt, hogy a kállaiak fenyegették

¹⁾ Marczali 184. l.

²⁾ Kis-mártoni Regesták Horváth Mihálytól. Magy. Tár. IX. k. 39. l.

³⁾ A budai vezérhez írott levele a gróf Telekiné-féle Itárban.

⁴⁾ Íratott Katalinnak is aug. 17-ről, melyet kiadott Ötvös i. h. 236. lap.

⁵⁾ Esterházy a kajmekámnak sept. 22-én írott levelében maga felemlíté, hogy a megyesi gyűlésen azt emlegették, hogy a portáról izenték volna be, hogy ő a fejedelemségért nagy summát ígért. Tiltakozik e vád ellen.

⁶⁾ L. Törv. és Okiratok VIII. Bethlennek e levélre írt válaszát Kis-mártoni Regesták 41. l. A válasz aug. hóban kelt.

Büszörményt, hogy ha Erdélyi András hadnagyot ki nem adják, erővel kivesszük tőlök. ¹⁾ Erdélyi segélyért és oltalomért Zólyomihoz fordult, s ez hajdúival Debreczenbe szállott és a kállaikat visszanyomta, a nélkül, hogy a tényleges támadást s az erdélyi terület megsértését bevárta volna. A kormányzó, ki a készülődések ellen már elébb is szót emelt, ²⁾ s ugyanakkor az államtanács ³⁾ és maga a fejedelemszöny is, a mint a dologról értesültek, visszaparancsolták Zólyomit, a nádort pedig kérték, hogy a dolgot ne tekintse ellenségeskedések. ⁴⁾

A dolog ezzel korántsem volt befejezve. A megyesi végzéseket Esterházy zokon vette. Tán Katalint is sajnálta, hogy »annyira angustialta,« hogy »oda kin közönségesen rabnak tartják« — de a mi ebben neki nem tetszett, az volt, hogy Erdély ügyeibe beavatkozásának, ha a feltételek teljesezésbe mennek, még a lehetősége is el volt vágva. Egy megbízott emberétől szemrehányásokat is tett Bethlennek: »jól megnézze, hogy mivé tette a fejedelemséget, s ha jövődében ő vagy más succedál felveszi-e ezt az igát?« ⁵⁾ S most Zólyomi kiütését ő és a magyarországiak egyenes támadásnak vették ⁶⁾ s óvó intézkedésekhez nyúltak, de olyanokhoz, mely maga is támadás színét viselte magán: Alaghy a kassai kapitány felültette ugyanannak a Kovács Péternek, ki ez évben állt szolgálatjukba, miután tavasszal Erdélyből kiveretett, hadait s a Tisza mellett elhelyhezék, ⁷⁾ a vicekapitány Bornemisza Jánost pedig »lövő szerszámokkal és hadi apparatussal« megindították a Tisza felé. ⁸⁾

¹⁾ L. Törv. és Okiratok VII.

²⁾ Aug. 4-iki levele Esterházyhoz Kismártoni Regesták 40. l.

³⁾ Aug. 7-iki levele u. o.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok X. Az ügyben Zólyomi és Alaghi közt egész levelezés támadt — melyből egy igen érdekes, de nyers hangon irt levél meg van az orsz. ltárban.

⁵⁾ Ki volt ez a megbízott embere, nem tudjuk. De Bethlennek beadott jelentését ismerjük. Kiadta Deák Farkas Csáky 248. s köv. ll.

⁶⁾ Ferdinánd sept. 5-én irott levelében: »pro inaudivimus liberás excursiones contra Turcas in regni nostri Hungariae partibus meditatás,« s ezért az erdélyiek a budai basától segélyt kértek. Ő fenn akarja a békét tartani — mi a dologban való, arról rögtöni tudósítást ker. Orsz. ltár.

⁷⁾ L. Törv. és Okiratok XI.

⁸⁾ A tanács sept. 27-iki levele. Törv. és Iromáuyok XII.

E tervbe vett támadásnak czélja nem Zólyomi megfenyítése, hanem az erdélyi viszonyok átalakítása, a megyesi törvények eltörlése s lehetőleg a fejedelemség megváltoztatása volt. Megint Prépostvárra gondoltak: erre az importerritus fejedelmi jelöltre. ¹⁾ A terv abba részébe, mely a megyesi pontok megváltoztatására czélzott, Katalin is be volt avatva. »Kemény János és Kapyné asszonyom engemet circumveniálván — mondja Katalin, — arra hajtottak, hogy Prépostvári engemet, mintegy édesatyám mindenektől megoltalmazna és szép szín alatt persvadeáltak, hogy én ugyan (absoluta) fejedelem lehetek, noha más volt alatta. Melyről akarván Újvárban Prépostvárral beszélni, mikoron megértettem volna, hogy Prépostvári fejedelemségre aspirálna, szemben sem lettem vele.« ²⁾

Katalin aug. derekán indúlt Fejérvárról Szamosújvárra, de elindulása előtt aug. 10-én e hó 28-ára táborba hívta oda az ország rendeit. Ott azonban megbetegedett, majd négy hétig feküdt ágyban. ³⁾

Katalin rendelete, hogy az ország Szamosújvárra táborba szálljon, összefüggésben állt Bornemisza vállalatával. Közösen akarták megbuktatni Bethlen Istvánt — Tholdalagi még azt is tudni akarja, hogy a gubernatort meg akarták ölni. De betegsége miatt s talán még inkább azért, mert időközben értesült, hogy a gesztenyét Prépostvári számára akarják vele kikapartatni, elmaradt a tábori gyűlés. A két »marczona« ifjú pedig, Zólyomi és Bethlen, úgy látszik a kormányzó rendeletére csak úgy, mint a kállaiakat, most is megelőzték Bornemiszat és 3000 emberből álló hadát szétverték Tokaj közelében. ⁴⁾

Bethlen, ha szívében örült is a diadálnak, de a színt meg kelle mentenie. Mikor Bornemisza megveretésének híre megjött, két csausz is volt nála: egyik Musztafa a portáról, fermánokkal hozzá, az ország rendeihez s Katalinhoz, melyek a szultán meglegedését fejezték ki, hogy Megyesen megtörtént

¹⁾ Tholdalagi 211. l. Kemény.

²⁾ Deák Csákyja 31. l.

³⁾ L. aug. 10. és nov. 29. levelei Marczali 179. és 177.

⁴⁾ Kemény 191. Tholdalagi 241. Hogy a csata Tokajnál volt, azt Katalin írja Okirattár Strassburg követségéhez. 4. l. s Bethlen István a budai vezérnek sept. 14-ről.

a kiegyezés s azok megtartását lelkökre kötö: a másik Ahmed aga a budai vezértől azzal a kérdéssel, hogy ki ellen kívánja, hogy hatalmas császár hadait készen tartsa. A választ azonnal sept. 14-én, megírta. A német ellenség ellen mondá, hiszen Bornemisza János már is megtámadta az országot. ¹⁾ Más hangon írt a felső-magyarországiaknak — sept. 16-án. — Ezek előtt megtagadott minden közösséget fiával és Zólyomival, de egyzersmind kérdést intézett hozzájuk, hogy mi volt e betörési kísérlet célja, s ha komolyan akarják-e a békét fentartani? ²⁾ Aztán Katalinnal egyetértve sept. 21-re az országnak főkelést hirdettek Kolozsvárra, hogy a két ifjút, megbüntessék s az ország hadai vezérlésével Kapyt, a Prépostvári vejét, bízták meg. Bethlen pedig, ki nem érzi magát biztosságban, »kiszínlé magát« Szamos-Újvárból, ³⁾ s Kolozsvárra ment (sept. 20.), hogy ott a tábori országgyűlést bevárja. ⁴⁾

Ezzel a »kiszínléssel« pedig halomra dönté a megyesi egyezkedést, mely úgyis csak kényszerűség műve volt, s felforgatta a békét, mely különben sem volt egyéb, mint ideiglenes fegyverszünet. Már kétszer volt a helyzet ura, de óvatossága vagy helyesebben félénksége következtében egyszer sem tudta felhasználni a nyert előnyöket. Volt ugyan benne, minden becsületessége mellett, bizonyos ravaszság, de erő s magasabb államférfiúi tulajdonok hiányában, ezt csak apró cselszövényekre tudta felhasználni. Végre is ez okozta bukását.

Fija a váradi kapitány még júliusban a megyesi zavarok idejében Rákóczy Györgyre, a Sigmond fejedelem fiára fordítá figyelmét, kit egy időben Gábor fejedelem is utódjaként emlegett. Leánya menyegzője alkalmával István úr szóba hozta ugyan a dolgot, de úgy találván, hogy 3—4 embernél több nincs mellette, akkor elejtette a dolgot. ⁵⁾ — Most azonban belátva, hogy ez a mesterséges kormányforma, melyben sem Katalin

¹⁾ Török Magyarokori Államokmánytár II. 166. A budai basának írt levél gr. Telekiné Itárában.

²⁾ Törv. és Okiratok XII.

³⁾ Segesvári Bálint 198.

⁴⁾ Kemény és Tholdalagi i. h.

⁵⁾ Marczali Reg. 219. Prépostvárihoz írt levele Bethlennek melynek magyarul csak töredéke maradt fenn.

2. nem akarja túrni a gyámságot, sem ő nem hajlandó arról lemondani, a gyakorlatban tarthatatlan, elcsüggedve, hogy az ár elcsap feje felett s ő azt egymaga nem fogja megfékezni tudni és talán Katalinon is boszút állni vágyva, mindenek felett pedig a magyarországiak visszatörlesztésétől tartva, az akkor figyelemre sem méltatott tervhez fordult. Megbízta fiát a váradi kapitányt s vejét Zólyomit, hogy ajánlják fel neki a fejedelemséget s kezdjenek vele alkudozást.

3+ wgen
R. intéz.

Mialatt megbízottjai Patakra értek, s a kételyekkel és aggodalmakkal teljes Rákóczyt, ki épen nem mutatkozott hajlandónak mindenféle biztosítékok nélkül oly lépést kockáztatni, melyről tudta, hogy királyával összeütközésbe hozandja — ígérekkel, térítvényekkel megnyerni igyekeztek, egy másik követet is küldött utána, Tordait szóbeli izenettel hogy csak siessen, mert ő, Bethlen, nemhogy meggátlaná útját, ellenkezőleg jóakarokat szerez neki. ¹⁾ Az alatt bár lassan kezdtek gyülekezni a hadak a kolosvári táborba. De Bethlen még ekkor sem hitte, hogy az összeütközésből diadalmasan jöhessen ki, futárt küldött fiaihoz, Puskás Jánost, azon megbízást intézve hozzájuk, hogy vigyék Rákóczyt Váradra, hol biztosságban lesz s a dolgok folyamára is befolyhat. ²⁾

0 kény

De a mint a rendek gyülekeztek, Bethlen nem kis meglepetéssel kezdte tapasztalni, hogy ő sokkal nagyobb párttal rendelkezik, mint a hogy hitte, nagyobbal még mint Megyesen, s hogy Katalin megbuktatása nem fog nagy nehézségekkel járni. De nem kis aggodalmat okozott neki, hogy fiaitól nem vett híreket s oct. 24-én újra irt nekik. Sürgette, hogy tudósítsák őt, aggódott, hogy Rákóczy kimozdulása a Kovács Péter leselkedő hada miatt veszélyeket idézhet elő, s azon volt, hogy rávegye, hogy maradjon csendesen, ³⁾ s ha még nem jött ki, ne is mozduljon Patakról.

Épen ezekben a napokban érkezett Prépostváritól is egy bizalmas ember, Veres Mihály, oly czéllal, hogy urának ottan párthiveket toborzzon. Nem talált. ⁴⁾

¹⁾ Rákóczyak kora Erdélyben. J. k. 221. l.

²⁾ U. o. 221. l.

³⁾ I. Törv. és Okiratok XIII. a).

⁴⁾ Marczali Regesták 170.

Sept. 26-án bejött Szamos-Újvárról Katalin is, ki időközben decz. 16-án, a Bethlen Gábor által az országnak hagyott summát ugyan e várban letette ¹⁾ Kolosvárra — s a tervezett tábori gyűlésből egyetemes országgyűlés lett. Sorsa már akkorra eldőlt. Az év szomorú tapasztalatai meggyőzték az ellenpártot is, hogy Katalin állása tarthatatlan. Az idő versengésekkel telt el, melyeket már kétszer simítottak el, de azért most harmadszor a veszély imminensebb, mint valaha volt. De Bethlen meglepetésére abban nem tértek el, hogy kit tegyenek helyében fejedelemmé. Két követelő van: Rákóczy és Prépostvári — de miért keressenek ők mást, mikor van a Bethlen családból, kit helyébe emeljenek?

Azonban első volt rábírní Katalint az önkéntes lemondásra s ezzel Fekete Lőrinczet, régi meghitt szolgáját, bízták meg. Fekete tanács alakjában sept. 26-án elé is adta neki a dolgot. Azt hiszem, édes Fekete, felelé Katalin, téget Baroffsky a krakai vajda bízott meg. De én hittel vagyok köteles az országnak s maradok.

Rosz dolga van itt Felségednek, felelé Fekete, én nem cserélnék Felségeddel. Nagyobb úr volna magyarországi jószágaiból. Az igazat megvallva, Felséged nem kell az országnak, kérdezze meg csak tanácsurait.

Katalin erről sem akart hallani. Hogyan hozná ő ezt a szégyent házára? Még sokáig beszélgettek együtt, s Katalin távozása után bizalmas levelet írt Hállernek egyik tanácsúrának: mondják meg neki, kinek mi panasza van ellene?

Másnap 27-én négy tanácsúr Kornis, Erdélyi, Cserényi és Kassai hozzá mentek. Aztán összejöttek a többiek is, s most a kormányzó holléte után tudakozódott. — A táborban felelék. — Egyedül? — Igen. Csakhogy úgy ne járjunk mint Megyesen. Katalin is ki akart menni a táborba, de attól tartva, hogy őt s a cath. tanácsosokat megölik, másnapra halasztá.

Oct. 28-án, midőn készülést tett a kimenetelre s épen reggelinél volt, ismét jött Fekete sürgetve bebocsáttatását. Ismét lemondását kezdte sürgetni, kérvén, hogy a tanácsurakat hívja össze. Roppant zaj van a táborban, úgy hogy nem ma-

¹⁾ L. Térítvényét Deák Farkas Csákyja 246. l.

radhattam ott — mondá Fekete, — ne várja be Felséged, hogy erővel letegyék. Most Mikót és Hallert hivatta — de ezek sem mondtak semmi megnyugtatót: nincs más panasz ellene, mondá Mikó, mint az, hogy asszony s az országnak most, e háborús időben férfi kell. — Azután jöttek a tanácsurak: ezeket is felhívta mondják meg, kinek mit vétett, felhozta családját, melyen nem teheti a szégyent, hogy lemondjon, a szultánt ki megerősíté, a császárt ki segílyt ígért neki. A kormányzó felelt neki: mind az, mit Fekete mondott a táborról, igaz — oly nagy volt ott a zaj, hogy ő is örült, hogy ép bőrrel szabadult. Aztán esküdözött, hogy neki nem kell a fejedelemség, három nap múlva ő is le fog a kormányzóságról mondani.

Katalin ezzel szobájába vonult s lemondása esetére követelését írásba foglalta: míg Fogarast ki nem fizetik, maradjon fejedelemnek; adjon neki az ország évenként 10—20,000 forintot; fizessék ki, mit férje akkor ígért, mikor elvette, nász hozományát; készpénze, ékszerei maradjanak birtokában, választhasson magának 3—4 tanácsost. ¹⁾

Ezt azonban senkisé sem akarta átvenni. Végre Kún Ferencztől küldé a rendek közé. De alig ment ez ki, jött négy tanácsúr. Katalin most sem engedett — kétszer is visszajöttek, míg rávettek, hogy a rendek közé menjen, kik a fejedelmi lakban a nagy teremben összegyülekezve vártak rá. Itt aztán a korlátnok előadta, hogy Katalin önként leteszi a fejedelemséget.

Két nap múlva elutazott Kolosvárról Fejérvárra, onnan Vinczre s végre Fogarasha. ²⁾

A rendek pedig a fejedelmi palotából egyenesen a nagy templomba mentek, s elhatározzák, hogy azonnal választáshoz fognak, hogy az ország fő nélkül ne maradjon. Bethlen, ki a Rákóczynek adott szava által már meg volt kötve, Rákóczy megválasztását óhajtá keresztül vinni. De azon, hogy a gyenge ember kezéből a vezetés már a mozgalom kezdetén kiesett, s a saját pártja által felidézett katonai lázadásnak urává lenni nem tudott, hanem sodortatni engedte magát, niucs mit cso-

¹⁾ Marczali 179—80.

²⁾ Katalin levele testvéréhez. Okirattár Strassburg Pál követségi történetéhez. Segesvári 198.

dálkozni. Ki annyira nem volt tájékozva a maga pártja iránt, hogy Katalin megbuktatását Rákóczy közreműködése nélkül keresztül vihetőnek sem tartotta, nem is volt képes irányt adni a mozgalomnak. Hihető, hogy őszintén mondta alig két óra előtt Katalinnak, hogy neki nem kell a fejedelemség. Az is hihető, hogy most a gyűlésben is őszintén járt el, midőn kérte a rendeket, hogy szavazzanak Rákóczyra s voxát is el akarta mondani. De a rendek nem engedték: titkos szavazást kívántak. Gyenge ember erősebb actusra képtelen s Bethlen ráállott. O maga szavazott először okadatolt voxsal: Rákóczyra. Utána a többiek: s a szavazatok összeolvasásánál kitűnt, hogy egyen kívül minden szavazat Bethlen Istvánra esett. ¹⁾

Vélf.

Akarva, nem akarva, Bethlen kénytelen volt elfogadni a fejedelemséget — de nem tette le azonnal az esküt, híreket várt Patakról, hogy kimozdúlt-e Rákóczy? Az eseményeket azonnal megírta fiainak, megíratta másnap a rendek által a budai vezérnek, azzal indokolván Katalin elmozdítását, hogy ez titkos praktikák által a portától el akarta szakasztani őket. az új választást pedig azzal, hogy ezt a hajdú támadástól féltükben tették. ²⁾ Végre oct. 2-án táborát Szamosfalváról Kolosvár egyik elővárosa a Hostát végébe szállítván, letette az esküt s csak most bocsátá ki a megválasztását tudató körlevelét. ³⁾

De a rendeket még azután is együtt tartá s az univertitástól újabban húsz kocsit kért. ⁴⁾ A rendekhez pedig beküldé előterjesztéseit. Most már Bethlen egészen másként beszélt s minden lépését és intézkedését arra irányzá, hogy magát székében megerősítse. E czélből a Rákóczy pártján álló hajdukhöz nyílt parancsot küldött, melyben megválasztását tudatva velök, parancsolja, hogy haladéktalanul leszálljanak, ha csak nem akarják, hogy városaik »füstöt vessenek.«

¹⁾ L. Törv. és Irom. XIII. e).

²⁾ L. Törv. és Irom. XIII. b). Közölte Ötvös is, de hibásan tulajdonítja, hogy ez a portai fővezérnek iratott volna. A levél megszülitása a budai vezérre vall.

³⁾ L. Törv. és Okiratok XIII. e). Segesvári 198.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XIII. d).

⁵⁾ L. Rákóczyak kora Erdélyben I. 231. l.

Mint hogy a hadak fentartása sok költségbe kerül, melynek leginkább Fogarasból kellene kitelni, kérte magát felhatalmaztatni, hogy e várat jószágaival kiválthassa. A rendek beleegyeztek, kijelentvén, hogy a jövő országgyűlés gondoskodni fog, hogy ő ezért kárpótoltassék.

Elrendelék, hogy a polturát mindenütt hatodfél pénzben tartoznak elvenni.

¹⁾ Ez alatt hírt vett, hogy Rákóczy kiindult fiaival Patakról, ~~oct.~~ 28-án már Debreczenben volt s épen az ő felesküvése napján oct. 2-án kiáltványt adott ki az erdélyi rendekhez, melyben kijelenti, hogy »gubernator uramnak hittel való fogadásában«²⁾ bizván elindult hadai élén nem az ország ellen, hanem hogy azt jogaiban kiváltságaiban megőrizze, s azokat »öregbítse,«³⁾ és végre, hogy e kiáltvány kiadása után oct. 3-án bevonult Váradra, hol Zólyomi s a kis gróf nagy fényvel fogadták, fejedelemnek salutálták. Bethlen értesülvén ezekről, azonnal közölte híreit a rendekkel, s ezek nem késték kijelenteni, hogy ezt szabadságuk megtámadásának tekintik, s fejük fenálltaig fogják azt védeni. Egyszersmind felhatalmazák őt, hogy azt az összeget, melyet Bethlen Gábor az országnak hagyott, az ország megvédésére fordíthassa.

Bethlen e törvényeket oct. 8-án erősítette meg. ¹⁾

De azért sem a tábor, sem a rendek nem oszlottak el ²⁾ amazok a Hostát aljában maradtak folytatva »csintalanságaiukat«³⁾ ezek várták urokkal a dolgok fejlődését.

A dolog pedig mind jobban bonyolódott, úgy hogy már ebben az időben három ellenséges magyar tábor várta a parancsot, hogy egymás támadására induljon: a Bethlené, ki a táborban nem levőkhöz is újabb parancsot küldött, hogy azonnal siessenek hozzá³⁾ a Rákóczyé s az Esterházyé, ki a megyékhez és városokhoz sept. 21-én adta ki parancsát, hogy egy meghatározandó napra Nyitra-ra gyűljenek. ⁴⁾ Pár nappal utóbb

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XIII f).

²⁾ Segesvári i. h.

³⁾ L. Cserényi Farkas válaszát oct. 17-ről, melyben mentegeti magát betegségével, hogy nem jöhet. Tunyogi gyűjtemény Nemz. Múzeum.

⁴⁾ A rendeletek eredetije orsz. ltárban. A megyékhez intézett a levelek közt, a városokhoz Acta Publica fase. 5 nro 4.

pedig — és jóval előbb hogysen Katalin lemondásáról értesülve lehetett volna, egy postáját Erdélybe inditá levelekkel a kormányzóhoz, Katalinhoz, a rendekhez, hogy Bornemisza megtámadásáért s megveréseért határozott s fényes elégtételt kérjen. De készen állt a budai basa is ezekkel szemben: ezer ember Szolnoknál, 5000 Gyulánál, 3000 Budán s 15,000 boszniai Eszéknél — melyeknek parancsuk volt, hogy Erdély megtámadtatása esetében azonnal előnyomúljanak. ¹⁾

A budai basa levelét, melyben e közlések foglaltattak, oct. 9-én vette Bethlen, de ígéreteiben nem nagyon bízott. Nem azért tartá ő táborát együtt, hogy megkísértse a hadi szerencsét: tisztességes kiegyezéstől nem volt idegen. Az első lépést Rákóczy tette meg, ki csak későn értesült István úr megválasztásáról. De a történetek daczára fia és veje híven kitarottak mellette, s midőn atyjuktól hitlevél nem jött, ők adtak neki. S, viszont ő is adott magáról nekik hitlevelét, hogy tisztökben jószágaikban megtartja őket. Talán épen ezért határozta el magát a kezdeményezésre. Nov. 10-én Bethlen táborába futár jött kérve őt, hogy a vérontás elkerüléseért »cedálna ő kegyelme.« Bethlen Apafit, Lázárt s a segesvári királybirót küldé hozzá — eredménytelenül.

Bethlen nyomást akarván gyakorolni Rákóczyra, egy temesvári csauzt küldé hozzá, s Cseffeit, Harasztosi Balás deákot s Gelejít bízta meg a tárgyalások folytatásával. Ezek (oct. 16.) személyes találkozást ajánlottak, fegyverszünetet oct. 16-ig, s kívánták, hogy addig a Meszesen hadaival ne lépjen át. Kívánta Bethlen azt is, hogy Rákóczy Váradot ereszze ki kezéből s döntsön új szavazás.

Harmadízben Bethlen Kassait s Gelejít küldte Rákóczyhoz. Hanem már ekkorra a budai basa meg volt nyerve, épen fia és Zólyomi által, kik úgy adták neki elé a dolgot, hogy az öreg urat a pápista párt választotta meg. ²⁾ Rákóczy eléadta Kassainak, hogy neki lehetetlen visszalépni »immár feleségének, gyermekeinek megmetszette torkát,« ezek megtalálták

¹⁾ A budai vezér sept. 26-án kelt levele Katalinhoz s Bethlen Istvánhoz, melyeket ez oct. 9-én vett.

²⁾ L. Rákóczy oct. 19-én kelt levelét a budai basához a gróf Telekiné-féle ltárban.

ellene a rég keresett alkalmat — s végre Bethlen beleegyezett, hogy Topán jöjjenek össze.

»Hosszas altereatio« után kiegyeztek. Bethlen két térítvényt adott magáról: oct. 23-án, hogy a fejedelemséget újabb választásra bocsátja, Rákóczy ellen nem hogy nem tesz semmit, ellenkezőleg ügyét elmozdítani ígérte; s ha a török megerősítette volna is azt el nem fogadja; hat hétig legyen fegyverszünet, ez idő alatt pedig mindkét fél leszállítja a hadakat. Oct. 24-én: hogy híveit a letett eskü alól felszabadítja, s ha ezek újra megválasztanak is, nem fogadja el. Ha ez idő alatt, a kolosvári articulus tartalma ellenére, Fogarast ki nem válthatná, Rákóczyt erről tudósítja. ¹⁾

S Bethlen, a mint Topáról hazajött, elosztatá a tábornok s a rendek is széteszlottak. ²⁾

Épen ebben az időtájban érkezett haza a portáról Schulitz — de vesztére. Katalin számára a nagyvezértől fermant hozott, mely erős szemrehányásokat tesz neki nemcsak magatartásáért, hanem Schulitz elbocsátásáért is: »hogyan tud nélkülözni ilyen okos tudós embert?« ³⁾ Ez kellett még Katalinnak, ki Schulitzra úgyis haragudott a testvérének küldött levelekért. A mint hazajövet Porumbákon felkereste, elfogatta s Fogarasba küldte. De útközben megtámadták Schulitzot, megölték s az Oltba vetették. Általános volt a hit, hogy az orgyilkosokat Katalin fogadta. ⁴⁾

V.

Esterházy sept. 20-iki körlevele alapján a táborba szállást nov. 20-ra tűzte ki. ⁵⁾ Rákóczynak kemény hangon irt, melyben öt lépése következményeire figyelmeztette. ⁶⁾ Együttal egy csomó kérdő ponttal Sennyei Sándort, kit a császár

¹⁾ Rákóczyak kora I. 227—238.

²⁾ Segesvári 199. l.

³⁾ A nagyvezér levele Katalinhoz a gróf Telekiné-féle ltárban.

⁴⁾ Kemény i. h.

⁵⁾ Oct. 5-iki levelében. Tört. Tár VIII. 53. s köv. ll. A hadi szabályzatok kelet nélkül, orsz. lt. Acta Publ. Fasc. 5 nro 15.

⁶⁾ Orsz. ltár. Oct. 18-iki levele. Fasc. 5 nro 10. Ugyanott egy más levele oct. 11-ről Kuun Lászlónak ugyanez ügyben.

még aug. 26-án Regensburgban a megyesi mozgalmak végett erdélyi követté jelölt ki,¹⁾ útnak indítá Erdély felé: miért kötötték meg a fejedelemasszony kezét a megyesi pontokkal, melyek praedjudicálnak a császárnak? miért fosztották meg őt méltóságától? ki bízta fel Zólyomit, hogy haddal támadjon a császár birtokára? ki indításából csábítja a hajdukát? s végre ki hívta meg Rákóczyt?²⁾

Senyey oct. 29-én érkezett Kolosvárra.³⁾ Azonnal értekezett a fejedelemmel s tanácscsal, s követeléseit elég élescu terjeszté elibök.⁴⁾ Válaszukat a fejedelem s tanács a bécsi udvar által is kegyelt Haller Istvántól küldék meg.⁵⁾

De nemcsak Magyarország felől, a portán is bonyolódtak az ügyek. Zülfikár aga, alighogy Sennyei eltávozott, Kolosvárra érkezett körülhézni, hogy mi történik ott tulajdonképen? Bethlen fel akarta használni az alkalmat, hogy Rákóczyra a porta által is nyomást gyakoroljon, nehogy a szabad választást korlátozni igyekezzenek. Ez okból nov. 22-én Zülfikárral saját emberét a portára küldé kieszközölni ottan parancsot Rákóczyra, hogy fegyverrel ne jőjjön az országra, a hajdukra hogy veszteg maradjanak s Esterházyra, hogy meg ne támadja Erdélyt.⁶⁾

A topai egyezkedés értelmében s egy héttel annak létrejötte után⁷⁾ Bethlen Segesvárra ugyancsak nov. 26-ra kihirdette az országgyűlést. Az időt annak elérkeztéig fel akarta használni, hogy igényeit Rákóczyval szemben érvényre emelje. Kassai által akart hatni rá, ki mind Sennyei követségét, mind a

¹⁾ A császár levele Regensburg aug. 26. Pázmányhoz, melyben vele Sennyei kinevezését tudatja s megbizza, hogy »si quid amplius penes instructionem datam suggerendam haberetis eidem communicaretis.« Titkos ltár Bécsben, Acta Hungarica.

²⁾ Közölve Rákóczyak kora I. 239.

³⁾ Segesvári 199.

⁴⁾ Rákóczyak kora I. 240. s köv. 11.

⁵⁾ Segesvári 199.

⁶⁾ Mind az utasítás, mind a nagyvezérnek irt levél Török-Magyarokori Államokmánytár II. 171. s köv. 11. 1634-ban Rákóczy fassiot vett e posta küldés körülményeiről.

⁷⁾ Bethlen nov. 18-iki Kolosvárrott kelt levele a kajmekámhoz a gróf Telekiné-féle ltárban.

a portai dolgokat feltárta előtte. Épen nem helyhezte kilátásba, hogy a római császár ellen Bethlen meg tudná védni, ígért ugyan Bethlen nevében solemmis legatiót, ha meg nem választatnék kárpótlásul Váradot s Biharmegyét helyhezte kilátásba, megígérte, hogy Bethlen utódjává választatja s sürgette, hogy Chernel mennél elébb jöjjön be.¹⁾ Hasonlót tanácsolt Kornis is: jobb volna elfogadni Fogarast, Váradot az ország generálisságával, mintsem mindent kockára vetni.²⁾

Ilyesmiről Rákóczy hallani sem akart. Mint elszánt és határozott ember, ha valamihez hozzáfogott, jól megfontolta tette, de aztán vissza nem lépett. Már is birtokában volt Váradnak Erdély kulcsának, a hajdúk pedig pártjára állván elegendő erővel rendelkezett. Aztán az időt jól felhasználta pártja növelésére: maga saját ügynökei által,³⁾ az ifjú Bethlen, Zólyomi a törököknél ugyancsak derekasan működtek. De a legtöbbet tett Brandenburgi Katalin megnyerése, kit Bethlen a Fogaras ügyében hozott határozattal újabban megsértett s kit a gyűlés már ezért is fokozott tevékenységre ösztönzött: kötelezte magát, hogy megválasztatásától számítva hat hét alatt Vinczét kezébe szolgáltatja 16,000 frtban.⁴⁾ Ő már oct. 29-én Fogarasban állított ki térítvényt, melyben minden jogát a fejedelemséghez ráruházta s támogatására kötelezte magát.⁵⁾ S még Kolosvárt volt, midőn a portáról is megérkezett a fermán, mely szultán Szulimán athnámeja értelmében, s a diván elhatározása alapján megengedé a rendeknek, hogy új fejedelmet válasszanak maguknak.⁶⁾

Bethlen nov. 28-án indult el Kolosvárról Segesvárra, hová a gyűlés határnapja előtt megérkezett. Idejött Kemény János is Katalin megbízottja ennek szavazatával, Ali arnauta két fermánnal, melyek közül az egyik Bethlen, másik Rákóczy

¹⁾ L. nov. 11-iki levelet Rákóczyak kora I. k. 247. s köv. 11.

²⁾ Rákóczyak kora I. 252.

³⁾ Két ilyen levél maradt fenn az orsz. ltárban Rákóczyhoz Várady Jánostól nov. 5. és nov. 20-ról, de ilyen több is lehetett.

⁴⁾ Deák F. Csáky 83. l. Sohasem kapta meg sem Vinczét, sem a 16,000 frtot.

⁵⁾ L. e térítvényt Történelmi Tár 1880. 460. l.

⁶⁾ Bethlen István levele nov. 18-ról a temesvári basához (a Telekiné-téle ltárban), melyben azt a ferman tartalmáról tudósítja.

megválasztását ajánlá, hogy alkalmmilag azt használja az arnauta, melyet Katalin ajánl. Megjöttek Serédy és Vetésy is, Rákóczynak követei, egy igen nevezetes és jellemző utasítással, mely követendő eljárásukat szabta meg. Bethlen levelét, melylyel Váradra hívta őt s a topai egyességet velök adta: ám mutassák fel, ha Bethlen hite ellen pártot szerez magának s a hadakat nem oldja fel hitök alól. Ő eddig egy lépést sem tett az ország szabadsága ellen: de ha az ország »jó akaratában megfogyatkoznék,« Váradot nem bocsátja ki kezéből s a bekövetkezendő romlásnak nem lesz oka. Igyekezzenek Kornist (a cath. párt fejét) megnyerni. Győzze meg őt, hogy más transactio rá nézve lehetetlen, mint az, hogy őt válaszsák meg — ha nem: inkább szolgálja Katalint, mint mást. Senkit se nyerjenek meg vesztegetéssel. Hogyan bízhatnék olyan emberben, ki pénzért áll mellé? Jó akaróiról ő nem fog megfeledezni. ¹⁾

Az utolsó pontot Serédyék, mint Kemény állítja, nem tartották meg. Ellenben Bethlen, ki lépésről lépésre hátrált s a cath. párt is semmit sem tettek. Utolsó nap annyit próbáltak elérni, hogy engedjék meg Bethlent a tisztesség kedvéért még egyszer megválasztani, melyet rögtöni lemondása követne. De Rákóczy pártja e komédiáról, melynek különben sem volna semmi célja, hallani sem akart.

Az országgyűlés megnyitásának határnapja november 26-ra volt kitűzve. — Rendesen ez a megérkezés napja volt, s a gyűlés megnyitása pár nappal később szokott leünnepelni. Úgy látszik, most is 28-án nyílt meg. ²⁾ Bethlen István már ekkorra rászánta magát, hogy Rákóczy megválasztását nem fogja ellenezni, bár meg volt győződve, hogy a »mennyi ezer szablya kezében volt,« azzal a győzelmet is kivívhatta volna. De hogy a vérontást elkerülje, fiaival ne jőjjön össze-
 ütközésbe, Rákóczyt ne űzze kétségbeesett küzdelembe, s tekintve, hogy ő már öreg és törődött³⁾ letette a fejedelemséget s felszabadítá a rendeket a hűség esküje alól. Aztán felolvasták

¹⁾ L. ez utasítást Rákóczyak kora I. kötetében.

²⁾ Segesvári a választás napját teszi 28-ra. De téved. Minden egykorú levél, maga Bethlen István is, decz. 1-re teszi. Decz. 2-iki levele a budai basához özv. gróf Telekiné ltárában.

³⁾ Ugyane levélben.

a szultáni fermánt, azt t. i., mely Rákóczyt ajánlá — mert Katalin úgy döntötte el a kérdést, hogy az arnauta ezt mutassa be. Eközben épen az utolsó perczben megérkezett Bekir aga, a budai basa követe. A levél, melyet magával hozott, már fenyegetéssel követelte, hogy Bethlen Rákóczy mellett legyen s végleg szakítson a pápás urakkal. ¹⁾

+ A választás decz. 1-én történt meg. Első szavazat a Kataliné volt, mint első a főméltóságok közt. Követe Kemény János adta be, kezében tartván asszonyának utasítását: »Rákóczy Györgyöt választja, akarja ismerni fejedelemnek, s ha mi praetensiója van, azt is reá ruházza, és minden értékével, tehetségével abban oltalmazni is fogja.« S most a Rákóczy-pártiak, az ország nagy többsége felállottak s zajosan hangoztatták nevét.

Azután elkészítették a conditiókat, melyek nagy részben a szokottak voltak, azonkívül csak az adott helyzetet akarták biztosítani: hogy Bethlent minden támadás ellen megvédi s becsületét megadja, megadatja; adományait, inscriptióit érvényben tartja; a portától el nem szakad; a római császárral s szomszéd országokkal békét tart; biztosítja a vallás szabadságot; a főurakat, tanácsurakat s tisztviselőket állásukban megtartja, a hazafiaknak idegenek felett előnyt nem ad; tárgyalásait a külhatalmakkal az ország tudtával folytatja; jogában, szabadságában mindenkit megtart; a nemes egyéni szabadságát tiszteletben tartja; a szabad tanácskozást nem gátolja; az utolsó (januári) fehérvári törvényeket megtartja; a rosztanácsadókat megbünteti; személyválogatás nélkül szolgáltatt igazságot, s az ítélet végrehajtását nem gátolja; a szászok s magyarok magok választják ispánjaikat, királybiráikat; székely kapitányokat, királybirákat, generalisokat a székelyek közül nevez ki. Udvarhely ügye pedig országgyűlésen döntessék el.

A választás eredményével előlegesen is egy gyorspostát Kékedy Zsigmondot küldtek Rákóczyhoz, ²⁾ az ünnepélyes meghívást egy tiz tagból álló küldöttségre bízták, melynek

¹⁾ A levél, s Bethlennek arra irt két igen érdekes válasza a Telekiné-féle Itárban. Szemére lobbantja, hogy a portán Rákóczy ellen meszterkedett.

²⁾ L. Törv. és Irományok XVI.

Apafi, Tholdalagi, Dániel, Mikó a szász ispán és szebeni polgármester voltak tagjai. ¹⁾

Talán még el sem indultak a követek, midőn fűtár érkezett Esterházytól ennek nov. 19-iki levelével. Már megjött oda Haller s most csak sietve ír nekik, hogy valamely elsietett lépéstől óvja őket. Ha már egy év alatt két fejedelmet választottak, most harmadikat akarnak? Gondolják meg, hogy Rákóczy hittet van lekötelve a római császárhoz. ²⁾ A rendek azonnal tárgyalásba vették s decz. 3-án feleltek rá: ők nem tették le Katalint, ez maga kívánt nyugodni, s ez »állott az ő tetszésén, jóakarattján.« Bethlen megválasztása az akkori időkhöz mérve szükséges volt, de ez is »látván az előttünk álló nagy veszedelmeket, kegyes természetét s hazájához való igaz szeretettől viseltetvén« lemondott. Így választák meg Rákóczyt, kötelezván őt, hogy a frigyét ő felségével megtartsa. Nem látják, mi sérelme lehet ebben ő felségének, kéri a nádort, mutassa fejedelmökhöz »minden jó akarattát« s hozzájuk »kedves jó indulattát.« ³⁾

A gyűlés ezzel eloszlott.

A követek már ekkor útban voltak s decz. 7-én Váradra érkeztek. Rákóczy nagy örömmel, ágyú lövésekkel fogadta őket. Késznek nyilatkozott a föltételekre megeskünni s beigtatása végett decz. 20-án Fejérvárra országgyűlést hirdetett. ⁴⁾

VI.

A Hallerrel folytatott alkudozásban Esterházy Bethlen iránt sokkal engedékenyebbnek mutatta magát, mint azt az öreg úr csak álmában is merte volna remélni. A nov. 22-iki izenet biztos kilátásba helyezte neki, hogy a római császár meg fogja erősíteni, csak hogy hamar találja meg, mert Erdély

¹⁾ Rákóczyak kora I. 254 s köv. ll. Ez országgyűlés, úgy látszik, articulusokat nem hozott, mert Bethlen lemondván s Rákóczy nem levén beigtatva, nem is volt tulajdonkép ki erősítse meg.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XV. a). Hogy Esterházy környezetében hogyan gondolkodnak ez egész kiegyezésről, ezt mutatja a nov. 20-iki levél b). alatt.

³⁾ Esterházy gyűjtemény Kis-Mártonban Actorum Palatini Lib. II. nro. 15.

⁴⁾ Rákóczyak kora I. 280. l.

szabad választását nem akarják felforgatni s Rákóczyt semmi áron se válaszzák meg.¹⁾

De már mind ez késő volt — az események folyamára nem gyakorolhatott befolyást. Rákóczy nagy erélyvel folytatta készülleteit, sereg gyűjtését, hogy ha a nádor által megtámadtatnék is, készen találják, neje pedig az alatt Patakot erősíté.²⁾ Mindent jó rendben hagyva elindult Váradról az országgyűlésre. Decz. 20-án érkezett Kolosvárra, hol fényes ünnepélyességgel, énekléssel s éjfélutánig tartó ágyulövésekkel fogadták. Másnap innnen is elindult. Bethlen István a rendek élén Szent Imrénél fogadta s vezette be a fővárosba.

Az esküt a feltételekre decz. 24-én tette le a nagy templomban, mely szertartást a kormányzó könnyezve hallgatott végig.³⁾ Másnap kezdődtek a karácsoni ünnepek. Azok végeztével folytatták a rendek tanácskozásait.

Az articulusok bevezetésében hosszasan elmondák a történeteket, hálát adva Istennek a dolgok szerencsés fordulásaért. Azután elhatározzák a segesvári conditiók törvénybe iktatását. Felhívták a fejedelmet, igyekezzék római császárral kibékülni s hozzá e célból ünnepélyes követséget küldjön. Végül elhatározzák, hogy a homagiumot mindenki tegye le: a ki ott van azonnal, a többiek mennél előbb székeshelyeikben és a megyékben. A végzéseket a fejedelem decz. 29-én erősítette meg.⁴⁾ Bethlen István e gyűlés után elhagyta Erdélyt. Kiment marmarosi birtokába lakni s állandóan Huszt várában telepedett le.

A többi rendeket is elbocsátá a fejedelem, de azon utasítással, hogy hadra készen gyűljenek táborba Kolosvárra, honnan Váradra fognak menni — hogy a nádor táborba szállását ellensúlyozzák. Mit is ők saját védelmökre, de azon feltétel alatt, hogy a császár ditióját nem fogja megtámadni, megígérték. A magyarországi megyékkel pedig megválasztását körlevél útján tudatta ajánlva nekik szomszédságos jó szolgálatait.⁵⁾

¹⁾ A válasz közölve van Rákóczyak kora I. 361. s köv. ll. Latin fogalmazványa érdekes variánsokkal megvan az orsz. ltárban.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XVII.

³⁾ Fraknoi: Pázmány Péter II. 346. l. a 3-ik számú jegyzetben.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XVIII.

⁵⁾ Rákóczyak kora I. 251. 252.

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

1629. NOV. 28.

*Bethlen István a szász egyetemnek. A Bethlen G. halála alkalmával el-
rendelt harangozás foganatosítása ügyében.*

Generosi prudentes ac circumspecti domini amici obser-
vandi; servitiorum meorum parata commendatione praemissa.

Noha én ez ideig Kegyelmeteket tudósítottam remélvén,
hogy praedicator uraiméknak és egyéb rendeknek is arra ma-
goktól is illendő gondviselések lenne. De az mint lón érté-
semre mind ez ideig is, az üdvözült kegyelmes urunk ő felsége
utolsó böcsültetinek megadására sohúl az harangozást el nem
kezdették. Intem azért Kegyelmeteket szeretettel egész uni-
versitásúl, hogy Kegyelmetek minden helyeken az Kegyelmetek
székeiben, úgymint kerített és mezővárosokon és falukon, az
harangozást elkezdetvén még az ő felsége hideg teteme az
földszinén léssen, azt mindennap háromszor continuáltassa:
az praedicálló székeket penig minden templumokban fekete
posztóval, vagy bakatsinnal bevonják. His generosas pruden-
tes ac circumspectas Dominaciones Vestras ad vota feliciter
valere cupiens, nec secus facere velint. Datum Albae Juliae die
28 Novembris anno 1629.

Generosarum prudentum ac circumspectarum Domina-
tionum Vestrarum amicus benevolus servire paratus

Comes Bethlen m. p.

Külszím: Generosis prudentibus ac circumspectis dominis magi-
stris civium regis sedium et villicis iudicibus ceterisque juratis civi-
bus totius universitatis Saxonicae nationis regni Transilvaniae etcetera
dominis amicis observandissimis.

(Eredetije a nagyszzebeni levéltárban: Nro 361.)

II.

1629. NOV. 30.—DECZ. 1.

Kemény János által adott válaszok.

a)

II. Ferdinánd felelete Katalin fejedelemhez.

Ferdinandus Secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae Bohemiae rex etc. Serenissima Princeps cognata nobis honoranda. Luctum et moerorem Dil. Vestrae, qui ob decessum serenissimi quondam Gabrielis Sacri Romani imperii et Transsylvaniae principis, mariti sui dilecti, nostri vero adfinis honorandi mentem etiamnum Dil. Vestrae perturbat, idque nobis dolenter perscripsit, intelleximus. Quos quidem casus ut humanae sorti et conditioni familiares, ita incertitudini rerum humanarum subjectos, dum ratione ipsa constanti mente excipiendos et sustinendos esse apud sese reputaverit, tanto facilius ab affectibus luctuosae temperaturae esse Dil. Vestram, haud quaquam dubitamus. At licet trito animo moerorem illum contestata fuerit, quod tamen simul erga majestatem nostram confidentia ducta hoc ipsum perscibendum nobis duxit, reputamus, quod moerori temperamentum aliquatenus taliterquoque procurandum existimavit. Neque vero dubium aliquod cogitationes Dilectionis Vestrae subire debet, quin pro ea benignitate et clementi demonstratione nostra, qua superstite adhuc Dilectionis Vestrae charissimo conthorali erga res publicas et tranquillam conditionem etiam Transsylvaniae, adeoque gentis Hungaricae assecurandam clementer ferebamur, in eis quoque, quae jam in negotiis regni placidis mediis dirigendis necessaria videbuntur, id ordinaturos esse, quae cum publicae tranquillitatis bono compositioni deservitura sunt. Porro si qua in re Caes. ac Reg. benignitatis nostrae demonstratione Dil. Vestra a majestate nostra sibi proficua declarari posse existimaverit, clementiam nostram ut experiatur, de eo omni occasione Dil. Vestram optime sperari jubemus; ac in reliquo consolationem, omnemque prosperitatem eidem precamur. Datum in civitate Enzersdorff die ultima mensis Novembris. Ao Dni 1629.

Dilectionis Vestrae

benevolus cognatus

Ferdinandus mppria.

(Másolata a b. Szilágyi S. gyűjteményében a kolosvári ref. Collegiumban.)

b)

Esterházy Miklós nádor levele Katalin fejedelemhez.

Felséges asszonyom ajánlom Kegyelmednek kész szolgálatomat, és Istentől minden jót kívánok szerencsésen Felségednek megadatni!

A Felséged levelét illendő becsülettel vettem, és hogy engemet méltóztatott tudósítani az erdélyi fejedelem ő nagyságának halála felől, megszolgálom Kegyelmednek. Úgy vagy on a Felséged mostani állapotán nem kevésbé szánakodom én is; de mivel az ilyen dolgok Istennek magán való kegyelmes gondviseléséből vannak, illendő, hogy mint Istennek tetszését és akaratját felséged is jó neven vegye, és egyéb dolgait is Felséged magával együtt az ő szent akarata alá ajánlaná. A mi pedig az én kegyelmes uram római császár ő flgéhez való kegyelmességét és jó akaratját illeti, abban Felséged semmit se kételkedjék, mert az hol még ellenségivel is sok kegyelmességet cselekedett, annyival inkább Felségedhez, úgy mint maga vérihez elhiheti Felséged, hogy azokat a kegyelmességeket gyakorolni fogja ő felsége; ez mostani visszavételben is, szép csendes és békességes rendet akar ő Felsége tartani, azoknak a diplomáknak continentiája szerint, melylyek ő Felsége kezétől költenek volt, kiben nem lehet semmi villongás avagy akadék, holott nyilván szólnak a végzések, hogy a fejedelemnek éltéig engedtetett volt azoknak bírása; immár így tetszvéen Istennek, hogy kiszolgáltotta legyen ő felségét ottan vége lett a conditiónak és így diplomáknak ereje szerint is, a mi kegyelmes urunk ő flge keze van ma rajtok, melly dolgot a ns. vármegyéknek is publikált és megirt, erre nézve ő felsége intvéen mindeneket a jó csendességre és békességre; remélem az ő felsége alatt valóktól is mindenek csendesen békességesen fognak igazgattatni, melynél én is egyebet az én klms uramnál semmit nem nézek. Akarnám minden alkalmattossággal Felségednek is kedveskednem és szolgálnom, és a közönséges jókat is előmozdítani, a békességnek szorgalmatos örzője lenni. Ezeknek utánna, hogy Isten felségedet vigasztalja és sokáig szerencsésen megtartsa kívánom. Etzendorf. 1 Decembris 1629.

Felséged

szolgája

Grof Esterházy Miklós.

(A b. Szilágyi Sámuel gyűjteményéből.)

III.

1629. NOV. 30.—1630. MÁRCZ. 3.

*A hét vármegye restitutiója ügyében kiadott rendeletek és jelentések.*A) *Fejedelmi parancsok.*

a)

Ferdinandus stb.

Spectabilis ac Mgce fidelis nobis dilecta. Informationem fidelitatis vrae, quam de decessu ex hac vita principis Bethlemi perscripsisti, quam etiam ipsament principissa nobis per peculiarem cursorem intimavit paucis anté diebus intelleximus; fidelitatis tuae studium et diligentem curam gratam habuimus; nec dubitamus quin ut hucusque ad sedatum et tranquillum statum procurandum et conservandum intenti fuistis, in posterum etiam id agatis ut publicae quietis ratione habita de sedulitate tua magis ac magis contenti reddamur.

Dedimus autem benignas mandati nostri literas ad singulos comitatus, qui defuncto jam principe Transylvaniae rursum recipiendi ac reapplicandi sunt, sicut et ad capitaneos praecipuorum confiniorum ac Hajdonum quarum literarum copiam tibi transmittimus. Tuae igitur industriae erit sine mora literas illas transmittere et antequam commissarii illuc veniant, nomine nostro curam illorum comitatuum habere, ne interem sine capite esse videantur. Habita autem cum caeteris comissariis nris intelligentia juxta instructionem illis datam, cetera peragatis. Interim si oportunum videatur Cassoviam vos recipere poteritis. Gratia et clementia nostra caes. et regia fidelitate tuae in reliquo benigne propensi manentes. Datum in civitate Enczerstorff die trigesima mensis Novembris Anno Domini 1629.

Ferdinandus. m. p.

Laurentius Ferencffy m. p.

Külczön: Spectabili ac Magnifico Comiti Melchiori Alagi de Bekeny stb.

(Más kézzel:) Redditae in arce Regecz 7. X-bris Hor. mat. 6.

(Más kézzel:) Első az fejedelem halála után és az vármegyék praesességéről.

(Eredetie az orsz. ltárban. Publ. Act. Fasc. 45. Nro 18.)

b)

Ferdinandus stb.

Magci, egregii et nobiles fideles nobis dilecti. Meminisse fidelitatem vram non dubitamus, qualiter superioribus annis ad avertendas calamitates ac miseræ plebis ruinam præveniendam ad humilem et instantem supplicationem vram et aliorum septem comitatus Ungariæ superioris, una cum civitate Cassoviensi ac confiniiis, necnon et oppidis liberorum Hajdonum in iisdem comitatibus existentibus, certis conditionibus ad dies vitæ serenissimo Gabrieli Bethlen principi Transsylvaniae concesseramus, atque ut regressus ad matrem nram securior foret, non solum comitatus ac confinarii Hajdonesque liberi, sed et universi status Transsylvaniae partim jure jurando, partim reversalibus assecraverant, statim a morte dicti principis, ad obedientiam ac priorem subjectionem nram reditura omnia, quæ vigore dictæ commissionis principi data erant. Cum igitur ita Deo visum sit, ut dictus princeps Transylvaniae humanæ mortalitatis sortem adiret, ac proinde eo ipso vigore saltem compactationis ac jurisjurandi ad sacrae coronæ et consequenter nrae matris possessionem redieritis. Idcirco certos commissarios nostros quamprimum ad vos expedire constituimus, reverendissimum nempe Joannem Pyber episcopum Agriensem, spectabilem ac magnum comitem Melchiorum Alaghy, judicem curiæ nostræ regiæ in Hungaria, magnum Stephanum Osztrosith de Giletincz consiliarios nostros, magnum item Stephanum Nyary de Bedegh necnon egregios Casparum Ordody ac Sigismundum Pechy camerae nostræ Hungariæ consiliarios, ut juxta instructionem a nobis datam certam administrationis rationem incant, ut ad quietem et tranquillitatem illarum partium omnia oportuna exequantur, nos enim subditorum quiete ac obedientia, regiminis nri foelicitatem metimur. Interim vero dum commissarii in unum conveniant injunximus præfato fidei nostro comiti Melchiori Alaghy, ut rebus nomine nostro illinc præsit, ac Cassoviam sese conferat, ut illinc opportunius invigilare possit, ad quietem et tranquillitatem illius provinciae conservandam.

De nobis autem fidelitates vestrae sibi certo polliceantur, absque ullo armorum motu, quiete et paterno affectu vos gubernandos, si (prouti debebitis) sponte ac obsequenter ad obedientiam redieritis. Gratia et clementia nostra caes, et regia vobis in reliquo benigne propensi manentes. Datum in civitate Enczerstorff die ultima mensis Novembris Anno domini millmo sexcent. vigesimo nono.

Kivül: Par literarum ad septem comitatus partium regni Hungariae superioris. — Item in simili ad oppida Haydonum. — Item ad civitatem Cassoviensem.

(Egykorú másolata az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 45. ad Num 18um.)

c)

Ferdinandus Secundus Dei gratia sth.

Spectabilis ac Magece fidelis nobis dilecte. Decedente ex hac vita serenissimo principe quondam Gabriele sacri Romani imperii et Transylvaniae principe etc. ratione concessarum eidem principi ad dies vitae ditionum septem comitatum partium regni istius nostri Hungariae superiorum, receptionis et reapplicationis ad rationem nrām et sacrae regni coronae, qualiter nos benigne de commissariis submitendis resolverimus, ordinationemque circa expeditionem eorum dirigendorumque negotiorum praescripserimus, tametsi ex aliis benignis nrīs ad fidelitatem tuam datis literis intellexeris. Quia tamen te quoque collegio talium commissariorum adjunximus requiritur, ut habita mutua intelligentia cum caeteris commissariis, ubinam nimirum et quo tempore conveniendum foret, cognoscere debebis a fideli nro revndo Joanne Pyber episcopo Agriensi et consiliario nro, atque ea, quae ulterius juxta instructionem et alia praescripta documenta accepturi estis, invicem procedendum erit. Hisce adjunctas vero benignas nrās ad Magcum Stephanum Nyary et Egrum Sigismundum Pechy datas monitorias literas, ut ii quoque commissioni tanquam collegae intersint, tempestive submittere debebis. Gra et clementia nra caes. et regia tibi in reliquo benigne propensi manentes. Datum in civitate Enczerstorff die prima mensis Deczembris Anno domini 1629.

Ferdinandus m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczim: Spectabili ac Mageco Comiti Melchiori Alaghy de Bekény, comitatus Zempliniensis supremo comiti, iudici curiae utrae regiae in Hungaria, camerario ac consiliario nostro etc. Fideli nobis dilecto.

Más kézzel: Redditae in arce Regecz. 7. Decembris 1629.
Hora mat. 6.

(Eredetie az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 45. Nro 15.)

d)

Ferdinandus etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Posteaquam Deo opt, maximo sic disponente, serenissimum principem Gabrielem Sacri Romani imperii et Tranniae principem etc. ex hac vita decedere contigit, post cujus obitum partes illae Regni nostri Hungariae superiores, eidem ad dies vitae concessae statim ad obedientiam et priorem subjectionem nram, quae nimirum vigore conclusionis principi datae erant, redire et omnia ad priorem statum reduci debent: fidelitatem tuam quoque de benigna, ea in parte resolutione et ordinatione nostra certificandam esse duximus, nos videlicet pro peragendis ejusmodi negotiis et disponendis inibi rebus omnibus, certos commissarios nros expedituros esse, quorum quidem ex clementi mandato et ordinatione nra juxta instructionem ipsis datam, processuris et dispositiones facturis, uti tu quoque temet prompte et obsequenter accommodare debeas, clementer volumus et comittimus. Ulteriorem benignam voluntatem nostram ex praescripto instructionis ab ipsis commissariis nostris intellecturus es. Gratia nostra caes. et regia fidelitati tuae in reliquo benigne propensi manentes. Datum in civitate Enczerstorff, die prima mensis Decembris Anno Domini 1629.

Kivül: Paria literarum ad dnos (Mga Stephanum Nyáry et Eg. Sigismundo Pechy) capitaneos confinium et praesidorum superioris Hungariae.

(Egykorú másolata az országos ltár. Act. Publ. Fasc. 45. Nro 15.)

e)

Ferdinandus stb.

Reverende, Magnifici et egregii fideles nobis dilecti. Tametsi non dubitemus fidelitates vestras in negotiis illis publicis, quae isthic in partibus regni istius nri Hungariae superioribus juxta instructionem datam tam pro publico regni bono, quam etiam clementi satisfactione nra, quam optime et dextre processuros, illaque recte disposituros esse, quia tamen in aliquam considerationem adduci posse existimamus rem salarii et stipendiorum confinariariorum, si nimirum hactenus inexplorata remansissent, et de contentatione ageretur, licet modus ostendatur, ut satisfactio et exolutio a parte defuncti principis fieret, cum animadvertamus vix fieri posse, ut occupatis vobis et versantibus circa negotium receptionis et reapplicationis comitatum ad rationem sacrae regni coronae et obedientiam subjectionemque nostram reducendis, de contentationis mediis

tempus et modus suppetas; proinde prosecutione receptionis minime intermissa, nihilominus rebus sic dispotitis consignationem et regestum eiusmodi restantiarum, ut conficiant, monere et sollicitare poteritis, secuturo postmodum modo et ratione, ut de iis talis militia contentetur et satisfactionem habeat. Quibus quidem in futurum benignitatem et gratiam nram offerre debebitis. Clementia nra vos in reliquo complectimur. Datum in civitate nra Vienna die nona mensis Decembris 1629.

Ferdinandus m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczim: Reverendo, Magnificis et Egregiis N. ad partes regni nostri Hungariae superiores ablegatis commissariis nostris etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredeti az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 45. Nr. 19.)

B) Jelentések regestái.

a)

A Commissariusok ú. m.: Joannes Pyber et. ep. Agr., Com. Mel. Matghy de Bekceuy, Steph. Ostrozgth, St. Nyáry, Caspar Ordodi, Sig. Pechy a császárnak, Kassa, 4. jan. 1630.

»Vigilia sacrae Circumcisionis Domini« megérkezttünk Kassára. Szétküldöttük a meghívó leveleket a hét vármegyéhez és Szatmár, Ecsed, Kálló, Tokaj és Ónod kapitányaihoz és a szabad hajdukhöz, összehíván őket jan. 14-ére meghallgatni a fged commissióját és tániakozni ama részek némely ügyeiről.

. . . Clavibus portarum et munitionum civitatis ad nos receptis (és míg generalis nevezetnék ki az országbíró kezéhez adtuk), reversales castellanorum, ductorum et reliquorum officialium praesidii Cassoviensis in archivo Camerae investigari curavimus. A várost is sürgettük a homagium benyújtására, de a »pro festo Epiphaniarum Domini« megújítandó tanács idejéig elhalasztani megengedtük.

Ama javak és ingóságok miatt, melyek elzásákmányoltattak a fejedelem halála után a hét megye területén, generalis inquisiót határozottunk tartani s megbíztuk vele Ordódy Gáspárt és Péchy Zs. kamara tanácsosokat.

Igyekezünk, hogy minél előbb véghezvihetnők a végék átvételét. Értjük, hogy a végbeliek a hátrálékos zsold miatt ugyancsak vártak már minket. Meg kellene fizetni nekik a hátrálékot még mielőtt az átvételhez jutnánk; a kamarából semmikép sem fizethető meg, fgd máshonnan gondoskodják arról, ha úgy tetszik, pl. a Rákóczy

György által rövid nap leteendő tizezer forintból. Máskép zavaroktól tarthatunk.

Erdély felől azt hallották, hogy Bethlen István kormányzó a fejedelemséggel meghasonlott, az országrendeket magához édesgeti, a fejedelemségre vágy, a portán azt sürgeti s sok más dolgot visz véghez a fejedelemségre hátrányára. Bár a katolikus rendek támogatják a fejedelemséget, nagy vigyázat tartandó s a dolognak sietséggel elejevendő vagy követségküldés által vagy más úton.

(Eredeti a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

b)

A biztosok Rákóczyknak. Kassa, jan. 4.

Spectabiles . . . stb. Servitiorum . . . stb.

Mi császár urunk kglmes parancsolatjából ide érkezvén, semmi okon el nem múlathattuk, hogy a Kglmed egészségét ez levelünkkel meg ne látogatnánk, kérvén szeretettel Kglmedet maga jó egészsége felől bennünket tudósítani ne intermitálja. Itt levén valamennyire dolgainktól, melyekben occupátusok vagyunk, ürességünk, kegyelmeddel szemben lenni bizonyos helyen akarjuk. Emellett értettük, hogy Kglmed császár urunknak ő felségének bizonyos summa pénznek letételével tartoznék, az melyet föl is akarna küldeni, azon is kérjük kglmedet, az fölküldésnek terminusáról mikor akarja expedálni, minket tudósítani ne neheztelje. Tartsa Isten kglmedet sok esztendőig jó egészségben. Datum Cassoviae Die 4 Januarii Ao 1630.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

c)

A hat commissarius, a császárnak. Kassa, 9. jan. 1630.

Az országgyűlés elhalasztása ügyében.

A jelen commissio alkalmából felmerülő nehézségek a diaetai terminus közelsége miatt nem terjeszthető kimerítően Fged elé, Fged viszont nem teheti a rendek elé s nem iktathatják az articulások közé.

Hozzájárulna, hogy ha a terminus meghosszabbíthatnák, az a lappangó mozgalom, mely a Tiszán túl nyüzög és meg-megvillan, általunk ez alkalomból törvényes módokkal lecsendesíthető volna: a várnegyék sérelmeit kihallgatjuk s intézkedünk az adott instructio keretén belül.

Számba veendők a szomszéd Erdély viszonyai is, a honuan

1630

alattomosan szinelve a szabad hajdukat, a tiszántúli őrséget magok részére csalogatják Fged hűségétől. A diaeta terminusáig nekünk azokat a hűségben megerősítenünk kellene, sérelmeiket orvosolni, ne-hogy elkeseredésökben a törökhöz vagy Erdélyhez állván, veszélybe dőljön a Tiszántúl.

A végekről is gondoskodni kellene addig.

Az is tekintetbe veendő, hogy az erdélyi fejedelem temetése c hó 25-én lesz, melyre ezen részek főbbjei is készülnek s a diaetára teljes számmal ki nem jöhetnek.

Az *erdélyi országgyűlés* is aztán mindjárt a temetés után lesz, melyben bizonyára eme részekről is lesz szó. Jobb tehát ezért is ha-lasztani, hogy tisztán látszódjék a helyzet Erdélylyel.

Vége nagyon szükségesnek itélnök eme részek végett is, hogy ha a törökkel a diaeta előtt a béke tárgyalatnék, mert így lecsen-desülne az ország s könnyebben jobban lehetne tárgyalni a sérelmeket, kívánalmakat.

(*Eredeti a bécsi cs. és k. titk. lt. II.ung.*)

d)

A hat commissarius Rákóczyanak. Kassa, jan. 11.

Spectabilis . . . stb. Servitiorum . . . stb.

Császár urunktól ő felgétül nekünk committáltatott dol-goknak adimpleálásában levén occupatusok, találtata meg ben-nünket az tekintetes és ngos gróf Homonnay János, jelentvén, hogy Kglmed elmúlt esztendőbeli motusokban vitetett volna ki bizonyos helyekből, váraiból néminémű lövő szerszámokat, melyek mostan is Kglmed birtokában volnának, kérvén azon bennünket, hogy azoknak restitutiója felől Kglmednek iruánk ő kglme mellett: mivel pedig mind az közönséges igazság és országunknak dicséretes törvénye s mind pedig császár urunk és az szegény megholt erdéli fejedelem ő felgek közt lött nikls-purghi végezés azt contineálja, hogy kinek kinek az ő elvéte-tett marhája restituáltassék: Kglmedet szeretettel kérjük, megtekintvén mind az közönséges igazságot, mind pedig az mi ő kglme mellett való törekedésünket, az ő felgek közt lött vé-gezés szerint, ha mi lövő szerszámi Homonnay uramnak az Kglmed birtokában találatnának, azokat adassa meg Kglmed ő kglmének. Melyet császár urunk ő felge is jó néven veszen Kglmedtül, mi is pedig ő kglmével együtt igyekezzük Kglmed-nek megszolgálni. In reliquo . . . stb. Cassoviae 14 Jan. 1630.

(Az eredeti, 6 peccéttel ellátott levél az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc.

e)

A hat commissarius a császárnak. Kassa, 19. jan. 1630.

A commissio előhaladásáról.

Nyolczad nap előtt értesültünk a futár által, hogy Fged kívánná, miszerént mielőtt a hét megye követének előadnánk Fged akaratát, készen lennénk a kassai ügyekkel.

Miután a fegyvertárt inventáltuk, kérelmezők ügyét tárgyaltuk néhány napig; Kassa város új tanácsát Fged hűségére eskettük, a szepesi kamara levéltárát átvizsgáltuk s helybenbagytuk némely ott letett okmányait Homonnai Drugeth Jánosnak (Terebes vára felől) kívánatára kiadtuk.

Ezalatt érkezett Szunyog Gáspár, az erdélyi fejedelemlő commissarius, Tokaj felőli ügyben s némely tokaji és munkácsi szőlői végett »nomine dni gubernatoris autem, in eo, quatenus sui ac Stephani Bethlen junioris filii ipsius condignus respectus habeatur nos sollicitant.« Az elsőkre írásban, a másodikra szóval feleltünk s 14-én visszaküldtük.

Megjöttek a kítüzött napra (14-ére) a megyék követei, némely »magnates, capitanei« a hajduk küldötteivel együtt, kik 16-án »generales aliquot, disciplinam militarem potissimum concernentes difficultates proposuerunt, eodem, sufficienti superinde a nobis accepta resolutione.«

A következő nap a követeknek előadtuk Fged megbizását, — hogy ők Fged uralma alá szállanak in már vissza a szerződések értelmében s mindjárt kapitányt is nyernek s az országbirót generálissá s Bornemissza Jánosot »vicegerentem suum« inauguráltak. A rendek minden vonakodás nélkül Fged hűsége alá tértek.

Mínt hogy a végek átvételéhez, a hiányok kiegyenlítéséhez, katonák toborzásához, a szabad hajduk hűségben megtartásához pénz kell s a camaraban nincs:

»aliquot centenarios aeris, quos ser. quondam d. princeps Transylvaniae Novisolio huc adduci curaverat in armentaria domo Mtiis Vrae S. inventatos vendi curavimus, preciumque ejusdem in solutionem confiniorum convertimus.«

(Eredeti a bécsi cs. és k. titk. ltb. Hung.)

f)

A hat commissarius a császárnak. Kassa, 29. jun. 1630.

Némely Erdélyből átmenekült katonákról.

Megértettük az országbiró irásából és futárjától, hogy a néhai erdélyi fejedelem katonái a mostani eselszövő kormányzó követeléseinek, a ki őket engedelmessége és hűsége alá akarta kényszeríteni, clenáltak s Kovács Péter (de Pacza) és Balogh Mihály vezetése alatt Erdélyből kiüzetve és menekülve, Fged földjére a Tiszántúlra jöttek és szolgálatukat felajánlották Fgednek.

Sürgöttünk általuk, hogy Fgedet informáljuk róluk.

Bizonyos, hogy Bethlennek ezek voltak a legjobb harczosai »quemque fere omnem in dexteritate ipsorum duntaxat fixum habuisse,« úgy hogy a béke idején is, midőn katonáit hazabocsátotta ezeket maga körül megtartotta. — Az erdélyi jelenlegi kétes forrongó viszonyok mellett igen jó szolgálatot tehetnek: azért soldról kellene számukra gondoskodni.

(Eredeti a bécsi cs. és kir. titk. ltb. Hung.)

g)

A hat commissarius a császárnak. Tokaj, febr. 25. 1630.

A commissio előhaladásáról.

Nem kevés késedelmet okoztak a szabad hajduk, a kiket Kállóba rendeltünk a hűségeskü letételére. Mindenféle okokat kerestek a huzavonára: a megyével, a hol élnék, kell először egyetértelemre jutni, az esküt, mely követeltetik, már letették a tokaji tractatuskor, s hacsak a megyék is újra nem esküsznek, ők nem tehetik: sokan, hogy a török torkában lévén, nem távozhatnak, hozták fel. Úgy hogy Bornemisza Jánost, Kállay Miklóst, Kérechy Jánost és Way Mihályt kellett végre is hozzájuk küldenünk tárgyalásba bocsátkozni, míg végre egy hét múlva aláírták az eskü és reversalis formuláját.

Ezalatt, míg az alkudozás folyt, a kállai őrséget a szathmárinak módjára összeszámoltuk, a munitiót és a mi hozzánk tartozott, mindent inventáltunk, a kapitányokat és tiszteket Fged hűségére köteleztük, a katonaságnak két havi zsoldot kifizettünk.

Így végezvén, ma Tokajba érkeztünk.

Reméljük (bár még nem kaptunk választ), hogy Munkács és Ecsed kapitányai is alkalmazkodni fognak az ország nyilvános határo-

zataihoz, főképp miután már a hajdukra nem számíthatnának, sőt Bethlen István az ifjú gróf is Várad kapitányának a Nyáry Istvánhoz írott levelében »comiti ac M. V. S. praesidij Kalloviensis capitaneo supremo« írta magát.

Az Erdély viszonyokról Kun László szathmári kapitány — és Prépostváry Sigmund Közép-Szolnok főispánja idecsatolt leveleiből értesülhet Fged. Úgy Kovács Péter múltkor említett 500 fönyi mezei hadáról, kiknek egy havi zsoldot ki akarunk fizetni.

Eredeti a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.

h)

A commissariusok (Nyáry István aláírása hiányzik; csak a többi 5 van) a császárnak. Tokaj, mart. 3. 1630.

Tokajban hozzájuk jött már újra visszanyervén egészségét az országbíró, a kaposzt részek generalisa.

A vicekapitány Joh. Belleny és az őrség felesküdt Fgednek »juramentum et reversales — adjecta hac conditione, quod nempe Sermae dnae Principi Transylvaniae etiam, tanquam loci hujus modernae possessori, douce cum Mte Vra S. ac regno Hungariae mutuan intelligentiam est habitura, obedientiam praestabunt — deposuerunt et subscripserunt; quam quidem conditionem, proculdubio Mti Vrae S. ac publicis regni constitutionibus minime contrariam acceptavimus« — így aztán megerősítettük a vicekapitányt és a többi tisztet hivatalukban, az őrségnek két havi zsoldot kifizettünk, a felszerelést inventáltuk, a zászlót a generális által átadtuk nekik s mindent jól elrendeztünk.

Ezalatt követ jött a fejedelemasszonytól Erdélyből, Balásházy László, mi a kívánsága ²⁾ s mit feleltünk, a csatolt iratok tanúsítják. ³⁾

Eredeti a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.

i)

A hat commissarius a császárnak. Kassa, márcz. 13. 1630.

(Únod vár átvételéről, az erd. fejedelemmőhöz járt követ felől.)

Tokajban elvégezvén dolgainkat, részint a nehéz utak miatt, részint betegeskedés miatt nem mind mentünk, hanem csak Osztroth

¹⁾ Nincsenek meg.

²⁾ Epistolae Petri Pázmány II. k. 11. l.

³⁾ Nincsenek meg.

Istvánt, Ordody Gáspárt és Bornemisza János vicegenerálist küldöttük *Ónodba*, a kik elvégezték a vár átvételét, reversalisokat vévén s kifizettek két havi zsoldot, megvizsgálták a hiányokat (restaurálni és erősíteni kellene a várat). Ama hajdú városok, melyek a vizáradás miatt nem jöhettek Kállóba letették az esküt u. m. Palkonya és Polgár.

Midőn az országbiró curiaján Visoly-bau voltunk, Kassára menet »rediit gen. d. Georgius Barna *) nuncius et legatus noster Szathmarino ad ser. dominam Principem Transylvaniae in negotio restitutorum honorum a fidelibus Mti Vrae S. per superiores bellicos motus violenter ademtorum una cum magn. dno Stephano Bakos amandatus, seriemque totius legationis ipsorum suo modo in scriptis retulit, quam brevi deo propitio Mti Vrae S. in specie producemus. Inter coetera scribit eadem dna Princeps capitaneos arcium Munkach, qui unacum Echediensi ad iteratas requisitiones nostras hactenus ad nos venire recusabat, in commissis habere, ut ad nos pro praestando juramento veniret, cujus adventus singulis momentis expectatur.«

Dósgyőr 3 mfnyre van Egertől, s midőn az elesett, ennek a lakói alig száz jobbágy szintén adófizetője lett a töröknek. A vár elejtével megnyilna az út a töröknek Kassáig. Mi elhatároztuk, hogy örségül ötven gyalogot és huszonöt lovast oda rendelünk.

Eredeti a Lécsi cs. és k. titk. lt. Hung.

IV.

1629. decz. 13.

A fejedelmi tanács fizetésének megállapítása.

Pro praebendis Dnorum consiliar. alternatim a latere nro commorantium, quae angariatim thesaurarius et praefectus debebunt administrare hoc modo :

Pecuniae. Triticum. Vinum. Avenae.

Spti ac Mag ^{co} Sigis-				
mondo Kornis.	fl. 600.	Cub. 100.	Vas quad. 10.	Cub. 150.
Mag ^{co} Stephano Ko-				
vachoczi.	fl. 300.	Cub. 50.	Vas quad. 6.	Cub. 75.
Generoso Balthasari				
Kemény	fl. 300.	Cub. 50.	Vas quad. 6.	Cub. 75.

*) Segesvári B. naplójában hibásan Prini van Barna helyett.

	Pecuniae.	Triticum.	Vinum.	Avenae
Magco Andreae Kapi.	fl. 300.	Cub. 50.	Vas quad. 6.	Cub. 75.
Generoso Stephano Erdelyi	fl. 300.	Cub. 50.	Vas quad. 6.	Cub. 75.
Magco Stephano Haller.	fl. 300.	Cub. 50.	Vas quad. 6.	Cub. 75.
Magco Francisco Miko.	fl. 300.	Cub. 50.	Vas quad. 6.	Cub. 75.
Generoso Volfgango Czyerenyi	fl. 200.	Cub. 32.	Vas quad. 4.	Cub. 50.
Generoso Paulo Keresztesi	fl. 200.	Cub. 32.	Vas quad. 4.	Cub. 50.
Generoso Stephano Cassai	fl. 200.	Cub. 32.	Vas quad. 4.	Cub. 50.
Gen. Prud. Colomanno Gotsmaister	fl. 200.	Cub. 32.	Vas quad. 4.	Cub. 50.

Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 13. Decembris
Anni 1629.

V.

1629. decz. 7.

Esterházy hadjékkelési parancsa.

Mi gróf galanthai Esterhass Miklós, Fraknó várának és tartományának örökös grófja, magyarországi palatinus *etc.* császár urunk ő felsége újonnan fogadott mezei hadának fő- és vicekapitányinak *etc.* köszönetünket, barátságunkat s jóakaratusunknak mindenkor kész voltát ajánlván. Adjuk értésére Kegyelmeteknek, hogy mi szegény megromlott hazánkhoz s édes nemzetünkhöz való szeretetből indéttatván, és annak közönséges javát s csendes megmaradását előttünk viselvén, Bosniak Tamás uramat rendeltük legyen Kegyelmeteknek előtte járójának, ő kegyelmére bízván minden Kegyelmetekre való gondviselését és directióját. Minek okáért intjük szeretettel Kegyelmeteket, sőt császár urunk ő felsége nevével és képében hagyjuk és parancsoljuk, hogy mindenekben ő kegyelmétől dependálván, szavát fogadja Kegyelmetek és parancsolatit mint előttejárójának illendő engedelmisséggel vegye, oda menvén, valahova császár urunk ő felsége s édes hazánkknak szolgálatjára Kegyelmeteknek rendelést fog tenni ő kegyelme. Actum in castello nostro Lakompak 27. die Decembris, anno 1629.

Comes N. Esterházi m. p.

(P. h.)

(Eredetije a köpcsényi ltárban Lad. 22. fasc. 14.)

VI.

1630. jan. 25.—febr. 17.

A gyulafehérvári országgyűlés végzéseit s irománypoi.

a)

Nos Catharina Dei gratia nata Marchonissa Brandeburgica, Sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, Partium regni Hungariae domina, Sicularum comes, ac Borussiae, Juliae, Clivium, Montium etc. ducissa. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles magnifici, generosi, egregij et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et Partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem vigesimum quintum mensis Ianuarj, Anni Domini Millesimi sexcentissimi trigesimi, in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare, ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorundem comitiis, in civitate Alba Julia, ad diem vigesimum quintum mensis Januarii, Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigessimio indictis celebratis conclusi.

Praeloquium.

Szánakoznak az statusok előbbeni kegyelmes fejedelmeknek halálán; hálát adnak Istennek mostani fejedelmekért, és áldást kívánnak azon jó Istenről ő felségének.

Kegyelmes aszszonyunk fejedelmünk, kívántuk volna az mindenható felséges szent Istenről, hogy Felsőged minket egész országúl, ide való birodalmakkal egyetemben, örvendetesb és kívánatosb állapotra convocáltathatott volna, holott az mi üdvözült, kegyelmes, Istenben elnyugodt urunkat fejedelmünket nem különben deploráltuk szübbeli fájdalomkkal, tan-

quam patriae parentem, diligenter oculis vigilantissimis omnia perlustrantem, et paterna clientela omnibus nobis asylum. Mindazonáltal, mivel az szent Isten mindennek gubernatora csudálatos és kimondhatatlan mélységes tanácsából hoc fatum inevitabile kegyelmes üdvözült fejedelmünk el nem távoztathatván, itt országában, nem más idegen helyen ez árnyék világból ki szállítottott, ezt is Istenünknek reánk való kegyelmes gondviselésének lenni látjuk. Ez mellett hogy azon mindenható Isten bölcs vizsgálhatatlan reánk való gondviseléséből szegény hazánknak fő nélkül való létét nem engedte, hanem immediate kegyes atyai jó voltából s gondviseléséből, még az üdvözült kegyelmes urunknak életében, szegény hazánkban fejedelemségre választotta és állatta Felségedet, azon Istennek áldott légyen dicsőséges nagy neve. Kérjük is ő szent Felségét alázatos szübbeli óhajásunkkal, hogy Felségedet szegény hazánkban éltesse, szerencséltesse, értemmel, fejedelmi méltóságához illendő okossággal látogassa, nem különben mint régen az több asszonyállatok között amaz szent, istenfélő, Bethuliae Judith asszonyt, és az szent írásban egynéhány megjegyzett fő asszonyállatokot; hogy így az Felséged szárnya és kegyelmes protectiója alatt élhessen, nyughassék, virágozhassék szegény hazánk békeséges csendes állapotban sokáig.

Articvlvs I.

Köszönik az fejedelem aszonnak ő felségének az unióra való kegyelmes intését, és az uniót elvégezik.

Mivel azért kegyelmes asszonyunk fejedelmünk az Felséged közinkben küldött propositiójában, úgy mint kegyes gondviselő, hazája szerető fejedelemhez illik, int arra, hogy szemünk előtt viselvén az Istennek előbbeni kegyelmességét, minden egymás között való gyűlölséget és egyenetlenséget hátra vetvén, csak az közönséges megmaradásra, hazánk jóvára és csendes békeségére igyekeznénk, letévén minden religióknak respectusit, és kiválképpen való kinek kinek haszna keresését, és ebben oly mediumoknak feltalálását követnénk, hogy mind az szegény hazának szabadsága restituáltatnék, mind pedig az két hatalmas császár között való szép békeség megmaradhatna; mely Felséged kegyelmes intését szemünk eleiben vévén és minden részében illendőnek s alkalmazatosnak ismervén tudván azt is, hogy az különben semmi úton nem lehetne, hanem posthabitis omnibus odiis, discordiis et aemulationibus csak az egy egyességhez és szép unióhoz ragaszkodnánk, mely unió, egy értelem, egymás szeretet minémű dicsíretes és jó légyen, ki tetszik amaz mondásból. Concordia res paruae cre-

cunt, discordia maxime dilabuntur; nem akarván annak okáért mi is tovább való fomeszt az ellenzéseknek suppeditalni, végeztük országúl Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy minden úri, nemes, és köz rend, ha kik itt vadnak az gyűlésben, ugyan itten, ha kik peniglen itt nem volnának székes helyeken az ide alább megírt uniónak conditióira való juramentum alatt deponálják azt, mint az kik itt jelen voltunk deponáltuk is, az ki ebből vonogatná magát notorius legyen. Mely juramentumnak és conditióknak tenora így következik.

Forma juramenti supervnionep per Regnicolas depositi sequitur hoc modo.

Én T. és T. eszközöm az élő Istenre, ki Atya, Fiú, Szent Lélek, teljes szent Háromság egy igaz Isten, hogy az négy recepta religióknak megtartására igyekezem teljes tehetségemmel, és soha annak oppressiójával az magam religióját promoveálni nem akarom, sem ez dologban soha sem titkon sem nyilván nem cselekeszem; senki személye ellen hűtiért, vallásáért gyűlötséget, ellenkezést nem viselek, hanem kinek kinek szabad megtartására igyekezem, és sem titkon sem nyilván senkivel contraria religio ellen sem másokkal nem praktállok annak oppressiójára, se ártalmas tanácsommal, sem fegyveremmel, sem mások által semmi úton nem igyekezem. Sőt ha kit effélét tudnék, megjelentem az egész tanácsnak és minden tehetségemmel eltávoztatni igyekezem. Asszonyunknak ő Felségének ártalmára való tanácsot nem adok, és hazánknak közönséges és csendes békeségének megmaradását, szabadságinak promoveálását egyenlő értelemmel és tehetségemmel igyekezem oltalmazni, és ez ellen hazámon kívül valókkal senkikkel nem tractálok. Mivel pedig az mi kegyelmes asszonyunk ő Felsége is kegyelmesen ígér hűti szerint, assecurálni bennünket, hogy valakik ő Felségének ez után mi ellenünk árulkodnának, ő Felsége is megjelenti nekünk s az tanácsnak: én is így kötelezem magamat erre az előszámlált hűtre, valamig ő Felsége is ehez és nekünk hűttel tött egyéb ígretihez és conditiókhöz tartja magát, addig tartozzam én is ehez tartani magamat, egyikünk az másikunkhoz is addig, valamig más felebarátom is ennek felbontására okot nem ad. Az ki pedig ezt felbontaná, comperta rei veritate, in notam perpetuae infidelitatis incurrálnak prounciólom.

Conditiones autem in unione specificatae sequuntur hoc modo.

Az négy recepta religióknak szabados exercitiumi engedessenek és megtartassanak ez országban, és in partibus Huu-

gariae huic regno incorporatis, az ország constitutiói megtartatván, hogy minden helyeken az maior pars tartson vallásán való papot, hahul pedig exercitiumja valamely helyben valamelyik vallásnak nem volna is, betegek gyóntatására és in casu necessitatis gyermekek keresztelésére szabad légyen bémenni az magok vallásán való papoknak. Három nemzetből állván az ország, ha valamelyik nemzetnek szabadságában, immunitásiban, privilegiumiban, szokott és régen bévött rendtartásiban bántódása lenne, requirálván felöle az két nemzetiséget, tartozzanak hitek és kötelességek szerént ország gyűlésének előtte is, de facto mindjárt megtalálni ő Felséget és tanácsit az panaszolkodó nemzetségnek megbántódása felől, sőt minden úton és módon ez három nemzetség egy másnak oltalommal segítséggel tartozzék lenni méltó panaszolkodásokra.

Ha valamely nemes privata personának, akár személyében, akár jószágában, marhájában és szabadságában bántódása lenne az fejedelmektől, vármegyéjét vagy székit requirálja felöle, és ha méltónak ítéli lenni az panaszt az vármegye avagy széket, requirálja felöle mindjárt az fejedelmet ő felségét és tanácsit, kire ha méltó tekinteti nem lenne ő felségének, halogatás nélkül tartozzék mindjárt az vármegye az megbántódott személy mellett requirálni az több vármegyéket mind itt benn s mind ott kinn valókat, az szerint székeltséget, százságot; kik hitek és kötelességek de facto mindjárt, gyűlést arra nem várván, tartozzanak requirálni ő felségét és tanácsinak deno az dolog felől, és az tanács in tali casu maturo iudicio deliberálván előtte viselje az ország közönséges szabadságát s törvényét és magok kötelességet s az országnak is arról irt articulusát, és mind ő felsége előtt való igen seria instantiá-jokkal, mind magok deliberatiójok s autoritásokkal tartozzanak helyre állatni megbántódását az panaszolkodóknak. Ha vármegyéken és székelységen lévő kerített és mezővárosoknak avagy communitásoknak lenne is bántódások, ezen mód observáltassék. Ország gyűlésében az mit hazánk megmaradásra, békeséges csendességére, szabadsága és törvénye megtartására nézendő jókat feltalálhatnak, afféle dologban egy értelemben légyen minden, ki ki hátra vetvén az maga utilitását és privatumát, és nemzetségünk szabadságunk mellett mind az három nemzetség és minden statusok egyenlő értelemmel és akarattal, minden úton és módon egymásnak patrocínáljunk és egymást oltalmazzuk. Ha kik peniglen vádolnának valakiket méltatlanul és hamisan, vagy executorok lennének valaki vádlásában, megfogásában, törvény előtt való dologban, jószága s jovai elfoglalásában in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak.

Az unio pedig minden tizedik esztendőben megújítassék.

ARTICVLVS II.

Egész tanács hírenélkül való had gyűtés megtiltatik. Az gonosz tanácsok ellen az 1613. esztendőbeli articulus confirmáltatik, fusius declaráltatik, és nemes embereknek sententia pronuciálás előtt detentiójáról való articulusok tollalásával az nemesi szabadság confirmáltatik.

Minthogy felséged int bennünket kegyelmesen az háborúknak eltávoztatására, a nélkül is látván az szegény országnak ilyen nagy romlását az mostani hadaknak minden igaz méltó ok nélkül és tanácsok híre nélkül való gyűlése miatt. kit Belső- és Közép-Szolnak vármegyében lévő atyánkfiak megérzettenek: végeztük azért kegyelmes asszonyunk az Felsőged és egész tanács tetszéséből, hogy az ki ennek utánna ez országnak egyenlő végezése nélkül hadat gyűjtene, avagy az egész tanács tetszése és végzése nélkül felségednek arra való tanácsot adna, in notam perpetuae infidelitatis et amissione omnium bonorum mobilium suorum et omnium haeredum incurraljon. Sőt maga is felséged se utánna való fejedelmek ország híre nélkül hogy idegen országokra offensivum hadat ne indítsanak, mivel ezt országnak kárával lenni comperiáltuk, ezen generalis diactán felséged kegyelmességéből concludáltuk.

Az mely tanácsurak penig felségednek ártalmas tanácsot adnak, azok ellen observáltassék az 1613 esztendőben emanáltatott articulus annak processusa szerint; sőt afféle nyughatatlan elméjű gonosz tanácsok büntetésére felséged nem várván az szokott terminustól, mindjárast generalis gyűlést hirdettesen, és ha felséged differálni akarná is, az gubernator és tanács promulgáltasson azoknak igaz törvény szerint való megbüntetésekre gyűlést. Ha tanács nem volna is, a ki afféle tanácsot adna, hasonló büntetése légyen, hogy így mind az citatio előtt való arestatio és detentio és szabadságtalanság penitus deleáltassék ex hominum memoria. És ha afféle articulus találatnék. tudni illik hogy az nemes ember törvény előtt megfogattassék: végeztük egész országúl, hogy az penitus deleáltassék, és ezután az nemes ember ne detineáltassék, hanem citatione mediante, post factam evocationem et juris pronuciationem. Ha penig efféle dolog történnék, a praestito fidelitatis homagio omnes status felszabadittassanak.

ARTICVLVS III.

Fejedlemasszonnak ő felségének választásakori conditiók confirmáltatnak, és az idegen tiszteknek, praesidiumoknak nem tartására való ígíretit az ország köszeni.

Ezt is igen méltónak itéljük kegyelmes asszonyunk, hogy az Felsőged választásakor emanáltatott articulusok és

conditiók, kikre Felséged is obligálta magát, in omnibus punctis et clausulis in vigore maradjanak, observáltassanak. Ez országban pedig sem vármegyéken, sem székekben, sem udvarában, sem végházaiban idegen nemzetből való semminémű tisztviselők és praesidiumakat hogy Felséged nem tart, hanem az kik meghalnak avagy elbűcsúznak, azok helyében gubernator urunk és tanács akaratjából praeficiál Felséged, és az mely érdemes személyekhez vagy jószágból vagy egyébből kegyelmességét akarja mutatni Felséged, hogy gubernator urunk és tanács akaratjából cselekeszi, Felségednek megszolgáljuk.

Articvly IV.

Az derekas jószágoknak confirmálása, supplicatiókra való választétel és leveleknek expediálása, tanács és gubernator hírével és cancellarius subscribálásával legyen, és az megholt fejedelemtől legált jók és ez után való fiscalis proventusok az országnak egyik házában tartassanak az thesaurarius (által),¹⁾ rendeltetik.

Az mint pedig assecurál Felséged bennünket egész országúl, hogy ha mi oly derekas jószágban járó dolog lenne, gubernator urunk ő nagysága és ezen tanácsi urak is felséged mellett nem lennének, ő nagyságok hírek nélkül Felséged választ nem adna, sőt hogy az supplicatiókra is gubernator urunk és tanács híre nélkül semmi választ nem adna, hanem gubernator urunk ő nagysága és az tanácsurak Felségednek bevivén, resolválná magát, Felségednek igen alázatosan meg szolgáljuk. És hogy ez után akármelyféle leveleknek expediálása gubernator urunk és az tanács hírével legyen, cancellarius uram is ő nsága annak helyén subscribálja, az kik pedig ezen kívül subscribáltatnak, hogy erőtleneknek reperiáltassanak Felséged kegyelmessége által országúl méltónak ítítjük.

Hogy pedig üdvözült kegyelmes urunk szegény hazájáról el nem felejtkezvén az mit testamentumban legált, Felséged gubernatorunk és tanács tetszésekből, hogy ez országnak egyik házában rendelte tartani, kinek helyét és tartásának dispositióját hogy Felséged tanácsi által, az kiknek illik, megjelenteti, Felségednek ezt is igen alázatosan megszolgáljuk. Könyörgünk azon is Felségednek alázatosan, hogy az maga fejedelmi hivatalját és állapotját, és szegény hazánknak is megmaradását előtte viselvén, az mely privatus jövedelmi magának Felségednek vadnak is, mindenek administráltassa-

¹⁾ A nyomtatványban az *által* szó hiányzik, és így a mondat értelmetlen.

nak thesaurarius uram kezében, holott Felsőgedé lévén mind az ország, mind pedig annak minden jövedelmi, méltó külön ne administráltassanak az proventusok: mert minden seculumokban való experienciákból világosan kitetszik, hogy az együtt való erő mindenkor hasznosb és állandóbb az megosztott erő pedig erőtlemb, károsb és veszedelmesb. Az thesaurarius uram instructióját pedig hogy ugyan mostan tanácsival együtt Felsőged végezze és írassa meg, azon is Felsőgednek alázatosan könyörgünk.

Articulus V.

Hogy ab anno 1613 mera és absoluta potentiosa occupatiók ez jövedő brevis terminuson revideáltassanak és az spoliatusoknak restituáltassanak, és abban való processus végeztetik.

Mivel azért kegyelmes aszonyunk sok külömb külömb féle megbántódásink voltak egész országul három nemzetül ekkédig sok rendbéli közöttünk exerceáltatott törvéntelenségek miatt; holott sokan közülünk jószágoktól spoliáltattanak, és méltán kívánhatnók azt is, hogy az minémű törvénytelen-séggel sok atyánkfiai megbántódtanak, viszont az mostani possessoroktól is hasonlóképpen elvételvéni restituáltatnának: mindazonáltal, hogy ennél is nagyobb inconvenientia országunkban ne következék, közönséges egy akaratból, az Felsőged és mellette lévő tanácsinak tetszéséből végeztük, hogy mindennémű mere et absoluta potentiosa occupatiók ab anno 1613 computando, az mely jószágoknak az előbbeli possessorok in mero et pacifico dominio voltak, azok revideáltassanak tam ex parte fisci, quam aliorum, exclusis omnibus juridicis remedys, condescensione et exceptionibus ulteriorique termino denegatis, egy brevis terminuson, mely celebráltatik Dominica Quasimodo proxime affutura Kolosváratt. Viszont az mely occupatiókban fassiók, compositiók, avagy contentatiók specie contractus lettenek, abban, ha az decretum tartása szerint mere coacta, violenta fassiók comperiáltatnának, az olyanok is hasonlóképpen azon egy brevis terminuson és mód alatt revideáltassanak, és az spoliatusoknak elvött jószágok restituáltassanak. Ezen causákban pedig az admonitio legyen personaliter, aut de bonis, az fiscusnál lévő bonumokból pedig vagy director vagy udvarbírák által, avagy de eisdem bonis occupatis csak szolga bírák által is, indifferenter cum declaratione rei, Erdélyben ante octavum, Magyarországbán pedig ante decimum quintum diem. Az fiscale bonumok revisiojában pedig ilyen mód őbserváltassék, hogy valamely jószágokat contra praescripta articulorum az fiscus elfoglaltatott po-

tentiose absque debita citatione, az articulusoknak tartása szerint revidéáltassanak és dijudicáltassanak Felsőged és tanácsi által producálván kiki igasságát, hogy abból tessék meg világosan kinek kinek méltó praetensiója, melyek ugyan azon terminus alatt decidáltassanak az megírt mód szerint. Az mely fiscale bonumok privata personáknál vadnak is, kikhez egyebeknek az feljül megírt mód szerint való praetensiójok lehet, hogy tudniillik, az kik potentiose occupálták volna, azokat is hogy Felsőged ugyan azon terminus alatt tanácsival együtt revidéáltatni és decidáltatni is kegyelmesen ígírő, Felsőgednek megszolgáljuk.

Ez specificált causákban pedig, az melyekben violenta coacta fassiók nem comperiáltatnak, más terminusra, mely celebráltatik die 15 Mensis Octobris proxime affuturi, az akkori brevis terminusról mind az két fél kibocsáttassék, és reportálván bizonságokat decidáltassanak azon causák finaliter, és exequáltassanak is, így vóvén mi az Felsőged resolútiója szerint azoknak clarificálását, hogy az bonumok még valakiktől el nem vétettek volna, azokról ne kívántassék producálni az fiscusnak. Ez causáknak pedig revidéálásában az tanácsurak ő nagyságok s ő kegyelmek az tábla bíráival egyetemben jelen legyenek, Felsőgednek megszolgáljuk; tam literis quam humanis testimoniis doceállhassanak mind az első brevis terminuson s mind az utolsószorin is. Az székelységen az olyan casusban citatiók vicekirálybirák és szék esküdti által legyenek.

Articulus VI.

Keglevit Miklós hogy ez jövendő terminusra citáltassék, végeztetik.

Veszszük eszünkben kegyelmes fejedelmünk, sőt ugyan meg is tapasztaltuk, hogy volt oly Felsőged környűl, kinek levele producáltatott is, úgy mint Keglevit Miklós, az ki Felsőgedet csak nem régen is, nem gondolván sem az Istennel, sem az emberi büntetéstől nem félvén, ártalmas tanácsra indította, és Felsőged mellett lévő igaz hazaszerető hívei ellen practicált. Hogy azért kegyelmes asszonyunk ez ilyen elébb elébb ne menjen dolgában, végeztük országúl, hogy ez jövendő brevis terminusra citáltassék; és az a persona törvény után érdeme szerint meg is büntetessék.

Articulus VII.

Az kapuzám után való contributiók elrendeltetnek.

Nem tagadhatjuk kegyelmes fejedelmünk sok kiválképpen való fogyatkozásit szegény kösséginknek, elanuyéra, hogy

csak magok és házok népe eltartására és urak szolgálatjára is mint érkezhessenek el, tudja csak az Isten. Mindazonáltal eszünkben vévén ezt is egész országúl, mely kiválképpen való okok kívánják mostan az contributiónak súlyosabb voltát: igírünk azért Felségednek ez egyszer egész esztendőbéli contributióra kapuszám után húsz húsz forintot az két rendbéli adózásra, az elmúlt esztendőbéli terminusok szerént, úgy mint az Szent György napinak felét ad primum Juny, felét ad primum Augusti, az Szent Mihály napinak felét ad primum Novembris az Felséged tárházában beszolgáltatni, his tamen conditionibus praesuppositis, hogy sok szegény megbántódott atyánkfiai azon contributiónak egy részéből contentáltassanak, és azután perpetuum statutum légyen, hogy többé ilyen nagy summa adónak contribuálására ne erőltetessünk. Az székely uraink atyánkfiai, kiknek ő kegyelmek közül is kapuszámok vagyon - vármegyékben, az szász urainkkal egyetemben hasonló terelviselésre igírik magokat. Az partiumban lévő atyánkfiai pedig, kik az gratuitus labort praestálják Váradhoz és Jenőhöz, contribuálnak Felségednek kapuszámok után azon terminusokon tizennyolcz nyolcz forintot, és az Felséged tárházában beszolgáltatják, csakhogy ezután ő kegyelmek se erőltessenek ilyen nagy adózásra.

Articvlvs VIII.

Haller György állapátja elvégeztetik.

Nyilván vagyon mindnyájunknál ez is kegyelmes asszonyunk, hogy az nagyságos és nemzetes Haller György urunk atyánkfia az üdvözült kegyelmes urunk hire consensusa nélkül applicálta volt magát az felséges római császár mellé; melyért citáltatta volt ő Felsége ez elmúlt 1629. esztendőbéli generalis diaetára, és akkor certis quibusdam de causis nem compareálhatván, proscribáltatott volt. Mindazonáltal mostani generális gyűlésünkben Haller György urunk s atyánkfianak bizonyos és méltó igaz ratióit megértvén, hollott nem is azért ment volna ki Erdélyből, hogy szerelmes házjának vagy ártására, vagy pedig kárára lenne, mi is kegyelmes asszonyunk Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük egész országúl, hogy ez elmúlt esztendőbéli articulusunk in ea parte cassáltassék s invalidáltassék. ¹⁾ Úgy mindazonáltal, hogy ha itt Erdélben akar lakni, ha bé akar jöni, bėjőjen, esküdjék meg az unióra, és az felséges római császárhoz való

¹⁾ Tényleg megtörtént, sőt ezen articulusok újra kinyomattak . . . melyből Haller nótája kihagyatott.

kötelességtől absolutus légyen; ha pedig a római császárhoz ő felségéhez való kötelességtől megválni nem akar is, mindazonáltal, mivel Felsőged kegyelmességéből jószágát megadta, bírhasza, és mikor bé akar jöni Erdélyben és visszamenni, hogy szabados jövése, menése lehessen, deliberáltuk és concludáltuk.

Articvlvs IX.

Thesaurarius ordinálása végeztetik.

Mivel kegyelmes aszonyunk az Felsőged választásakor való conditiók is azt mutatják, Felsőged is úgy resolválja magát, hogy az thesaurarius ki légyen, tanácsival együtt Felsőgednek arra gondviselése légyen, és elrendelje: mi is országul acceptáljuk és approbáljuk, és minden erogatiók gubernatorunk és tanács hírével s tetszésekből légyenek.

Articvlvs X.

Az nemességnek és városoknak privilegiumok és immunitásoknak confirmatiója végeztetik.

Nem tagadhatjuk kegyelmes aszonyunk, hogy sok rendbéli atyánkfiai meg nem bántódtanak volna. Azért kegyelmes aszonyunk, hogy Felsőged bölcs tanácsival együtt az nemességet szabadságába való megtartására legitime emanáltatott privilegiumok szerint méltónak ítélte, mi is egész országul articulusban iratván végeztük, hogy minden helyeken lévő nemessék immunitásokkal, szabadságokkal, s szabadoson privilegiumok szerint élhessenek békességesen, és hogy Dés városának is az korcsmálást megengedte és annak annuált, Felsőgednek megszolgáljuk. Az partiumokban is az szerint, hasonlóképpen mindenütt lévő kerített és mezővárosok is minden privilegiumokban immunitásokban megtartassanak.

Articvlvs XI.

Az fiscus jószágiban való executióknak, contributio exactionának és jobbágyok reductióinak, és contra, modalitása végeztetik.

Volt ilyen fogyatkozásunk is kegyelmes aszonyunk, hogy az Felsőged jószágiban az vármegyék ispányi executiót nem tehettek, mert az tisztviselők nem engedték, holott ők afféle malefactorokkal csak kereskednek; sőt semmiféle közönséges contributióban az Felsőged jószága, úgy mint az nemességé, egyaránt való terhet nem akart viselni; az adót is peniglen az elmúlt esztendőbéli restantiákkal együtt nem admini-

strálták az perceptorok kezében, és így ratiójokat nem igazíthatták. Végeztük azért, és ugyan articulusban is irattuk, hogy a modo imposterum az Felsőged jószágán is mind Erdélyben s mind az partiumban szintén úgy procedálhassanak az tiszték, mint az urak és nemesek jószágiban, tisztartai, szabadosi, jobbágyi ellen. Az liber baronatusság, excepto Fogaras, sohol meg ne engedtéssék, ott is penig az régi jó mód observáltassék, oly módon tudnia illik, hogy az mely búdosó oláhok az Olton által jötenek nemes ember vagy az szász urak jószágában, erővel visszaviinni szabad nem volt, sem legitime; e contra oda is a ki ment, similiter volt dolga, hogy semmi úton meg nem adták, mely régi usust vigore praesentis articuli observálunk is.

Articulus XII.

Az fiscus jószágiban lévő tisztviselők potentia perpatrálása tiltatik és ez ideig való potentiarusok meghűntetése végeztetik.

Nem kicsin injuriánk volt ebből is kegyelmes fejedelmünk, hogy az Felsőged praefectura, udvarbírái, nem gondolván semmit az nemességnek szabadságival, holott az urak, nemesek udvarházaira, jószágaira, tavaira, erdeire hatalmasul reá küldvén, pro libitu mint akartak cselekedtenek. Végeztük azért, hogy ez országgal együtt concludált articulus szerint efféle hatalmasságok közöttünk ne légyenek, és az kik efféléket patráltak, törvény szerint azon poenával büntődjenek, ¹⁾ valamint egyéb potentiarusok érdemlenek.

Articulus XIII.

Az üdvözült kegyelmes urunk idejétől fogván való elfutott jobbágyok minden helyekről tam ex parte fisci, quam aliorum restituáltassanak és az potentiarusok citáltatása végeztetik.

Noha egynéhányszor végeztük egész országnál, és ugyan articulusban is irattuk, hogy az elbúdosott jobbágyok mind az Felsőged jószágiból s gyalogi közzül, viszont aknából is, úgy mint Désrül, Kolosrül, Székrül, Vizaknárül, Thordárül, és indifferenten minden helyekről kiadatnának, hasonlóképpen Zilajrül, Egregyrül, Hunyadrül, Hácok vidékérül, urak jószágiból s végházakból is restituáltatnának: végeztük most is az Felsőged és tanácsinak resolutiójokból, hogy ennek utánna, az melyek üdvözült fejedelemnek fejedelemségétül fogva men-

¹⁾ Hihetőleg nyomtatási hibából. büntődjenek, vagy hűnhődjenek helyett.

tenek el az urak földéről, azok mind az felséged jószágiból, mind egyéb helyekről kiadassanak az utólszor végzett articulusnak poenája szerint, kívül eddig éltünk. Azonképpen aknában és Felséged jószágiban futott jobbágyokat az székely és szász uraink repetitíójokra is nekiek, az előbbi erről emanáltatott articulusnak continentiája szerint, minden rendbéli fő tisztviselő, sub poena in articulo superinde specificata, tartozzanak restituálni. Az Fölséged gyalogi között lévő jobbágyink felől pedig observáltassék az 1623. esztendőbéli articulus.

Az mely városok pedig privilegiummal való hírasát praetendálják valamely helyeknek, ez jövendő brevis terminusra mind az két fél producálja bizonságát, és doceáljon annak az helynek állapotjáról literis et humanis testimoniis. E contra, hogy az Felséged jobbágyi is az nemesség jószágiból indifferenter kiadassanak, végeztük; csakhogy abból is tartassék meg az juris ordo, ne menjenek hatalommal az nemes ember jószágira. Ha kik pedig ilyen patrálhának, in poena ducentorum florenorum hungaricalium convincáltassanak. Az mely tisztviselők pedig ekkédiglen potentiát patráltak valaki ellen, az olyanok is citáltassanak ez jövendő brevis terminusra. Ez mostani deliberatióink pedig ez följlül megírott dologról úgy iratott articulusban; hogy in perpetuum observáltassék is.

Articulus XIV.

Az liber questus in genere, az bürökön kívül, az haza fiainak admittáltatik, az idegeneknek is, az bürökön kívül. És az kereskedő emberek marhái árrának megszállítása végeztetik.

Fogyatkozásunk volt kegyelmes aszszonyunk fölötté igen egész országúl három nemzetül az liber questusok tőlünk való elfoglalása miatt. Végeztük azért közönséges egy akarattól, hogy ebbéli fogyatkozásunk is in priorem statum redigáltassék, és az liber questus indifferenter az bürökön kívül, melyet Felséged magának referál, az haza fiainak, városokon, falukon lakóknak, mézből, viaszból, baromból, in genere mindenekbül megengedtessek; az idegeneknek is szabad légyen, az kik török marhát hoznak bé az országban, az ökrökön és viaszon kívül.

A sóval való kereskedés is és az fejer abának is ususa, hogy országunkban béhozassék, és élünk szabad légyen vele, végezzük. Az szűrt is peniglen, hogy országunkban lévő mestere emberek szabadon vehessék, mivelhessék, hordhassák, és ne csak talléron, hanem garas pénzen is, az ki mint megadhatja az árrát. Ehez képest azért kívántatik, és igen méltó, hogy az árras és kereskedő reudek is marhájoknak árrát megszállítsák.

Hasonlóképen az dési portuson való sónak szállítása is és czellersége indifferenter az nemességnek és városoknak is, régi királyoktól és fejedelmektől emanáltatott privilegiumak szerint, avval élniek szabad légyen, egész országul végeztük és articulusha iratvau perpetuum statutumnak lenni pronunciáltuk. Az partiumokba is vihessék az szűr posztót az régi szokás szerint.

Articvlvs XV.

Az quartirok tolláltassanak penitus, és az német praesidium elbocsáttassék vagy Fejérváratt tartassék, decernáltatik.

Nem tagadhatjuk azt is, hogy szegény hazánk nem nagy inségben lett volna az quartélyokban kiosztott katonák miatt, mely annak előtte nem volt, most is nem tolerálhatjuk. Végeztük azért az Felsőged bölcs tanácsinak egyező értelmekből, hogy ennek utánna az szokatlan terehviseléssel ne bántassunk, és soha többé az katonák jószágunkban ne lakjanak, se pedig városokon. Elveszszén még neve is az quartérnak; hanem Felsőged tartsa vagy maga jószágában, vagy Fejérváratt, avagy telepedjenek meg ők is, mint más jámborok, szolgáljanak együtt az szükségnek idején az hazafiaival, mikor kívánatik. Hasonlóképpen az német praesidiumokat is az szászszág közzül és városokból kiszállítván Felsőged ide Fejérvára. (avagy elbocsátván őket), ne tartsa rajtunk, végeztük és concludáltuk; ha peniglen jószágunkra szállana, az fő és vice ispánok tartozzanak őket jószágunkból kiküldeni. Sőt ugyan könyörgünk, az német praesidiumat ő felsége bocsássa el.

Articvlvs XVI.

Az magok szükségekben való úton járóknak erővel való gazdálkodtatása megtiltatik, és errül való 1629 esztendőbéli edictum confiráltatik.

Minden gyűlésekben végeztük ennek előtte is, egynéhányszor articulusokban is íráttuk, hogy mind urak, nemesek, hadnagyk. várbéli kapitányok és egyéb rendek is, mikor magok dolgokban és nem ország szolgálatjában járnak, semminémű rendet erővel való gazdálkodásra ne erőltessenek, hanem kiki éljen pénzen, az szegénységet ne verjék, tagolják: de ez mód nélkül való dolog semmiképpen nem szüვნ közöttünk, közönseges egy értelembül, Felsőged jó tetszésébül, így örökös és állandóképpen végeztük, és articulusha is íráttuk, hogy ezután ez ilyen módnélkül való dolgok tolláltassanak közüllünk; az kik penig ez ellen impingálnának, mox et de facto négy száz forinton convincáltassanak.

Mind az által az igaz úton járóknak, kik vagy az Felsőged szolgálatjában vagy az országnak kiváltképpen való szükségében járnak, mindenütt tartozzanak az bírák, polgárok, értékek szerint gazdálkodni. Ezeken kívül is minden igaz úton járóknak szállást adni és pénzekért gazdálkodni tartozzanak, ne oppouálja az paraszt ember is senki ellen magát. Az edictumról penig, az mely az elmúlt esztendőben articulusban irattatott, azon articulus confirmáltassék, és hogy az posták egy ízen útjokból megtérvén czémereket és leveleket beadják.

Articulus XVII.

Az nemesség vám adásoktól eximáltatik, az bécsi és török marháknak országunkban egynél többször való harminczadlása megtiltatik.

Nem kicsin praerogativája laedáltatott ebből is nemzetségünknek, sőt az szász uraink s atyánkfiaiainak is, hogy az váradgyai hídon indifferenter minden rendektől vámot exigáltak, az só hordó szekerek is, mikor az Maruson elmehettek volna is, eleikben menvén az vámos, megvámolta őket; ismét indifferenter minden hídokon, de kiválkyéppen Balásfalvánál, mikor az nemes emberek szekere vagy élést viszen ura számára, vagy urának egyéb dolgában jár, megvámolják. Egész országul három nemzetül concludáltak, hogy soha ez után az nemes ember vámot semminémű helyen ne adjon, és az mikor nemes ember számára jobbágyi élést visznek, azok se tartozanak olyankor vámot adni. Az szászságról is mikor Felsőged szükségére hoznak valamit, vagy dézszakat szállítanak, azok se tartozzanak vámot adni. Az mely bécsi és török marhákat itt országunkban megharminczadoláltak, másodsor meg ne harminczadolják se Váradgyán se egyebütt, mely szokás soha nem volt. Az harminczados is pedig az czédulátul két pénznél többet ne vegyon; ha ki azt cselekedné, az viceispány citálja érette, és comperta rei veritate convincáltassék in poena ducentorum florenorum hungaricalium.

Articulus XVIII.

Az nemesség marháinknak harminczadlása felöl az 1592 esztendőbeli articulus confirmáltatik; az sokadalmakban való harminczad is tolláltatik.

Az harminczadokon való súlyos saczoltatás is minémű nagy fogyatkozására volt szegény hazánknak, tudja csak az Isten; holott nem elégedvén az előbbi szokott harminczaddal, két annyit extorqueáltak rajtunk, mikor valamely marhánkbul

harminczadot kellett adnunk. Közönséges egy akaratból akarván ebbéli szabadságunkat is az előbbi jó állapotban hozatni, végeztük és articulusokban is írattuk, hogy a modo in posterum perpetuum statutum légyen, hogy mindenféle marháknak, ut in anno 1592 exigáltatott, az régi vectigalnak tenora szerint exigáltassék az harminczad, lábós marhákból, is; hoc addito, hogy az úrros emberek is szállétsák meg marhájoknak árrát; ez után pedig az sokadalmokban való harminczad is, mely soha annak előtte nem volt, penitus hogy tolláltassék, delibéráltuk. Felsőged is mindjártást demandálván az harminczadosoknak minden felé, tartsák ahoz magokat. Az kik pedig barommal kereskednek, ámbátor tallérül adják meg az harminczadot, csak hogy úgy vegyék be túllök az tallért, az mint az országban jár.

Articulus XIX.

Az publicatiók és nova donatiókban való modalítások delibéráltatik.

Az jószágok publicálása is és nova donatiók vizsgálása minémű nagy szübbeli fájdalomra volt sok atyánkfianak, mindeneknél nyilván lehet. Végeztük azért, hogy ezután az publicatiók az Decretum tartása szerint légyenek. Az nova donatiók is pedig csak úgy vizgáltassanak, mint az Decretumban expresse írva vagyon, *part. 2. tit. 31.* Az nova donatióknak is megadásában observáltassanak az Rákóczi fejedelemségében Kolosvárott emanáltatott articulusok.

Articulus XX.

Hogy az in semine deficiált nemes emberek relictáitól törvénnélkül az jószág el ne vétessék, sem pedig az fiak szübbéjektől törvény útja kívül jószágokat el ne foglalhassák végeztetik.

Találtatott ilyen difficultas is közöttünk, hogy az mely nemes ember sine liberis in semine deficiált, csak tizenhat jobbágygyal contentálták feleségeket, és az többit az fiscus elvette tőlle. Az fiak is hogy csak tizenhat ház jobbágygyal contentálhatnák az anyjokat, és az többit egymás közt felosztának, hogy ennek utánna soha ne légyen, concludáltuk, hogy ez után az relictátúl törvény nélkül se az fiscus se mások el ne vegyék jószágát, sem az fiak az atyjoktól ¹⁾.

Az mely szegény egyházi nemes ember is sine liberis megholt, tisztartók vagy egyebek suggestiója által minden marháját eltakarították. Ez is hogy tolláltassék, és soha ez törvénytelenség köztünk ne légyen, delibéráltuk közönségesen.

¹⁾ Így áll a nyomtatott példányban *anyjok* helyett.

Articvlvs XXI.

Hogy az nemes ember kénszerítésből (nisi in publicis re-gni negotiis) ő Felségét szolgálni ne tartozzék, végeztetik.

Végeztük ezt is kegyelmes aszszonyunk, hogy ezután különben az nemes emberekkel Felséged magát ne szolgál-tassa, és ne kellessék mindjára felülni, nisi in publicis re-gni negotiis; ha kik pedig jó akaratjokból fizetésért akarják Felségedet szolgálni, saluum légyen.

Articvlvs XXII.

Hogy absolutus praefectus az nemesség romlására ne lé-gyen, és az mostani hatalmaskodásiért törvényjére előálljon, vé-geztetik.

Az Felséged praefecturája is penig, mivel szegény ha-záunknak szabadságának nagy romlására volt, végeztük, hogy ezután nemzetségünk szabadsága romlásával olyan absolutus praefectust Felséged ne tartson; sőt ez mostanit is sok sze-gény nemes atyánkfiai miatt injuriákért, hogy Felséged igéri kegyelmesen törvényre előállatni, Felségednek megszolgáljuk.

Articvlvs XXIII.

Az sószállítás minden rendeknek megengedik, és az ne-meseknek házok szükségére való só ígértetik elegendőképpen minden helyeken.

Mind ekkédiglen kegyelmes aszszonyunk az ország fia-nak, kiváltképpen az czéllereknek, az sószállítás nem enged-tetett, hanem más idegen nemzetnek. Végeztük közönséges egy akaratból, hogy ennek utánna indifferenter minden rendeknek szabad légyen az só szállítani és avval kereskedni vizen. Az aknákról pediglen, az mint annakelőtte is articulus iratott róla, most is azon articulusokat confirmálván, minden helyek-ről az patronusok és kamora ispánok az nemes embereknek házok szükségére elegendő jó só adjanak, és mikor az nemes szekere sóért megyen, ne saczoltassák, ne is tartóztassák őket az szokott rend és mód kívül. Az partiumban is hasonlókép-pen az megírt mód szerint, hogy kiadják, concludáltuk és de-liberáltuk.

Articvlvs XXIV.

Az lopott marhák nyomokat az fiscus jószágiból is, hogy kiadják végeztetik, az régi usus szerint.

Nem kicsin injuriánk volt ebből is kegyelmes fejedel-münk, hogy noha az nemes ember jószágiban az régi jó szokás

és rendtartás szerint mikoron nyomot vittek, az nyomot felvévén, kiadták az falu határárúl. de az Felsőged jószágiban vívén az nyomot, ez néhány időben sohult fel nem vették, hanem az nyavalyás ember csak kárban maradt, avagy az ártatlanok fizették meg. Tetszett azért, hogy ez articulusban iratván az régi jó rendtartás observáltassék, és az Felsőged jószágiban is mindenütt felvegyék és kiadják, ha pedig ki nem-adhatnák, ők is fizessék meg a kárt, mint szintén az nemesek jószágiban.

Articulus XXV.

Az orosz és oláh búdosó jobbágyok az földesuroktúl, arról emanáltatott articulus szerint, megfogattassanak, ha kik pedig nem cselekeszik, megbüntettessenek, végeztetik.

Noha az búdosó orosz és oláh jobbágyok felöl az nemes ország annakelőtte is iratott volt, hogy az dominus terrestri-sektül megfogattatnának és kezesítetténeek, de még ekkédig sokak azon végezésünkkel abutáltak. Végeztük azért, hogy az régi errül irt articulus corroboráltassék, és a hol afféle emberek találtatnának, megfogattassanak, kezesítettessenek, ha peng kezest nem állathatnának, megeskessék őket, ne hagyják úgy élni, mint az heréket; ha kik pedig efféléknek kedveznének, comperta rei veritate, mox et de facto az ispánok kétszáz forintot exequálhassanak rajtok.

Articulus XXVI.

A dézma szállításra, hogy közel való hely rendeltessék, az újonnan megszállott faluk, kik rováson nincsenek, az uroktúl adatott immunitásoknak idejéig, hogy semmit ne contribuáljanak, végeztetik.

Mivel kegyelmes aszszonyunk ekkédiglen sok szegény atyánkfiai az dézmát meg nem válthatván sok károkkaal és fogyatkozásokkaal Zalakuára kellett vitetniek: hogy azért Felsőged kegyelmes resolutiója szerint ennekutánna az dézmának letételére közelebb való helyet rendel, Felsőgednek megszolgáljuk.

Az mely elpusztúlt magyar falukra peng az patronusok szabadságot adván bizonyos ideig, oláhok telepedtek meg, és még meg sem rótattak, végeztük, hogy valamíg szabadságoknak ideje el nem telik, se bárány, se méh, se búza, sem egyéb gabonadézma adásra ne erőltettessenek, az ispánok az üdőre arra szorglamatos gondot viselvén, mikor telik el szabadságoknak ideje, Felsőgednek könyörgünk, demandálván Felsőged dézmásinak, tartsák ehhez magokat.

ARTICVLVS XXVII.

Az Aranyason lévő tordai hírről való donatio és articulus confirmáltatik.

Noha ennekelőtte is végeztetett és ugyan articulusban is irattatott volt, mivel az Aranyoson való tordai híd olyan nagy munkával és költséggel tartatik, melyről donatiójok is exstál: mostan is azon articulust confirmálván és donatiókat in vigore hagyván, végeztük, hogy az kolosiak, székiek is, mikor rajta járnak, tartozzanak vámot adni, mint szintén az aranyasszékiek.

ARTICVLVS XXVIII.

Fejérvár körül lévő faluk és városok határin, hogy semminémü udvari szolgálk ne kaszáljanak, se fűveljenek, végeztetik.

Nagy nehézségére volt kegyelmes aszszonyunk az Fejérvár körül való falukban lakó nemes uraink atyánkfiainak, úgymint Borbádon, Szent-Imréhen, Gáldtön, Magyar-Gáldon, viszont szász-sebesi atyánkfiainak és lankerekieknek is, hogy szénafüveket, kit üdvözült kegyelmes urunk számára kaszáltatták meg az tisztek, kit pedig az ő felsége lovag és gyalog udvari szolgálái, drabantí nyárban elkaszáltattak, az kit pedig el nem kaszálhattak is, eletettek, nyomottattak, tapodtattak. Hogy azért Felsőged az régi jó usst ennekutánna observáltatni igéri, Felsőgednek megszolgáljuk. Végeztük mi is egész országúl, hogy ezután ne légyen, és az katona uraink is az régi jó rendtartást observálván, fűveljenek ott, az hol az békeséges üdőben fűveltek.

ARTICVLVS XXIX.

Az dézmások árendálásokról ennekelőtte emanáltatott articulus confirmáltatik, és tisztviselik jószágos nemes ember hazafiai constituáltatnak.

Mivel kegyelmes aszszonyunk fejedelmünk egynéhány articulusunk exstál arrúl, hogy ez dézmások minden vármeigyékben székes vagy bizonyos helyeken percipiálván az arendát, azon helyen az első terminuson Szent-György nap előtt két héttel, utánna is két hétig, Szent-Márton napon is hasonlóképpen ott kellett lenni, de ekkédiglen sem együtt, sem másutt ez jó usus nem observáltatott: végeztük akkor Felsőged kegyelmes tetszésébül, hogy ezután azon előbbi articulusunk observáltatván, az dézmások a modo in posterum observálván mind helyét, mind terminusát az arenda perceptiójának, ehhez tartsák magokat, ha kik pediglen ez ellen abutálná-

nak, *mox et de facto* kétszáz forinton *convincáltassanak*. Tisztviselőket pedig, hogy minden helyeken Felsőged hazafiait és jószágos nemes embereket *constituáltat*, Felsőgednek megszólaljuk.

Articulus XXX.

Az illegitimum mandatumoknak ususa tolláltatik, és az latrok az fiscus jószágiban is megbüntessenek,¹⁾ ha kik pedig ezek ellen impingálnának, azoknak poenája decernáltatik.

Voltak kegyelmes aszszonyunk ennekelötte ilyen fogyatkozásink is, hogy az törvény processusit *illegitimum mandatummal* sokan *remorálták*. Tetszett azért országúl, hogy ennekutánna afféle *illegitimum mandatumokkal* senki az törvénynek processusit ne *remorálhassa*. *Exceptióknak appellatiója, exceptis peremtorum, az causáknak merituma nélkül el ne bocsáttassék, hanem cum toto suo processu,²⁾* minden törvény szerint végben ment *sententiák* (*uisi legitimum aliquod obstiterit impedimentum*) *suo modo observáltván bocsáttassanak el*. Az vármegyéknek *ispányi is az ilyen törvénybül ment dolgokat minden bántás és ellenzés nélkül mind az Felsőged és egyebek jószágiban az sententiáknak serie* szerint *tisztek és hivataljok tartása alatt szabadon peragálhassák*; az *latrokat is pedig, az mint az nemesség jószágiban, úgy az Felsőged jószágiban is, juxta demerita eorum persequálhassák és megbüntethessék*. Ha pedig az *udvarbírák és tisztviselők közül valamelyik ez országnak constitutiója ellen contrariumot igyekeznék cselekedni, vagy az executiót nem admittálná, az olyan tisztviselő ne másunnét, az maga jószágárúl, ratione non observationis articulorum, et juris ordine vármegyében prosequáltassék és convincáltassék, cum refusione damnorum et poena minoris potentiae*. Ha pedig az olyan tisztviselőnek jószága nem volna, *citáltassék ex officio, és az articulusnak continentiaja szerint convincáltatván, exequáltassék is azon jószágon*. Az ki pedig *illegitimum mandatumot impetrálna, az is illendő büntetést szenvedjen*. Az mely *mandatumban pedig ez clausula nem lészen: Rebus sic ut praefertur stantibus et se habentibus, nem tartozzék az viceispán arra az mandatumra kimenni*.

Articulus XXXI.

Postaló udással csak az szokott helyeken lévők tartozzanak, végeztetik.

Ez is nem kicsin *injuriánkra* volt kegyelmes *fejedelmünk, hogy az posták nemcsak szokott és paraszt emberektül*

¹⁾ »Megbüntettessenek« helyett.

²⁾ A nyomatott példányban hibásan: processum.

vesznek alájuk postalovakat, hanem az nemes ember lovait is gyakor helyen elviszik. Végeztük azért egész országúl, hogy ennekutánna se az nemes embert, se pediglen oly helyeket, az kik postaló adással nem tartoznak, postaló adással ne kényszerítsenek, hanem vegyenek csak ott postalovat, az hol az régi usus mutatja; ha pediglen az posták ez ellen impignálnának, *mox et de facto convincálják in poena ducentorum florenorum hungaricalium*, melyet az tisztek exequálhassanak rajtok.

Articvlvs XXXII.

Az somlyai szent-egyháznak állapotja az ennekelőtte való eligazítás szerint marad.

Kegyelmes aszszonyunk, mivel az üdvözült kegyelmes urunk commissariusi által igazította volt ez az somlyai szent-egyháznak dolgát s állapotját: végeztük egész három nemzetül, hogy ennekutánna is azon állapotban maradjon.

Articvlvs XXXIII.

Az partiumban lévő depositus nemes embereknek privilegiumok főispán, váradi kapitány és Fráter István uramék által revideáltatni decernáltatik.

Sok szegény egyházi nemes atyánkfiai deponáltattak volt kegyelmes aszszonyunk, régi fejedelmektől emanáltatott privilegiumok és szabadságok ellen, kiváltképpen Váradon, Biharon, Püspökiben, Thasnádon és egyéb sok helyeken is az partiumban. Mivel azért nem fáradozhatnak nyavalyások egyik helyről másikra, holott sokan közülök az török földre is búj-dostak, némelyek pedig más nemes ember mellé szorúltanak: tetszett egész országúl, hogy az specificált helyekben deponált nemes atyánkfiai is nem fáradozván sem egyfelé, sem másfelé, főispán és váradi kapitán uramék Fráter István urammal együtt revideálják azoknak dolgokat, és az Felsőged kegyelmes resolútiója szerint szerezzenek köztök egy örökös állandó állapotot.

Articvlvs XXXIV.

Fiscus számára agítáltatott causák ellen, hogy novum cum gratia adattassék, és ha kik indigne extrahálják, azoknak poenája determináltatik.

Kegyelmes aszszonyunk, ez elmúlt néhány üdökben, mikor terminusok celebráltattak, az mely causák in rationem fisci agítáltattak, tetszett egész országúl három nemzetül, hogy az kik afféle causákat újítani akarnak, az olyanoknak adassék

egy novum cum gratia, és suis modis prosequálhassa causáját, ha pedig semmit nem újíthat, afféle causansnak cum poena calumniae perpetuum silentium imponáltassék.

Articvlvs XXXV.

Az holdolt faluknak az partiumban fél adó contribuálá sok végeztetik.

Nyilván vagyon az is kegyelmes fejedelmünk, hogy az partiumban, az mely faluk hódoltság alatt vannak, ezután is az üdvözült kegyelmes urunk oda fel való létekor, az mely falukat az török elhódoltatott, végeztük, hogy azokat a helyeket specificálván, azok is tartozzanak csak fél adót fizetni az több hódolt falukkal egyetemben.

Articvlvs XXXVI.

Az terminusok és gyűléseknek idején minden rendeknek szállás osztatása decernáltatik.

Hogy Felsőged kegyelmesen annuált könyörgésünkre, és a modo in posterum nemcsak Fejérváratt, hanem egyéb városokon celebráltatja az gyűlést, és minden rendeknek az régi szokás szerint szállást is osztat, Felsőgednek alázatosan megiszolgáljuk.

Articvlvs XXXVII.

Az nemes házakban lakó paraszt embereknek állapotjuk végeztetik.

Az váradi uraink és atyánkfiai s egyéb helyeken valóknak instantiájokra végeztük kegyelmes fejedelmünk, hogy valamely nemes embernek házában paraszt ember lakik, ki nek csak az ház gazdájától vagyon dependentiája, hogy az olyanok se város közzé, se együvé, se másuá adót és egyéb szedőt ne adjanak, tudniillik hogyha földét, rétét, erdejét annak az helynek nem éli és nem kereskedik, lábas barmot sem tart.

Articvlvs XXXVIII.

A törvény előtt való arestálásról emanáltatott articulusok confiráltatik.

Noha az törvény előtt való tartogatás felől is egynéhány rendbéli articulusink exstálnak, mostan is azon articulusokat corroboráljuk, hogy ezután sub poena ducentorum florenorum hungaricalium szegény jobbágyinkat az kezességen levőkön kívül senki ne arestálja; ha pedig törvény előtt vagy falun, vagy városon, vagy egyéb helyeken lévők arestálnák jobbágyin-

kat, vagy egyéb rendbeli embereket, *mox et de facto* az megírt poenán *convincáltassanak* és akármely tisztviselők is, ha valakit törvény nélkül arestálnának.

Articvlvs XXXIX.

Gyulafi Sámuelnek dési kamarárúl járandó só sub conditione administráltatik.

Kegyelmes Aszszonyunk, az mely sova Gyulafi Sámuel uramnak jár az dési kamarárúl, úgymint hatezerhatszázhatvanhat kúsó, mivel ő nagyságátúl adimáltatott volt, hogy Felséged ő nagyságának megigéri, *ea conditione*, hogy ő nagysága is az hidat megcsináltassa, Felségednek megszolgáljuk.

Articvlvs XL.

Jenő vidékin való veszekedések eligazítására commissariusok becsáltassanak, végeztetik.

Az Jenő szomszédságában lévő határos faluknak Jenővel egyetemben néminémű vetekedéseknek eligazítására, hogy Felséged bizonyos commissariusit rendelje és bocssássa, végeztük egész országúl.

Articvlvs XLI.

Szörin vármegyének az borokon kívül dézmálásának exemptiója végeztetik.

Az Szörin vármegyebéli uraink s atyánkfiai, mivel annak előtte is az borokon kívül semminémű veteményekből dézmát nem adtanak, hogy Felséged ezután is azon immunitásokban megtartsa, Felségednek alázatosan megszolgáljuk.

Articvlvs XLII.

Az pótura, hogy abrogaltatásáig három pénzben az adóba bevétetessék, concludáltatik.

Az magyarországi uraink s atyánkfiai instantiájokra végeztük, hogy az míg az pótura Magyarorszáiban nem abrogáltatik, az Felséged adájában is három pénzbe azokból az helyekből elvétessék. Az mely nemes uraink s atyánkfiainak szőlejek az váradi hegyen elvétellett pénz nélkül, hogy Felséged azokat contentáltatni igéri, Felségednek híven megszolgáljuk.

Articvlvs XLIII.

Az kolosvári terminuson finaliter decidáltatott causáknak pecsétletlenül maradott leveleknek pecsétlésekre a mestereknek az pecsét kiadassék, végeztetik.

Mivel kegyelmes aszszonyunk némely causáns atyánkfiainak az elmúlt kolosvári terminuson noha törvények finali-

ter decidáltatott, mindazonáltal idvözült fejedelmünknek hálála interveniálván, és az pecséteteket mester uramék beadván, meg nem pecsételtethetnek: tetszett, hogy az olyanoknak effectuálására az pecsétet mester uraméknak kiadassa.

Articvlvs XLIV.

Az székelységen való religióknak szabados exercitiuma admittáltatik, és az megbántódott ecclesiák eligazításokra commissariusok bocsáttassanak.

Az székely uraink s atyánkfiái kívánságokra, hogy Felséged minden helyeken indifferenter religiójokat szabados exercitiuumokban admittálta, és a hol bántódások estenek, annak is eligazítására rövid időt mindenik religiókból arra rendeltetett commissariusit kibocsátani ígírte, kik inquirálván ex novo, valakik közöttök is potiorb parsoknak találhatnak, ecclesiájoknak ¹⁾ mindenképpen azoknak restituáltatja, Felségedtől illendő hálaadással vettük. Végeztük is, exmissióját az commissariusoknak ne differáljuk, mentül hamarébb igazításék el dolgok, minden religiókból egy-egy commissarius légyen; a hol kevesebb pars léssen, az maior pars auditoriumot csinálni segítsen.

Articvlvs XLV.

Az ecclesiákban annuatim visitálások committáltatnak, és hogy az régi usus observáltassék, végeztetik.

Akármely ecclesiákban annuatim, hogy egyszer visitáljanak, és az tanítókat, az hol nem acceptálják, az seniorok erővel ott ne tarthassák rajtok, hanem az melyet az megyék akarnak, régi szokások szerint, olyan papokat tarthassanak, és hogy az előbbi szokás szerint vasárnapi esketés, keresztelés admittáltassék (mivel difficultásokat jelentik abból ő kegyelmek) közönségesen országúl végeztük.

Articvlvs XLVI.

Az székelységen az királybíráknak választásáról az 1613. esztendőbéli articulus observáltatik.

Mivel kegyelmes aszszonyunk ennekelötte is in anno 1613. végeztük volt országúl, hogy az székelységen az királybírák választása az szék arbitriumában álljon, most is azon articulust országúl tetszett, hogy ő kegyelmek observáljanak.

¹⁾ Helyesen: ecclesiásokat.

ARTICVLVS XLVII.

Az communis aestimatio az székelységen nem admitáltatik.

Az communis aestimatio pedig, mivel ő kegyelmek között nem volt, hanem capitalis summával éltek, ebből is, hogy előbbi rendtartások stáljon ő kegyelmeknek, mi is apróbáljuk. Végeztük is, hogy pro communi decreto observáltassék közöttök.

ARTICVLVS XLIII.

Az székelységen lévő ős jobbágyokról emanáltatott edictum melioráltatik.

Ugyan az székelly atyánkfiaiának lévén néminémű praeiudiciumokra az üdvözült kegyelmes urunktól az jobbágyok állapotja felől kiadott edictum valamely részecskéjében, hogy tudniillik az ős jobbágyok felől való igasságokat, melyeket az commissarius urak nem is revideáltak, és így sem az ős, sem az 1614. előtt jobbágyok felől való igasságokban nem procedálhattanak, nagy fogyatkozásokkal, ebből is Felségednek hozzájok mutatott kegyelmességét megértvén országúl concludáltak, hogy azon edictum de caetero mindenképpen stáljon, hanem ebben melioráltassék, hogy valakiknek méltó tapasztalható igasságokat Felséged tanácsi által comperiáltathatja, producálván igasságokat, certificáltatni kegyelmesen ígéri, mi is méltónak és illendőnek ítéljük.

ARTICVLVS XLIX.

Az udvarhelyi korszoma állapotja és határinak eligazítása rendeltetik.

Udvarhelyszéknek és Udvarhely városának aláztos könyörgésekre, hogy az várost régi privilegiumában megtartani kegyelmesen ígéri, és csak három holnapiglan való korszomálást fordítván az vár szükségére, de caetero az ott való nemességnek és városi rendeknek közönségesen Felséged kegyelmesen megengedte korszomálásokat, hogy libere exerceálhassák, magunk is országúl értvén ott lakos szegénység fogyatkozásit határok dolgaiból, előbbi s régi szabadságokat igen szükségesnek ítéljük helyben állatni. Ezután is, míglen Felséged kegyelmességét bővebben hozzájok nem mutatja, aláztos requisitójokra ezen állapotban maradni statuáltak.

ARTICVLVS I,

Udvarhely várához applicáltatott örökségek, földek és jobbágyok eligazítására commissariusok végeztenek.

Azonképpen azon Udvarhely széki atyánkfiai requisitójokra kegyelmesen tekintvén Felséged, Udvarhelyhez appli-

cáztatott jobbágyok és egynéhány faluk határában lévő földek és örökségek oda való foglalásának, Mihály Máthénak is jobbágyi felől való eligazítására, hogy Felsőged bizonyos commissariusit in mense Martio kegyelmesen assecurál oda bocsátani, igasságit restituáltatni, alázatosan meg szolgáljuk Felsőgednek.

Articvlvs II.

Az két oláhfalviak, zetelakiak, az törvények dolgából Udvarhely széki főtisztekhez applicáltatnak.

Az két oláhfalviak, zetelakiak 1624. esztendőbeli articulus tartása szerint az Udvarhely széki főtisztektől dependálnak törvények dolgából, végeztük.

Articvlvs LII.

Az ríkai vám és az torjaiak dolgok és privilegiumok Kolosvárott az brevisen revideáltatnak.

Méltónak ítültük az ríkai vám felől való difficultásokat, mivel szabadságok ellen praetendálják lenni, hogy arrúl extrahált privilegium revideáltassék ez jövődő kolosvári celebrálandó terminuson; végeztük, hogy az torjaiaknak is dolgok azon terminuson revideáltassék.

Articvlvs LIII.

Az sónak árra és administrálása determináltatik.

Az só dolgából kegyelmes aszszonyunk, mivel mindenkor sok panasz vagon, mostan azért pro rato et firmo concludáljuk, hogy az régi mód szerint, az pogácsa só öt pénzen adattassék, kinek-kinek pedig érdeme szerint (az régi sallariummal contentusok lévén az kamora ispánok), az mint régen usus volt, elegendő jó sőt adassanak, sub amissione officij.

Articvlvs LIV.

Az gratuitus labor az székelységen tolláltatik.

Hogy az gratuitus labor praestálásából Felsőged immunnissá tötte az székelij atyánkfiait is, az méltónak ítéljük lenni, mivel az országnak és Felsőgednek mindenkor készek hűséges szolgálátjokat megmutatni.

Articvlvs LV.

Az ország szükségére extra regnum expeditusoknak költség adassék, végeztetik.

Az székelij uraink s atyánkfiai alázatos requisitiójokra resolvánván Felsőged tanácsival együtt, hogyha mikor extra

regnum in publicis regni negotiis küldi őket. költséget adat nékiek, nekünk is tetszik kegyelmes aszszonyunk, méltó is, akar honnét expediáltassanak is, hogy elegendő költség adattassék az olyanoknak az szolgálathoz és úthoz képest.

ARTICVLVS LVI.

Kézdi Vásárhely, Sepsi-Szent-György és Illyefalva privilegiumi confirmáltatnak.

Kézdi-Vásárhely, Sepsi-Szent-György és Illyefalviaknak is privilegiumokban való megfogyatkozásokat értvén Felséged, végeztük, hogy azok is örökösen megmaradjanak immunitásokban.

ARTICVLVS LVII.

Az Háromszékieknek magok szükségére való marhákból, Havasalföldébe, kiket visznek, avagy hozatnak, vámok megengedtetik. Az bereczki és csiki vám felől az régi usus observáltatik, és Ojtozon és Bozán való praesidium tartás ő felségétül ígértetik.

Mivel az Bozán és Ojtozon való várakat Háromszék építtette: végeztük azt is, hogy valakik magok szükségekre vitetnek vagy hozatnak marhát Havasalföldéből, vámot rajtok ne vegyenek. Az bereczki és csiki vám felől is az régi usus observáltassék. Az Ojtozon és Bozán való várakban is az praesidium tartásra Felséged kegyelmes gondviselését ígéri, megszálljuk.

ARTICVLVS LVIII.

A posta ló adás az székelységeen az hadban szolgáló rendtől tolláltatik.

Az posták felől is végeztük kegyelmes aszszonyunk, hogy Székelyföldén az hadban szolgáló rend posta ló adással ne tartozzék.

ARTICVLVS LIV.

Az magtalanul megholt ecclesiastica personáknak javai successiója determináltatik.

Jelentik ugyan az székely uraink és atyánkfiai, hogy némely ecclesiastica personák, magtalanul meghalván, némely helyeken javait fiscus számára applicálták. Végeztük azért, hogy ennek utánna, ha efféléknek atyjafia vagy legatariussa nem találkoznék, tehát az ott való ecclesiára légyen in perpetuum.

Articvlvs LX.

Az terminusokon való causák seriesből adiudicáltatnak, és az convocatóriában az litigánsok certificáltassanak. Az levelek taxái az cancelláriákon az régi usus szerint percipiáltassanak.

Mivel kegyelmes aszszonyunk fejedelmünk az törvényre is nem utolsó szükségünk vagon, végeztük azért most is újokban, hogy minden következő terminusokon és táblákon seriesből adiudicáltassék kinek-kinek causája az 1619. esztendőbéli írott articulus szerint, és ha mikor Felsőged generalis diaetát promulgáltat, az convocatóriákban certificáltasson felőle, tudhassák az peresek mihez tartani magokat, mint eddig az peresek ne költsenek, fáradjanak hiában. Tetszett ez is országúl, hogy az levelek taxái az régi usus szerint percipiáltassanak az cancelláriákon.

Articvlvs LXI.

Hogy az Felsőged mandatumá nélkül cum apparatu bellico fel ne tartozzék ülni az székelység, végeztetik.

Könyörgésünk által errül is requirálván Felsőgedet, hogy juxta articulum anni 1613. cum apparatu bellico Felsőged mandatumá nélkül felülni ne tartozzunk, azon articulust ezután is observáltatni statuáltuk, hanem ha az szükség kívánja.

Articvlvs LXII

Hogy az malefactorok minden helyeken megbüntetődjenek, decernáltatik.

Történt ilyen dolog is köztünk kegyelmes aszszonyunk, hogy némely maga viseletben emberek gyilkosságot, paráznságot és egyéb egyenetlenséget patrálnak, és nem állhatván otthon meg az dolgot, az udvari lovas vagy gyalog közzé jünek más rendbéli szolgálatra is az ő gonosz cselekedeteknek mentességéért, az megbántott embereknek nagy injuriájokra és károokra. Azokról is végeztük Felsőged consensusából az querelánsoknak instantiájokra arestáltassanak, és cselekedetekrül documentum vallatásit exhibeállván az laesa pars, minden kedvezés nélkül érdemek szerint megbüntettessenek; ha pedig az otthon való törvénnyel megsententiáztatott arrül való sententiát mutatván debita executioni tradaltassék, hogy így is az latrok az ő gonoszságokban refraenáltassanak.

Articvlvs LXIII,

Az aranyasszékiek Fejérvárat gyalogot ne tartsanak, hanem az országgal együtt szolgáljanak, végeztetik.

Az aranyasszéki uraink s atyánkfiái jelentik kegyelmes fejedelmünk, hogy nem kicsin injuriájok volt az gyakorta

való gyalog adás miatt ide Fejérvárra, holott nemcsak mikor az szükség kívánta volna, de extraordinarie is gyalogot kellett itt Fejérváratt tartaniok. Végeztük azért, hogy ezután olyan szokatlan tereh viseléssel ne bántassanak ők is, hanem szolgáljanak akkor az országgal együtt, mikor az szükség kívánja.

Articvlvs LXIV.

Az aranyasszékiek az só szállításból való régi privilegiumokban confirmáltatnak.

Adják azt is értésünkre ő kegyelmek, hogy az só hordatás is az thordai aknáruól az váradgyai portusra nem kicsin injuriájokra volt, holott semmi privilegiumok sem régi szabadságok azt nem mutatta. Tetszett azért egész országúl, hogy régi szabadságok ellen ne kényszeríttessenek az só szállításra, hanem maradjanak meg ők is az régi fejedelmektül adatott immunitásokban.

Articvlvs LXV:

Az városokon hogy kész pénzen vásároltasson ő Felsége, és az portára való kupák elkészítésére elegendő aranyat és ezüstöt administvártasson, concludáltatik.

Az szász uraink atyánkfiái jelentik kegyelmes aszszonyunk, hogy ennekelötte vásároltatván az üdvözült fejedelmünk, az vásárlók pénzt nem adtak, hanem hogy adójokban deputáltatik, arra halasztották, s abbúl sem deputálták nagy károokra és fogyatkozásokra. Hogy azért Felséged a modo in posterum készpénzen akar vásároltatni, és hogy ennekutánna, mikor az portára való kupákat csináltat Felséged városokon, hogy ezüstöt és aranyat adat annak elkészítésére elegendőképpen, Felségednek aláztatosan meg szolgáljuk.

Articvlvs LVXI.

Az lövő szerszámoknak restitúciója végeztetik az városoknak.

Végeztük azt is országúl, 1614. esztendőbéli articulusok szerint, hogy valahol az erdélyi birodalomban Szeben városának és több városoknak is álgýú és egyéb lövő szerszámi megtalálthatatnak, mindenütt megadattassanak.

Articvlvs LXVII.

Az conflagratások contributiójok determináltatik.

Ennekelötte való boldog emlékezetü fejedelmeknek idejében is a miképpen, hogy az combustáknak három esztendeig való adójok megengedetett; tetszett most is, hogy az magi-

stratusok hüt szerint való testimonialist adván az olyan helyekről, ezután is azon régi jó mód observáltassék az combustáknak contributiójok felől.

ARTICVLVS LXVIII.

Hogy ő Felsége az szászszágon lovakat ne tartasson és rövid útakra lovakat szekereket ne vegyen, végeztetik.

Jelentik azt is kegyelmes aszszonyunk az szász uraink s atyánkfiai, hogy ennekelőtte az üdvözült kegyelmes urunk lovait tartatván az szászszágon, nagy fogyatkozásokra volt, és akármely rövid útra szekeret lovat kényszerítetttenek adni. Hogy Felséged mindez két dologból kegyelmességét ígírvén avval ezután ő kegyelmeket nem bántja, Felségednek megszolgáljuk.

ARTICVLVS LXIX.

Hogy az szászoknak audientia adassék, concludátatik.

Mivel penig ő kegyelmek gyakorta, kiváltképpen in rebus arduis, expediálják követeket Felségedhez, hogy azért Felséged audientiát adván kegyelmesen meghallgassa őket, ne kellessék sokáig vagy itt, vagy más helyeken, a hol Felségedet találják, mulatniok, ebbéli kegyelmességét is Felségednek egész országúl megszolgáljuk.

ARTICVLVS LXX.

Hogy az tilalmas útakon, ösvényeken járó görögök arestáltassanak, végeztetik.

Ugyan az szász uraink s atyánkfiai jelentik azt is, hogy az görögök sok tilalmas útakon, ösvényeken, úgy mint fogarasi, csíki, gyirgyai havasokon járnak ki- s bekereskedésnek okáért, mely miatt féltő, hogy kicsin haszonért nagyobb kára ez országnak ne következék: végeztük, hogy ennekutánna, a mint ennekelőtte is, valakik az tilalmas útakon és ösvényeken, havasokon találtatnak ki- s bójárni, megfogattassanak és mindenmü marhái elvétessenek.

ARTICVLVS LXXI.

Az szászszágon való bor foglalás tolláltatik, és az tisztéknek közöttök való innovatiói prohibeáltatnak.

Nem kicsin injuriájok volt ő kegyelmeknek abból is, hogy az praefectus idejében esztendőként sok borok foglaltattak el, és az bor foglalók pinczéjeket eljárván, magok haszna keresésével insolentiákat cselekedtenek rajtok. Végeztük azért egész országúl, hogy ennekutánna minden abusosok tolláltatván, semmi efféle innovatiót az tisztviselők közikben ne vigye-

nek, hanem régi jó rendtartásokban minden helyeken maradjanak meg. Az bor foglalást, is hogy Felsőged megengedte és azzal ő kegyelmeket többé nem bántja, Felsőgednek megszolgáljuk.

ARTICVLVS LXXII.

Az dézmásoknak instructiójok szerint való állapotjok végeztetik minden helyeken.

Vagyon ő kegyelmeknek, sőt nekünk is egész országúl, nem kicsin injuriának az dézmásoknak insolentiájok miatt, holtott csak kicsin vétekért felettébb való bírságot vettenek az szegénységen, sőt ha melyik ajándékot nem adhatott, kinhagyta veszni az szegény ember gabonáját. Végeztük azért országúl, mikor arendátorok az dézmásokat kibocsátják, instructiójokat vigyék az magistratusokhoz, és az folnagy esküdt emberekkel azt meglátván. éljenek nekiek adatott instructiójok szerint, ne is büntessenek meg senkit; ha pedig oly dolog történnék, az dézmások senkire törvént ne tegyenek, hanem a magistratusok igazítottassák el törvény szerint és fizetessék meg az kárt is az laesa parsnak. Az kik pedig az dézmásokban ez ellen impingálnának, eo facto kétszász forinton convincáltassanak. Az partiumban is, hogy ezen mód observáltassék, egész országúl végeztük.

ARTICVLVS LXXIII.

Az váradí, révi, hunyadi, kolosvári postálkodás az régi usus szerint confirmáltatik.

Hogy pedig Felsőged az váradí uraink instantiájokra kegyelmesen resolválta magát, és megengedte nekik, hogy az régi szokás szerint az váradíak Révig, az réviak Hunyadig, az hunyadiak Kolosvárig, az kolosváriak Thordáig és ne tovább tartozzanak posta lovakat és szekereket ennekutánna adnia, nem úgy, mint ezelőtt; végeztük, hogy ennekutánna az jó rendtartáson kívül ne tartozzanak postálkodni.

ARTICVLVS LXXVI.

Az szászoknak vámok és arendájok az régi usuban hagyattatik.

Az szász uraink és atyánkfainak nem kicsin bántások lévén az vámoknak arendájoknak súlyos voltak felől, végeztük azért egész országúl, hogy Felsőged az vámoknak arendáját az régi ususra szállítsa, ne is exigáltassa különben, Felsőgednek megszolgáljuk.

Gábor és János vajda és Weichardus Scultetus az országhoz incorporáltatnak.

Végezetre megértvén Felsőgednek kegyelmes izenetit, melyet gubernator uram ő nagysága által declarált az te-

kéntetes és nagyságos Mogila Gábor és János vajda uramék felől, tudniillik, hogy magunk közzé ő nagyságokat úgy mint hazánk fiait bévennük, kiknek régi böcsülletes fejedelmi nemzeteket meggondolván, és remélvén, hogy ő nagyságok is nem haszontalan tagjai lennének ez hazának, egyenlő akaratból szeretettel bévöttük, acceptáltuk és magunk közzé számláltuk.

Az miképpen az nemzetes Weichardus Scultetus a Schulicz uramat is azon Felsőged kegyelmes commandatiójára, meggondolván egynehány esztendőitől fogva az megholt kegyelmes urunk fejedelmünknek való hűséges és hasznos szolgálóját és ő felsége körül való forgolódását is, magunk közébe veszszük, magát és minden maradékot igaz hazafiainak lenni pronuncialjuk, bévévén közöttünk szokás szerint való juramentumát, és el is hívén, hogy minden üdőben igaz és hasznos tagjai fognak ez hazának mind ő nagyságok és ő kegyelme is lenni.

Az taxás városoknak contributiója végeztetik.

Az taxás városok contributiója.

Kolosvár adjon	1600.
Fejérvár adjon	150.
Bánfi Hunyad adjon	150.
Kizdi Vásárhely	125.
Udvarhely adjon	200.
Sepsi-Szent-György	100.
Illyefalva adjon	100.
Egeres adjon	80.
Nagy-Almás	40.
Várad adjon	1400.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos ratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus et confirmavimus offerentes Nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam Nos ipsae observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate

nostra Alba-Julia, die decima septima mensis February anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo.

Excudebat Albae Juliae Jacobus Effmurt
Ligniensis Typographus Suae Serenitatis
Anno 1630.

Két nyomtatott példánya, pecsét és aláírás nélkül, az *erd. Múzeumban* (*Jos. Com. Kémény Codex Authent. Art. Dioc. Trans. III. köt. és a Donáth-gyűjteményben*),

b)

A: udvarhelyiek folyamodása, a válaszal.

Alázatos könyörgésünk által kénszerítettünk az nemes országhoz folyamodni keserves lelki méltatlan megbántásunk miatt; holott noha az recepta religiók állapotja felől való ország articulusa azt contincálja, hogy minden helyeken az templomok és domus parochialisok szokott jövedelmekkel együtt az potior parsé legyen, és mű Udvarhely városul mind most s mind akkor, a memoria hominum mikor birt templomunktól priváltattunk, két annyival is többen voltunk s vagyunk is az más valláson való atyafiaknál: de mindazonáltal nagy lelkünk fájdalmára, templomunknak nem az ajtaján menvén be, hanem ablakán hágván meg, tőlünk violenter occupálák, ígírvén azt, hogy az várbeli templomot számunkra megépítenék. Annakutánna ily reménséggel tápláltatván, hogy iuxta contenta articulorum egyenlőképpen auditoriumot építenék az más valláson lévő atyafiakkal együtt, az is csak abban múlték. Végezetre magunk tulajdon saját költségünkkel kezdvén építeni egy templomocskát, szegény idvözült kegyelmes urunkat a felől sinistre informálván, az is félben hagyaták velünk, és mind azoltától fogva templomunk nélkül vagyunk, hanem Bethlenfalvára kénszerítettünk religiónknak exercitiómára kijárni és ott tartani papot. És a ki az többi között nem utolsó terehviselésünkre és keserűséginkre s lelkünk fájdalomára vagyon, az udvarhelyi pradicator számára is, kinek mű sem tanítását, sem semmi szolgálatját nem vesszük, az neki való fizetést rajtunk extorqueálják, és immár némelyikünket közölünk annak meg nem adásáért igen meg is vertek s rongáltak, és a felett magunk papjának is külön fizetését s jövedelmét megadtuk, s így nem kevés fogyatkozásunkra két felé kénszerítettünk fizetni. Hogy azért mű is az nemes ország végezése szerént régi recepta religióknak szabadságában megtartassunk, holott numero is az más renden valókat kétszerte is feljülhaladjuk, melyről ezen nemes ország gyűlésében lévő tisztviselő fő-fő uraink is elegendő bizonytságot tehetnek: kö-

nyörgünk azért Nagyságtoknak és tü Kegyelmeteknek az Istenért, tőlünk violenter occupált templomunk restituáltasék papi házával és religióknak liberum exercitiumával együtt, melyet irasson articulusban is az nemes ország. Mü készek vagyunk iuxta contenta articulorum az más valláson lévő atyafiakkal együtt auditoriumot építeni számokra, és ők is tartssanak külön praedicatorot önnön magoknak.

Az Nagyságtok és tü Kegyelmetek ezbeli méltó nagy igazságunkhoz megmutatandó kegyes jóakarattját fejenként megszolgáljuk Nagyságtoknak és tü Kegyelmeteknek, és Isten is megáldja Nagyságtokat és tü Kegyelmeteket érette.

P. S. Ezt is akarók Nagyságtoknak és tü Kegyelmeteknek értéére adni alázatosan, hogy mivel nem volt parochialis házunk, hol papot tarthattunk volna, csak háznál kellett papot tartanunk; egy Mihály barátot tartván, megfogták, fogva hurczolták, vonták, úgy bocsátták el is, hogy onnan elmenjen. tovább ott ne lakják, el is méne, minthogy ott tovább nem lakhaték.

Hátírat: Az közönséges igazság és az ország articulusa azt mutatván, tovább annál nem mehetünk, hanem az hul maior pars mely valláson vagyon, azénak kell lenni az templomnak is, az másfélének egyenlőképpen kell auditoriumot építeni. Ennek eligazítására mind az négy recepta religióból legyenek rendelve commissariusok, Ex consilio 14. Febr. 1630.

Eredetije *néhui Hilibi Gál László gyűjteményében (Chartophylac. Tom. XVII. Nro. 25.)*

VII.

1630. jú n. 21.

Ibrányi Rákóc:ynak: Csáky fondorlatairól tudósítja.

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak az úristen Nagyságot sok jó szerencsékkel, jó egészséggel látogassa, mind az Nagyságod igaz jóakaróival egyetemben. Ez mostani Nagyságodnak való írássomat semmiképen el nem akarám mulatni, noha bizony sok okokra nézve igen titokban vagyon némely része. Minthogy tudom, hogy az úristen Nagyságotat ifiúságitól fogván mind ez óráig, s tudom, ezután is megáldotta az igaz tökéletes tiszta szívvel hazájához, nemzetéhez, az ki legnagyobb vallásához való szeretetivel és jó indulatjával, minthogy penig mostan akarják felvetni nemzetünknek, hazánknek, vallásunknak, veszedelmének fundamentomát, oly csudálatos practika által való indulatot tanáltanak fel benne: az fejedelmesszony Tokajt és Munkácsot Csáky Istvánnak adta. Mun-

kácsot penig ilyen praetextus alatt akarja kezéhez venni, hogy csak az kapitányságot adta volna neki, mert igen fél attól, hogy be nem bocsájtják; én el is küldöttem postán Balling Jánoshoz, és az Istenre kényszerítettem, hogy be ne bocsássa és ígéről-égére mind megírtam minden eredetét neki, nagy hitel alatt; bizonyosan hidje Nagyságod gubernator uram ő nagysága sem tudta meg ezt elébb nálamnál. Kassay István vénségére mire vötte magát, egy falut, ötszáz aranyat, hét aranyas kupát adott neki Csáky István és az commissariusságot felvállalta, vele vagyon, eddig megindultanak. Fogarasban lévén az fejedelemasszony ott adta neki; bizonyosan hidje Nagyságod kétszer való százezer tallér érő drága marhákat és aranyat hozott ki Csáky az fogarasi tárházból, valamit szedett mind övé. Amicorum omnia sunt communia, mindazáltal vagyon utána vigyázás: mindent Nagyságodnak meg nem írhatok. Az Istenért kérem Nagyságodat, ha valamiben módját látja Nagyságod, ne hallgassa Nagyságod is el, hogy előmehessenek ez mostani dolgokban, mert bizony nemcsak az uraságában való előmeneteli viseli csak őket, hanem az nagy rettenetes practika az mi veszedelmönkre. Tudom, ehez képest rövid nap más hirt hall Nagyságod, lesznek is oly emberek, az kik megmozdulnak ezen az dolgon; én is, Nagyságos uram, Patakra akarok vala mennem — minthogy régen nem is voltam ott, de az számtalan sok oly hírekhez képest nem megyek messze, igen vigyázásba vagyok. Olyan hirt is hozának, hogy az kállaiak immár ki is akartak volna indulni többekkel együtt, hogy Böszörmény alá menjenek, és Erdélyi Andrást kézben kérjék, és ha nem adják, az várost is szablyára hányják kicsinytől fogván nagyig; de azért aurus est hic sermo; az más párton való hajdúság is ez hirt hallván, alattomban rezgelődik, Muharem bégnek is az lovait elhozták az fűről, úgy hallom, kállaiak is voltanak volna közöttök; elhidje Nagyságod, semmi jót nem remélhet ember ez mostani állapot felől. Csáky Tokajban akar elsőbben menni, onnét Munkácsra. Nagyságod énnekem jóakaró szolgájának parancsoljon, minden időben jó szívvél szolgálók Nagyságodnak. Az úristen tartsa meg Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben. Datum in arce Eçsed 21. die Junii, Anno 1630.

Nagyságod

jóakaró szolgája
Ibrányi Mihály m. p.

Külcsm: Spectabili ac magnifico domino domino Georgio Rákóczy de Felső-Vadász comiti cottus Borsodiensis dno dno mihi gratiosissimo.

(Eredetije a magy. kir. orsz. levéltárban.)

VIII.

1630. júl. 17.

Esterházy Bethlenhez: az erdélyi hadi készülétek ügyéhez.

Illustris ac magce dne comes amice observandissime.

Salutem et servitiorum paratissimam commendationem. Mivelhogy bevívén Isten Kornis Zsigmond és Kapi András uramékok ő kegyelmétől, reméljük minden idevaló dolgokat megértett Kegd, arra nézve szükségesnek nem itélem, hogy most bő irásommal terheljem Kegdt, mindazonáltal ez két dolgot rövid szóval akarám intimálnom Kegdnek: hogy úgy esék értésemre, mintha némöly gonosz akarató embernek Kegtek felé, nem tudom, megént micsada észvesztő híreket hintetgetnének, kire nézve valami hadi készületre való tanácskozási is lettenek volna Kegdnek, és hogy valami mustrát is akarna instituálni, ki ha úgy vagyon, igazán irom Kegyelmednek csudálom, s idejét, s helyét módját is nem látom, s annival inkább sem tanácsolhatom, s kérem is Kegdt, nyugodjék meg Kornis Zsigmond és Kapi András uramék által tett izenetemen s azon is, hogy tökéletes értője vagyok nemzetünk és hazánk kevés egységének és békességének, s azt se magam, se más tekintetiért megbántani nemcsak nem kívánom, de kész vagyok erőm szerént azt inkább megbántanom, az ki csak kisebb okot is igyekeznék arra adni, ezt nem szabódásból, hanem főbbképen Kegtek és magunk javáért mondom.

Más dologról arról akarék Kegdnek írnom, hogy im ez új budai vezér is, mint szintén ezelőtt Murteza pasa, irogatni kezdett az hajdúságnak, hogy ő hozzájok és Erdélyhez tartásuk a hűséget, melyről noha én is megszólótottam és vagyon most is emberem nála, mindazonáltal talán nem volna gonosz Kegdnek is insinuálni néki, hogy efféle dolog nélkül ellenne, mert arról Kegdnek még az szegín fejedelem idét (*így!*) adott kemény reversalis vagyon az mi kgmes urunknál az hatalmas római császárnál, és azt Kegtek semmiképpen nem praetermittálhatja az békességnek sérelme nélkül, mivelhogy az hét vármegeggyéssel együtt azok is csak élteig engedettek volt a fejedelemnek, és hogy kétséget is hozhatnak Kegtekre effélével, mintha Kegtek ingerlené effélére őket, mert ugyanis, ha ők mind abban mennének el, semmi jó nem jönne ki belőle; Kegtek pro sua dexteritate elhittem ennek gondját viseli.

Az imperium gyűlésről és az olaszországi hadakról az minemő híreink vadnak, közlöttem Kornis urammal, elhittem, el nem múlatja ő kegyelme is Kegddel azont communicálni;

oda istennek hála mindenek feliciter succedálnak sok gonosz akarató embereknek confusiójokra. Kérem Kegmedet az jó correspondentiájára nézve tudósítson azokról az hirekről, az kiket Kegyelmetek az portáról és az mostani kijött tatárokról értett és értend, megszolgálom Kegdnek, s mi is azont fogtuk innét cselekedni. Tartsa meg Isten Kegdet jó egészségben. Datum in Tarcsa, die 17. Julii 1630.

Kivül: Paria literarum ad gubernatorem Transylvaniae, die 17. Julii anno 1630. exaratarum.

(Orsz. Itárban. Act. Publ. Fasc. 5. N° 1°.)

IX.

A megyesi országgyűlés végzése s irománjai.

a)

A törvényezikkek.

Nos Catharina Dei gratia nata Marchionissa Brandenburgica, Sacri Romani Imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae domina, Siculorum comes, ac Borussiae, Juliae, Cliviae, Montium etc. ducissa. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod illustrissimus, spectabiles ac magnifici, generosi, egregy ac nobiles domini regni gubernator, consiliary, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitys, ad diem decimum mensis July Anni domini praesentis Millesimi sextentesimi trigesimi in civitatem nostram Medgies ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitys paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humili cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Constitutiones et articuli dominorum regnicularum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Regni Hungariae eidem annexarum, in comitys eorum generalibus, in civitate medgiesiensi, ad diem decimum mensis July anni domini Millesimi sexcentesimo trigesimi indictis et celebratis, conclusi.

Mivel kegyelmes aszsszonyunk fejedelmünk nagy gya-korta az nyughatatlan elméjű delator emberek még az nagy

méltóságban lévőket is fel szokták háborítani, respublikákat, fejedelemségeket, az ő nyughatatlanságokkal funditus ever-tálni; mely mostan is szegény édes hazánkban felette igen kezdvén pullulálni, elannyira, hogy ha az mindenható felséges bölcs Isten ingyen való kegyelmességéből nem remediálta volna dolgunkat, szegény hazánknak kicsin respiratiója, mostani szép csendessége, utolsó veszedelemre következhett volna: az mint azért Felsőged is int kegyelmesen propositiójában az olyan nyughatatlan elméjű embereknek kikeresésére, és az csendes békekességben megmaradásunkra való modalitásoknak feltalálására, Felsőgeknek alázatossan megszolgáljuk. Mi is azért egész országul, három nemzetül, egyenlő akarattól az mostani felháborodott állapotnak complanálására generalis gyűlésünkben ez néhány alább megirt modalitásokat és condi-tiókat csináltuk, végeztük; kiket observáltatni is kívánunk.

Articvlvs I. De amnystia.

Valaminémü idegenkedések és akármi okból származott diffidentiák az mi kegyelmes aszszonyunk ő felsége és gubernator urunk ő nagysága között löttek hazájának megmaradására nézve, azok penitus in toto sopiáltassanak, és teljességgel kivetessenek mind ő felségének, mind ő nagyságának szívekből, és omnium rerum oblivio és amnystia légyen ő felsége s ő nagysága között. Ezután pedig, ha valaki valamit mondana vagy írna, mely valami diffidentiára okot adna mind ő felségének és ő nagyságának, azt tartozzék ő felsége mindjáraást megjelenteni gubernator uramnak és tanácsinak, azonképpen ő nagysága is ő felségének s az tanácsnak, és kedvezés nélkül afféle delator büntetessék meg kemény büntetéssel. Az vitézlő rendek között is az amnystia a szerént meglegyen. Ha pedig ő felsége meg nem jelentené, mindjáraást az conditiók ellen impingálni láttassék; hasonlóképpen gubernator uram is azon poenának subiciálni, melyeket ez alatt megirtunk. Afféle delator pedig in notam perpetuae infidelitatis incurraljon, procedálván affélék ellen suis modis.

Articvlvs II. De modo securitatis.

Ha ő felsége gubernator uramnak vagy személye, vagy élete, vagy állapotja ellen valamit cselekedni igyekeznék vagy mással cselekedtetnék, vagy titkon, vagy nyilván, eo facto comperta rei veritate mindenek absolutusok légyenek az ő felsége hűségétül, úgymint ki az ország végezéséhez nem tartotta magát, és ő nagysága mellett tartozzék insurgálni mind az három nemzet, és állapotjában megoltalmazni magunk igéreti szerént

in praescripta justa causa. E converso, hogyha gubernator uram is ő felsége ellen valamit igyekeznék vagy személye, vagy méltósága, vagy fejedelemsége ellen, favort csinálna affelől, vagy ő felsége és ország szolgálival, vagy egyebekkel, tanács és ország híre nélkül, fegyvert hozna maga mellé vagy gyűlésben. vagy azonkívül, eo facto tisztitül priválva légyen, és senki gubernatorának ne agnoscálja, hanem asszonyunk ő felsége mellett tartozzék insurgálni mind az három nemzet, és fejedelmi állapotjában megoltalmazni; azután az ország keresse törvénnyel suis modis. Hasonlóképpen egyéb rendek közül is senki magának ártalmas favort ne csináljon se vitézlő nép, se egyéb statusok között. Ha pedig az mi kegyelmes asszonyunk ő felsége az elébbeni és mostani conditiók ellen cselekednék, gubernator uram ő nagysága egész tanácssal együtt egyenlő akarathúl ideinkorán admoneálja ő felségét, s ha az admonitio után ugyan nem supersedeálna az conditiók ellen való cselekedetitől, gubernator uram az egész tanács tetszéséből, etiam contradicente principe, mindjáraást generalis diaetát publicáltasson, és ott az articulusoknak transgressióját az országnak megmutogatván, országúl, három nemzetül az ő felsége hítségétől absolutusok légyenek comperta rei veritate. Viszontag, ha gubernator uram ő nagysága is az conditiók ellen cselekednék, asszonyunk ő felsége az egész tanácssal együtt gubernator uramat idejénkorán admoneálja, és ha az admonitio után nem supersedeálna ő nagysága is az conditiók ellen való cselekedetektől, az fejedelemaaszony ő felsége az egész tanács tetszéséből mindjáraást publicáltasson generalis diaetát, és ott az articulusoknak transgressióját az országnak megmutogatván, ex unanimi consensu dominorum regnicolarum légyen az ő nagysága privatiója comperta rei veritate.

Articvlvs III. Seu conditiones pro parte serenissimae principis.

Senkinek ő felsége, gubernator és tanács híre nélkül, se jószágot, se derekas summát az ország közönséges jövedelméből, se dézmát, se jószágoknak adaját, se arendáját jószágának ne adja, se ne relaxálja, se tiszteket gubernator és tanács híre nélkül és kedvek ellen ne adjon ő felsége se vitézlő rend közé, se egyebüvé. Ha kiknek jószágá adaját, arendáját relaxálta volna, és dézmákat eladott volna, vagy dézmasságot conferált volna vita durante, annak felettte fiscale bonumat adott volna: azok mindenek penitus cassáltassanak, az melyek gubernator és tanács híre nélkül löttének. Ha pedig ezután is adna, hiti kötelessége alatt cancellarius uram, vagy ő kegyelme ott nem lévén secretarius ne subscribálja, és sub-

scriptio nélkül emanáltatván, az levélnek ereje ne légyen: cancellarius uram meg ne pecsételje kötelessége alatt, se secretarius, mikor cancellarius uram ott nincs. Ha valamely tanács ad partem közönséges dologban, az vagy mások ellen méltatlanul, ő felségének ártalmas tanácsot adna, comperta rei veritate tisztitől priváltassék, és az ország suis modis procedáljon ellene. És ő felsége is ne kövesse azt, hogy több tanácsok is ott lévén, egyiket úgy praeferálja az másiknak, hogy az többit posthabeálván avval tanácskozzék, hanem ha kinek nem hiszen, proponálja publice defectusit, és ha valami vétékben találtatik, böcsületesen választassék más helyében. Ha valakit ártalmas tanácsadókat értene lenni ő felsége körül, az gubernatornak és tanácsnak légyen autoritások, hogy admoneálják ő felségét, és ha ő felsége nem cselekedné, ex autoritate denunciálják ő felségének, hogy amoveálja, és ha ő felsége nem amoveálná, eo facto az conditiók ellen cselekedni láttassék és ítültessék. Hogy az vitézlő rendek minden mostani cselekedeti gonosz végre ne magyaráztassék, és se ő felsége, se tanács, se senki soha erről meg ne emlékezzék, se ne fenyegetődjék, se illetlen szóval ezért senki senkit ne illessen, hanem előbbeli jó akarat és egyesség s böcsület tartassék mindenekben. Ezt hasonlóképpen értvén az urak és gubernator uram szolgálóiról is. Az ki pedig ez ellen cselekednék, in poena violationis publicarum regni constitutionum incurráljon, úgymint amissionem capitis et omnium bonorum. Zólyomi Dávid uramat pedig és az vitézlő rendet kapitányival és hadnagyival együtt ő felsége bizonyos úr emberek által marasztassa, az ország is nekik imponálta. Az német gyalogok kapitányi és tisztviselőik is kötelezzék arra magokat, hogy se titkon, se nyilván gubernator urunknak és semminémű rendeknek, se utánna valóknak ártani nem igyekeznek, sem nem ártnak, akárkinek szavára, parancsolatjára és kiztetésére is. Item, hogy ő felsége az ország jövedelmit hagyja thesaurarius uram kezében intacte, és neki adott instructio szerint procedáljon thesaurarius uram, abban ne impediáltassék, és minden privatus jövedelmit is mind Erdélyben és Magyarországban közre bocsátván, thesaurarius uram kezében szolgáltatni és administráltatni engedje ő felsége kegyelmesen. Viszont, ha ezután valami nyughatatlan emberek akárki akaratjából lovast vagy gyalogot gyűjtenének és fogadnának gubernator uram és tanács híre nélkül, autoritása légyen gubernator uramnak az tanáccsal együtt azoknak elosztatására; sőt ha derekasabb ellenköző igyekezetet bizonyosan érthetnének. tartozzék gubernator uram és tanács parancsolatjára minden ember viritim sub amissione capitis et omnium bonorum felülhni magok

és hazánk oltalmára. Ilyen nagy derék casusban pedig, úgy-
mint ha közönséges insurrectióra való parancsolat lenne, ő
nagyságával gubernator urammal együtt az egész tanács
subscribálja az olyan parancsolatokat. Ha pedig mind együtt
nem lehet az tanács, az kiket ő nagysága akkoron hirtelen
convocálhat, és a kik jelen lehetnek, azoknak major parsu sub-
scribáljon.

Articvlvs IV. Gubernator uram ő nagysága ré- széről való conditiók.

Az mint ő felsége azonképpen gubernator urunk is ő
nagysága tanács híre nélkül absoluta authoritate közönséges
ország dolgaiban semmit nem cselekszik, holott az előbbeli
conditiókban is mindenütt conjungáltatott az gubernator és
tanács authoritása, és ezután is az szerént légyen coniungálva.
Ha valahonnét idegen országokból valami hírek vagy irások^t
vagy izenetek által érkeznek ő nagyságához, azokon ő nagy-
sága mindjárást meg ne induljon magától, hanem tanácssal
közölvén, ő kegyelmekkel egy értelemből az híreknek mivoltá-
tóhoz képest légyen az gondviselés és vigyázás. Idegen orszá-
gokba való szükséges irásokat is, követségeket, tanács hírével
cselekedjék ő nagysága mind török és egyéb keresztyének
közé. Egyebek is minden rendek az szerént ország dolgában
gubernator uram s tanács híre nélkült követségeket ne insti-
tuáljanak, az minthogy privatusoknak nem is szabad. Ha kik
ez ellen cselekednének, megbizonyosodván, evocáltassanak
érette, és ha ártalmas, ország ellen való irások, levelek avagy
követségek comperiáltatik, in notam perpetuae infidelitatis
incurráljanak. Hogy ő felségének is illendő böcsületit mint
fejedelmének ő nagysága megadja, mint szintén ekkédiglen is,
hogy megadta.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regni-
colarum trium nationum regni Transylvaniae et partium
Hungariae illi annexarum benigne exaudita et admissa, prae-
scriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso
praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum
sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facien-
tes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos,
gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et
confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia
in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsae obser-
vabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo ac-
ceptamus approbamus et ratificamus, harum nostrarum vigore
et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civi-

tate nostra Medgies, die decima septima mensis Julii, Anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo.

Catharina m. p.

(P. H.)

Fejérváratt nyomtatta Lignicei Effmurdt Jakob, ő felsége könyvnyomtatója, Anno 1630.

Eredeti nyomtatott példánya az *erd. Múzeumban (a Dónáth-gyűjteményben.)*

b)

1630. jú l. 16.

A Csáky ellen hozott ítélet.

Serenissimae Sacri Romani imperii et Transylvaniae principis dominae dominae nostrae clementissimae etc. Illustrissimi domini gubernatoris ac universorum dominorum consiliariorum nomine, accedente consensu dominorum statuum et ordinum trium nationum regni, spectabili ac magnifico domino Stephano Csáky de Keresztszeg comiti comitatus Colosiensis praesens decretum intimatur.

(Megjelent Deák Farkas Csáky Istvánjában.)

V a r i a n s o k :

244. l. felül 7-ik sorban »censura« helyett »censuram.«

244. l. alólról 10-ik sorban »in partialibus vel generalibus decretis« helyett olvasd »diaetis.«

245. l. felül első sorban »intero« helyett »inscio.«

245. l. felül 7-ik sorban »verum se« helyett »verum si.«

245. l. felül 11-ik sorban »poena citationis« helyett »violationis.«

Datum in civitate Medgyes, die 16. Juli, Anno 1630. Decretum hoc ex communi suae serenitatis et dominorum consiliariorum consensu factum et ex mandato suae serenitatis dominorumque consiliariorum subscriptum per me

Stephanum Kovacsóczy
cancellarium m. p.

Kivül: Decretum Serenissimae principis et dominorum consiliariorum de persona domini Csáky. Anno 1630.

(Gróf Teleki Miksáné ltárában lévő példányról.)

c)

Jelentés az országgyűlés folyamáról.

Római császár urunk ő fölge commissariusi Kassán lévén Alaghi urammal együtt írtanak volt valami hitnek for-

máját Ballingh János eleiben, kívánván tőle, hogy az szerént legyen köteles császár hűségére; mentette azzal magát, hogy az fejedelemasszony híre nélkül nem cselekeszi, mivelhogy Erdélyből küldött ő neki az fejedelemasszony hitnek formáját. Fogarasban lévén asszonyunk, vitték meg ő fölgének az commissarius urak és Alaghi uram kívánságát Ballingh János felől. Megértvén azt ő fölge, nem akart semmi úton magátül arra választ adni, hogy valami részében annak is császár ő fölgnek ne vétsen ő fölge, maga kezével íra mindjárt postán Csáki uramnak, az melyben erősen paraucsolja, hogy mindjárt Fogarasban menjen ő fölgéhez. Kolosváratt vármegye gyűlésén lévén, az úr félben azt nem hagyhatta, hanem engemet mindjárt postán küldé ő fölgéhez, ugyanazon commissarius urak kívánságival és hitnek formáival s avval ellenkező Ballingh hitformájával is, melyet mondja, hogy Erdélyben csináltak (mivelhogy mindeneket in specie az úrnak küldött vala asszonyunk) és megizené ő fölgének én tőlem meg is irá, hogy arra az császár commissarius kívánságira minden részeiben úgy reá menjen, mint az övére, mert valaki Balling eleiben azt a hitet formálta, nem igaz jó akarója ő fölgének; ha az úr Csáki uram oda nem érkeznék, tehát az kívánság szerént adjon választ ő felge. Egy olykor az úr is, majd egy hét mulva Fogarasban érkezék; asszonyunk ő fölge egy néhány nap alatt mint és hogy disponált az tokaji és munkácsi állapotról Ngod jól érti, hogy az császár ő fölgének és Nagtoknak is tudjon szolgálni, magát is jobban megerősítse az fejedelemségében ilyen embert, mint Csáki uram rendelt magyar országi jószágának gondja viselésére, az melyről való donatióját Ngod in specie látta. Így azért az ő fölge dispositiója szerént Kassai Istvánnal együtt majd három hétig készülgetett az úr Tokaj és Munkács felé, mivelhogy Kassai István lett volna commissarius az úr mellett. Minden dispositióját értette ő is az fejedelemasszonymnak, noha szépen megajándékozta Kassait asszonyunk, hogy ebben híven járjon, mindazáltal mindeneket értésére adván az gubernatornak Kassai uram, mindjárt kézzel lábbal rajta lévén az fejedelemasszonyon gubernator uram, kívánta azt, hogy ebbeli dispositióját megváltoztassa ő fölge, sok okokat csinálván ellene, némelykor azt mondotta, hogy ha bele szállhat, arczczal támad reá és az fejedelemséget magának veszi Csáki uram, de az semmit nem fogott. Azt is mondotta, hogy császár ő fölge meg nem engedi, hogy erdéli ember soha Magyarországbán tisztet birjon, de arra is jó választ adott neki asszonyunk. Mondotta azt is, hogy az élő istenért ne küldje ki Csáki Istvánt, mert bizonyoson végire ment, hogy Ngoddal practicál és Munkácsot elveszti asszo-

nyunktól, mivel hogy Ngod kezében adja, mert ezelőtt is Nagodé volt s azután mindjárt ha maga az fejedelemségre nem jühet is, elvégezték, hogy mindjárt az palatinust hozza az fejedelemségre és mind magát asszonyunk s mind pedig ökök elveszti, az országot is elrontja, hanem az istenért hívassa vissza Csáki Istvánt. Erre is jó választ adott az fejedelemasszony, hogy ő Nagodban semmit nem kételkedik, sem pedig Csáki uramban. Ismét fordította beszédjét az török követre és azt informálta egynehánszor, hogy azt az megholt fejedelem menyje vérontással vette meg és sok vitézeknek romlásával, az hatls császárnak is vitéziben való sok kárával s ihon úgymond, ez az fejedelemasszony mind pénzét s mind az olyan erős várakat olyan ember kezében adja, az kiből az hatls császárnak ellenségi igen nevedeknek és az császárnak mindenkor hadat kell fentartani ellene. Ez okáért, úgymond, édes Zöldfikár uram, menj föl az fejedelemasszonyhoz és ints meg, hogy az hatls császár ellen efféléket ne cselekedjék és hitesd el vele, hogy magának is mely nagy kárára leszen, császárnál is az portán elveszti hitelet érette. Az török követ fölmenvén az fejedelemasszonyhoz, mindjárt mondott valamit tudott s azt is, hogy Nagod mely szörnyen sollicitálja az fejedelemséget az portán és ez az kapu arra, hogy Nagod bemehet az fejedelemségre, ha semmit nem fizet is az portának. Erre is semmi kedve szerint való választ nem adott asszonyunk, hanem megmondotta az töröknek, hogy ne hidjen abban semmit. Szemben lévén ismét gubernator uram az törökkel megértette az választ. Ismét mindjárt Mikó urammal együtt fölmentek az fejedelemasszonyhoz s az istenért kértek, hogy ne cselekedje azt, mert mind elvesznek miatta. Az fejedelemasszony arra is azt mondotta, hogy ő bizony azt soha meg nem változtatja, mert abból nem kára, hanem inkább haszna és oltalma leszen ő neki. Felelték amazok arra, hogy nó látjuk mi, kegmes asszonyunk hogy csakugyan veszedelmünköt kívánja mi nekünk. Azért mi magunknak kell magunkot oltalmaznunk, nem lehet egyéb benne. Evvel kimentenek az fejedelemasszony elől. Engemet mindjárast fölhívata ő fölge s ez szerint ezeket mind megbeszéllette, nemcsak ezeket, hanem mindenkor, az mikor mely rossz dolog történt, mindjárt velem szemben lett és mindeneket megmondott ő fölge. Ezalatt nagy zendüléssel hirdettek tatár hírt és mondották, hogy az egész országnak készülni kell ellenek. Ebben is egynehány nap telvén, ismét fölmegey gubernator uram asszonyunkhoz s mondja neki, hogy az mely tatár hírt ez minap hallottunk vala, nem igaz volt, kegmes asszonyom, hanem palatinus uram csinálta azt a hírt a végre, hogy annak színe alatt igen nagy haddal készült hogy már az

tatár ellen megyen, de mi reánk jön és immár Kassához szállt tábort. Ithon énnekem csak szintén most jüttenek emberim és ezt bizonyosan úgy higgye Fölged: Csáki Istvánnal pedig egy értelemben vagyok és az fejedelemségre hozza palatinus uramot, hanem kegyes asszonyom, nem kell azt nyakunkra várunk, hanem mindjárt tábort kell szállanunk, parancsoljon Fölged mindenfelé, hogy az egész ország népe egyben gyűljön, szálljunk tábort. Erre azt felelte az fejedelmasszony, hogy ő bizony nem hiszi soha, palatinus uram hogy azt cselekedje, sem Csáki uram, azért ő bizony egyfelé sem parancsol, mert hiszem ott fel vadnak Kornis Sidmond uramék s azok is megírják. Mindazonáltal az tisztviselőket gubernator uram egyben gyűjtötte és azt végezte, hogy ugyan tábort szálljonak, mivelhogy Csáki István Lengyelországra is pénzt küldött, hogy onnét is hadakat hozzonak melléjük palatinus urammal együtt. Ezt az fejedelmasszony kedve ellen akarták véghez vinni. Ezalatt fölt mindenütt az híre, hogy Almás várát megszállják és Csáki Istvánt az míg ki nem megyen és Nagoddal meg nem egyez, kifogják belőle. Ugyan publice mindenütt beszélték az mezei hadnagyok. Ezalatt az isten hozta innét fölül Bornemisza Ferencz uramot és azonban Pap Márton is, ezek esküdtek, hogy semmi sincs benne. Azóban azt is megértették, hogy az úr Csáki uram kiküldötte azt, az mit ők kezekhez akartanak venni. Jutott az Kornis uram levelei is s azok is megírták, hogy császár urunk ő fölgétől jó és kedves válaszzsal jártak, Nagod is mindenben kedveskedett, az menyében illet, nekik. Erre nézve igen megtartóztanak azok, az kiket tábort akartanak szállítani és semmi úton az igaz hírekre nézve az emberek között szándékjokot táborozással véghez nem vihették. Ebben is egynehány nap tölt, az míg ezen zsibongottanak. Egykor ismét asszonyunk ő fölgéhez fölmenvén gubernator uram, kérte fölötte igen ezen hogy gyűlést hirdettesen, mivelhogy az római császárhoz ő fölgéhez országúl választották és küldötték az követeket, ez okáért méltó és igen kívántatik, hogy gyűlést promulgáltassonak s az ország együtt lévén, úgy hallgassák meg az két császár követségét. Gondolkodván az fejedelmasszony, hogy ez ő neki semmitsem árt, ámbátor legyen gyűlés, a végre, hogy bátor az ország is hallja az két fölül való követségeket, csakhogy ezért nem akarta, hogy az ország olyan takarodásnak idején neheztelni fogja az gyűlést. De amazok erőssen állották, hogy most kell az gyűlésnek lenni, mert késő volna az Szent Lukács napi gyűlésre halasztani, így kedve ellen is az asszonnak az gyűlést kihirdették és magával subscribáltatták az gyűlésre hívogató leveleket. Egykor ismét fölmegyén gubernator uram, mivelhogy

immár az gyűlésnek meglételét végben vitte s kéri az fejedelemisszonyt, hogy engedje meg. Csáki uramot is hadd hívják az ő fölge nevével az gyűlésre, hiszem az mennyével, úgymond az munkácsi és tokai állapot hátrább marad, annyival el nem múlik. Így az fejedelemisszony megengedte, hogy mint más urakot, Csáki uramot is hívassák az gyűlésre. Gubernator uram mindjárt az asszonyunk directorával Tholdalagi János-sal két cancellarista deák által citáltatta az urat az gyűlésre asszonyunk ő fölge nevével, mivelhogy, úgymond, ő fölge ellen három kiválképpen való dolgokban is vétett, gondolván azt Betlem uramék, hogyha csak közönségesen hívják az gyűlésre, semmi úton oda nem megyen, mivelhogy nem igen fél tőlek, de így ha az fejedelemisszony nevével citálják, minthogy igen hűnek tartja magát, az maga mentségére mindjárt oda megyen. Így az úr Csáki uram az deákoknak ígérte arra magát, nagy örömet és jó szívvvel az maga mentségére elmegyen az gyűlésre. Én megérkezvén Fejrvárról, ismét mindjárt íra ő fölgének s tudakozik, hogy miért akar ő véle perleni, mit vétett ő fölgének. Én magamot az levéllel elkülde ő naga és szóval is mindenek megizene tőlem ő fölgének. Oda jutván Fejrvárra, az levelet ő fölgének beadtam és szóval is beszélék ő fölgével. Nagy álmétkodással csudálkozván az fejedelemisszony, hivatta az secretariust, Orliczot és írata vele egy parancsolatot, hogy semmi úton az úr az gyűlésre ne menjen, ha kegmességét akarja venni, mivelhogy ő híre nélkül citálták az gyűlésre, hanem mindjárt mentem menjen oda, az hova ennek előtte parancsolta volt neki, az mely parancsolatot Nagod in specie látott. Ezalatt én Fejrvárratt és Medgyesen is ott voltam ő fölge mellett. Die 6. Julii Kornis Sidmond uramék beérkezvén Fejrvárra, ő magok is mind mi tőlünk s mind asszonyunktól megértvén minden dolgot, harmad egész nap igyekeztenek rajta, hogy az gyűlés elbomoljon, mivelhogy semmi jó kimenetelit nem látták lenni, de azt semmi úton véghez nem vihetvén, tanácsolták erre ő fölgét, hogy semmi úton addig Fejrvárról ki ne menjen, valameddig Zólyomi Dávid leszen az hadak előtt. Erre nézve mindjárt megizené ő fölge, hogy Zólyomi uram ne legyen az hadak előtt és az gyűlésre se menjen, hanem szálljon házához, mert ő addég az gyűlésre meg nem indul, valameddig ő leszen az hadak előtt. Ezen az gubernator igen búsulván, semmi úton nem akarta, hogy Zólyomi uram akkor az hadak előtt ne legyen, hanem inkább ment arra, hogy asszonyunknak reversalist adjon, hogysen mint Zólyomi az tisztból kimenjen. Így az reversalison megegyezvén az tanácsurak, gubernator uram vitte maga szállására az reversalísnak formáját és megiratván úgy, az mint szerette. Estve felé fölhozván az tanácsurak eleiben elol-

vasván előttök, egynehány szó volt oly az reversalisban írva, az mely miatt az ő fölge hasznára nézve semmit nem ért az reversalis. De az tanácsurak meghívén az gubernatort, mindjárt egyenkint mindnyájan subscribálták ugyanazon reversalist, elvégezvén azt is, hogy ez medgyesi gyűlésre senki fegyveres kézzel ne menjen és senki oda se gyalogot sem peng lovast fegyveres kézzel ne vigyen, az fejedelemasszonynak is több ne legyen kétszáz magyar gyalogjánál. Így ezen is megégyezvén, másnap reggel (*júl. 9.*) úgy indulának Medgyesre. Én is ezalatt, hogy inkább higyjék Csáki uramnak a bejüvetelit, gubernator urammal szemben voltam és Zólyomi urammal is; kérdezték, hol az úr és ha bejűne az gyűlésre? Mondottam, hogy Almáson vagyok és igenis bejűn az maga mentségére, engemet is csak azért küldött, hogy szállásokat és vágó barmokat szerezzünk ő ngának. Másnap megindulván Medgyesre, bizván minden ember az urak között és asszonyunk is az reversalishoz, jutánk Medgyesre. Harmadnap alatt egyszer is, másszor is mindennemű mezei hadakat az feírvári végezés ellen betakarítván Medgyesre, váltig izente asszonyunk ő fölge, hogy nem kellene annak lenni, mivelhogy Feírvárott mást végeztenek volna, de ők senkivel semit nem gondolván, mind gyalogokat, lovasokat betakarítottak az városban die 12. Julii anno 1630. Felhivatván asszonyunk ő fölge engemet panaszolkodik azon, hogy az feírvári végezés és reversalis ellen az hadakat mind behozták volna Medgyesre. Mondván neki, hogy lám, mondám Feírvárott is Fölgednek, hogy csak én sem szerettem az a reversalist, azokáért közölje most más híveivel is Fölged. Én magamtól alaküldvén ő fölge híveinek, megmutogattam nekik és azok is eszekben vévén az reversalishoz, megmondám ő fölgének, hogy egy inastúl küldje az cancellariusnak és kérde meg tőle, hogy azon az egynehány szón mit kell érteni s ha ő volna az ő fölge állapotjában, megelégednék-e avval az reversalissal, azt az egynehány szót peng miért kellett oda írnia, hiszem ő volna az ő fölge cancellarius s tudni kellene neki affélét. Az cancellarius elijedvén és sopánkodván ezen, mondotta, hogy bizony nem az ő akaratjából és híre nélkül írták volna azokat az szókat oda s valaki írta megérdemli, hogy fölakaszzák, megöljék, ha szintén ő maga írta volna is. Nagy sápitással visszaküldvén az reversalist ő fölgének, másnap reggel (*júl. 13.*) mindjárt ő maga eljárván az tanácsurakat, megjelentette nekik, hogy minemű nagy practica vagyok az reversalisban. Így egyben gyűlvén mindjárt, ő maga kikérte asszonyunktól az reversalist, hogy magáról elvethesse az kétséget és megmutatta nekik. Azonban az gubernator is felérkezvén közeben, kértették tőle,

hogy miért kell annak az egynehány szónak az reversalisban lenni. Amaz immel-ámmal felelt nekiek. Azonban aláment az szállássára, Zólyomi uram mindjára az egész udvari haddal és mezei hadakkal együtt audientiát kérvén asszonyunktól, audientiát adván asszonyunk nekiek, az tanács előtt mindjára az egész udvari és mezei hadakkal együtt Zólyomi uram fölmenvén asszonyunkhoz, megmondotta, hogy ő nekiek búcsút adott asszonyunk ő fölge, ez okáért nem szolgálják, hanem az napságtól fogva ő fölge őket szolgálának ne tartsa, mert nem akarják szolgálni, hanem ők magoknak urat keresnek, noha még havok sem tölt volt el. Így az urak választ akarván nekiek adni, csak meg sem várták jól az választ, hanem nagy toldulással visszafordulván seregekkel, az Zólyomi és gubernator uram szállása eleiben állának. Ezen az urak és az ország népe nagy zsbongásban lévén, mindnyájan fölgyűltenek az medgyesi templomban a végre, hogy valami jót az magok maradására végezzenek, látván az reájok következő nagy veszedelmet. Gubernator uram is nem várván, hogy elkezdjék arról való végezést, mindjára maga fegyveres gyalogjával és egyéb rendbeli szolgálival fölme az templomban az ország közzé, az gyalogja és szolgálai mindjára az templom ajtait fegyveres kézzel megállván, amott kinn pedig az piacon Zólyomi uram az mezei és udvari hadakkal lévén, úgy kezdé gubernator uram publice proponálni az ország között, hogy senki nem köteles az fejedelemasszony hűségére, mivelhogy mindeneket violált az ország ellen. Hallván ezt az urak és az ország népe, hogy gubernator uramnak hol és min jár az elméje, csak elijednek beszédin és mondának neki, hogy mit beszélsz gubernator uram, nem ide való az, és nem méltó, hogy senki hallgassa, ezokáért nem is akarjuk hallani, hanem menjünk ki innen és az ki ország népe, senki itt ne maradjon, hanem mind kijűjjen. Így megindulván az ország népe, elől az urak, Kornis uram és Kapi uramék, jutának az ajtóra, mondván ott nekik az gyalogok és hadnagyok, térj meg, térj meg, mert itt ki nem mehettek, puskát, szablyát fogván hozzájuk, némelyet közülök meg is döföltetnek, visszahurogatván őket az ajtókról. Mondának Kornis uramék, menjünk vissza ha rabok vagyunk, fegyver az nyakunkon. Így visszatérvén nagy toldulással az ország az ajtókról eleiben állának az gubernatornak és nagy fölszóval s zendüléssel kezdék pirongatni, te gubernator uram, ez a te hited, úgy esküdtél-e minékünk sokszor; az fejedelemasszonnak hites vagy, az országnak és minékünk ez-e az igaz hit? És így midőn eléggé pirongatták volna az gubernator, ismét nagy zendüléssel fölkiálta az ország, az ki országunkkal egyet ért, jőjön ki innét, senki itt ne maradjon. Így ismét nagy toldu-

lással kiindulván az ország, majd erőszak szerént kimenének az templomból és seregestől meutenek az fejedelemasszony ő fölge szállására. Magokkal ott megerősítvén az fejedelemasszony szállását és minden ember fegyverhez nyúlván, az mi kevés gyalogja ő fölgének volt, azt az kapukra állatváu, miud az két fél viadalra és harcra készült menni. Igy az gubernator látván, hogy az ország és az urak olyan igen fogják az fejedelemasszony mellett, megváltozváu elmjében, miud az két fél kívánta hogy induciájok legyen. Nagy Pál lévén az közbenjáró, végben ment az inducia, hogy oda az templomban, az hova az ország népe gyűl, senki fegyveres kézzel ne menjen. hanem minden ember szabadon mondhasa, az mit akar. Igy az egy fél nap és egy éczaka minden rendek fegyverben lévén, mintha harcra menni igyekeztenek volna, talpon állottanak, az egész éczaka penig gubernator hópénzűl osztotta az asszonyunk ő fölge hópénzére, mind az udvari és mezei hadaknak tallérul az maga pénzét, hogyha harc talál lenni is ő mellette fogják erősen az dolgot. Az mely hadnagy penig föl nem vette volna az ő tallérát és ha mit asszonyunk mellett szöllott, azt mindjárást levagdaltatni akarták és némelyeket ki is üttenek magok közül nagy gyalázatosan Zólyomi uram parancsolatjára, mondván nekiek, hogy menjenek oda, hova eddig hűséget tartották. Megviradván, másnap (júl. 14.) ismét egyben gyűlt az ország ugyan az templomban, végeztenek sokakat megmaradásokra az egy nap. Fölvívén mind az gubernatornak s mind az fejedelemasszonak az egy napi végezését az országnak, az gubernator semmi részeire nem ment az ország végezésinek, az fejedelem asszony penig minden részeire az ország végezik reá ment. Az gubernator fölirván maga kívánságát, hogy mit végezzenek, az ország közzé beküldötte. Ezen kívöl az fejedelemasszony ellen írásiban az ország előtt sokat panaszlott; asszonyunk is az szerént panaszkodott. Igy az két félnek panaszit egyben fontolván, úgy írták egynehány nap alatt ezeket az articulusokat, az melyeket Nagodnak fölhoztam, de miud az egész gyűlés alatt az ő kezeből az fegyvert le nem tették. Kívánta azt is gubernator uram, hogy az ország articulusban írja az Csáki uramról való végezést, de az ország arra semmi úton reá nem ment. Igy az gyűlés végben menvén, (júl. 17.) asszonyunkot miképpen és hogy kötelezték meg, az articulusokból kitetszik. Látván asszonyunk az maga nagy rabságát, úgy írta és izente én tölem uram ő nagának ezeket, hogy ez az remedium: hogy ha császár urunk ő fölge és palatinus uram ő naga nem engedik az Bethlen familiának disponálni az magyarországi portiómban és Csáki uramot parancsolják beállani az tisztben, tehát megerősödik fejedelemségében, mivelhogy

látják, hogy császár ő fölge és palatinus uram keze vagyon asszonyunkon ő fölgén és az ő fölge hívein, valamit penig az ellen írnak, vagy ő felgével iratnak, tehát mind kitélenségből vagyon. Így küldötte el nagy titkon asszonyunk ő fölge császárnak és Nagodnak szóló leveit.

Mindezek meglévén, az török követet is úgy vitette be gubernator uram az ország köziben és úgy beszéltette publice, az ország előtt, hogy Nagod menyje summást ígért az erdéli fejedelemségért az török császár portájának, az mint ezt Nagod előtt mind elbeszéltem.

Kivül: Relatio servitoris dni Stephani Csáki de actis Medgye-siensibus (Esterházynak).

(Egykorú másolat az orsz. levéltár. Erdélyi cancellaria.)

d)

Nos proceres, magnates, ceterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae partiumque regni Hungariae eidem annexarum; memoriae commendamus per praesentes, quod cum nobis nihil ab initio antiquius, quam pacis et tranquillitatis publicaeque quietis comoda extiterint, illudque in primis summis desideriis cupiamus, ut almae pacis tranquillitas cum omnibus vicinis et praesertim Sacrae Caesarea Regiaeque Matre ditionibusque Mattis ejus inviolabiliter coli possit. Eapropter cum sua etiam Mattas se super eo benigne declaravit peculiarique caesareo et regio diplomate suo nos clementer assecuratos reddiderit: nos quoque hoc suae Mattis Sacrae institutum tanquam laudabile et publico bono utile approbantes erga suam Matrem nos delaramus et demisse offerimus, non minus nos quoque aliam pacem et quietem communem retinere et colere constanterque retineri et observari facere velle. Id apud nos statuendum fore, ut isthinc quoque nihil adversi aut sinistri concitandum aut molendum suscipiatur, quod pacis ac bonae mutuaeque intelligentiae nexus et vincula convellere aut laedere possit. De quibus omnibus memoratam Sacram Caes. Regiamque Matrem ditionesque Mattis ejus praesentibus literis nostris assecuratam et certam esse volumus: imo assecuramus et affidamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum ex publica congregatione nostra in civitate Meggies celebrata die decima septima mensis Julii, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimó.

(P. H.)

Comes Stephanus Bethlen

m. p.

(P. H.)

Sigismundus Kornis

m. p.

(P. H.) Balthasar Kemény m. p.	(P. H.) Andreas Kapi m. p.	(P. H.) Stephanus Erdélj m. p.
(P. H.) Steph. Haller.	(P. H.) Fran. Miko m. p.	(P. H.) Keresztessi Pál m. p.
(P. H.) Volfg. Chiereny m. p.		(P. H.) Steph. Kassay m. p.
<i>Ezek az első sorban.</i>		
(P. H.) Universitas Saxonum.	(P. H.) Judex Coro- (nensis.)	(P. H.) Ladislaus Chieffey m. p.
(P. H.) Balthasar Vesseliény m. p.		
(P. H.) Nicolaus Torday m. p.	(P. H.) Petrus Zenasi.	(P. H.) Stephanus Kávási.
(P. H.) Stephanus Alagy m. p.	(P. H.) Johannes Tholdalagi m. p.	
<i>Ezek a második sorban.</i>		
(P. H.) Franciscus Balassi m. p.		
(P. H.) Paulus Ughron m. p.	(P. H.) Thomas Nemes m. p.	

Hátlapján: Assecuratoria statuum regni Transilvaniae et partium Hungariae, ut foedus cum Sacrae Caes. Matre initum sancte observabunt: in congregatione Mediensi 17. Julii 1630 (*más kézzel*) celebrata.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

X.

1630. a u g. 7.

Katalin Esterházyal: Zólyomi kiáltása ügyében.

Catharina, dei gratia nata marchionissa Brandenburgica, sacri Romani imperii et Tranniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Borussiae, Juliae, Cliviae, Montium etc. Ducissa.

Illustris ac magnifice comes vicine noster benevole.

Ezen órában esék értésünkre, hogy az császár ő felge birodalmában levő beszerményi hajdú vitézek valami hirtelen félelemtől viseltetvén, találták volna meg váradi kapitánunkat és kérték volna oltalmokra való menését, mely okáért és néminémű tekintetektől is viseltetvén Debreczenben szállott

volna bizonyos alatta való seregekkel, mely dologban soha azelőtt semmitsem értvén, sem pedig azt meggondolni nem tudván, minemű búsulásunk legyen rajta, szóval ki nem jelenthetjük, holott nekünk minden akaratumk csak az egy jó csendességnek őrzésére lévén, azon minden tehetségünkkel, az mi részünkről igyekeztünk is. Noha pedig mi váradi kapitányunknak ez dologról mindjárt igen serio parancsoltunk, hogy semmi egyenetlenségre az császár ő felsége részére okot ne adjon, mindazonáltal akarván magunk is ezen dologról Kegyelmedet tudósítani, hogy értésére ez dolgokat ne adjuk, el nem múlathattuk, meggondolván nemzetünknek csendes békekességét, és azt is, hogy néha kicsin szikrából nagy tűz szokott gerjedni. Kérjük azért szeretettel Kegyelmedet, hogy ezenközben valami oly nagy dolgot ebből magában ne vegyen, hanem ha valami hadak volnának mellette is, által az Tiszán őket ne szállítsa, hanem legyen addig vesztegségben, míg ez dolog egyéb csendes mediumokkal elszállíthatatik, holott mi is, bizonyosan elhiggye Kegmed minden utakat és módokat abban fel akarunk keresni, melyekkel ez dolgot lecsendesítsük és semmit hátra nem akarunk hadni, valamit az jó egyeségnek és mostani csendes békekességnek őrzésére alkalmasnak ítélhetünk lenni. Elhívén, hogy Kegd is semmi idegen itélettel ez dologból felőlünk nem lévén, magát az jó csendességnek, és ennyi munkával megszerzett békekességnek őrzésére alkalmaztatja. Hisce Dnem Vram Illustrem et Magcam bene valere exoptantes. Datum Albae Juliae die Augusti Anno Domini 1630.

Illrs ac magcae dnis vrac

vicina benevola

Catharina m. p.

Külczim: Illri ac magco comiti Melchiori Alaghi de Bökény stb.
Vicino nostro benevolo.

(Eredeti az orsz. ltárban. Act Publ. Fasc. 5. N° 2°.)

XI.

Alaghi intézkedése Kovács Péter hadainak elhelyezése ügyében.

Spectabilis ac magnifice domine frater et compater mihi observandissime.

Salute praemissa servitiorum meorum addictissimam commendationem. Áldja meg Isten Kegyelmedet kívánsághoz szerént való jókkal, szerencsés, boldogságos étellel. Minemű nagy szükségünk legyen az kevés mezei hadakra Kegyelmed

bölcs itélete szerént mind az mostani különböző gonosz hírekhez képest, mind penig az oda föl való állapotoknak mivoltából eszében vehesse; úgyannyira, hogy midőn oda föl szabad csaták nyilván elkezdettének, félő, hogy nem levén kész hadunk, s hazánkra szorgalmatos gondviselésünk, igyefogyott nemzetünk az pogányságnak hertelen eruptiója által valami keserves állapotba ne eressze. Ily nagy szükségét látván azért Kegyelmed az Kovach Péter uram hadaival is, kérem Kegyelmedet, édes hazájához szeretetétől viseltetvén, s az mi kegyelmes urunknak, kinek dispositiója s kegyelmes akaratja szerént föntartatnak, távollétét nagy foglalatosságát maga előtt viselvén s ezen írásomra képest is, az minemű legényeket szálítottak az Kegyelmed jószágára, azokat egy ideig ne difficultálja patialni maga jószágán, ne kellessék elbocsátván őket, édes hazánknak nagyobb periculumot experialni, melyet én is kedvesen veszem Kegyelmedtől, az mi kegyelmes urunk ő felisége, az mint hogy palatinus uram ő kegyelme is nagy jó néven veszik Kegyelmedtől. Quem de coetero feliciter valere cupio. Ex Ilova Thallya, die 26-a Augusti Anno 1630.

Spectabilis ac magnificae vominationis vestrae

servitor frater et compater

Comes Melchior Alagi de Békény.

Csim: Spectabili ac magnifico domino Georgio Rákóczy de Felső-Vadász, Comitatus Borsodiensis supremo comiti et c. Domino fratri et compatri observandissimo.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XII.

1636 sept. 16.

A kormányzó a felső-magyarországi reudeknek Bornemisza beüttési kísérlete ügyében.

Illustris, spectabiles, magci, generosi, egr. et nobiles, prudentes, item et circumspecti, domini, amici, vicini et uti fratres nobis observandissimi. Paratissima servitiorum nostrorum commendatione praemissa.

Noha Kegteket ide küldött becsületes követei által ez elmúlt napokban minden idevaló állapotok felől bőségesen tudósítottuk volt, mindazáltal érkezhén azután bizonyosb híreink az hajdúságnak felülése felől, elmúlatni nem akartuk, hogy ismét mostani előttünk álló dolgok felől Kegteket ne tudósítsuk. Noha azért, az mint Kegtek is elhittük, hogy jól érti. ez dologra mostan semmi nem egyéb adott okot, hanem

Bornemisza János uramék lövő szerszámokkal és egyéb hadi apparatussal az Tiszán által való ellenséges jöveteli, melynek mi okon kellett lenni, méltó okát fel nem találjuk s nem is reménlettük volna penig, hogy olyankor legyen ilyen titkos és hirtelen való általjöveteli. az mikor Kegteknek közönséges követi ő felségénél az mi kegmes asszonyunknál és nálunk lévén, az jó csendességnek megtartásán láttattak igyekezni; mely dolog semmiképpen nem is illett volna; de mivel nekünk egész országúl teljes igyekezetünk csak az jó békességnek megtartására vagyon, minémű búsulása legyen mind az mi Kegmes asszonyunknak ő fölségének és nekünk is ezeken az felháborodott dolgokon, Kegteknek elég szóval meg nem irhatjuk. holott minden akaratunk és hírünk küvül történtenek ez állapotok; mely dolgokért ő felsége országúl mindnyájunknak generalis insurrectiót promulgáltatván, valaminemű utakat ez felháborodott állapotoknak lecsendesítésére találhatunk, azon leszünk, hogy azokat felkeressük; sőt Isten és ez világ előtt protestálunk jövendő üdökre is, hogy sem az mi kegmes asszonyunknak ő fölgének, sem nekünk egész országúl ez dologban semmi hírünk, tanácsunk és akaratunk nincsen. Akarván azért Kegteknek is ebbeli intentióját és lecsendesítésére való igyekezetit érteni, kérjük azon szeretettel, hogy minket késedelem nélkül tudósítani ne neheztelje, micsoda intentiója legyen Kegteknek ez dolognak leszállításában, érthessük mentől hamarébb Kegteknek is akaratját, és tudhassuk magunkat mi is mindenből ahhoz alkalmaztatni, hogy így egyenlő értelemből nemzetünknek jóvára és megmaradására annál hasznosban vigyázhassunk; ezek után erre mentől hamarébb választ várván, Kegteknek minden üdöbéli szomszédóságos jó akarattal való kész szolgálatunkat ajánljuk és istentől jó egészséges hosszú életet kívánunk. Datum in arce Szamosujvariensi, die 16. mensis Septembris. Anno dni 1630.

Illr. splium. magistrum. generarum, egr. et nobilium pruden. item et circumspectarum Dnum Vrarum

Servitores, amici, vicini et uti fratres
paratissimi
Gubernator et caeteri Sacrae
Sacri Romani imperii et Transilvaniae
principis etc. consilarii m. p.

Kulczin: Illustr. spectabilibus, magnis, generosis, egregiis et nobilibus, pruden. item et circumspectis dominis, partium regni Hungariae superiorum generali, ceterisque sacratissimae caesareae, regiaeque matris consiliariis, necnon baronibus, magnatibus ac comitatuum et liberarum civitatum cetera Fatram positarum nunciis, Cassoviam pro

consultatione congregatis etc. Dnis, amicis, vicinis et uti fratribus, nobis observandissimis.

(Az eredeti, 10 peccséttel ellátva orsz. ltár. Act. Publ. Fasc. N° 13°.)

XIII.

1630. sept. 21.—oct. 8.

A kolosvári országgyűlés irománnyai s törvényei.

a)

Bethlen István levele fiához s vejéhez.

Áldjon meg Isten benneteket, jó fiaim. Mivel éjjeli-nappali állapotunkról való gondolkodásim nem engedik, hogy gyakran ne tudakozzam állapototokról, erre nézve most is kényszerítettem irni az dologról. Én nem tudom micsoda resolútiótok lón onnat, az honnan várakoztatok az én resolútiómra: azért engem éjjel-nappal tudósítatok categorice az ő kegyelme resolútiójáról bizonyosan, mert itt rettenetes romlásával leszen az földnek az itt való tábor. Holott pedig minden igaz hazafiának vérek hullásával is kell oltalmazni hazájoknak szabadságát, mi is több jóakaró uraimmal együtt éjjel-nappal abban igyekezünk fáradni, miképen mind hazánknak szabadságát s mind bátorságos jövőendő állapotját és megmaradását őrizhetnök és valami egy bizonyos jó karban állathatnójok vérontás nélkül és hütünknek sértésére nélkül. De mivel még az vármegyék mind el nem érkeztek, az háromszéki had is csütörtöknél előbb be nem érkezik, kételenség alatt mulatság nélkül nem lehet. Tudván azt is, hogy semmi nagyobb mesterségek nem lehet az magyarországi uraimnak, minthogy az gyűlést impediálják, azért intlek serio benneteket jó fiaim, az generalis és vármegyék hadaira úgy vigyázzatok, hogy az mi gyűlésünket ne impediálhassák. Az tü hadatok meg ne oszoljon, vagy valami corruppállás miatt meg ne szakadozzon, erre vigyázzatok szorgalmatosan. Az törökkel oly correspondentiátok legyen, hogyha kívántatik, mindjárt magatokat vélek coniungáljátok. Azért vagy Szolnoknál, vagy az hol az magok birodalmában alkalmatosbnak itülik, ott legyenek táborban; csak az erdélyi birodalmat ne pusztítanak; kiről mind az vezérnek irtam, s mind az tömösvári pasának, Muharim pasának. Az vezérnek is arról, hogy az bosznai pasát szállítaná Budához, hogy ha az palatinus haddal akarna alájönni, azt az bosznai pasa Budán létében tartóztassa. Az szolnoki tábor pedig veletek együtt az generalis hadát tartóztatná. És így, ha az úristentől lenne engedve, az gyűlést békével véghevívén jó véggel,

azután könnyebb lenne. hinném istent, az császár ellen való mostani confederatio bontogatását helyére állatunk, kiváltképen, ha valami ügye lenne oda fel. Ha pedig (az mint azelőtt is megirtam) az úrnak tii valahogy assecuratiót adtatok volt azelőtt, kinek kinyilatkozása miatt urasága, élete. állapotja bátorságos nem lehetne. sőt periclitálna s attól nem merné elvárni, hogy itt az gyűlésen az embereknek elméjeket expiscáljuk és ezekre nézve meg fogna indulni, abban oly cautissime kellene cselekedni az istenért, hogy valami szerencsétlenség ne találja. Mert azt én meg nem írhatom, az énnemem micsoda búsulásomra lenne. Immár az ő kegyelme és tii okoskodástok, mint s hogy kelne által a Tiszán, mivel én úgy hiszem, azért tartják Patakhoz közel az Kovács Péter hadát, hogy az útra vigyázzon. Ha pedig állapotja mégis bátorságos s nem veszedelmes jövendőre nézve is: így nekem az tetszik, hogy addig várna csendesen helyében, míg az embereknek elméjeket itt expiscálhatja ember, hogy se ő kegyelme gyalázatban ne jusson, se mű az ő kegyelme mellett való törekedésünk miatt. Erről, hogy éjjel-nappal tudósítsatok, nemcsak parancsolom, hanem ugyan kényszerítlek benneteket. Muharim pasának ez levelemet add meg, ha ott vagyon; ha ott nincs, küldd bizonyos emberedtől meg. Az budai vezírnek, bosznai és tömösvári pasáknak szólókat Csomaközi uram kezében küldtem, hogy megküldje. Az Isten szentlelkével vezéreljen, oktasson, minden üdvösséges, tisztességes, hazánk megmaradására való jókra benneteket jó fiaim. Claudiopoli 24. Septembris 1630.

jóakaró atyátok

Bethlen István m. p.

P. S. Engem éjjel-nappal tudósítsatok arról is, ha adtatok-e az úrnak hitlevelet és mi formán? mert az késedelem felette veszedelmes mind az ott künn való s mind az itt benn való állapotokra nézve. Most miben vagyon az úr állapotja az Thordaÿ kimenetele után, mi karban állapotott meg az ő kegyelme elméje az itt benn való resolutio után?

P. S. Noha íram, hogy Csomaközi uram kezében küldtem az budai vezírnek szóló levelet, de immár ez levélvivő emberséges barátunktól Horváth Istvántól küldtem el, de mind Muharim pasának írj felőle, hogy elegendő késérőt, bátorságnak okáért adjon melléje. Magad is kísérted el elegendőképen Muharim pasáig. Az istenért kérlek, hogy a debreczenieket ne engedjétek rontani ennél is inkább mégis, az minemű keserves romlását én annak az nyomorodott városnak értem. Az tömösvári hasa, bosznai pasa és több török hadak

felől is, ha mit érthettek, éjjel-nappal tudósítsatok; vigyázzatok szorgalmasan oda által.

P. S. Mivel Horváth István uram vissza nem jő most Debreczenből, meghitt szolgátok által tudósítsatok erről az dologról éjjel-nappal, mert itt az földnek romlása miatt nem múlathatni sokáig, el kell hamar válni egyfelé az dolognak. Az mint Kornis uramnak írják, hogy római császár megjött volna, arról szorgalmasan kellene tudakoznotok, éjjel-nappal járna emberetek, ha módját feltalálhatjátok. Szorgalmasan vigyázzatok.

Külcsem: Nekem kedves fiaimnak Iktári Betlen Istvánnak és Zólyomi Dávid uramnak.

(A gyulafehérvári káptalan 1636. febr. 27-én kiadott transumptumból.)

b)

1629. sept. 29.

Bethlen Istrán a budai vezrének, tudatja vele megválasztatását.

(L. Török-magyarkori Államokmánytár V. 167. s köv. II.)

c)

Bethlen Istrán Kun Istvánnal tudatja megválasztatását.

Stephanus Bethlen dei gratia Tranniae princeps stb.

Spectabilis ac mag^{ce} domine stb.

Salutem stb.

Kegyelmedhez való indulatunktól viseltetvén, akaránk ez itt benn való állapotokról voltaképen tudósítani. Az fiaimnak ott kinn való kiszállásokra nézve ő fölge az fejedelemszszony tanácsi egyenlő akaratajokból ez országot minden vitézlő rendivel együtt ide Kolosvárhoz ez elmúlt hónap 21. napjára öszvehivatván, ő fölge mind az maga beteges állapotját megmondolván, mind pedig vévén eszébe minemű hatalmas nemzetségtől vétetett legyen körül ez szegény haza, úgy annyira, hogy nagy, magnanimus és sok időknék experienciájából tanult férfi embernek is terhes legyen az ittvaló fejedelmi gondviselés, hogy sem magára, sem pedig az szegény hazára utolsó veszedelmet ne hozzon, ez elmúlt hónap 28. napján az országnak mind három nemzetből álló főrendit, követit maga eleiben hivatván, itt Kolosvárat, az fejedelmek szokott szállásán, az az nagy palotában tülök szépen elbúcsúzott és az országnak mind három nemzetből álló minden rendit, kicsintül fogva nagyig az hittül és kötelességhől fölszabadítván, az fejedelemséghől minden közit kivette és így annakutána harmadnappal Fogaras felé megindulván, mi is az országgal minden főrendei-

vel nagy becsülettel az városból ki kísérvén, tőle elbúcsúztunk; az mint penig értjük, Fogarasban talán csak egy holnapot sem fog mulatni, hanem szándékozik Munkácsra kimenni. Így azért az fejedelemasszony országátúl elbúcsúzván, annakutána istennek kegyelmes tetszéséből, noha isten ő szent fölge tudja, mi senkit sem adományunkkal, sem ígretünkkel, sem levelünkkel felőle nem requiráltunk. mindazáltal minden rendeknek egyenlő voxolásokból és akarattjokból, régi szabadválasztásoknak módja szerint senki, csak egy ember is ellent nem mondván fejdké és fejedelmekké választának, sőt voxunkot is más nagy úri rend jóakaró urunk körösztény atyánkfiára adtuk, de az egész ország népe reánk fölkiáltván, egyáltaljában csak föl köllött vennünk. Melyből isten ő szent fölge velünk lévén, kicsin és szegény seregjével s reánk bizott nyájával mint akarjon cselekedni, álljon az ő szent fölge emberi elmétől fölérhetetlen bölcsességes mély tanácsán. Kegdnek akaránk így ez dolgot értésére adni, hogy tudhassa minden gonosz hírek ellen volta-képen mint lött légyen, mert nincs is különben. Ezzel minket igaz jónk akarójának tartván, éltesse az úristen Kegmdet sokáig holdog, szerencsés, hosszú életben. Claudiopoli die 2. Octobris Anno 1630.

Splis ac Magcae D. Vrae

affinis benevolus
Stephanus Bethlen.

Kiről: Ad Spectabilem ac Mageum Dnum Ladislaum Kun.

(Egykorú másolat, hozzácsatolva Péchy és Tasy 1630. oct. 11. kelt leveléhez. Orsz. Itár. Act. Publ. Fasc. 5. ad Num 5um.)

d)

1630. oct. 6-án.

A nagy-szobeni követek levele a tanácshoz: a fejedelem szekereket kér.

Generosi, prudentes ac circumspecti domini observandi salutem et servitiorum paratam commen.

E. N. W. zu ersuchen haben vns Ihr fürst. Gnaden hie-
rin includierte Brieff Gelegenheit gegeben, darinnen Eur fürst.
Gnadt von der Universität 60 Wägen begehret zu itzt vorste-
hender Nothdurft zu geben, da wir allhin die Wägen auch in
der Universität haben angeschlagen vnd ein jede Stat vnd
Stuell auf ihre Portion sorg werden tragen, damit nit ein
mangell mögt einlauffen. Weil es aber sehr von nöten sein
wirt, das wir vns auch in diesem faall nit moegen zurueck
halten, Sondern vnser gebierendes theill mögen einstellen, Als

wolle E. N. W. aus vnserm Stuell auf solche Nothurf 5 gute Wägen zu 8 gutter an jeden Wagen geben und allhier nach Clausemb (sic!) schücken vnd weill Ihr f. g. auch élés begehret ins leger zu bringen vmb gelt, wolle E. N. W. solche 5 Wägen so E. N. W. schieken wirt mit élés als mit haber vnd meel beladen vnd allhier schüeken, damit man nit ander Wägen mögte derentwegen bebürden. Weiter sollen E. N. W. wissen, das eben, als dieses schreiben solt expediert werden, kaam der koch vnd bracht eines Ers. W. Rath schreiben, darin E. W. geschrieben, das wir den W. h. Bürgermeister bey Ihre f. g. solten excusieren, das der f. w. H. nit kundt itzunt compariren, Sollen E. W. wissen, das der f. w. H. Herr Regius schon etlich mall in Namen der W. H. von der Universitet hat bei Ihr f. guadt angehalten, das sie mögen heimgelassen werden vnd der W. H. nach viellem anhalten obtinieret, das H. von den Stuellen mögen heimreisen vnd die H. von den Stätten alle allhie verbleiben, den es sein schon 2 (*kiszakadva*) hin in Ungarn vom Landt bey den Rakiczi, Zolioni vnd Graffen geschickt worden, vmb welcher Vrsachen wegen gar sehr von nöten war gewesen, das der f. W. H. Burgermeister sich als balt solt eingestellet haben, weill es aber nit ist biss dato geschehen, als wolle der W. H. schauen, weil sich alsbalt seiner ehen wegen aufmachen vnd alhier komen, den Ihr f. g. will das, was alhie tractiert vnd verricht, bono modo mögt geschehen, Ghott zu ehren vnd dene armen Vatterlandt zu nutz vnd fromen. Sein hiemit E. N. W. Ghott befoln. Datum in schneller eill Clausenb. den 6. Octob. 1630.

G. p. ac c. d. vertrarum

amici paratissimi
 judex regius ceterique delegati
 c. Cib. nunc. Colos. commorantes.

(*Nagysszebeni levéltár N. C. P. 1525.*)

e)

1630. oct. 17.

Bethlen István levele Prépostvárhoz a kolosvári országgyűlésről.

.nemzettel akar az országnak nyakára ülni, de azok is ottan mindjárt gonosz akarói lennének, hanem kövesse azt inkább ő kegyelme, az mint az atyja idejében vala az dolog, hogy mutasson contentatiot ő kegyelme az fejedelemasszony-nak, s küldjön én kezembe valami 15 vagy 16 ezer tallérről való assecuratoria levelet, melyet én az fejedelemasszony körül való embereknek ígérhessek ő kegyelme nevével, kik az fejedelem-

asszonygyal törekedjenek abban, hogy látván erre való elégtelenségét ő felsége engedje ő kegyelmének, mely személyeknek kész leszek magam jószágát is kötni, hogy ne menjen fegyverre az dolog, hanem per compositionem próbáljuk, ha az fejedelemasszony sponte megcselekedé-é nem-é? De énnekem az jó úr egy körömnnyi levelet soha nem irt, nem küldött, sem egy szóval nem izent érte semmit, némának pedig anyja sem érti szavát, ezt szokták modnani. Az mikor pedig hírünk nélkül az fiamék felültek, azután talán két héttel kezdének kéretni fiamék, hogy mi Rákóczi uramnak küldjük hitlevelünket, de azoknak is megizentük, hogy én lévén mostan méltatlan voltomra, az fejedelemasszony után gondviselője, kiknek szabadságoknak őrzésére erős hittel vagyok köteles, semmiképen fel nem tudom találni elmémel, hazám szabadsága és libera electioja ellen, miképpen adhatnék sine laesione fidei et conscientiae meae hitlevelet, az statusoknak concensusa nélkül, mert ha ezt cselekedném, és ha azonban a statusoknál nem effectuálhatnám, így ő kegyelmét minémű rettenetes keserűségemre és bűmra való gyalázatba és periculumba hoznám, magamat is koporsóimig és koporsóm után is gyalázatos hírben névben. Hanem azt javallottuk fiainknak, hogy ha az ő hivatalokra immár Rákóczi uram kijött közikbe, avagy ha ki nem jött is, de ha az fiainkkal volt valami oly compositioja és ha az kinyilatkozott, mely miatt ő kegyelmének állapotja, urasága, élete periclitálua, így nem kell az ő kegyelme állapotját periculumban hagyni, hanem Váradban bevihetik, onnau kell az stusokkal végezni és tractálni az ő kegyelme állapotjáról, hogy az országnak libera electioja megmaradjon, s az ő kegyelme állapotja is bátorságos karba állattassék. De ha ő kegyelme addig ki nem jött, és állapotja is jövendőre nézve nem periclitáló, így azt javallottuk fiainknak, hogy Patakából ki ne jöjjön, valamíg mi itt országbeli statusoknak elméjeket meg nem vesszszük, kibem én is fáradok jó svádeálásimmal, s azután, ha az Isten arra vezérli az statusoknak elméjeket, hogy ő kegyelmét acceptálják, így Isten áldomásával postán ő kegyelmének értésére adjuk s böcsületes vocatióval hivatjuk.

Ezt az fejedelemasszony búcsuzása és az mi electiónk előtt kilencz egész nappal adtuk értésekre fiainknak, az jura-mentum depositioja előtt pedig 12 nappal, de minékiünk az jó úr mindezekre sem íra, sem izene egyetlen egy ígét is. Hűtvelet egy körömnnyt soha az jó úrnak nem küldtünk, hanem az fiainnak egy szolgám által ugyan akkor mikor az feljül megirt dolgokról tudositottuk őket, ugyan akkor egyszersmind azt izentük: hogy én hűtömre és tisztességemre ő kegyelmét meg nem gátolom s nem ellenzem. sőt azon leszek, hogy jó-

akarókat szerezzek, csak az országbeli statusoknak jóakarátja accedáljon ő kegyelméhez, de az országbeli statusok akarátjok nélkül egy mákszemnyi hitlevelemet soha nem adom s nem is adtam. Ezt pedig tökéletesen praestáltuk is, mert soha egy szóval ő kegyelmét meg nem gátoltuk, soha nem ellenzettük, sőt voxunkat ugyan in scriptis helyes ratiókkal ő kegyelmére adtuk az praesidens kezében, mivel az tanácsurak nagy instantiájokkal nem engedék nyelvünkkel kimondanunk voxunkat. Sőt az electio után is ötöd napig temporizáltunk juramentumunknak depositiójával, váraozván arra, jő-e ki Patakból nem-é? Mert electiónk után is igen jó szívvel készek lettünk volna ő kegyelmének engedni mostani állapotunkat, csak az statusoknak ő kegyelmeknek accedált volna jó akarátjok.

Ezek egy punctig in rei veritate így voltak, akárki mint diffamáljon minket. Valaki pediglen minket különben diffamál, hazud, tisztessége vesztett árulóul benne az áruló.

Az holott pedig írja kegyelmed, hogy ereszteném szabad voxra és választásra az országot, nem fegyver alatt, sem ígélet, adomány, vagy valami simulatióval, csak directe libere, minden rend külön-külön, a kiket gyűlésre szoktak híni, mondanák ki az voxot, és ne karddal, hanem ki-ki maga megalázásával, Istenhez való könyörgésével lenne fejedelem. Valaki mi felőlünk ilyent hirdet, hogy mi ilyen úton s módon assequaltuk volna ezt az állapotot. bizonyságom arra Isten s az egész ország, hogy ebben is tisztessége vesztett árulóul hazud az calumniálkodó áruló benne, mert sem fegyverrel, sem fenyegetéssel, sem szép szóval, sem ígérettel, sem adománynyal egy embert soha reá nem kértünk, de ha minket kérve kértek az emberek, és egyetlen egy az egész ország közül nem találtattott, a kinek külön voxa lett volna, és ha ő kegyelmére egyetlen egy vox is nem ment, mi vétünk minékünk benne uram? Az új voxolást pedig igen jó szívvel készek leszünk admittálnunk, csak ő kegyelme is Váradot bocsássa ország kezébe, és álljunk, mindketten az ország eleibe s feleljünk rá arra, hogy egyikünk is a major parsnak voxa ellen nem törekedik semmi úton és módon. Írja kegyelmed azt is, hogy az statusok féltének, hogy ha minket nem választanak, az mi fiaink mind ellenségképen jönek az országra az hajdúsággal együtt. Ha eféle igaz ok nélkül való calumniálkodást magunk emberségével s magunk megbíráásával nem akarnánk meggyőzni, meg tudánk kegyelmednek felelni érdeme szerint. bár megtanulta volna Ke gyelmed Catotól: Diffamare cave etc. Ke gyelmed is azért efféle beszéd-től ezután kímélje meg magát.

Az mi abbeli Ke gyelmed írását illeti, hogy mi czentől úgy kezdünk sírni, mint szent Dávid Jonathámon, Saulon és

Absolonon, erre Kegyelmednek ezt irhatjuk. Tudjuk azt, hogy mi annak az szent embernek saruja kötelének megoldására nem löttünk volna méltók, mert az Úristennek az kedve szerint való férfია volt, én pedig bűnös férgé vagyok az én Istenemnek, de ha az ő kedve szerént való emberére az ő fiát reá támasztotta, hát mi hogy ne szenvedjük békével, sőt azon könnyörgünk, az mi Istenünknek, hogy az mi Absoloninknak fizessen kegyelmesebben, hogyses mint az régi Absolonnak. Hazánk s nemzetünk romlását bizonyára úgy szánjuk, úgy bánjuk, kinél feljebb nem lehet, de az ellen ez a vigasztalásom, hogy conscientiam nem vádol, mert valamivel az egész kereszténység szokott élni ilyen casusban, semmit mi is abban el nem hagyunk, holott fraterne et sincere legatiók által megtaláltattuk őket, elsőben Apafi György, Lázár István, segesvári királybíró uramék által. Másodsor Cseffey László, Harasztosi Balázs deák, Geleji István és brassai fohnagy uramék által. Most harmad úttal Cassai István és Geleji István uramék által requiráltuk, hogy egy bizonyos ideig való induciát csináljunk, hogy az alatt egymással szemben levén és egymás akaratját értvén sincere et fraterne fogjunk az egyezségről való tractához, és ha ezt sem acceptálja Rákóczi uram, hanem hazánknek régi megrögzött szabadsága s libera electiója ellen, fegyverrel akarna nyakunkra ülni, mi se Isten, se cz világi emberek előtt okai ne legyünk, de Istent segítségül híván valamint hazánk szabadságát oltalmazhatjuk, meg akarjuk oltalmazni. Inmár minden raucort hátra tevén, maga Kegyelmed tegyen ítéletet köztünk, vagyon-é vétünk minékünk szegény hazánk pusztulásában, mert ha ennél is felmenni az dolognak az keresztén vérontás vétünk leszen-é vagy Rákóczi uramé, ítélje meg Isten s ez világi emberek.

Jegyzet: Irva Prépostvárynak V. ö. Marczali 179. l.

(Tunyogi Cs. József gyűjteményéből vett másolatról az erl. múz. egy-let birtokában.)

f)

1630. sept. 21.—oct. 8.

A kolosvári országgyűlés articulussai.

Nos Stephanus Bethlen Dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Sicularum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod illustrissimi, spectabiles, magnifici, generosi, egregii, et nobiles, caeterique universi status, et ordines trium nationum regni nostri Transylva-

niae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 21. Mensis 7-bris anni domini 1630. in civitatem nostram Kolosvár indictis congregati exhibuerunt nobis, et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos supplicantes nobis humillime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratas, et accepta habentes, benigne approbare, ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitiis in civitatem Kolosvár ad diem 21. Mensis Septembris Anni Domini 1630. indictis, celebratis conclusi.

Az mindenható úristennek mélységes bölcsessége, az ki minden világi dolgoknak, és legfőképpen az birodalmoknak és fejedelemségeknek állapotját vezérli, gyakorta minden elme és ítélet felett igazgatván az fejedelmeknek szíveket, úgy akarta az ő hatalmát kijelenteni, hogy az ő titkos ítéleti, ez világon mindenek előtt nyilván legyenek, mely dolog, a minthogy egybűt is sok helyeken, így mostan az mi szegény hazánkban nyilván lévén, láthatóképpen elejekben adja mindeneknek istennek ez világi fejedelemségeken való bölcs gondja viselését. Holott az mi boldog emlékezetű kegyelmes urunknak fejedelmünknek reánk való atyai gondviseléséből ezelőtt egynéhány esztendővel szabad választásunknak régi szép rendtartása szerint, választván ő felsége világból kimulása után magunknak fejedelmül az mi ezelőtt való kegyelmes asszonyunkat, és úgy lévén ő szent felségének akarátja, hogy az elmúlt esztendőben bennünket ő felségének az mi kegyelmes urunknak közülünk való kiszóllításával meglátogasson, magunknak azon kegyelmes asszonyunkat fejedelmünknek ismervén, alázatos hívségünket is ő felségéhez fogyatkozás nélkül mutatni akartuk. De mikor ő felsége látván körülünk az mostani felháborodott állapotokat, magunkra való gondviselésért és vigyázásért nekünk országul generalis insurrectiót és gyűlést promulgáltatott volna; vévén azt kegyelmesen eszében, minémű nagy fáradságot és vigyázást kívánjon ez országunkra való gondviselés, és maga állapotját is bölcsen meggondolván, sok és nagy ítéletű fejedelmeknek is dicsíretes példájokat előtte viselvén, mikor országunknak minden statusit maga udvarában, itt Kolosvári városban felhivatta volna, személye szerint közünkbe jövé, maga ingyen szabad jó akarátjából senkitől nem kényszerített-

vén, mikor ingyen sem remélettük, és vártuk volna, töllünk országúl elbutsúzóék, és fejedelemségét resignálá mindeneket kitsinytől fogva nagyig magához való kötelességétől felszabadítván. Melyet mi, mikor láttunk volna, vévén eszünkben, mely káros és veszedelmes dolog volna akármely kevés ideig is fő nélkült lennünk, közönségesen országúl azon napon öszvegyülvén, az mi régi szabad választásunknak rendi és módja szerint, Nagyságodat kegyelmes urunk, fejedelmünk ké és urunkká választottuk, kérvén alázatosan azon Nagyságodat, hogy e szegény hazánkra való gondviselést Nagyságod felvenni ne nehezeltjen. Noha pedig Nagyságod sok helyes és méltó ratiókkal magát az hivatalból mentvén, hogy erről másképpen gondolkodnánk bennünket intett volna, mindazonáltal, az mi alázatos sokszori könyörgésünk (*által*) meggyőzöttetvén, azután, mikor az Nagyságod közénkbe küldött propositiójából megértettük volna Nagyságodnak országunkhoz, úgy mint édes hazájához és mindnyájunkhoz való kedves atyai indulatját, mivel nem tekintvén Nagyságod a mi szegény hazánknek gondos, terhes és bizonytalan állapotját magát az mi szabados egyező értelemmel való választásunk után (melyet egyedül csak a nagyhatalmú istennek vezérlésének és kegyelmes providentiájának tulajdonítunk) Nagyságod magára ez szegény hazának fejedelemségét és gondja viselését felvette: azokáért mi is ez Nagyságod hozzánk való kegyelmességéért Nagyságodnak mint természet szerint való fejedelmünknek egész országúl mindnyáján és egyen-egyen hívséges és alázatos szolgálatunkat ajáljuk és ígérjük, et tam in prosperis, quam in adversis rebus, ac statibus, Nagyságod hívsége mellett élni és halni akarunk, nem kedvezvén ebben se magunk személyének, sem értékünknek, sem jószágunknak, melyet homagiumunknak depositiójával is confirmálunk, kérvén az mindenható úristent azon egy szívvel, lélekkel, Nagyságodnak adjon erőt elégségest, egészséget az mi szegény hazánknek békességesen való guberniumára.

Articulus I.

Fogaras várát, hogy ő nagysága kiváltsa könyörögnek, és azután, hogy ő nagyságát contentálják, róla ígérük.

Vesszük eszünkbe kegyelmes urunk magunk is értjük az Nagyságod propositiójából, mely sokféle való expensák kívántassanak naponként, mind a közönséges megmaradásra Nagyságod udvara népének fizetett katonáinak intertentiójokra, mind pedig mindennapi asztala tartására, melynek főképpen Fogaras várából kellene kiteljesíttetni; könyörgünk azért Nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy Nagyságod

tegye szerit Fogaras várának és ahoz tartozó jószágoknak az váltáságának és Nagyságodat miképpen kellessék contentálni arról, ez jövendő generalis gyűlésünkben országúl annak modalitását felkeressük, úgy hogy Nagyságod contentus lehessen véle

Articulus II.

Hogy az hat latos karikás poltura harmadfél pénzben elvétessék mindenütt, végeztetik.

Mivel pedig kegyelmes urunk látjuk az garas pénznek naponként való fogyatkozását, minthogy sehol sem cudáltatik és noha némü-némü difficultásokat találhatnánk abban is, mindazonáltal az nagyobb szükségre tekintve, végeztük országúl, hogy az mostani hat latos karikás poltura indifferenter mindenütt elkeljen országunkban harmadfél pénzben, és Nagyságod is tárházában annyiban bévétesse, de ha vagy egyvagy másképpen deterioráltatik, az ros poltura erővel senkiruc ne vettessék, hogy azzal is az szegénység ne fogyatkozzék.

Articulus III.

Az ország reposituma felől ő nagyságának plena auctoritás engedtetik.

Értjük kegyelmes urunk Nagyságodnak izenetiből azt is, minémü véletetlen és gondolkodás kívül való dolog történt légyen mostan Nagyságod és egész országúl ellenünk Rákóczy György uramnak Váradra való beszállása és reánk való ügyekezeti miatt, mely elejitől fogva való szabadságunknak teljességgel nyilván és hallatlan való romlására néz. Melynek oltalmazásáért Nagyságoddal együtt fejünk felállásáig készek lévén minden szükséges mediumokat felkeresni, az minemü repositumunk országúl az boldog emlékezetü kegyelmes urunknak legatiójokat Szamos-Újvárbán volt, hogy ilyen szükséges állapotunkban Nagyságod is hozzá nyúlhasson, és magunk megmaradásunkért, reánk abból is gondot viseljen, végeztük és Nagyságodnak arra plena auctoritást is adtunk, holott ennél nagyobb és megmaradásunkra nézendőbb állapotunkban semmi időben azt nem erogálhatnók.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso, praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione, variatione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbavi-

mus, offerentes nos benigne, quod premissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in praescripta civitate nostra Kolosvár, die 6^a mensis Octobris Anno Domini 1630.

(A Halmágyi-féle gyűjteményből.)

XIV.

1630. oct. 3.

Esterházy levele a fejedelmhez, erdélyi rendekhez ifj. Bethlen István és Zólyomi támadása ügyében.

Ad gubernatorem Transilvaniae.

Illustris etc.

Nem exaggerálom az Kegyelmed fiainak alkalmatlan cselekedetét, hanem hagyom azt a maga ítéletire, de igazán mondom, ugyan iszonyodom ez nagy esztelen és vakmerő cselekedeteken, ki mivel mindenestől ellenkezik az jó békességgel és az diplomáknak az ő conditióival, méltán kívánjuk Kegmetektől, hogy ha nem akarója cselekedeteknek, az mint el is hitük, avagy hallgatásával részesülni nem akar Kegtek gonoszságokban, támadjon ki ellenek és szállítsa le őket, hol penig magának elegendendő erejét arra nem látná, conjunctis viribus szállítsuk le őket, kire mi készek is vagyunk és rendelést is tettünk fölé (ezt kívánván az köztünk való coufoederatiók), csak mennél hamarább kívánjuk az Kegmetek erre való resolutióját.

Egyébaránt külömbet cselekedvén Kegmed, kit semmi képen nem hihetünk, nekünk az jó békességnek és hazánkknak oltalmára minden mediomokat valamit föl tudunk találni, föl kell keresnünk, assecurálván Kegteket, hogy mi sem az fejedelemasszony, sem Kegmetek, úgymint az ország ellen fegyvert kezünkbe nem veszünk, csak az mint iránk, Kegtek az két ifjúnak excessusinak az fölül megirt mód szerint akarója és javallója ne legyen, s ha szintén mi hadi indulatot látand is Kegtek, bizonyosan egyébre ennél ne vélje, hanem hogy az magunkét recuperálni akarjuk és édes hazánkknak oltalmat inditanunk. Tartsa etc. 3. Octobris.

Az fejedelemasszonynak.

Minémű alkalmatlan dolgot indítottak légyen váradi kapitán uram és Zólyomi Dávid az szent békesség és diplomák ellen, szemével látja Felsőged, kit mivel úgy hisszük, hogy mind Felsőged s mind az Felsőged országabélieknek elleue

vaygon cselekedetek, Felgedet kérem, kénszerítse minden úton azt az két fölfuvalkodott ifjat, hogy szálljonak le, kit ha cselekedni nem akarnak és maga Fölséged ellen is opponálták volna magokot, tudósítson sietve Fölséged róla s mi az confoederatióknak és diplomáknak continentíája szerént, készek vagyunk assistentiát szintén oda he is Fölségednek adnunk és egy akarrattal ez jó és szent békességnek rontóit büntetés alá vennünk, kiről hogy Fölséged sietséggel választ is adjon, kívánjuk Fölségedtől. Tartsa etc.

Az erdélyi tanácsnak.

Minemű reméntelen vakmerőségnek adta légyen magát váradi kapitány uram és Zólyomi Dávid s miket is patrált a mi kegyes urunk ditiójába az békességes diplomák ellen, nilván vaygon Kegteknél, mely cselekedetek akárkinél az szent békességnek megbántásával egy hatalmas római császárnak minemű nagy contemptusára is légyen az az ő dolgok, könnyen megítélheti is Kegtek s el is liheti, hogy megkezdték ő fölgét is fárasztani minden méltó ok és mód nélkül való indulatok, kinek leszállítására és szegény hazánk oltalmára s a tőlünk elfoglalt és esküdtetett ő fölge hivei és szolgálai recuperatiójára is, noha már mi is minden dispositiókot tettünk: mindazonáltal írván mind ő fölgének, az fejedelemnek is, és mind gubernátor uramnak is akaránk Kegteknak is megirunk, és kívánjuk Kegmetektől, hogy ezt a két ifjúnak cselekedetit ne csak megszállítsa, de illendő animadversióban is vegye, cum sufficienti satisfactione suae mattis caesareae ac etiam regni, melyben ha mi difficultása volna Kegmeteknek avagy erőtlensége, in vigore diplomatum készek vagyunk assistálni Kegmeteknek és illendő segítséget is adnunk, elhívén tökéletesen, hogy mi az jó békességnél és csendességnél semmit egyebet nem kívánunk. Erre penig sietve választ is várunk Kegmetektől. Tartsa etc.

Ad status et odines trium nationum Transylvaniae.

Im szegény megkeseredett nemzetünk közt hazánk tüzőnek üszöge meg sem aludhata, hogy némely csekély elméjű ifjak, nagy magok gondolatlanúl és vakmerőven még új tüzet indítanak nemzetünk közt, s az természet szerént való ellenségnek öröme s magunknak is veszedelmes kárára és gyalázatjára és contra jus gentium is contemnálnván minden végezéseket, hitleveleket és erős diplomákat, nilván való hitszegéssel bontják föl nagy sok gonddal és munkával szerzett egyességét és békességét megkeseredett nemzetünknek és édes hazánknak,

kit, hogy tovább ne serpáljon és valahogy utolsó veszedelem bennünköt ne találjon, szükséges hogy ennek tempestive obviáljunk és először is, mivelhogy Kegmetek közül szaladott ez tűz ki, Kegmetek oltsa először is el, kire ha elégtelensége volna Kegmeteknek, kit nem reméllünk, mi mind az jó szomszédságnak és egyességnek megtartására nézve s mind békeségnek oltalmát tekintvén, készek vagyunk assistentiát adunk Kegmeteknek ; hol pedig sem maga, sem az mi segedelmünkkel azt be nem igyekeznek szállítani Kegmetek. félő, hogy azoknak cselekedeteknek javallójának ne ítéltessek Kegmetek is közönségesen ; de egy szóval az szent békesség és az köztünk való diplomák azt kívánják, hogy ne csak megszállítsák ezt az két ifjúnak mód nélkül való indulatját, de érdemek szerint való büntetéssel is légyen ellenek, tanquam contra publicae pacis turbatores, hogy így megmutassa ezzel cselekedetekhez való idegenségeket. Erre pedig Kegmetektől mindjárt választ is várunk sietséggel. Tartsa stb.

K o r n i s u r a m n a k .

Az Kegmed levelét elvettem, egy szóval, bánom, hogy ily távol vagyok Kegmetektől, mert az állhatatlan és nyughatatlan emberek között, míg leveleim oda mennek avagy az Kegmetek irási hozzám jűnek, azonban változik az állapot és úgy vagyunk, mint az kik az Babilon tornyát rakják volt, hogy in tempore nem érthették jól egymást ; mindazáltal ugyan gondot kell azért viselnünk, hogy valami bolond marczonák miatt utolsó ruinában szegény hazánk és nemzetünk ne jusson, kiről mindenféle való rendeléseket is tettünk ; hanem vagyon csak e három dolgról a kérdés. Első, ha ugyancsak a két ifjú indulatja-e ez, a mit cselekedtek, avagy titkon is több complicesi is vannak ; másik, ha valóságosan akarja-e Kegtek őket megbüntetni s cum satisfactione quidem suae mattis caesareae et regni avagy nem ; harmadik, ha szükséges-e és akarja-e Kegmetek a mi assistentiánkot ebben az ő büntetésekben, avagy magát arra elégségesnek véli. Ezekhez járulván az is, hogy az tőlünk elesküdt hajdúságot mint akarja felszabadítani Kegmetek mostani új kötelességétől, holott ha söprei volnánk az embereknek is, nem tudom tovább mint szenvedhetnénk el ennye indignitást és noha a mint Kegmed is írja, mi elhittük, hogy semmi híre Kegmeteknek, annyéval inkább tanácsa nem volt a két ifjú cselekedetiben, mindazonáltal, hogy valamint az meglett dolgok után, azoknak javallójának ne ítéltessek Kegmetek, azt úgy vihéti végben, ha elevenen és serényen fogja az ifjak ellen az dolgot, és ha minden tekintet nélkül érdemlett büntetésekben is veszi őket, mind az kik in flagranti

crimine is vadnak, kire, a mint irám, ha secure nem érkezhettek Kegmetek, köteles arra is, hogy az mi segedelünkkel is végben vigye azt. Egyébaránt nem örömost mondanám ki, de tartok tőle, hogy participál Kegmetek azoknak excessusokban, a kik az törökhöz folyamodtak, s úgy hiszem, mindent ígérnek is nekik s a többi között féltse Jenőt is Kegmetek, s nem jó Váradnak is birodalma ő kezekben, mert a passio és desperatio sokra szokta az embereket vinni; ugyanakkor volt nekem is követem Budán, a mikor az ő emberek ott volt s annyét értettek az dologban, hogy úgy bér és jutalom nélkül segedelmet az török nekik nem ad, melyet el kell hinni, az mi ezeken az ifjakon fog állani, hogy abban az töröknek meg sem fogyatoznak, kiváltképen ha Kegmetek tempestive rájok nem vigyáz és őket le nem szállítja. Im mi is itt ezekre nézve fegyvert vettünk az kezünkben a békességnek és hazánknak az ő oltalmára s leveleinkre választ vévén Kegmedektől, azt fogom míelni, a mit az közönséges egyesség és magam hivatalja fog tőlem kívánni. Az imperiomi dolgok feliciter succedálnak, istennek neve dicserdessék. Az francziai királylyal való végezés szintén a fine finali vagyon. Az svékus penig, az mikor irtam vala Kegmednek, hogy elment, Prussiába ment volt segítségért, ott volt valami kevés népe, s azt vitte el magával s meg visszament Pomerániában, kiről mit irnak, im oda küldtem Kegyelmednek. Alkalmasint kimutatta már tehetségét, jól meg is ütögették három vagy négy izben is, minthogy elsőben igen akarta az dolgot s most igen megcsekkent, irt az electoroknak és embere is volt ott Ratisbonába, s úgy hiszem, hogy a fegyverfogó királyok közül egyik sem vall ilyen kuarczot, (*igy!*) mint ez, noha megesett azoknak is. Tartsa.

Kirül: Ad dnum principem Transylvanie et diversos, diversae literae.

(Minuta az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 5. N° 6°.)

XV.

1630. NOV. 19—20.

a)

Esterházy levele az erdélyi vendekhez.

Ad status et ordines regni Transylvaniae 19.
Novembris 1630.

Sples, magci, generosi, egregii nobiles, prudentes item ac circumspecti, fratres affines et amici observandissimi.

Quamvis multorum forte opinione, praesens Vrarum
Dominationum negotium nos minus concerneret, quam sen-

tiamus, videntes tamen imminens carundem ex eo periculum, amore gentis nostrae inductus, cum praesentibus D. Vras, requirendas esse volumus.

Et primo quoque negare non possumus nos modernam principis ipsorum mutationem invites intellexisse, scientes pro certo mutationem omnem periculosam esse. Quo facto, non solum potentissimos duos imperatores, inter quorum potestatem exigua haec gens nostra posita est, commoverunt Vrae D. verum aliorum quoque minus decorae et inordinatae dignitatis cupidinem causerunt. His nihilominus relictis non possumus cupere, quod jam Dom. Vrae post depositionem unius principis, alterum elegerint, attamen de tertio principe quaestio est inter V. D. et ideo solum nunc quoque convenerint. In quo licet videantur V. D. liberam electionem praetendere, sed, bona venia loquor, qualis est ista libera electio, cum is, qui intra spatium trium mensium tertius princeps D. V. cupit esse, principalem regni portam jam occupavit, armis conditiones praescripsit et unam provinciae partem possidet et sic vult eligi.

Bonum est itaque intelligere Dom. V. Rákóczium S. Romanorum imperatori, dno nostro clem^{mo}, corporale juramentum praestitisse ac ejusdem subditum esse, sine cujus facultate et permissione se ad hoc, quod intendit, nullatenus movere potuisset, praecipue servitores suae mattis dui sui clemen^{mi} ab eadem abjurando, sibi quoque devincendo et contra illos concitando, cum quibus sacr^{ma} Romanorum imperatoria mattas, dnus noster clemen^{mus} confoederata erat, assecurando eos, ut nec per se turbabit, nec per suos turbari permittet. Cum itaque tali ratione dnus Rákóczy, tam contra auctoritatem et diploma suae mattis caesareae, quam vero statuta regni plurimum impegit, rogamus amice D. V. perpendant penitius, quid faciant, nam esto, secure sibi persuadere possint D. V. imperatorem Romanorum dnum nostrum clementissimum nolle liberam ipsarum electionem impedire, sapienter tamen judicare poterunt, utrum sua mattas caesarea ad inculpatam honoris et existimationis suae tutelam non sit obligata. Unde si afflictam gentem nostram, aut D. V. dulcissimamque patriam ipsorum aliqua pericula comitabuntur, cui alteri, praeterquam sibi ipsis imputent, non videmus. Nec parum metuimus. ne ubi cum domini Rákóczii respectu, sibi ac patriae suae quietem et tranquillitatem quaerere vellent D. V. ibi contrariam inquietudinem invenient. Nam si quam mutatio dnae principis causavit difficultatem, solaque cessit principatui, non desunt modi, quibus D. V. dnum nostrum clemen^{mm} in realitate informare possent, quo Sua M. C. clemen^{me} intellecto, ne dubitent, cum

maximae clementiae ac D. V. permansionis amantissimo monarcha causam suam regi.

Quantum nos concernit, videntes tam varias et periculosas mutationes, necessitati sumus in absentia Suae M. C. cum certo exercituum numero, pro defensione limitum nostrorum ac Suae M. fidelium, hinc nos movere, cupientes illos etiam protegere, qui contra diploma et assecurationem dni nostri clemen^{mi} impedirentur. Eapropter rogamus amice D. V. velint haec in accuratam deliberationem prius assumere et sic tandem in electionem Rákóczii manum immittere (si quid tale intenderent) ne aliter suae mattis c. dni nostri clemen^{mi} dignitas violetur, quam D. Rákóczy moderno suo facto plurimum violare veritus non est et posset etiam liberam D. V. electionem impedire.

Porro dum recte praesentes expedire vellemus, advenit magcus D. Steph. Haller, cum quo de his omnibus copiose conferendo, copiosam de his ac aliis etiam rebus intimationem ab eodem intellecturae sunt D. V. Quo respectu, ut ultimam suam resolutionem, si quam huic intentioni nostrae repugnantem vellent moliri, ad reditum etiam ipsius dni Haller V. D. differant, sincere rogo easdem. His etc.

(Fogalmazvány az orsz. ltárból. Act. Publ. Fasc. 5. ad Num Nüm.)

b)

1630. NOV. 20.

Bizalmas levél névtelentől az erdélyi ügyekben.

Szolgálók Kegyelmednek mint uramnak kedves sógoromnak, áldja meg Isten minden javaival Kegyelmedet nagy boldogúl.

Mi itt Nyitra táján ötezer emberrel levén csak az jó alkalmatosságot várjuk, azonnal minden hadainkkal megindulunk. Az erdélyi új fejedelemnek követét Haller István uramot kedvesen fogadtuk, a kinek tegnap az császár ő felsége consensust is küldött az cancellarius által, kivel ma nagy örömmel Haller uramot elbocsátjuk, de annak az consensusnak minemű exitusa leszen, szánja meg az Isten az magyar nemzet között való rútvérontást; annak okáért, ha az új fejedelem eszében nem veszi magát, azon vagyunk, hogy most egynehány napig kedvezzünk neki, és az erdélyiekkel Rákóczy uramot megtréfáltassuk, hogy az meglevén Rákóczy uramot is oly bosszúság viselje, kinek exitusa alatt mi is elszánt akaratumkat végben vigyük. Ma Sellyére megyünk, consultandi gratia

az *hajdúsággal is minden jót végezhesünk, azokhoz igen bízunk*; az vezérnél is oly követünk vagyon, a kivel megüzentük, hogy ha ők az gubernatort confirmálják, mi is azt fogadjuk, hogy ő ellene semmit sem indétunk, de ennek is jaj az exitusa. *Csak szintén ez irásom alatt Rákóczy uram ö nagyságának küvete (irta), hogy ma ide érkezik, az ki bár ez előtt bár két holnappal jött volna, nem hiszem, hogy azt elbocsássuk az fejérvári gyűlésig, azért Kegyelmed édes sógorom, minden igyekezetivel azon legyen, hogy ezeket ijjele-nappal adjuk tudtokra, mind az két új fejedelemnek, az kik, ha magok között összevesznek, mi békeltessük őket etc.*

Tartsa meg Isten Kegyelmedet sokáig jó egészségben.
Költ Nittran, die 20. Novembris Anno 1630.

Kegyelmednek

igaz atyafiúi szeretettel szolgál.

Czím: Az nemes és vitézlő Reött Orban uramnak, nekem jóakaró uramnak, kedves atyámfjának sógoromnak adassék ez levelem.

Kirül más irással: Nincs neve, de meg kell tartani.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XVI.

1630. decz. 1.

Nagy Pál tudósítja Rákóczyt megrálasztásáról.

Éltemig való alázatos igaz szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, mint kegyelmes uramuak. Aldja meg Isten Nagyságodat minden javaival.

Az Isten Nagyságodat kegyelmes uram ma 1. Decembris választá fejedelemségre és az egész ország is, mely fejedelemségében tartsa meg Isten Nagyságodat sok esztendeig szegény hazánknak megmaradásá[ra] én is legkisebb, méltatlan szolgálója levén, Nagyságodnak szolgálhassak éltem fogytaig. Kékedi uram kegyelmes uram mindeneket ért, Nagyságod fogadja meg hamar, mert az mi tetszésünket is mondja Nagyságodnak. Tartsa meg Isten Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben etc.

Datum Segesvár, 1. Decembris Anno 1630.

Nagyságodnak

igaz alázatos szolgálója
Nagy Pál m. p.

Külczüm: Az én kegyelmes uramnak Rákóczy Györgynek adassék ez levelem.

(Eredetije a magy. kir. orsz. levéltárban.)

XVII.

1630. DECEMBER 1.

Jelentés Rákóczy hadi készületeiről.

Splis et magnifice ac generosi domini patrone amici et collegae observandissimi.

Servitiorum stb. Cessavimus hactenus a scribendo, sicut et novi principes vinculo initarum per mutuam colloquium induciarum adstricti in materia subministranda. Nunc effluxo pene jam tempore praefixo, quod est quinta dies Decembris, comitiisque Transylvanicis inchoatis, Rakoczi non levibus spei fulcimentis, utpote favore multorum numero militum, subsidio Haydonum et quod maximum prouti fertur Turcarum ope ac voluntate, imminet Transylvaniae de principatu fere securus. David Zoliomi cum mille circiter equitibus, Debreczini est ab aliquot diebus, Haydonibus intentus, quorum e singulis oppidis selectissimos non plures tribus quatuorve secum in Transylvaniam in signum et ostentationem eorum fidei sibi adstrictae et obligatae assumet Rakoczius, reliquis domi ad tutandum sua relictis. Aliquos insuper, quorum fides ei suspectior fuerat, Varadinum in custodiam interea abductis. Uxor ejus Patakini omnia, quae obsidionis sunt, magno studio parat. Transfugia jam a nostris inchoata, ductores quidam e campestri militia, Joannes Kowach et Joannes Racz cum equitum suorum turma, Rakoczÿ partes secuti sunt, sollicitantur et reliqui; nec dubium brevi plures id ausuros, nisi nervo belli, qui pecunia est, adstringantur. Vulgatum apud omnes Rakoczius acquisito principatu, septem comitatibus manus injecturum, hoc enim pacto Turcae favorem sibi conciliasse perhibetur. Proinde quantum intersit reipublicae et suae matris dni nostri clementissimi requisita gliscendi malo accomoda in tempore curare palam est.

Quod reliquum de personis, quae molimina Transylvanorum expiscantur precio conducendis juxta requisitionem inelytae camerae die 22. Octobris factam, dedimus operam sedulo. Sed non diffitemur defectum idonearum, praesertim ultra Tybiscum. Quantum nihilominus in nobis erit faciemus inelytam cameram, si non occulta causarum, saltem eventus rerum in tempore scire, quanquam brevi omnis conatus Transylvanorum et Rakoczi in propatulo erunt. In reliquo splm ac mgcam et generosas dominationes vestras diu felicissime valere dedideramus. Cassoviae, die prima Decembris Anno 1630.

P. S. Finiveramus, cum supervenit nuntius Stephanum Bethlen seniore non nolle cedere Rakoczi et conscribi mili-

tem a provincia. Adeo variat fama de mobili illa gente et provincia.

Splis ac magcae generosarumque dom. vvarum

servitores addictissimi

Sacrae caesareae et regiae mattis pro-
ventuum partium regni Hungariae su-
periorum administrator et consilarii:

Sigismundus Péchy m. p.

Caspar Tasy m. p.

Külczim: Sp. ac m. et gen. dnis N. N. . . . camerae hung. prae-
fecto et consiliariis stb.

Más kéz: 11. Decembris 1630.

(Eredeti két pecséttel ellátva orsz. Itárban. Act. Publ. Fasc. 5. N° 12°.)

XVIII.

1630. decz. 20—29.

A fehérvári országgyűlés végzése.

Nos Georgius Rakoczi Dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregij et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitjs, ad diem vigesimum mensis Debembris, anni domini millesimi sexcentesimali trigesimi in civitate Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitjs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos acceptaque habentes, benigne approbare ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitjs in civitate Alba-Julia ad diem vigesimum mensis Decembris anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo indictis celebratis conclusi.

Minémű csudálatos kimondhatatlan. kegyes atyafi gond-
viselése legyen az mindenható felsőges bölcs istennek ez vilá-
gon lévő birodalmoknak és állapotoknak igazgatására szegény

hazánknak ez esztendőben lévő sok rendbéli változásból nyilván és igen világosan megtetszik; elannýira, hogy ha annak az nagy hatalmú szent istennek providentiája, ingyen való kegyelmessége egész országúl mellettünk nem lótt volna, szegény hazánknak Isten után bódogúl idvözült kegyelmes urunktúl acquiráltatott, nagy sok munkával, fáradozással kerestetett kicsin békessége utolsó veszedelmére és romlására következhetett volna. Holott annak az bódogúl idvözült kegyelmes urunknak keserves halála után az felséges Brandeburgica Catharina fejedelmünk immediate succedálván az fejedelemségben, noha egy kevés ideig bírta és gubernálta szegény hazánkat, de ő felsége érezvén és megtapasztalván magában, az erdélyi fejedelemség, mely súlyos és terhes gondviseléssel járna és régáltatnék, ő felsége gyenge és aszszony emberi erőtlen állapotja miatt hazánknak nagy veszedelme nélkül, és magának is nagy fogyatkozása nélkül meg nem felelhetne, mikor ő felsége szabad akaratjából ereje felett való gondos fejedelemségét resignálta volna, és újabb fejedelem választásról kellet volna gondoskodnunk országúl: megemlékeztvén, hogy az tekéntetes és nagyságos öregbik gróf Bethlen István urunk az gubernatorságunk tisztít országúl mindnyájunknak consensusából, mind ő felségének az üdvözült urunknak ez országban létiben s mind pedig ez ország határin kívül hadi expeditiókban lévén ő felsége occupatus tíz esztendeig, dícséretesen viselte, szegény hazánknak szabadságít és törvényit mint igaz hazánk fia igyekezte oltalmazni; ilyen szép és dicséretes magaviselésit ő nagyságának mi is egész országúl előttünk viselvén, hogy ő nagysága igazság és békeség szerető, köztünk nőtt és nevedett, szabad választásunkból választottuk volt ő nagyságát országúl három nemzetúl urunknak és fejedelmünknek solenniter inaugurálván. Ő nagysága azért ilyen solenniter választott és inaugurált fejedelmünk lévén, Nagyságod is azt nem értvén és nem tudván, nézvéen csak az előbbeni itt ben való bizontalan állapotoknak mi voltára és egyéb veszedelmes indulatokra, nemzetihez való igaz szeretetiből akarván annak szolgálni, nyugodalmas helyéből nagy uraságából kimozdulván, és ő nagysága akkori fejedelmünk is megértvén és kegyesen előtte viselvén az közönséges megmaradáshoz való szeretetit, hogy az keresztyén vér hazánk pusztulásával ne romoljon, sem pedig az egymás között való egyetlenség miatt az egész magyar nemzetség az szomszédsághéli idegen nemzetségeknek praedálására ne tétessék, mindnyájunknak egyenlő akaratból való fejedelmi szép állapotját, (az mely állapot másakat is életeknek veszedelmével meg szokott győzni, ő nagysága azon győzödelmet vévén), azt országúl kezünkben szabad választásra

bocsátotta, mindnyájunknak kötelességit felszabadította mindeneknek hallatára sok szép jóságos cselekedetiről való dicséretet tévén Nagyságodról, igaz indulatból Nagyságodat minénkünk ajánlotta, keresztyéni szép irásában való voxával is Nagyságodat javallá és választá. Mi is országúl ő nagyságának hozzánk való sok rendbéli kegyelmességiért valamit ő nagysága velünk mind publice s privatim gubernatorságában avagy méltóságos fejedelmi állapotjában cselekedett, kiválképpen, hogy ő nagysága minket egész országúl és édes hazáját oly igen szerette, hogy érettünk és békességes megmaradásunkért magát megaláztatván, szabad jó akaratjából fejedelemségét resignálá, teljes éltünkben ő nagyságának háládóképpen megigyekezzük szolgálni. Mind ennyi változások között is nem tekintvén az mindenható Úr a mi bűnös és igen gyarló voltunkat, Nagyságodat bizony kegyelmes urunk fejedelmünk, (kit még az nagy véghetetlen irgalmú szent Isten ez marokni kicsin magyar nemzet között megtartván) közinkben szállított nemzetünknek és hazánknak megmaradására, fejünk felébe állatott, nem különben mint Dávid királt az sidó népnek igazgatására és gubernálásra. Nagyságodat mi három nemzetül, egész országúl, nemcsak igaz keresztyén magyar vérből álló fejedelmünknek, hanem magunk tagunk vérünknek ismervén, mivel az Nagyságod atyja is ennek ez szegény hazának fejedelme volt, és Nagyságod gyermekségében is köztünk lakott, forgott, ifjúságátúl fogván pedig szegény hazánknak is oly állapotiban és dolgaiban forgott, hogy édes hazánknak megtartására, gubernálására, sebeinek kötözésére, orvoslására nemcsak igazgató mestere, hanem másoknak is jó példaadója lehet, el is hittük azt, hogy nemkülömben mint az édes atya, anya, gyermeket, úgy Nagyságod is szegény hazánkat apolgatja és nyúgotja.

Mi is országúl, három nemzetül, kicsintül fogva nagyig Nagyságodhoz fejenként ilyen nagy reménségben és bizodalomban lévén, noha Nagyságodnak hazájában is nagy urasága és méltósága volt, mindazáltal az felséges Isten Nagyságodat minekünk onnét kiszóllítván, ez elmúlt segesvári gyűlésünkben, ez szegény hazának régi jó szokása szerint, fejedelmünkké választottuk; mostan székiben ültetvén ez országban fejedelemségre solenniter inauguráljuk, Isten és ez világ előtt fejedelmünknek ismerjök és valljuk.

Mely dolognak bizonyosh erősségiért az szokott és mostan leirott hitnek formáját Nagyságodnak az Váradra küldött conditiók szerint az végre kívánjuk Nagyságoddal elmondatni, hogy az nagyságod méltóságos fejedelemsége és hittel erősítendő szövetsége miközöttünk egész országúl oly változhatatlan igaz-

sággal és tökéletes szentséggel áldassék meg, hogy szegény hazánknak mostani szép tündöklő békessége sok üdőkig Nagyságoddal egyetemben megmaradhasson és virágozhassék.

Ezek után kegyelmes urunk, egy szível s akarattal választott fejedelmünk, noha az mi menybéli istenünk az mi bódog üdvözült kegyelmes urunkat fejedelmünket ezelőtt esztendővel ez árnyék világból kiszóllítván megszorított valamindnyájunkat: mindazonáltal azon menybéli istenünk, mivel sok külömb-külobbféle változások után is mostan nagyságodat minékünk fényes napunkká csillagunkká tőtte és változtatta, ha sok ezer szánc és megannyi nyelvünk volna is, még is az úristennek elég hálákat adni nem tudánk. Mindazonáltal amaz mondás szerint, *in magnis et voluisse sat est*, ő felségének mint kegyelmes istenünknek ilyen nagy véghetetlen kegyelmességéért méltó hálákat adván, áldott és szent légyen dicsőséges nagy neve; ma Nagyságod minékünk mint Salamon és Ezechias adatott fejedelmül. Szübbeli nagy fohászunkkal kérvén ő szent felségét, hogy az miképpen ezeket az szent királyokat megáldotta volt lelki bölcsességgel, Nagyságodat is áldja, szentelje meg bölcseségnek, igasságnak és vitéz bátorágnak lelkével, és minden helyeken tündököltesse jó hírrel névvel, szegény hazánknak pedig egész három nemzetül örökös megmaradására.

Megemlékezünk arról is kegyelmes urunk, hogy ez elmúlt segesvári gyűlésünkben Nagyságodat fejedelmünkévé választván, bizonyos főúri és nemes renden való követünket solenniter legálván Nagyságodhoz Vároddá, néminémű bizonyos conditiókat is küldvén ő nagyságoktól és kegyelmektől Nagyságodhoz, melyeket Nagyságod kegyelmesen acceptálván, azokat *in futuram rei memoriae* akarók verbotenus ez articulusinkban inserálni; mely conditiók rend szerént így következnek.

Articuli et conditiones universorum procerum, magnatum, et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eisdem annexarum, quibus jam electus princeps dominus dominus noster clementissimus Dei benigne sum principatum tenere atque tueri debeat.

I.

Mivel az előbbeni kegyelmes urunk teljességgel az mi megmaradásunkért és szegény hazánknak veszedelmének eltávolztatásáért, igaz keresztyéni indulatjából (magát igen meg-

alázván), cselekedte azt, hogy fejedelmi méltóságát resignálá, és újokban való electióra szabados voxot engedne ez nagy szeretetiért és indulatjáért ő nagysága, az mostani újonnan választott kegyelmes urunk, ő nagyságát előbbeni uraságában, jószágiban minden illegitimus impeditorok ellen megoltalmazza és manuteneálja, és sem az mostant kegyelmes uránk, sem ő nagyságának alatta valói ő nagyságának méltóságát, böcsületit meg nem sértik.

II.

Mivel ő nagysága igaz, legitime eligáltatott s inauguráltatott fejedelem volt, ő nagyságának minden collatióit, donatióit, inscriptiót, annuentiáit, valamelyek legitime emanáltattának, ha kik olyak vadnak, intacte et ilibate megtartja, és meghagyja azokban.

III.

Hogy az fényes portától soha semmi üdőben el nem szakad, sem az országot elszakasztani nem igyekezik, hanem mindenekből kedvét keresi, és ahoz illendő obsequiumát praestálja, Erdélynek az török császárral való frigyét intacte megtartja, és az portára járandó követeket is az előbbeni dicséretes fejedelmeknek szokások szerint expediálja.

IV.

Hogy sem római császár ő felsége, sem egyéb keresztény fejedelmek és szomszéd országok ellen hadat ő nagysága offensivae, ha okot nem adnak reá, nem indít, hanem az jó békéséget minden tehetségével oltalmazza.

V.

Hogy mindeneket személy válogatás nélkül az négy recepta religiókban és azoknak szabados exercitiumokban ő nagysága megtart, és másokkal is megtartat, és egyik religión való ecclesiákra is hatalmasúl küld, és el nem foglaltatja ő nagysága, religióknak respectusáért is senkit is hazafiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személy válogatás és discretio nélkül az bódog emlékezetű fejedelemnek dicséretes példáját követi, tudván azt, minémű hasznos megmaradására volt mind ő felségének, mind pedig hazánknak ebbéli cselekedeti.

VI.

Hogy hazánknak mostani első rendeit, tanácsit, érdemes tisztviselőit állapotjokban, tisztekben, hivataljokban, a kik meg akarnak maradni, ő nagysága megtartja és semmi időben az hasznos hazafiait más idegenért hátra nem veti, hanem azoknak tanácsokkal és szolgálatjokkal él, kinek-kinek az ő állapotja szerint való böcsületit illendőképpen megadván; és hogy alatta valói közzül is az hazafiait senkinek böcsületlenséggel ¹⁾ illetni nem engedi. Annak felette, hogy belső és külső országos dolgokat, az két császárhoz vagy több szomszéd országokkal való confoederatiókat, tanács hire nélkül nem cselekeszik; sem az országban, sem az országhoz tartozó birodalmokban semminémű erősségeket, fortalitiomokat, végházakat, azoknak határait, semminémű praetextusok alatt el nem igiri, sem idegeníti, hanem az végházakban is hasznos hazafiait tart.

*udogen
szigor. all*

végházak

VII.

Hogy urakat, nemeseket, kerített és mezővárasokat, százságot és székelységet régi és minden legitime emanáltatott privilegiumokban, donatiókban, annuentiákban, inscriptiókban megtart, az szent András király decretumának continentiaja szerint.

VIII.

Hogy soha senkit, senkinek vádlására, úri nemes és egyéb szabadsággal élő rendek közzül törvény előtt nem arestáltat semmi szín és mód alatt, hanem legitima citatione mediante juris ordine convictum et aggravatum. És semmi violentiákat akar kiktől is alatta valói közzül senkin exerceálni nem enged, hanem ebből az utólszori fejevári gyűlésben és az üdvözült fejedelem inauguratiójakor emanáltatott erről való articulus observáltassék anni 1613.

IX.

Hogy az országnak libera electióját teljes életében semmi útan nem impediálja, hanem azt az országnak integro

¹⁾ Nyomatási hibából »böcsületességgel« áll ugyan; de az a hiba a Donáth-féle példányban egykorú kézírással ki van javítva.

X megtartja, és senkire az fejedelemséget nem transferálja, sem arról ország híre nélkül senkivel nem tractál.

X.

Hogy az tanács-rendeknek és országos gyűlésekben is mindeneknek szabados voxot enged mindenféle panaszolkodásoknak és igasságoknak előszámlálására.

XI.

Hogy ez elmúlt fejevári gyűlésben végezett uniónak conditióit minden cikkelyében fogatkozás nélkül ő nagysága megtartatja.

XII.

Hogy valakik egyebek veszedelmére s hazánk szabadságának romlására ártalmas tanácsot adnának ő nagyságának, azok ellen az előbbeni articulus observáltassék, tudniillik articulus anni 1613.

XIII.

Az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végzésit, articulusit, maga is megtartja, másokkal is megtartatja, szegénynek bódognak személy válogatás nélkül igaz törvént szolgáltat, az sententiáknak executiójokat nem impedálja, és terminuskor semminémű törvények discussiójában ben nem ül, holott ad suam praesentiam appellálják az törvént, mint summus justitiarius eleiben.

XIV.

Minthogy mind az magyar natio s mind pedig az szász uraink s atyánkfiai magok natiójokból szoktanak magoknak főtiszteket, ispánokat választani, az székelység, is nem utolsó tagja lévén ez szegény hazának: ő nagysága kapitányokat, királybírákat, generalisokat magok nemzetéből állókat és köztök lakókat adjon közikben, megmaradván mindazonáltal mindenből az ő nagysága fejedelmi jurisdictiója és méltósága. Az királybíráknak pedig választások specifice csakugyan ő kegyelmek székeinek szabadságán álljon. Főispánokat is az magok vármegyéjeből valókat adjon ő nagysága.

XV.

Udvarhely várának állapotját ő nagysága az országnak proponáltatván, az mit egy akaratból az magok jóvára és megmaradására valót az közönséges igasságnak módja szerint abból az ország végez, azt követi.

Nagyságodat azért kegyelmes urunk egyenlő szível és akarattal az fejedelemségre választván és solenniter inaugurálván, látjuk Nagyságodnak közinkben küldött propositióiból szegény hazánkhoz való szeretetit és kegyes atyai indulatját; hogy Nagyságod mind az hatalmas győzhetetlen császárhoz mind pedig római császárhoz ő felségéhez mentől hamarább való követséget akar expediálni, az fényes portának kedvét keresni, római császárral pedig ő fölségével mindenből jó egységét és csendes mediumokat akar követni, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak; kérvén azon az menybéli istent, hogy Nagyságodnak minden keresztyéni jó indulatjára és szegény hazánknek békeességben való megmaradására adjon erőt, egészéget, sok esztendeiglen való bódog szerencsés hosszú életet.

Jelenti azt is Nagyságod kegyelmes urunk, mivel immár Nagyságod Isten kegyelmességéből szegény hazánkhoz való kötelességének módját igen solenniter praestálta volna, és kívánná mi tőlünk is egész országúl Nagyságod, az régi jó szokás szerint homagiumunkat praestálnók: ebbéli tartozó hűségünket is meg akarván mutatnunk Nagyságodhoz, kik ez mostani generalis gyűlésünken jelen voltunk, ugyan itten homagiumunkat praestáltuk. Az kik peniglen jelen nincsenek közzülünk, mentül hamarább székes helyekben és vármegyéken készek lesznek praestálni, és minden hűségünket Nagyságodhoz fejünk fenállásáig megtartani.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem

contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia, die vigesima nona mensis Decembris anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo.

Fejérváratt nyomtatta Lignicei Effimurdt
Jakab urunk könyvnyomtatója .
Anno 1631.

0

Két nyomtatott példánya, fejedelmi pecsét és aláírás nélkül, az erd. Múzeumban (a Donáth- és Mike-gyűjteményben).

XXII. FEJEZET.

I.

Rákóczyval az ország nagy és erős küzdelemre való kilátást vett magára. Mint alig egy századnegyed előtt atyja ellen Báthory Gábor a hajdúk segélyével döntötte el a küzdelem sorsát, úgy most ő is Bethlen István ellen a hajdúk által érte el a kivivott sikereket. S mint hajdan Báthory Gábor megválasztása a hajdú mozgalmat még nem zárta be, épen úgy most is Rákóczy megválasztása a komoly küzdelemnek kezdetét jelentette.

A fejevári országgyűlés meghagyta neki, hogy a római császárral a fenforgó viszályt békés úton igyekezzék kiegyenlíteni. De azt könnyebb volt kívánni, mint végrehajtani, mert a viszály a hajdúk felkelése volt s ez az ő érdekében keletkezett. A mi Erdélyi András kikéréséből, a böszörményiek megtámadtatásából mozgalom keletkezett, az az ő malmára hajtotta a vizet. Ő küldte hadait közéjük, ő fizette őket, az ő parancsára hallgattak. Ezt neki könnyű is lett volna lecsendesíteni, ha Esterházytól nekik amnestiát, magának pedig elismerést szerezhet a fejedelemségben. De »vér nélkül« arra nem volt kilátás.

Aztán Erdélyben is még új ember volt, s a megválasztás még nem biztosítá székét. Még Fejérvártt vett hírt, hogy a Bethlen - pártiak Radnóthon éjjeli conferentiát tartottak, melyből a nádor hadának pénzt küldték.¹⁾ Ez bizonynyal túlzott dolog volt, de hogy a bizalom személyéhez még nem ~~volt meg-~~mutatta, hogy midőn még Fejérvárról Tholdalagit a budai basához küldötte, Erdélyi az ajándékokra szánt háromezer aranynak az ország pénzéből leendő kiszolgáltatását megta-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok I.

gadta. ¹⁾ A portáról újabb hírei érkeztek, s ő ezeket azonnal megküldte Bethlen Istvánnak, ki viszont a nádornál tett lépéseket a békés kiegyenlítésre: ²⁾ a portára pedig az évi adóval s ajándékokkal főkövetet küldött.

Az athnaméhoz Katalin segélyével biztos kilátásai voltak; de székében mégis csak akkor érezhette magát biztosan, ha a császár megerősítését is megnyeri. Hogy ennek Esterházy útját állja, arról meg volt győződve. De bár mily nagy volt is a nádor befolyása, még sem csüggedt el: hátha neki is sikerülhet egy más hatalmas pártfogóra szert tenni? Szemeit Pázmány Péterre vetette, kiről tudta, hogy a nádorral rozsz lábón áll, de kinek igaz magyar hazafiúi érzelmeit ismerte. Egy emlékiratot szerkesztett, hogy őt a dolgok állásáról felvilágosítsa, s közbenjárását a császárnál kieszközölje, s azt egy bizalmas emberétől hozzá küldé. ³⁾

1630. jan. 21-én maga is elindult Fejérvárról Kolosvárra, hova deczemberi meghagyása értelmében már gyülekeztek a rendek. Jan. 22-én érkezett meg ide s az összegyülekezett hadakat a szilágysági úton Váradra indítá, hova maga jan. 25-én Hunyad felé indult el. De a nádor készülteiről útközben újabb hírei érkezvén, Tholdalagi Mihályt török tatár hadak kieszközölése végett a budai basához küldé ki, ki egy az Esterházy irományai közt fenmaradt levelében nem kevesebbet kívánt, mint azt, hogy Erdélyt haladéktalanul hagyja el. ⁴⁾ Jan. 24-ről pedig Sombori Jánost Pázmányhoz indítá útnak, megnyerni közbenjárását a római császárnál biztosítván ezt, hogy kész a hajdúkat visszabocsátni, hogy a hét megyére nem vágyik, hogy a töröknek nem tett ígéreteket s a catholikusokat nem fogja üldözni. ⁵⁾

¹⁾ L. Törv. és Okiratok II.

²⁾ L. Törv. és Okiratok III.

³⁾ Csak latin kivonata van meg a primási levéltárban. Fraknói Pázmány II. 352. l.

⁴⁾ Orsz. lt. Acta Publica Fasc. 4. nro 25.

⁵⁾ Fraknói Pázmány II. 352. Pázmány Nagy-Szombat, febr. 4 e levelet a császárhoz küldé, tudósítván őt, hogy a követ szóval ezeket adta elő: 1. Jan Varadini esse Rakoczium, veretur enim ne d. palatinus velit obsidere Saros Patak, ubi uxor Rakoczii degit. 2. Quia d. palatinus nec Petrum Gavai admisit ad Vram Mtem, nec pro iis, qui ultro citroque

Maga pedig jól szervezett had élén állt Váradnál. Ott voltak az ő fogadott hadai, az erdélyi csapatok, a mezei hadak, a lovasság, melynek élén a kis gróf, Zólyomi és Gluchoffszy a német hadak tábornoka s vinczi kapitány állottak, kik a hajdúságra szállottak, mely maga is talpon állott.

Szemben vele a nádor jóval gyengébb sereggel állt. Megkapta ugyan a decz. 10-én kelt felhatalmazást a zavarok lecsendesítésére, de bizonyos korlátok közt, melyben ki volt az is kötre, hogy Erdélyt ne támadja meg. A nyitrai tábornok decz. végén útnak indítá, s maga is Kassa felé vette útját, hova jan. 14-re összehívta a felső-magyarországi rendeket. De ezeket nem találta oly engedékenyeknek mint várta: oda nyilatkoztak, hogy elébb még tegyenek egy kísérletet a kibékülésre.

Ekkor jött egy posta a fejedelemtől, ki Váradra érkezése után nemsokára magához hívatta Prépostváryt s Lónyay Zsigmondot előleges értekezés végett,¹⁾ s kit Lónyay ismételve biztosított, hogy a nádor nem neheztel rá.²⁾ A deczemberi régzések alapján küldte ez azt a nádorhoz, hogy a béke alkudozás végett küldendő követei számára menedéklevelet kérjenek. Adott is a nádor jan. 16-án, de olyat, melybe a követek nevei nem voltak kitéve.³⁾ Sőt a nádor abba is kénytelen volt beleegyezni, hogy a felső-magyarországi megyék is küldjenek a béke érdekében Rákóczyhoz követeket.

A követek el is mentek Bösörménybe, de nem kaptak választ, s minthogy erős mozgalomnak voltak tanúi éjjel visz-

mittendi sunt salvum conductum dedit, Non vult amplius ad Palatinum mittere. 3. In Szerenchiensi dominio, ipsius Rakochy propria urna ipsius centorum vasorum absumpserunt milites Mtis Vrae; fossas vero frumento plenas quadringentas evacuerunt, — omniaque dominia ejus exhauserunt. Sombori Jánost a követet addig visszatartja, míg ő fíge válaszol, hogy mit feleljen. Úgy véli, hogy az ő fgéhez menendő követeket nem kell kizárni »nec in hoc rerum statu, occasione belli querendas existimo.« Jó volna küldeni »Hermannum a Questenberg,« a ki informálná ő fge részéről a palatinust.

¹⁾ Esterházy levele Lónyayhoz Bécsben a titk. ltár. Kassa, 1631. jan. 22-ről.

²⁾ Lónyay levele Rákóczyhoz Kassa, jan. 27-ről 1631. orsz. ltár. Vegy. levelek.

³⁾ Egykorú minuta orsz. ltár. Acta Publica Fasc. 5. 24.

szaszöktek. Ez a mozgalom pedig arra való volt, hogy Rákóczyt s fiait Patakról kihozzák, mit szerencsésen végre is hajtottak s őket Váradra vitték. ¹⁾

Ez alatt új posta jött Rákóczytól, azzal a kijelentéssel, hogy a követséget Rákóczy a menedéklevél alapján nem küldheti el, mert abban nincs név kitéve s Esterházy febr. 10-én újat volt kénytelen kiállítani. ²⁾

A fejedelem és ország követei Kovasóczy István korlátnok, Mikó Ferencz kincstartó s Gorgiás András brassai tanácsos és velök együtt Krestels György mint titkár megjelentek Kassán. Esterházy fogadta őket, de »rigide tractalt« velök. habár az ő feltételeik igen méltányosak voltak: Rákóczy elismerése, confoederatio Erdélylyel s általános amnestia. Ezek ellenében ő elfogadhatatlan feltételeket szabott elibök, helyesebben semmi feltételt: ő felsége ellen egy alattvalója lázadást tanusított; addig ő szóba sem áll velök, míg ez hadait ő felsége ditióiból ki nem vonja, azaz kegyelemre meg nem adja magát. A követek pedig jól tudták, hogy a nádor kezei megvannak kötve, s emlegetni kezdték, hogy Bécsbe mennek a császárhoz.

De Esterházy nem akarta kezéből kiereszteni az események fonalát. Csak így valósíthatta volna merész álmát, hogy a nádorsággal a fejedelemséget egyesítheti ³⁾ s szívében bosszúsággal eltelve a »vörös vitéz« (Pázmány) iránt, ki így »megjátszodtatta őt,« febr. végén formulázta követeléseit, melyeket Mikó Váradra vitt. De hát ezek olyanok voltak, melyek mellett Rákóczy nem akart szóba állani s visszaküldte. Mikó mégegyszer megtette a váradi útát s ismét eredménytelenül. Ekkor az erdélyi követek Esterházy nagy meglepetésére kijelenték, hogy a tractát Bécsben fogják folytatni, már van is salvus conductusok.

Esterházy elképedt. Hiúságán ennél nagyobb sértés nem eshetett volna, tudta, hogy kinek köszönheti — Pázmánynak, ki egyenesen Rákóczy érdekében működött s ebből jöhető megalázá-

¹⁾ Esterházy jelentése a császárhoz: »de et super expeditione in partibus Sup. R. Hungariae« U. o.

²⁾ U. o. Acta Publica Fasc. 29. nro 5. V. ö. Törv. és Okiratok IV.

³⁾ Pázmány határozottan állítja Esterházy tagadásával szemben. L. Fraknoi Pázmány élete II. 353. l. a 2-ik sz. jegyzet.

sát el akarta fordítani. Úgy fogta fel, mint személyén esett gyalázatot: »csufjok és játékok lesznek ezeknek,« mondá mérgében, »de ám teljék kedve a döllyfősnek.« Ehhez járúlt, hogy hadai nem voltak nagyon szerencsések. Tholdalagi bár nem nagy, de a demonstrációra elegendő számú török tatár hadat vezetett Rákóczy táborába, Zólyomi pedig az Esterházy által őrséggel megrakott Kállót ostrom alá fogta.

Ily körülmények közt Esterházy más hangon kezdett beszélni; nem kívánt területi átengedést s az amnestiától sem volt idegen. Márcz. 5-én megegyeztek a nyilvános s titkos pontokban s tizennégy napra fegyverszünetet kötöttek, melylyel a fejedelem részéről Mikó az Esterházyéról Lónyay Sigmond Váradra mentek.

Mind Rákóczy, mind Esterházy kiadták a parancsot, hogy a fegyverszünet a kikötött idő alatt tartassék meg. A nádor ez időt fel akarta használni Kálló, Szathmár s a rakamazi sánczok megerősítésére, s muŕra ürügye alatt megindítá hadait, melyek még Erdélybe is becsaptak. Zólyomi, mint a múlt évben kétszer, most is elhatározta megelőzni az ellenséget. Hadainak egy része Kállót fogta ostrom alá, de sikertelenül, egy más a tokaji sánczokat vette ostrom alá, s Rakamaznál márcz. 15-én Esterházy Pált megverte, a sánczokat pedig bevette. ¹⁾

¹⁾ A rakamazi csatát leírja tüzetesen Esterházy fennidézett emlékiratában. Ezzel szemben Rákóczy Várad, 1631. márcz. 21-én következőleg írja le a dolgok folyamát: »Gávay Pétert a császárhoz küldötte a napokban is a béke felett alkudozni, fegyverszünetet kieszközölni. A palatinussal találkozott útban, megtagadta, mert a seregök már Kassáig ért volna, így Gávay visszatérttetett. Ki kellett erre a sereggel Váradhoz jönnie a fejedelemnek, de sürgette a palatinusnál újabban a fegyverszünetet (Kassán) követek által. »non enim erat nobis in animo . . . ditionis suae mitis pro nobis ipsis usurpare, contenti sumus principatu Transilvanico, et bonis nris in Hungariae sitis.« Midön a békétárgyalás örvendetesen haladt volna elő, a palatinus, Szathmárba egy lovas csapatot küld (a közös megállapodás ellenére, hogy nyugton maradjon mindkét rész). Ezek becsapogattak még Erdélybe is. De mihamar Kállóba is sereg küldetett, mely a hajdú városokat pl. tűzzel-vassal fenyegette s kiütögetett sűrűn. Mi (mondja a fej.) két felé osztván seregünket megszállottuk Kálló vidékét, hogy ellenáljunk az erőszaknak. A palat. Tokajnál seregét átküldi Rakamazra. Lónyay Zsig.-ot, ki mellette volt a palatinustól, interpellálta a fej. s kérte, hogy intse meg az övéit, mert ha a sereg (a palatinusé) előnyomúl, nem várhatja be a kálloikkal egyesülést, de megostromoltatja Kállót (a

Ez teljes diadal volt. De Rákóczy nem élt vele vissza, — ő ezután sem akart többet, mint tisztességes békét. Azonnal betiltotta a további csatározásokat, s Esterházynál nyilatkozott, hogy a végzéseket »constanter meg fogja állani.« Esterházy, bár eleinte keményebb rendszabályokhoz akart nyúlni, belenyugodott, hogy az alkudozások ne szakasztassanak félbe. Még csak a titkos pontokra nézve forgottak fenn nehézségek. Abba nem akart beleegyezni, hogy esküjébe felvétessék, hogy Erdély területéből semmit sem fog elidegeníteni, ez mondá az erdélyi rendek előtt letett esküjében is benne van, továbbá abba sem, hogy a török machinatiókat kikémlelteti s a császárnak megjelentí, s hogy a sárospataki őrség a császárnak is megesküdjék.¹⁾

Esterházy márcz. 20-án felelt s válaszát Lónyaytól és Örsitől megküldé. Rákóczy lényegtelen módosításaiba belenyugodott s márcz. 28-án kiállítá a térítvényt, hogy mihelyt kezé-

fej). Lónyay azt felelte, hogy instructiójában erről nincs szó, ő nem avatkozik a dologba. A mieink így kényszerülve voltak magokat védeni és csatát elfogadni Rakamaz mellett; győztek s sokakat elfogtak, kik a Tisza áradása miatt nem menekülhettek. Mi megizentük a palatinusnak, hogy nem szándékunk ellenségeskedni, de ő gyűjti a katonákat s halljuk, hogy a lengyeleket is akarja toborzani. Kérjük Ngodat, adjon nekünk igazat s a palatinusnak tagadja meg ellenünk a sereget. »Nos hisce literis nris palam profitemur nolle nos quicquam hostile contra suam mtem caes. attentare, nolle ditionem ejusdem pro nobis occupare. Ad hanc ad aequissimas pacis conditiones acceptandas nos esse inclinatisimos.« »velit Dtio Vra illna suam promissam interpositionis operam in componendum pacis negocium impendere.« — A palatinus felpanaszolja. mintha seregünk ő fge területén telelne s ez ürügy alatt megtámadta volna ő fge földjét. A dolog úgy áll, hogy a kassai kapitány a hajdúkat, régi szabadságaikkal ellenkező dolgokra akarta szorítani s még mielőtt mi erdélyi fej.-mé lettünk volna, azok még a törökkel is szöveteztek, hogy megoltalmazák magokat; mi csak ügyüket pártfogolni akartuk ő fge előtt és megcsendesíteni őket, de erővel egyetlenegy nemes embert sem kényszerítettünk hozzánk állani. (Végén :) Kérjük ígéretéhez képest, hogy a palat. által »rogatam militem ad quascunque dni palatini sollicitationes ex Polonia adversum nos egredi prohibuerit ac interpositione sua apud quos opus esse arbitrabitur, pacis stabiliendum negocium promoverit.«

¹⁾ Esterházy levele a császárhoz Kassa, márcz. 22-én. A titkos ltárban. Esterházy ebből azt következtette, hogy Rákóczy már tett ígéretet a töröknek (Jenőt illetőleg). A pataki ügyben arra hivatkozott, hogy Bethlen megengedte az esküt Munkácsra és Ecsedre vonatkozólag.

ben lesz a diploma, azonnal leteszi a corporale juramentumot. ¹⁾ Ezt Mikó vitte meg Kassára, ki oda apr. 1-én érkezett meg. Másnap már tudósítá urát, hogy minden rendbe van s apr. 3-án kiállítatott a diploma. Rákóczy kötelezte magát, hogy ajándékokkal követeket küld Bécsbe, a császár és birtokai ellen nem fog hadat viselni; Ónodban egyenlő számú őrseget tartanak; kölcsönösen amnestiát adnak; a fejedelem a hajdúkat nem fogadja zsoldjába; a császár Rákóczyt pártfogásába veszi, megújítja a fejedelemmel szövetségét. ²⁾

A három titkos pont szerint Rákóczy kötelezte magát 1. hogy a kassai egyességet megtartja; 2. hogy a töröknek titkos, s a keresztyénség és az osztrák ház veszedelmére célzó törekvéseit, a mint megtudja, a nádornak vagy császárnak megjelenti; 3. Erdélyből s részeiből a töröknek semmit sem idegenít el.

Megállapították az amnestia pontjait Zólyomi s ifjabb Bethlen István számára; s elintézték a hajdúk leültetésének feltételeit, kik közül az Erdélyhez tartozó bihariak a nádorhoz, a magyarországi bihariak pedig a fejedelemhez állottak. A »két úrfi« Váradon május 6-án állítá ki a kikötött hitlevelet. Végre a hajdúk leszállítása is, nem minden nehézség nélkül megtörtént; az elűzött kapitányokat visszafogadták, amnestiát kaptak. Hogy Rákóczytól a corporale juramentumot átvegyék, a nádor Nyáryt, Ibrányi Lászlót s Keczer Andrást bízta meg. ³⁾

Rendbe hozván ez ügyeket, Rákóczy családjával Gyulafehérvárra sietett, mert hirt vett, hogy a portai küldöttség az athnaméval és ajándékokkal útban van, s e célból jun. 5-ére ugyancsak Gyula-Fehérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett, melyre Brandenburgi Katalin Schulitz megöletéséért megidéztetett. ⁴⁾

Szegény Katalinnak Rákóczy alatt sem volt jobb dolga,

¹⁾ L. Törv. és Okiratok V.

²⁾ L. Törv. és Okiratok VI.

³⁾ E fölkelés történetét bővebben s okiratait I. A Rákóczyak kora. II. 272—303. Egyes ott felhasznált részleteket Esterházy rendkívül érdekes, de egyoldalú emlékiratából vettem (Orsz. Itár. Acta Publ).

⁴⁾ Esterházy júniusban irt Memorialeja a császárhoz. Orsz. It. Act. Publ. Fasc. 5. nro 21.

mint előbb. Nagy kitüntetéssel és rendkívül szívélyesen fogadta ugyan őt, midőn Fejérvártt meglátogatta s fiai számára fejedelmi ajándékokat hozott,¹⁾ de ime éppen megidéztetése mutatta, hogy azon okok, melyek miatt Bethlennel meghasonlott, Rákóczyval is összeütközésbe hozandják. Megidéztetése Schultiz megöletése miatt arra mutatott. Az Esterházyval folytatott küzdelemben s alkudozásokban gyakran előfordult Munkács neve is, mely Erdélynek fontos végháza volt, s addig, míg a fejedelem birta, veszélyre gondolni sem lehetett. Fontos politikai okok tették szükségessé, hogy Rákóczy azt biztosítani igyekezzék s ügyében az alkudozást Katalinnal korán megkezdte. Ennek eredménye volt, hogy az özvegy fejedelemasszony Fogarast apr. 13-án kötelezte magát, hogy a munkácsi várat s uradalmát másnak mint Rákócznak nem fogja eladni.²⁾ De Rákóczy Csáky ellen is biztosítani akarta magát s Katalint egy személyes találkozás alkalmával rá vette Megyesen máj. 26-án, hogy ez térítvényt állított ki, hogy Csákytól lévő kincseit visszahozatja, abból Rákóczy kárára nem adományoz el semmit, s Csákyt nem fogadja szolgálatába.³⁾

Ez alatt az országgyűlésre kitűzött határidő elérkezett s a kapucsi basa is megérkezett az athnaméval és jelvényekkel. A basa fogadása az athnamé s a jelvények átadása a szokott ünnepélyes módon megtörtént. A feltételek is a szokottak voltak, egynek kivételével. A porta felhasználta, hogy fenntartsa jogát a Báthory Zsigmond által visszafoglalt részekhez s ennek kiadása a feltételek közt volt.⁴⁾ A mi a dolgot enyhíté, az volt, hogy erőszakos visszavételre nem gondolt a porta.

A fejedelem is beküldte a rendekhez a propositiókat s ezek hozzá fogtak a tárgyaláshoz. Maga pedig ez alatt Katalinnal alkudozott. Megyesről az özvegy fejedelemasszony is bejött Fehérvárra. Hogy azzal mi vele történik, egyáltalában nem volt megelégedve, mutatják testvéréhez írott levelei, kit istenére kért, hogy küldjön hozzá követet, ne hagyja el, mint ed-

¹⁾ Bethlen János bécsi kiadás 15.

²⁾ Az okirat közölve Tabody: Munkács múltja s jelenlétében 162. l. Kemény 216.

³⁾ Deák Farkas: Csáky István 260. l.

⁴⁾ Rákóczyak kora I. k. 304. egész terjedelmében közölve.

dig.¹⁾ Szeretne kimenni Magyarországba, »mert — mint Esterháznak írta — sem lelke üdvösségére, sem e világi életben becsületére, nyugodalmára nem élhetne« Erdélyben. Ez Rákócynak sem lett volna ellenére, de csak oly feltétel alatt, hogy biztosságát ne zavarhassa. Nem valószínűtlen, hogy a Schulitz-féle per is nyomást gyakorolt Katalinra, s tán e kettős befolyás alatt Katalin a fejedelem második fiát Zsigmondot fiává fogadta s június 26-án egy okiratot állított ki, hogy halála esetére Munkács szálljon Zsigmond herczegre, ki ha Katalin újra férjhez menne, az inscriptionalis summának felét 150,000 firtot örökösének fizesse ki. — Viszont, ha utódja ki akarná váltani, tartozzék ugyanekkora összeget lefizetni.²⁾ Hogy aztán ez a szerződés teljes érvénybe lépjen, ki fog menni Magyarországra s ott a leleszi konvent előtt a Zsigmond részére tett hagyományozásról vallomást teend. S úgy látszik ezzel a Schulitz-per is befejeztetett. H. ...
|||

Ezen kívül — mely úgy látszik nem is került országgyűlési tárgyalásra — volt a gyűlésnek egy más nóta-pere is. A fejedelmi propositio felhívta a rendeket, hogy új módokról gondoskodják a nyughatatlan emberek megzabolására. De a rendek, mielőtt határoztak volna, szerették volna tudni, ki az a nyughatatlan ember? Haller István, felelé a fejedelem, ugyanaz kit a rendek a múlt évben a nádorhoz küldöttek. Haller e vád ellen az instructiókra s feleletekre hivatkozott, s az ország az ő ügyét függőben hagyá, elhatározván megidézését. Jövőre azonban elrendelék, hogy ha valaki külföldre akarna menni s jószágát távozása előtt másra ruházza, annak semmi érvénye se legyen. Csakhogy a fejedelem is ügyeljen, hogy hamis vádak alapján senkit el ne fogasson.

Az adót ez évre 20 firtban állapíták meg.

A fejedelemnek egyedárút engedtek mézből, viaszból, szürből, ökörből — s ezzel múlt évi januári végzésöket eltörlték.

A jó pótra három pénzben vétessék el.

A kiknek múlt évi zavarok alatt buzájuk, gabonájuk eltekoztott, kapjanak kárpótlást.

¹⁾ Márczali 184.

²⁾ Okirattár Strassburg követségében l. magyarul Deák F.

A fiscusnak eltékozolt jószágai szereztessenek vissza.

A limitatiót a biztosok szigorúan tartsák meg.

A nemesek kiváltságai megerősítettek.

A városok birái a nemeseket el ne fogják.

A latrok üldözéséről hozott törvény tartassék meg.

A szökött jobbágyok uroknak adassanak vissza.

Postálkodásban tartassék meg a régi gyakorlat.

A hódoltsági egy-házhelyi nemesek tartoznak a hadjáratokban részt venni.

Egyes helységek sérelmeinek orvoslására egy egész sereg törvényt hoztak.

A kik a székelyek közül idegen országba követségbe küldetik, kapjanak költséget a fejedelemtől.

A vinczi új keresztyének kiváltságait megerősítették Bethlen Gábor kiváltságai alapján.

Egy évre érvényes menedéklevél ne adassék.

A kik Magyarországon birnak jószágot, megidézettek sz. Lőrincz napjára (aug. 10.). A kik állandóan kün telepedtek le, csak saját jószágaikba jöhessenek vissza. A kik Erdélyben laknak, de kün is birtokosok, azok is csak jószágaikra mehessenek ki Erdélyből.

Gluchovszkyt a német kapitányt a tavaszi hadjárat alatt kitüntetett érdemeiért honfiúsították, ki a szokásos esküt azonnal le is tette.

A taksás városokra egy összegben rótták ki az adót.

A törvényt a fejedelem júl. 1-én szentesítette. ¹⁾

II.

Katalin csakugyan eltávozott Erdélyből. Rákóczy tiszteletörtség czíme alatt, valóban felvigyázás kedvéért, erős csapatot rendelt kíséretéül, mely még Magyarországbán sem vált el tőle, daczára, hogy erre a szathmári viczekapitányság felszólította. E haddal ment Katalin Munkácsra, s négy nap mulva már ugyane had kényszerítette, hogy menjen a leleszi konventbe megtenni ott Rákóczy Zsigmond érdekében a vallomást, melyre kötelezte magát. De minden felvigyázat daczára is ta-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. VIII. 6.

lált módot Csákynek irni, s ez Sennyei Sándorral egyetértve azt tanácslá neki, hogy a vallomást ne tegye meg, hanem halaszsa ő felsége beleegyezéséig,¹⁾ míg »Kovács Péter hada ugyancsak bolyongott, ki Kassa felé, ki Munkács felé,«²⁾ szemmel tartva Katalin útját. Katalin Leleszre érve a tanács szerint cselekedett, s most Csáky Kovács Péter hadával egy véletlen támadással kiszabadítá Katalint a tiszteletőrség kezéből. Balling viszonzásúl Katalint zárta ki Munkácsból, ennek német hadát, melyet a várban hagyott, kiűzte belőle, kapitányukat fogolylyá tevén.³⁾ S Leleszen protestalt Katalin eljárása ellen.⁴⁾ Ezzel Munkács Katalinra nézve elveszett s ezentől csak kárpótlásának kérdése jöhetett szóba.

Épen ez időben Haller György, mint Esterházy követe útban volt Erdély felé, hogy Rákóczytól az esküt átvegye. Ennek még májusban meg kellett volna történni, mikor Nyáry és Ibrányi voltak kinevezve,⁵⁾ a miatt, hogy ők akkor nem mehettek el, bizatott meg most Haller. Meg volt bízva megnyugtatni a fejedelmet a császár s az ő jóakarata iránt, meghallgatni az esküt, elintézni a két ifjú reversalisa ügyét, rábírní Rákóczyt, hogy Katalinnal transigáljon s a Haller István ügyé-

¹⁾ Csernel ez alatt arra sürgette Csákyt, hogy Katalinak nála levő ékszereit adja ki, de eredménytelenül. Csernel júl. 18-ik levele Orsz. It. Correspondentiák.

²⁾ U. o. az utószóban.

³⁾ Csernel júl. 26-iki levele U. o. I.

⁴⁾ Deák Farkas Csáky 367. A Leleszen Csákyval tartott disputatiót leírta aug. 19-iki levelében Csernel. U. o. Kovács Péternek van egy levele Bécsben, a titkos ltárban. Kelt ex Rákos, 21. júl. 1631. a vicegenerális ebben írja: A munkácsi katonák ő fge iránti hűségéről óhajtottam tudósítani. A fejedelemnő ma ide Rákosra érkezett. Balling János 3 ágyút kisütetett és ő fensége néhány szolgáját elfogták s a várba vitték. 25 lovas kiűtött a várból katonáimra, kik lovukat vasaltatták a kovácsnál, elragadtak néhányat közzülök, vesztek ő közzülük is. Kinyilatkoztatták a fejedelemnőnek, hogy Rákóczy Györgyön kívül mást el nem ismernek uroknak. »neque alba sua vestimenta extradedit principissae.« Mindössze 250 lovassal vagyok itt. Az erdélyi katonák, a fogarasiak, aztán a munkácsiak, ma letették az esküt, itt van Barkóczy László is 10 lovassal. »Georgius Balling suspectum se faciens est sub aresto, Gregorius autem Istvei juramentum deposuit simulcum Munkachiensibus equitibus, ductorque illorum est.«

⁵⁾ Esterházy máj. 2-án Nyáryhoz irt levele U. o.

ben — minthogy ez magán a nádoron ejtett sértés — elégtelt követelni.¹⁾ Eredménytelenül járt: Haller Rákóczy előtt nem akarta letenni az esküt, s arra halasztotta, míg követei a császártól visszajönek.²⁾

Valóban ezek Kovasóczy cancellárral s Kékedy udvarmesterrel élükön, mielőtt Haller Erdélybe érhetett volna, már útban voltak a császárhoz. De ekkor Felső-Magyarországon egy veszélyessé válható pórlázadás ütött ki. Nemcsak Kovács Péter hadai jártak szerte szét és fosztogattak,³⁾ hanem a pórok is felkeltek Császár Péter vezérlete alatt bízattva az egri pasától, s nemcsak a falvakat verték fel, hanem a kastélyokat is kirabolták. Számok folytonosan növekedett, s minthogy ellenállásra nem találtak, mind vakmerőbbekké lettek.⁴⁾

Esterházy már ismét vagy inkább még mindig a Rákóczy megbuktatásán munkált. Az olyan kölcsönös recriminációk, mint az övé s a fejedelemé, hogy melyikök tart Császár Péterrel⁵⁾ csak a gyűlölet nyilvánulásai voltak. De midőn a nádor Hallert Erdélybe küldte, ennek titkos utasításba adta, hogy útját a nádorsággal egyesítendő fejedelemségre egyengesse, sőt nyoma van, hogy ennek a császár is meg volt nyerve.⁶⁾

S ennek volt a következménye, hogy a követek⁷⁾ a nádornál, császárnál rosz fogadtatásban részesültek. Amaz egy hosszú iratban kimutatta, hogy a fejedelem a kassai békének 14 pontját sértette meg, s azonkívül, hogy az esküt sem tette le,⁸⁾ a császár pedig, ki aug. hóban egy internuntium Pathai

¹⁾ A Hallernek adott utasítás júl. 26-ról a nádor aug. 8. és 23. levelei a pótutasításokkal Rákóczyak kora I. 319. s köv. II.

²⁾ Rákóczyak kora I. 319. 320. II. Ekkor volt megbízva Esterházytól, hogy Erdélyben egyengesse Esterházy fejedelemségének útját. Fraknoi fenidézett helyen.

³⁾ Csernei idézett leveleiben.

⁴⁾ Szalárdi 85. Nagy-Szabó 144.

⁵⁾ Rákóczy egyenesen vádolta. Esterházy vallott, hogy mi része volt Rákóczynek a mozgalomban? Császár Péter vallomása 1632. az orsz. ltárban Acta Publ. XXI. b.)

⁶⁾ Fraknoi 362. I.

⁷⁾ A követek három felterjesztése; első k. n., a második sept. 15-kén, a harmadik october. 27-ről a Jászay gyűjteményben a Nemzeti Múzeumban.

⁸⁾ Az orsz. ltárban Act. Publ. 5. nro 20.

Sámuelt elég szívélyesen fogadott,¹⁾ a főkövetséggel hidegen bánt. Csekélylette a küldött ajándékokat,²⁾ hánytorgatták, hogy a császárt szegény szóval követték meg, s midőn october végén haza indultak, úgyszólván semmi eredményt sem vittek magukkal. Rákóczy — decz. 13-án — nem is késett megírni a nádornak, hogy többet várt annál, a mit követeli a császártól hoztak.³⁾

Sept. 9-én Rákóczy a paraszt mozgalom miatt hadfölkélést hirdetett. Ugyanakkor oct. 13-ára a rendeket is összehívta részgyűlésre.⁴⁾ Prépostváry újabb rezgelődése adott erre alkalmat, ki törekvéseibe Zólyomit is bele akarta vonni. Zólyomi eleinte egyetértést színel vele, de a mint elegendő bizonyíték volt kezei közt Prépostváry saját leveleiből, jelentést tett a fejedelemnek, ki aztán a nyughatatlan embert megidézttette.⁵⁾

A táborba szállás elmaradt, hanem Prépostváry ügye csakugyan tárgyalásra került. A mit Rákóczy eddig tett, már az is nyilván mutatta, hogy fejedelmi versenytársat maga mellett nem tűr, s most is egész szigorral járt el. Prépostváry személyesen nem mert elmenni, hanem feleségét küldte maga helyett, de hasztalan. Ő személyes megjelenésre volt idézve, s így a per távollétében is letárgyaltattott. Erdélyi jószágai elvesztésére ítéltek s az ítéletet kérlelhetlenül végrehajtották. Ő aztán az ítélet ellen a császárnál keresett orvoslato. Arról azonban, hogy a császár a dologról helyes informatiót nyerhessen, a fejedelem is gondoskodott. Hiteles helyen másolatot vétetett a per-íratokról s Bécsbe küldte.⁶⁾ Zólyomitól azonban térít-

¹⁾ Ennek két levele Orsz. lt. lymbus.

²⁾ Csernel figyelmeztette Rákóczyt, ki hat szép lovat választatott ki, hogy a Báthory Gábor által küldött lovakon is a kutyákat sétáltatták.

³⁾ Rákóczy kora I. k. 326. s köv. ll.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok IX. sz. Esterházy oct. 21. írja a császárnak, hogy két levél jött Erdélyből az egyikben gyűlés hirdettetik oct. 13-ra, »in aliis autem indicit insurrectione sub eo praetextu, quod ratione insurrectionis rusticorum scriptum fuerit ad illas partes ex hajdonibus vellent illas compescere.« Kelt Kis-Martón, oct. 21 Bécsben, titkos lvt.

⁵⁾ Prépostváry Zólyomihoz írott két levelét lásd Rákóczy és Pázmány. Okl. Told. 281—186. ll.

⁶⁾ Esterházy jan. 11-iki levele kis-mártoni Regesták 45. l. Kemény 3. 237. l. Okirattár Srrassburg követségéhez 38. l.

vényt vett Rákóczy, hogy ha ő hűtlenségi bűben találtatnék, jószágai koboztassanak el. ¹⁾

III.

Az európai bonyodalmak, különösen az újabb lendület, melyet a harmincz éves háború vett, Rákóczynak volt kedvező. Gusztáv Adolf rendkívüli sikerei megbénították a császár erejét; s ha még akkor, midőn Kovasóczy Bécsben volt, szemben Pázmánynyal Esterházy rideg tanácsai érvényre jutottak is, de hamar észrevették, hogy nem jó úton haladnak. A nádor már oct. 21-ről tudósította a királyt, hogy Katalin ügyében egy svéd követ Strassburg útban van Erdély felé: de már akkor gyanakodni kezdett, »ne sub hoc praetextu Svecus colludat cum Transylvano.« ²⁾

Esterházy jól gyanított. Katalin ügye, ha nem is volt egészen szín, a fő dolog, miért Strassburg Erdélybe ment, mégis az volt, hogy Rákóczyval kötendő szövetség útját egyengesse. De Strassburg betegsége miatt késett. Csak 1632. jan. 12-én ért magyar határra, Munkácsról febr. 4-én indult el s Fejérvárra febr. 19-én érkezett, hol Alia Sámuel tartá menyegzőjét a fejedelemasszony unokahugával.

Rákóczy nemsokára fogadta, s már ekkor szóba jött a két fejedelem szövetkezése, sőt Strassburg egy tervezetet is adott át neki. Az iratot Rákóczy átvette, hanem a végső elhatározást későbbre halasztá. Mert Strassburg útjának végcélja Konstantinápoly volt, hogy ott ura és a porta közt szövetséget hozzon létre, s hova ő már márcz. 4-én elindúlt. ³⁾ Itt kelle tulajdonkép Erdély részvételének eldőlni. A portára az év elején (Prásmár, jan. 24.) az évi adóval és ajándékokkal ⁴⁾ Rákóczy főkövetséget indított: Tholdalagit és Serédyt, kiket valamint Szalánczyt az állandó követet utasította, hogy Strassburg törekvéseit mozdítsák elé, Ferdinánd megtámadtatására

¹⁾ Szalárdy 91. l.

²⁾ Esterházy levele a titkos ltban Bécsben.

³⁾ Okirattár Strassburg követségéhez XXI. l. s az Okirattár.

⁴⁾ Történelmi Tár 1883. évf. 648. l.

szerезzenek engedélyt s a dolgokat Hagai Kornéllal egyetértve tárgyalják. ¹⁾

A Prépostváry ügyben még ez év elején Rákóczy Cseffei Lászlót és Pathai Sámuelt Bécsbe küldé. De az udvar nem volt hajlandó elejteni az ambitiosus ember ügyét, s a kapott válaszzal Rákóczy nem volt megelégedve. Végleg nem ejtették el ugyan a dolgot, hanem főkövetségre halaszták. Azt megelőzőleg Rákóczy megpuhítása végett, a nádor Kéry Jánost küldé Fehérvárra (1632. apr. 11.) különös nyomatékkal ajánlva barátságát a fejedelemnek. — A fejedelem több ízben fogadta Kéryt, ki apr. 21-én érkezett fejevárra, ²⁾ s bár ő is szívélyesen felelt, de megmondá barátságának árát: ismerje a nádor őt fejedelemnek, ne fenyegetse illetlen szavakkal s ne ösztönözze alattvalóit lázadásra. ³⁾

A Császár-féle múlt évben kezdődött pórlázadás még mindig tartott. Császárt a vezetőt becsalták ugyan Kassára. ⁴⁾ S miután vallatás alá fogták (márcz. 3. 4.), ⁵⁾ felnégyelték. De mind ez nem használt semmit, sőt társait megtorlásokra ragadta. Már nemcsak Torna és Bereg, hanem Borsod, Abaúj, Zemplén, Sáros, Ung vármegyék, sőt a Tiszán túli kerületek is hozzájuk állottak, s a kisebb nemeseket is csatlakozásra kényszerítették, s a Rákóczytól jövő Kellemesyt is kirabolták, leveleitől megfosztották. ⁶⁾ Ily módon Erdély határába érve, a fejedelem Csomaközy Andrást s Zólyomi Dávidot küldé ellenök, kik aztán bekerítették s megadásra kényszerítették a fölkelőket. Ambrus bíró, a vezérök Császár után, menekült, s nemsokára meghalt, de másokat, kik fogságba estek, orruktól, fülöktől fosztották meg. ⁷⁾

¹⁾ Levelek és Acták I. Rákóczy Gy. portai összeköttetései történetéhez. Ad annum 1632.

²⁾ Benkő-féle Napló-könyv. Tört. Tár 1883. 522. l.

³⁾ Törv. és Okiratok V. Rákóczy, apr. 23. és 24-iki levelei kismartoni Regesták 48.

⁴⁾ Nagy-Szabó 144.

⁵⁾ Vallomásai megvannak az orsz. Itb. Act. Publ. Fasc. 21. nro 6.

⁶⁾ Forgács Miklós levele a nádorhoz Kassa, 1632 márcz 29-én a titkos ltban.

⁷⁾ Szalárdi 85. Segesvári 204. Nagy-Szabó 144. Kraus 109. Hogy Csomaközyvel mily élénk volt ez időben, a levelezés mutatja. Benkő-féle Napló-könyv. Tört. Tár. 1883.

A fejedelem máj. 1-ére Gy.-Fehérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett, mely máj. 5-én kezdetét vette.¹⁾

Leginkább közkormányzati törvényeket hozott. A Gábor fejedelem halála óta eltelt zavaros két év nagyon megszaportotta a »latrokat« a senki szolgálatában nem álló fegyveres népet, mely maga kezére rabolt. Ezek üldözéséről szólt az első törvény: az alispán mellé fejedelmi biztos neveztetett ki, kik aztán kivétel nélkül minden helyen üldözhessek a latrokat.

Az évi adót 20 frtban állapítják meg. Lugos erődítésére a megyék 1 frtot fizetnek — a részeken kívül, mely Váradot építi. Ha az alispánok és szolgabírák az adó felvételekor törvényteleniséget követnek el, 200 frtot fizetnek.

A limitatio szigorúan megtartandó.

Ha a tisztviseelő a törvényes parancsot (pl. executio stb.) nem hajtja végre, büntetessék meg.

Azon erdélyi birtokosok, kik a császár birodalmában laknak, jún. 22-re adják meg a múlt évben elrendelt térítvényt, különben a törvény szigora alá esnek s erdélyi váraikban erdélyi tiszteket tartsanak. E törvény éle Bethlen István ellen irányult, ki az esküt még eddig sem tette le.

A görögöknek, a megszorító törvény eltörlésével, megengedték a szabad kereskedést.

Elrendelik, hogy a földesurak a parasztoktól fegyvereiket szedjék el.

A megyei útakon a nappali s éjjeli czirkálásokat elrendelik.

Szamos-Újvár a fejedelmi előterjesztés ellenére megyei hatóság alatt hagyatott.

Az új adományok törvényesen eszközöltessenek.

Azután egyes törvényhatóságok ügyeit látták el.

Hajtassék végre a törvény, mely Huzna vidékét Zaránd vármegyébe kebelezte.

Ha a városi ember keres nemességet, az 1614-iki megyei törvény értelmében történjék.

Ha a papok földbirtokot szereznek, ez az 1620. és 1624. törvények megfigyelésével történjék.

¹⁾ Benkő 1682-iki Napló- könyv. Tört. Tár 1883. évf. 526. l.

A székelységen szegény nemes ember jobbágya fekvő birtokát senki se vehesse meg (minthogy ez az ottani örökösödési jog sérelmével történhetik csak). A ki megveszi, 50 frton marasztaltassék.

A nemes nem fizet harminczadot saját majorságai után, tulajdon jogát bizonyítványával igazolja. Ha hamis bizonyítványt állított ki, a kereskedésre vitt marháját veszítse el.

A törvényeket a fejedelem máj. 10-én erősítette meg.¹⁾

Az országgyűlés alatt Rákóczy különböző követségeket fogadott a havas-alföldi vajdától, temesvári basától, lengyel királytól. A legfontosabb azonban, kinek útját Kéry egyengette, a római császár főkövete Sennyey István püspök és kancellár máj. 28-án érkezett meg. A nádor apr. 19-én egy rideg hangon tartott opiniót adott be a császárnak, hogy minő utasítással kell a követséget Erdélybe küldeni? Habár azt, hogy ne küldjön a császár főkövetséget, nem is tudta keresztül vinni, de a többire nézve felterjesztése meghallgattott.²⁾

Sennyey jan. 28-án érkezett Fejérvárra 110 lóval s egy csomó kocsival és szekérrel. Rákóczy Erdélyit, a kis grófot, a cancellárt és Macskásit 200 lovassal küldé elibe. De az első kihallgatás csak máj. 31-én volt. Többször és tüzetesen értekezett vele, míg jún. 2-án, 6-án s 10-én,³⁾ midőn Sennyey úgy látszik élesen szólott, legalább élesebben, mint Rákóczy várta, azonnal ridegebbé lett. Egyik sérelem a reversalisok ügye volt, melyet Rákóczy alattvalóitól vett. Hiszen, mondá Rákóczy, a reversalisok dolgát a nádor kezdte, ő vett a két úrfitól. S e percztől kezdve zárkozottabbá lett. Jó hogy így történt, mondá Rákóczy a végkihallgatáson: talán én is mélyebben mentem volna el a beszédben, de tanultam ebből is. Ha a császár komolyan akar békét, vessen zabolát utánavalóinak szájára.⁴⁾ S végválaszát⁵⁾ és a leveleket kezébe adván elbocsátá. Sennyey másnap jún. 11-én haza indult, társaival Bakos Istvánnal s

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XI.

²⁾ A nádor igen érdekes opiniója. Orsz. ltár Fasc. 6. nro 1. 2.

³⁾ Tört. Tár 1883. 534. s köv. II.

⁴⁾ Törv. és Okiratok XII. b).

⁵⁾ Törv. és Okiratok XII. a).

Forgács Istvánnal együtt megajándékozta a fejedelem által. ¹⁾

Sennyey távozása után Rákóczy elment a gyógyi fürdőre, azután Bábolnára, Kománára. Ide érkezett a portáról egy főkövet, Juszuf aga jún. 30-án, kit Rákóczy első ízben júl. 3-án fogadott. ²⁾

Juszufnak komoly küldetése volt, mely összefüggésben állt a Strassburg követségével. A svéd király követe a portán rendkívül jó fogadtatásban részesült, s ő ott nem kisebb törte fejét, mint azon, hogy rá bírja a portát Ferdinánd megtámadására. Hágai Kornél, az erdélyi követek mind kezére dolgoztak, mert az volt a terv, hogy ez a támadás Rákóczy által eszközöltessék, ki éppen ebben az időben egyik követe Bonczhidai által magával Gusztáv Adolfal is alkudozott a véd- és dacszövetség feltételeiről. Az volt a terv, hogy Bonczhidai a pontozatokkal s Strassburg az engedélyvel egyszerre érkezzenek hozzá.

De a portán feltűnt, hogy Strassburg egyszerre két irányban alkudozott: Rákóczy mellett a szövetkezés, s Rákóczy ellen Katalin kielégítése érdekében. Természetesen Szalánczy az orator s a főkövetek az elsőre nézve mellette az utóbbiban ellene dolgoztak. ³⁾ Ily ellentétes áramlatok közt, hogy az erdélyi viszonyokról személyes tapasztalatokat szerezzen, kapta megbízatását a magyarul tudó Juszuf aga, kivel Rákóczy négy ízben volt szemben. Végre júl. 6-án egy terjedelmes emlékiratban kifejté, hogy a békét a némettel csak háború árán szerezheti meg s erre a mostaninál jobb alkalma soha sem volt, ⁴⁾ és ezzel júl. 8-án visszabocsátá az agát. ⁵⁾

Strassburg júl. 12-én visszaindult Erdélybe, s körülbelül vele egyidőben érkezett meg Bonczhidai a svéd királytól, a királynak jún. 25-én kelt válaszával; a király csaknem feltétlen csatlakozást kívánt, s a Rákóczytól elébb s az általa küldött fel-

¹⁾ Tört. Tár 1883. 539. l.

²⁾ U. o. 648. 9. ll.

³⁾ L. a portai beadványokat (apr. 14.) s a leveket. Levelek és Akták 17. s köv. ll.

⁴⁾ U. o. 25. s köv. ll.

⁵⁾ Tört. Tár 1883. 650—1. ll.

tételeket módosítani kívánta. Így hát a szövetkezés kérdése még mindig függőben maradt. Rákóczy újabb postát küldött sürgetve a végelhatározást, hogy támadását mennél előbb megkezdhesse, s csatlakozzék Arnim svéd tábornokkal, ki Kötteritz és Duwall brandenburgi és szász csapataival egyesülve, csaknem egész Sléziát Marradas császári tábornoka ellenállása daczára bekóborolta s elfoglalta. Aztán sürgette a portán is az engedélyt, hogy a támadást megkezdhesse. Egy-másra küldte a postákat Konstantinápolyba Gusztáv Adolf újabb diadalainak híreivel, izente Kornelius Hágának, hogy vegye rá a portát a végválasz kiadására, mert ő csak remény-nyel nem táplálhatja magát, s kénytelen lesz megbékülni a római császárral, s izente a nagyvezérnek is, hogy utasítsa a szerdárt, hogy vele egyetértve, mialatt ő kivezeti hadait, támadjon a lengyelre, s ugyanakkor a tatárok által is támadtassa meg ezeket. Pénzen kellene az ilyen jó alkalmatosságot megvenni, írta kapitikájának Szalánczynak.¹⁾ De Strassburg mennél előbb s minden úron szeretett volna eredményt elérni. Minthogy pedig Rákóczyval, ki egy portára irt ellenséges indulatú levelét elfogta, emiatt és Katalin ügyében meghasonlásba jött,²⁾ Zólyomival kezdett alkudozást, hogy ez maga gyűjtsön hadakat, így alkalma nyílik a hét vármegyét mint külön uraságot megszerezni magának.³⁾ A hiú ember hamar rá állt. Magához hivatott egyes hajdúkapitányokat, lerészegítette őket s akkor elbeszélte tervét, hogy haddal csatlakozik a svédhez. Megnyerte a tervnek a budai basát, de mi rá nézve még rosszabb volt, még dicsekedett is azzal, hogy elhagyja hazáját s seregével a svéd királyhoz csatlakozik.⁴⁾ A dologból könnyen nagyobb baj származhatott volna, s Rákóczy megbízta Csomaközyt, a váradi vicekapitányt Kékedyt és Ibrányit, azután pedig Kemény Jánost, hogy beszéljék le e tervéről. A közös megbeszélésnek az lett az eredménye, hogy Zólyomi Keménynyel a fejedelmi udvarba bejött. Itt aztán kiegyeztek, kölcsönösen biztosító levelet adtak egymásnak, de Zólyomi az udvari főkapitányságról s me-

¹⁾ Aug. 8-iki levele. Levelek és Acták 30. s köv. 11.

²⁾ Okirattár Strassburg követsége történetéhez 51. 54. 55. 57. 11.

³⁾ Kemény 242. V. ö. a nóta perrel.

⁴⁾ Bethlen. I. 17. L. a nóta perben Szentés Gyarmathy vallomását.

zei generalisságról lemondott.¹⁾ Kárpótlásul a kolosvármegyei. Csákytól elvett főispánságot kapta, mely hivatalában nov. 10-én be is igtattatott.²⁾

Strassburggal Ozman csasz is bejött Erdélybe. Aug. 5-én léptek erdélyi határra s a csasz egy hónapnál tovább tartózkodott. Itt az alatt pedig a nagyvezér Rákóczynak egy újabb emlékiratát, mely a háború által elérendő eredményeket sorolta fel, megküldte a budai s temesvári basáknak, kik közül főként az első ellene nyilatkozott a támadásnak. Nekik — felelé — a német jó szomszédok, miért bontanák fel hát a frigyet? Régebben is, a mikor felbontották: ők csak magukat fogyatták s Bethlen töltözött. E jelentéssel egyszerre jött meg Ozman csasz is (szeptember 25.), s meghozta a hírt, hogy Rákóczy az ágyukat már ki is küldte Váradra s maga is kiment oda.³⁾ Valóban úgy volt. Augusztus végére Rákóczy úgy elkészített mindent a támadásra, hogy itt már csak az engedélyt várta. De sem előterjesztései, sem az angol és hollandi oratorok közvetítése sem volt képes azt kieszközölni.

Bécsben és Kis-Martonban hírt vettek e készülletekről. A Gusztáv Adolf és Rákóczy közt folytatott levelezésnek egy részét elfogta Esterházy,⁴⁾ ki bizalmas értesítéseket ezenfelül még a budai basától is nyert, híreket vett Rákóczy készületeiről, melyeket kapcsolatba hozott kijövetelével Váradra, s értesült a Zólyomi-féle törekvésekről, és combinálva e kettőt arra a meggyőződésre jutott, hogy Zólyomit csak ura parancsait hajtja végre. — Ily körülmények közt Esterházy minden további tárgyalást szeretett volna félbelszakasztani: mert úgymond, ha a császár Sléziában győzni fog, úgy sem fog feltámadni, de ha a császár elleségei még elébb mennek, semmi sem fogja visszatartani.⁵⁾ Rákóczynak egy elfogott levelében olvasá. »hogy csak alkassék meg az áros emberekkel, jó helyen járhatja barmát, s elég fagygyószok is, s felhajthatja a fagyon is.« — Nem mese ez! írá Pázmánynak, mert Rákóczy-

¹⁾ Kemény 243—3. Rákóczy 1633. júl. 8-iki lev.V. ö. a nótaperrrel.

²⁾ Segesvári Bálint 204.

³⁾ Levelek és Acták 46. s köv. II.

⁴⁾ Törv. és Okiratok XIII. b).

⁵⁾ Opinio Com. Patatini. Orsz. Itár Fasc. VI. nro 6.

nak a szavaiból újabb bizonytságot merített az erdélyi-svéd szövetségre. ¹⁾

A bécsi kormány nem osztotta e felfogást. Sennyey viszályjövetele után is folytak a tárgyalások. Aug. hóban Forgácstól Kellemesi Sándor ²⁾ s utóbb a nádortól Tassy Gáspár, kit a fontosabb küldetéseknel szokott használni, fordult meg Erdélyben Rákóczynál, kitől nem a legszívélyesebben váltak meg. Prépostváry ügyét a császár rendkívüli törvényszéken akarta tárgyaltatni. Rákóczy ebbe nem egyezett bele, ő azt akarta, hogy országgyűlés határozzon felette. ³⁾ Hát ez bizony épen oly kevésbé volt főbenjáró dolog, mint Katalin ügye vagy az Alaghy-féle mádi örökség, melyhez ő Rákóczy Pállal együtt formált jogot. ⁴⁾ Lehetőnek hitte, hogy Rákóczyt elszakasztja a svéd királytól, s akkor, midőn már örökös tartományaiban is szorongattatott, Ausztriában paraszt lázadás dúlt, a magyar határok pedig Esterházy vallomása szerént a legelhagyottabb állapotban voltak, mégis érdemesnek tartotta egy kísérletet tenni. A császár parancsot küldött Esterházyra, hogy Kéry Jánost haladéktalanul küldje Nagy-Váradra a fejedelemhez. Megtette, de »sok tekintetre nézve nem örömet.« ⁵⁾ Ki is mutatta az utasításban, melyet sept. 19-én gyorsan készített, ⁶⁾ az udvarhoz irt opinióban ⁷⁾ s Kéryhez intézett hosszú levelében. S csakugyan, mivel Kéry Nagy-Váradra ment, az inkább szemrehányás mint béke ajánlat volt, s ezekre Rákóczy is hasonlóval felelt. — De máskülönben »mint igaz magyar s keresztény fejedelem kész a béke érdekében minden méltányos dologra,« felelé Esterházynak Váradról nov. 12-én kelt levelében. ⁸⁾

Kéry még Váradon volt, midőn a császártól is jött egy követ hozzá Ostrosyth István, ki oda nov. 9-én érkezett meg.

¹⁾ Kis-Martón nov. 7-iki levele a kis-mártoni Regestákban. 50. l.

²⁾ Fraknoi Pázmány III. 61.

³⁾ Törv. és Okiratok XIII. e).

⁴⁾ Pathai emlékiratai a titk. ltban.

⁵⁾ Esterházy sep. 19-iki levele Kéryhez az egyetemi könyvtárban.

⁶⁾ L. Törv. és Okiratok XIII. a).

⁷⁾ Orsz. ltár Fasc. 6.

⁸⁾ Kis-martoni Regesták 50.

A fejedelem már másnap kihallgatáson fogadta. Azután Csernelt és Patakyt bízta meg, hogy a vitás pontokat tárgyalják Ostrosyhtal. Több napon át tárgyaltak, mialatt kétszer összejöttek s végre abban állapodtak meg, hogy a vitás pontok megvitatására mind két fél bizottságot nevezzen ki, melyek Eperjes városában decz. 24-én jőjjenek össze. ¹⁾

IV.

Ostrosyht eltávozásától Váradról (nov. 17.) az eperjesi tractára kitézött határidőig sokkal kevesebb idő volt, hogy sem mind két fél elkészülhetett volna. Tárgyalást kellett hát kezdeni annak elhalasztása végett s csakugyan újabb határidőben 1633. febr. 5-ében állapodtak meg. ²⁾ Időközben, miután támadról már ez évben szó sem lehetett, Rákóczy is visszatért Váradra. ³⁾

De nem pihenni. Itt benn váratlanul oly mozgalom kezdett támadni, mely egész erejét igénybe vette. Székely Mózes a régi fejedelemnek hasonló nevű fia, ki Temesvártt török földön született s a szultántól évlíjat is húzott, egy magánál korosabb nőt a Geréb András özvegyét vette el. Feleségének egyik jószága miatt bepereltetvén, s a pert megvesztvén, boszúra gondolt. ⁴⁾ Maróthi György vice-királybíró s Petki Ferencz, egy feslett életű ember, kinek nejével a korlátnok leányával voltak kellemetlenségei ⁵⁾ bujtogatni kezdtek s decz. 3-án megszökött Erdélyből. Temesvárra ment ki, születési helyére az ottani basához, hol jó fogadtatásra talált. Közbenjárására a budai basa felviteté magához, s megígérte, hogy ügyét a portán támogatni fogja. ⁶⁾

Az 1633-ik év gyászszal köszöntött be Erdélyre. Január hóban ifj. Bethlen István Ecseden hosszas betegség után meg-

¹⁾ Ostrosyht levele a császárhoz Várad, nov. 17-ről 1632. Eredeti a titkos ltban.

²⁾ Pázmány jan. 5-iki levele Rákóczyhoz. Rákóczy és Pázmány 66. lap.

³⁾ Hogy már Karácson előtt Fejértvártt volt, l. Levelek és Acták 71. 93.

⁴⁾ Szalárdy 85.

⁵⁾ Rákóczy júl. 21-iki levele Ráczhoz. Levelek és Acták.

⁶⁾ Krauss I. 115—6.

halt.¹⁾ Különös gonddal neveltette Bethlen Gábor s a külföldön nagy utazást is tétetett vele. Általános részvétet, mondhatni országos gyászt ébresztett a tehetséges, szerény, jóindulatú fiatal ember kora halála.

De annak a következményeiben is fontosabb halálesetnek, mely a protestans Európát gyászba ölté, míg az ellenreformatio harczosait új reményekre éleszté, Gusztáv Adolf elesésének biztos híre még nem hatott el Erdélybe, midőn az eperjesi tracta előkészületeit már megtették. Biztosokká Ferdinánd Sennyey Istvánt, Forgács Miklóst, Ostrosy Istvánt, Mikulicsot, Tahyt, Rákóczy pedig Kovaóczy Istvánt, Kapy Andrást, Horváth Györgyöt és Balásházy Lászlót nevezték ki. Esterházy korán gondoskodott, hogy mind két fél biztosai szállásokat kapjanak.²⁾ Rákóczy pedig a portára tett jelentést, még pedig szemrehányásokkal teljest,³⁾ melyben a vezéreket okozá, hogy neki alkudozni kell. Most hát az alkudozások kezdete előtt athnamet kívánt arról, hogy a porta őt és örökösait meg fogja minden körülmények közt magyarországi birtokaiban is védni. A levelet Barcsay vitte be, de az évi ajándékok nélkül: ezek beküldését tavaszra ígérte. Az athnamét megígérték oly feltétel alatt, hogy titokban tartsa s engedély nélkül meg ne támadja a németet. Aztán, ha a tractához hozzá kezdenek is semmire se álljon eleinte rá, hanem a postulatumokat küdje be; Munkácsot pedig kezéből semmi áron se ereszsze ki.⁴⁾ Jól télelé Rákóczy: a dolog úgyis csak Munkácson forog, de ha azt akarják, hogy megtartsuk, üljenek fel azonnal, nevezzenek ki szerdárt, az jőjjön Egerhez, »nyúljunk körmös kézzel az dologhoz,« mert most nemcsak Munkácsot, hanem többet is elnyerhetünk.⁵⁾

Eperjesen pedig ez alatt megindult, de nem haladt a

¹⁾ Réz András Ledniczérül 1633. jan. 23-ról ír róla. Orsz. lt. Minden arra mutat, hogy az év elején történt.

²⁾ 1632. decz. Prépostváry számára rendel lakást. 1633. jan. 14-én a biztosoknak. Paczót jan. 15-ről irt ugyan e tárgyban. Eredetiek az Eperjes vár ltárban. Cub. II. Loc. 32. Fasc. 13. mind három levél eredetije.

³⁾ Lappang, de későbbi leveleiben emlékezik e dologról.

⁴⁾ Levelek és Acták 74. 75. 78. Szalánczy, jan. 15—23-iki levelei.

⁵⁾ U. o. Rákóczy feb. 19-iki levele 83, 1.

tárgyalás. Az első összejövetel febr. 5-én volt. A császári biztosok kezdték, beadván »propositióikat,« melyek a kassai diploma ellen elkövetett sérelmeket sorolták fel, s azok orvoslását kérték, míg a fejedelmi biztosok hasonló sérelmi lajstromot terjesztettek elő, s előadták követeléseiket is összesen 19 pontban, ezek közt, hogy Munkács, Mád, Tarczal, Szádvár Rákóczyra ruháztassék. S erre megkezdődtek a válaszok s viszonzválaszok, úgy hogy egész febr. 19-ig valóságos irálygyakorlatokkal húzták ki az időt. ¹⁾

Végre belátván, hogy az írásos közlekedésnek nem lesz eredménye febr. 18-án ismét szóbeli tárgyalásra jöttek össze. De megakadtak Munkács ügyében s az erdélyi követek a császár kegyelmére hivatkoztak s eredmény nélkül oszlottak el. ²⁾ Folytatták a tárgyalást 19. és 21-én; az erdélyiek ezúttal sem engedtek: a fejedelemtől vártak utasítást. ³⁾ De az utasítás csak késett s a biztosok már attól kezdettek tartani, hogy Rákóczy biztosai Patakra mennek s onnan várják be, hogy a császár mit fog határozni. Végre az is megjött. A fejedelem mindjárt kezdetben kijelenté, hogy ámbár neki a fejedelemasszony fassiója értelmében is joga van Munkácshoz, s az inscriptionalis summának fele 150,000 frt fiát Zsigmondot illeti, a jó

¹⁾ A propositiókra az erdélyiek replicája febr. 8-án kelt s erre febr. 14-én feleltek a császári biztosok. Az erdélyiek viszont febr. 18-án válaszoltak. Az erdélyiek postutumaira, a császári biztosok replicálja febr. 10-én, az erdélyi biztosoknak erre adott responsuma, febr. 11-én, a császári biztosok válasza febr. 12-én, a fejedelem biztosainak »replicatio ultima«-ja febr. 18-án kelt. Orsz. Itr Fasc. 6. nro 9; Fasc. 45. nro 26.

²⁾ Az eperjesi csász. biztosok febr. 25-iki jelentése a titkos ltárban: Munkács ügyében vitatkozván: »ablegati nihil prorsus de eo vel opponere vel assumere vel refutare, vel ullatenus argumenta nra attingere noluerunt, aperte et categorice declarantes se de eo nequaquam disputaturos, rogare solum, ut Mtas Vra principem ipsorum dignetur, secundum exhibita per ipsos ejus negotii complanandi media, sibi ad servitia praestanda clementer devinctum reddere« — Quin imo neque hoc celare debemus sacram Vram Mtem, quod in confidentia nobis responderunt, se non habere quod opponant justis et aequis nostris rationibus et postulatis, sed missuros ea ad principem pro resolutione,«

³⁾ U o. Rákóczyhoz küldték az »argumenta«-kat s arra vártak választ »Nos quoque — írják Ferdinand biztosai — juxta illa progredimur ad ulterior a media.«

békességért mégis kész letenni 200,000 frtot, de úgy, hogy Katalin Vinczről mondjon le, a neki kölcsön adott 6000 arany engedtessek el s a maradékösszeg Fogarasra számíttassék fel, a Hétszöllő pedig adassék vissza a fehérvári collegiumnak. Most ez ígérését 50,000 frtot toldotta meg, ezt azonban Melith György Katalin képviselője nem fogadta el.¹⁾ Ez bizony mindössze is csekély közeledés volt. És ime az utolsó perczen márcz. 10-én futár jött Zólyomitól Sennyeyhez azzal a leleplezéssel, hogy Rákóczy Munkács dolgában azért nem enged, mert a török miatt nem engedhet, s azzal az ismételt ajánlattal, hogy adományozza neki a császár Lévát és Tokajt s a hadait azonnal Waldsteinhoz csatolja.²⁾

Valóban úgy volt: a porta határozottan ellenzette, hogy

¹⁾ A biztosok júl. 24-iki jelentése a titkot ltban.

²⁾ A biztosok márcz. 10-iki jelentésekben a császárhoz tudatják, hogy Munkács felett megrekedt a közös tárgyalás a fej. követeivel. A fej. biztosai várják felterjesztésükre e dologban urok válaszát. »Interim celare nolentes suspicionem nostram de hac eorum sententia, quod velint de omnibus punctis simul agi, eo nimirum tendere ablegatos ut occasione festorum Paschaliū conferant se Patakinum (sicut et jam spargitur) nec inde huc redeant, sed resolutionem Vrae Mti super omnibus punctis a nobis per literas solum exquirant, et illinc sui quoque principis ad nos transmittant.« — Nevetséges véget érend, tartunk tőle, e tractatus. Zólyomi futárja az éjjel levéllel érkezett számunkra és az erd. köv. számára. Nekem. a cancellariusnak, értésemre adja, hogy a fejed. Munkácsot nem akarja, de nem is adhatja vissza (»Munkaciū nolle principem sed nec posse quoque remittere propter Turcam«) a török miatt »qui id ei prohibuit, et penes Transylvaniam omni ope et auxilio conservare promisit, quod ipsum et a legatis principis audivimus... Porro non desistit idem Zólyomi illa quae ego cancellarius Mti Vrae ad partem humillime intimavi et proponere et urgere, *quamvis nos illi ne minimum quidem fidem habendam censemus*, quin et mercedem praemiumque laboris sui, quasi jam emeriti proponendo destinat, sibi que promitti, et a Mte Vra superinde assicurari praescribit, arces utpote Leveniensem et Tokaiensem, illam quidem nomine gratiae hanc autem pro stipendio militum si quae illis per ipsum solverentur. Ipse vero cum quinque vel sex millibus hominum ea lege serviet in imperiali bello Vrae Mti, ut excellmo principi *Valsteino nequaquam sit subjectus, nec ad ejus ordinationes adstrictus.*« — Félünk, hogy ha a követek innen minden megállapodás nélkül távoznak, lángra lobban a háború, s a fej. és Zólyomi kész sereg s a pataki őrség meg a titokban lappangó párt az egész országot lángba borítja. A végek készületlenek, pénz nagyon szükséges.

Rákóczy lemondjon Munkácsról. Ellenzette, mert a fejedelemnek is ez volt akarata. Nagyobb dologban törte fejét: daczára Gusztáv Adolf halálának még mindig bizott abban, hogy hadait az unio Sziléziában levő hadaihoz csatolhatja s nem is szűnt meg egész kitartással ezen munkálni, azon reményben, hogy a hét vármegyét sikerülni fog Erdélyhez visszaesatolni.¹⁾ Voltak e részben biztosításai, összekötetései felső-magyarországi urakkal, kik azonban csak azon esetre ígérték meg közreműködésüket, ha megkezdli a támadást, s addig egészen tartózkodó állást foglaltak el.

Nem úgy Zólyomi, a ki pedig egyenes alattvalója volt Rákóczynak. Heves, erőszakos természetű, gőgös és hiú ember volt. Különös kedve telt katonáiban, kiket nagy számmal tartott Székelyhídon lakhelyén, mert jó élés levén ott számukra biztosítva mindenfelől csődültek. De e nép a környék rettegése volt, melyet miattuk szokatlanul sarcozott, s rettegése volt más vidékeknek is, a hol csak Zólyomi megfordult. Rákóczy nem győzte hallani a sok panaszt, de az intéseknek nem volt fogamatja.²⁾ Míg az ifjú Bethlen István élt, tudta fékezni szenvedélyességét, hatott rá s nem egy meggondolatlan tettől visszatartá. Most azonban magára maradvra első megfontolatlan ötletének engedett s azt tette, mire szeszélye, hiúsága ragadta.

Hiúsága pedig arra ösztönözte, hogy abban a nagy küzdelemben, mely Európa szívét liktette, ő is szerepeljen. A jó katonát minden fél szívesen látta, s ha valamely kalandor egy csomó condottierit össze tudott fogdosni, bizonyos lehetett benne, hogy jó áron eladhatja magát. Zólyominak pedig hatalmas csapatja volt együtt: »a szabolcsmegyei hajdúságot véres nyárssal kényszerítvén maga mellé felülni.«³⁾ Az, hogy a múlt évben Strassburggal kötött szerződése megheiusult, nem

¹⁾ Érdekesekek Madarász Györgynek febr. 16. 17. 23. irt levelei Rákóczyhoz az orsz. ltban. melyben sürgeti, hogy a tractának »ne legyen effectusa.« Mindenkép el akarta hitetni a fejedelemmel, hogy Gusztáv Adolf nem esett el. Átalán a felső-magyarországi haugulatra nézve igen tanúságosak.

²⁾ Szalárdy 87. s köv II. Rettenetes dolgokat sorolnak fel e részben Kraszna megyének a fejedelemhez küldött követei, a nótaperben 2-ik számú okirat. V. ő. a 3-ik számú okirattal.

³⁾ Szalárdi 88. I.

csüggeszté el, hogy Rákóczy csak erős térítvény adása mellett bocsátott meg neki már eszébe sem jutott. Itt vagy ott, neki mindegy volt, csak hogy szerepeljen. S mindenek felett Rákóczyval versenyzett. »A mely karddal felemelte, mondá, azzal akarta megbuktatni.« Tavaly, mikor a fejedelem a svédekkel alkudozott, ő is ezekkel kezdett alkudozni. Most, a mint Rákóczy Eperjesre küldte biztosait, itt akarta megelőzni. Még jól ki sem melegedtek a császár biztosai, már is járt embere Senyneyinél: felajánlotta magát, hogy Waldsteinhoz csatlakozik. ¹⁾ Járt a budai basánál, kinél útleveleket sürgetett az odamehetésre. ²⁾

Hogy Zólyomi valamiben töri eszét, Rákóczy korán észrevette. Már febr. 18-án tudomása volt róla, hogy Faragó zászlóaljából ötven katona hozzá szökött; de abban, hogy Waldsteinhoz akar-e menni vagy máson töri fejét, nem volt bizonyos. ³⁾ Lassanként azonban kivilágosodott, hogy miben töri eszét, s midőn febr. végén Fejérvárra lejött, Rákóczy vallatni kezdte. Zólyomi látva, hogy az ő feles hadával Rákóczy tekintélyesebb hadat tud szembe állítani, ⁴⁾ a tagadáshoz fordult s esküdözött menyre-földre, hogy nincs semmi gonosz célja.

Márcz. 1-én még egy térítvényt állíttatott ki vele, »testét, lelkét, feleségét, gyermekét mind az ördögnek adta, ha ellenünk való igyekezeti volt,« írja Rákóczy. ⁵⁾ S ezzel Rákóczy visszabocsátotta.

Azonban Rákóczy kezébe Zólyomi árulásáról mind újabb

¹⁾ Sennyey márcz. 10-ki levele mutatja, hogy jóval előbb megtette Zólyomi ajánlatait. A márcz. 10-én érkezett futár csak sürgette a dolgot. L. a nótaperet is.

²⁾ Szalánczy febr. 23-án tudatja Rákóczyval, hogy a budai basától Abdi aga, Murad temesvári basa testvére, jött be a portára a jelentéssel, hogy Zólyomi zászlót botot sürget, hogy a fejedelemségre mehessen. Levelek és Acták 86. l. De Szalánczy nagyon sarokba szorította az agát s ez bevallotta, hogy Zólyomi nem athnamét, csak útlevelet kért (márczius 7-ről) 91. l. Kemény 284. l. azt mondja, hogy Zólyomit Szalánczy árulta el. Szalánczy levelei megvannak: ő inkább mentette a boldogtalant. Lásd a leveleket a nótaperben.

³⁾ Rákóczy febr. 19-iki levele. Levelek és Acták 84. l. Kemény 258. lap.

⁴⁾ Levelek és Acták 97. l. a térítvényt a nótaperben.

⁵⁾ Levelek és Acták 98. l.

bizonyítványok kerültek. Abdi által a budai basa csakugyan lépéseket tett a portán, hogy Rákóczyt mozdítsák el s helyébe Zólyomit tegyék. De még terhelőbb volt rá nézve, hogy nemcsak Sennyeyvel, hanem Haller György szatlmári kapitánnyal is alkudozni kezdett a Waldsteinnal leendő csatlakozás ügyében. ¹⁾ Azt pedig, hogy Rákóczyra neheztel, azért mert Ecsed várát az elhúnyt Bethlen István örökségét nem bocsátotta az ő kezére, épen nem is titkolta. ²⁾

Ezalatt közelgetvén az ifjú Bethlen István temetésének határideje, Rákóczy közölte vele vejének czélzatait. Az öreg gróf neheztelt rá különben is mint bukásának egyik okára, s még inkább azért, mert elhalt fia özvegyével Szécsy Máriával tiltott viszonya volt, nejével pedig a Bethlen leányával roszúl bánt, közönyösen vette a dolgot. ³⁾

A temetés márcz. 24-én a fejedelem kívánságára Gyula-Fehérvártt minden rendzavarás nélkül, rendkívüli részvét mellett véghez ment. Innen a fejedelem is, Zólyomi is Maros-Vásárhelyre mentek: s itt Rákóczy katonáit ismét szökésre kezdte csábítani. ⁴⁾ Elfogatása már akkor el volt végezve. Apr. 4-én mint székely generalist nagy kísérettel az udvarhoz kísérték, s itt Kornis és Erdélyi által újabb és még szigorúbb térítvényvel kínálta meg a fejedelem. A piacz és a fejedelmi lak előtti tér hadakkal volt megrakva, hogy ellenállásról szó se lehessen. De ő vonakodott a térítvényt aláírni, s e perczen kijelenték előtte, hogy rab. Másnap Tholdalagi egy hintón Fogarasha vitte, útközben Segesvártt vasat vertek lábaira. Hadait azonnal szélylyel oszlatták, egy részöket a fejedelem fogadta meg, ⁵⁾ főuradalmát Székelyhidát a fiscus számára foglaltatta le. ⁶⁾

¹⁾ U. o. 97. 101. ll. Nem sokkal utóbb, apr. 20-án, Haller György meghalt. Forgács és a biztosok apr. 23-iki jelentése a titkos ltárban.

²⁾ Levelek és Acták 98.

³⁾ Kemény 284. l.

⁴⁾ Nagy Szabó Ferencz 144. l.

⁵⁾ Kemény 248—9. Nagy Szabó 144—6. Szalárdy 90. Kemény menti. 258. l. írja, hogy nem hiszi, hogy a haza vagy fejedelem ellen való dolgokba elegyítette volna magát. A magyarországiakkal való alkudozásairól egyik emlékiró sem tud: de hogy ez létezett, mutatja Sennyei levele, s hogy bukásának ez volt főoka, kitetszik Rákóczy leveleiből s a nótaperből.

⁶⁾ A biztosok apr. 18-iki jelentése a titkos levéltárban Bécsben.

Zólyomit csak az ország ítélhette el, s miután különben is közelgetett a rendes évi országgyűlés határideje, Rákóczy apr. 24-re kihirdette azt. A Zólyomi-ügy azonban a személyes kellemetlenségeken kívül az eperjesi tárgyalásokra is zavarólag hatott. Végre mind a császártól, mind a fejedelemtől érkeztek utasítások. A császár minden pontban engedett, kivéve Munkácsot és Ónodot: ¹⁾ a fejedelem pedig Munkács visszabocsátásáról semmi alakban sem akart hallani. ²⁾ A mint Zólyomi elfogatásának hírére vette a különben is mindig szigorú eljárást tanácsló Esterházy, azt hitte, hogy e kedvező helyzetet lehetőleg ki kell zsákmányolni s a császárhoz apr. 23-án emlékiratot adott be. Ebben egész diadallal írta, hogy midőn a fejedelem Zólyomi miatt annyira fel van háborodva s tarthat attól, hogy

¹⁾ Frankói Pázmány III. k. 73. l. A király apr. 12-iki resolútiójában azt ajánlá, hogy a fejedelem által Munkácson követelt 150,000 frtban, Katalin mondjon le Fogarasról, s ezért ő ki fogja elégiteni, Munkácsot pedig megtartja a korona számára. A biztosok júl. 24-iki jelentése.

²⁾ Lásd Törvények és Irományok XIV. Erdélyi Múzeum Kemény gyűjteménye. A biztosok Eperjes apr. 18-áról írják a császárnak, hogy Munkácsot illetőleg, a mint a követek ismételve mondogatják, a föltételeket soha sem fogja elfogadni a fejedelem »cancellarius ipsius (t. i. principis) mihi Mtiis Vrae cancellario magno cum animi dolore neque sine lachrymis significavit, vereri se, ne princeps ob Munkachium in quod consequendum: impotentissimo desiderio fertur extrema quaeque retinendi media, etiam cum publica pernicie attentet.« 24-én f. h. nyílik meg az o. gy. Erdélyben, a fej. legalább a végére kívánja a cancellariusát. Most tehát minden Munkácson fordul meg, határozzon Fged, hogy ragaszkodik-e ama rendeletéhez, hogy Munkács dolgában nem kell engedni. Most már, mióta nem is Brandenburgi Katalin számára védjük Munkácsot, nehezebb is volna engedni s csakis Fged tekintélye rovására történhetnék. De az esetre gyorsan a fegyverhez kell nyúlni, mert ha a fejedelem megelőz, ez a vidék alig kivétel nélkül elvész, főképp a hajdúk és Tiszán túli megyék. »Nec putamus levi bello finem his rebus componendis, si res ad arma venerit futurum« . . . »De Zoliomio capto et composito ac primum Zamos-Ujvarum, deinde Fogarasinum ducto quae Mti Vrae undecima hujus perscripsimus (nincs meg) per omnia ita se habent. Addimus jam quod et arx ejus Zekelhida dedita sit ad rationem statuum et ordinum Transylvaniae. Militum vero Zoliomianorum reliquiae oblata commissorum omnium venia pellicuntur et conducuntur ad principis rationem. Balling similiter novum militem conscribit. Pars Zoliomianae militiae ad partes nostras se recepit« . . .

ennek büntársai vannak, sőt hogy a török is pártfogolja, nem lehet hinni, ha csak valami nagy szerencsétlenség nem jön közbe, hogy Munkács dolgában ne engedjen.«¹⁾ — Sőt maga Sennyey is a legcsekélyebb mérvű engedékenységet ajánlá, hogy a császár a lehető legterhesebb feltételek mellett engedje át Munkácsot Rákóczy egyik fiának.²⁾

Az apr. 24-ére hirdetett országgyűlés azonban még nem tárgyalhatta Zólyomi ügyét. A megidézés, perbefogás, melyet Sárosi János fiscusi director intézett el,³⁾ az adatok beszerzése több időt vett igénybe, hogysen azt ily rövid idő alatt el lehetett volna végezni. Azonban egészen szó nélkül még sem múlt el: előterjesztésében oly törvények hozására tett javaslatot, melyek által jövőre hasonló merényleteknek elejét hitte vehetni. Elrendelék, hogy hadakat az országon kívül levő szolgálatra senki se vihessen ki: a kik eddig vittek volna, azok ellen a fejedelem indíthasson pert. A kik pedig összeesküvést (ligát) szerveztek, a közvádoló által idéztessenek meg: mind két törvény lényegében Zólyomi ellen volt intézve, névleg pedig csak az, melylyel megigérte Rákóczy, hogy az általa 1633-ban elfoglalt jószágokat visszaadja.

Elrendelék azt is, hogy a portára kereskedés színe alatt fejedelmi engedély nélkül kimenni senkinek sem szabad: miután találkoztak olyanok, kik ezzel visszaéltek. Ez már Zólyomin kívül Székely Mózesre is czélt.

Megújítottak néhány korábbi czikket: azt, mely a tiszteknek a végrehajtást elrendelé, mely a limitatio megtartását szabta meg, mely a nemes ember házáat katonák beszállásolásától felmenté, mely a marhák kiviteléről intézkedett.

A jobbágyoknak fegyverük letételére szabott határidőt júl. 1-ig meghosszabbították.

A múlt évben hozott czikket, mely a görögök szabad kereskedési jogát visszaállította, oda módosították, hogy ez ügyben a fejedelem döntsön.

¹⁾ A nádor apr. 24-iki opiniója a kamarai ltban. Act. Publ. Fasc 14. nro 16.

²⁾ Sennyey jelentése a császárhoz apr. 20-ról a titkos levéltárban Bécsben.

³⁾ Szalárdy 90. 1.

A székelységen nemcsak a jobbágy, hanem a darabont se adhassa el örökségét — legfeljebb csak zálogba vehesae.

A számadással tartozó tisztviselők adják be számadásaiukat. Az évi adót 20 forintban állapíták meg.

A dézma-árendák érvényben hagyattak.

A végváarak s egy főiskola építésére két forint rendkívüli adót vetettek ki.

Sóaknákat csak a fiscus nyithat, kénesóvel a fiscus kárára tilos kereskedni, az aranyport be kell a fiscusnak szolgáltatni, az ezekben újabban lábra kapott visszaélések szigorúan eltiltattak. De a latrokat a fiscus jószágaiban is szabad legyen kergetni; mézet háza szükségére tarthasson minden ember, sőt a nemes ember el is adhassa. Korlátozák a borárulási jogot.

Elrendelék a latrok s gonosztevők üldözését, s az ilyent, ha várba menekülne, a kapitány adja ki.

Aknákon szegény embertől ajándékot elfogadni tiltva van.

Elrendelék a terminusok megtartását s egy pár perrendtartási szabályt alkottak.

Ellátták az egyes helységek által beadott panaszokat s kérelmeket. továbbá az egyes nemzetek által szóba hozott ügyeket. E törvények az eddigi gyakorlat szerint egy könyvbe irattak össze. Azonban e gyűlésen a szokatlan dolog történt, hogy egy második külön álló törvénykönyvet is szerkesztettek. Az öreg Bethlen István a hűségi esküt, többszöri felszólítás daczára még mindig nem tette le. Rákóczy sokáig várt. de az gyűlés végéig sem történnén meg, új propositiókat küldött a rendek közé, melyet ezek elfogadtak, s mely a személytől eltekintve, általános elvet mondott ki. Két czikke közül az első elrendelék, hogy a ki még nem tette le a homagiumot, erre szólíttassék fel, s ha még sem tenné le, jószágvesztésen marasztasson. A második pedig intézkedett, hogy a kik fiscalis váarakat bírnak, maguk s az összes őrség és tisztviseléség a fejedelemnek hűséget esküdjének, s őrségét szükség idején tartozzanak befogadni.

Mindkét törvénykönyvet máj. 13-án erősítette meg a fejedelem. ¹⁾

¹⁾ I. Törvények és Okíratok XV.

De bármennyi idejét vette is igénybe Rákóczynak a tárgyalás a rendekkel s Zólyomi nóta perének előkészítése, talált időt, hogy két folyamatban levő alkudozását, az eperjesit s azt, melyeket a svédekkel folytatott, tovább szőhesse. Az volt a politikája, hogy az elsőt halaszsa addig, míg az utóbbi sorsa eldől.

Mert daczára, hogy a portáról érkezett hírek épen nem hangzottak kedvezően s a várt athname helyett, mely magyarországi jószágait s családjá sorsát minden eshetőséggel szemben biztosította volna, egyszerű fermán érkezett,¹⁾ hogy Zólyomit a budai, Székelyt pedig a temesvári basák pártfogásukba vették²⁾ s daczára a németországi fordulatnak — még mindig lehetőknek tartotta, hogy fegyvereit a svédekéhez csatolhatja. A svéd király halála után Oxenstierna kérdést intézett Rákóczyhoz, hogy hajlandó a svéd királylyal kezdett alkudozást folytatni? ha igen — gróf Thurn Henrikhez utasítá, ki rövid nap Sleziában lesz, s kit ő a tárgyalásokra felhatalmazott.³⁾ Rákóczy Szamosujvárt ápr. 10-ről kiküldte Bálintfi Balást⁴⁾ conditióival, melyek alatt kész sergével Sziléziába törni: vegyék fel az unióba, adjanak mellé nyolcz ezer embert, kántoronkint 50,000 frtot. Biztosítsák neki a hét megyét, s a békébe foglalják be őt is.⁵⁾ De mialatt Bálintfi odajárt, újabb levél jött ápr. 17-ről Oxenstiernától, melyben az alkudozások folytatásával Strassburgot bízta meg,⁶⁾ ki tudomása szerint még mindig Erdélyben tartózkodott. Strassburgnak Rákóczy már elébb, máj. 20-án kiadta az elbocsátó levelet,⁷⁾ s mint-hogy ő már nem volt ott, Szentpálit küldte gr. Thuruhoz.⁸⁾

1) Levelek és Acták 104-ik lap.

2) Szalánczy jelentései.

3) Levelek és Acták.

4) Marczali 189.

5) Marczali 193.

6) A Strassburghoz írott levél Okirattár Strassburg követségei történetéhez 69. s köv. ll. »His diebus — írják a biztosok máj. 6-ról. — penetravit ad ipsum quispiam cum literis a comite Turn, quas ipse Turn nomine Saxonis ad principem exaravit, adjunctis aliis ab Oxenstierna, in quibus intimatur ipsi successus contra Majestatem Vestram A titkos ltárban Bécsben.

7) Okmánytár Rákóczy szövetkezései történetéhez 17-ik l.

8) Levelek és Acták. Rákóczy szept. 4-iki levele.

S ez volt valódi oka, hogy miért halasztotta ő végelhatározását az eperjesi alkudozásban. Pedig a biztosok részéről már lényeges engedmények történtek: a császár a németországi bonyodalmak miatt el volt határozva megkötni a békét. »Minthogy Rákóczy a jogos érveknek nem engedett — mondá a császári resolútió ápril 25-ről — legyünk mi engesztelékenyek,« s sajátkezüleg e szavakat írta a rescriptum alá: »nullo modo pax rumpenda, sed quo meliori fieri poterit modo concludenda est.« Ennek következtében máj. 6-án a biztosok beleegyeztek abba, hogy Munkács a fejedelem mindkét fiának részére irassék,¹⁾ s nem kis fáradsággal elkészítették a diploma tervét, melyet a császár máj. 16-án erősített meg, sőt az amnestia példányát is elkészítették, s a corporale juramentum átvételével Osztrotythot bízták meg.²⁾ De Rákóczynak sok kifogása volt, elébb már a pontok ellen is kijelenté, hogy azokat úgy, hacsak fegyver nem leszen a nyakán, nem fogja elfogadni,³⁾ annyival kevésbbé volt hajlandó most elfogadni ilyen alakban a

1) A biztosok Eperjesen máj. 6-iki jelentése a császárhoz: a fejedelemtől egy hírnök jött, ki halasztást parancsolt, s erre: »Vix continui ego cancellarius Mtis Vrae Kovachoczius, quin flens genibus meis advolveretur, cum has litteras principis sui privatim ad me tulisset, orans, ut praescinderemus omnem occasionem principi suo et alterum quoque filiorum ipsius in statum Munkachy insereremus. Et si vero difficillime, fecimus tamen praemissa protestatione ad ratificationem Mtis Vrae, ne causa hujus patriam hanc periculo et tot difficultatibus implicitam alioquin etiam Mtem Vram novis curis involveremus. Porro quid et qualiter concluderimus, paria transactionis, prout et ad principem per ablegatos transmissum Vrae Mti in his adjungimus, humillime orantes S. R. Vram Mtem sicuti benignis ejus oculis displicebunt suamque intentionem minus attigisse apparebunt, nostrae quidem neque socordiae, neque negligentiae sed conditioni temporis, modernique rerum status et patriae nrae necessitati imputare clementer dignetur.« Ha jóváhagyja Fged, küldje hamar a megerősítést, hogy kicserélhessék a fej. diplomájával, »ne protracto in longum tempore novis et novis postulatis princeps quod conclusum est imputare incipiat.« A corporale juramentum felől is hogy hol menjen végbe, tárgyalunk, siettetni kell, hisszük, hogy az által a fej. és rendek Fgdl iránti engedelmességre hajlóbbak lesznek. Hogy kit nevezzen ki Fgdl »ad id munus exequendum juramentumque principis excipiendum stat in benigno suo arbitrio.« Eredeti, 5 pécset, titk. lt. Bécsben Hung.

2) L. Törvények és Okiratok XVI.

3) Fraknoi Pázmány III. 75.

diplomát, habár annak elkészült és aláírt példánya máj. 20-án megérkezett Eperjesre, ¹⁾ hanem maga részéről egy más szerkezetűt küldött, mely lényeges eltéréseket foglalt magában. ²⁾

De bár mily lényeges eltérés is volt a kettő szövege között, az nem képezett volna komoly akadályt, ha a fejedelem már el lett volna határozva megbékélni. De ő még várta Thurn válaszát a hozzá küldött feltételekre, s várta, hogy a porta a küldött fermán helyett athnamét fog küldeni, melybe magyarországi jószágainak megvédése is be legyen foglalva. Az időt hát még csak húzni-halasztani akarta, s erre igen jó alkalmat szolgáltatott az indulatos és heves nádor egy pere, melylyel Rákóczy magyarországi jószágait megtámadta. A fejedelem ez ellen erélyesen tiltakozott, s egy Pázmányhoz írott levelében kijelenté, hogy ha nádor tovább fog procedálni, ő is fegyverrel fogja jószágait óltalmazni. ³⁾ A dolog az eperjesi traktán is szóba került, sőt csaknem egész június havát az foglalta el, s az írásos jegyzékek váltása ismét megkezdődött. ⁴⁾ Végre Pázmány közvetítésére a király közbevetette magát, s a dolgot kiegyezés végezte be. ⁵⁾

Jún. 24-én ismét felvették a biztosok az alkudozások fonálát. Ez nap az erdélyiek egy iratot adtak át, melyben sürgették a császár válaszát. ⁶⁾ Végre a biztosok újabb két heti halasztást eszközöltek ki, mely alatt a választ a fejedelem diploma-tervére kézhez fogják szolgáltatni. ⁷⁾

A válasz júl. 22-én megjött: adják át a biztosok a kezőknél levő diplomát a fejedelemnek, ha elfogadja, végezzenek velle a 250,000 ft. felett, s ha a fejedelem nem akarná, hogy

¹⁾ A biztosok máj. 26-iki jelentése a titkos ltárban. Úgy látszik, írják ezek, arra vár a fejedelem, hova dől el Felséged ellenségeinek sorsa.

²⁾ Törvények és Okiratok XVII.

³⁾ Rákóczy jún. 17-iki levele. Fraknói Pázmány VII. 77.

⁴⁾ Jún. 9. Az erdélyi követek scriptuma, jún. 17. válasz, ugyanaz nap replica, ugyanaz nap még egy irat, jún. 19. válasz ezekre. Orsz. ltár Act. Publica. Fasc. VI. Nro. 10.

⁵⁾ Fraknói i. h. 77.

⁶⁾ Az erdélyiek okirata, a magyar biztosok felelete, az erdélyiek válasza jún. 24-ről s a magyar biztosok felelete jún. 25-ről. Orsz. ltár Fasc. 6. Nro. 10. V. ö. Levelek és Okiratok XVIII.

⁷⁾ Fraknói i. h. 78.

Katalin s a többiek magán ügye hagyassék ki a diplomából: utasíttassék a törvény rendes útjára. De nagyot könnyített a dolgon, hogy a fejedelemszony megbízottja tractált a követekkel s megállapodtak 100,000 ftban s 6000 ezer aranyban Vincz kivételével. ¹⁾ Ezután az egyes részletes kérdések felett könnyebb volt egyetértésre jutni, s már valóban nem sok hiányzott, hogy ha a felek komolyan fogják akarni, a kiegyezés létre is jöjön: az újabb modalitas, melyet erre nézve feltaláltak az volt, hogy a biztosok által fogalmazott diplomának kétes pontjait pótnyilatkozatok által fogják értelmezni.

V.

A nótaperek elintézése végett Rákóczy aug. 21-ére Fejérvárra országgyűlést hívott össze, — mert a közügyigazgatónak tényleg két nóta pert kellett elkészíteni: Székely Mózes és társai s Zólyomi ellen. Mind a kettő pedig egészen különböző természetű volt. Székely Mózes a temesvári basához szökött néhány bűntársával s ott megnyerte a basa közbenjárását a portán: hogy tegyék őt fejedelemmé s ő viszont Jenőt, Lugost, Karánsebest a Vaskapuig visszaadja a portának. Ezen kívül bújtogatott, »leveleket írt az ország határirra az ország tagjaira« sőt magára a fejedelemre is: ²⁾ s mindezt oly vakmerő és kemény hangon, hogy Rákóczy attól kezdett tartani, hogy benn az országban is vannak párthívei — mi őt természetesen még szigorúbb eljárásra ösztönzé. ³⁾ Zólyomira nem lehetett behozni, hogy a fejedelemségre tört volna. Ő csak a maga kezire akart dolgozni, egyszer a svédekkel a császár ellen, azután a császárral a svédek ellen, majd a budai basával tiltott

¹⁾ A biztosok júl. 24-ki jelentése Bécsben a titkos ltárban. L. Törv. és Irományok XIX.

²⁾ Levelek és Acták. Rákóczy júl. 25-diki levele, az utóiratban. Körössy szept. 25-diki levele.

³⁾ Rákóczy Pécsy Simonra gyanakodott: de biztost semmit sem tudhatott ki. Debreczeni praefectusa s legmegbizottabb embere 1635. szept. 14-ről írja: Székely Mózesnek »vannak még üszögi Erdélyben, kiváltképen Pécsy Simon ugyan csoda, ha nem részes benne.« Pécsy is Székely is unitarius levén, ez csak nevelte a gyanút.

összeköttetése volt. Complicálta a helyzetet, hogy Erdély bizonyos tekintetben suzeraine-i viszonyban állott a magyar királlyal s a szultánnal. De rendezett állam uralkodója nem tűrhet semmi külön actiót, semmi külön összeköttetést más udvarokkal vagy azok helytartóival. Hogy ezen felül Zólyomi még elszegődttette Rákóczy katonáit ez súlyosabbá tette helyzetét.

Zólyominak azonban, még inkább a Bethlen háznak, melynek ő neje után tagja volt, sok személyes barátja vala. Aztán az ilyen perbefogás nem is volt népszerű Erdélyben, hol az egyéni és személyes szabadság korlátozását a rendek bizalmatlansággal nézték. Bármily nagy befolyása volt is egy erélyes fejedelem személyiségének, de minden ilyen esetben erős ellenzésre lehetett készen. Rákóczy jól tudta ezt, s még a gyűlés előtt azokat, kiktől leginkább tartott fontos megbízatásokkal küldte szét: Gróf Thurnnal folytatott alkudozásai épen ez időben olyan stadiumban voltak, hogy a háború lehetősége fenn forgott, s miután egy tatár követség épen a tavasszal fordult meg nála, ő is küldött fényes követséget khánjokhoz. ¹⁾

A gyűlésre Fogarasból felhozatta Zólyomit is. Ügyvédül Kénossy Ferencz adatott mellé, kit a fejedelem utasított, hogy védelmére kövessen el mindent. ²⁾ Kénossy mindenek előtt azt kívánta, hogy a nemesi szabadság értelmében engedjék meg Zólyominak szabadlábban védnie magát. Zólyomi pedig a rendeket kérte, hogy ezek forduljanak kérelmökkel a fejedelemhez. A rendek meg is tették, — kérelemben nem volt hiány, de kezességet senki, sem ipja, sem más nem volt hajlandó felvállalni, s a fejedelem nem szállítá le a pert, Így hát

¹⁾ Kemény 257. l. (de Musza helyett Murtezat ír) Szalárdy 90. l. egyezően írják a követküldéseknek e célját. Kemény fel is sorol egy egész sereg követséget. De ezek közül Kovachoczyék már régóta fenn voltak Eperjesen s nem ekkor és nem ezért küldettek. Musza budai pasához a követség csak szeptemberben ment el. Maradt hát Salga (helyesen Galga) és Siri.

²⁾ Szalárdy 91. »Egy rövid napon pünkösöd utánra gyűlést hirdett« a fejedelem, írja Szalárdy 90. De téved. Nem egy rövid, hanem tíz napig tartott a gyűlés s nem pünkösöd után volt. A tavaszi gyűlés pünkösöd előtt pár nappal ért véget — képtelenség hát, hogy a rendek ismét oly oly hamar összeültek volna.

perre kelle menni a dolognak. Reggeltől délután öt óráig tartott a vitatkozás az ügyvéd és közvádoló közt az ő személyes jelenlétében. De minden ellene szólt: térítvénye, melyet Prepostváry fölkelésekor adott, levelei, melyek ellene bizonyítottak. Harmadnap végre kifogyva a többi ratióból, Zólyomi apelált a fejedelem nagylelkűségére, kijelentvén az ország előtt, hogy nem perel. Semmit sem használt neki: mint béke bontogató, ki idegen hadakat gyűjtött, a szegénységet nyomorgatta, a fejedelem hadait átállásra csábította s mint a ki már egyszer nyert is amnestiát: fő- és jószágvesztésre ítéltetett, nemcsak maga, hanem örökösei is.¹⁾

Kapcsolatban ezzel az 1546-iki XXV-ik magyarországi törvény érvényét Erdélyre is kiterjesztették az erőszakoskodó emberek megzabolására.

Zólyomi nóta perét megelőzte a Székely Mózesé. Kiszökése, levelei mind ellene bizonyítottak. Az egész bűnös merénylet tisztán állt az ország előtt. Székely, Petki, Maróthi s mind azok kik ezekkel kiszöktek s kezökre dolgoztak ott künn, fő és jószágvesztésre ítéltettek: nemcsak maguk, hanem feleségeik s utódaik is ha velök egyetértettek. Elrendelék egyszersmind, hogy jövendőben is mindazok, kik idegen országra futnak s ott beütést készítenek elő, anélkül, hogy kegyelmet nyerhetnének, hasonló büntetésbe essenek.

Minthogy pedig az elfutottak azzal kérkedtek, hogy Erdélyből sok pecsétű leveleket vittek utánuk — ezt hazugságnak s a leveleket koholtaknak jelenték ki.

Székely Mózes törekvéseinek meghiusítása végett a portára és Budára fényes és főkövetség küldését határozzák el.

Elrendelék, hogy a portára s Budára szóló leveleket az egész ország pecsételje meg: a portára pedig az évi adó is bevitessék.

Hoztak három a nótaperekkel összefüggésben nem álló törvénycikket is: Fejérvárt bort kimérni a nemeseknek Szent-Mihálytól ápr. 1-ig levén megengedve, a ki az ellen vét, borát elveszti.

¹⁾ A per egyes részleteit a törvénycikk, Kemény és Szalárdy tarták fenn. V. ö. a nótaperral. Törv. és Okiratok.

Azok ellen, kik titkon kénesőt lopnak ki az országból a tavaszi gyűlésen hozott törvényt azzal töldák meg, hogy a kéneső orzót, bárhol legyen is, le kell tartóztatni, s a fejedelmi tiszttartó kezébe adni.

Ha a gonosztevő Fejérvárt nemesi telekre menekülne is onnan is adassék ki.

A törvényeket a fejedelem aug. 31-én erősítette meg: ¹⁾ azonban nem alkalmazta Zólyomira a törvény egész szigorát. Nem kívánta vérét: csak ártalmatlanná akarta tenni. Kővárba küldte fogságba s felügyelőjévé Rőthi Orbánt tette. Jóságai-
ból pedig a kereki uradalmat s micskei jóságot »jegyruhájá-
ban« neje kezén hagyta. ²⁾

Mire az országgyűlés végett ért, az eperjesi tracta is vé-
géhez közeledett. Hogy Rákóczy az európai bonyodalomnak
fejlődésétől tette függőve lépéseit, bizalmas levelei mutatják —
de ő is hasonlóval vádolta s nem alap nélkül a császárt. ³⁾

Azonban eljött az idő, mely Rákóczyt meggyőzte, hogy
szövetkezése az unióval, úgy mint azt ő óhajtá és remélte nem
fog létre jönni. Gróf Thurntól Szentpáli visszaérkezett ennek
resolutiojával, mely máj. 28-án kelt. A gróf mint írja, a Rákó-
czy által küldött pontokat mint méltányosakat megerősíti pe-
csétjével — de a resolutió maga oly clausulat tartalmazott,
mely méltán aggasztá a fejedelmet. Ígérte ugyan, hogy a kívánt
50,000 frtot Velenczében, Hamburgban vagy Danzigban ki

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XX.

²⁾ Szalárdy 91.

³⁾ L. júl. 18-diki levelét Törv. és Okiratok. XVIII. Különben má-
sutt is, portára írott leveleiben is előfordul ez a vád. Ellenben a császár
biztosai júl. 24-ről hasonlóval vádolják őt: »princeps enim paratus est
omnibus requisitis ad bellum et non dubium, quin statim erumpat, quan-
quam nos nec a deo evidenter certi, securique sumus, quod etiam post in-
terpretationem diplomatibus praesentatumque difficultatum explanationem
quieturus sit? nihilominus pro aequitate causae M^{tie} Vrae et pro decli-
nanda omni occasione belli, hoc quoque medium adhibendum duximus,
ut nihil objici possit, in casu rupturae« s ha a fejedelem ezekkel sem elé-
gednék meg, és követeit visszahívná, azt kérdik a császártól, mit tegye-
nek akkor? S ugyan e levélben írják, hogy az erdélyi követek csak még
egy futásra várnak: »et peramplius non argumenta sed armorum prae-
parationes princeps prae se ferret, conducendo militem, suos hinc inde
missitando, ex Silesia omnia indagando.« A titkos ltárban.

fogják fizetni, de nem vállalt felelősséget, hogy a két választó is aláírja s csak reményét fejezte ki, hogy Anglia, Hollandia, Franciaország is hozzá fognak járúlni.¹⁾ »Hát ez, írta Rákóczy, megfelel-e a mi kívánságunknak? Mi nem Csehországtól, Morvától, Sziléziától kívántunk assecuratoriát, kik magukkal is jó tehetetlenek, — hanem az unitusoktól. Kicsoda az unitusok? mind azok, valakik a mostani confoeratióban vannak, valakik azt a mostani hadakozást pénzzel segítik. Igazságot írok: csak a brandenburgi és saxoniai electorok assecuráltak volna is bennünket az több unitusokképen s adtak volna 5000 német gyalogot s ezer fegyverest, mindjárt megindúltunk volna.«²⁾

Aztán egészen a törökben sem bízhatott. Úgy mint a temesvári, a budai pasa is ellenséges állást foglalt el. Nemcsak a palatinust nyugtatta ez meg, hogy a porta nem ad Rákóczynak segílyt, hanem ennek követét Barcsayt e nyáron hidegen fogadta, mert nem hozott ajándékot. »Bezzeg nem így jött be a német követ mondá neki. Meggondolhatná pedig, hogy ha ajándékot elvesz német részről azzal magának árt. Aztán bántotta őt, hogy az áruló Székely Mózeset befogadták.« A porta pedig, még akkor sem adott kívánsága szerint való athnamét, mely ne legyen »conditioval, kétfelé való értelemmel«, midőn avval fenyegetődött, hogy gyermekeit kiviszi Magyarországra. Aztán Strassburg is Nándor-Fejérvárról a helyett hogy hazament, a portára vette útját s ott kezdett Rákóczy ellen izgatni s mocskoló levelei közül egy-kettő Rákóczy kezeibe került.³⁾

Ilyen körülmények közt belátta Rákóczy, hogy már ez évben hadjáratra komolyan nem gondolhat. Nem gördített többé akadályokat a kiegyezés elé, elfogadta a máj. 6-iki diploma szövegét oly feltételekkel, hogy a kétes helyek magyarázatokkal pótoltassanak. Aug. 5-én megállapított az amnestia szövege is. Megállapodtak a recognitio pontjaiban, melyek a diplomák kicserélésekor fognak kézbesíttetni, elkészítik a declaratiókat Katalin s Prepostváry ügyeiben⁴⁾ s szept. 4-én a

¹⁾ Marczali 194 l.

²⁾ Rákóczy szept. 5-diki levele. Levelek és Acták.

³⁾ U. ott a júl. 21-diki levél.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok. XXI.

fejedelem megírta portai követének, hogy a »béke végbe ment.«¹⁾ Megírta mindjárt a következő napon a szász választóknak is, kifejté az okokat, melyek őt akarátja ellen kényszeríték a béke megkötésére.²⁾

Mégis holmi formasági kérdésekkel egész szeptember havát kihúzták. Szeptember 15-ére, mire a diplomát várták, a fejedelem csak másolatát küldte el a kérdéssel, hogy fog-e az így tetszeni? A futár azonnal visszament az igenlő válaszszal — de daczára annak, hogy Kovasóczyék az ellenkezőt állították, a követek nem nyomhatták el a gyanút, hogy Rákóczy csak vontatja az időt, s annyival kevésbé, mert egy futárja Jármí Ferencz akkor jött meg Sziléziából.³⁾

A gyanú ezúttal időelőttinek bizonyult be. Szept. 28-án Sennyey es Melith írásba foglalták a Rákóczy és Katalin közt kötött szerződést, s még ugyanez nap Rákóczy is aláírta a diplomát s szept. 30-án az már a biztosok kezében is volt, kik a corporale juramentum letételére a beteges Osztrotyh helyett Melith Pétert és Rutkai Istvánt hozták javaslatba.⁴⁾ Az esküt Rákóczy a kitűzött három pontra valószínűleg még ez évben Melith Péter és Bocskai István kezébe tette le.

¹⁾ L. Rákóczy szept. 4-ki levelét.

²⁾ Marczali 190. 192. II. A követ okt. 4-én tett előterjesztést, mely u. o. a 192—3. II. olvasható.

³⁾ A biztosok szept. 14-diki jelentése a titkos Itárban. »Confirmatur nullam synceritatem ad hunc tractatum perficiendum cum M^{te} V^{ra} principem attulisse; sed solum ab eventu hostium M^{tis} V^{rae} pendere, atque adeo brevi quoque empturum.« Miután a török is mozog, a basákat meg kellene inteni s mivel »qua in re celeritate opus est« a meggyéknek personalis insurrectiot hirdetni.

⁴⁾ A biztosok felterjesztése a királyhoz szept. 30-ról: »Tandem clem^{me} d^{ne} tot mensium sollicitum juxta molestumque laborem terminavimus conclusa pace cum Tranniae principe, qui omnibus conditionibus protestationibusque suis ultimatis antequam benigne M^{tis} V^{rae} resolutio nobis advenit jam cesserat; diplomataque in vigilia S. Michaelis Archangeli post primam nempe M^{tis} V^{rae} resolutionem, permutavimus.« Csak a corporale juramentum letevése hiányzik még. Osztrotyh, a ki ennek véghez vitelére kiküldetett Fgd által, váratlanul »podagra és chiragra« által nyomorítottatott meg, azért ajánljuk helyette Melith Pétert a szathmári kapitányt és mellé a zempléni alispánt Rutkai Istvánt. (Eredeti a bécsi titk. lt. Hung.)

Ezzel a hosszas alkudozás véget ért. Az a kellemetlen utóíz, mely Rákóczy és Sennyey közt fennmaradt belőle, hamar véget ért. — Sennyeynek ugyanis némely kellemetlenebb kifejezéseért Rákóczy szemrehányásokat tett, de a püspök nyilatkozatai eloszlatták a félreértést.³⁾ A Munkácsra vonatkozó donatió átvétele végett Hrabcz Dánielt nevezte ki, s nov. elején kiállította a Bécsbe szóló okmányokat is.⁴⁾

Az országgyűlés által elrendelt követeket szept. 14-én indítá útnak, a portára Mikót, Szalánczyt, Tormát, Dánielt, Daczót, Hadnagy Mátyást, a besztercei, megyesi, szebeni bírót, Budára Tholdalagit, Ugront, Kapronczait a segesvári bírót. Megvoltak bizva bejelenteni a béke megkötését s nyilatkozni az ország nevében Székely Mózes lázadása ellen. Amazok ezenfelül bevitték a szokásos évi adót s mind a ketten gazdag ajándékokat. A békére vonatkozólag megkelt Mikónak mondani, hogy azt leginkább a porta magatartása idézte elő: de ő néki még mindig módjában áll meghiúsítani azt. Hagai Kornélt is megkeltett Strassburg vádaskodásaival szemben nyugtatniok, hogy ő Katalin végkielégítését azért halasztá terminusokra, hogy ez a pénzt ne fordíthassa az unio ellen.⁵⁾ Székely Mózesre vonatkozólag, kiről időközben értesült, hogy Temesvárról okt. végén Budára szállíttatott⁶⁾ sürgessék, hogy a vezér »vettesse tengerben, vagy hányassa horogban«, vagy ha nem tenné meg, adják ki neki, s ha erre sem volna hajlandó, vitesse Budáról Stambulba s onnan a tengeren túlra.⁷⁾ Különben Strassburg mesterkedései nem sokára véget értek. Ez év őszén visszatért Svédországba.

¹⁾ Sennyeynek nov. 8. és decz. 5. Rákóczyhoz írt levelei az Erdélyi Múzeumban. Kemény gyűjteménye.

²⁾ Hrabczhez írt levele Beszterce 1633. okt. 26. s Eszterházyhoz és Eggenbergerhez nov. havában Segesvárt írott leveleinek minútája az orsz. ltárban.

³⁾ »Meg kellene Strassburgnak gondolni, hogy csak olyan volna énnekem százezer forintot letennem, mint neki 10 frt. vagy százat, a mi késsen vagyon, miért halasztanánk esztendőre, ha az unitusok javára nem néznék vele.« Szept. 5-diki levele.

⁴⁾ Szalánczy nov. 26-diki levele.

⁵⁾ Rákóczy levelei Mikóhoz decz. havában. Levelek és Acták.

De az eredmény, mit a követek Budáról még ez évben, Stambulból 1634. elején haza hoztak, csak félig volt kielégítő. Megnyugtatták ugyan a Székely Mózes ügyében, de a porta határozottan kijenté, hogy kiadni nem fogja. ¹⁾ Azonban a temesvári pasa ez év végén masullá tétetett.

VI.

Ferdinánd 1634. febr. 19-re Pozsonyba országgyűlést hirdetett. A fejedelem Csernelt, Hrabeczet és Réz Andrást bízta meg, hogy őt e gyűlésen képviseljék ²⁾ s a Munkácsot illető donatiót sürgessék; ³⁾ de a Waldstein-féle zavargások miatt a gyűlés elmaradt. ⁴⁾

Rákóczy »árulóinak« ügye miatt folytonosan sok boszantásnak volt kitéve. Székely Mózes hívei közül többen már folyamodtak »gratia levélért,« Zólyominak szabadon bocsátását eleinte a budai basa s utóbb a porta kezdte sürgetni, ⁵⁾ sőt az öreg Bethlen István is közbelépett: némely nejét (az ő leányát) illető jószágokat visszakövetelve. ⁶⁾ De Rákóczy hírt vett, hogy Zólyomi módot talált benne, egy megbízott emberét Budára küldendő s Jenő Karánsebes, Lugos átengedését felajánlani. ⁷⁾ Ez eldöntötte sorsát, Rákóczy nemcsak hogy halani sem akart kiadásáról, hanem még fogságát is szigorúbbá tette.

A porta sürgetése azonban nem volt komoly, csak oly kevésbé, mint Székely pártolása, kiről kapitihája Réthy tudatta vele, hogy ügyében ott ennek csauszai ki- s bejárválnak a nagyvezérhez. Ő ugyan »helyben vagyom, a hova rekesztették« (t. i. a jedikulában), de folytonosan közlekednek vele, bár Maróthytól, Petktytól el van különítve. Adófelemelést s Jenőt

¹⁾ A ferman közölve Török-magyarokori Államokmánytár II. 180. A levelezések Török-magyarokori Államokmánytár II. 193. s köv. Levelek és Acták.

²⁾ Rákóczy Megyes febr. 2-iki megbízólevelei az orsz. Itárban.

³⁾ U. o. Rákóczynak Kománán márcz. 5-én kelt levele Sennyeihez.

⁴⁾ Hrabecz Pozsony márcz. 10-iki jelentése u. o.

⁵⁾ Rákóczy 1634. febr. 9-iki levele Fiátfalváról Mikóhoz. Levelek és Acták.

⁶⁾ Rákóczy levele Bethlen Istvánhoz Szépvíz, febr. 9-iki levele.

⁷⁾ Rákóczy febr. 9-iki levele.

egyre-másra ígérgeti.¹⁾ Hanem mind ezzel a porta nyomást akart Rákóczyra gyakorolni, hogy más ügyben engedékenyebbé tegye.

S ez tervbe vett lengyel hadjárata volt.

A lengyelek s oroszok és tatárok közt uralkodó egyenlenség mind nagyobb mérveket öltvén, a porta elhatározta, hogy támadó hadjáratot kezd Legyelország ellen, a szultán pedig személyesen akart a sereg élére állani. Ily körülmények közt az erdélyi hadaknak is csatlakozni kellett volna a szultán hadaihoz: s Rákóczy erre valóban felszólítást is nyert. Először a tél végén Mikótól izente Ibraim effendi, hogy a császár mihelyt »a ló fűbe haraphat« a török ellen megy, s ha neki most kedve volna »arra az állapotra jutni,« melyre Bethlen Gábor törekedett (t. i. lengyel királylyá lenni) most volna módja; ²⁾ azután márcz. havában csakugyan török követség jött élén kapucsi basával udvarába, mely felszólítá, hogy álljon készen hadaival, mely csatlakozzék a szultánéhoz, midőn ez táborba fog szállani. ³⁾

A dolog gondolkodóba ejté Rákóczyt. Mindenekelőtt arról akart magának meggyőződést szerezni, hogy milyenek a lengyel király viszonyai, miben áll a készülő félben levő lengyel-török háború, mekkora a kozákok, a tatárok ereje? s e czélból egy követséget küldött ki, melynek egyik tagja Szentpáli István volt. ⁴⁾ Másfelől a bécsi udvar gondolkodását is szerette volna tudni. E czélból az eperjesi béke függő ügyei elintézésének ürügye alatt, Pathai Sámuel Bécsebe s a kardinálhoz Nagy-Szombatba küldi, hogy ott jelentést tegyen a török kívánságáról, kérjen tanácsot, hogy mitevő legyen, s mindenek fölött azt tudja ki, hogy ha a porta a miatt, mert nem csatolja seregét a török erőhöz, megtámadná, számíthatna-e rá, hogy Ferdinánd megsegíti, s ha igen, mekkora erővel?

Pathai már apr. elején Nagy-Szombathban volt. Pázmány

¹⁾ L. Kőrösi apr. 8. és 30-iki jelentéseit. Levelek és Acták.

²⁾ Törökm. k. Á.-O. II. 208. Rákóczy 1633. decz. 30-iki levele Mikóhoz. Levelek és Acták.

³⁾ Krauss I. k. 117. l. Ugy látszik, Juszuf aga volt.

⁴⁾ E követség actái elvesztek; de vonatkozás van rájuk jún.—sept. követségében, melyek irományait l. Levelek és Acták közt.

figyelemmel és részvétellel hallgatta végig szavait s azzal a jóakarattal, melylyel minden körülmények közt viseltetett a fejedelem iránt, igyekezett megnyugtatót, hogy a császár részéről legalább 15,000 emberből álló segélyre számíthat. De készített egy emlékiratot is a Rákóczy számára, melyet úgy látszik Bécsben is beadott, ¹⁾ mely követendő eljárására ad tanácsokat.

Pázmánytól Pathay Bécsbe ment. A császár azonnal fogadta. Amint aztán a követ a »secretumot« előadta, megígérte, hogy gyorsan fog intézkedni. Hivatta is postán Sennyeyt a korlátnokot, s ezt bár szóbeli, de teljesen megnyugtató válaszzal ereszték el, hogy a lengyel ellen semmi esetre se adjon segélyt, s ha ezért megtámadtatnék, bizton számíthat a császár védelmére. ²⁾

Mialatt azonban Pathai Bécsben járt a lengyel ügyben, a nádortól is jött egy követ Bercsényi Imre Rákóczyhoz. Épen erre az időre máj. 12-ére volt kitűzve a tavaszi országgyűlés s Bercsényi mire megérkezett, a rendeket együtt találta. A tárgyalás vele titokban folyt. Máj. 20-án volt az érdemleges kihallgatás. Rákóczy elmondta aggodalmait, hangsúlyozván, hogy mily nehéz az erdélyi fejedelemnek a török ellen harcolni, azt épen Sigmond fejedelem példája mutatja, s azzal a kérdéssel fordult a követhoz, hogy mit tegyen, ha a török segély-adásra kényszerítné? S egyúttal a törökök készülleteiről kapott híreit adta elő, felemlítvén azt az eshetőséget, hogy ha a török komolyan kényszerítné, nem tagadhatná meg, hogy ne küldjön némi csekély hadat mellé. — Bercsényi elszörnyöködve kérdezé, hogyan tehetne ilyet keresztény fejedelem? — Az a csekély had, felelé a fejedelem, többet használna a lengyeleknek, mint ártana, mert az ezeknek kezére dolgoznék.

Ebéd után Rákóczy bizalmasan közlé Bercsényivel, hogy a török felajánlotta neki, hogy ha kedve volna a lengyel koronára, hát rásegítné. De tette hozzá, ezt ő a kereszténynek beleegyezése nélkül nem fogadná el.

Máj. 22-én volt a bucsú kihallgatás. Rákóczy felemlítette, hogy Réz András által kérte Pázmány közbenjárását, hogy a

¹⁾ Legalább arra mutat azon körülmény, hogy az emlékirat mássa megvan a titkos levéltárban.

²⁾ L. Törvények és Okiratok XXII. V. ö. Rákóczy és Pázmány 75. l.

császár engedné meg, hogy a határokon 7—800 német katonát fogadhasson. — De, mondá Bercsényi, ha a török Kassát megtámadná, ő épen ezt a hadat volna kénytelen Kassa ellen küldeni, mint a török vazallusa. — Azonnal visszabocsátnám őket felelé Rákóczy. Még egy ideig vitakoztak a kérdésen s aztán Bercsényi elbucúzott. ¹⁾

Ez alatt a rendek folytatták tanácskozásait.

Mindenek előtt kivetették az adót portánként 22 frtot.

A szabad kereskedést korlátozó törvényen enyhítettek, megengedvén a kereskedést juhokkal, meddő tehenekkel, lovakkal.

Elrendelék a latrok szigorú üldözését.

A számadással hátralékban levő tisztviselők ellen hozott törvényt megújíták azon azon hozzáadással, hogy a szolgabírák s alispánok (Bihar kivételével) mindenütt exequálhassanak.

A országból kiszököttek ellen múlt őszi gyűlésen hozott törvényt megújíták.

A gonosztevőket azon vármegye büntesse meg, a melyben laknak, ha csak nem a fejedelem személye ellen vétettek.

Törvénykezésre, tanúvallomásra a békésmegyei hódoltságban lakók kötelesek olyan helyre jőni, mely nincsen török hatóság alatt.

Kapi Andrásnének (férje a múlt évben halt meg) bakai udvarházát, azok, kik elfoglalták, adják vissza.

A Maroson az aranyi sótól ne szedjenek vámot.

Megújították a székelyek régi kiváltságait, de azon szokást, hogy a kik egymást megvérezték, azért tiszteiken állottak boszút, eltörölték.

Ha valaki bort ad el s hordója nem üti meg a mértéket, büntessék meg 12 frton.

Fogaras várát 73,000 frtban, mint amennyit adott rá a fejedelem Katalinnak s ehhez 7000 frtot számítva, 80,000 frtban Loránfi Susannának inscribáltak, úgy hogy életében ki se lehessen váltani.

¹⁾ Kis-Martoni levéltár: Acta Palatini 1634—1643. Bercsényi követjelentése.

A fejedelem által máj. 15-re ¹⁾ rendelt hadfölkelést jóváhagyák s szigorú büntetést szabtak azokra, ki elmaradnak.

Ezenkívül egyes helységek érdekében is számos törvényt hoztak.

A törvényeket a fejedelem jun. 1-én erősítette meg. ²⁾

Gyűlés eloszlása után s meggyőződést szerezve arról, hogy a tábor együtt van, Juszuf aga a követséggel visszatért. Rákóczy hűnek mutatta magát a portához, kijelenté, hogy nem-hogy az erdélyi birodalomból hadat engedne a lengyel királynak gyűjteni, de még magyarországi birtokaiból sem engedi meg: daczára hogy a hetmán sürgette ezt. ³⁾ S hogy a szultánt még jobban megnyugtassa, Szalánczyt és Fiáthot Drinápolyba küldötte. Meg voltak bízva eléadni a szultánnak a hadfölkelés nehézségeit: habár ő már táborban, készen van. De a múlt évben nagy pestis dúlt Erdélyben s dúl még most is, annyira, hogy eddigelé 25,000 fegyverfogható embere veszett el. Szerezzenek tájékozást, hogy voltaképen mit akar a császár? mert addig sürgetni, hogy a fölkelésben való részvételt engedjék el, míg a parancs meg nem érkezik, veszélyes volna. Hogy mit kívánnak, ott létük alatt el fog dőlni — s ehhez alkalmazzák magukat. ⁴⁾

Alig, hogy Szalánczyék elindultak, a követség, melyet Rákóczy tavasszal a hetmánuhoz küldött, visszaérkezett a hetmán válaszával. S Rákóczy a követség egyik tagját Szentpályt azonnal Szalánczy után indítá, hogy menjen Drinápolyba s nyugtassa meg a szultánt, hogy a hetmánnak nincsenek készületei s a tatárok és kozákok támadásaitól komolyan tartani sem lehet, és nézzen jól körül, ha lehet-e ezek alapján remélni, hogy az ő táborba szállása elmarad. ⁵⁾

A mint a török követségek eltávoztak, Rákóczy azonnal készületeket tett egy a királyhoz küldendő követségre nézve.

¹⁾ Szalárdy.

²⁾ Törvények és Okiratok XXIII.

³⁾ Rákóczy jan. 1-ei levele Réthyhez. Levelek és Acták.

⁴⁾ Az instructio Török-magyarokori Államokmánytár II. 199. s köv. 11.

⁵⁾ Szentpály utasítása Levelek és Acták. 1634. jún. 20-ról Fejérvárott.

Két magyarországi birtokán lakó szolgáját, Csernelt és Hrabeczet nézte ki erre, s az utasításokkal jún. 21-én elkészülvén, utánuk küldé. Már tavasszal küldött tudósítást a lengyel királynak a törökök készülleteiről, de ez táborban levén, választ nem kaphatott. Most már a szultán Drinápolyban van, folytatja is készülteit s kész indulásra. A készenlétel iránt neki is parancsolt; de ha megjön a rendelet, mely a megindulást kívánja, akkor el kell dölni dolgának. Mert ő nem fog csatlakozni, ezáltal pedig haragját fogja magára vonni. Lehet, hogy a háború el is fog maradni; de a szultán haragja akkor ráfordul. Ha tehát a lengyel király békét köt, azt oly módon kösse meg, hogy keze ez esetre se legyen megkötve, és szükség esetére őt megsegíthesse. Írásban azonban semmi nyilatkozatot se tegyenek, s élő szóval végezzék el a dolgot. Csernel Paktáról júl. 12-én indult el. ¹⁾

A lengyelek és törökök közepette e készülődéseknek azonban folytonosan alkudoztak. A lengyelek Trzebinskyt küldék a portára, a törökök pedig Sahin agát Varsóba. Addig, míg ez utóbbi vissza nem tér, szó sem volt, hogy akár Szalán-czy, akár Szentpály határozott választ nyerhessenek. Sőt azon körülményből, hogy júl. utolsó napjaiban Murteza pasa, mint szerdár jelentékeny haderő élén a lengyelek ellen menvén, Ruszcuknál (Orosz-Csik) kelt át a Dunán, de a hírre, hogy a lengyelek hajlandók a békére Gyurgyevonál állapodott ²⁾ meg, azt következtetvén, hogy egy véletlen támadással Erdélyt akarják elborítani, Rákóczy, mielőtt még a csatlakozási parancs megérkezett volna, Mikó Ferenczet a Murteza pasa táborába küldé, hogy a dolgok valódi állásáról s a szerdár terveiről alapos meggyőződést szerezzen. ³⁾

Komoly ok támadó fellépésre nem volt ugyan, de kéznél levő ürgy elegendő. Mikor a porta Zólyomiért közbe vetette magát s Rákóczy ennek daczára sem bocsátotta el: Ibrahim effendi nem minden ingerültség nélkül tette a megjegyzést:

¹⁾ I. az utasítást »Rákóczy és Pázmány« Függelék 188. s köv. II. V. ö. Törvények és Okiratok XXIV.

²⁾ Hammer III. k. 132. l.

³⁾ Levelek és Acták. Rákóczy aug. 26-iki levele Mikóhoz.

»lám Rákóczy üstököt akar vonni a császárral.«¹⁾ Aztán minden sürgetés és ígérlet daczára, Székely Mózeset sem távolíták Konstantinápolyból, sőt a nagyvezér titokban tractált vele, Zöldfikárral a fejedelem tolmácsával pedig levelezett.²⁾ Aztán a lippaiak s jeneiek közt is folytonos versengés volt a behódolt falúk s helységek ügyében.³⁾ Szóval, mindezt combinálva Rákóczy támadástól tartott, s minden dolgát úgy intézte, hogy azzal szembe szállhasson.

Aggodalma azonban alaptalannak bizonyult be: Sahin aga komolyan tárgyalta a kibékülést s már el is készültek a feltételek. Erdély is be volt azokba foglalva, de nem úgy, mint Rákóczy akarta. Azonnal — aug. 28-án — utasítá is Mikót, hogy vesse magát közbe a legyel követnél, s vegye rá, hogy ő jelentse ki, hogy ez a feltétel Rákóczy akarata ellen csúszott be.⁴⁾ S Mikó sept. derekán csakugyan kedvező eredménnyel járt el.⁵⁾ A vezér oct. 7-én kedvező válaszszal bocsátotta el: a tábort szétbocsáthatja. Meg is indultak haza felé egy török főkövettel, kit Rákóczy oct. 15-én Szász-Sebesen fogadott. Táborát, a lengyel-török béke is meg levén kötve, már elébb oct. 18-án hazabocsátá.⁶⁾ Sőt a portáról is megnyugtató választ nyert a Székely Mózes ügyében. Megigérték, hogy rövid nap el fogják vinni a tengeren túl.⁷⁾

A jó kezdetet azonban egy váratlan esemény felforgatással fenyegette. Szüret ideje alkalmával a lippai emir török had élén Világos környékére ment s ez alkalommal a magyar dézmásokat megtámadta. A szétszaladt dézmások panaszára kijöttek a jenei magyar hadak s a két tábor összecsapott.⁸⁾ Az ilyen csatepaté nem volt ekkor tájban szokatlan dolog, de

¹⁾ Réthy jún. 22-iki jelentése. Levelek és Acták.

²⁾ Ugyanannak júl. 9-iki jelentése s Székelynek Zöldfikárhoz intézett levele jún. 18-ról. Ugyanott a júl. 18-iki jelentés.

³⁾ Minden jelentésben előfordúl. Rákóczynak aug. 23-iki levele Mikóhoz Törökm. k. Á.-O. II. 209.

⁴⁾ Török-magyarkori Á.-O. II. 214.

⁵⁾ Mikó sept. 14-iki jelentése. Levelek és Acták.

⁶⁾ Rákóczy oct. 14-iki levele Szalánczyhoz. Levelek és Acták Rákóczy és Pázmány 76.

⁷⁾ Réthy oct. 11-iki s nov. 1-ei jelentése u. o.

⁸⁾ Rákóczy nov. 1-ei levele u. o.

a jelen esetet nehezebbé tette az, hogy Jenő miatt a töröknek sok volt a panasza, kivált az utolsó időben, s hogy Székely Mózes átadása iránt ígéreteket tett. Természetes, hogy a törökök erről elferdített tudósításokat küldtek a portára, s a dolog kiegyenlítése költség és fáradság nélkül nem volt eszközölhető. ¹⁾ Mint ily esetben rendesen történni szokott, csausz — ismét Juszuf aga — érkezett a portáról Erdélybe, kit Rákóczy Kolosvártt fogadott. A támadás török részről jött ugyan, mint ezt Rákóczy bebonyozta, de Bornemisza a jenei kapitány ellen már többször panaszkodtak a végen lakó törökök, s Rákóczy végre is jónak látta őt elmozdítani a jenei kapitányságból s helyébe Szénásy Pétert nevezte ki. ²⁾

A magyar király által a folyó év elején Pozsonyba hirdetett, de azon időről elmaradt országgyűlés nov. 30-ára újra kihirdettetett, de csak decz. 22-én nyitvatott meg a király által. Rákóczy erre nov. 12-én ismét Csernel és Hrabeczet küldte ki. ³⁾

Sem a Munkács donatiójára vonatkozó diploma nem volt még úgy kiállitva, mint Rákóczy kívánta, sem az ezzel kapcsolatban álló egyes jószágok ügye nem volt elintézve, még a nádorral a tizezer forint lefizetése ügyében kezdett per sem ért véget s a Katalin kielégítése is vita tárgyát képezte. Mind ez ügyekben főtamogatója Rákóczynak Pázmány bibornok volt. Miután a császár a követeket kihallgatáson fogadta, ezek beadták előterjesztésöket, mely válaszáadás végett a cancellariának adott ki. 1635. febr. 4-re volt annak elkészítése megígérve, ⁴⁾ de az csak febr. 20-án állitvatott ki ⁵⁾ s véglegesen ez ügyeket most sem intézte el.

VII.

Az 1634-ik év nemcsak a hosszas táborozás miatt volt terhes Rákóczyra nézve. Elemi csapások is bőven dúlták az

¹⁾ Az erre vonatkozó jelentéseket I. Levelek és Actákban.

²⁾ Levelek és Acták. Rákóczy decz. 24-iki levele Réthyhez a kapitánéhoz. Hogy a csausz csakugyan Juszuf aga volt, mutatja Réthynek 1635. febr. 21-iki levele.

³⁾ Rákóczy nov. 12-iki leirata az orsz. ltárban.

⁴⁾ Csernelnek Sopron 1635. febr. 4-én Rákóczyhoz irt jelentése az orsz. ltárban, a levelezések közt.

⁵⁾ L. Törvények és Okiratok XXV.

országot: pestis ütött ki s emiatt nagy volt a halandóság. Ezenkívül a termés is rossz volt s a szokatlan nagy őszi esőzés és a sok leesett hó járhatatlanná tette az utakat. ¹⁾ Ez aztán lehetetlenné tette, hogy a szent-demeternapi adót 1634-ben beküldhette volna a portára, kénytelen volt azt 1635 elejére halasztani.

Emiatt a portán a nagyvezér »mint olyan kéretlen morosus ember« zúgolódott is. De bár a főkövet, Tholdalagi Mihály s a kapitálya Sebesi Boldizsár, ki Réthyt volt felváltandó, elég korán ki is voltak nevezve, de nem indulhattak a szokatlan nagy hó miatt, mely gyorsan felolvadván, árvizet okozott. »Várjuk csak az vizeknek valamennyire való megtéréseket s útnak szikkadását mindjárt megindítjuk főkövetünket,« írta decz. 24-én Rákóczy Réthynek. ²⁾ De ekkor új csapás jött. Tholdalaginak unokája elkapta a pestist, s Sebesi is súlyosan megbetegedett, ³⁾ úgy hogy nem elébb, csak febr. 6-ára lehetett elindulásra gondolni, mely napon az utasítások és levelek végre valahára csakugyan elkészültek. ⁴⁾ Végre márcz. elején megérkeztek a követek, az adót beadták s márcz. végén ⁵⁾ a császár által is fogadtattak.

Hanem ekkor egész váratlanul új bonyodalom kezdődött. Rousselle, a vándor diplomata, kit még Bethlen Gábor küldött Oroszországba, visszaérkezett s szeretett volna jelentéstétel végett Erdélybe menni. Azonban a porta nem volt hajlandó a császárral hadat kezdeni s Roussellet visszatartották. Ekkor a dolgot Hagai Kornél vette kezébe. Ő egy egészen új tervvel állt elő, melynek kivihetőségében bízott, de melynek horderejét nem volt képes, mint az erdélyi viszonyokban járatlan, megérteni. Arra indította meg az actiót, hogy a folyó év nyarán nem a porta, hanem a budai vezér kezdjen támadást a császár ellen,

¹⁾ Rákóczy a portára s Magyarországra írott leveleiben sokat panaszkodik emiatt.

²⁾ Levelek és Acták a decz. 24-iki levél V. ö. Réthy 15-iki levelével u. o.

³⁾ L. Rákóczynak 1635. febr. 25-iki levelét u. o.

⁴⁾ L. a Sebesinek adott utasítás Törökmagyarkori Államokmánytár II. 226. s köv. ll.

⁵⁾ Réthy márcz. 21-iki levele szerint márcz. 25. vagy 26. lehetett.

s Rákóczy segélyhaddal rendeltessék melléje. Sőt nemcsak Tholdalagival közölte e tervet, hanem megírta magának Rákóczynak is, kérve hozzájárulását. ¹⁾

Rákóczy megrémült e terven. »Ha a budai vezér parancsolatjára fel kezdene ülni az erdélyi fejedelem — írta Tholdalaginak, ²⁾ — ez oly infinitum lenne, kinek soha végét nem ér-nénk,« s utasította is Tholdalagit, hogy a terv megghiúsítására teljes erejével dolgozzék. Nem is lett belőle semmi. Tholdalagi jó válaszzal bocsáttatott haza, s vele együtt az öreg Juszuf csasz is beküldetett, hogy a szokásos kaftán-ajándékokat a fejedelemnek és tanácsuraknak kézbesítse.

Komolyabb aggodalmat okozott Rákóczynak az öreg Bethlen István. Hijába fogadta Rákóczyt fiává, soha sem tudta elfeledni, hogy a fejedelemséget olyan hirtelen elveszté, s mint sértett fél mindig úgy viselte magát, Rákóczy minden tetteben ellenséges törekvést keresvén. Valójában pedig azt az önállóságot sajnálta, melyet a kormányzói s utóbb a fejedelmi méltóság adtak neki: mint alattvalót már nem is tudta magát képzelni. Épen ezért nem is tette le Rákóczynak a hűségi esküt, habár erre még 1631-ben teljes tanácsülésben fel is szólította Rákóczy, s habár ez ülésben e kérdésben saját fija is ellene szavazott. Rákóczy ekkor még az időtől várt, de az öreg úr engedékenységre nem levén birható, a Zólyomi és Székely Mózes-féle zavarok idejében 1633. april havában a homagium letétele ügyében törvényt hozatott.

Hosszas gondolkodás után a szász-sebesi táborba hivatása előtt az öreg úr ajánlotta magát, hogy leteszi ugyan a homagiumot, de nem úgy mint Rákóczy kívánta, hanem »jó módok alatt.« Rákóczy nem fogadta el, mert nem tartotta illőnek, hogy magát társúl adja mellé. ³⁾ Az öreg úr pedig, hogy Rákóczynak alattvalója ne legyen, tényleg úgy kerülte ki, hogy erdélyi uradalmait felosztá gyermekei közt, maga pedig Husztról, erdélyi ditióból Ecsedre, a magyar király fenhatósága alá költözött s most tele torokkal kezdte hirdetni, hogy

¹⁾ Hagai Kornél levelét Rákóczyhoz, l. Levelek és Acták, mint Rákóczy márcz. 10-iki levelének mellékletét.

²⁾ Rákóczy márcz. 10-iki levele u. o.

³⁾ Rákóczy és Pázmány 210. l.

a rendek ezt a törvényt kényszerítve hozták. A dolgot még jobban elmérgesíté, hogy Magyarországon keresett orvoslátot, midőn Rákóczy őt két fiscalitásért, Monoráért s Bábolnáért megtámadta. Bábolnát ifjú Bethlen István, mint Bethlen Gábor hagyományát birta. De Rákóczy állítása szerint Bethlen Gábor végrendeletét nem fejezte be: a Bábolnára vonatkozó pontot öreg Bethlen István iratta belé, s úgy iratta a végrendeletet néhány úrral alá. Mindamellet ő, míg ifjú Bethlen István élt, ezt nem háborgatta, hanem ennek halála után ezt mint fiscalitást visszakövetelte. Monorát pedig az öreg Bethlen István Mogila Iván vajdától, ki Bethlen Gábor adománya alapján birta. erővel foglaltatta el. Rákóczy Mogilával kiegyezett: jogát 8000 frton megvette s ez alapon követelte vissza. ¹⁾

Mind ez még elkeseredettebbé tette a két ember viszonyát, s midőn az öreg úr fennen hirdeté, hogy az 1633-iki törvényt Rákóczy erővel hozatta, ez elhatározta, hogy azt újból s most magába a főtörvénykönyvbe fogja beigtattatni a legközelebbi országgyűlésen, melyet máj. 13-ára hívott össze.

S csakugyan az erre vonatkozó felhívást be is igtatta a fejedelmi propositiók közé, mely ezen s a szokott tárgyakon kívül számos törvénykezési reformot is foglalt magába.

A rendek mindenek előtt a vallás ügyét tárgyalták s megújíták a judaizansok ellen Bethlen Gábor idejében hozott törvényeket, határidőt tűzvé ki, mely alatt azok a recepta reliigiók valamelyikére áttérni tartoznak.

Megújíták az 1624-iki törvényt, mely a jobbágy fúknak az iskolázást biztosítá.

Megengedék, hogy az özvegy jobbágyasszonyt más földesúr jobbágya is nőül vehesse.

A kapúszámszerénti évi adót 20 frtba kivetették.

A Jenő vidéken lakó birtokosok a várban lovat tartसानak az 1627-iki törvény értelmében.

Eltiltották, hogy menedéklevél nélkül valaki külfödre mehessen, s hogy valaki tiltott útakra járjon.

A gyilkossági perek rövid úton intéztessenek el.

Eltiltották az arany s ezüst kivitelét.

¹⁾ Rákóczy György levele Csernelhez 1635. febr. 22-ről orsz. ltár-
Levelezések.

Elrendelék, hogy a limitáció szigorúan tartassék meg, kemény büntetést hoztak azokra, kik a harminczadot megrövidítik; intézkedtek a szökött jobbágyok kiadásáról; a sóaknákra a futott jobbágyok adassanak ki s olyanok oda többé be se fogadtassanak.

A gyalogok számára illetéktelenül felszedett hópénz adassék vissza.

A Hunyad vármegyében fekvő aranyi vámot ismételten eltörölték.

Elrendelék, hogy János király halála óta hozott törvénykönyveket egy bizottság gyűjtse össze, vizsgálja át s terjeszse az országgyűlés elé, mely intézkedjék kinyomatása iránt.

Az 1633. aprilisben hozott két külön törvényczikket a homagium letételéről, minthogy némelyek (t. i. Bethlen István) azt erőszakkal hozottaknak állíták, beigtatták az articulusok közé.

Intézkedtek, hogy Várad, Jenő és Szamos-Újvár erődjzeit ezek környéke kijavítsa.

Szabályozák a szászok szállásadását.

Négy törvényczikk a Bethlen Gábor által életbe léptetett perrendtartásra a gyakorlat által indított módosításokat tett.

Elrendelék, hogy a múlt évi pestis következtében pusztán maradt telkekről adót ne szedjenek.

A német gyalogok nemes ember házára ne szálljanak.

A fejedelmi zászló alól elbocsátott katonákat más kapitány ne fogadhassa be.

A közügy-igazgató perelje be azt, ki a törvénykezési parancsnak nem engedelmeskedik.

Ha a prédikátornál jobbágy van szolgálatban, az tartozik azt elbocsátni.

Vallon Péter, míg él, maradjon a cigányok vajdája, ő utána a vajdaság ne rúhuztassék másra s az adót ő se hajtssa be darabantok által.

Megújíták a vaskivitel tilalmát.

Intézkedtek, hogy a Bihar vármegyében elromlott hidak kijavíttassanak.

Minthogy Bihar vármegyében a hajdúk szokatlanul nagy

áron vesznek jószágot s ebből szomszédaik jószágát pusztítják, elrendelék, hogy az ilyenek veszítsék el birtokaikat.

A debreczeniek adják ki a közójök szökött jobbágyokat.

A váradi udvarbíró az egy házhelyes nemeseket azzal sa-nyargatván, hogy őket nemes leveleik felmutatására kényszeríti, ezek ügyét a fejedelem kimenvén Váradra, vizsgálja meg.

Elrendelék a latrok üldözését.

A nemeseknek a só-illeték adassék meg.

Eltilták a harminczadosok visszaéléseit.

A görög kalmárok ügyét a fejedelem intézte el.

Intézkedtek a székelyek s egyes helységek által benyújtott panaszok ügyében.

Listius Ferencznének kárpótlanul elvett jószágaiért 40,000 kósót engedélyeztek.

A méz eladása ügyében hozott korábbi törvényeket megújíták.

Az ökrökkel való kereskedés egyedárúját ezen évi sept. 1-ig felfüggesztették.

Fogarason kívül a zászlós uradalmakat eltörölték.

Az alvinczieknek a kocsmárolás szept. 29-étől febr. 1-ig engedtetett meg.

Megújíták az ingyen való gazdálkodás és postálkodás ellen hozott törvényeket.

E törvényeket a fejedelem máj. 1-én erősítette meg. ¹⁾

Alig oszlott el a gyűlés, midőn egy váratlan esemény Rákóczynak újabb aggodalmakat okozott. A brassai bíró egy Székely Mózes-től hozzá intézett levelet küldött hozzá, melyben a praetendens ezt fényes ígéretekkel a maga részére igyekezett csábítani. A dolog úgy vette ki magát, mintha ő már bizonyos volna abban, hogy a porta haddal küldi Erdélybe s ő ez eshetőségre toborz híveket. A levelet neki hazamentében Juszuf csausz kézbesíté, ugyanaz, ki a kaftány ajándékokat hozta. Bővebb vizsgálat után kitünt, hogy a csausz több ily levelet hozott magával s a hivatalos küldetés örve alatt Székelynek ügynöke volt.

Juszuf ez agitatóját annyira titokba hajtotta végre,

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XXVI.

hogy útitársa az öreg Tholdalagi sem sejtette ezt: ki aztán Juszuf ármányán felháborodva annyival nagyobb erélyt fejtett ki annak meghíúsításán. A fejedelem Szentpáli Istvánt küldte a portára, hogy Juszuf ez eljárása ellen a legszigorúbb elégtételt követelje, s használja fel ez alkalmat Székely Mózes megbuktatására, kimutatván, hogy tovább is szabad lábbon hagyása mennyire veszélyezteteti Erdély nyugalalmát. Maga az öreg Tholdalagi pedig erős szemrehányásokat tett neki perfidiájáért, hogy »maganak is ilyen vénsége idejében s az ő ennyi vénségében is« ezt a gyalázatot tette rajta. ¹⁾

Szentpáli júl. 11-én indult meg s júl. 19-én érkezett meg Konstantinápolyba, tehát a leggyorsabban utazva, mint ez időben lehető volt. Hogy Székelyt valami nagyon pártolta volna a porta, arról szó sincs, de Rákóczyt sem szerette valami nagyon, s épen ezért amazt sem akarta teljesen megbuktatni, csak mint ellenfejedelmi jelöltet hizlalta Rákóczy fékentartása végett. De Juszuf ez árúlása már annyira kirívó volt, hogy a solidaritást vele meg kelle tagadni. Szentpáli júl. 21-ben jelent meg a divánban, hol vele szemben azon kezdték a dolgot, hogy a Székely Mózes által irt s Szentpáli által eredetiben felmutatott levél hitelességét kétségbe vonták. Legelőbb Juszuf agát vonták kérdőre, de az »agg eb« betegnek és némának tette magát s egy szót sem lehetett belőle kivájni. Azután Székely Mózesnek mutatták fel a levelet, ki azt csakugyan saját írásának ismerte el, de azzal mentette magát, hogy nem zendülésre akarta az országot csábítani, hanem saját sorsán akart könnyíteni, s az egész dolgot a brassai bíróra akarta kenni, mintha ennek biztatásából cselekedett volna.

Ez azonban sokkal szembeszökőbb hazugság volt, hogyszem el lehetett volna hinni, s végre hosszas tárgyalás után Szentpáli és Sebesi Boldizsár a kapitika kivittek annyit, hogy aug. elején Székely a héttoronyban elzárattott. Hogy más intézkedéshez nem nyúltak, s mint a fejedelem kívánta, Székelyt Ázsiába nem szállították, azzal mentették, hogy a szultán távollétében (Ázsiában volt, a persák ellen folytatott hadjáratban) szigorúbb rendszabályokra nem voltak felhatalmazva. ²⁾

¹⁾ Tholdalagi 1635. jún. 27-én Juszuf agának irt. Levelek és Acták.

²⁾ Szentpáli júl. 27-iki levele s végjelentése, Sebesi Boldizsárnak

Ily viszonyok közt Rákóczy szükségesnek tartotta viszonyát a szomszéd Oláhországgal rendezni. Ennek vajdája Aga Máthé, a Beszarába családból szókét 1633 elején s részben Rákóczy segélyével és pénzén nyerte el. Azóta is elég jó szomszédságban voltak. Most Rákóczy szorosabb szövetséget kötött vele. Jún. 29-én és júl. 20-án Máté vajda kötelezte magát, hogy Rákóczynak vagy gyermekeinek megtámadtatása esetében segélyt küld, sőt szükség esetében személyesen is vezet segélyére hadakat: bojárjai is hasonló térítvényt állítottak ki. Ugyanakkor mind a vajda, mind bojárjai arra kötelezték magukat, hogy a Havasalföldre hajtott erdélyi juhok dézmája fejében, melyet Rákóczy nekik engedett, évenként 5000 frtot fizetnek. Végre egy harmadik, júl. 23-án, kelt szerződéssel megígérték a latrok kiadását. Ellenben Rákóczy szept. 16-án kelt térítvényével megígérte, hogy Máté vajdát megtámadtatása esetében a török kivételével minden más ellenség ellen meg fogja segíteni. ¹⁾

A Munkács ügyében Csernel és Hrabecz által hozott választ Rákóczy nem tartván kielégítőnek, még az országgyűlés tartama alatt Hrabeczet újabb előterjesztésekkel bírta meg. Az 50,000 frtot, melynek fizetésére Rákóczy kötelezte magát, már letette s méltányos volt kívánsága, hogy az okirat kellő alakban állíttassék ki. ²⁾ Szept. 20-án végre Hrabecz kezéhez kapta a végválaszt, melyben a császár megígérte Rákóczy óhajításainak tekintetbe vételét. ³⁾

Rákóczy ez évben korán gondolt a szent demeternapi portai adó és ajándékok beküldésére. Jusuf csasz hitelensége aggodalmat költött fel benne, tartott attól, hogy ha a különben is szeszélyes szultán Persiából haza jön, az ügy ismét szönyegre ne kerüljön s szerette volna végre valahára úgy elintézni a dolgot, hogy az rá nézve többé fenyegető ne legyen. Már szept. végén kijelölte a követség tagjait: annak élére

júl. 27-iki és júl. 29-iki levelei. Levelek és Acták. Rákóczy júl. 2-iki levele Sebesihez Török-magyarkori Á.-O. II. 246. s köv. U. V. ö. Kassai levelével u. o. 237. s a szultánnak levéllel u. o. 251. s köv. II.

¹⁾ Török-magyarkori Á.-O. II. k. 239, 244—46, 252—261. II.

²⁾ Rákóczy levele Hrabeczhez Törv. és Okiratok XXVII. b).

³⁾ L. Törvények és Okiratok XXVII. c).

maga részéről Nagy Pált s az ország részről Szénásy Pétert, az új jenei kapitányt állítván s a Székely Mózes ügyében folytatandó alkudozások végett Szentpálit is melléjük adván. ¹⁾

S hogy előrelátóan cselekedett, csakhamar volt alkalma meggyőződni. Kapitihája már oct. 15-ről értesíté, hogy a szultán útban van fővárosa felé s itt nyugtalanító hírek járnak: a szultán a fejedelemséget Székely Mózesnek fogja adni s tatár és oláh hadakat küld Erdélyre. ²⁾ A hírt valószínűvé tette az a körülmény, hogy Székely emberei közül néhányan tengeren át Moldvába mentek, kik ott a vajda fizetett szolgálói közé állottak. ³⁾ Aztán a jedikulában léte daczára is talált alkalmat »fautorainak« levelet irogatni, kérve sürgetve közbenjárásukat. ⁴⁾ Ily viszonyok közt kapta meg a portai főkövetség oct. derekán utasítását, ⁵⁾ s a titkos megbizatást, hogy igyekezzenek a szultánnál kieszközölni, hogy dobják tengerbe Székely Mózeset mint árulót, vagy legalább küldjék Ázsiába. Ha egyiket sem nyernék meg, próbálják rávenni Székely Mózeset valamint társait, hogy térjenek vissza hazájukba, s ez esetre teljes bűnbocsánatot ígért nekik, sőt erről térítvényt is állított ki, de lelkére kötve a követeknek, hogy azzal igen titkosan cselekedjenek, ne-hogy »becsülete megsértődjék.« ⁶⁾

Tervének kivitelére az új, ez évben kinevezett budai basát is meg akarta nyerni, s tárgyalások végett Szalánczyt küldé hozzá. De Huszain nem volt Budán, s Szalánczynak elébb Gyulára kelle mennie. Végre csakugyan visszatért, s a vezér színleg beleegyezett a tervbe, melynek sikerülése esetére Rákóczy tizezer tallér fizetésére kötelezte magát, ⁷⁾ s e térítvénnyel, valamint a hódoltsági faluk ügyében kezdett tárgyalások folytatása végett Szalánczyt visszaküldé a budai pasához.

A főkövetek nov. derekán csakugyan beérkeztek, de a

¹⁾ Sebesi oct. 14-iki s Rákóczy oct. 15-iki levele. Levelek és Acták.

²⁾ Levelek és Acták. Sebesi oct. 15-iki levele.

³⁾ U. o. Rákóczy oct. 20-iki és oct. 28-iki levelei.

⁴⁾ Rákóczy oct. 20-iki levele n. o.

⁵⁾ L. Török-magyarkori Á.-O. II. 275. s köv. II.

⁶⁾ Rákóczy oct. 28. és 25-iki levelei Nagy-Pálhoz s Sebesihez. U. o. 279.—289.

⁷⁾ Szalánczy oct. 12-iki levele. Levelek és Acták. L. Török-magyarkori Á.-O. II. 298. a decz. 29-én kiállított térítvénye.

szultán még akkor nem jött meg. Csak decz. 25-én érkezett meg s másnap, decz. 26-án, tartá diadalmas bevonulását. ¹⁾ A szultán ünnepélyes üdvözlése, Rákóczy üdvözlő levelének átadása, az adó és ajándékok beszolgáltatása csak azután történt meg; de anélkül, hogy küldetésökben valamit eszközölhettek volna, 1635. febr. derekán haza indultak.

VIII.

A viszony Rákóczy és Bethlen István közt napról napra feszültebbé lett. Gyanakodás és féltékenység mind két részről egymásra halmazák a gyűanyagot. A volt kormányzó nem tudta magát alattvalónak képzelni, s nemcsak érezte, hanem éreztetni is kívánta Rákóczyval, hogy székét családjának köszönheti. Minthogy pedig Rákóczy ott, a hol törvényről és jogról volt szó, a hála szavára nem hallgatott, Bethlen minden lépésben üldözést látott, s addig rémítgeté önmagát, míg végre magáért és fiáért aggódni kezdett s már Husztot is kezdte féltetni, hogy Rákóczy elperli tőle.

Elhez járult, hogy Rákóczy Szunyog Gáspáron megvett egy 4000 tallérnyi államkölcson, melyet Bethlen István fejedelemiségében elengedett: ebben ő méltósága sértődését látta. ²⁾ Midőn pedig fia Bethlen Péter egy erdélyi nemeset véletlenül megölt s ezért a fiscus beperelte, elhitette magával, hogy már fia élete is veszélyben forog. Panaszaival Esterházyhoz és Pázmányhoz fordult, s ezek mind ketten közbevetették magukat nála.

Midőn a Székely Mózes-féle dolgok 1635 őszén fenyegető alakot kezdettek ölteni, Rákóczy Csernelt a nádorhoz küldé, hogy azon esetre, ha a portától megtámadtatnék, ennek jóakarátát és közbenjárását biztosítsa magának. Csernel kedvező választ hozott haza ³⁾ hanem ez alkalmat felhasználta a nádor, hogy Bethlen István érdekében közbe vesse magát, s a fejedelmet iránta engedékenységre bírja.

¹⁾ Levelek és Acták. Sebesi decz. 26-iki lev.

²⁾ Bethlen I. 1636. júl. 28-iki levele s Rákóczy aug. 6-iki válasza Rákóczy és Pázmány 197.

³⁾ L. Törvények és Okiratok XXIX.

Hanem Bethlen István ekkor már nem azért panaszkodott, hogy elégtételt kapjon: ő már el volt határozva akkor más úten keresni azt, s panaszjaival, feljajdulásaival ezt a lépést akarta előre igazolni. Husztot és Ecsedet lassanként és titokban elkezdette erősíteni és néppel megrakni, ¹⁾ s midőn ezzel készen volt, várta az alkalmas perczet, melyben Rákóczy ellen felléphessen. Nem is késett az sokáig. Két udvari embere borozás közben Rákóczy ellen szidalmakban tört ki, melynek következtében az egyik elfogatott, a másik kezességen elbocsátatott. Erre István úr kitört: Török- és Tatárországban sem történik ilyesmi, írja Rákóczynak, s ez is éppen oly élesen felelt. ²⁾ Ez már az ellenségeskedés kezdete, nyílt szakadás volt, s éppen abban a perczen, midőn Rákóczy már engedékenységre határozta magát. Ő ezzel a nádornak akart kedvezményt tenni, kinek Csernel által küldött feltételeit elfogadta, s most a létrejött »conjunctio«-ról kiállított hitlevelet, s a hírt, hogy igyekezni fog Bethlennel kibékülni, ismét Cserneltől akarta megküldeni. ³⁾

Mielőtt azonban Rákóczy e lépést megtehetette volna, Bethlen már elvetette a kockát. Huszt kapitányává meghitt emberét Horváth Györgyöt nevezvén ki, s Ecsedet fiára Bethlen Péterre bízván, ez utóbbi várban jan. 12-én elkészítette kiáltványát az erdélyi rendekhez, a megyékhez, melyben felsorolja a szenvedett sérelmeket, a topai egyezkedés pontjainak, a fejedelmi conditióknak meg nem tartását veti szemére felhossa a juramentum dolgát, vádolja, hogy a Gábor fejedelem által a fehérvári iskolának hagyott 20 ezer, az iskola építésére hagyott 6000 s a monumentumra hagyott tízezer forintot felvette kölcsön, de még vissza nem fizette, hangsúlyozza a hogy az ország jogait, kiváltságait teljesen elnyomja s lábaival, tapossa, s ezzel indokolja, hogy ország szabadságának visszaszerzésére fegyvert fog. ⁴⁾ Még ugyanez nap megindult négy

¹⁾ Szalárdy 100. l.

²⁾ Bethlen 1635. decz. 31. Rákóczy 1634. jan. 4-iki levelei I. Rákóczy és Pázmány 199—202.

³⁾ A jan. 1-én kiállított hitlevelet I. Rákóczy és Pázmány 200 l. V. ö. Rákóczy febr. 1-ei körlevelével.

⁴⁾ Bethlen István körlevele Ecsed 1636. jan. 12. U. M. Múzeum. 1856. I. 237. Kiadva Pest, 1636. jan. 25-én is, megvan a Kismárton hg.

hintón társzekerekkel s 300 főből álló haddal. De a szekerek közül néhány megsülyedt a sárban s ezeket Rákóczy emberei elfogták, a többi azonban s maga Bethlen István is szerencsésen beérkeztek Egerbe, hol a basa tárt karokkal fogadta, ¹⁾ janicsárokból s török lovas és gyalog hadakból álló díszkiséretet küldvén elébe. Itt egy Kelecsényi nevű magyar rabot adott mellé a basa, kivel ura parancsait, terveit közölte udvarmestere Horváth István. Ennek állítása szerint Bethlen egyetért az erdélyiekkel, kik elhatározták, őt visszahelyezni a fejedelemségbe s Rákóczyt, ha le nem mondana, megölni. Különben a török már neki ígérte a fejedelemséget, még pedig családjában örökösen: csakhogy az általa följánlott Ilyével nem elégedvén meg, ezért Váradot kívánja. ²⁾ Egerben azonban nem sokáig maradt, hanem átment Budára, hol a basa hasonló szívességgel fogadta, s honnan azonnal jan. végéről Laskayt, Horváth Istvánt s Moldvai Istvánt mint követeket a portára küldte. ³⁾

Bethlen szökéséről Rákóczy jan. 19-én értesült. ⁴⁾ Eleinte annak nem tulajdonított nagyobb fontosságot. A mint azonban megkapta körlevelének szövegét, belátta, hogy a Bethlen név varázsa s a porta perfídiája erős összeütközéseket idézhet elő. A portáról vett hírek meggyőzték, hogy ott Székely Mózzel komolyan foglalkoznak: ⁵⁾ nem volt-e oka attól tartani, hogy ha e helyett olyan ember lép a sorompóba, mint Bethlen István, ennek ügyét felkarolják? Azonnal összehívta tanácsosait Szamosújvárra, hol ez időben tartózkodott: s ott jan. 27-én elhatározták, hogy tartson a fejedelem febr. 15-én egyetemes országgyűlést. ⁶⁾ A tanácskozás végeztével megtette az első

Eszterházy-féle Itárban. Jan. 12-ről még egy másik kiáltványt is adott ki: »Minemű kedvem ellen.« kezdettel. U. o.

¹⁾ Szalárdy. U. o. Csernel Onod jan. 19., 23., 24. kelt levelei Debreczenben; az orsz. Itban.

²⁾ Kelecsényi jelentése 1636. februártól Bornemiszához. Jászay gyűjt. 1636-ra. 8-ik l.

³⁾ Sebesi febr. 12-diki jelentése. Levelek és Okiratok.

⁴⁾ Rákóczy és Pázmány. 203-ik l.

⁵⁾ Sebesi decz. és jan. kelt levelei.

⁶⁾ Melith Péter febr. 1-ei levele a császárhoz: »Ex Transylvania vir certus ac fide dignus referens quod quamprimum fuga Stephani

lépést saját védelmére. Ha Bethlen a portához fordult: Rákóczynek indicálva volt, ennek természetes ellenségét a császárt nyerni meg. Jan. 29-én kelt levelével felkérte a császárt, hogy intézkedjék, hogy a vármegyék és magyarországi hajdúk nyugodtan maradjanak, Bethlen Istvánt pedig ültesse le. ¹⁾ Írt Pázmánynak is, kérve közbenjárását a császárnál, mely anynyival méltányosabb, mert a »zivatar birodalmából s subditusától származott, ²⁾ s írt Bornemisza János kassai kapitánynak is, hogy a hajdúk felültetését gátolja meg. ³⁾ Febr. 1-én pedig kiadta válaszáat az ecsedi jan. 12-iki proclamatióra, egy terjedelmes és kimerítő czáfoló iratban. ⁴⁾

De az országgyűlés megnyitásaig Bethlen István vádjainak egyetlen plausibilis pontját, a collegium adósságát tisztázni akarta. Febr. 9-én a Szamosujvárt ténitvényt állított ki, melylyel kötelezte magát, hogy az ország szükségére kölcsön felvett 26,000 frtot vagy készpénzzel, vagy jószággal megfógja fizetni, vagy az országgal megfógja fizettetni, s addig 1500 frt évi interest fog fizetni. ⁵⁾

Ezalatt az országgyűlésre kitűzött határidő közelgetett. A fejedelem Szamosujvárról Kolosvárra febr. 13-án beérkezett, ⁶⁾ de a többi rendek a roszt idő miatt lassan gyülekeztek. ⁷⁾ Azonban Szentpálitól a portáról ismét aggasztó híreket kapott; a francia, velencei és hollandus követek Székely Mózes érdekében

Bethlen innotuisset principi, confestim consiliarios suos, qui in locis prioribus habentur, convocavit. Ab his vero nihil conclusum est. sed instanter urgerunt, ut generalia comitia ab omnibus statibus ac ordinibus Transilvaniae celebranda, inscriberentur. Ad haec vero locus denominatus est Kolosvár, tempus 15 currentis mensis Februarii. Conclusum vero est ab illis 27. Januarii in arce Samos-Ujvár ubi et num et ad futura usque comitia commoratur princeps. * Jászay-gyűjtemény. 1636. 1-ső l.

¹⁾ Rákóczy és Pázmány. 204. l.

²⁾ Ugyanott 103. l.

³⁾ Fogalmazvány a Batthyány-könyvtárban Gyula-Fehérvártt.

⁴⁾ Rákóczy és Pázmány. 204—221. Pontonként czáfolja Bethlen irását.

⁵⁾ A ténitvény eredeti példánya megvan az orsz. ltárban. 1638. okt. 6-ig lefizette: Geleji Alstád és Csulai nyugtája megvan a vörösvári levéltárban.

⁶⁾ Segesvári Bálint. 210. l.

⁷⁾ Rákóczy febr. 15-iki levele Sebesihez. Levelek és Acták.

nagy actiót fejtenek ki, oly czéllal, hogy a hét vármegyét ez visszafoglalja s az unitusoknak ezzel is distractiót szerezzen. E hírrel Herczeg Sigmondot Bécsbe küldé. ¹⁾ Herczegnek azonban nem ez volt valódi megbízatása. Bethlen István Budán tele torokkal hirdette, hogy Rákóczy hittel kötelezte le magát a császárnak, még a török ellen is harczolni; ő azzal volt megbízva, hogy az ebből származható veszélyek elfordítására tegyen a császárnál előterjesztést.

Az országgyűlés tárgyalásait febr. 17-én kezdette meg. ²⁾ Hírbár voltak soraikban, kik a régi időket visszakivánták, áhitattal néztek a remélt változás elé, talán összeköttetésben is állottak Bethlennel Székelyvel s a portán ennek adott biztatásokból és az újabb mozgalomból is reményt merítettek, s épen e körülményt agitatióra használva fel, izgató leveleket szórtak szét az összegyűlt rendek közt, ³⁾ de Rákóczy vaskezétől tartva, nyíltan föllépni nem mertek. Úgy hogy az egész ország mint egy ember határozottan és minden kétértelműség nélkül állást foglalt ugyan Rákóczy György mellett, de a fejedelem kívánsága szerint is oly intézkedéseket tett, melyek a fenforgó vizsálynak békés úton leendő kiegyenlítését lehetővé tették.

Febr. 17-én előleges tanácskozmányt tartottak s elhatározták, hogy Huszár Mátyást póstaképen a budai vezérhez s onnan a portára küldik, mindkét helyen bejelenteni, hogy az ország főköveteket küld: amoda Szalánczyt, ki csak e napokban tért vissza Budáról, Petkyt és Weirauchot, ide Tholdalagit, Haller Pétert, Ugrou Pált és Raitz Ferenczet. A levelet a budai vezérnek még az nap kiállíták, kérve ezt, hogy a követek beérkeztéig elhatározását tartsa függőben. ⁴⁾

Az érdemleges tárgyalást 20-án kezdték meg. Minde-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XXX.

²⁾ Segesvári u. o. 20-at ír: de magok a rendek febr. 17-re teszik.

³⁾ L. Törvények és Okiratok. XXXI. Bogádi András, Riz Andrást Hanslikfalva febr. 7-ről tudósítja, hogy a főispán magához hivatta s kérte, hogy írja Rákóczynak, hogy mondjon le a fejedelemségről, mert sem török császár, sém az ország ott nem szenved. « A porta 40.000 embert Murteza pasával ráküld, Bethlent az ország »uno ore« hitta, a császár is ellene fog lenni stb. Szóval oly dolgokat, melyekkel bizony Rákóczyt nem ijesztette meg. L. az orsz. ltárban Levelek osztálya.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok. XXXII. a).

nekelőtt a portai expeditió szövegeit állapíták meg. Kiváló súlyt fektettek arra, hogy a portát Bethlen lépésének elhamarkodott és igazságtalan voltáról győzzék meg, hogy felvilágosítsák, hogy Bethlen tulajdonkép nem is erdélyi alattvaló, már rég expatriálta magát s ily körülmények közt nagyon feltűnő, hogy a budai basához szaladt. Aztán hangsúlyozzák, hogy ők azért ragaszkodtak a portához, hogy ez megvédje őket. Ne vessék meg hát urukat. Huszárt előleges információ adás végett küldik, várják be a főköveteket. S ez és a budai basának írt levelekkel Huszárt még 20-án útnak indíták. ¹⁾ De az expeditió zöme, a levelek a szultánnak, muftinak, kajmekámnak csak 26-án készült el. ²⁾ Maga Rákóczy is írt külön mind a szultánnak, mind divánülő vezéreknek, kérve, hogy várják be követeit s a mit ezek mondanak, vessék össze Bethlen vádlásaival, s akkor meg fognak igazságáról és hűségéről győződni. ³⁾

Szalánczy, ki Budáról épen a gyűlés alatt ért haza, még itt érte Bethlen Istvánt. Természetes volt, hogy tárgyalásokat kezdett vele, s az öreg úr pesti szállásán, a budai vezértől kirendelt előkelő törökök előtt Szalánczynak tollba mondta s azokat 11 pontba foglalva, követeléseit a fejedelemnek megküldte. Adja vissza a kölcsön vett pénzeket, a lengyel indigenatusnak renuncialjon, vonja vissza a német császárnak adott hitét, tartsa meg az ország kiváltságait, a tisztviselőket a szabadválasztás jogának sérelmével letett esküjük alól oldozza fel, Zólyomi Dávid jószágait adja vissza, a Bethlen ellen szánt rágalmakat vonja vissza, fiának Péternek, Dévát, Bábólnát, Monorát adja vissza. ⁴⁾

Az országgyűlés tárgyalásba vette e pontokat. Könnyű volt e pontokra a felelet: s Rákóczy az azokra vonatkozó irásokat felmutatta a rendeknek. A törvényszegésekre vonatkozó vádak semmi alappal sem birtak, csakúgy mint a lengyel indigenatus s a német császárnak adott hit. ⁵⁾ A 27.000 frt tartozás már

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XXXII. b).

²⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. c) d).

³⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. e) f).

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. g).

⁵⁾ Ez titokban történt, a török előtt tagadhatta.

el volt intézve. A személyi ügyekben pedig Rákóczy a szigorú jogterén állott.

S valamint ez egész viszályt az idézte elő, úgy e kiegyezésnek is egyik az állotta útját, hogy Rákóczyban sokkal erősebb volt a jog, mint a méltányosság érzete. Neki igaza volt minden pontban, a hála érzete, melylyel a Bethlen családnak tartozott, sem nyomta el benne ennek tudatát. Az országgyűlés is, kétségtelenül az ő befolyása alatt, nem a méltányosság, hanem a jog szempontjából döntött. Ha meglesz a béke, mondá minden ellenséges indulatot letesz. De azt ő csak a jog alapján akarta létesíteni.

Február 26-án elkészült az utasítás a budai s a portai követeknek, ¹⁾ mely tájékozásúl volt szánva ezeknek, hogyan czáfolják Bethlen Istvánt s utasította azokat, hogy minő alapon egyezkedjenek. Meg volt a budai követeknek hagyva, hogy birják az öreg urat hazajövetelre, s e czélból térítvényt is állítottak ki a rendek, mely neki biztosítja a hazajövetelt. ²⁾ Irtak a rendek külön a budai basának is: ők egyáltalán nem kérték ki a Bethlen István közbenjárását s nem is kívánják, hogy az ő dolgaikat nála forgassa. De kérik a vezért, hogy a szent békesség elkezdett tractáját folytassa s inté Bethlent, hogy »zabolázza furorát« s békéltse meg. ³⁾ Irtak hasonló szellemben a szultánnak is: Bethlen István eléjük terjeszté követeléseit, panaszait: isten és lélek szerint, igaz törvényeik szerint ítélték azok felett, ha a háborúságban nem gyönyörködik, visszateérhet hazájába. ⁴⁾

Ezalatt elkészültek a törvényekkel is.

Midenekeelőtt kijelentették, hogy ők utolsó csepp vérökig hívek maradnak a fejedelemhez. Előbb azonban a kiegyenlítést akarják megkísérteni, s ezért országúl követséget küldjenek Budára a vezérhez, kik azzal, s ha szükség lesz, Bethlennel is tractáljanak.

Ha ennek nem lenne sikere, a portára küldenek rendkívüli követséget.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. l).

²⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. i).

³⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. k).

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. l).

Ha azonban ennek sem lenne sikere, bár nem örömet teszik, de készek lesznek a porta ellen is fegyvert fogni.

Az évi adót 24 frtban állapíták meg.

Mint hogy pedig hírt vettek, hogy Bethlen Péter ellenségképen lépett fel, Huszt ostromára hadat küldenek. A Husztba zárkózott Bethlen-pártiakat felszólították, hogy 15 nap alatt visszatérjenek, ellenkező esetben az 1635-diki törvény fog ellenök alkalmaztatni.

Az összes rendek Bethlen Istvánhoz febr. 16-ról levelet intéztek, mint közbenjárók felkérve őt, hogy hajoljon a békés kiegyenlítésre s az ország követei által küldjön jó választ.

A fejedelem alattvalói hűsége iránt is biztosítani akarta magát, s e czélból nemcsak ujlag feleskette őket, hanem külön hitlevelet vett tőlük, s a szászvárosok: Szeben, Segesvár, Brassó, Megyes, Besztercze, valamint Kolosvár s a székelyek által is térítvényeket állíttatott ki. ¹⁾ Ezenkívül hadak fogadása iránt is intézkedett s e czélból egy megbizottját, Vallon Pétert a német hadak kapitányát Szileziába, és egy másikat pedig, Jármy Ferenczet Lengyelországba küldötte, ²⁾ ez utóbbit három ezer lovas és ezer puskás fogadására, hadait pedig azonkívül is folytton szaporította.

A törvényeket febr. 29-én erősítette meg. ³⁾ A Huszt ostromára vonatkozó törvényt pedig azon perczben, melyben meghozatott, végrehajtotta: már febr. 22-én két ezer embert rendelt »kapuja betételére.« ⁴⁾

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXIII. Ezeket beküldte a portára.

²⁾ Melith Péter Szathmár márcz. 15-ki jelentése: »Nuncius praeterea meus magnam inquit principem habere spem ac fiduciam in promissa fidelitatis ac constantiae assecuratione, ab universio Transylvanis ipsi facta, quippe qui sigillatim, tam illud ab ipsis praestitum juramentum, quam literas assecuratorius unanimiter obsignarunt. . . . Princeps capiteneum suum germanum in Silesiam ex clementissimo S. M. V. consensu prout ipsi affirmant, pro colligendis militibus germanis misit, itemque in Poloniam unum servitorum suorum Franciscum Gyarmi altera jam via pro militibus polonis adducendis expedit. Nemzeti Múzeum Jászay gyűjteménye.

³⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXII. m).

⁴⁾ Törv. és Okiratok. XXXIII. Melith. febr. 29-ről írja Schlicknek a haditanács elnökének: »Arx quaedam domini comitis Bethlen Huszt nominata in confiniis regni Hungariae et sub ditione principis Tranniae

A huszti ellenségeskedéssel, melyet a törvény Bethlen Péternek tulajdonított, csaknem egy időben kezdődött meg az csesdi is. Péter úr elzárta magát e várban Erdélyből össze-
gyűjtött híveivel, azt hadi lábra állította, az utakat elállotta s Rákóczy szolgálait és levélhordó póstáit elfogatta. ¹⁾ De Ecsed magyarországi terület, s ez a Rákóczy és Ferdinánd közt fenn-
álló confoederatióknak nyilvános megszegése volt. Rákóczy is úgy fogta fel azt, s nem késett levelében, melyet a tárgyban Meli-
thez írt, e szempontból kérni elégtételt. ²⁾ Együttal pedig Sulyok Istvánt Szathmármegye közönségéhez küldé, rábírní a
megyét, hogy állást foglaljon a két Bethlennel szemben, ne-
hogy ezek Erdélyt Moldvánál és Oláhországánál is »sokkal és
ezerszer alábbvalóvá« tegyék. ³⁾

Ez ügyben Bornemisza János a kassai kapitány is fel-
szólalt. »Ha ez úgy van, nem a dolognak haladását, hanem
hamar való executióját várhatja minden elmés ember reánk.« ⁴⁾
Sietett is Péter úr őt megnyugtadni, hogy szolgálí ezt tudán.
akarátán kívül tették, s a mit elvettek, azt vissza is adatta. ⁵⁾
De ha Bethlen Péter katonái Rákóczy póstáit fogdosták, ezek

existens, per milites ejusdem principis circumventa hostem se ab utraque
parte, in arce quidem existentes excursiones facientes alii vero instantes,
declarant.« Jászay gyűjteményében.

¹⁾ Rákóczy panaszaí, Bornemisza levelei az orsz. ltárban s a
gróf Telekiné ltárában.

²⁾ L. Törvények és Okiratok. XXXIV. a).

³⁾ L. a néki febr. 11-én adott utasítást Rákóczy és Pázmány
219—221. ll.

⁴⁾ Kassa 1636. febr. 16-iki levele Bethlen Péterhez. Gróf Teleki
Miksáné ltárában.

⁵⁾ Bethlen Péter Ecsed febr. 27-én írt levele Bornemiszának u. o.
E levelekben felemlíti, hogy Jármý Ferencz Rákóczy megbízásából Len-
gyelországba ment. Meglátszik ebből is, hogy nem bízik a császárbán,
»kiből akármily jó ítélettel bíró ember nem is várhat egyebet romlásra
és pusztulásra való állapotnál.« Persze nem tudta hogy Rákóczy erről a
császárt értesítette. Bornemisza márcz. 2-án válaszolt. Hogy emberei a
mit elvettek visszaadatta, jól tette, de jobb lett volna meg is büntetni
azokat. U. o. Bethlen P. márcz. 12-én válaszolt — ebben felhossa, hogy
a fejedelem hadai negyed egész napig pusztították Sárközt s Melith uralm
az ilyenekre nem is akar figyelmezní, én bennem pedig holmi kicsiny fo-
gyatkozást is feltalál.« U. o.

viszont a Sárközt pusztították, miért a fejedelem teljes elégtételt ígért. ¹⁾

Valójában ezen apró csetepaték ha keserítették is a kedélyeket, de nem bírtak döntő befolyással. Rákóczy magatartásán kívül, szemben a porta ellenséges indulatával attól függött az, minő állást fog a császár elfoglalni, mert utoljára bár Kun István, Melith, Bornemisza jó akarata sokat használt is neki, őket kötötte a császár parancsa. S a császár környezetében egy igaz, megbízható jó embere volt ugyan — Pázmány, de már Eszterházyban kevésbé bízhatott s hogy a végeredmény mégis kielégítő volt, azt leginkább amannak köszönhető.

Rákóczy febr. elején Csernelt és Bogádit Bécsbe küldte a császárhoz. Útközben megállottak Pozsonyban, hogy Pázmánnyal s Esterházyval is találkozzanak. Febr. 21-én voltak Pázmánnyal szemben. »Soha sem hittem volna, mondá ez, hogy a vén lator kurafia vénségére ilyen nagy latorságot merjen próbálni,« de hát bízatta őket, csak beszéljenek a császárral, azután ő is biztosabban tehet érdekekben mindent. A jó fogadtatás Csernelt is bizalmassá tette. »A nép nálunk, mondá, nem hiszi, hogy István úr ilyesmit magától mert volna. Ha nem is a császár, de Nagyságod vagy a nádor biztatására kezdhetett ilyesmit.« — »Mi tagadás édes Csernel, mond Pázmány, egyszer, mikor a nádornál voltam, levele érkezett Bethlen Istvántól, melyben menyét fiát neki ajánlja. Erre komolyan kérdőre vontam, ha tán tudtával van-e ez a motus? de ő tagadta.« — Másnap ismét fogadta Csernelt, de most csak magánosan. »Mond meg szómmal a fejedelemnek, azon is legfőképen igen mesterkedjék, ha Bethlen Pétert kézre keríthetné, igen dicsérném azt. Bezzeg aztán mint egy madárral az húsön az atyjával is játszhatnék.« S hogy Rákóczy ügyét őszintén akarta előmozdítani, azzal is kimutatta, hogy a követek eltávozása után febr. 23-án erős szemrehányó levelet írt Bethlen Istvánnak: »mi haszna Kegyelmednek, ha az egész világot elnyerné is, isten ítélőszéke előtt kárhozat sententiában esnék?« s inti, hogy a sok romlást ne vállalja lelkére, hanem béküljön ki. ²⁾

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XXXIV. b).

²⁾ Pázmány »Pozsony 23. febr., Budán pedig 26. Martii« kelt leveleiben a gróf Teleki Miksáné ltárában.

Bécsbe a követek febr. 24-én érkeztek fel s a cancellárral 25-én voltak szemben, ki számukra a császártól audientiát kért, melynek napja febr. 27-ére tüzetett ki. Bogádi a császár előtt röviden beszélt, eléadvá urának szorongattatását Bethlen István által, ki főként azzal vádolja őt, hogy lengyel indigantust szerzett s a császárnak hittel kötelezte magát a török ellen is segílyt adni. Egyszersmind beadta írásban is mindazt, melyeknek elintézésére a fejedelem őt megbízta: hogy intézkedjék a császár, hogy alattvalói ne szökhessenek a törökök közé galibaszerzés végett. adjon ki rendeletet, hogy a hajdúk és megyék maradjanak vesztég; s jószágai számára adasson menedékleveleket.

Csernel beadványát véleményadás végett a cancellaria elküldte Pázmánynak és Esterháznak, s ez időt felhasználva Csernel, maga is lerándult a nádorhoz Kismartonba. De itt hideg fogadtatásra talált, a nádor nyíltan kimondá aggodalmait, hogy Bethlent a portán »nem hagyják ott járni, a hol ő akarna,« sajnálja, hogy a császár ezúttal mit sem tehet Rákóczyért, s épen ezért ő ne szegüljön ellen a töröknek, mert ezáltal magyarországi jószágait is elvesztheti, hanem tréfálja meg Bethlent, maga mondjon le s választasson más fejedelmet.

Márcz. 5-én a követek újabb emlékiratot adtak be a cancellariának, melybe a Klobusiczky által hozott hírek is fel voltak véve. Ez a Klobusiczky az útközben megbetegedett Herczeg ¹⁾ követségével jött. Klobusiczky márcz. elején már Bécsben volt, s az ő közlései alapján a követek emlékiratukban felemlítették Bethlen Péter kiütéseit s hogy ez a fejedelem leveleit elfogdossa, hogy Illésházy Gáspár Ecsedet hadakkal készül meg-
rakni, s ezek orvoslását is kérték.

A császár Klobusiczkyt is fogadta, s még azelőtt, hogy Csernel a végválaszt kikapta volna. A követség legkényesebb pontjának előadása ő rá volt bízva: kiemelni, hogy Bethlen István vádlásai közt legsúlyosabb s a fejedelemre nézve legko-

¹⁾ Bornemisza írja Schlicknek febr. 25-ről: Princeps Transilvaniae in quibusdam certis ac privatis regni negotiis expediverat cursorem quendam ad Suam Matrem et Cels. Vram qui cum repentino mirbo corruptus iter continuare nequivisset praesentium perlatores expedire coactus est. (Jászay gyűjt.)

molyabb következményű lehet, hogy az eperjesi béke három titkos pontját, azt, hogy ő császárnak a török ellen is köteles segílyt adni, s hogy ő ezekre Bocskay és Melíth előtt megesküdött, elárulta a budai vezérnek. A portán pedig a külföldi követek is mindent elkövetnek Székely Mózes érdekében. Kéri hát a fejedelem a császárt, hogy a vele kötött frigy értelmében vegye őltalmába. Klobusiczky, kinek meg volt hagyva, hogy e dolgot csak három emberrel közölje, Bécsből Kis-Martonba ment a nádorhoz.¹⁾

A császár válaszát Csernel márcz 14-én kapta kezéhez. Bethlen lépése felett pálczát tört, de a segílyt nem ígérte meg határozottan.²⁾ S ezzel ő elindult s már másnap szemben volt Pázmánynyal. A főpap nyíltan és határozottan szólt: mondják meg a fejedelemnek, hogy ha a császár nem is adott kielégítő választ, azért volt az, mert más tekintetek tartották fel. De ő csak ütse meg a dobot, toborzon hadakat a Tisza mindkét partján. Alattvalóival legyen jól, a fősvénségnek renuncióljon, mert ha fejedelemsége megmarad, mindene megmarad. De arra, hogy lemondjon, rá se gondoljon, akkor becsülete is oda lenne.³⁾ S ezenkívül márcz. 16-án levelet is küldött tőle.⁴⁾

IX.

Bethlen István támadására kedvezőtlen időszakot választott. A diadalmenet, melyet Murád szultán a múlt évben tartott fővárosának, egy sikertelen és szerencsétlen hadjárat megünneplése volt. Mint kegyetlen és zsarnok ember egymásra ölette testvérét, kegyenczeit s a beszámíthatatlanságig szeszé-

¹⁾ Esterházy márcz. 4-éről írja: »Herczeg Sigmond a kglnd jámbor főember szolgálja útjában megbetegedvén Klobusiczky uram adá meg a Kglmed Kolozsvárt 15. Febr. írt levelét s noha talán Herczeg Sigmond uramtól bővebb információt vehettem volna az Keglmed általa izent dolgokról, mindazáltal Klobusiczky uram is az mennyire érthette az dolgot communicálta velem, melyet nem kicsiny álmélkodással értettem.« Csernel által bővebben fog izenni. Hogy Csernel a nádornál járt erről ő márcz. 1-én tudósította a fejedelmet általános frázisokba burkolván jó tanácsait. Mindkettő gr. Teleki Miksáné ltárában.

²⁾ A márcz. 12-én kelt leíratot l. Rákóczy és Pázmány 225-ik l.

³⁾ I. Törvények és Irományok XXXVI.

⁴⁾ Rákóczy és Pázmány 100. l.

lyes levén, senki sem tudta, hol fog megállapodni. A változás Erdélyben kedvére lett volna, de ezúttal nagyobb gondja volt annál a múlt évi csorbát kiköszörülmi s egész erejét a kazul ellen akarván fordítani, itt nem állott módjában szeszélyét végrehajtani.

Bethlen István követei Laskay, Horváth febr. 8-án érkeztek be, levelekkel a vezérekhez, divánülő pasákhoz: ¹⁾ személye szerint szeretett volna — írta ezekben — bejönni a portára, hogy panaszait felsorolja. Ezeket követei adták elé: azért kelle uroknak Erdélyből is kiköltözni, mert életét féltette, de az ország is megsokalta Rákóczy törvénytelenégeit s Bethlen e lépést annak akaratából tette. Vádolák Rákóczyt, hogy hűtelen lett a portához, magát a lengyelhez és némethez adta. ²⁾ Fogadták őket a divánülő vezérek s különösen a kajmekám valódi jó indulattal: de egyelőre mit sem határoztak, hanem visszabocsáták Laskayékat, hogy urok formulázza kívánságait. ³⁾

Ezalatt Huszár megjárta Budát s a vezérbasát előkészíté, hogy Rákóczytól s az országtól főkövetség jön válaszszaal a Bethlen István által küldött pontokra. Onnan egyenesen a portára ment, tájékozva lévén már az ottani dolgokról, az ország és fejedelem leveleivel. A portán ekkor már nagyban folytak az ázsiai hadjáratra a készülétek. A kajmekám, mufti, Kinán pasa, Ibrahim pasa több ízben fogadták őt s a fogadás ellen nem lehetett panaszuk, mert a porta már ekkor kétszínű játékot kezdett játszani, amellet hogy megakarta próbálni, hogy hátha talán sikerül Rákóczyt nagyobb erőfeszítés nélkül elmozdítani, színleg ennek fogta pártját. »Ha a fejedelem — mondák Huszárnak — az országot megtartja szabadságában s hű marad a portához, senkitől sem lesz bántása. Bethlentől ne tartson. Hogyan pártolnának ők olyan embert, kit testvére sem tartott alkalmasnak, hanem egy asszonyemberre hagyta székét, s ki a fejedelemségről mely kezében volt, önként mondott le. ⁴⁾

¹⁾ Sebesi febr. 12-iki tudósításai. Levelek és Acták.

²⁾ U. a. febr. 17-iki jelentése. U. o.

³⁾ Török-Magyarhoni Államokmánytár II. 330.

⁴⁾ Ápr. 3-án kelt jelentései Sebesinek. Levelek és Acták. Melith Szatmár márcz. 15-ről írja a királynak: . . . »ex civitate Buda a vezirio rediit Mathias Huszár legatos principis Trauniae. Deinde cujus rei etiam

S a szultáni fermánt is ily értelemben állíták ki. ¹⁾ A válaszsral Huszár ápr. 19-én ért haza. ²⁾

Szalánczy is ebben az időtájban ért haza. Ő fel volt hatalmazva 5000 tallért ígérni a vezérnek, ha Bethlent hazajövetelre bírja, de azzal is meg volt bízva, hogy tekintsen ott körül, ha nincs-e a nádor keze a játékban? ³⁾ Legkényesebb pont volt ez egész ügyben a császárnak letett eskü. Intse Bethlent, hogy e váddal kiméletesen bánjon, »ha nem akarja szegény urunk szemfedelét meggyalázní.« Hiszen jól tudta ennek 1624-diki egyezkedését a némettel, ha oly igen fájt neki az a dolog, miért nem futott akkor a portára? ⁴⁾

Szalánczyék márcz. 12-én érkeztek Budára, ⁵⁾ hol teljes egy hónapot töltöttek. Gazdag ajándékokat vittek magokkal, de a folyamatban indult mozgalmat nem csendesíthették le. Híre járt, hogy Bethlen Istvánt »a törökök az ő módjok szerint erdélyi fejedelemnek fölkiáltották, bottal, zászlóval megajándékozták.« ⁶⁾ Pestről, hol a nazurbéknél volt szállva, Szalánczyék érkezésének hírére Bethlent átvitték Budára, ⁷⁾ de hogy az országtól hozott válaszsral nem volt megelégedve mutatta az, hogy egy második, még erősebbhangú körlevelét két nappal utóbb márcz. 14-én kiadta. ⁸⁾ Ez nem volt út a békéhez, s ez tényleg nem is volt célja Bethlennek. A választ nem ismerte el az országénak, mert, mint mondá erre a végzésekre, a biztosító iratokra »bottal hajtotta és kényszerítette« a fejedelem a rendeket. Az e tárgyban tartott divánban, melyben a magyarországi békek és basák is résztvettek, felvitettek az erdélyi követek is s megjelent Bethlen István is, ki előttök nyíltan ki-

proximis ac S. M. V. datis literis meis mentionem [feci] princeps ad portam ottomanicam deputationem fecit die 9. currentis mensis.* A Jászay gyűjteményben.

¹⁾ Kelt márcz. 28. Török-Magyarhoni. A. O. II. 335-ik 1. köt. A.

²⁾ Az ápr. 3-iki jelentés hátírata.

³⁾ Rákóczy Memorialeja Szalánczynak. Levelek és Acták.

⁴⁾ Rákóczy márcz. 1-ei levele. U. o.

⁵⁾ Bethlen István naptári följegyzései.

⁶⁾ Belleni János márcz. 1-ei levele az Orsz. levéltárban.

⁷⁾ Belleni János márcz. 1-ei levele. Orsz. ltár.

⁸⁾ A Kismartoni ltárban. Törv. és Okiratok. XXXVI.

kelt Rákóczy ellen,¹⁾ s hosszas tárgyalás után is a pontokra adott válasza elutasító volt; legyen az ország kezes amellett, hogy az assecuratiót elveheti, az elvett pénzeket Rákóczy restituálja, tartsa meg a conditiókat, az idegeneket (magyarországiakat) mozdítsa el hivatalaikból, a topai egyezkedést hajtsa végre, Metesdet és Gaurát neki, Monorát, Bábolnát fiának adja vissza, ne tartson ellent abban, hogy ez a sérelmes asszony-nyal kibéküljön, általános amnestia; ²⁾ tehát mondhatni a régi követelések fentartása voltak a pontok, melyekkel Szalánczyék ápril 15-én Budáról haza indultak. ³⁾

Mind e különböző jelentések csaknem egy időben érkeztek Rákóczyhoz. A porta magatartásáról nem csinált illúsiót magának, s még a mi jó volt is az onnan kapott hírekben kételkedéssel fogadta, mert arra nézve, mit leginkább sürgetett, s a miből leginkább meggyőződhetett volna a porta őszinteségéről, hogy Bethlen Istvánt vigyék Budáról Konstantinápolyba, kapitihája nem nyert biztos ígéretet, ellenkezőleg a Huszártól küldött fermanban nyíltan kimondák, hogy a fejedelem-választás »nem az ország szabadságában, hanem a szultán hatalmában van,« ⁴⁾ s a fejedelemségben megtartása árúll Jenőt kezdték emlegetni. Hanem másfelől Esterházy izenete sem csüggeszté el: azt úgy is rég tudta, hogy a nádor nem jó embere. Ennek egy elfogott levele még jobban meggyőzte erről.

Rákóczy meg volt győződve, hogy a két Bethlen, apa és fiú, egyetértenek. Esterházy tagadta ezt, s maga részéről inté is Pétert, hogy ettől tartózkodjék. Márcz. 4-én megírta neki, hogy a szathmári s kállai kapitányokat utasította, hogy »marhájában, jószágában ne kapdossanak,« de őt is inti, hogy Rákóczy póstáit ne fogdossa el, »mert azt idő előtt haszontalan cselekszi s magának árt vele többet és atyjának. Mert ha hostilitást kell exerceálni s akarni fogja a fejedelem idő előtt be-rekesztheti őt, Patak, Munkács és Várad előtte és háta megett

¹⁾ Krausz Krónikája 120. l. Ugyan ő írja, hogy a budai basa titkon írt a szászokhoz leveleket, hogy panaszaikkal nyíltan lépjenek fel ők is. De ők e leveleket beadták a fejedelemnek.

²⁾ Török-magyarhoni. A. O. II. 338.

³⁾ Bethlen István naplója.

⁴⁾ Rákóczy ápr. 21-iki levele. Levelek és Acták.

levén, s ki succurálhat, hanemha mindeneket confundálunk? Ha azért már itt maradt, nem tudván atyja dolgait és tanácsát, tartsa magát úgy, mint ő felsége egyik híve s ne szerezzen több akadékokat magának, ne nehezítse atyja dolgát, várjon az időtől.«¹⁾

Ez hát elég világos volt, s mind ez, mind a porta kétértelmű magatartása annyit bizonyított, hogy a két császár közül egyikre sem számíthat. Egyelőre azonban oka volt ezt titkolni. Gondoskodott, hogy a portáról kapott hírek közül az, mely Bethlennek volt kedvezőtlen (hogy t. i. a porta nem pártol olyan embert, kit hátyja is elégtelennek ítélt), mennél nyilvánosabbá legyen.²⁾ Az igazságot leplezetlen őszinteséggel csak egy embernek tárta fel: Pázmánynak. Réz Andrást és Klobusiczkyt Bethlen támadásának csaknem egész levéltárával hozzáküldé ápr. 29-én. Őszintén elmondta a portai viszonyokat, tüzetesen kimutatta Bethlen másodszeri pontozatainak alaptalanságát, felküldte Esterházy levelét. Csodás írás az, mely őt egészen felháborítja. Micsoda időkre várat Péterrel a nádor? mire érthetni azt, hogy jó akaratját sem mutathatja hozzá, ha időnap előtt kezd valamit? Ezekre kéré tanácsát.³⁾

Hanem mielőtt e tanácsok megjöhettek volna, gondoskodni akart, hogy ellenségei készületlen ne találják: engedélyt eszközölt Jármay útján a lengyel királytól, hogy kozák hadakat fogadhasson, lengyel és német zsoldosok már-már megérkeztek Mármarosba s a székelyek felfegyverzésére 2000 puskát hozatott.⁴⁾

A Szalánczy által hozott újabb pontokat ismét az országgyűlés által kívánván tárgyaltatni, máj. 25-ére Fejérvárra összehívta a rendeket. Ezeket a gyűlés elé terjesztette, mely egy bizottságot nevezvén ki, az a fejedelem elnöklete alatt vette tárgyalásba. — Úgy találták, hogy lényegileg megegyeznek

¹⁾ Gróf Teleki Miksáné Itárában.

²⁾ Rákóczy márcz. 24. 30. Réz Andrásnak, továbbá Perényinek s másoknak írt levelei az orsz. Itárban. Levelek osztálya.

³⁾ L. Törvények és Okiratok XXXVIII.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok XXXIX. Jun. 4-én Szentpálit a lengyel királyhoz küldi, hogy ismételve engedje meg kozákok fogadását. L. Lev. és Acták a Szentpáli utasítását.

az előbbi 12 pontból álló követelésekkel, csakhogy most 8 pontra vannak osztva, s a szerint készíték el feleletöket, ¹⁾ melyet aztán viszont a rendek teljes ülésben vettek tárgyalásba.

A rendek még egyszer megakarták kísértetni a közvetítést, de a nélkül, hogy valamely pontban lényeges engedményt tettek volna.

Más kezességet nem adnak, mint a februári assecuratoriát; a collegium pénze csak az ecclesiát illeti s nem őket, eltilták Bethlen Istvánt attól, hogy az ország nevében szóljon valamit, mert semmit sem bíztak rá; ha e kísérletnek sem lesz eredménye, az 1633-ban Székely Mózes ellen hozott törvény alkalmaztassék rá; kijelentik, hogy a kolosvári februári törvényeket nem kényszerűségből, hanem jószántukból hozzák; kijelentik, hogy Szalánczy által két ízben hozott pontokat Bethlen István a vezér befolyásán kívül készítette; a portára küldendő követeket új utasítással látta el a fejedelem, mert a februári már elévült; a husztiak ellen hozott végzést megújítják, s elrendelék az ostromló sereg szaporítását; a portára februárban írt leveleket küldje el a fejedelem egy rövid nyilatkozattal, mely okát adja, hogy miért nem küldték el eddig; Bábolna és Monora ügye akkor fog tárgyalásba vétetni, ha Bethlen István visszatér; az ilyei őrséget az ország jövedelméből fogják fizetni; Metesd és Gaura, ha visszajön, Bethlen Istvánnak fog inscribáltatni; ha a fejedelem korábban halna meg, a collegium 20,000 forintját az ország fogja kifizetni; a múlt gyűlésben Bethlen Istvánról hozott végzéseket megerősítik; a Zólyomi ellen hozott törvény érvényben marad; Fráter Pál be fog pereltetni; s végül a Bethlen Istvánnak múlt gyűlésben írt levelöket a cikkek közé igtatták.

A fejedelem e törvényeket jún. 6-án erősítette meg. ²⁾

Azok a helyzetten semmit sem változtattak, hanem legalább világossá tették, hogy tollal nem fogják a kérdést megoldani. Most már mindkét fél hivatkozhatott rá, hogy minden kísérlet a békés kiegyenlítésre eredménytelen maradt. De menél kevésbé volt tisztában Rákóczy azzal, hogy mire támasz-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XL. a).

²⁾ L. Törvények és Okiratok XL. b).

codik Bethlen merev magatartásával, amnyival inkább sietnie kelle, hogy az intéző köröket a portán részére nyerje. Márczius óta folytonosan azzal mentette a portán magát, hogy a februári gyűlés által határozott főkövetséget akkor fogja beküldeni, midőn Bethlen Szalánczy által megküldi válaszáat, ¹⁾ s midőn ez megvolt, újabb mentsége az vala, hogy be kell várnia, hogy az országgyűlés határozzon azok felett. ²⁾ De az előkészületek még azután is, hogy megtörtént, egy pár hetet igénybe vettek, míg végre jún. 20-án Tholdalagi, Haller, Ugron, Reicz megindúlhattak. ³⁾

X.

Bethlen Péter mielőtt határozott támadást intézett volna Rákóczy ellen, lehetőleg biztosítani akarta Ecsedet. E czélből Esterházy közvetítésével felajánlotta a várat, oly módon, hogy ő arról hitlevelet ad a császárnak s a hűségesküt is leteszi. Már ápr. 14-én megkapta a császár resolútióját, hogy Lósi Imre püspök, Homonnai János és Sennyey Sándor vannak biztosokul kinevezve az eskü átvételére, s azonnal írt: a kapott formula szerint a hitlevelet elküldi a nádornak s el fog Helmeccre menni az eskü letételére mihelyt a fejedelem embereinek leselkedése mellett, ezt megfogja tehetni. ⁴⁾

Ez valójában nem volt egyéb előkészületnél s ettől fogva a császár határozott tilalma daczára Bethlen Péter mind határozottabban s kevesebb tekintet nélkül kezdett atyjának segélyt adni, élelmi szereket küldeni s vele érintkezni. Emberei nyíltan hirdették, hogy Rákóczy letételét a porta már kimondotta, egy szabadosát a tokaji hajdúk elfogták, mely István

¹⁾ Többi közt az apr. 9-iki levél. Levelek és Acták.

²⁾ Török-Magyarhoni A. O. II. 343. A beküldött posta Balog László volt. A máj. 16-iki levél. Levelek és Acták.

³⁾ Török-Magyarhoni A. O. II. 344.

⁴⁾ Bethlen Péter Ecsed ápr. 14-én kelt levele a császárhoz a titkos ltárban. Ugyan ennek ápr. 22-iki levele. A biztosok ápr. 23-áról kérik a császárt, hogy ily körülmények közt engedje meg, hogy Lósi és Sennyei melhessenek Ecsedbe a tárgyalásokra a corporale juramentum elfogadására és az őrég átvételére. Egykorú fordítások Bécsben a titkos ltárban. Rákóczy ezt már máj. 18-án tudta, mint ezt Pázmányhoz írott levele mutatja. Rákóczy és Pázmány. 116-ik l.

úrtól hozott leveleket neki »az megindulásról«¹⁾ az alatt pedig Péter úr Párducz Lukács által a Nyírségen lovasokat gyűjt, hadakat fogad, hogy azzal Husztot az ostrom alól felszabadítsa, s ezek közül jún. 12-én kétszáz ember csakugyan beütött Mármarosba, megtámadta a fejedelem őrségét s prédával megrakodva tért haza.

A mi ez összecsapásban Rákóczyt leginkább bántá az volt, hogy ez már mutatta, hogy Bethlen Péternek erős támasza van. »Nem tudom megegyez-e ez a reversalissal mit a császárnak adott — írta Rákóczy Pázmánynak, — de tudom, hogy azzal a frigygyel, melyet én kötöttem a császárral nem egyez meg.« S Bogádit és Rézt azonnal a bibornokhoz, nádorhoz, császárhoz küldé, hogy eszközjék ki neki azt a biztosságot, melyre a császár ditiója felől most különös szüksége van. Egyszersmind a szomszédos magyarországi megyéket értesítette, hogy szemben e támadásokkal ő is saját birtokán a tanácsurak megegyezésével hadfölkelést rendelt el.²⁾ De bármily határozottan tiltotta is a császár kapitányait³⁾ a hadfogadás megengedését: rendeletét több vigyázattal, de még is áthágták.⁴⁾ A válasz, melyet Bodor Benedek júl. 2-án hozott, bár a

¹⁾ Bethlen Péter jún. 2-iki levele Bornemisza Jánoshoz. Az istenre kéri, hogy e levelekről senkinek se szóljon s párját senkinek se adja, mert azokban ő felségére nincs semmi ártalmas. De bizony Bornemisza a másolatokat megküldte Pázmánynak s ez Rákóczynak. Egykorú más. a gr. Telekiné Itárában. Máj. 26-án fogták el Szoboszlón, a szolgálja neve Nagy István volt. Rákóczy jún. 3-iki levele. Levelek és Acták.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XI. Az ugyanakkor Esterháznak írt levél meg van, gr. Teleki Miksáné Itárában. Kelt jún. 10-én Fejérvártt.

³⁾ L. Törv. és Okiratok XLII. V. o. Török-Magyarhoni A. O. II. 361.

⁴⁾ Esterházy tiltakozott az ellen, hogy Bethlen Péternek ő kedvezne: ellenkezőleg határozottan és szigoruan rendre utasította. Rákóczy június 10-iki levelére Esterházy felel tarcazi fürdő június 27. A jún. 18-iki levélre (Törv. és Okirt. XLI. c) júl. 2. Erre Rákóczy Fehérvár júl. 25. Lásd Beke: Pázmány Lippay és Eszterházy levelezése 31—36. ll. Különb, hogy Esterházy Rákóczival szemben mennyire ellenséges állást foglalt el. mutatja a magyar tanács Pozsonyban júl. 7. és 8-án tartott üléseinek jegyzőkönyve, melyek megvannak a titkos Itárban valamint Eszterháznak itt tartott beszéde, melyet Lippai másolt le. Megvannak a titkos Itárban Bécsben.

bibornok jó indulatáról tanúskodott, mutatta, hogy önjerejére kell támaszkodnia. ¹⁾

Hogy Rákóczy a hadfölkelést elrendelte, annál komolyabb oka is volt, mint a Bethlen Péter-féle apróbb csatározások. A portáról és Budáról kapott hírek okozták ezt.

Bethlen István Laskayt ápr. 10-én indította vissza a portára, ki oda a budai vezér öccsével Ali agával ápr. 22-én érkezett meg. Sürgette, hogy a porta mondja ki Rákóczy letételét s engedje meg a budai pasának e parancsot fegyverrel is végrehajtani. Bár mily szívesen fogadtatott is korántsem nyert hátározott választ: sőt ellenkezőleg Sebesit megnyugtatta a kajmekám, hogy addig, míg az ország követei nem jönnek be, a porta mitsem fog határozni. ²⁾ Máj. 29-én újabb szolgája érkezék a portára, Török Miklós s Bethlenéktől ötezer aranyat ígért a kajmekámnak, kétezeret a sziliktárnak csak közvetíték dolgát a szultánnál. Sőt egy, állítólag a nádor által írt levelet is felmutatott, melyben Esterházy megnyugtattja Bethlent, hogy a német pártról Rákóczy csak egy ember segílyt sem fog kapni. De Laskay az engedélyt ezuttal még sem nyerte meg: a fermán, melyet nyert, csak biztatásokat foglalt magában. ³⁾ Sőt ellenkezőleg minden arra mutatott, hogy Rákóczy dolgai jobb fordulatot vettek: Sebesi biztatásokat vett, hogy nemcsak hogy nem döntik el a dolgot a főkövetek bejötte előtt, de ha az meglesz, befogják az öreg urat hozni a portára. ⁴⁾ S valóban kapott is e napokban fermánt, mely esküvel erősíté, hogy Bethlent a porta nem fogja megsegíteni, eddig is csak a követekre vártak, ha azok bejönnek, Szakiszba vagy Rodusba küldik, tengeri várban tartják fogva, vagy a hét toronyba zárják, vagy Bórvárba zárják, ahogy ő akarja. ⁵⁾

De ez az egész dolog ellenkezett azzal, a mi Budán történt, s csak a Rákóczy elaltatására számított szín és fogás volt, hogy biztosságban véelve magát, maradjon készületlenül, s annál könnyebben elnyomhassák.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XLIII.

²⁾ Sebesi máj. 1-ei levele. Levelek és Acták.

³⁾ Sebesi máj. 16., 25., 28. jún. 2-iki jelentései.

⁴⁾ Sebesi jún. 15. és 17-iki jelentései.

⁵⁾ Török-Magyarhoni A. O. II. 345.

Már Sebesinek is feltűnt, hogy Bethlen futárjai egymást érik,¹⁾ Rákóczy pedig Bethlen Istvánnak egy elfogott leveléből arról értesült, hogy »ő hatalmassága már parancsolt budai, boszniai basákuak, mihentest árpa-kalongya lészen, melléje felüljenek s reá jőjjenek.«²⁾ Ha ez még nem is történt meg, de hogy Bethlen ez irányban biztatásokat kapott, mutatja az, hogy a két vajda s Kantemir parancsolatot kaptak, hogy hadra készen tartsák sergöket, s még inkább, hogy Bethlen jún. 2-án tezkérét kapott a portáról,³⁾ s másnap már a portára emberét visszaküldte egy emlékirattal Laskayhoz, melylyel utasítja, hogy sorolja fel Rákóczy fejedelemsége megváltoztatásának okait.⁴⁾

Egyidőben Bethlen ez alkudozásaival, teljes bizalommal azok sikerében, Buda körül a basák és bégek kezdettek táborba szállani, s mindenfelé nyilván beszélék, hogy e készülétek Rákóczy ellen vannak intézve.⁵⁾ De ha mindez igazat adott is Rákóczynak, hogy ő is elrendelte a hadfölkelést: ő még a színét is el akarta kerülni annak, hogy ez a porta ellen volna irányozva. Utasítja is Tholdalagit, hogy a készülétekről maga tegyen jelentést, hogy ő, a hol kap ott fogad hadakat és segítséget, mert el van határozva Bethlen István ellen megoltalmazni magát.⁶⁾

A budai basához ez ügyben ajándékokkal Kőrössy Istvánt küldé. A májusi országgyűlés elrendelte a Bethlen Istvánnal kezdett alkudozások folytatását, s a főkövetek e czélra már meg is vannak választva. De hogyan küldhetné ő most ezeket el, holott az ország békés állapotban rendelte el, s most mindenfelé csak hadi készülétekről hall? Azonnal, ha azok lecsendesednek, beküldi e követeket. Mondja meg hát Kőrössy, hogy úgy van, ő is készül, de Bethlen István s nem a porta ellen, mert becsületét és országát életével is megoltalmazza.⁷⁾

¹⁾ Máj. 25-iki jelentése. Levelek és Acták.

²⁾ Rákóczy jún. 3-iki levele Sebesihez u. o.

³⁾ Bethlen István naplója. T.-M. Á.-O. II. 349.

⁴⁾ Új Magyar Múzeum 1856. évf. I. 511. l.

⁵⁾ Török-magyarkori Á.-O. II. 249—50.

⁶⁾ U. o. a júl. 16-iki levél 353. l. A kajmekámnak ez ügyben irt levél. U. o. 351.

⁷⁾ A Kőrössynek adott utasítás Török-magyarkori Á.-O. II. 252. s köv. ll.

Mielőtt azonban Körössy oda ért volna, júl. 27-én Gilányi egy éles szemrehányásokkal teljes levelet hozott, mely szigorúan elrendelék, hogy Huszt alól, mely ellen Rákóczy emberei csakugyan próbáltak júl. 17-én egy erősebb rohamot ¹⁾ elvonja hadait s táborát oszlassa el, különben jelentést tesz a portára s a következményeket magának tulajdonítsa. Rákóczy válasza határozott volt: »megbocsásson ő nagysága, hogy az országnak s ő hatalmasságának nyilván való kárával nem engedelmességek nekik.« ²⁾ Igaza volt, mert a budai basa biztosítása, hogy csak a rendes hadak ültek fel vigyázás kedvéért, csak ámitás volt: a boszniai basa éppen ez időben kelt át hadaival Eszéknel a Dunán s maga is táborából sietve Budára ment. ³⁾

Hogy e készülődések ellene vannak irányozva, arra maga is gondolt Rákóczy s szemben azokkal ő is megtette intézkedéseit. Legelőbb is arra gondolt, kit a törökkel szemben természetes szövetségésének tartott. Klobusiczkyt aug. 12-én a császárhoz küldte Regensburgba — hol ez a birodalmi gyűlésen volt, — hogy nemcsak a toborzást engedje meg, hanem azt is, hogy 4—5 főurat, 17 előkelőt s mintegy 4—5000 közrendet szolgálatába fogadhasson, emeljen panaszt a nádor kétértelmű magaviselete ellen, Bethlen Péter zavargását csendesítse a császár le s a portára küldendő követeit utasítsa, hogy azok az ő követével értsenek egyet. ⁴⁾

Bethlen István emberei kora tavasz óta hirdették, hogy a budai s boszniai basa meg fogják Erdélyt támadni, hogy az öreg urat oda bevigyék: addig vissza fogják tartani a fejedelem követeit. ⁵⁾ Hogy igazat mondtak, a következmény megmutatta. Tholdalagiék júl. 26-án érkeztek meg s a kajmekám

¹⁾ Rákóczy és Pázmány Thordai júl. 15-iki levelét.

²⁾ A budai vezér levele u. o. II. 379. s köv. II. Rákóczy erre adott s júl. 29-én kelt válasza u. o. 387. s köv. II. A Körössynek ez ügyben irt levél u. o. 361. s köv. II.

³⁾ Törv. és Okiratok XLV. Pázmány aug. 14-iki levele a titkos ltárban.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XLIV.

⁵⁾ Melith Péter levele a királyhoz, Szathmár, 1633. apr. vége. A titkos ltárban Homonnai máj. 16-iki levele U. o. Ugyanannak jún. 2-ik levele u. o.

már két nap múlva fogadta őket, s azon ígérettel bocsátá el, hogy az ország leveleit be fogja a császárnak mutatni. Az aug. 22-én nyert magánkihallgatáson Tholdalagi kijelenté, hogy urok ki akar Bethlen Istvánnal egyezni, s kéri a szultánt, hogy »békeltesse meg vele« s ő magának, fiának, szolgálainak minden vétkét el fogja engedni. Egyenes válasz helyett a vezér az egyes követeket kezdte faggatni, hogy valóban az ország követei-é? s aztán a Zólyomi dolgát vetette fel, hogy bírasson ígéretében a császár, mikor ezt is többszöri közvetítése daczára fogva tartja?¹⁾ A császár aug. 7-én fogadta őket »elég tisztességgel,« s most már a basáktól ígéretet, biztatást nyertek, hogy a császár az öreg urat megbékélteti Rákóczyval. Szívesen elhitték, mert látták a készületeket s erőfeszítést, melyet a porta ázsiai hadjáratára tesz, s lehetetlennek tartották, hogy e mellett új bonyodalmakat akarjon magának szerezni.²⁾

De a dolog mind húzódtott. A vezér azzal biztatta őket, hogy a császár még nem határozott, ki legyen a békeltető, azonban a pénzt, melyet a fejedelem neki küldött, nem fogadta el, hanem az adót sürgette, s mindenek fölött, hogy Huszt alól vitesse el a fejedelem hadait. Híjában akarták a követek megnyugtatni, hogy nem ostromoltatja a fejedelem, csak ostromzár alatt tartja: utoljára is odanyilatkozott, hogy a császár annak megvizsgálására főtörököt küld.³⁾ Nehány nap múlva, aug. 20-án odanyilatkozott, hogy a követ már el is ment.⁴⁾

Ez alatt pedig a budai vezér Bethlen István dolgát jó karba állította. Emberei, az öreg úr tudósításai egymás érték. Laskay állandó követ szerepét játszta s valóban fáradhatlan volt. Folytonosan panaszkodott Huszt égetése miatt, már mindenütt béke van, jöttek a tudósítások, csak Rákóczy készül. A portai ember Deli Akceh, kit nem rég küldöttek Budára, onnan vissza jött, nyomban utána, aug. 29-én, Bethlen István három szolgálja érkezett be gazdag ajándékokkal s még gazda-

¹⁾ Tholdalagiák júl. 23-iki jelentése T.-magyarkori Á.-O. II, 367. s köv. ll.

²⁾ Tholdalagiák aug. 7-iki jelentése. Levelek és Acták.

³⁾ U. ezek aug. 10-iki jelentése u. o.

⁴⁾ U. ezek aug. 20-iki jelentése u. o.

gabb ígéretekkel; a szultán két »leffentyűje« pedig, kik magyarul is tudtak, beutazták Erdélyt s ez ország nyomoráról rettenetes dolgokat beszéltek.¹⁾

Végre megtudták a követek, hogy mind az a titokzatoság, mit a portán tapasztaltak, mit rejtett maga alatt. Szept. 15-én Budáról megjött Mehemed aga, egy csomó panaszlevelet hozva magával a végbeliektől s a budai vezértől Rákóczy ellen, s a hajdú kapitányok ígérését, hogy 5000 emberrel készek a vezérhez csatlakozni. Másnap kijelenté a vezér a követeknek, hogy hatalmas császár elunta hallani a sok panaszt Rákóczy ellen s elhatározá letenni őt. A budai vezér szerdárára neveztetett ki, s ő saját hadaival Szolnok alá száll, Kinán basa havaseli, dobrod-rodzsai, urameli, moldvai hadakkal s Kantemirral Tergovist tájára. Egy főtörök fog Erdélybe menni, megjeleneni az országnak, hogy Rákóczyt tegyék le, s vagy Bethlen Istvánt, vagy Székely Mózeset, vagy akárkit mást válaszszaanak fejedelemmé. Ha megteszik, a hadak elmennek, ha nem, az országot elborítják.²⁾

Tizenkét nap múlva kapta e levelet Rákóczy. A hírek, miket Kőrössy Budáról, honnan aug. 14-én indult vissza³⁾ magával hozott,⁴⁾ a tény, hogy utána két izben is lestek rá oly czállal, hogy megöljék, mutatta, hogy mi készül ellene. A panasz Huszt ostromáért csak ürügy volt, nem »ő hatalmasságának e tartománya« feküdt szívéen, hanem Rákóczy elmozdítása. Szkender basa példája lebegett előtte, ki Bethlen Gábert vitte be s e szolgálata után »nagy hírt kapott és állapota napról napra nevedett.⁵⁾ A tény, hogy két tábor gyülekszik ellene, Szolnoknál és Lándor-Fejérvárnál, csak ellenséges szándék kifolyása lehetett. Azt is megtudta, hogy a Budára felgyült vezérek a temesvári, egri basák, szolnoki bég, a bosznya basa divánt tartottak, mely követeket küldött a portára Beth-

¹⁾ Az aug. 20. 30. szept. 7-iki jelentések u. o.

²⁾ A szept. 16-iki jelentése u. o.

³⁾ Bethlen István Naptárjegyzetei,

⁴⁾ Török-magyarkori Á.-O. II. 397.

⁵⁾ Zölfikar biztatta ezzel. Török-magyarkori Á.-O. II. 449. De a pasa elfeledte, hogy Rákóczy nem Báthory Gábor és István úr sem a bátyja.

len vádlásaival (Mehemet agát), hogy »Rákóczy a német császárhoz kötötte magát.«¹⁾

A fejedelem az összeütközést már kikerülhetlennel látta. De tudván, hogy csak néhány szomszédos basával van dolga, s a szultán maga és főhadja ázsiai elfoglaltsága miatt nem fog ellene jöhetni, meg volt győződve, hogy egyelőre az ő ereje is elégséges lesz. Azonban maga is akart tényleges segílyt szerezni. Aug. havában Szentpálit ismét Lengyel- és Kozákor-szágba küldé hadak fogadására s annak kipuhatólására, hogy tarthat-e a tatároktól? A kassai generálist (ez időtt már Homonnai volt) felszólítá, hogy nyilatkozzék határozottan: várhat el tőle segílyt?²⁾

A követ Csernel, kit ez útra kiszemelt, még el sem indúlt, midőn biztos hírt vett, hogy a budai vezér Szolnok alá ugyancsak gyűjti a tábori szekereket, élelmet.³⁾ E had csak az indulási parancsot várta a portáról, melyet Attes Van Ali bék szept. 1-én a portáról meghozott, s melyet más nap »az egész vitélő nép előtt kihirdettek.«⁴⁾ Szept. 10-én felvonták a vezér sátorát Rákos mezején. Ez alatt Bethlen István is felkészült hadfelhívásaival. Szept. 11-én Ali csausz a szultáni fermánokkal, mely Rákóczy letételét elrendelé,⁵⁾ s Bethlen Istvánnak az erdélyi rendekhez írott levelével, melyben felsorolva a Rákóczytól szenvedett sérelmeket, annak törvényszegéseit, az országot új fejedelem-választásra hívta fel,⁶⁾ útnak indítá Erdélybe. Ugyan ez napról a hajdúkat is felszólítá, hogy álljanak pártjára, s a szoboszlaihoz a czeglédi bírót s a bihari hajdúkhöz a nála levő debreczeni polgárokat küldé,⁷⁾ kik szept. 26-án táborba szállottak s az ily alkalommal szokásos esküt le is tették.⁸⁾

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XLVI. Bekir temesvári basa aug. 14-én érkezett fel s 17-én ment vissza. Bethlen István Naptárjegyzetei.

²⁾ Törvények és Okiratok XLVI.

³⁾ Bakos Gábor Osgyán szept. 9-én Csernel György Ónod szept. 9-én s Debreczeni Pálálva sept. 10-én kelt levelei orsz. ltárban.

⁴⁾ Bethlen István naptári följegyzései.

⁵⁾ Török-magyarkori Á.-O. 401. 1. és 404. 1.

⁶⁾ Törvények és Okiratok XLVII. a.)

⁷⁾ L. U. o. XLVII. b.)

⁸⁾ Az eskü latin fordítása megvan a Jászay-gyűjteményben. N. M.

Ali csausz szept. 17-én érkezett meg Fejérvárra. A fejedelem még az nap délelőtt fogadta s átvette tőle a magának szóló levelet, melylyel letételét a basa tudatja, de nem vette át a statusoknak szóló fermánokat: egy hét múlva, mondá Alinak, táborba fogunk Tordán szállani, adja át maga személyesen nekik. ¹⁾ Addig is azonban Ali csauszt s az egész követtséget letartóztatá, minden közlekedéstől elzárta, s hogy ez intézkedése meg ne töressék, lakásukat haddal vétette körül. Nejét és gyermekeit pedig kincseivel együtt Váraddá szállítá ki. ²⁾

Szept. 16-ára Torda mellé a Keresztes mezejére Rákóczy hadfőkelést hirdetett. Mindenek előtt azonban a császárt kívánta ez újabb fordulatról értesíteni, s Bogádi Andrást hozzá küldé Regensburgba, hogy a megígért segítséget azonnal küldje mellé, s engedje meg, hogy a Szepességen háromszáz puskást toborzhasson. ³⁾ Alighogy Bogádi elindult, s maga a fejedelem is kiszállt a tordai táborba, hova bár lassan a hadak is kezdtek gyülekezni, Klobusiczky visszaérkezett Regensburgból a császártól hozott válaszokkal, melyek inkább csak biztatásokat foglaltak magokban. Ezeknek már elmúlt az ideje »a két had egymáshoz közelgetvén.« Most neki gyors segélyre volt szüksége, s mindenek fölött arra, hogy Magyarországból, honnan Bethlen Péter fenyegeti haddal, biztosságban legyen. S hogy azt megnyerje és Bethlen Péter ellen is végre valahára komoly intézkedések tétessenek, Klobusiczkyt visszaküldé a nádorhoz, császárhoz. ⁴⁾

Rákóczy Alinak tett ígérete szerint a tordai táborban felmutatta a szultáni fermánt s Bethlen levelét, s felszólítá a tábori országgyűlést, hogy határozzon ez ügyben. De a dolog nehezen ment. A rendek sehogy sem akartak ráállani, hogy a háborút a török ellen elhatározzák: »sokféle zsi bongás vala köztök, mind a fejedelemhez való idegenség, mind Bethlen

A hajdú felkelésről ír Thamásdy Mihály Sály Mátyásnak S. - Patak, szept. 15-ről.

¹⁾ Rákóczy szept. 18-án portai követeinek írott levelei. Levelek és Acták.

²⁾ Szalárdy 112. l.

³⁾ L. Törv. és Okiratok XLIV.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok XLIX.

Istvánhoz vonás, mind a töröktől félelem miatt.« De mégis ment. Szép szó és rábeszélés, ígéret és ajándék meggyőzte az aggodókat, s elhatározzák, hogy a haza szabadságáért mindent tesznek.« ¹⁾ Sebesi Miklós megérkezett egy kis lengyel csapattal.²⁾ A rendek pedig oct. 3-án Máté vajda oda küldött követével véd- és dacszövetséget kötöttek.³⁾

A had zöme már ekkor útban volt: oct. 2-án indult el, útját a Kőröstoroknak véve, s a szorosból Várad felé oct. 6-án ért ki.⁴⁾ De útban volt a török erő is. Huszain és Bethlen szept. 15-én szálltak táborba, másnap a váczy s harmadnap a bosnya sereggel csatlakoztak. 24-én Szolnokon, 27-én Ecseden, oct. 1-én Gyulán voltak.⁵⁾ És itt szemben a haddal egy más tábor gyülekezett a részekből, hajdúkból, az ónodi őrség vitézeiből, a bihari hadakból és székelyekből. A két had egyesülni akart, s hogy azt meggátolják, Bethlen és a budai basa a temesvári basát, ki sokáig Rákóczy barátjának vallá magát, s csak utolsó időben vallott színt, tizennégy ezer emberrel megtámadásukra előre küldék. A had alkonyatkor érkezett meg Szalontához s a harcz meg is kezdődött. Mint az egykorúak írják, a roham és összecsapás igen heves volt s mind két részről sokan elestek; de vezérek katonák a hadfolytatás mesteriségében járatlanok lévén, a mint a roham megtörtént, egyik fél sem tudta, mit csináljon s különben is valami vitézül egyik sem viselhette magát, mert mindenik elveszettnek tartván a csatát, a harcztérről visszavonúlt. Az éj sötétjében egy hajdú hadnagy Győri Jakab kikémlé a török tábor, s meggyőződ- vén, hogy az megveretettnek tartja magát, kis számú csapatával roppant lármát csinált, úgy hogy a török had azt hívé, hogy Rákóczy főereje van nyakukon. megszaladt s elszéledt a lápos mocsáros vidéken: Bethlen, a vezér s az egész táborkar rémülten szaladt vissza Gyulára.⁶⁾

¹⁾ Kemény 170.

²⁾ Szalárdy 111.

³⁾ Török-magyarokori Á.-O. II. 406. A basának ezt oct. 12-én rati- ficáltak u. o. 408.

⁴⁾ Szalárdy 111. Segesvár 211.

⁵⁾ Bethlen naptári följegyzései.

⁶⁾ Szalárdy Kemény i. h. Bethlen István naptári följegyzései.

Ez a »részszerént való diadal,« ha nem is volt döntő ütközet, de az eseményekre döntő befolyást gyakorolt. A magyar tábornak felvillanyozta harcz kedvét, s a budai basát meggyőzte, hogy az ő útja még sem lesz olyan diadal út, mint a Szkenderé volt. Azonban Bethlen István oct. 11-én körlevelet intézett a közellévő megyékhez s Huszain is fermánt adott ki hozzájuk, hogy álljanak el a fejedelem mellől s válasszának új fejedelmet. ¹⁾ Másnap az egész tábor megindult Pálélés felé s 14-én Lippúra érkezett. ²⁾

A hír, hogy Huszain és Bethlen megindultak, az erdélyi táborban a főurak közt rémülést okozott. A fejedelmi tábor már akkor Várad alatt volt, s a hír úgy jutott el hozzájuk, hogy a törökök támadni készülnek. Összegyűltek Vesselényi Boldizsár szállásán s tanácskozni kezdtek, hogy kényszeríteni fogják a fejedelmet, hogy minden áron kössön békét. Végre abban állapodtak meg, hogy Kornis Sigmondhoz a fővezérhez folyamodnak, hogy ez a tanácsurak által birja rá a fejedelmet békére. Ez lett volna rá a legkedvezőtlenebb pillanat: s csakugyan a fejedelem szép szóval, erélylyel (nehányat letartóztatott) lecsendesíté a zajongókat. Erre aztán elhatározták, hogy meg fognak harczolni s oct. 15-én az egész tábor nagy örömmel és lelkesedéssel megindult Várad alól Lippa felé. ³⁾

XI.

A hír, hogy Rákóczy hada megindult s Lippa felé közeledik, aggodalmat okozott Huszain táborában, daczára hogy oct. 21-én ruméliai hadak érkeztek segélyére. Feltevésében, hogy Erdély elszakad Rákóczytól s könnyű diadala lesz csalatozott. Ily körülmények közt a temesvári basa vállalkozott, hogy megteendi az első lépést Rákóczyt békére birni, s oct. 22-én Omer agát Rákóczyhoz küldé egy levéllel, melyben ajánlkozott, hogy Bethlennel ki fogja békíteni. ⁴⁾

¹⁾ Török-Magyarkori Á.-O. II. 407.

²⁾ Bethlen I. naptári jegyzetei.

³⁾ Kemény 475—479.

⁴⁾ Bethlen naptári jegyzetei, Bekir levele Török-magyarkori Á.-O. II. 414.

E lépéssel csaknem egy időben a fogoly Ali csausz is kihallgatást kért a fejedelemtől s tanácstól, s midőn megnyerte, ajánlatot tett, hogy mint közvetítő elmegy Huszain táborába. A tanács nevében Péchy felelt: a vezér támadta meg őket, ők hát megpróbálják a harcz szerencsáját. De ha irni akar a vezérnek, megteheti. ¹⁾

Azonban a hirtelen jött eső és árvizek útját állták a hadak előnyomulásának. Ily körülmények közt adta kézhez Gilányi az Omertől küldött levelet, miután az aga nem mert a magyar táborba menni. E levél Rákóczyt engedékenyebbé tette, s azonnal elbocsátá (oct. 22.) Ali csauszt a vezérhez és egy Bekirhez írott válaszszal. ²⁾ A vezér más nap (oct. 23.) visszabocsátá Ali csauszt a fejedelemhez, kinek hadai estére Pál. élése alá érkeztek, hol már a két hadat csak a Maros választotta el egymástól. A tárgyalás megkezdése elhatározatván, Rákóczy kinevezte követeit Kemény Jánost és Farkas Ferenczet. Oct. 24-én megérkeztek a török kezesek a tömösvári alajbék s a lippai bék »párducz bőrösön deli katona-szerszámban.« — Hol van az úr, kérdé az alajbék a tábor előtt, ki én helyettem zálog lesz?« Kemény előlépett: »én vagyok,« mondá s kezét fogott a békkel. ³⁾

Ünnepélyes ebéd után a követeket fogadta a vezér, s tolmácsoltatá előttök nehézségeit: hogy a császár országát megtámadta s lengyelhez, némethez kötötte magát a fejedelem; s feltételeit, hogy Jenőt adják át, bizonyos nagy összeget fizeszenek, Bethlennel békéljenek meg. Mindezekre csak az ország tehet választ, mondák a követek, s Kemény és Farkas oct. 25-én visszabocsáttattak. ⁴⁾

Most az ország vette át a tárgyalást s a jelenlevő rendek tábori országgyűlést tartottak. Az alkudozások folytatására főkövetséget küldöttek a budai vezérhez: Hallert, Szalánczyt és Farkast, s ezek oct. 27-én elindultak s 28-án Lippára érkeztek. Az első nap formasággal telt el s csak másodnap

¹⁾ Szalárdy 125—5.

²⁾ Bethlen jegyzetei. Török-magyarkori Á.-O. II. 415. jegyzetek. U. o. a válasz Bekirnek.

³⁾ Kemény 280—1. Bethlen följegyzései.

⁴⁾ Bethlen följegyzései.

kezdődött meg a tárgyalás. Hogy mit fizessen az ország a szultánnak? ez volt egyik főkérdés, melyben a követeknek engedni kellett; de csak azon föltétel alatt tették, hogy Székely Mózes adassék ki. A kicserélendő térítvények, Bethlen István kívánatai, a derecskei hajdúk leszállítása, Zólyomi elbocsátása sok vitára adtak okot, s végre beadták feleleteiket. A követek oct. 31-én tettek jelentést uroknak, ki utasításával Dániel Jánost küldé vissza Jenőbe, hova ez nov. 2-án érkezett meg.¹⁾

Ennek következtében a budai basa és Bethlen beküldék második kívánságukat: s az ország nov. 6-án és 7-én vette tárgyalásba azokat s néhány pontban különösen a vezér követéseit illetőleg engedményeket tett.²⁾

Most azonban Bethlen István támasztott nehézségeket. Újabban formulázta követeléseit: majd mind fentartotta, Zólyomi elbocsátását s teljes kielégítését is; de ezeket magok a vezérek is lehetetlennek mondták. Ellenben ők magok részéről elkészíték az assecuratória formáját, melyet az országtól s fejedelemtől kívántak s azokkal Dánielt, Gyulait, Keményt visszaküldék. A béke létrejöttében azonban annyira bíztak, hogy a fegyverszünetet is megkötötték (mert az apróbb csatározások ezen egész idő alatt tartottak) s oct. 14-én az egész tábor elindult Lippára, és 15-én Tömösvárra érkezett,³⁾ honnan a vezér tiz nap múlva visszaindult Budára, a további tárgyalásokat kihájjára bízván.

XII.

Most Rákóczy is visszatért Erdélybe, a környéket kellőleg megerősítvén. Néhány napig Kajántorokban volt a táborban, onnan a szomszéd Dévára ment s innen folytatta alkudozásait.⁴⁾ A rendek pedig Szászvárosra gyűltek, hogy miután a kiegyezés pontjain végre megállapodtak, azokat ratificálják.

¹⁾ Bethlen följegyzései.

²⁾ L. Törvények és Okiratok L. V. ö. Török-magyarkori Á.-O. Rákóczynak oct. 27-iki leveleivel, Rákóczy és Pázmányhoz küldött levelekkel s a Levek és Actákban foglaltató követjelentésekkel.

³⁾ L. Törv. és Okiratok LI. Dániel nov. 14-iki emlékirata Török-magyarkori Á.-O. II. 440. Kemény 286. Bethlen jegyzetei.

⁴⁾ L. Török-magyarkori Á.-O. II. 453—59.

Dec. 1. és 4-én fejedelem és rendek kiállították a béke okiratokat, s a Bethlennek és töröknek adandó térítvényeket. Rákóczy megújítja hitét, s igéré, hogy sem némethez, sem lengyelhez nem köti magát. A hódoltság úgy marad, a mint van. Derecskéből a hajdúságot Rákóczy Szent-György napkor kivonja. Zólyomi Dávid »jó okok és módok alatt« elbocsáttatik. Bethlen István bántódás nélkül haza jöhet, fiával együtt birtokai-ban megtartatik. A mint ez megtörtént, Rákóczy 40,000 tallért ad a szultánnak, a kajmekámnak pedig 10,000 tallért. A Bethlen Istvánnal kötött szerződésnek egy félremagyarázható pontját a követek Temesvártt értelmezik. A diplomák kicserélése Temesvártt decz. 13-án történt meg s Bethlen István még az nap visszaindult Ilyébe. A budai basa mint kajmekám decz. 19-én Budán kiállítja a szultáni fermánt magának Muradnak nevében, mely a békét ratificálta. Bethlen Péter pedig egy az atyjáéhoz hasonló térítvényt decz. 24-én állított ki.¹⁾

S ezzel a viszályos ügy befejezést nyert.

XIII.

A portán már decz. 22-én hírdették, hogy a béke meg van kötve, s a hírt, mint a kapitliha írja,²⁾ a vezérek örömmel fogadták. De a részleteket még nem tudták, mert a budai vezér jelentése sokáig nem jött. Tholdalagiék, a mint az utolsó tudósításokat is megkapták 1637. jan. 3-án a nagyvezérhez mentek. Ezúttal az ellen emeltek panaszt, hogy Laskay még mindig a portán van s a hollandi követtel titkos tárgyalásokat folytat. A vezértől megnyugtató választ kapván,³⁾ néhány nap múlva (jan. 14.) kérték a nagyvezért, hogy a Huszainnal kötött kiegyezés értelmében eressze velök haza Székely Mózeset, kinek otthon semmi bántása sem lesz s a fejedelem jószágait is meg fogja adni. De a budai basa jelentése még sem érkezvén be, a nagyvezér arra utasítja a követeket, hogy várjanak, ha a jelentés beérkezik, el fogja őket bocsátani: azonban megfordítva a dolgot, az adót kezdte sürgetni.⁴⁾

¹⁾ Sebesi decz. 22-iki Levelek és Acták.

²⁾ Tholdalagiék 1637. jan. 3-iki jelentése Török-Magyarkori Állam-Okmánytár. II.

³⁾ Tholdalagi jan. 14-iki jelentés u. o

⁴⁾ Tholdalagi jan. 25-iki jelentése Levelek és Acták.

Általán a múlt évi adó kérdése kényes kérdéssé kezdett válni. Tholdalagiék azt kezdték vitatni, hogy azt elébb a budai vezér által megígért athname kiszolgáltatásának kell megelőzni, de a nagyvezér erről hallani sem akart, s a dologból az lett, hogy jan. 15-én az erdélyi házat csauszokkal és jancsárokkal vették körül, nehogy az adó beérkezése előtt ezek hazaszökjenek. ¹⁾ Tholdalagiéknak hát még hosszas ottmaradásra lehetett kilátásuk, mert a fejedelem megírta nekik, hogy az adót s az ajándékokat (t. i. a békekötéskor ígért 40,000 tallért) az országgyűléssel fogja megszavaztatni. »Miért nem elébb?« kérdé a vezér a febr. 19-iki kihallgatáson, »hiszen azt mondtátok, hogy a pénz meg van?« Mert elébb a fejedelemnek kell az athname megkapni s mert a pénzből 7000 frtot Bethlen Istvánnak kellett kifizetni. ²⁾ Valóban pedig a dolog úgy állt, hogy a szultánnak, ki a budai vezérnek e hadjáratot csak úgy engedte meg, hogy a »fegyvert s Bethlen Istvánt úgy hordozza, hogy a persákra való menéseknek útját ne állja,« ³⁾ a hadjárat kimeneteléről s a békéről sejtelve sem volt.

Rákóczy pedig csakugyan meg akarta az adót az országgyűléssel szavaztatni, s e czélból márcz. 5-re Megyesre összehívta a rendeket egyetemes országgyűlésre.

A gyűlés mindjárt összeülésekor megszavazta a portai adót (de csak az adót), úgy hogy az még az athname kiállítására előtt küldessék be, a békében kikötött összeg később fogván beküldetni. Megszavazták az országos adót, portánként 20 frtot. A Bethlen István ellen hozott articulusokat eltörölték, s megengedék, hogy Huszt várában — nem úgy mint a többi fiscalis várakban — csak ő tarthasson ősréget.

Az özvegyekre vonatkozó 2 év előtti törvényt odamódosíták, hogy ezek a rájok maradt jószágban kárt ne tegyenek.

Eltilták a katonákat a szegény nép sanyargatásától; a míg a nagy-bányaiak a szökött jobbágyokat ki nem adják, addig a városba senkinek se szabad eleséget vinni; a pestisben elhalt emberek adóját törölték; a ki a latrot elbocsátja, bűnhődni fog; a váradiak a posta szolgálattól felmentettek; a

¹⁾ A febr. 19-iki jelentés u. o.

²⁾ A jan. 4-iki jelentés.

³⁾ L. Törv. és Okiratok LIII.

harminczadosok szokatlan taksát ne fizettessenek; szabályozták az örökös nélkül elhalt emberek jószágaira vonatkozó törvényes eljárást, a jenei erődhez a közmunkát Zaránd szolgáltatja; új aknát nyitni senkinek sem szabad; a harminczad-szedő helyeket az árakkal elkerülni nem szabad; a Fogaras földéről elszőkött jobbágyok visszaadatnak; egyes helységek panaszai elintéztettek; postalovakat csak olyanoknak tartoznak az illetők adni, kinek czímere és útlevele van; a darabantok a fejedelem váraiból esztendejük eltelvén, bocsáttassanak el.

E törvényeket a fejedelem márcz. 22-én erősítette meg.¹⁾

Épen az országgyűlés tartama alatt értesült Rákóczy II. Ferdinánd haláláról. Rézt és Bogádit küldte fel condolentiájának kijelentésére: azon mentséggel, hogy főkövetséget küldeni nem tartja időszerűnek, miután a portai ügyek nincsenek lebonyolítva, s ott öt ügyis németességgel vádolják.²⁾

A portán pedig csakugyan ez alatt nagy dolgok történtek. A szultán előtt végetlenségig úgy sem lehetett a békét titkolni, s midőn tudtára adták, Huszaint letette, helyibe Muszlit nevezte ki,³⁾ Bekirt a temesvári basát megölette s egy lándor-fehérvári főtörököt, ki a támadásnak egyik tanácsadója volt, lenyakasztatott.⁴⁾ De a megkötött békét — a küszöbön levő persa háború miatt — nem bontotta fel. Sőt márcz. 4-én a követek közül kettőt, Hallert és Reiczot, az adó megsürgetése végett hazabocsátott; a másik kettőt, Tholdalagit és Ügront, tovább is ott tartották az adó beküldéséig.⁵⁾

Rákóczy a követeket márcz. 24-én értesítette, hogy az adót az országgyűlés megszavazta s követeit nem sokára útnak indítja. Réthy István és Kornis Pál végre megindultak s jún. 1-én Konstantinápolyba érve, 6-án a szultán által fogadtattak. Az adót beszolgáltatatván az athnamét, zászlót, botot s a fejedelmi jelvényeket kézhez kapták. Jan 18-án hazaindultak.⁶⁾

¹⁾ L. Törv. és Okiratok LIII

²⁾ L. Törv. és Okiratok LIV.

³⁾ Tholdalagiék márcz. 5-iki jelentése.

⁴⁾ Sebesi máj 24-iki jelentése.

⁵⁾ Tholdalagi márcz. 5-iki jelentése.

⁶⁾ Tholdalagi végjelentése. Az athname közölve van Török-magyarokori Á.-O. II. 502.

LEVELEK ÉS OKIRATOK.

I.

1631. j. a. n. 10.

Várady Rákóczynek: az ellenpártiak titkos gyülekezeteiről tudósítja.

Illustrissime domine domine mihi clementissime.

Post fidelium stb.

Az úristen Nagyságodat stb.

Kegyelmes uram! Nagyságod énnékem kegyelmesen megbocsásson, ezt akarom Nagyságodnak értésére adnom, mivel kegyelmes uram én Radnóthoz igen közel lakom: itt az uraknak egynehányan Radnóthon igen nagy gyűlések vagyon éjjel, mind az Nagyságod fejedelemsége ellen tanácskoznak, az mit végeznek pedig magokban, mindjárt éjjel menten mennek Küüllővárra az gubernatorhoz. Egymás között pedig pénzt szedtenek fel és Fekete Lőrincztől kiküldötték az palatinus hadának, s az székelységet is jártatják esmét és úgy akarja Nagyságod mellől elvonni. Szent István napján is Nagyságodnak bizony megcsináltak volt az étetöt egy pohárban, de az ki Nagyságodnak akarta vinni, hogy megitassa, az megbotlott és úgy öntötte el az étetöt; azt Nagyságod minden bizonyosan elhídje, hogy Nagyságodat elvesztik, mert, immár az ágyat igen megvetették. Hanem kérem az istenért Nagyságodat, hogy Nagyságod viseljen gondot magára, zabolázzon meg Nagyságod benne, mert mindenképen csak az Nagyságod életének megrövidítésére igyekeznek, az ő elvégezett szándékukban immár alkalmasint is előmentenek, ha Nagyságod magára gondot nem visel. Nagyságodat kérem, mint kegyelmes uramat, hogy Nagyságod fogasson meg benne az Nagyságod árulóiban, mert ha Nagyságod szánja őket, bizony ők Nagyságodat egy szállnét is (szálnyit is) nem szánják. En bizony sem értettem minden szándékjokat, azért kellett Nagyságodnak megírnom, értésére adnom, ha Nagyságod az árulóknak meg-

menyője
deu

zaboláz, mindjárt megszűnik az Radnóthra való éjjel járás. Isten tartsa meg Nagyságodat kegyelmes uram sok esztendőig jó egészségben. Datum ex Csapó die 10. Januarii anno 1631.

Nagyságodnak alázatos szegény méltatlan szolgája,
szeretettel szolgál Nagyságodnak
Várady János m. p.

Külczim: Illustrissimo domino domino Georgio Rákóczy dei gratia stb.

(Eredeti a m. k. kamarai ltárban).

II.

1631. j a n. 20.

Rákóczy Erdélyinek: szemrehányásokat tesz, hogy a kívánt három ezer aranyat nem szolgáltatotta ki.

Isten minden jót adjon Kglmednek.

Az Kglmed irását bizony nem kevés búsulással olvastam s nagy gyalázatnak is tartom, mert ha az ország magát reám mérte bízni, és Kglmetek országul meghítt, életét megmaradását vigyázásom alá rekesztette és helhezette, azt tartom, három ezer aranyat annál inkább kezemben merne bízni, s ha erről tudtam volna gondolkodni, nekem is könnyű lőtt volna az országnak erről emlékezni; az mikor Kegyelmednek az instruktíót adták, akkor más állapot volt s nagyobb részére a fejedelemasszony tékozlása is kényszerítette volt az országot arra; harmadik: hiszem az mit énnekem most kell költenem, az közönséges megmaradásért s az ország javáért kell cselekednem, kiben ha mi fogyatkozás fog lenni, én oka ne legyek; az török előtt pénzzel jár, tudja Kegyelmed, az búcsú, az budai vezérhez követnek kell menni, ha üres kézzel megyen, mit várhatunk, könnyű megitélni. Negyedik: ha az ország életét mellettem kész elfogyatni, pénzt hihető anuál inkább nem restelli elkölteni. Immár csak lőtt volna annyi tekintem Kdnél és foganatja parancsolatomnak magával hozta volna el, hiszem erővel Kglmetektől senki el nem vötte volna, úgy még is kevesebb gyalázzal értem volna meg; még az országhoz semmi kötelességgel nem voltam, és bizony jövedelmét nem tékozlottam, sokkal inkább most azt bizony követni nem akarom, tudja Kglmed, az állapot most mint vagyon; erről többet nem írván, abban hagyom, én azt tudtam, hogy ebből is az ország javára, megmaradására parancsolhatok. Eljen sokáig Kglmed. Datum Torda 20. Jan. Anno 1631.

R. György m. p.

Külczim: Generoso Stephano Erdélyi de Somkerek comiti cottus Thordensis ac cons. nro. arcisque et praesidii Szamosujvariensis capitaneo etc. fidelis stb.

(Eredetije, mely egészen Rákóczy írása, a gróf Telekicz mvasárhelyi ltárában nro. 8068).

III.

Bethlen István Rákóczynak: tudósítja, hogy minő lépéseket tett érdekében a nádornál.

Illustrissime princeps domine domine et fili mihi summa observantia colendissime; servitorum meorum addictissima commendatione praemissa.

A Kegyelmed 14. hujus írt levelét most éczaka adá meg az posta, kiben hogy mind az oda fel való hírekről tudósított, s mind az portáról való leveleket megkülte, mint uramnak, fiannak szeretettel ügyekezem megszolgálni. Én is, az mint írtam is vala, örömet szemben akarok vala lenni Lónai és Prini uramékkal, hogy én is kérjem őket arra: interponálnák magokat palatinus urammal ő kegyelmével, hogy ez mostani controversiát ne fegyverrel, hanem úgy, mint nemzetének igaz fia és főgondviselője, paterne et amicabiliter ügyekezne complanálni, de mivel ad 13. Januarii hivatta palatinus uram ő kegyelme Kassára, mind az fő uraimat, nincsenek itthon.

Turóczvármegyéből csak ez elmúlt vasárnap jött emberekkel beszéltem tegnap előtt, kik azt mondák nekem, hogy mind is kétezer ember felett nem jött onnat felről alá palatinus urammal, mind az urak szolgáljaival együtt is, mintegy száz német gyalogot szedett az kismartoni jószágból, azokat ruházta neki. Lengyel hadnak ezek (az mint ők mondják) hírét se hallották, csak azt mondják, hogy az hol eljött palatinus uram, azt beszélette, hogy ő nem háborúság szerzeni, hanem békeség csinálni jön; ennél egyebet eddig én nem érthettem uram, kiket Kassai uramnak meg is írék tegnap, hogy Kegyelmednek értésére adja, azt remélnvén, hogy együtt fogja Kegyelmedet találni véle tegnapi írt levelem. Ha még bizonyos ártalmas hírt érthetnék, arra se kérés, se parancsolat nem szükség, hogy Kegyelmednek értésére adjam, mert éjjel nappal tudósítanám, tudósítom is Kegyelmedet, abban megnyugodjék Kegyelmed. Az levelek felnyitásáért Isten oltalmazzon uram idegen gondolatól. Gerendy uramot is mingyárt bocsátom vissza Kegyelmedhez ugyan ezen szállásomról. His illustrissi-

mum Dominationem Vestram foeliciter diuque valere desideramus. In oppido Técső 17. Januarii 1631.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor addictissimus et pater
Comes St. Bethlen.

Külczim: Illustrissimo principi domino domino Georgio Rákóczy Dei gratia principi Transylvaniae partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti etc. Domino et filio summa observantia colendissimo.

(A m. k. orsz. levéltárában levő eredetiről).

IV.

1631. febr. 10.

Esterházy Rákóczyhoz az alkudozások tárgyában.

Mind az kit magán nekünk s mind az vármegyék követinek írt Kegd leveleit megadá Farkas István uram, és ezek mellett az Kegddel való beszélgetésit is referálá. S az mi először is az Kegd cursorának föl nem bocsátását illeti, nem ösmerhetem véteknek, mivel az miért föl köllett volna Bécsben fáradni, azt azon securitással megtalálhatta itt is s annival alkalmatosabban, hogy amaz ennél több üdőt kívánt volna, mely üdőnek vontatása mind az dolgoknak mivoltokra nézvéen s mind az szegény igyefogyott együgyű községnek méltó szánakodásra jutott állapotjokat tekintvén, csak egy napnak is halladéjka möly káros és veszedelmes legyen, könnyű megítelni.

Az salvus conductusban is az möllyet az Kegd követiért kültém volt, nem találhattuk föl az fogyatkozást, mivel mi mindeneket bona fide cselekeszünk, és az hul universaliter volt az mi kültünk salvus conductus, benne értethettek cancellarius és Mikó Ferencz uramék is; s ezért bár ő kegmek in considerationem révén az fölül megírt inconvenientiákat, üdőt bár ne vontatott volna, mivel jure etiam gentium csak maga Kegd credentionálisa mellett is bátorságosan eljühettek volna ő kegmek, mindazonáltal úgy tetszvéen Kegmednek, im az Kegd kívánsága szerént kültük meg az salvus conductust.

Továbbá azhul P. S. panaszolkodik Kegd az nemes vármegyék követinek írt levelében, azon igen csudálkoztunk, mert az nekünk csak elménkben sem tűnt, az kiről ott elmélkedik → Kegd, hanem azon levelünkben két dolgot intendáltunk: 1. hogy az akkori Kegtek dolga és egymás ellen fegyverhez való nyúlása nekünk ne tulajdonétassék.

Másik, hogy az országbelieket megintenek, hogy az feleséges császár urunk birodalmához Kegddel együtt ne nyúljanak,

s magokat abban ne is vegyítsék, megmondván veszedelmes voltát annak is, ki nem híveinek Kegdre való támasztását nézi, hanem az confederatióknak megtartását, az minthogy ezek igen nilván meg is tetszenek az én levelimnek tenorából, mely dologtól most is mind Kegdet s mind ő kegmecket az országbelieket solenniter tilalmazunk, kérvén szeretettel Kegtet is, hogy hadait vigye ki az ő felsége birodalmából, az kit engesztelni kíván, azt méltóságának ily nagy sérelmivel ne irritálja, ennél is inkább, mert féltő, hogy tandem nimia patientia vertatur in furorem; kiket mind nem annira magunk mentésére, mint az igaz és jó békességhez való sinceritásomnak kijelentésére írunk Kegmednek, melyeket ha ki más értelemben veszen, azzal talán méltábban magát, mint minket vádolhatna, tökéletesen elhívén Kegd, hogy mi minden cselekedtünkben egyedül csak az mi szegény édes hazánknak, im magunk nemzetétől utolsó veszedelemre vivő állapotját igyekezem tartóztatnom életem fogyásával is, úgy, hogy ha már előbbeni mindenektől dicsírtetett állapotjára nem hozhatom is édes hazámat, ottan csak az mi üdönkben ne veszzen el, kihez, úgy hiszem, alig volt valaha közelebb, mint most, noha tudom, sokaknak másképen tetszik ez is, melyeket ha most nem is, de meg fogja röviden ösmerni Kegyelmed is: mindezeket kiválképen ha Isten az ő jóvoltából nem könyörül nemzetünkön és ezt az mostani elméjeken levő nagy homályt világosságra nem fogja hozni jóvoltából.

(*Más kéz*): 10. Febr. Cassoviae ad principem Transilvaniae.

(Esterházy sajtókezű minútája javításokkal. Orsz. ltár. Act. Publ. Fasc. 5. Nro. 30.)

V.

1631. márcz. 28.

Rákóczy kötelezvénnye, hogy a tükös pontokat el fogja fogadni.

Nos Georgius Rakoczy princeps Trans. partium regni Hung. dnus etc. Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit universis: Quod cum nos studio tranquillitatis publicae ducti ad tollendas et penitus sopiendas omnes differentias et contrarietates in partibus regni Hung. superioribus, ab initio hujusmodi exortas, ad reducendam publicam regnorum tranquillitatem cum illmo comite dno Nicolao Esterhazi de Galantha (titulus) plenipotentiario medio certorum legatorum nostrorum post varios ultrocitroque habitos tractatus certas

pacis et concordiae condiciones conclusissemus, ac pro majori securitate, mutuaque constituenda confidentia, de quibusdam secretioribus punctis, etiam cum eodem dno palatino convenissemus, proinde nos nominatum dnum palatinum hisce nostris literis patentibus, assecurandum et affidandum duximus; quod quamprimum Sua Mtas articulos publicae confoederationis Cassoviensis approbarit et confirmarit, diplomaque caes. atque regium super iis omnibus confirmatorium ad manus nostras, simul cum hisce literis nostris assecuratoriis assignatum fuerit; nos quoque statim pari passu, ad observationum trium quorundam secretorum punctorum scripto peculiari comprehensorum ac per duos Sigismundum Lonyai et Franciscum Miko, chirografis et sigillis eorum usualibus communitorum ad manus nras per eosdem traditorum (quorum tamen vera paria dnus Sig. Lonyai pro parte dni palatini retinuit) coram commissariis Suae Mtis ad hoc ipsum transmittendum privatim corporali nos juramento obstringemus, prout memoratum dnum palatinum modo praemisso assecuramus et affidamus, bona fide nostra christiana, harum nrarum vigore et tessimonio literarum.

Datum in arce nostra Várad die 28. m. Martii a. dni millesimo sexcentesimo tricesimo primo.

Georgius Rakoczi.

Kint: Originales subscriptas et sigillatas sumpsit ad se dnus palatinus Nicolaus Eszterhazi. Viennae 3. Octobris.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. államlt. Hung.).

VI.

1631. ápr. 2.

Mikó levele Rákóczyhoz az alkudozások folyamáról.

Illustrissime ac celsissime domine, domine mihi clementissime.

Mi kegyelmes uram az elmúlt este 7 óraker érkezünk be, palatinus uram szekerét küldte előnkben szintén Csánig az révre gondolván, hogy talán fáradt állapotban vagyunk; Lónyai urammal is csak jó reggel lőtt szemben, velünk 9 óraker 11 óráig. Az dolgok az szerént acceptáltattak mindenben, mint in forma diplomatis ide hoztuk. Im most írják purumban. Bécsben felviszik póstán és lehozatja, itt permutálja, kinek megcsinálását. Lónyai uramat mellénk rendelvén, ugyanitt készíttjük. Ezalatt Nagyságodat assecurálja, ha hadait — megszánva az szegénységet, császár birodalmából, mivel annak de necesse is meg kell lenni — kiviszi és ha el is oszlatni

akarja, az urakat és hajdúkat is assecurálja amnistiájoknak, diplomájoknak meghozattatásával; de az urak reversalisinak megadását és hajdúk megesküvését az császár diplomájának meghozására nem halasztja, mert abban sok idő telnék és azt nem obtineálhattuk sok okokra nézve. Igen megúnta, és meg is betegesedett, az itt való ülést, az doctorok is azt causálják.

Az hajdúk követe ha sietne, most, s módjával jönnek. értelmes emberek, velünk egyet értnek, úgy látom elhalasztják némely részét az conditióknak effectualásának mostanról alkalmasabb időre, csak az egymással való conjunctiójok elsöben szabadíttassék fel, az hiteknek depositiója effectuáltassék.

Az öt személyekről is jó reménységben vagyunk, mert csendesben viselte magát az (tracta) végin palatinus uram, csak érkeznének az (követ)ek és értelmes emberek. Mikoron azoknak képében valami ajándék, szép lóra való szerszám praesentáltatnék, nem ártana, noha talám anélkül is meglészen, de etc.

Ha azért mégis meg nem indúltak volna, kiváltképen az póstát csak azért küldtük, siettesse Nagyságod kegyelmes uram és instruálja olyformán, ne tegyenek akadályt magoknak illetlen gondviselésekkel. Holnap többet s derekasban írunk Nagyságodnak, de mégis, hogy eddig való állapotunkat ne certificáljam, egynehány forintját Nagyságodnak nem kímélhettem, elég arra való emberünk is leszen itt, kik munkálkodjanak. His Illustrissimam Celsitudinem Vestram diutissime valere cupio. In Cassa 2. Aprilis hora 9. vespertina. 1631.

Illustrissimae Celsitudinis

servus humillimus
Franciscus Mikó.

Alább ugyanazon írással: Az hadak onnat is ide felé szállongóznak.

Külcím nincs.

(Egykorú másolat a magy. kir. kamarai levéltárban).

VII.

1631. á p r. 3.

A kassai béke pontjai.

Nos comes Nicolaus Esterhasÿ de Galantha, perpetuus de Frakno, regni Hungariae palatinus etc. Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum praefata S. C. Regiaque Mattas, dnus noster clementissimus, pro paterno illo suo affectu, quo omnia regna sua et provincias, optatissima pace et tranquillitate perfrui

intendit, huic quoque regno suae Hungariae, de ea prospectum benignissime esse vellet, antequam anno superiore, ad res sacri romani imperii componentes, ad indictum principibus ejus conventum Ratisbonam proficisceretur, publicatis primum in hocque regno comitiis, quietem publicam stabiliendam sibi clementer proposuit. Quibus etiam ex animi sententia confectis, cum jam imperialia negotia agerentur, insperatam turbatae hic interim pacis famam graviter accepit. Nihilominus, ut miserae plebis calamitati et oppressionibus parceretur et expectam saepius rebus in Hungaricis clementiam, Sua S. Mattas liquido ostenderet. Ad haec nostra etiam et nonnullorum fidelium ministrorum et consiliariorum suorum humilima intercessione et precibus clementer adducta, annuere dignata est, pacem cum illo principe Tranniae dno Georgio Rakoczi partium regni Hungariae dno et Siculorum comite, nos per amicabilem tractatum experiri, elargita nobis ad id benigne sufficienti quoque plenipotencia, sperans omnino Sacr. S. Mattas expertae toties hujus suae clementiae, condignam rationem, praefatum dominum principem habiturum, pacemque hanc et tranquillitatem sancte observaturum. Itaque nos post varios ultrocitroque habitos cum dicto d. principe tractatus, in hanc, quae sequitur, devenemus pacis et concordiae conclusionem.

Primo. Quoad dni principis personam, teneatur d. princeps, peracta hic pacificatione, honorificam legationem cum donis congruis, in recognitionem obsequii et ad hanc pacificationem confirmandam, Viennam ad Suam M. expedire, eamque decenter complacare.

Secundo. Dominus princeps, fide christiana mediante, firmissime promittat quod nunquam contra Mattem suam, augustamque domum Austriacam ac ditiones suae Matti, successoribusque ejus legitimis subjectis, arma vel hostilitatem ullam, sub quovis quaesito colore ac praetextu movebit, neque erga suam Mattem male affectos juvabit, neque ullam cum ipsis correspondentiam habebit, Turcas et Tartaros, aliosque regni aemulos, contra regnum Hungariae et alias ditiones christianas non concitabit, neque evocabit, militemque proprium aut extraneum, in suae Mattis ditiones non introducet neque intromittet, consilia noxia, contra Mattem non agitabit, quinimo noxias aliorum ad turbendam pacem, statumque tranquillum suggestiones et sollicitationes authoresque illarum, in signum syncerae erga bonum publicum affectionis, suae Matti manifestabit. Idem quoque a parte suae Mattis fiet.

Tertio. Siquidem d. princeps Patakini in posterum non habitabit, praefectos et officiales ibidem, regni Hungariae nobiles possessionatos intertenebit.

Q u a r t o. Praesidium suae Mattis Ungaricum in arcem Onodiensem idem dnus princeps eo numero quo erunt sui praesidarii, defacto recipiat et praesidium illud suae M. dno principi, tanquam arcis domino instar praesidiariorum suorum propriorum, dni autem principis praesidium suae Matti secundum consuetudinem juramenti praesidiariorum ejusdem Mattis, fidei vinculo sint obstricti. Capitaneus tamen praesidii suae Mattis, non habebit continuam in arce residentiam, sed dum et quandocumque necessitatem fore cognoverit, libere in arcem introire, ibidem commorari et residere et una cum reliquo praesidio arcem defendere possit. Si quando autem ex filiis dni principis aliqui in Hungaria, sese ad residendum conferrent tanquam unus ex magnatibus regni Hungariae, arcemque ipsam in suam directionem reciperent in suae Mattis fidelitate existentes, eo casu, directio et possessio arcis, in priorem statum et consuetudinem, in qua hactenus extitit, reducatur. Capitaneus autem et praesidium suae Mattis, in consuetos dni principis proventus sese non immisceant.

Q u i n t o. Magnates et nobiles Transylvani, qui defacto in ditione suae Mattis existunt, libere in Tranniam redire possint, neque in personis vel bonis impediuntur. Si qui vero ex nobilibus, aut magnatibus Trannis servitio suae Mattis sese in posterum obstringere voluerint, de iis in proxime affutura generali diacta Tranniae d. princeps proponet diligenter; et si status et ordines regni ejusmodi servitia libera permiserint, dominus quoque princeps deliberationem eorundem statuum admittet, de coetere hac quoque in parte priorum diplomatum continentia observentur.

(S e x t o. Nunquam in posterum conductitia Hajdonum caesareae ditionis opera, quocumque in casu et necessitate, ipse d. princeps, vel suorum quispiam citra expressam suae Mattis voluntatem utatur. Idem quoque ex parte suae Mattis fiet ratione Hajdonum, ditioni dni principis subjectorum.

S e p t i m o. Proventus suae Mattis quoslibet et regni contributiones, aliaque onera, quae reliqui etiam regni Hungariae magnates et regnicolae supportant, ut bona quoque ejusdem dni principis supportent, non contrariabitur.

O c t a v o. Ut omnia puncta foederis, cum Tranniae regno, ante hac tempore suae Mattis conclusa et publicis regni comitiis Transylvanicis juramenti literis confirmata et suae Matti transmissa, sarta et tecta permaneant in omnibus suis punctis et clausulis ac conditionibus.

N o n o. Cum hostibus suae Mattis quibuscumque nullum foedus, nullamque correspondentiam habebit, nec quaesito quovis sub colore et praetextu, opem illis feret, quin imo, si quos

tales adverteret, eos suae Matti caesareae sine mora deferet. Idem quoque a parte suae Mattis fiet.

Decimo. Si quid idem dnus princeps praetensi contra suam Mattem habuerit, id non, nisi per legatos suos, primum apud suam Mattem prosequatur et ita negotium complanet. Idem fiet ex parte quoque suae Mattis.

Undecim. Captivi omnes, qui ab initio hujus motus, hucusque utrinque et ubicunque intercepti sunt, gratis dimittantur.

Duodecimo. Magnificos dnos comitem Stephanum Bettlen juniorem et Davidem Zolyomi, ad conditiones ipsius propositas, ita uti limitatae, ac in peculiari scripto comprehensae, sigillisque et chirographis magnificorum d. d. Francisci Miko et Sigismundi Lonyai firmatae sunt, acceptandas et praestandas dnus princeps ipsemet inducet. Similiter etiam Haÿdones ditioni Trannicae subjectos inducet, ut nexus et confoederationes inter ipsos, ac Haÿdones ditionis suae Mattis et alios interessatos, remittant, relexent et penitus aboleant. Haÿdones etiam ditionis suae Mattis, unacum dno palatino, inducet idem d. princeps ad acceptandas conditiones ipsius etiam propositas, sub sigillis et chirographis magnificorum Francisci Miko et Sigismundi Lonyai scripto comprehensas.

Decimo tertio. Offert etiam d. princeps sese omni conatu interpositurum, ut capitanei et praesidiarii arcis Munkach fidei vinculo suae Matti obstringantur; prout id antea quoque usu roboratum fuit. Sin autem praestare hoc nollent, suae Mattas vel dnus palatinus contra illos, aliam sibi rationem ineundam duceret, dnus princeps nullatenus impediet.

Decimo quarto. Inducet etiam d. princeps, magnificum d. comitem Stephanum Bettlen juniorem ut capitaneus et praesidiarii omnes arcis Ecsed, suae quoque Matti fidei vinculo sint stricti, juxta diploma pacificationis Poseniensis.

Decimo quinto. Quibus omnibus praemissis per dominum principem acceptatis et confirmatis, differentiae, contrarietates et violentiae omnes, exindeque subsequuta qualiacunque incommoda et damna, quae inter suam M. Caesaream, ejusque subditos et dominum principem Tranniae, ejusque pariter subditos, ab initio hujusce praesentis motus, in partibus regni Hungariae superioribus hucusque exorta sunt, penitus sopiantur, oblivionique perpetuae, tam per suam Mattem caesaream, quam etiam alios suos subditos tradantur.

Decimo sexto. Sua Mattas caesarea, pro innata sua benignitate dominum principem in peculiarem suam protectionem recipit et assumit. Neque eundem haederesque et posteritatem ipsius utriusque sexus universos, bonaque eorundem et

conjugis suae universa in Hungaria existentia ratione praemis-
sarum differentiarum et damnorum, ullo unquam modo per se,
vel per alios quoslibet impediet et turbabit.

Decimo septimo. Ad hac sua Mattas eundem d.
principem, in principatu regni Tranniae et partium Hungariae
eidem annexarum, nec per se, nec per alios quoscumque impe-
diet et turbabit, impediri que patietur.

Decimo octavo. Sua Mattas caes. atque regia con-
foederationes suas, cum statibus et ordinibus Tranniae et par-
tium Hungariae eidem annexarum initas, vigore hujusce trans-
actionis renovat, benigneque eosdem status assecurat, quod
neque se ipsos, neque fines et terminos ipsorum antiquos
per se vel alios quoscumque quovismodo turbari et impedire
permittet.

Decimo nono. Amnistia servitoribus dni principis
omnibus juxta tenorem posterioris amnistiae Poseniensis con-
cedetur.

Nos itaque pro eo studio, cura, sollicitudineque et affectu
nostro, quo erga patriae bonum, ejusque tranquillitatem pub-
licam semper ducimur, praescriptos universos et singulos arti-
culos, omniaque et singula in eis contenta, animo bene delibe-
rato et ex certa nostra scientia, vigore plenipotentiae nobis
per sacram c. regiamque Mattem clementer attributae, ap-
probamus, ratificamus et confirmamus, assecurantes saepedic-
tum d. principem, bona fide nostra christiana, quod praescrip-
tos universos articulos, in omnibus suis punctis et clausulis,
tam nos ipsi observabimus, quam etiam per alios observari fa-
ciemus, usque ad ratificationem, confirmationemque suae Mat-
tis sacratissimae. Quin imo praescriptos omnes articulos, suam
etiam Mattem sacram peculiari suo diplomate, benigne ra-
tificaturam, in nos recipimus. Prout promittimus et assecuramus
harum nostrarum manus nostrae subscriptione roboratarum
vigore et testimonio literarum mediante. Datum Cassoviae,
die tertia mensis Aprilis, Anno dni millesimo sexcentesimo
trigesimo primo.

Kicül Esterházi kezével: Kassai pacificatió.

(Minuta orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 5. Nro. 35).

VIII.

1631. jún. 5 — júl. 1.

a)

Töredékek Esterházi Memoriale-jából a fehérvári országyűlésről.

Comitia Transylvaniensium anticipata esse certissimum
est, prout etiam illud, quod Zolyomi militiam campestram

Georgii Rakoczi (quae constabat ex duobus millibus hominum) dum in Transylvaniam ingredi vellet, a se dimissam prohibuit, ne dissolvatur, stipendia ipsius erogando. Et tametsi anticipatio comitorum a Rakoczio excusetur, quod vexillum et clava (quibus principatus suus a Turca confirmari solet) a Turcis sibi adferatur; attamen aliud reor timeoque, quod Jenő a Turcis sollicitatur, aut ne violenter occupetur. Et ideo consultationis causa convocat tam celeriter regnicolas, quidnam facto opus sit in isto casu, in gratiam enim unius chauxy, qui per mensem etiam et ultra apud ipsos commorari soleat, non est, cur comitia anticipari debuissent, non enim est e re, ut hujusmodi legationes sub comitiis effectuentur. Vel si praesentationem vexilli et clavae sub ipsis comitiis fieri voluerunt, poterant nihilominus per intervallum decem dierum quavis commoditate Turcarum detinere. Auget suspicionem conscriptio quoque militum per Zoliomi, qui, si fors Rakoczi arcem Jenő Turcis dedere nollet: ipse eandem ex parte sui eisdem appretiare ob spem promotionis suae, quamvis hic quoque alio factum suum excuset praetextu, nimirum velle Turcam quoddam castellum vulgo Pankota nuncupatum inter dictam Jenő és (!) Szolnok reaedificare, quam verum est anno quoque elapso intendebat, sed sub specie hujus praetextus latrocinia jam sopita suscitata, alta et promota fuere.

Opere praetium esset itaque quempiam bonum et circumspectum eo mitti, qui omnia attenderet et observaret quam studiose. Et is ipse corporale quoque juramentum a Rakoczio necdum (ut in relatione mea humilime intimavi) praestitum, excipere, duorumque juvenum reversales, quas jam praemanibus suis esse Rákóczi scribat, Vestrae M. perferre posset. Pro hoc autem idoneum judicarem Alexandrum Sennyei, aut Georgium Haller cum alioquin etiam Georgio Haller animus est ingredi Transylvaniam, et siquidem David Zolyomi magnam erga Johannem Kéri prae se ferat confidentiam, ad expiscandum animum ipsius, ut ipse quoque adjungeretur, arbiträrer pernecesse esse, sed forsitan et juramenti exceptio et exauditio amborum praesentiam requireret.

Principissa, relicta nimirum condam Gabrielis Bettlen hactenus in aresto fuit, quamvis enim veniam exeundi petebat, sibi tamen denegata est et paulatim omnem consumit substantiam, verendum etiam, ne Rakoczi ratione arcium Tokaj et Munkach cum ipsa collurus sit, inducens eam pollicitationibus aut minis, prout etiam ob mortem Sculteti (quem ipsam interficere curasse asserunt) ad praesentem dietaam citata est; nec dubium conatus eorum esse, ut exuant rebus suis; quod respectu dictarum arcium Tokaj et Munkach et nimis praēju-

diciosum et damnosum esset. Placeret itaque mihi, ut illi ipsi mittendi legati, ipso quoque instituto exinde tractatu, omnino a consensu hujusmodi conclusionum dissuaderent, verum si aliquid exinde concludendum esset, fiat id cum V. M. viisque et modis omnibus V. M. in eo esse deberet, ut loco earum aut in Silesia, aut in imperio alia bona sibi datura esset. Unde postmodum quanta confiniis utilitas es sublevamen foret, vix credi parest.

Hac occasione insinuandum quoque duxi V. M. Georgium Rákóczi, medio Sigismundi Lonyai me sollicitasse vellem procurare consensum V. M. quatenus ipse cum dna principissa convenire, arcemque Tokaj cum appertinentiis suis pro se occupare possit, promittens se ut cum ipse cum capitaneo Muncachiensi correspondentiam habeat, illa ipsa bona per manus mihi assignanda, curare efficereque apud dnam principissam, quatenus illa penes me secure maneant. Verum pro hac ipsius benevolentia nec gratiis actis responsum retulit. Quod nos istam consuetudinem non habeamus et ideo quantum fieri poterit, ob respectum etiam V. M. faveat potius D. principissae, quam molestare aut damnificare intendat.

(Fogalmazvány orsz. ltár. Act. Publ. Fasc. 5. Nro 21).

b)

1631. jú. 5.—júl. 1.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgius Rakoczi Dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregyi, et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem quintum mensis Junyi anni domini millesimi sexcentissimi trigesimi primi, in civitate nostra Alba-Julia ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes Nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omnia aequae et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli Dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium

Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitibus, in civitate Alba-Julia, ad diem quintum mensis Junii, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo primo indictis, celebratis conclusi.

Egész országúl három nemzetül tapasztalhatóképpen látjuk és veszszük eszünkben kegyelmes urunk fejedelmünk, mostani méltóságos fejedelmi állapotjában minémű nagy zuzavar, változás és veszedelmes időkben succedála szegény hazánknak, nemzetünknek; mindazonáltal az mindenható, felséges, bölcs, nagyhatalmú szent istennek kegyes providentiája s gondviselése által, szent lelkének gubernálásából, szegény hazánknak ez elmúlt időkben felháborodott állapotit, nagy sok gondjai, búsulási, éjjeli-nappali fáradozási után szép csendes békeséges állapotra hozta; légyen áldott az úrnak dicsőséges neve. Mi is alázatos igaz hűséges szolgálatunkkal megigyekezzük Nagyságodnak szolgálni mint kegyelmes urunknak. Mivel penig Nagyságod ennyi sok munkái, fáradozási után is ez mostani időre ide fejjvári városban generalis gyűlést promulgáltatván, minden hazánk megmaradására illendő dolgokat propositióiban közinkben küldött, kiből az Nagyságod kegyes atyai szegény hazánkra való gondviselését értjük és kezünkkel is tapasztaljuk, kérvén az mindenható felséges istent, Nagyságodat éltesse, szerencséltesse hosszú szerencsés boldog esztendőig, hogy szegény hazánknak mostani csendes békeséges állapotját gubernálhassa, igazgathassa hosszú ideiglen nagy jó egészségben.

Articvlvs I.

Az ártalmas és nyughatatlan elméjű emberek ellen való animalversio s abban leendő pocessus decernáltatik.

Az mint kegyelmes urunk értjük Nagyságodnak közünkben küldett propositiójának első részéből, hogy Nagyságod kegyelmesen intimálja egész országúl, hogy az nyughatatlan elméjű embereknek ártalmas igyekezeteknek refrenálásában valami oly modalitást keresnénk fel, kiből szegény hazánknak csendes állapotja és szép békesége állandó lenne, és Nagyságod méltóságos fejedelmi személye is securusb lehetne: azért kegyelmes urunk, mivel elsőben az nemes ország akarván Nagyságodtól megtudni, hogy Nagyságod az olyanokat denominálná és az nemes országnak értésére adná, kik volnának az olyan nyughatatlan elméjű emberek; melyet mikoron Nagyságod az nemes országnak főúri és nemes uraink követi által denomináltatta volna Haller István uramot, és azt Haller István uram is megértette volna, akarván magát menteni

az nemes ország előtt, nagy obtestatióval kéré az nemes országot, Nagyságodtól az instructiókat és replicatiókat alá kéretnők, melyből az ő kegyelme ártatlansága kilátszanék. Melyről az az nemes ország discourálván, ítélte azt, hogy ne mindjárást kérésse alá azokat az instructiókat és replicatiókat, holott vádlásra és mentségre valók volnának és mindjárást törvény processusa jőne ki belőle, hanem (mivel maga is Haller uram maga mentségét kívánná) in tali et unico isto casu, quasi ex insperato erumpáltatott imminens periculumnak evitálásáért kellett ez statutumot csinálnunk, hogy ad tertium citáltassék. Végeztük azért kegyelmes urunk, az Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy a modo in posterum effélék ellen való animadversiójában Nagyságodnak observáltassék az ország régtől fogva való decretuma ott megírt processusával együtt, ilyen qualificatióval mindazonáltal, ha kik affélét akarnak attentálni, egyik signuma ez lehet, hogy jószágát akarminémű praetextus alatt másnak szokta adni és az országból úgy mégyen ki és onnét practicál ellenünk. Ha azért efféle ennek utánna depraehendáltatnék, suspicio is lévén hozzá, s jószágát is akar minémű praetextus alatt eladná vagy másra bízna, Nagyságod abban meg ne tartassa, consensust se adjon rá. Ha peniglen az evocatio meglenne és medio tempore, non expectato tempore diaetae, megindúlna, az teljességgel reputáltassék tanquam in flagranti crimine deprehensus, mely crimenbe, minthogy etiam per rusticas manus deprehendi potest nobilis, annál nagyobb authoritása lehet Nagyságodnak afféléknek animadversiójában. Mindazonáltal Nagyságodnak könyörgünk, akárkit is ad sinistram delationem aliquorum ne captiváltassa Nagyságod in dicta causa, hanem observálja Nagyságod az fellül megírt módot és inauguratiójakor való conditiókat, Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Articvlvs II.

Az országnak közönséges adaja végeztetik.

Jelenti kegyelmes urunk Nagyságod sok kiváltképpen való szükségeit is, az fényes portára való contentatióit, udvara népe és mezei hadainak fizetésit, és ezeken kívül való sok extraordinaria expensát is; de ellenben ismét szegénységinknek is sok kiváltképpen való fogyatkozásit és szükségit szemünk előtt viselvén és meggondolván, holott az tavalyi és ez esztendőbéli hadak miatt is igen elpusztúltanak, aszáltság miatt is semmi búzájok, gabonájok nem leszen, marhájok is igen elholt: mindazonáltal az mennyére szegénységink elérkezhetnek és hogy Nagyságodnak is meg ne fogyatkozzunk, ígérünk Nagyságod-

nak ez egész esztendőbéli két rendbéli adóról minden kapuról flor. 20. Az Szent-György napinak felét ad 1. Augusti, felét ad 1. Septembris, felét ad festum Epiphaniarum, ¹⁾ mindenféle contributiókra Jenő és Lugas épületivel együtt az Nagyságod tárházában fogyatkozás nélkül bészolgáltatni. Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok vármegyék viszont, Debreczennel együtt, mivel kiváltképpen ő kegyelmek bántódtak meg inkább az hadak miatt, ígérnek Nagyságodnak ez egész esztendőbéli adózásban kapuról tizenhat forintot modo praemisso az Nagyságod tárházában bészolgáltatni. Szaránd vármegyében az felső járás is, mivel nem praestálja Jenőben az gratuitus labort, egy terhet viseljen az erdélyiekkel. Az székely uraink s atyánkfiai is, az kiknek az vármegyéken jószágok vagyon, az szász uraink s atyánkfiaival egyetemben, hasonló terek viselésre ígirik velünk magokat. Nagyságodnak alázatosan könyörgünk, légyen contentus véle.

Articvlvs III.

Az liber quaestus mézből, viaszból, szürből és ökrökből megtiltatik.

Noha kegyelmes urunk nem kicsin kárunkat látjuk az liber quaestusnak tőlünk való tollálása miatt: mindazonáltal látjuk Nagyságodnak mostani sok kiváltképpen való szükségit, melyhez képest minékünk az Nagyságod kegyelmes tetszésére kell accedálnunk; Nagyságod az liber quaestust exerceáltassa az Nagyságod resolútiója szerint, annak örömet annuálunk, tudniillik mézből, viaszból, szürből és ökrökből való kereskedést: mindazonáltal kérjük Nagyságodat, hogy Nagyságod bizonyos zálagos jámbor nemes embert rendeljen az méznek, viasznak provisiójára és hogy mindennek illendő árát megadják; az mit szegénységink el nem akarnak adni, vagy házok szükségére tartják, azt tőlök violenter el ne vegyék, kiváltképpen az méz dolgából; ne is vitessék az mézet olyan meszsze, mint ennek előtte; ajándék nem adásért ne is sarczoltassák szegénységünket.

Articvlvs IV.

Az jó poltura három pénzben indifferentel elvétetik.

Mivel látjuk kegyelmes urunk az pénznek felette szűk voltát országunkban, Nagyságod kegyelmes tetszéséből végeztük egész országúl, három nemzetül, hogy az igaz jó poltura

¹⁾ Itt a nyomtatott példányban kétségtelenül hiba van, a két félévi, úgymint Szent-György és Szent-Mihály napi adó két-két határidőre lévén fizetendő, bizonyos, hogy a Szent-György napi adó első fizetési határideje ki van hagyva.

három pénzbe elvétessek itt Erdélyben is, mint szintén Magyarországon és az partiumban; hasonlóképpen hogy az Nagyságod adájában is indifferenter minden helyeken bevétessek, concludáltak és determináltak.

Articulus V.

Tavalyi disturbium miatt, kiknek búzajok és gabonájok eltékozlódott, felcirkáltván relaxáltak.

Kegyelmes urunk, mivel ez elmúlt ősszel az hadak miatt sok atyánkfainak búzajok, gabonájok eltékozlódott, hogy azokat Nagyságod viceispánokkal felcirkáltatja és relaxálja, Nagyságodnak meg szolgáljuk. Az kik pedig interim eltakarták és ad proprios usus convertálták, tartozzanak megadni. Ha pedig contumacia ducti ugyan meg nem adnák, procedáljon Nagyságod azok ellen erről emanáltatott articulusok szerint.

Articulus VI.

Minden rendbéli tisztviselőknek számadások végeztetik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az perceptorok, kamara ispányok, decimatorok és indifferenter mindenféle tisztviselők az restantiákat administrálják és ratiójakat is eligazítsák.

Articulus VII.

Az üdvözült fejedelem után abalienáltatott fiscale bonumoknak restitutiója determináltak.

Az mi a fiscale bonumok állapotját illeti kegyelmes urunk, végeztük, hogy valamit az idvözült kegyelmes urunk testamentomban valakinek legált, azok in vigore maradjanak; viszont valakinek valamely jószághoz igaz vérségek volt s az idvözült urunk halála után restituáltattanak, azok is in vigore maradjanak, és ez után is restituáltassanak az verus haereseknek, az elmúlt 1630. esztendőbéli arról végezett articulusok szerint. Ezekon kívül valamely jószágot és jövedelmeket utcumque akárki instantiájára és persvasiójára eladtanak, mind azokat, valamelyek az idvözült fejedelem halála után az fejedelemasszony kezénél maradtak volt, indifferenter et simpliciter restituáltassanak, minden ingó-bingó marha, pénz, ezüst, arany, lövő szerszám, indifferenter, akármi névvel nevezettek legyenek. Az kik pedig efféle jövedelmekhez hozzá nyúltanak, azok is simpliciter restituáltassanak, az melyeket az fiscus nem adott volt; maradván az ő nagysága kegyelmességén, kinek mit akar gratificálkodni belőle.

ARTICVLVS VIII.

Az limitatiónak inspectori és abból következhető poena végeztetik.

Az mi az limitatióban való modalitást illeti kegyelmes urunk, mivel ennek előtte az idvözült urunk úri és nemes renden való inspectorokat bocsátott városokra, melyből sok abususok következtenek: hogy azért ezután ne légyen, végeztük és concludáltuk, hogy az város bírái légyenek minden helyeken az inspectorok, és az régi rendtartás observáltassék; meglássák és circálják mindenféle marháknak az árát, rendeljék Isten s igasság szerint, arra igen vigyázzván, hogy ilyen képtelen áron ne adják, az mint most. Ha kik pedig az olyant meg nem büntetnék, az olyant város bírái citáltassanak ad generalem dietam s ötszáz forinton convicáltassanak. Kiváltképpen pedig az mely marhákat más országból nem hoznak, hanem itt ben csenálnak, azoknak méltó árára légyen szorgalmatos vigyázások, hogy képtelen áron ne adják.

ARTICVLVS IX.

Jövendő terminusnak ideje és processusa consignáltatik.

Mivel kegyelmes urunk ez elmúlt esztendőbéli articulunsunk szerint a brevis terminus nem celebráltathaték: az Nagyságod kegyelmes tetszéséből determináltuk és concludáltuk, hogy ez jövendő szent Lukács octaváján az tavaly arról írott articulusok szerint celebráltassék, úgy hogy az ki akkor peresét admoneáltatta és némely bizonyított is causája felől, hogy azok in vigore maradjanak és azon processussal prosequálhassák causájokat; az kik pedig még nem admoneáltatták avagy deponálták is causájokat, azok is azon esztendőbéli processust observálhassák. Hogy pedig Nagyságod indifferenter azokon kívül való causákat és azon terminuson revideáltatni akar, Nagyságodnak megszolgáljuk.

ARTICVLVS X.

Minden helyeken lévő igaz nemeseknek praerogativájának megtartása denuo confirmáltatik.

Noha kegyelmes urunk ez elmúlt esztendőben is concludáltuk volt, hogy minden helyeken lévő nemesek praerogativájokban, nemes szabadságokban megtartatnának; mindazonáltal, hogy mostan is Nagyságod kegyelmesen accedálván mind Fejérváratt és egyéb fiscalis jószágban lévő nemes urainkat s atyáinkfiat, az kiknek az idvözült fejedelem exemptióját és immunitását helyben hagyta, hogy Nagyságod is (az korcsomárlás dolgán kívül) immunitásokban, annuentiá-

jokban megtartja, Nagyságodnak híven megszolgáljuk. És hogy úri, nemes és egyházi renden valóknak házokra, mikor gyűlés valamely városban nem celebráltatik, senki szállani ne merészeljen, kiváltképpen katonáknak renden valóknak végeztük, hogy ebből az 1604. esztendőbeli articulus observáltassék.

Articulus XI.

Ha mely városi bírák, polgárok, nemes emberen potentiát patrálják, azok ellen való processus denotáltatik.

Az mely városi bírák, polgárok valamely nemes emberen potentiát patrálják, megfogják, verik, vagdalják őket, deliberáltak egész országúl, három nemzetül, hogy articulusban iratván az olyan város bírái ad generalem diaetam evocáltassanak és ugyanott juris ordine convincáltassanak, ha vétkek lészen; ha pedig az gyűlésről elmúlnék, terminuson is prosequálhassák azon causájokat.

Articulus XII.

Enyedi kastélyban lévő apró kamora helyeknek állapotja jelentetik.

Az enyedi nemes atyánkfainak az kastélyban lévő kamora helycecskéiket, hogy az városi renden valóknak megadják és az kiknek nem volna is, hogy azoknak is szakaszszanak, igen méltónak ítéljük lenni és articulusban iratni, így mindazonáltal, hogy ő kegyelmek is az szükségnek idején minden tereh viselést egyaránt supportáljanak az városbéliekkel az kastélyhoz.

Articulus XIII.

Az malefactorok persequálásában való út contináltatik.

Az latrok persecutiójában observáltassék ez elmúlt 1630. esztendőbeli articulus, hoc tamen addito, hogy az mikor, az Nagyságod jószágában megyen az vice-ispán lator kergetni, az Nagyságod gondviselője légyen mellette, vagy képebeli embere, és fejek vesztése alatt az latrokat pénzért, fizetésért, el ne bocsássák, és azoknak ne kedvezzenek. Szaránd vármegyében is, hogy az latroknak kergetése, circálása indifferenter minden helyeken légyen és az jenei s illyei kapitánok is kergetésekre kimehessenek, végeztük és concludáltuk.

Articulus XIV.

Az elfutott jobbágyoknak minden helyekről való restitutiójáról iratott előbbi articulus erősítettik.

Mivel Nagyságod kegyelmes urunk az aknákba, Nagyságod udvari gyalogi közzé, Zilahra, Csehbe, Tasnádra, Eg-

regyre futott jobbágyinknak kiadattatása felől az előbbeli erről való articulusokat confirmálja és helybenhagyatja, Nagyságodnak megiszolgáljuk. Az kik pedig privilegiumokat praetendálják jobbágyinknak megtartására, abból is observáltassék az elmúlt esztendőbeli 13-dik articulus.

Articulus XV.

Az postálkodásban való régi usus confirmáltatik, és poenájok végeztek azoknak, kik erővel postálkodtatnak magoknak.

Noha egynéhánszor végeztük az erővel való postálkodtatás és gazdálkodásnak is tolláltatásáról, végeztük azért mostan is újban Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az kik effélet tentálnának, in unico termino készen lévén bizonságokkal, decidáltassék dolgok. Az postálkodás dolgában is observáltassék az régi jó usus; az honnat lovakat, ökröket, szekereket elvisznek, oda ne vesszessék, se pénzen el ne adják. Váradtól Révig, Révről Feketetovig, Feketetőről Hunyadig, Hunyadról Kolosvárig, Kolosvárról Tordáig, et sic consequenter tartozzanak az postálkodással. Ha kik pedig nem Nagyságod dolgaiban járnak, úri, nemes és egyéb renden való, senkit postálkodásra ne erőltessenek, hanem fogadjanak pénzen marhát az magok szekerek alá. Ha pedig az ellen cselekednek, comperta rei veritate, az vice-ispán adhibito brachio regali négyszáz forintot exequálhasson azoknak jószágokon. Az gazdálkodás dolgába is observáltassék az szász uraink atyánkfiainak arról emanáltatott annuentiájok minden helyeken.

Articulus XVI.

Bihar vármegyében lévő hajdúságról irattatott előbbi articulus corroboráltatik.

Hogy az Bihar vármegyebéli hajdúság semmi innovatiót ne csenálhasson. arról observáltassék az 1609. és 1613. esztendőben emanáltatott articulusink, végeztük és concludáltuk.

Articulus XVII.

A holdoltságon lévő egyházi nemeseknek belligeratiójokról való régi usus observáltatik.

Mivel Nagyságod az holdoltságon lévő egyház helyű szegény nemes atyánkfiaitól az régi usus és rendtartás szerint kívánja a belligeratiót Nagyságodnak megiszolgáljuk. Mi is articulusban íratván, deliberáltuk, hogy observáltassék közöttök.

ARTICVLVS XVIII.

Deponált nemeseknek jövődő terminuson való eligazítása contineáltatik.

Az váradi, bihori, püspöki, csatári és tasnádi deponáltott nemes atyánkfiainak dolgokat, hogy Nagyságod ez mostani állapotjokban hagyván az jövődő brevis terminuson eligazíttatja, Nagyságodnak megszolgáljuk.

ARTICVLVS XIX.

Bihar vármegyebélieknek az Rézbánya és Vaskohra vágatandó ölfa dolga helyben hagyatik.

Ugyan az Bihar vármegyepéli atyánkfiái között is az Rézbánya és Vaskohra vágatandó ölfadolgából, hogy Nagyságod az régi usust observálhassa, végeztük és concludáltuk.

ARTICVLVS XX.

Az kövesdi jószágban is az malefactorok büntetéseken az régi usus observáltatik.

Mivel kegyelmes urunk Szúnyogh Gáspár az kövesdi jószágra oly privilegiumot extrahált volt, hogy az malefactorok büntetése, kergetése, csak ő rajta álljon, végeztük, hogy ott sem lehet liber baronatusság; ezért observáltassék ott is az régi usus.

ARTICVLVS XXI.

Dési bírák két rév hajókat az Szamoson tartsanak, rendeltetik.

Az dési bírák is az Nagy-Szamoson, hogy jó két rév hajókat tartsanak, végeztük és articulusunkban is írattuk.

ARTICVLVS XXII.

Az káránsebesieknek régi ususok az sóvételben roboráltatik.

Az minémű usust az káránsebesiek kezdtek observálni az sóvétel felől, végeztük azt is articulusban íratni, hogy ezután soha ne légyen, hanem az régi jó usus observáltassék köztök.

ARTICVLVS XXIII.

Thorda városbéliekkel az ott lakó sóvágók hogy némely dolgokban és közönséges terehviselésben egyetértsenek s az ott való bírótól törvény dolgában hallgassanak, decernáltatik.

Hogy Nagyságod Thorda városa és ugyanott való sóvágók között az minémű controversia vagyon, ezen gyűlés alatt

annak eligazítására bizonyos commissariusokat denominál, és az Aranyason lévő hidat is hogy segélljék csenálni az sóvágok, és árvízen jégmenéskor vélek együtt oltalmazni, igen szükségesnek ítéljük lenni, és ugyan articulusunkban íratván, tógáták, malom-gáták, utak csinálását, város őrzését, az régi usus szerint ők is egyaránt viseljék az városiakkal. Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk; az törvény dolgában is az város bírjától függjenek az sóvágok.

Articulus XXIV.

Az ó és új thordaiaknak némely közönséges dologban való correspondentiájok contineáltatik.

Az új thordaiak privilegiumoknak productiója is, hogy azon commissariusok előtt légyen és az köztök lakó sellérek is, hogy az úton járóknak szállást adjanak, híd csenálásban, tógátlásban és egyéb közönséges haszonra nézendő dolgokban, hogy segítséggel légyenek az ó thordaiaknak, igen méltónak ítéljük lenni.

Articulus XXV.

Az partiumból török földre ment jobbágyoknak uroktól ezelőtt végeztetett articulus confirmáltatik.

Az mely jobbágyok az partiumbéli atyánkfainak, hasonlóképpen Jenőn felül is, az török földre mentenek s mennek, vagy az törökek szabadon járnak köztök, jobbágyokat verik, szidják, kötözik, hurczolják, hogy Nagyságod abból az idvözült fejedelem idejébéli rendtartást observáltatja vélek, Nagyságodnak megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

Articulus XXVI.

Az váradi bírák és ott lakó egyházi nemesek halasztatnak igazságoknak producálásáról jövendő terminusra.

Hogy Nagyságod kegyelmes urunk az váradi bírák atyánkfiai instantiájára az gratuitus labornak praestálásában az idvözült fejedelem idejébéli usust observáltatja, az melyről levelek is vagyon, Nagyságodnak megszolgáljuk. Hogy penig az nemesség házokban lakó jövevény embereknek privilegiumoknak, végezéseknek productióját Nagyságod ez jövendő terminusra differálja, igen méltónak ítéljük.

Articulus XXVII.

Székelységről követségre bocsátandó embereknek úti költségek.

Kegyel urunk, az mely székely uraink s atyánkfiai közül Nagyságod idegen országba küld, hogy azoknak illendő költségek felől provideál, Nagyságodnak híven megszolgáljuk.

ARTICVLVS XXVIII.

Az újokban nobilitáltatott personák nemcsak országgyűlésben, hanem vármegyéken is publicáltassák armalis leveleket, sub poena apposita.

Mivel kegyelmes urunk az nemes leveleknek országgyűlésében való publicáltatásából nem kevés inconvenientiák jönek ki, holott oly szegény ember jobbágya nobilitáltatja magát, hogy az országgyűlésében az szegény nemes ember arról nem provideálhat: végeztük azért egész országúl, három nemzetúl, hogy ha ki a modo in posterum az országgyűlésében nemes levelét publicáltatja, székes helyén és vármegyéjén is publicáltatni tartozzék: ha pedig nem cselekedné, vigora ne légyen levelének.

ARTICVLVS XXIX.

Új keresztyének privilegiuma újokban erősítettik.

Kegyelmes urunk, noha az új keresztyének is immár alkalmasént gyarapadtanak Vinczen az ő lakó helyekben; mindazonáltal, mivel az megholt kegyelmes urunktól is privilegiumok vagyon s Nagyságod is, azt mint értjük, confirmálta: azért végeztük egész országúl három nemzetúl, hogy ő felölök az Nagyságod kegyelmes dispositiója légyen. De mivel ekkédig a szász városok sokadalmiban árújokkal nem szabad volt menniük, ezután se menjenek.

ARTICVLVS XXX.

Annualis salus conductus prohibeáltatik, cum adjeta exceptione.

Kegyelmes urunk, az Nagyságod salus conductusával is némelyek igen abutálnak: végeztük azért, hogy ezután senki-nek annualis salus conductus ne adattassék, az váradi kapitánon, az háromszéki tisztviselőkön, viszont az Nagyságod praefectusán kívül; az kik pedig másképpen abutálnak afféle salus conductussal, annak hely ne adassék.

ARTICVLVS XXXI.

Máramarosiak praestálják Huszt várához az gratuitus labort.

Kegyelmes urunk, mivel az máramarosiakon semmi hadak nem forgottak, az Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az gratuitus labort Huszt várához praestálják, minékünk is egész országúl igen tetszik.

ARTICVLVS XXXII.

Erdélyi uraknak és nemeseeknek, kik Erdélyben és római császár birodalmában bírnak jószágokat, állapotjuk determináltatik.

Az császár ditiójában lévő urak és nemesek, mind az kik oda ki vadnak, ad diem festum Sancti Laurenti proxime affuturi bėjőjenek ; ha pedig bé nem jőnének, evocálják jószágokból iuxta brevium iudiciorum processum. ad futurum terminum, adják okát; alioquin amittálják jószágokat, ulteriori termino denegato. Az szolgálat dolgában penig tartassék az előbbeni diplomákban való végezés. Ha kik penig az végre mentenek ki, hogy Magyarországbán légyen örökös lakások, bírassák itt ben is jószágokat s lehessen szabados jövések menések, nem itt ben az országban való széllejárásokra, hanem csak tulajdon jószágokban, mindazonáltal az fejedelem hírével, engedelmével és salus conductusával. Hasonlóképpen az kik itt ben Erdélyben laknak is s oda ki jószágok vagyon, hasonlóképpen cselekedhessenek, ista tamen conditione praemissa. hogy viseljék jámborúl, igazán tökéletesen magokat ne practicaljanak se oda ki, se itt ben. Az kiknek penig örökös lakások oda ki vagyon és itt Erdélyben örökséget bírnak, azok tartozzanak reversalist adni, hogy semmi hostilitást abból nem indítnak.

Az vitézlő Joannes Gluchovski de Benckvitz német gyalogoknak kapitányát, Nagyságod kegyelmes commendatiójára, meggondolván hűséges forgolódását és hasznos magaviselését mind Nagyságod mellett s mind penig országunk szabadsága mellett, magunk közzé béveszszük, mind magát s mind maradékot igaz hazafiainak lenni pronuncialjuk, bévévén szokás szerint való juramentumát és el is hívén, hogy minden időben igaz és hasznos tagja fog lenni ez hazának.

A z t a x á s v á r o s o k n a k c o n t r i b u t i ó j a .

Kolosvár adjon flor.	1800.
Fejérvár adjon flor.	200.
Bánfi Hunyad adjon flor.	200.
Kézdi Vásárhely adjon flor.	200.
Udvarhely adjon flor.	200.
Sepsi Szent György adjon flor.	100.
Illyefalva adjon flor.	100.
Egeres adjon flor.	80.
Nagy Almás adjon flor.	40.
Várad adjon flor.	1600.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hun-

gariae ditioni nostrae subiectarum benigne exaudita et admissa praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali; inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam Nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, et ratificamus harum nostrarum vigore (et) testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia, die prima mensis Julij anno domini millesimo sextentesimo trigesimo primo.

Fejérváratt nyomtatta Lignicei Effmurdth Jakab
fejedelem urunk könyvnyomtató és compactora.
Anno 1631.

Két nyomtatott példánya, pecsét és aláírás nélkül, az *erd. Múzeumban* (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diet. III. köt. és a *Dónáth-gyűjteményben*.)

IX.

1631. szept. 25.

Rákóczy hadfőfelkélési parancsa.

Georgius Rákóczi dei gratia princeps Transsylvaniae etc. Spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, fideles nobis sincere dilecti. Salutem et favorem nostrum. Quoniam scopus et intentio nostra ea fuit ab initio et semper, quod regnum nostrum Vestrasque Dominationes in tranquilla pace conservare possimus, non parcentes causa eius labori, sanguinisque nostri effusioni requirente id necessitate; et dum his attenderemus, relatum est, comitatus exteriores ac Haidones quoque in insurrectionem cogere sub eo praetextu ac si bellum rusticanum medio eorum compescere vellent, ut dicitur; illos autem jam in pace esse ex litteris extraneorum servitorum nostrorum intelligentes, veremur, ne sub hac specie contra nos ac regnum nostrum quidpiam machinari intendant, prout a variis locis, et porta etiam informamur, quanquam id minime sperare potuimus, ablegatis quoque nostris apud suam caesaream maiestatem adhuc commorantibus; volentes nihilominus nobis ac regno nostro mature providere, Vestras Dominationes moneamus, imo iuxta obligationem pro defensione communis boni sub amissione omnium bonorum committimus et mandamus serio, quatenus acceptis praesentibus singulis horis tam equi-

tatus. quam peditatus a singulis portis parati sint, ut dum et quandocumque secundas acceperint praeceptorias sine ulla excusatione eo et penes illum, quo mandaturi sumus sese conferre possint, quo sic defensionis communis boni ac nobis quoque praestandae fidelitati in nullo deficiant; secus sub poena nequaquam facturi. Datum in oppido nostro saxonicali Ujegy-haza, die 25. Sept. anno domini 1631.

G. Rákóczi m. p.

(Jászay gyűjtemény, nemzeti múzeum).

X.

1632. márcz. 11.—ápr. 24.

Kéry János követsége.

a)

1632. márcz. 11.

Eszterházy levele Rákóczyhoz.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Az mely birodalmak és respublicák épségben vannak és se külső se belső ellenségtől nem szorongattatnak is, az egymás közt való szeretettel, egyességgel s az igazságnak kiszolgáltatásával nagy szorgalmatos vigyázás és gondviselés mellett értékkel szoktak megtartatni, melyek kívül nem lehet oly nagy erő és hatalom avagy épület, az ki bizonyos ruináját ne várhassa s menjünk tehát mi szegény magyarok, az kik úgy hiszem mind ezek héjával vagyunk is, nem is ép, hanem igen megromlott házban lakunk, nagy barátsággal pedig s olyban az kit kívül is, mint valami kerteléssel, úgy vött környül az idegenek gyűlölsége, belül is pedig, ha magunkat megtekéntjük, kiváltképen Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemségétől fogvást mind eddig úgy tudom és láttam is s látom most is, hogy az idegeneknek gyűlölségét is meghaladta sokképen, az mi nemzetünknek maga ellen való egyenetlensége és gyűlölsége, úgy annyira, hogy se az természet szerint való ellenségtől, se senki más idegenektől többet ez az haza és nemzet nem szenvedett, mint magától, ama mondás szerint: hogy perditio tua ex Izrael, melyet oly bátran és minden tovább való gondolkodás nélkül is követnek, mintha magoknak valami nagy jót és istennek kedves áldozatot tennének vele, maga ha jól bele néztek volna cselekedtekben az köz jó ellen, magok viselésével, valami elmúlt privatus emberek hivalkodó dühösségének voltak rabjai, kit igen nagy nyilván való isten haragjának láttam nemze-

tünkön, úgy hiszem, hogy csak ő szent felsége tehet is róla. Mindazáltal tartozunk még is vele, istentől levén hivatalunk reá, hogy az mihez vétek nélkül férünk, azzal segítsük szegény hazánkat és nemzetünket s nem adhatunk-e annyi erőt neki, az kivel gyűlölői ellen hatalmasan oltalmazhassa magát? Ot-tan irtsuk ki az magunk közt való nagy egyenetlenséget, az ki ezennel elfojtja veteményünket s oltsunk és plántáljunk az helyett igaz és jó egészséget, s így ama mondásból, hogy: concordia res parvae crescunt, vehetünk valami consolatiót, ha nem mindenestől felépítésére is hazánkknak, avagy derekason való oltalmára mindazáltal veszélyének haladékjára, melyben im én Kegyelmeddel kötöm magamat s ígérem, hogy se édes hazámnak, se nemzetemnek, sem Kegyelmednek meg nem fogyatkozom, csak mivelje azont Kegyelmed is, kit idegen itélet nélkül is el nem múlathatunk és ezekben kérem Kegyelmedet, azt se vélje, mintha én magamat nézném, mert ha szintén mi új eszeveszett találná is hazánkat. újság előttünk az nem volna, minthogy életem elveszése kívül (abban sem sok lévén már hátra) alkalmasint meg is hánytak már efféle hazánk habjai engem, partra jutottam s mindazáltal isten akaratjából s böcsületem nevelésével pedig s irtóznom ez után sem kellene nekem efféléitől magamat nézve, most is azon ember levén s nagyobb experientiával is bírván, nem magam java; azért elhiheti Kegyelmed nagy csendességbe nekem feltött czéлом, hanem közönségesen mindnyájunknak java és megmaradása s azért kívánván az magunk nemzete között való szép egyességet is és ez mellett az most mi kedves hazánk békességét, ki nélkül az magunk között való egyesség meglévén is, meg nem maradhatunk. S ez is és nem más az, ki valameddig megtarthatja nemzetünket, egyébaránt bizonyoson utolsó ruina követ bennünket. Mindenek felett azért az jó békesség és egyesség az kit iterato szorgalmatosan ajánlok Kegyelmednek és az kinek követésére s megtartására szeretettel kérem is Kegyelmedet, noha nem kételkedem semmit is benne, hogy Kegyelmed is mindezeket szemei előtt ne viselje, mind nemzetére, mind hazájára, magára, kedves gyermekeire s azoknak posteritására nézve is s úgy alkalmaztatja magát, hogy onnét se az jó egyenesség ellen, se az békesség ellen semmi oly dolog ne történjék, az kiből valami alkalmatlansága jöhetne ki édes hazánkknak, sőt hogy ha mi affélék eddig történtenek is az melyek ne talám valami idegenséget láttatnak causálni: mind az jó egyesség s mind az békesség dolgában azokért szerzett orvossággal remediálni fogja azt is Kegyelmed s apró avagy mi magán való kevés dolognál és némely maga megbántásával is egész nemzetünk és hazánk javát s megmaradását nagyobbbnak fogja tartani, ezzel

kötelezván Kegyelmed császár urunkat is maga jó akaratjára s minket is maga szeretetire és szolgálatjára s alatta valóit is hűségre, melyekben mind az mint feljebb is íram csak lássam az Kegyelmed declaratióját. az én részemről ezekben fogyatkozást nem talál, hanem az jó egyességnek követőjének s nemzetünk közt annak hitetőjének s az jó békességnek is őrzőjének tapasztal. Ezeket in summa confidentia írom Kegyelmednek. kérvén szeretettel Kegyelmedet, vegye azon confidentiával és az mellett Kéri János uram sógorom által való izenetünknek is adjon hitelt, ki Kegyelmedért sem leszen káros, én is meg szolgálom Kegyelmednek.

Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben.

In Kis-Marton die 11. Martii 1632.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitor et amicus addictissimus

Comes N. Esterhazi m. p.

(*Alább más írással*): Esterházy Miklós palatinus levele.

(Eredetije a magy. kir. orsz. levéltárban).

b)

1632. ápr. 23.—24.

Rákóczy végválasza Kérynek.

Noha Kegdnek első szemben létében velünk emlékezett töttünk vala, úgy hozván az alkolmatosság is, az szádvári állapatról, melyről ugyan bő szóval is informáltuk vala Kegdet, miképen jutott annak bírása az mi kezünkben, el is hittük. Kegd erről sem fog feledékeny lenni, mindazáltal most is kedvesen vesszük Kegyelmedtől, ha azt palatinus uram eleiben az szerént proponálja, kit ő kglme megértvén, elhittük, igasságunknak is nagyságát eszében veheti ő kglme, mert látja isten, ha igasságunk nem volna hozzá, se jó hírünket, nevünket hazánknek régi sok eleinktől véres fáradsággal keresett szabadságocskáját, az mi nagyobb, conscientiónkát nem sértegetnének hamis dolognak tueálásával; ha azért édes Kéri uram, mind igazságunk lévén hozzá, mind fontosb szolgálattal kedveskedtünk mi palatinus urannak, mint sem az Csáki urak, miért kelene hát ő kegmének magától posteritásától minket idegeníteni s mind az mi igazságunkat meghomályosítani, kinek kiszolgáltatására ugyan köteles is ő kegme, annyi részében, az mennyiben mi is magyarországi úrnak is tartjuk magunkat, holott valahol ő kegme az mi igazságunkat kezdi sértegetni, magát, utána valóként is bontogatván, valljon az idegen nemzetnek is nem bocsátja-e ő kegme ítéletiben magát, jövődöre is hagy-

hat-e maga nemzete között jó hírt, nevet, posteritásának is ígérhet-e más állapotot annál, az mint ő kegye másokéval cselekedett, avagy hazája is mit köszönhet meg ő kegyének, ha annak szabadságát, törvényét nem igyekezi úgy folyásában bocsátani s azt kiszolgáltatni, az mint kellene és kívántatnék summus justitiariustól, nem kellene ő kegyének arra nézni az tisztben praedecessori közül ki mint viselte magát, hanem hazájának szabadságát (ki már bizony igen meg kezdett szállani) hozná jobb állapotra, agonizáló voltából emelné ki s hadna olyan jó hírt, nevet magának, gyermekinek tekintetet. Úgy vagy, bizony szép dolog embernek ura előtt való kedvessége, nagy bátorság tárházának teli volta, dicsekedésre méltó sok jó akaróinak száma, messze kiterjesztő s nagy dolgokat felvizsgáló elméjével híres lenni, gyermekinek is felszeraldó virágzó idejével magát gyönyörködtetni s nagy rakott várait szemlélni, az becsület tetejének halmán ülni, hatalmasságát rettegni, de mind ezeknél rövideden kimondván, nagyobb jó, üdvösségesebb is hazájának, nemzetének szereteti, annak szabadságának igazán való oltalmazása és kiszolgáltatása, kiről az pogány poéta is azt mondja: *dulce est pro patria mori*; hát mi is keresztének, kik üdvösségünket is az igazságnak követése és hazánk nemzetünk szabadságának oltalmazása által is várhatjuk, kövessük azt az miért miben üdvösségünk, jó hírünk, nevünk és minden jónk be vagyon foglalva. Segíthetnénk is ebben egymásnak, mi az hatalmas császár fényes tekinteti előtt, ő kegye az felges római császár előtt, magunk között egyesek lévén, tökéletesen confidentiát viselvén egymáshoz, ennek az szegény marokni megmaradott magyar nemzetnek, hazánknak megmaradásában oly őrállók lehetnénk, mint régenten Rómában az toronbeli mesterséggel felépített feladó, ki mindjárt csendített, mihentest valamely ország Róma veszedelmére ingyen csak tanácskozott is, magunknak is pedig úgy ígérhetünk securitást, ez dologban hasznos fáradozást, ha egyesek leszünk, mert noha mi is recognoscáljuk, volna szükségünk az ő kegyével való egységre, de ha római császárnak ő felgének szerencséjének mostani meghanyatlott állapotjára tekintünk, bizony úgy vizsgáljuk, ő kegyének az mivelünk való egységre nagyobb szüksége volna, holott ha az az ő felge szerencséje mégis tovább fogna hanyatlani, semmi idegen nemzetben bizodalmit nem vethetné, hatalmas császár portájára nem mehetne, mert annak mindenkor ellene tusakodott, ha német közé menne ő kegye, mit adtak azért Forgách Zsigmond uramnak, Bocskay idejében Turzó Györgynek, egyéb magyar uraknak, ez elmúlt nem régi időben magának ő kegyének Pálffy István uramnak, Bosnyák uramnak s többeknek; magunk országában is ha az

lengyel nem adja úgy meg az magyarnak böcsületit, mint illenék, ott benn mit nem fogna cselekedni, példát sem találunk reá, hogy valamely magyarnak exul állapotjában Lengyelországban nagy tekinteti lött volna; mivelünk is ha ő kegye egyes nem léssen, nem bízhatik hozzánk, e converso mi is, mind ily állapot ha követne, kitől, hiszem az úristent, meg fog oltalmazni, mivel mi bizony soha az fényes portától el nem akarunk szakadni, el akarnám azt magunktól távoztatni, kik előttünk való fejedelmek közül az miatt vesztenek; Báthori Sigmund és im nem régen szegény Báthori Gábor, ki talám most is élne, ha az másokhoz való bizodalomért farban nem rügyja vala, magam pedig anno 1611. 8. Maji szemben lévén Báthori Zsigmonddal Prágában, tudom, mit mond vala szegény, kiesvén az köny szeméből; mindazáltal azt is meg akarjuk adni, az mivel az keresztyén királyoknak és az egész keresztyénségnek, legfeljebb az mi édes hazánknak nemzetünknek tartozunk, azt is felérjük elménkkel, hogy mind az mi gonosz akaróink s mind az ő kegmée úgy ütik le fejeiket, ha köztünk egyesség lehet (de nem színes és csalárd külső) hanem tökéletes igaz és szüdből való, mert olyanra, az minemű eddig volt, bizony semmi szükségünk, sem kívánságunk, annál inkább akaratunk nincsen; hazánknak is úgy szolgálhatnánk hasznosabban, ha egyikünk az másiknak hátához vethetné hátát, mivel mi is az úristennek szent áldomásából már nemcsak megpihesedtünk, hanem ugyan tollasodni kezdtünk, mely jó isten fejedelemségünknek kezdetitől fogva egynehány jegyekkel megmutatta, hogy állapotunkat nem az vak szerencse adta, hanem az ő nagy irgalmasságából szegény hazánknak, nemzetünknek ilyen utólsó veszedelmére fordúlt állapotjának idejében ő rendelte volt elvennünk, hogy szolgálathasson velünk józanon és istenesen, mert ha meggondolnák az emberek csak az egy esztendőnek forgása alatt nilván, titkon hol egy s hol más practikával mint igyekeztek rajta, megejthessenek, úgy tartották, mintha már kezekben akadtunk volna és majd mintha lehetlenségnek ítélték, hogy abból kimenekedhessünk, az úristen csodálatosan nagy örömmel kiszabadított s azoknak minden ártalmas practikájokat megsúfolta, meg akarván mutatni az ő isteni elbéli rendelését s akaratját és ottan csak ez rajtunk mutatott isteni gondviselés által is, nem kellene-e palatinus urannak az mi velünk való egyességnek örülni és azt két kézzel kapni; el is hittük, bizony ezután is ő szent felge mindalig meg fog örzeni, ótalmazni, valamig az ő nagy nevének dicséretire, szegény hazánknak nemzetünknek jóvára, megmaradására, lelkünk üdvösségére látja lenni, mindennapi kedves áldozatul is szeme előtt forogván az szent úristennek az ő tisz-

teletéhez való buzgóságunk, annak oltalmazása mellett való készségünk, hazánk, nemzetünk szabadsága s megmaradására való igyekezetünk, kit ha mi helyben állathatnánk az isten tisztességének securitást szerezhetnénk, ma (híjük az úristent bizonyosságul) életünk letételével felváltanánk; ez írásunkban hogy ennyére ¹⁾ pennánk, majd ugyan hírünk nélkül esik, de ne csudálja Kegd, mert az kinek min szíve fájni szokott, azt kevés szókkal ki nem szokta jelenthetni, könnyebbülni is szokott embernek búsulása, mikor azt az emberek eleiben terjesztheti; ő kegyelme is így gondolkodván, ne feledkezzék együtt szánakozni szegény hazánknak, nemzetünknek az egyenetlenségből származandó nyavalyáján, igyekezzék együtt velünk azt oltani, kire az úristen segítse ő kegmét: tudjuk, Kegd eddig bizonyosan értheti császár ő felge követének jövőjét, kit mivel itt mi tovább nem késleltethetünk, csak míg az akarja, illendő Kegdnek sietni föl palatinus uramhoz, hadd értse meg ő kegme, melyben bántódtunk mi meg ő kegmétől, mi is arra való választételét vehessük el ő kegmének, ne kellessék az ő felge követe előtt is azokat úgy előszámálnunk, az mint Kegmednek jelentettük, ne is késsék palatinus uram is magát mind egy s mind más dologról declarálni, mert mivel mi az szegény megholt fejedelem idejebeli példákából sokat tanúltunk, az temporizálást egyáltalában nem akarjuk követni, mert míg üdönk vagyon alkolmatosságunk az magunkra való gondviselésre, azt édes Kéri uram mi el nem akarjuk mulatni. Mi ő felge után palatinus uramtól csak igazságot kívánunk, gonosz ellenünk practicalók ellen haladék nélkül való satisfactiót, mint Praepostvári gonosz akarónkat hogy ő kegme ne tueálja, promoveálja, gerjeszse, patrocínáljon és feljebb ne becsülje, azokat ő kegme se titkon, se nyilván ne tanácsolja, biztassa; erdéli fejedelemnek ő kegme minket ismerjen lenni (kinek igazgatására és gondviselésére, istennek hála, vagyon elménk, tehetségünk) becsületünket, kit nem ő kegme ruházott reánk, ne sértegesse, alattunk való híveinknek az mi becsületünknek megbántódásával ne írogasson, izengessen, illetlen beszélgetésével ő kegme ne fenyegetsen, mert uram, ha necessitas caret lege, bizony ilyen dologban hamarébb nagyobb dologra vihethi ember magát. Ezeket nem azért íránk ily bőven, hogy Kegmednek itt velünk lőtt beszéde eszébe nem jutna, hanem csak vele jobban akaránk serkenteni hazája s nemzete igaz szeretetire.

(Egykorú másolat az orsz. Itárban: Fasc. 39. Nro. 27).

¹⁾ Egy szónak üres hely hagyva.

XI.

1632. máj. 1—10.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgius Rákóczy dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregyi et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem primum mensis Maÿ anni domini millesimi sexcentissimi tricesimi secundi, in civitate nostra Alba-Julia, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, benigne approbare ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis Albae Juliae ad diem primum Maÿ, anni 1632. indictis, celebratis conclusi.

Megtapasztalhatóképpen vesszük eszünkben kegyelmes urunk az Nagyságod reánk való kegyes atyai gondviselését; holott Nagyságod minden szorgalmatos indúlatoktól viseltetvén, ekkédiglen szegény hazánkat sok felháborodott állapotban csendesen és békességesen gubernálta és ezután is akarja gubernálni. Mi is Nagyságodnak ilyen nagy gondviseléséért és szegény hazánkhoz, nemzetünkhöz való szorgalmatosságáért örökké való hálaadással és szolgálattal tartozunk.

Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek, hogy Nagyságod ennekutána is azon atyai kegyelmes gondviselését minden külső és belső dolgainkban sine intermissione continuálja; kire az úristen Nagyságodnak erőt s egészéget szolgáltatván, mi is teljes életünkben szolgálhassuk meg Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus primus.

Az latrok persecutiójának modalitása végeztetik.

Mivel kegyelmes urunk ez országban a latrok igen megszaporodtanak, végeztük egész országúl, három nemzetül, hogy

az viceispánok mellé minden vármegyékben és székekben egy-egy authoritativus embert rendeljenek és az maga mellé elegendő nemes embert végyen, ha kívántatik, falukat is, s az hol az latroknak gyülekezetekeket értik, azokra az helyekre ki-
menjenek, nem obstálván akármely főúri és nemes renden való ember jószága. Az honnat penig megindítják és más vármegyékben avagy székekben találának menni, ott is szabadon persequálhassák, mindaddig, az míg comprehendáltatnak. Az székelységen a vicetisztek tartozzanak két avagy háromszáz embert is melléjek felvenni és mind az székelységen s mind az vármegyéken az kiket az tisztek fel akarnak venni, tartozzanak sub poena quingentorum florenorum felkelni. Hasonlóképpen az szász uraink s atyánkíai is, ha kívántatik, adjanak elegendő gyalogot melléje; ha mely faluban megbizonyosodik, hogy az latrokbán mentenek volna, hittel is megtudván, az bírót harmad magával meg kell büntetni. Az latornak is feleségét gyermekét meg kell fogni és büntetni. Az mely falusi bírák és kenézek az latrokat falujokban hagyják járni s meg nem fogják, avagy haragnak félen verésére fel nem kelnek, az olyan falusi bíró és kenéz harmadmagával nyársoltassék fel, és az falu is kétszáz forinton convincáltassék.

Articulus secundus.

Az kapu szám után való adónak administrálása végeztetik.

Látván kegyelmes urunk és szemünk előtt viselvén szegénységinknek mostani nagy ínségben való létét az búzátlanság miatt, annyira, hogy tudja csak az Isten, mint tengetik-lengetik magokat; ellenben ismét vesszük eszünkben Nagyságodnak is sok külömb-külömbféle erogatióira való expensáit; hogy azért az mennyire elérkezhetünk, Nagyságodnak is meg ne fogyatkozzunk, ígírünk ez esztendőbéli két adózásra kaputúl húsz forintot, felét ad festum Assumptionis Beatae Mariae Virginis, felét viszont ad festum Conversionis Beati Pauli Apostoli anno sequenti adfuturum az Nagyságod tárházában beszolgáltatni. Az szász uraink és atyánkíai is az székelységgel egyetemben, kiknek a vármegyében jószágok vagyon, egy tereh viselésre ígírik magokat. Az Lugos és Jenő építésére ígírünk kaputól egy forintot az partiumokon kívül, mivel ő kegyelmek anélkül is praestálják az gratuitus labort. Nagyságodnak könyörgünk, légyen contentus véle. Annak is perceptiójára rendeljen oly embert Nagyságod, hogy más ususra ne convertáltassék.

Articulus tertius.

Hogy az mely számadó szolgálk ratiójokat el nem igazították, eligazítsák, végeztetik.

Kegyelmes urunk, az mely számadó szolgálk ratiójokat el nem igazították, az elmúlt 1631. esztendőbéli articulus szerint tartozzanak ratiójokat eligazítani és számot adni, csak-hogy az kik nem contumacia ducti, hanem egyéb okok miatt praepediáltattanak s rationabilis excusatiójok vagyon, végeztük, hogy Nagyságod is azoknak bizonyos terminust praetigáljon, replicatiókra kibocsássa, és ha kik adóssá maradnak, azoknak is egy bizonyos terminust hagyjon, addig pedig se személyekben, se marhájokban és jószágokban meg ne bántódjanak. Az kik pedig ratiójokat igazíthatják, azoknak hogy extractusokat subscribálni és kiadatni ígiri Nagyságod, meg-szolgáljuk Nagyságodnak.

Articulus quartus.

Hogy az viceispánok és szolgálbírák az adószedéskor semmi illetlen dolgot ne cselekedjenek, végeztetik.

Az mely viceispánok vagy szolgálbírák az adószedéskor ha valakiken valami illetlen dolgokat cselekesznek, comperta rei veritate, kétszáz forinton convincáltassanak.

Articulus quintus.

Az áros embereknek árújokról az elmúlt 1631. esztendőbéli articulus observáltassék, végeztetik.

Az kereskedő és áros embereknek árújokról kegyelmes urunk observáltassék inviolabiliter ez elmúlt 1631. esztendőbéli articulus, és ha mely város bírái inspectiója alatt az ellen cselekednének, comperta rei veritate, az város bírát citáltassa director uram és ugyanazon articulusban specificált poeúan convincáltassanak. Az partiumban pedig nem az város bírái, hanem az viceispánok és az director légyen az inspector.

Articulus sextus.

Hogy az mely tisztviselők az legitimum mandatumoknak executiójára ki nem mennek, juxta contenta decreti megbüntetődjenek, végeztetik.

Az mely tisztviselők avagy ispánok az legitimum mandatumnak executiójára ki nem mennek, eo facto Nagyságod director által evocáltatván, büntetődjenek iuxta contenta decreti.

Articulus septimus.

Hogy az mely úrnak és főembernek az császár birodalmában örökös lakások vagyon és ide bé jószágokat bírnak, reversalist adjanak, végeztetik.

Az mely úrnak és fő embernek az császár birodalmában örökös lakások vagyon, ez elmúlt esztendőbeli articulusunk szerint reversalisokat meg nem adták, ex super abundantia az Nagyságod kegyelmességéből is determináljuk, hogy ad festum beati Jacobi Apostoli proxime affuturum adják meg reversalisokat. az mint Nagyságod kívánni fogja tőlök. Alioquin procedálhasson Nagyságod azon esztendőbeli erről nevezett articulusunk szerint. Az kik pedig ide bé várakat, jószágokat bírnak, ide bé való zálogos nemes ember tisztviselőket tartsanak azokban és dirigáltassák jószágokat. Azok is Nagyságodnak hitesek légyenek.

Articulus octavus.

Hogy az görögök ez országban in solitis viis az régi mód szerint béjöhessenek, végeztetik.

Hogy az görögök az régi mód szerint ez országban in solitis viis béjöhessenek és mindenütt ez országban lévő sokadalmakban járhassanak, és adhassák marhájokat, végeztük és concludáltuk; azokra való provisioja Nagyságodnak legyen az Nagyságod kegyelmessége.

Articulus nonus.

Hogy az cancellarián az levelek taxájában az régi jó usus observáltassék, végeztetik.

Hogy ezután mind az maior és minor cancellarián az leveleknek taxájában az régi jó usus observáltassék, concludáltuk, juxta contenta generalis decreti.

Articulus decimus.

Hogy az jobbágyoknak reductiójokban az 1623. esztendőbeli articulus observáltassék, végeztetik.

Végeztük azt is, hogy az jobbágyoknak is reductiójokban, az nőtelen legényeknek is hasonlóképpen, observáltassék az 1623. esztendőbeli articulus.

Articulus undecimus.

Hogy az paraszt emberek fegyvert ne hordozzanak, végeztetik.

Látjuk azt is országúl, hogy az parasztság igen megfegyveresedett: concludáltuk azért egész országúl, három nem-

zetül, hogy minden úri, fő és nemes renden valók mindennemű jobbágyoktól puskájokat, szablyájokat, láncsájokat, tegzeket elszedjék; ha kik peniglen el nem szednék, az viceispánok tartozzanak elvenni tőlök. Ezután penig az paraszt embereknek és oláhoknak semminemű fegyvert szabad ne legyen hordozni, az drábantokon, szabadosokon és vadászokon kívül. Az pásztorok is viselhessenek képet. Az városbéli míves és kereskedő embereket mindazonáltal excipiálván ebből.

Articulus duodecimus.

Hogy az éjjeli és nappali őrizés minden helyeken observáltassék, végeztetik.

Noha az vármegyéken és egyéb helyeken is az éjjeli és nappali őrizés meghirdettetett: végeztük azért újban, hogy inviolabiliter minden helyeken observáltassék, az egyházi nemesek is ebből nem vonogtván magokat. Az mely falu penig vagy egyházi nemes ebből vonogatná magokat, comperta rei veritate, az tisztek tizenkét forintot exequálhassanak mox et de facto rajta, toties quoties peccálnak.

Articulus decimus tertius.

Hogy az mely úri, fő és nemes renden valók úton járásokban illetlen dolgok cselekesznek, citáltassanak.

Végeztük azt is, hogy az mely úri, fő és nemes renden valók úton járnak és az szegénységen vármegyéken in genere valami potentiát avagy egyéb illetlen dolgot cselekesznek, avagy cselekedtenek, tam de praesenti quam praeteritis et futuris citáltassanak ad generalem diaetam, és ott decidáltassék dolgok.

Articulus decimus quartus.

Hogy az szamos-újvári jószág az vármegye egységétül el nem vonatik.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod az szamosújvári jószágát az vármegye egységétül el nem vonszá, Nagyságodnak megszolgáljuk. Viceispán uraim is mindazáltal cselekedjenek módjával és illendőképpen.

Articulus decimus quintus.

Hogy az nova donatiók adásában az régi szent királyok decretomi observáltassanak.

Az nova donatióknak adásában concludáltuk, hogy az régi szent királyok decretomi és arrúl egynehány renden végeztett articulusink observáltassanak.

Articulus decimus sextus.

Hogy az váradi sessionatus nemes emberek és az város között való differentiáról urunk ö nagysága deliberatiója maradjon meg.

Kegyelmes urunk, az váradi városban lakó sessionatus nemes emberek és az város között való differentiáról végeztük, hogy az Nagyságod arról való deliberatiója és decretuma maradjon meg in negotio liberi quaestus.

Articulus decimus septimus.

Az váradi városban levő sáros utcáknak megcsinálásáról.

Ugyan az váradi városban lévő sáros utcáknak s útnak két részét, végeztük, hogy az városi bírák csinálják meg, mivelhogy az vásárvámot ők vészik fel; harmadrészét az nemesség és vitézlő rend vegye fel és csinálja meg.

Articulus decimus octavus.

Hogy az Bihar vármegyében lévő hajdúság törvények dolgából az vármegyéhez tartsa magát.

Bihar vármegyében lévő hajdúságnak is sok insolentiajokról és contumaciájokról hogy Nagyságod egy erős constitutiót írasson, igen méltónak ítéljük lenni. Az törvények dolgából is hogy az vármegyéhez tartsák magokat, az idvözült urunknak idejébéli constitutio szerint végeztük és concludáltuk.

Articulus decimus nonus.

Hogy az Szörín vármegyebélieknek Káránsebesbe ment jobbágyokat kiadják.

Kegyelmes urunk, hogy az Szörín vármegyebéli atyánkfiaiinak ezelőtt hat esztendővel Káránsebesbe ment jobbágyokat restituáltatni ígiri, Nagyságodnak megcsináljuk. És ezután jobbágyokat ne merészeljék befogadni az 1619. esztendőbéli articulusban megirt poena alatt.

Articulus vigesimus.

Hogy ugyanaz Szörín vármegyebélieket a belligeratione urunk ö nagysága immunissá tétszi.

Ugyanaz Szörín vármegyebéli atyánkfiai könyörgésekre hogy kegyelmes urunk, hogy őket a belligeratione immunissá tétszi, ea conditione, hogy Káránsebest az belső várral együtt építsék, Nagyságodnak megcsináljuk.

Articulus vigesimus primus.

Hogy Huzna vidéke Szaránd vármegyéhez incorporáltassék, végeztetik.

Hogy Huzna vidéke Szaránd vármegyéhez incorporáltassék az előbbeni végeztések szerint, végeztük és concludáltuk. Ha peniglen nem akarnák cselekedni, az ispánok kényszerítsék az hozzájuk való tartásra.

Articulus vigesimus secundus.

Hogy Hunyad vármegyében Jófő vidékin lévő puszta helyekre senki jobbágyát bé ne fogadják.

Hogy Hunyad vármegyében Jófő vidékin lévő puszta helyekre hogy senki jobbágyát, az kinek ez országban ura vagyon, bé ne fogadják, ha penig ekkéig fogadták volna is, ki adják, ha nem akarnák adni, az ispánok tisztek vesztése alatt reájok menjenek és exequálják, végeztük.

Articulus vigesimus tertius.

Hogy az várasokban nobilitáltatott nemesek felől az 1614. esztendőbéli articulus observáltassék.

Mivelhogy az várasokban sokan akarják magokat nobilitáltatni és eximáltatni: végeztük, hogy erről observáltassék az 1614. esztendőbéli medgyesi articulus.

Articulus vigesimus quartus.

Az váradi és debreczeni szürmívesek felől.

Hogy az váradi és debreczeni szürmívesek is az szürt szabadon vehessék és az országból kivihessék, végeztük, az fiscustúl vévén meg az szürt, nem másoktól.

Articulus vigesimus quintus.

Hogy az praedicátori rendek mikor szántó földet perelnek az ecclesiához, az 1620. és 1624. esztendőbéli articulusok observáltassanak.

Kegyelmes urunk, az praedicáló rendek mikor valami szántó földet vagy szénarétet perelnek az ecclesiához, végeztük, hogy observáltassék ebből is az 1620. és 1624. esztendőben arról emanáltatott articulusunk.

Articulus vigesimus sextus.

Hogy az székely terminusok is szokott idejéig celebráltassanak.

Tempore termini, hogy az székely terminusokat is szokott idejéig ígéri celebráltatni, Nagyságodnak megszolgáljuk.

Articulus vigesimus septimus.

Hogy az kik urunk ő nagysága salus conductusával abutálnak, érdemek szerint megbünteti ő nagysága.

Kegyelmes urunk, az kik az Nagyságod salus conductusával abutálnak, hogy megbizonyosodván Nagyságod érdemek szerint megbünteti, Nagyságodnak megszolgáljuk.

Articulus vigesimus octavus.

Hogy az székelységen senki nemes ember jobbágytúl örökséget ne végyen, sub poena 500 florenorum.

Mivel kegyelmes urunk az székelységen némely szegény nemes ember jobbágytúl némelyek házokat, örökségeket, az nemes embereknek praerogativájok ellen megvészik: végeztük, hogy ezután sub poena quingentorum florenorum senki jobbágytúl örökséget s földet ne merészellen venni.

Articulus vigesimus nonus.

Hogy az mely sóhordók, az kik az váradgyai hídon által nem mennek, vámot azoktúl ne exigáljanak.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod kegyelmességéből az váradgyai hídon az kik által nem mennek, főképpen az sóhordók, azoktúl hogy vámot nem exigáltat Nagyságod, megszolgáljuk Nagyságodnak.

Articulus tricesimus.

Az harminczadlás dolga végeztetik.

Az harminczadlás dolgából mivelhogy eddig sok alkalmatlanságok estek, végeztük, hogy az ki saját maga majorságából viszen valamit, avagy küld ki országunkból, nem concabiálván vagy colludálván mással, arról ne adjon harminczadot; csakhogy minden úri, fő és nemes ember fide mediante adjon testimoniumot rólla, mennyi és micsoda marha saját igaz majorságabéli. Ha penig ebben valami fraus comperiáltatnék, amittálja azt is eo facto, az mit csalárdúl elvitt és egyéb kereskedésre vitt marháját is; magát penig, az ki ebben találtatik, az director evocálja és in fidefragio convincáltassék. Ha penig itt valaki marháját eladná, úgy végezvén arval, az kinek adta, hogy az maga neve alatt hajtassa ki, úgy is azon poenája légyer.

Articulus tricesimus primus.

Hogy az fejérvári nemések az vármegye első szék napján producálják nemességekről való leveleket.

Az fejérvári nemések kegyelmes urunk mivel magok kívánták és az Nagyságod kegyelmessége is accedált, producálják nemességekről való leveleket fejérvármegyei első szék napján és ott igazodják törvény szerint el dolgok, tovább semmi szín alatt nem halasztván.

Az taxás városoknak contributiója:

Kolosvár adjon flor.	2000
Fejérvár adjon fl.	200
Bánfi-Hunyad fl.	200
Udvarhely adjon flor.	200
Kézdi-Vásárhely adjon fl.	200
Sepsi-Szent-György adjon fl.	100
Illyefalva adjon fl.	100
Egeres adjon flor.	80
Nagy-Almás adjon fl.	40
Várad adjon flor.	1700

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae, ditioni nostrae annexarum, benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula, in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia die decima mensis Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo secundo.

Fejérváratt nyomtatta Lignicei Efmuzdt Jakab, fejedelem urunk könyvnyomtató és compactora. Anno 1632.

Két nyomtatott példánya, pecsét és aláírás nélkül az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diact. Trans. III. köt. és a Dónáth-gyűjteményben).

XII.

1632. máj. 28.—jú. 11.

Sennyey korlátnok főkövetsége.

a)

1632. jú. 6.

Rákóczy végválasza.

Resolutio illustrissimiet celsissimi principis Transilvaniae domini nostri clementissimi ad puncta legationis nomine Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis, per illustrissimum et reverendissimum dominum episcopum Jauriensem, et regni Hungariae cancellarium exhibita.

Az minemű követséget követ uram ő kegyelme római császár ő felsége nevel mind szóval megmondott, mind penig írás által beadott, azt ő nagysága az mi kegyelmes urunk minden részeiben bőségesen megértvén, ő kegyelmitől böcsülettel való közszöntésit, kedvesen és szeretettel vötte; és ő felségének minden időbeli jóakarattal való szolgálatját ajánlván, követ urunknak is kedveskedő fejedelmi indulatját ígéri; és azokra az megmondott és beadott punctumokra, renddel ez alatt megírt mód szerint akarta is magát resolválni.

Mindeneknek előtte azért nagy jó kedvvel érti ő nagysága ő felségének az magyar nemzethez ilyen atyai kegyelmességit és szeretetit, melytől viseltetvén, megmaradásán és csendes békességének megtartásán kegyelmesen igyekezik. Mely császári és királyi kegyes indulatja ő felségének, hogy minden időben megmaradjon nemzetünknek javával és hasznával, ő felségének is örökké való dicsíretes emlékezetének megmaradásával, istenünket ő nagysága azon szíből kéri. Annak felette azt is ő nagysága az mi kegyelmes urunk igen kedvesen érti, hogy megemlékeztvén ő felsége az ő nagysága jó emlékeztető eleinek dicsíretes magok viseléséről és szolgálatjokról, melyket az ő felsége bódog emlékeztető eleihöz mutattak, nem akarta elmúlatni, hogy ő nagyságához is atyai szeretetit ne jelentse; ez okon és hogy az ő nagysága böcsületes követinek is ott feun lételekor ígéletben adta volt, hogy ő nagyságát bizonyos követe által megtaláltatja, főképen azoknak a dolgoknak is eligazíttásáért, melyek akkor mind az két részről fenmaradtak volt. És azért böcsütötte ő kegyelmit ilyen böcsületes állapotbéli főkövetit ő nagyságához. Mely ő felsége kegyelmességit ő nagysága igen nagy háladással veszi és az mint dicsíretes eleinek jó magavisélekről és mind az ő felsége nagy emlékeztető eleihez és nemzetekhez való igaz szolgálatokról és hűsége

gekről, mind ő felséginek is azokhoz mutatott kegyelmességekről megemlékezik. úgy előtte akarja minden időben ő felségéhez való igaz indulatját viselni, annál inkább, hogy érti ezen követségnek rendiből ő felséginek kegyelmes ígretit mind ő nagyságához, alatta valóihoz, és az közönséges békességnek tartásához is. Igírvén ő nagysága is az mi kegyelmes urunk azt, hogy azmint eddig is minden alkalmatosságokban ő felségéhez és az közönséges békességnek őrzésihez igaz indulatját mutatta, ezután is az maga részéről semmit abban hátra nem akar hadni, oly reménségben és bizodalomban is lévén az mi kegyelmes urunk, hogy az mostani megbántódásában ő felségétől nemcsak hamar időn való satisfactiója leszen, hanem még jövődöbeli nyugodalmas megmaradásáról és csendesen, békeségesen birodalmára is oly securitást mutat ő felsége, hogy nemcsak magától nem bántódik, sértettetik és háboríttatik meg, de még az ő felsége alatta valóknak is akármi nevezendő szím alatt való igyekezetektől szentül fog nyughatni, úgy hogy mind jó akarattal való szolgálatjának, mind penig nemzete csendességinek állandó megtartásához való indulatjának jeleit ő felsége mindenkor megtapasztalhasssa; elhívén azt, hogy ő felsége is azon császári és királyi kegyelmességét fogja ez dologból ő nagyságához mutatni.

Az mi illeti azért elsőben, hogy ő felsége bizonyos okoktól viseltetvén, az bódog emlékezetű felséges Bethlen Gábor özvegyét akarja protegálni, az bölcs ítleitín és kegyelmes akaratján állhat; mindazáltal, mivel igaz és méltó okait ő nagysága az mi kegyelmes urunk praetensiójának immár ezelőtt böcsületes követei által, ő felséginek eleiben adta, most is annál egyebet nem tud mit mondani az mi kegyelmes urunk.

Prépostvári Sigmond uram dolgát a mi nézi, egyebet ő nagysága az mi kegyelmes urunk ezelőtt is semmit az közönséges igazságnál abból nem kívánt és most is nem kíván, csak ő felsége kegyelmes ígreti szerint való satisfactióját méltóztassa úgy maturálni, ismerhesse mennél hamarébb meg ő nagysága is ő felséginek arra való kegyelmes indulatját valóságosan lenni, holott annak hosszú időre való haladása mind káros, mind pedig igen sok okokra nézve alkmatlan is; hogy pedig ő nagysága bizonyos és igen méltó tekintetekből erdélyi birodalmába levő és az országnak közönséges törvénye szerint prononciáltatott sententiával elfoglaltatott jószágit nem remittálhatja: abból ő felségétől bocsánatot vár, elhívén, hogy ő felsége is kegyelmes és bölcs ítleitiben vevén a dolognak mivoltát, idegen ítleitvel ő nagyságához ebből nem leszen.

Az mi illeti némelyeknek praetensiójokat, a kik könnyör-
gések által találták meg ő felségit, hogy innét való fiak lévén,

szidéltek
szom
maga

mivel ő felsége szolgálatjában adták magokat, jószágokban infestáltatnának, kik legyenek azok, ő nagysága nem tudhatja, holott nem emlékezik arra, hogy csak azért azokért senki infestáltatott volna. hanem találkozáván némelyeknek az országfiai közül oly illetlen magaviselek és cselekedetek, az melyek omni jure büntetést érdemlettek, és az országnak is közönséges végezési interveniálván, ha miben annak praescriptuma szerint procedált ő nagysága. méltán senki vétkül nem tulajdoníthatja; bizonyos lévén ő felsége abban, hogy valami az közönséges végezéseknek rendi, ő nagysága ebből is azt igyekezi követni. De az minthogy sem ő felsége, sem akármily fejedelem, mind maga méltóságának és böcsületinek, mind pedig országának közönséges végezésinek módja szerint való igaz cselekedetiért méltán ítéletet nem érdemel; úgy ő nagyságának is semmi illetlen cselekedet ezért nem tulajdoníthatatik; csak viseljék azért magokat azok úgy, az mint illik és illetlen módokat az közönséges békességnek megbántódásával ne kövessenek, nem lészen háborgatások senkitől.

Az svécziai királynak instantiája felől ő nagysága ő felségit azelőtt voltaképpen tudósította, ezután is efféle dolgokból ahoz alkalmaztatja magát valamit az közönséges végezések kívánnak; ő felsége az svécziai király kiket talált meg, az maga jó ítéletin állott. kinek követinek útját ő nagysága meg nem tartóztathatta, holott a kihez ment, módja nem volt abban, hogy oda menő útjában akadályt tegyen; az mint ezt maga is követ uram jó ítéletivel általláthatja; ezután is mit kövessen az svécziai király, hiszi azt ő nagysága, hogy maga ítéletin, és hozzája tartozóknak tetszéseken, nem ő nagyságának, sem másoknak akarátján fog állani; az királyoknak azért szívek az istennek keziben lévén, azokat ő igazgatja; mely dolgoból egyebet ő nagysága nem kíván, hanem kéri azon szüntelen ő szent felségit, ennyi sok romlások, pusztulások és keresztyén vérontások után adjon oly egyességet az keresztyén fejedelmeknek szívekben, mely által immár ezek az nehéz háborúságok lecsendesedvén, az ő nevének dícsireti és az nyomorúlt kösségnek békesége állhasson helyre; melyben császár urunk ő felsége, úgymint az keresztyénségnek feje első eszköz lévén, ezért mind Isten előtt bőséges érdeműt, mind az keresztyén világ előtt méltó dícséretet érdemelhessen.

Ez lévén az követ uram ő kegyelme követséginek derekas punctumira való resolutiója, az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának; az mely ehhez az követséghez való particulariákat ő kegyelme azután beadott, azokra is ő nagysága akarván magát resolválni: rendszerint ekképen declarálja akarátját.

Es elsőben, a mely commertiomokat az kassai camera

Kassa,
has. ...
...

prohibeált volt az elmúlt napokban, melyről ő nagysága meg is találta volt ő felségét, hogy kegyelmesen arról méltóztatott ő felsége parancsolni, avval ő nagysága contentus, holott mind az országoknak commerciuma, mind pedig az közönséges búkességnek módja azt kívánta.

Az károlyi tractában micsoda rendelés lött volt az váradi püspökségnek állapotjáról; mivel ő nagysága azokban az dolgokban nem annyira tudós, informáltatva felőle, mi állapotban maradt azoltától fogva az a dolog, valami a közönséges igazság, azt akarja követni.

Csáki István uram minemű dolog felől könyörgött császárnak ő felségének; azt is, a mi kegyelmes urunk ő nagysága követ uramnak beadott írásából megértette, melyből ő felségének ezt is declarálja, hogy Csáki uramhoz eleitől fogva minden kegyelmességgel és jó akarattal viseltetett, de micsoda okból cselekedte, hogy azt megvetvén, nyughatatlan elméjének indulatit akarta követni, és ő nagysága ellen gyűlöses és nyilvánvaló ellenséges igyekezeteket viselt, maga tudhatja. Holott azért országának igaz törvénye szerint procedált ellene ő nagysága, a mint az legitima sententiából világosan kitetszik, hogy ebből követ uramnak kívánsága szerint nem cselekedhetik: elhitte, semmi idegenséget ő kegyelme ő nagysága ellen nem veszen, holott igen méltó és helyes okok állnak ebből ő nagyságának előtte; és most is Csáki István uram azon gyűlölséges és ártalmas indulatit követni meg nem szűnik.

Csáki László uram maga is böcsületes szolgálai által requirálván ő nagyságát, illendőképen resolválta magát ő nagysága ő kegyelmének, melylyel hiszi, hogy contentus is leszen.

Hogy valakik ő nagyságához tartozók közül Kassán innet vagy túl az postákra felülvén, nem is intimálják az tisztviselőknak meneteleket, hírivel az ő nagyságának, sem akaratjából eddig nem esett; holott emberinek meneteleket, mind kassai generális uramnak, mind egyebeknek, a kiknek illet, ő nagysága eddig hírré tette; ha azért valami történetből egyszer efféle dolog esett híre nélkül ő nagyságának, vétkül azt méltán senki nem tulajdoníthatja.

Sessel Márton nevű szomolnoki bányász embervel mine-mű ezüstöt arestált volt Thurzó Kristófné asszonyom, mivel császár ő felségét arról egynehány úttal megtalálta, ő nagysága érti micsoda informatiót adott követ uramnak ő kegyelmének az megnevezett asszony felőle; mely mivel igen helytelennek látszik ő nagyságának, holott az bódog emlékezetű fejedelemnek adósságát forgatja, mely soha nem volt és probabilius documentis meg nem bizonyíthatja ő kegyelme, hogy adós lött volna ő kegyelmének, az mint mellette levő belső ta-

nácsi arra igen jól emlékeznek, mivel ha szóval mint olyan méltóságos fejedelem valaki törekedésire valami kegyelmességit ígérte is valakinek, azzal adóssá magát nem tötte senkinek, melyről itéletet tehet akárki is, a ki az fejedelmeknek állapotjokat és szokásokat tudja. De ha az szegény fejedelem adós lött volna is valakinek (mely nem volt) az halálával elmúlt annyi résziből, mennyiből országát közönségesen nem illette, hanem az maga sajátjára szállott és az kik ha keresi, azokau kellene keresni, mivel Erdély nem haereditariuma volt ő felséginek, hanem mera et pura electio által keresett országa. Az pedig az ezüst Erdélyországának közönséges jövedelmiből való lévén, csodálja ő nagysága, mi okon írhatja azt informatióban Thurzóné asszonyom, hogy nem Erdélyből való volt, holott az nyilván constál mindeneknél, hogy innét való.

Mivelhogy azért azt a kegyelmességet senki nem kívánta ő kegyelmétől, hogy az szegény fejedelemnek lekit avval könnyebbítse, most is ő nagysága követ uram által méltán instál ő felsége előtt, és kéri azon ő felségit, hogy parancsoljon Thurzóné asszonyomnak megadása felől: ha mit Bellavárinak, vagy egyebeknek Sessel Márton abból administrált, quietantiái lévén róla, azt ő nagysága nem kívánja, hanem az mi hátra vagyon benne, erős reversalissának continentiája szerint méltán kívánhatja. Hogy penig informatiójában jelenti azt Thurzóné asszonyom, hogy ő nagysága contentálja inkább praetensióirúl: azt felelte, nagy méltatlanságnak látja lenni, és nem is itili méltónak, hogy arra feleletit is adja ő nagysága.

Ifjabbik gróf Bethlen István uram az mely jószágot Barkóczy Lászlótól elfoglalt, mivel semmi interessatiója ő nagyságának abban nincsen, informatiót kívánván ő kegyelmétől, úgy informáltatik, hogy ahoz az jószághoz ha valami igaz praetensióját nem ismerte volna lenni, hozzá sem nyúlt volna; de minthogy szép igazságát reménli hozzája lenni, ez okon cselekedte, a mit cselekedett és residentiája és szép jószága lévén magyarországi birodalomban ő kegyelminek, ha kinek mit vétett, az törvény ő kegyelmét is szintén úgy megbünteti, mint mást; Barkóczy László keresse suis modis és megfelel neki. Minthogy azért gróf uramnak resolutiója ez, ő nagysága is egyéb resolutiót erről nem adhat.

Melith Péter uram panaszolkodását Gyulaffi Sámuel uram az mi nézi, erről informáltatván ő nagysága, valami az közönséges igazság azt fogja követni, csak egy alkalmas időben találja meg Melith Péter uram felőle.

Fekete Péter más alkalmas időben ő nagyságát megtalálván, a mi illendő, azt fogja ő nagysága követ uram törekedésére is vele cselekedni.

Ezek után kassai generális uram nevével minémű punctumokat ő kegyelme követ uram beadott, azokat is ő nagysága az mi kegyelmes urunk rendszerint megértvén, az elsőre immár ezelőtt resolútióját adta, melylyel ítéli ő kegyelmit contentusnak lenni.

Az mi illeti ebbeli kívánságát ő kegyelminek hogy ő nagysága és Rákóczi Pál uram némely helyeket hajdú városokká ne csináljanak, se a Tiszán túl, se innét: ha mi efféle helyekre szabad szolgáló rendet szállított is eddég ő nagysága, az senkinek kárára és injuriájára nem lehetett, holott csak egy nemes ember is szabad azzal, ha jószágát szabadságban tartja. Ha kinek azok mit vétnek az országnak közönséges törvénye és szokása ellen, vagyon mindennek útja, mely szerint igazságában procedáljon, holott szabadságot arra hogy valakinek vétsenek, ő nagysága nem adott, sem adni egyiknek is közülök nem akar.

Az Bihar vármegyében levő hajdú városok, hogy császár ő felsége ditiójából az uraknak és nemeseknek sok jobbágyokat fogadják be, arról eddig ő nagysága semmit nem értet és senkitől nem is requiráltatott; ha mi efféle excessusok történnek, azért requiráltatván ő nagysága, azon igyekezik, hogy mindből az közönséges igazsághoz alkalmaztassa magát.

Az mi nézi, hogy ifjabbik gróf Bethlen István és Zólyomi Dávid uramék az uraknak és nemeseknek jószágokra szoktak küldeni, és jobbágyokat erőhatalommal elvitetni és magoknak jobbágyá esküdtetni, ebbeli panaszát generalis uramnak, erről is informatiót kívánván ő nagysága ő kegyelmektől, magát ez szerint resolválta gróf uram, hogy örömet akarná, ha kik oly megbántódott felek specificálták volna magokat, mert nem jut esziben, hogy afféle dolgokat sem maga cselekedett volna, sem gondviselőinek cselekedni engedett volna; hanem ha mi oly excessus találtatott híre nélkül lenni, csak érthesse azt, örömet igyekezi megorvosolni, más az, hogy afféle violentiákért ő kegyelmét is szinte úgy megbünteti a törvény mint másokat, melyből ő nagysága is ennél egyéb resolútiót adni nem tudhat.

Ugyanazon ifjabbik gróf Bethlen István uram az pór-ság állapotjáról ilyen informatiót teszen, hogy csak egy jobbágyot is azok közül erővel el nem vitetett, sőt az rab paraszt embereket is mind elbocsátotta három vagy négy kapitányokon kívül, kiket hogy megbüntessen, némely nemes uraim kérték, de ismét azoknak földesurok törekedvén mellettek életeknek megmarasztásáért, gondviselőitől úgy érti, hogy azok másfél száz forintot adtanak, az is bejövetele után lött. Hogy peniglen az póroknak lecsendeselése után valakik marhákat hajtottak

volna onnat az ő felsége ditióiból, abban nem tud semmit, de azelőtt minden rendek, katona, hajdú, urak, nemes emberek szolgálai eleget hajtottak, csak Szathmárra és Csengerbe is sokat és legkevesebb jutott az erdéli birodalomban levőknek azokban, nem tagadja maga is, hogy akkor valami keveset számára nem hajtottak volna, mikor in ferventi volt a dolog, de azután hogy lecsendesedtek, egy borjú-fiat sem hoztak, de ő kegyelme neve alatt az mint hallotta, elegen jártak az ő felsége ditióiban levők. valaki pedig megtalálta és marháját megismerte, ha mind nem is, de jobb részit megadatta ő kegyelme. Ecsed körül lévén pedig egynehány faluk, a kik háborúságnak idejibe az vár ótalmában szoktak megmaradni és most is ott maradtak meg, mivel minden marhájok oda lőtt volna, azok adtak jó akaratjokból valami marhákat ő kegyelminek az ótalméért. Melyek így lévén, követ uram maga megítilheti gróf uramnak méltó mentségít, Zólyomi Dávid uram pedig az ő kegyelme ellen tött panasz felől, mint informálja ő nagyságát más ehez adjungált írásból követ uram megértheti.

Végezetre, hogy generalis uram panaszolkodott azon, hogy az császár ő felsége végházaiból avagy ditióiból az ő felsége hütös szolgája elszökvén, az ő nagysága váraiban és birodalmában megyen, ezt is ő nagysága az mi kegyelmes urunk eddég nem értette, nem is requiráltatott efféléről, nem is ítéli oly dolognak lenni, hogy ezmiatt valami injuriája lehetett volna valakinek, mivel az fejedelmek között valami panaszra igen kicsin ok egy-két darabantnak szükése. Azonképen hogy ő felséginek hütös szolgáját nyakon kötötték és magokhoz esküdtették volna az ő nagyságához valók, ebben sem értett semmit. Mind az két dologról informatiót vevén azért ő nagysága tisztviselőitől, valami az jó szomszédsághoz illendő, mindenből azt igekezi követni. De ez dologról ő nagyságának lehetne inkább igen méltó panasza, hogy fizetett hütös szolgáit, kik fizetésivel elszöknek Kassára és egyéb helyekre, befogadják mindjárást. és az mikor generalis uramat az ő nagysága tisztviselői megtalálják, csak választ sem teszen ő kegyelme felőle; annak felette valakik innét belől is akár micsoda vétkesek, ki- szöknek, a kik publice ország előtt convincáltattak is, mindeneknek helyek vagyon az ő felsége végházaiban; csak legyen azért erről jó correspondencia egymás között és adják ki az ő felsége ditióiból is efféle szökött szolgákat, az ő nagysága részéről is nem lészen semmi difficultás effélékről.

Ezek lévén rendszerint ő nagyságának az mi kegyelmes urunknak az beadott punctumokra resolutiói: itéli azt ő nagysága, hogy mind császár ő felsége, mind pedig követ uram ő felségéhez való igaz indulatját ő nagyságának esziben veheti.

Melyet jó akarattal való jó szolgálatjával ő felségének minden időben ígírvén, követ uramnak is kedveskedő fejedelmi jóakaratját szeretettel ajánlja.

(Egykorú másolat a vörösvári levéltárban.)

b)

1632. jú l. 10.

Utolsó kihallgatás.

Isten áldásából már Ngos uram útra akarván indulni, örömet érteném Ngod nekem, jó akaró szolgájának mit fog parancsolni, minden dolgokban is kívánja az én kgl's uram előtt is szolgálatocskámat, kibem én ugyan gyönyörködném, noha reménségem az vala, az én kgl's uramhoz kedvesebb válaszszaal fordulhatok meg és Ngodnál tekinteti leszen az én kgl's uram törekedésének s híveinek jószágokat is restituálni fogja. Az munkácsi állapotot is úgy igazítja el, kivel az én kgl's uram is contentus lévén, annak az nyomorék fejedelemszonynak is nem kelletnék untalan keserves panaszát hallani: és talám az olyan reversalis adással nem kelletnék az én kgl's uram híveit bántani, az minemüttlátok, hogy Ngod tőlök kíván, kit ha az én kgl's uram részéről eddig elménkkel fel nem tudtunk érni, mi is tanúságot vehetünk, és az mit eddig elmúlattunk is, ezután módunk leszen benne; noha talán többen vannak ide be való szolgák az én kgl's uram birodalmából, mintsem innét, de az én kgl's uram azzal senkit nem akarván megbántani, békességgel szemlélte; mindazáltal mivel ezek privatumok, csak az én kgl's uram és Ngod között legyen állandó az szent békesség, mind semminek kell tartanunk az közönséges jóra nézve. Ezek után kívánom az úr istentől, Ngod felől hallhassak örvendetes híreket, és mikor látom, láthassam jó egészségben; szeretettel intvén Ngodot, az egyszer meglött szent békességet is igyekezzék örzeni, és azt akármí privatumára ne sértegesse: az én kgl's uram részéről bizvást merek felelni, mind addig míg Ngod annak felbontására okot nem ád.

Responsio.

Mindenekben magamot úgy igyekeztem viselni, hogy csak legkisebben is az fölsége császári méltósága én tőlem meg ne bántassék, sőt magam becsületecskémnek is megbántódásával is azt meg akartam örzeni. Az Kegd kívánságira is ha beadott postulatumi szerént kellett választ tennem, abból Kegdnek idegenséget nem kellett volna venni, mert nekem is minde-

nemnél drágább levén eddig keresett becsületecském, azt szemem előtt kellett viselnem, annyiban az mennyiben az ő felge császári méltósága is meg nem bántódott, s ha én azt elmémmel fel nem tudhattam volna érni, hogy ő felge Kegd által ilyen serényen proponáltassa azoknak az uroknak állapotjokat (kik talám ő felgének is vétettek annyit, mint nekem) én is ahhoz alkalmaztathattam volna választételemet, de én úgy gondolkodom felőle, hogy ha szinte én meg akartam volna is jószágokat adni és cselekedett vétkeket megengedni, ő felge engem erre nem bocsátott volna, mind azért, hogy ő felge nyilvánvalóvá tegye híre és akaratja nélkül cselekedték az mit cselekedtek, és mind az égész világra kiterjessze ő felge azt is, hogy az egyszeri sok fáradságával, munkával végben vitt békességet nem hogy meg nem akarná tartani, de azoknak bántóit is meg akarja büntetni, és másoknak is ansát, utat nem akar adni, sem mutatni. Az titkon lappangó gonosz akaróimnak is ő felge nem akarja szíveket bátorítani ilyen, avagy hasonló dolognak próbálására: azt is, hogy az én kicsin szolgálato-cskámnak is kedves voltát ő felge magammal is megismer-tesse s azokénál feljebb becsültetettnek is bizonyítsa. Ugy vagy, én mind Csáki, Praepostvári dolgairól Kegddel bővebben akartam beszélni (s más dolgokról is) ím azért is hoztattam vala ezeket az leveleket, de vevén eszemben némely dolgokat mostani Kegd beszédéből (kit bizony igen akarok) elhallgatom, meg sem olvasom. Az munkácsi állapotról is nekem Kegddel talám könnyű lőtt volna megalkudnom, azt is reméllem mind ő felgétől s az fejedelemasszonytól is volt volna Kegdnek plenipotentiája; de ebben ezeket consideráltam: elsőben hogy akármit végeznék én most itt Kegddel, de ha az nímet fejedelemasszony ki találna menni az ő felge jurisdictiója alól, szinte úgy revocálhatna mindeneket, mint eddig cselekedett, míg itt ben volt, mindent mondott, hittet fogadott, kimenvén innét, mind revocálta. 2. Az mint az fejedelemasszony ő felge atyjafiára is tekintek, nekem annál is inkább magamat úgy kell viselnem, hogy se azokat meg ne háborítsam elméjekben, magam conscientiáját és becsületemet is meg ne sértsem. 3. Forgattam azt is elmémben, talám nagyobb császári méltóságára fog az lenni ő felgének, ha én embereimet bocsátván fel ő felgéhez, az által kívánnám az munkácsi állapotnak eligazítását és választételemben is ezt nem metszettem finaliter el, hanem csak halasztást tettem benne, az sem lehetett ő felgének ellene, sem másoknak, ha mi országul azoktól az uraktól reversalist kívánunk, melyek itt benn erősséget bírnak, úgymint Csáki László, Lónyai Sigmond és Haller György, ezt is előbb kezdvén el az ő felsége részéről, mert tractálván

az békességet palatinus uram, meg nem hisz magamon, hanem az két urfival is reversalist kellették adatnom s erre is előbb adatott onnét az ok, mintsem mi arról gondolkodtunk volna; noha mind ezekről mi Kegddel bővebben akartam beszélni, im ezeket az nagy csomó leveket is azért hozattam vala elő, hogy Kegddel való beszélgetésemet írások által is meg világosítsam, de hogy Kegdnek egy kis rankorból indult szavait kellették hallanom, mind elhagyám és szóval is azokat nem referálok. Bizony dolog: rész szerént akarom, hogy így esék Kegd beszélgetése, mert talám én is mélyebben mentem volna el az beszédben, de hiszem, az úristen azt is jómra akarja fordítani és tanúságomra Kegyelmednek kimondatni. Én Kegmednek semmit nem parancsolok, csak kívánom Kegmed jó akaratját hozzám nevelkedni és ő fölségét hogy Kegd jó egességben találhassa, én szómmal engedelmes szolgálatomat mondván ő felségének, megjelentheti Kegd ő felgének, hogy nekem az békességnek megtartására teljes kész indulatom vagyon, csak ő felsége tegyen haladék nélkül való satisfactiót közönséges országgyűlésében és továbbra is mutasson ő felsége oly securitást nekem, kiben nemcsak maga személyétől, de még utánna valóktól, mind nagy és kis rendektől, békességesen, csendesesen és bátorságosan nyughatom országocskámban, továbbra is mind magamnak, utánam valóknak securitást ígérhetek, mert én előttem sok példák levén, jobb másokon tanulnom, mintsem magam kárán, nyavalyáján jajgatnom; s úgy tetszik, ő felsége maga személyétől eddig is én nem szenvedtem bántó-dást, de az ő felge után valóktól igen gyakorta búsítottam és ha eszemben forgatom Rudolphus császár ő felsége midőn békességben hazájában nyugodnék, utána való tanácsok addig kezdék háborgatni, bolygatni az magyarországi urakat, hogy feltámaszták őket és midőn Slesiában, Morvában kezdett török, tatár rablani, akkor lött hírével császárnak; szegény jó emlékezetű Mátyás császár urunk idejében mit szerzének Csehországban az officírek, ez mai napig is fél (?) az valósága; szegény megholt fejedelmet itt Erdélyből nem egyébért kellett vala kihínunk. Az Saxo mint szolgált ő felségének, Kegd én nálamnál jobban tudja és talám én is azt mondhatom rész szerént, ő neki köszönhette ő felsége akkori győzödelmét, mit vón érte, elsőben el akarák az papi jószágot tőle venni, azután országát pusztítani kezdék, végre városit kezdék occupálni s az kételenségétől viseltetvén, úgy kellették magára gondot viselni: tavaly palatinus uram ő felsége híre s akaratja nélkül hozván az végházbeli vitélő rendet, mit akar vala végben vinni, tudja minden: most is Kegmed maga referálja, hogy Praepostvári dolga is ő felségének hírével nem lött; én

penig bizonynyal, hogy valamint Praepostvári cselekedett, mindenek hírével voltak palatinus uramnak, így ezután is megeshetik addig mi rajtunk, vagy másokon, míg ő fölségének hírével leszen. Szükség azért ő felségének, hogy ő felsége utána valóinak is zabolát vessen szájokban és nekünk azok részéről is securitást mutasson, mert ez nélkül én lehetetlennek látom állandóságát az békességnek, nekem is jobb egyszer általesnem rajta, mintsem mindenkor félnem, rettegnem, nyughatatlankodnom s utánnamvalókat is ne tudjam miben hagyom s én bizonynyal is merem mondani, hogy míg palatinus uram él, lehetetlenséget látok benne, hogy én miatta békével nyughassam.

Ez után oztán voltak beszédek és nagy jó kedddel váltunk el egymástól; megmondván, hogy az munkácsi dologban való elmékedésemem igen megnyugodt, az többit sem dispultálta azután.

Kivül : 1632. in mense Julio et diebus circa sextum et decimum. Semnyi István urammal császár ő felsége cancellariusával való utolsó beszélgetésink summája etc.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 6 N° 3.)

XIII.

1632. sept. 19.

Kéry küldetése Rákóczyhoz.

a)

Instructio pro generoso domino Johanne Kerj,
ad principem Tranniae ablegato.

Juxta quod nuper perscripseram Do. Vrae, proposueram mihi neminem ablegaturum aut saltem literas expediturum ad principem Tranniae; nihilominus ex clementi mandato suae Mattis omnino facere debui.

Acceptis itaque praesentibus literis V. D. eandem rogatum habeo, quod postpositis omnibus rebus et negotiis suis, dies noctesque properet Varadinum ad principem, cui aliis literis meis praesentatis et exhibitis, salutem suam dnem nomine meo, offerendo eidem paratissima servitia mea. Tandem intimet V. D. quod tametsi non me lateat alienus a me animus suae dnis, ac quod literas et legatos etiam meos non libenter vident: attamen cupiens satisfacere tam officio, quam vero syncero affectui erga patriam ac gentem meam, ista curare non possum. Verum etiam si animorum dissensio et alienatio inter nos sit, quam omnino esse scio, sed unde et quare fateor ingenue, me ignorare, nunquam enim hujus dissensionis

et alienationis causam dedi, audio saltem ab aliis, frequentes et graves querelas suae dnis contra me in communi fieri, sed ubi, coram quo, quando et in quo sua dnao a me disgustata et offensa fuisset, non indicat, nec ego mihi conscius sum, sicque nil aliud hic comperio, quam quod alter deliquit, et ego vapulari debeam. Interim siquidem sua dnao servitiis meis uti nolit, faciat quod suae dominationi libet et melius videtur.

Nihilominus his relictis cum praesens quaestio sit de bono communi et permansione omnium nostrorum: tametsi nos convenire videam in eo, ut patria ac nosmet ipsi salvi maneamus, in modalitate tamen hujus salutis et permansionis omnino nos contrariari adverto: sua enim dnao arma parat, in quibus tam privatum bonum suum et vindictam, quam vero patriae ac gentis nostrae, communisque boni permansionem locare videtur: ego vero totus contrarius sum, sicque teneo et credo, imo experientia scio, quod qualiacunque tandem parentur, illa arma, quae in hoc regno nostro afflictissimo, praesertim hoc tempore, sive contra principem christianum, sive contra invicem suscipimus et instruimus; ea tamen perniciem et ruinam dulcissimae patriae, interitumque exigui gentis nostrae respicere nemo non videt. Nam qui nobis armis agendum consulunt, ii aut sunt, qui propria pericula, angustiasve et amara interitus ipsorum pocula, nobis propinare nolunt et quasi spinam de propriis plantis in nostras infigere: aut vero ii sunt naturales gentis nostrae hostes, qui nec terminos nostros dilatare cupiunt, nec nosmet ipsos et libertates nostras protegere, multo minus imperium nostrum augere: sed tota eorum intentio est, qualiternam semina dissensionum inter nos seminent, nobisque litigantibus terminos et imperium suum dilatent residuamque patriae nostrae ruinosae particulam, gentemque nostram exiguam a monarca christiano separando, eo facilius potestati suae subjicere possent. Tertii autem generis, qui arma consulunt, esse possunt, qui proprias et privatas quaerunt utilitates, intendentes forte etiam, qualiter toties mutabili dominio Transylvanico ipsi quoque gaudere possent. Quorum omnium qualiter consilia sequenda aut qualiter sua dnao super eorum suasionibus aedificare possit, non video.

Accederet praeterea, quod si quippiam sua dnao contra suam Mattem et fideles suos moliri et attentare praesumet, faciet contra fidem et promissionem, ut diploma suum, constat enim ipsimet suae dni, quod is, cum quo contraxit, ut pote cum dne nostro clementissimo, ne hilum quidem sua Mattas contra diploma deliquit, ausim dicere, quod nec fideles suae Mattis deliquerunt. Sed esto, delictum sit per aliquem fidelium suae Mattis contra diploma: ejus tamen complanationis juxta con-

foederationes, non arma, sed commissio medium esset, quam nos incessanter urgebamus, et sua dno pars querulans existens, qualem tamen responsionem, dum hanc commissionem urgeremus, a sua dne habuerimus, docent literae rescriptae ejusdem, quas in specie habeo. Non nos itaque, sed sua dno causa est dilationis huius quoque commissionis, vel rectificationis querelarum ejusdem.

Porro infra revolutionem proximorum trium mensium, graves contra dnum Praepostvari instituens sua dno querelas, indemnitate suam via juris determinari noluit, cui licet sine cunctatione clementer annuens sua Mattas et terminum et locum iudicesque pro revisione hac denominavit; attamen nec locus, nec terminus, nec iudices placent suae dni, et ubi antea nec mentionem remorae audire nolebat sua dno, nunc ipsa met moram quaerit, comitiorum urgens celebrationem, in iisque differentiam hanc cum dno Praepostvari intercedentem, revindendam ac discutiendam putans et exaggerans sua dno revisionem hanc juris extraordinarii, repugnare statutis et consuetudinibus regni. Cum tamen si accurate et perspicaciter inspiceret et revideret sua dno anni 1622. art. 19. et 20. item anni 1625. art. 22. deprehenderet sua dno, quod pacis et quietis publicae turbatores non in ipsis diaetis, seu congregatione generali regnicolarum, sed jure extraordinario, ut sua Mattas nunc quoque terminavit, dijudicari et damnari solent. Sed de his et caeteris necessariis uti etiam de modernis querelis ac discursibus principis, Vra Dno ex scripto cum praesente ad manus suas transmissio, uberiorem informationem et documentum accipere juxtaque illud replicare poterit.

Sed redeamus ad scopum. Forte existimat sua dno, nunc affulsisse tempus et occasionem stabiliendi se et posteritates suos, hacque commoditate coeteras quoque praetensiones suas effectuari posse, et si quid etiam discomodi bono publico illinc acciderit, id tamen suum bonum, promotionemque suam fore. Sed haec ego non disputo, tentet, si vult, sua dno si necdum exemplo Betlenii edoctus est, qui licet per se industrius, magnaque erat experientiae syncerus et acceptus coram Turcis etiam, et qui cum regnicolis, simul ac vicinis regnis et provinciis, magnam servabat adhaerentiam, ab iisdemque populo, aere et consilio juvabatur, quid tamen effecit? Constat procul dubio suae dni, et Vra quoque Dno mihi testis esse poterit, quod si mirabili casu tunc temporis conservati non fuissent, tam semet ipsum, quam totam gentem imo cum regno in ultimam praecipitasset ruinam; quorum quemadmodum sua dno pluries mihi objecit, aliis vero publicae narravit et scripsit etiam, causa ego non fui, verum aliquando libidine, non

nunquam vero insatiabilitate et avaritia, dominandique cupiditate ferebatur. Nam dum me propositionem suam penultimam causasse asserebat, eo tum Turcis, Tartaribusve penes se assumptis, enormi incendio, conflagrationeque et depopulatione hujus regni, provinciarumque suae Mattis et adductione in diram captivitatem Turcicam miserae plebis, volebat serenissimam filiam suae Mattis in consortem suam a sua Matte vi extorquere. Non ego itaque, sed libido pro propria eotum etiam eduxerat, quod ipsum his verbis formalibus perscripsi eidem.

Ultimo vero aureorum montium pollicitatio, et nescio quae stupida vindictae cupiditas eduxerat, ac si jam ipse quoque cum regibus confoederatus esset, tunc concludendo cum rege Daniae, ac hoc ipso etiam Sueciae rege; quorum tractatus et conclusiones ad manus etiam meas devenerunt, una cum nuntio et homine suo, quas ego etiam misi suae Matti, ubi tamen non vidi nec legi conspirationum suarum me illos posuisse causam.

Quapropter rogatam volo suam dnem, ne his me oneret. nec detrahat coram aliis, nam calamus quoque meus nigrum scribit, etsi penes innocentiam meam ego quoque loqui incepero et ne forte cum disgustu suae dnis mihi ne tribuat, quamquam testor deum ab hujusmodi altercationibus et contentionibus penitus alienissimus sum.

Praeterea superinde etiam peramanter requiro et rogo suam dnem, ne alienigenarum ob respectum instantemque hostium nostrorum sollicitationem, quietem et pacem patriae perturbare et labefactare nitatur, nec privata bona sua, etiam si illa promovere posse certo sibi constaret, publicis totius gentis nostrae bonis praeferat: aliorum etiam solum privata bona attendentium hominum ita consiliis arrideat illaque sequatur, ne eo bono communi nocivam causet ruinam; alioquin tota ipsius actio et intentio, non carebunt gravi sumptu, cura, fatigiis, ac sui ipsiusmet etiam et fortunarum suarum periclitatione.

Sciens porro ego conditionem regni Transylvaniae eam esse, quod sua dnao principatum suum non nisi cum commodo Turcarum et utilitate retinere solum potest, si Turca, ideo quod tempore inaugurationis suae otiosus spectator fuerit, pacificeque eum principatum consequi permiserit, mercedem, ut auditur exposceret. aut mercede et praemio hujusmodi non obtento (quemadmodum persuasum etiam habeo, nolle suam dnem hac in parte, exemplo defuncti principis Bettlenii uti), suam quoque dnem in praesentem Christianorum dissensionem et confusionem commisceri, minis etiam, vel quoquomodo coegerent, circa haec sufficienter se his sequentibus rationibus, sua dnao excusare poterit, imprimis quod considerationem ha-

beat cum sua Matte; deinde quod ejusdem fortunam metueret; item, quod adhuc in principatu suo benesolidatus non esset, ac simul suorum quoque subditorum rebellionem vereretur ignorans quid quisque in praecordiis haberet; quanquam in relatione Alexandri Kellemesi (*aug. havában volt Erdélyben*) vidi, pollicere suam dnem sibi securitatem, spondens pro regnicolis suis, eorum vero, quibus minus fideret ad latus suum, — assistentia se assecurando. Quod esto ita sit. Attamen quicumque in praevaricationem foederis et diplomatum suorum inimica arma apprehendit, necesse est, ut is semper trepidante vivat corde. Nam etsi ei ad tempus occasio et fortuna capillatam se ostendat, non tamen gaudium hoc seu foelicitas diu duratura est. Vidi in illa ipsa relatione Kellemesiana assecurationem quoque suam principis, quod nullum periculum a Polonorum parte timeret; sed quaeso suam dnem, ne moleste ferat, spondeamus in centum millibus ducatis aureis, ad quod ego, ubicunque voluerit me obligaturus sum, ut si sua dnao se e regno suo moverit, terminosque suos hostili modo excesserit, ilico decem vel sedecim millia Polonorum, etsi ampliori numero opus erit, plures a tergo insequentur suam dnem, quod ipsum jam ante sex mensibus ordinatum et dispositum est; et esto postremo dum commendet se, regnumque suum protectioni ac defensionis Turcarum sua dominatio, quem tamen adversa fortuna opprimerit, quis eliberabit? Sicque quis alius, nisi gens haec et patria nostra afflictissima minuetur?

Occurrit mihi ea quoque consideratio, quod licet gravem aliquam eruptionem sua dnao non meditaretur; putaret tamen, hocce apparatu suo bellico posse se facilitare praetensiones suas coram sua Matte; verum ignoscat sua dnao, sed experietur hoc consilio se dereptum iri, cum viri magni nihil reputant indignius et inconvenientius, quam si quispiam inferior aliquid ab ipsis vi extorquere cupiat. Non hoc itaque medio suae dnis utendum, sed ubi quid juris se habere putat, aut vigore, confoederationes quippiam sua dnao praetendit, exquirat id placidis mediis juxta confoederationes; si vero praeter haec gratiam suae Mattis aucupare intendit, tunc multo minus oportet leonem dormientem irritare, sed juxta proverbium, id, quod quis alteri non debet, vel quod quis contra alium deliquit, illud humilitate praeveniendum est, quod mihi magis proficuum videretur; tametsi consilium hoc meum, respectu retentium et alta sapientium consiliariorum, humile satis existimem, nec ideo haec scribo, ac si consilio meo, seu adhortatione suam dnem opus habere censerem, sed solum, ut post exitum conatus suae dnis manifestum fiat, scire nos longa experientia edocti,

futura etiam divinari et praevidere, et ea ratione, haec a me quoque innotescere suae dni volui.

Ne elevetur sua dnao progressu et fortunis quoque hostium suae Mattis, nisi deripi cupiat prout hisce quoque diebus rex Sueciae turpissime confusus, e castris suis, ad civitatem Norimbergensem, ubi se praeter alia locum tutissimum nactum esse sperabat, positus, magno suo, verumque et militum suorum damno et periculo cedere coactus est; quod equidem exaggerare nolo, poterit tamen secure sibi persuadere sua dnao, necesse habere Suedum auxilio, unde enim sperabat suppetias, falli eum existimo. Nam Holandi regiam dignitatem tyrannidem putant, et se magis, quam res Sueciae regis procul dubio curabant; rex autem Franciae romano catholicus est, et eorum potius partes agit, qui a Suedo angustiabantur, sed et domestici quoque sui cum injuriant, rebellans frater germanus contra eum; principes autem inferiores exhausti et deficientes, juvare non possunt, per se autem tantis se opponere viribus insufficientes est. Tametsi negare non possumus, Saxonem bellum proprium instare fabulae Aesopicae ex ore amittendo, sedem belli in Silesia figere satagere confidens in suis quoque dnaonibus; interim tamen dum hic umbram quaerit, totam provinciam suam seu haereditatem exceptis paucis duntaxat civitatibus, suis amisit, quam pro parte suae Mattis occuparunt; rebusque sic stantibus, quis negabit, difficilimum jam sibi paratum esse reditum? Hi sunt, qui instantius ut audio eruptionem suae dnis urgent, ut saltem finem ruinae et perditionis ipsorum, cervicibus nostris imponere possint.

Verum brevitati studens calamum prohibebo, triplicemque mitto Vrae Dni scripturam; unam quidem, in qua replicatur ad praetensiones principis Tranniae, unde Vrae Dni quaestionibus ejusdem propositis satisfacere integrum erit. Altera, continet in se paria literarum regis Sueciae, quas idem per proprios suae dnis ablegatos ad eandem expediverat, et mitto haec in summa confidentia V. D. communicandas cum sua due, una cum quibusdam aliis paribus literarum cujusdam praedicantis, ex quibus intellectura est sua dnao, qualiter nam status eorum tunc etiam fuerit constitutus, qui postmodum longe deterior factus est. Tertii generis scriptura seu literae sunt vezirii Budensis, ad eundem Sueciae regem datae, quas interceptas mitto etiam Vrae. Dni. communicandas una cum reliquis cum principe, ut videat et advertat sua dnao, nos veritatem amare, bonum eorum et charitatem effectam erga gentem nostram gerere, pacisque cupidissimos et amantissimos esse, scire etiam et intelligere combinationes suarum dom. ac contra easdem sufficientes etiam praeparationes nos habere.

Quia tamen haec omnia afflictissimae gentis nostrae ruinam perniciem respiciunt, iterato rogatam habeo suam dnem, si fieri poterit, mutet consilium aliterque negotia et praetensiones suas praevieniat, et de quibus iudicium petiit, acceptet id juxta constitutiones regni; de quibus vero satisfactionem, accommodet se in eo propriae confoederationi et diplomati; in iis vero praetensionibus, si quas haberet, quae aliorum iura respiciunt, ne manu violenta, et autoritate propria aut comminationibus, sed de iure et consuetudine nostra procedat, aut medio aliquo placidiori illa praevieniat, alioquin non evitabimus ingentes in regno, legibusque et consuetudinibus imo causis quoque et negotiis nostris, confusiones, quae omnia, non dubito, suam dnem in maturam cogitationem assumere.

Intimandum quoque erit ad extremum suae dni, quatenus ratione interceptarum literarum, quae in Polonia interceptae sunt, ne scandalisetur sua dno; equidem dummodo acceptet et instituat commissionem, legatosque suos principales primo quoque tempore expediat, deprehendet et experietur sua dno, me, tam respectu boni publici, quam vero tranquillitatis et pacis gentis hujus nostrae conari et velle servire in omnibus suae dni et si compertum habeam animum suae dnis a me aversum et alienatum esse, frequentesque et inanes suspitiones suae dnis de me intelligam.

Quibus sic conclusis, hisceque literis seu signaturis principi ad perlegendum sane porrectis, ultimam ejusdem voluntatem expiscabitur V. D. et tandem more cursorio revertatur, et res quoque nostrae nobis curandae veniunt. Expensas Vrae D. tam celeriter mittere non potui, expendat de propriis et refundam. Magnatibus quoque et quibusvis aliis statibus, hac solum referat V. D. Intimando nihilominus principe quod si sua dno hic, aut aliis in partibus quasdam praeparationes fieri inaudiverit, reputet id solum sua dno attentioni et vigiliae ad res quoque nostras: apparatus enim bellici suae dnis lustrae, comminationes, appropinquatio ad nostras partes, et plurimae aliae circumstantiae merito nos e somnis excitare possunt.

Coetera forte ibidem occurrentia ac circumspeditiones, attentiones, committo industriae Vrae Dnis, volens ut haec cum domino quoque generali Cassoviensi communicet, cui nunc scribendi materiam praeter haec non habeo. Cui de coetero iter prosperrimum foelicissimumque reditum animitus exopto. In Kis Marton 19. Septembris, 1632.

P. S. Quod si principem omnino hostiliter erumpere velle adverteret Vra Dno, protestetur tam coram eo, quam vero

coeteris, nos non fore in causa, si quid adversi suae dñi ac regno quoque suo a parte nostra contigerit.

(Fogalmazvány két példányban az országos ltárból Act. Publ. Fasc. 6. Nro. 4. és u. o. 48. Nro. 5.)

b)

Az elfogott levelek dolga, mind az svéciai s mind az vezír leveleinek pariáit megküldeni, most hasznosabb dolgot vélvén ő azokban, kiket jó volna mindazáltal nekünk is tudnunk.

Az ő felsége leveleiben az insurrectiónak hirdetését még is magára veszi, ki haladékkal nagygyal vagyon és leszen s nem látom, mire való az panaszoknak kívánsága is, mintha mi azt elmúlattuk volna intimálni ő felségének.

Az hadfogadásnak móráját is újokban intimálja ő felsége kimerőséggel egyéb, mert azt nem meréhetjük úgy, mint az Duna vizét.

Az mi emberünk magán való opiniója, mely káros, kinek nagy részét mások sátrából szedte ki, magát is megiesztik s minket is bolondnak vélnek érette, mi jó lehet azért, azt tudni köl.

Lengyelországban mindjárt kölly küldeni; semmi anélkül az dolog, s ha igaz az Zólyomi híre, hihető is, az Slesiára siet; s el is mehet úgy hiszem, mert ha ügysem szabad insurgálnunk, sem hadat fogadnunk, mikor lesz ennek öröme.

Gyűlést szorgalmaznak oda alá, ki elég periculummal teli; nem lehet, mindazonáltal úgy látom, egyéb benne. De mind magának az generalisnak s mind az tanácsuraknak és in communi az országbelieknek is meg kölly erős parancsolat alatt írnya, hogy semmi más dolgot elő ne vegyenek; hanem hogy communibus viribus insurgáljanak és mindjárt, s bocásának úgy legatiót hozzája, tiltván, hogy ki ne jőjjön és declarálván is magokat neki, hogy előttök lévén az előbbeni veszedelmes példák, alája semmi úton magokat adni nem akarják; hanem ha mi dolga vagyon, tartsa az végezés(hez) magát és commissio által tractálja s végezze el: az hova oly embert is köllyene inuét küldeni, az ki informálni tudná minden dolgokról az regnicolákat.

(Esterházy fogalmazványa: orsz. levéltár Act. Publ., az 1632. szept. 19-iki fogalmazványokkal összevarrva).

c)

Postulata principis Transylvaniae.

Primo. Quod sua sacra Mattas. primo quoque tempore, generalem indicat regnicolis diaetam, quod per se etiam citra alias praetensiones optare videtur.

Deinde. Quod controversio sua cum dno Praepostvari intercedens, coeteraque suae praetensiones non jure extraordinario, sed in generalibus regni comitiis revideantur ac discutiantur.

Tertio. Quod sua sacra Mattas fideles suos subditos serio moneat, praecipiendo illis, ne contra ipsum quippiam moliantur aut practicent. quibus et ipse comminatur.

Quarto. Quod dnu supremus capitaneus Cassoviensis de servitoribus suis sive ex Transylvania sive ex arce sua Patakiensi fugitivis, satisfactionem sibi impendat.

Causae, propter quas idem princeps jus extraordinarium acceptare nollet.

Prima. Conqueritur de incompetenti termino et loco, quod terminus a die certificationis tres saltem hebdomadas comprehenderet et locus etiam, pro hujusmodi revisione seu tracta inusitatus et remotissimus esset.

Altera. Quod eorum, quae ad notam tenderunt, jure extraordinario fienda revisio, praedjudicaret constitutionibus regni, simul praerogativae nobilitari.

Tertia. Nolle etiam se ideo hoc jus extraordinarium acceptare, quod nonnulli ex iudicibus quoque ordinariis interessati essent.

Quarta. Quod siquidem revisio haec extraordinaria praeter omnem juris et libertatis viam fierit, existimat omnino nec dnum Praepostvari revisioni huic extraordinariae consensurum.

Querelae ejusdem principis.

Primo. Quod nuntii seu legati sui huc expediti indigne et irreverenter tractati sunt, quo respectu novum quempiam legatum huc expedire non posset.

Secundo. Conqueritur, quod sua sacra Mattas malevolos suos non solum benigniter protegit, verum etiam gratia sua peculiari fovit, officiisque remunerat, contra quos et conqueritur et minatur eisdem.

Tertio. In communi aperit me quoque non esse benevolum suum, quin imo conari in perditionem suam; ubi tamen, quando et in quibus hoc a me factum sit, sublicet.

Quarto. Conqueritur contra verba quoque Casparis Thassi, ac si is etiam eum injuriosis verbis affecisset, exaggerando quod reversales suae apud eundem existerent.

Quinto. Expostulat statum confiniorum et ac si illa suae curae comissa fuissent, ita de illis loquitur.

Sexto. Praetendit se eo quoque injuriari, quod sua Mattas negotium Mad jure extraordinario revidendum vult.

Puncta nonnullorum privatorum.

Primo. Status principissae, ascensus quidne ea facto opus sit, aut quo collocanda.

Deinde. Status et postulata Stephani Chaki, quem ubi, et qualiter sua Mattas accommodare poterit, aut cui servitio applicandus.

Tertio. Praetensio David Zolioni, ratione Kereszthur ac simul cupiditas ejusdem ingrediendi in confinium Kállo, praetextu cadaveris Stephani Bakos.

Quarto. Postulatum Georgii Haller, capitanei Zathmariensis.

Quinto. Negotium Johannis Bornemisza vicegeneralis capitanei Cassoviensis.

Sexto. Praetensio Josae Zoltan.

Septimo. Capitaneatus Cassoviensis vacantia.

Opinio mea circa praemissa.

Et primo quo ad statum modernum, nuntia ac scriptiorem principis Transylvaniae, liquet ex his omnibus quaerere Transylvanum materiam duntaxat discordiae, eumque aut modo interceptos legatos suos, aut novum seu alium quempiam a rege Sueciae exportare, prout post adventum etiam legati ejusdem Sueciae regis a porta Ottomanica, noviter legatum suum ad eundem expedit et credi par est praesolari etiam apparatus Turcicum, qui certo certius sese instruunt et armant, convenientes undique penes passam Tömösvariensem, prout ii etiam Turcae, qui annuatim Budam convenire solebant, licet alias ante medium mensis Novembris non dimittebantur, nunc tamen jam ante decem dies circiter major eorum pars penes eundem passam Tömösvariensem appulit, tametsi palam sit flagitare Turcam castrum Jenő a Rákoczió, coram edicens ea se conditione in principatu suo confirmatum esse, alioquin principatu carebit, nec minus verum est, fecisse promissionem Rakocziium Turcis de eo castro et solum distulisse deditionem, quousque hoc ipsum regnicolis intimaret et persuaderet, quo fine, ut audio, aut proxime saltem, aut in praesentiarum celebrat comitia regnicolis Claudiopoli. Declarant hanc intentionem et correspondentiam suam cum Turcis litterae proxime interceptae vezerii Budensis ad Sueciae regem datae; qua ratione quippiam cum eo disputandum inutile et omnino supervacaneum censeo, ubi nec ratio, nec pietas valent, nec convenit auctoritati suae Mattis cum eo altercari. Sed expedit praeparationes a sua Matte pro posse fieri, tam intra,

quam extra regnum hoc illasque maturare, perscribendo eidem sua Mattas paucis cum seria admonitione, ne pacem communitatem, et alias jam satis labefactatem magis perturbare nitatur, accommodando se in omnibus diplomati cum sua Matte commutato. Intimandum simul erit, stare promisso, ut antea, ita deinceps quoque suam Mattem, paratamque esse de omnibus querimoniis et praetensionibus suis justis et legitimis de lege et jure regni satisfactionem impendere, annectendo, quod si alloquin praeter expectationem suae Mattis, aut hostibus ejusdem Mattis se applicare, aut ditiones, fidelesque suos turbare niteretur, praeruptam esse suam Mattem, regnum simul ac fideles suos cum inculcata tutela, per omnia remedia defendere, eorumque diligentem curam habere. Quod vero nihil alienum fuerit ab aequitate oblatio juris extraordinarii, tam quo ad locum, terminum, praerogativasque nobilitares quam etiam constitutiones regni, hoc ex scripto per palatinum ipsi intimando fusius intellecturum, una cum postulatis et replica ad querimonias ejusdem principis, intimandum etiam in eisdem suae Mattis literis existimarem. Hac ita quoque solum formula ipsi scribendum arbitrarer, non praetermittendo insinuare, si ita suae Matti videretur, pro majori satisfactione ipsius, non esse alienam suam Mattem a celebratione comitiorum, quae vel hucusque sua Mattas desideratissime celebrari curasset, nisi graves eaeque pregnantis, multiplicesve distractiones imperiales suae Matti obstaculo in eo fuissent.

Quod reliquum est, declaraturus sum ego eidem cum modestia, nimirum oblationem juris extraordinarii a sua Matte factam, non modo non contra ipsum, imo potius pro ipso esse, confirmantibus id diplomatibus; ac proinde nec locum, nec terminum praefixum praejudicare indemnitati aut praerogativae nobilitari vel vero principali statui ac conditioni suae, testantibus id superiorum temporum et annorum tractatibus, qui ratione negotiorum diplomatum similium, semper per commissiones instituebantur, modo Tyrnaviae, aliquando Posonii vel Sopronii, nonnunquam Viennae etiam, imo praeter haec loca, nec alibi, excepto proxime peracto tractatu seu pacificatione Cassoviensi. Nam quo ad tractatum Caroliensem ille novus quispiam tractatus non erat, sed duntaxat jam antea factae pacificationis effectuatio. Quemadmodum nihilominus superius attigi, hoc tantum est querere nodum in stirpe, quod vel ex eo, si etiam nullum aliud signum haberetur, apparet, quod tametsi huc ablegaturus est, eum tamen, credi par est, hominem quam parum, aut nihil curat, quod ipsum respicere stolidum suum discursum, seu inventionem, dum causat se quempiam

principalem fidelium suorum, ideo huc ablegare non posse, quod nuper ablegati indigne tractati sint, manifestum est.

Ad elucidandum tamen et innotescendum regnicolis praetensionum suarum frivolarum et supervacanearum, consultationem Soproniensem omnino continuandam censeo, quo consiliariis quoque suae Mattis haec palam sint et constet patriae quoque status, acceptura sua Mattas simul intellectura circa haec, et jurisperitorum in iudicis opinionem et consiliariorum suorum circa adinvenienda media resistendi hostilitatibus ipsius discursum.

Non abs re esse judicarem etiam, si juxta nuperam tenuem et humilem opinionem meam intimationem faceret sua Mattas regnicolis quoque Transylvaniae, de oblatione satisfactionis, quo ad praetensiones principis ac simul de firma et stabili conservatione pacis, annectendo comminationum tela aliqua, cum oderunt peccare malo formidine poenae. Praeterea nonnullus etiam privatis personis, puta dnis Stephano Bettlen seniori, alteri Stephano Bettlen juniori filio suo, David Zolioni (quibus et reversales suae memoriae reprimendae essent), Sigismundo Kornis, Andreae Kapi et compluribus aliis principioribus, scribendum per suam Mattem censerem, monendo et adhortando eos ad observationem confoederationum, ne alioquin invita arma sua Mattas, contra ipsos suscipere cogatur.

E re esse etiam judico, si sua caesarea Mattas in casu eruptionis Transylvani violatas per eundem condiciones in Transylvania, simul regnicolis patriae hujus, per nos publicandas curabit: commonendo civitates omnes ac confinarios imo ipsos comitatus et nonnullos privatos dnos potentiores, quatenus fidelitatem suae Matti debitam semper prae oculis habentes, obviae cuilibet tentationi ne cedant, nec fidelitatem suae Matti praestandam casu quo violantes ultimum exitium et ruinam patriae causent.

Cum tamen idem Transylvanus cursorem solummodo suum expectat, aut forte eo etiam non expectato erumpat, ut hoc ipsum omnes ejusdem circumstantiae manifesta facere videntur, denuo et statim requirendi essent regnicolae de generali insurrectione, cum alioquin periculum sit in mora, et si omnino verificabitur Davidem Zólyomi praecedere principem in eruptione, non dubium, quin impediturus est comitatus in insurrectione, cum nonnulli comitatensium contrarii sunt insurrectionis.

Itt terjedelmesen ír a nádor a várak és végházak elhanyagolt és rozsz állapotáról. *Kelete Aisenstadt*, 19. Sept. A^o 1632.

(M nuta 2 példányban Orsz. Itár. Acta Publ. 45. 24. és 48. 5.)

XIV.

1633. ápr. 5.

A fjedelem Kapi Andrásnak az eperjesi tárgyalások ügyében.

A D A N D R E A M K A P I.

Az úristen minden idvességes jókkal áldja meg Kegyelmedet!

24^a die Martii Eperjesről írt Kegyelmed levelét Arumprustertől 3. die hujus mensis vettük el. Hogy Kegyelmed az oda való állapotokról és egyéb gonosz akaróink magok viseléséről, szándékokról rövideden tudósít, azt is kegyelmesen vettük Kegyelmedtől; a békességnek végben menése meg lehet, de ha egy Munkács felett megleszen. Im majd három holnapra fordul, hogy ott Eperjesen vagyon, a felső állapot pedig ettől mennyiben hogy különbözzék, álljon maga ítéletiben Kegyelmednek; minékünk onnét jött vala emberünk szinte a hol hirdetétek az tractát lenni, de 25. Februarii bizon azaz, hogy tractáltak volna, de még kedvek sem volt hozzá, Vajvoda Rusle uramnak nem adtunk okot arra, hogy jóakaratumkért azt cselekedné, de ha úgy történnék is, az úristen mindig az igaz ügyet szokta segíteni és valamikor, de igazság triumphál; noha most bizony országúl is vagyon dolgok, talán bizony most is élni fog az alkalmatossággal, bizonyos, hogy onnan belül jött emberünk. Radcivil igen solicitálja az segítséget, mivel a muszkák nem régen megverték a lengyel hadat, Svetiára is igyekeznek, egyszersmind sokat akarnak végben vinni, maga nec Hercules contra duos; mi csak várjuk Kegyelmetektől érteni az ő felsége utolsó resolutióját s ottan mi is ultimarie resolváljuk magunkat; ha Kegyelmetek mulatása léssen, nem léssen Kegyelmetek Balásházi uramnál is elfelejtve, ezután is, ha mit Kegyelmed érthet, el ne múlassa értésünkre adni. Adja isten, lássuk egészségben Kegyelmeteket. Datum Marus-Vásárhely 5. Aprilis anno 1633.

G. Rákóczy m. p.

Originale possidebat anno 1767. Marus-Vásárhelyini comes Ladislaus Bethlen. — Copia in bibliotheca N.-Eneydiensi inter MS. Josephi Benkő in folio sub titulo: »Col. Benk. Docum. Varia. Vol. V. pag. 238.

Jos. Kemény.

Erd. múz. (Josephi comitis Kemény. Apparatus epistolaris ad historiam Transylvaniae. Tom. VII.)

XV.

1633. ápr. 24.—máj. 13.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

a)

Nos Georgius Rakoczi, dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregyi et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitys, ad diem vigesimum quartum mensis Aprilis anni domini millesimi sexcentissimi treagesimi tertiy, in civitate nostra Alba-Julia, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitys paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare, ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitys ad diem vigesimum quartum Aprilis, anni domini millesimi sexcentissimi trigesimi tertiy, in civitatem Albam-Juliam indictis celebratis, universi ipsorum voto conclusi.

Minemü szorgalmatos külső és belsőképpen való vigyázása légyen Nagyságodnak kegyelmes urunk fejedelmünk szegény hazánkra, tapasztalhatóképpen látjuk és érezzük; holott mostani Nagyságod éjjeli nappali sok külső gondjai között is nem kedvezvén semmit magának, fejedelmi kegyelmességéből országunknak régi bévött jó ususa szerint generalis gyűlést promulgáltatott és itt Nagyságod egész országúl, három nemzetül való tam privata quam publica negotia eligazította, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak alázatos hűséggel megiszolgáljuk; kérvén azon az mindenható istent szübeli igaz könyörgésünkkel, hogy Nagyságodat sokáig éltesse, szerencséltesse és nagy gyakorta bennünket országúl convocáltatván Nagyságod ilyen békességes állapotjában több sok generalis gyűléseket is celebráltathasson.

ARTICVLVS I.

Az tisztek hogy az sententiáknak és legitimum mandatomoknak executiójára kimenjenek, sub poena decernáltatik.

Az mint Nagyságod kegyelmesen intimálja propositiójának első punctjában, hogy az causansok vagy egyébképpen való solicitansok is, sok költségekkel és fáradságokkal sententiákat vagy legitimum mandatumokat extrahálván, az tisztviselők affélékben executiót nem tennének, noha erről egynéhány rendbéli, sőt csak tavaly végezett articulusink is extálnak: végeztük azért, hogy ezen dolgot ujobban articulusban íratván, az olyan contumax tisztviselők evocáltassanak az Nagyságod directora által ad instantiam laesae partis az generalis diaetára, ezalatt collateraliter vallatván azon dolog felől, intempestivának ne ítíltessenek in iudicio, hanem az diaetán mox et de facto 200 forinton convincáltassanak, tiszteket is amittálják. Az kik illegitimum mandatumot extrahálnak is penig és élnek véle, azon büntetések légyen. Egyéb rendbeliek is kiváltképen az székelységen, az kik legitimum mandatumoknak nem obtemperálnak, az olyanok is evocáltassanak az táblára vagy az diaetára s convincáltassanak azon poenán. Ha kik penig mást méltatlan evocáltatnának, azon poenán maradjanak.

ARTICVLVS II.

Az áros embereknek magok viseléséről Erdélyben az 1631., Magyarországbán az 1632. esztendőbéli articulusok confirmáltatnak.

Noha kegyelmes urunk egynéhány rendbéli articulusokat írtunk az áros embereknek magok viseletlenségekről: de mégis sok iniuriáink lévén töllök, hogy itt ben Erdélyben in anno 1631. arról írott articulusink inviolabiliter observáltassék és effectuáltassék, végeztük és concludáltuk. Az partiumbéli uraink részéről observáltassék az 1632. esztendőbéli articulus.

ARTICVLVS III.

Az kiknek jobbágyok fegyvereket le nem tötték, letételekre való nap végeztetik.

Az kik kegyelmes urunk az elmúlt esztendőbéli articulus szerint jobbágyoktól fegyvereket el nem szedték, végeztük egész országúl az Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy ab expiratione diaetae modernae minden ember maga jobbágyátúl fegyverét ad diem 1. Julj elszedje, azután penig az hol kinél mit találnak, az tisztek tartozzanak sub amissione officij azoktól elszedni és elvenni. Bihar és Szaránd vármegyékben penig

mivel az török földéhez közel laknak, szabad legyen házokban fegyvert tartaniok. Az darabantok, szabadosok, juhásztorok, vadászok és városbéli kereskedő emberek részéről observáltasék az elmúlt 1632. esztendőbéli articulus.

Articulus IV.

Az görögök állapotjáról.

Az görögök állapotjáról, ez országban való békjövetelekről, kereskedésekről végeztük egész országúl kegyelmes urunk, hogy az mely legjobb módot és rendet szegény hazánknak és az Nagyságod fiscusának javára, hasznára, Nagyságod feltalálhat, azt observáltassa vélek.

Articulus V.

Az számadó tisztek hogy ratiójokat eligazítsák.

Az mely tisztviselők kegyelmes urunk számadásokat eligazították s restantiájok maradott fenn, tetszik minékünk is egész országúl, hogy a modo deinceps tartozzanak két hónap alatt felszedni és bé is administrálni. Az kik pedig ratiójokat el nem igazították, hogy azok is az jövődjé karácsonig indifferenter eligazítsák ratiójokat és administrálják is restantiájokat, ratióistájok is hogy mind végig mellettek légyenek, végeztük és concludáltuk. Kik contumacia ducti csak előbb-előbb halogatnák dolgokat, légyen az Nagyságod kegyelmesége rajtok.

Articulus VI.

Az székelységen az lófő és darabant mint adhasák el örökségeket.

Az minthogy kegyelmes urunk ez elmúlt esztendőben végeztük volt, hogy az székelységen jobbágytól 500 flor. bírság alatt senki örökséget ne vehessen, azt most evvel augeáljuk, hogy hasonlóképpen senki az darabanttól azon 500 flor. bírság alatt örökséget ne merészeljen megvenni. Mindazonáltal, ha ki igen megszorúlna és fogyatkoznék az darabantok között, igen nagy szükségekben, harmadannyiban az mit érne örökségek redemptibiliter zálagosíthassák, az Nagyságod kegyelmes annuentiája szerint végeztük.

Articulus VII.

Az contributió limitáltatik.

Értjük kegyelmes urunk az Nagyságod sok kiváltképpen való szükségait is, de ellenben ismét igen tapasztalhatóképpen érezzük szegénységinknek is szántalan fogyatkozásait: mind-

azonáltal kegyelmes urunk, hogy Nagyságodnak is meg ne folytatkozzunk, ígírünk kapuszám után az két rendbéli adózásra, húsz forintot az előbbeni szokás szerint négy rendbéli terminusokon, úgymint: az Szent-György napinak felét ad diem 1. Julij, másik felét ad 1. Augusti, az Szent-Mihály napinak felét ad 1. Octobris, a másik felét ad 1. diem Januarii anni venturi az Nagyságod tárházában beszolgáltatni. Az partiumbéli uraink és atyánkiai is kegyelmes urunk az erdéliekkel egyaránt contribuálnak; hasonlóképpen az székely uraink s atyánkiai is, kiknek az vármegyén vagyon jószágok, az szász uraink s atyánkiaiival azon tereh viselésre ígirik magokat.

Articvlvs VIII.

Az kik hadakozó fegyvert adnak ki ez országból, büntetések végeztek.

Az kik kegyelmes urunk szegény hazánknak kárára és folytatkozására országunkból hadakozó fegyvert adnának ki; végeztük, hogy az olyanok, comperta rei veritate, büntetődjenek juxta contenta generalis decreti: a kik peniglen ekkédiglen olyant cselekedtenek, azokon légyen Nagyságod kegyelmessége.

Articvlvs IX.

Az portára vagy egyéb külső helyekre kereskedésért salus conductussal járjanak.

Mivel kegyelmes urunk ekkédiglen sokan hír nélkül kik az portára, kik penig az Nagyságod birodalmán kívül való egyéb helyekre jártanak és mentenek, kik enyett és szin alatt az gonosz igyekezetű emebrek is igen eljártanak. Tetszett azért egész országúl, három nemzetül, hogy ezután se úr, se nemes, se váraisi se semmi rend, az Nagyságod arról való kegyelmes annuentiája nélkül az portára, sem egyéb kívül való országokra ne menjenek. Ha kik penig olyan attentálnának, az harminczadosok szabadosan arestálhassák minden marhájjokkal és mellettek lévőkkal egyetemben. Az mely váraisi rendek penig Nagyságodtól idegen helyekre salus conductust impetráluak azon város bírájátúl légyen testimonialisa, hogy igaz és méltó arra, hogy salus conductusa légyen. Az kik pediglen szökve mennének el, hogy az harminczadokon meg nem foghatnák, az után is dolgokat comperiáltván, légyen méltó büntetések.

Articvlvs X.

Az kik egymás között contra publicum bonum coniurálnának, büntetéseket végezik az statusok.

Az mint Nagyságod intimálja minékünk is kegyelmes urunk, hogy sokak az Nagyságod személye méltósága ellen és

házánk kárára, romlására s veszedelmére ártalmas conjuratiót, öszve való kötölözést cselekednének: hogy afféle dolog tovább-tovább ne menjen, végeztük egész országúl, Nagyságod az olyanokat *directora* által citáltatván, *comperta rei veritate*, büntetődjenek *juxta ipsorum demerita*, *tanquam publicae pacis turbatores*.

Articvlvs XI.

Az elconferált és conferálandó dézmának állapotjok végeztetik.

Az kiknek közülünk kegyelmes urunk ekkédiglen valamely dézmáknak árendái conferáltattak, hogy azoknak donatiójok, collatiójok, ekkédiglen valók, az kik jók és helyesek, in vigore maradjanak, végeztük és concludáltuk. Ezután valókról légyen az Nagyságod kegyelmes dispositója.

Articvlvs XII.

Az végházak és collegium építésére való collecta végeztetik.

Noha kegyelmes urunk érezzük szegénységeinknek sok rendbéli fogyatkozását: mindazonáltal, hogy az végházaknak és collegiumnak építésére is Nagyságod jobb módjával elérkezessék, ígírünk Nagyságodnak kapu szám után minden egy kaputúl egy-egy forintot az adóval együtt két renden, felét a Sz. György napival, felét a Sz. Mihály napival beszolgáltatni. Az partiumbéli uraink is hasonlóképpen megígírik az egy-egy forintot. Az Szaránd vármegyebéli felső processus munkával praestálja a gratuitus labort Jenőhöz. Nagyságodnak könyörögünk, légyen contentus véle.

Articvlvs XIII.

Az fiscus só-aknáin kívül való aknanitás, sóvágás, megtiltatik.

× Az kik kegyelmes urunk az régi constitutiók ellen az fiskus közönséges sóaknáin kívül aknákat nitnának, azokat colálnák és eladnák, kereskednének véle, vagy magok szükségekre ásnák, vágnák, végeztük egész országúl, ezt ugyan articulusban iratván, az kik olyant tentálnának, *comperta rei veritate*, citáltassanak az Nagyságod *directora* által ad *generalem diaetam* és büntetődjenek az régi constitutio szerint.

Articvlvs XIV.

Az Belényes vidéki vas és réz kohókhöz való ölfá vágás limitáltatik.

× Az Belényes vidékin való vas és rézbányára vágandó ölfák felől végeztük kegyelmes urunk, hogy abból observáltassanak az régi articulusok; és mivel immár connumeráltattak s

regestomok is vagyon, az ott való tisztek pénzt ne vegyenek fel tőlök az ölfáknak vágásáért, hanem az régi jó usust observálván, vágassák az szerint vélek és illendő helyeken is.

Articvlvs XV.

Az kénesőnek ez országból titkon való kihordása tiltatik.

Az kik kegyelmes urunk ez országból kénesőt titkon kihordanának, vagy kilopnának, avagy ittben kereskednének véle, az olyanok in loco delicti comperiáltatván, juxta contenta generalis decreti de metallis, in amissione capitisi et omnium bonorum convincáltassanak. Ha kik pedig in facto nem depraehendáltathatnának, de megbizonyosodik, hogy ő cselekedetek légyen, azoknak is hasonló büntetések légyen.

Articvlvs XVI.

Az poraranynak fiscus számára be nem szolgáltatójának poenája végeztetik.

Vadnak kegyelmes urunk oly patronusok, az kik contumacia ducti nem engedik meg jobbágyoknak az poraranyat az fiscalis aranyváltóknak bévinni, hanem maguk ususokra convertálják. Végeztük azért, hogy az kik ilyen cselekedetben találtatnának, comperta rei veritate, azokat az jószágokat, az hol az porarany találtatik, amittálják. Ha pedig az jobbágy ura híre nélkül lopná el az aranyat és bé nem adja az fiscalis aranyváltóknak, nem az ura, hanem az jobbágy büntetődjék érette, mind avval együtt, az ki titkon béváltaná tölle.

Articvlvs XVII.

Az fiscus jószágában az latrok kergetésében való modalitas.

Noha kegyelmes urunk egynehány rendbeli articulusink extálnak az fiscus jószágiban való latroknak is kergetésekről: de mivel még eddég nem effectuáltattak, végeztük újobban, hogy ebből observáltassék inviolabiliter az elmúlt 1632. esztendőbeli articulusunk. De az Nagyságod kegyelmes tetszése szerint, hogy az ispánok csak kevesed magokkal járjanak, igen méltó és mi is végeztük közönségesen.

Articvlvs XVIII.

Az nemes házaknak szállóktól való immunitása és az erővel való gazdálkodtatás.

Noha az elmúlt 1632. esztendőben is végeztük volt, hogy az nemes ember házára semminémű rend reá ne szálljon és hogy az úri és fő renden való emberek szolgálái is erővel magoknak ne gazdálkodtatnának: de abban eddig sok difficultások találtatván, végeztük újobban, hogy erről az előtt való most megemlétt articulusunk observáltassék inviolabiliter.

ARTICVLVS XIX.

Méz eladásnak s megtartásnak modalitása végeztetik.

Mivel kegyelmes urunk az elmúlt esztendőben az mézgyűjtők és szedők sok illetlen insolentiákat cselekedtenek mind az nemességen, mind az szegénységen, hogy még csak mézeket ejtelenként, viaszokat fontonként várasokon és egyébütt is el nem adhatták: végeztük azért az Nagyságod kegyelmes tettségéből is, hogy az nemes ember maga majorságabéli mézét, viaszát, szabadon megtarthassa, mind várasokon s mind egyéb helyeken ejtelenként s egyébképpen is eladhassa. Szegénységünk is magok házok szükségére illendő módon megtarthassák, magméheket is hasonlóképpen. Ezt mindazonáltal hozzátévén, hogy az mely nemes ember pénzen vagy akármi praetextus alatt venne mézet Nagyságod engedelmén kívül, annak büntetése a légyen, hogy az mennyi mézet venne, in duplo convicáltassék.

ARTICVLVS XX.

Az nemesség jószágiban való bor-korcsomálás állapátja végeztetik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az vármegyékben az mely fő úri és nemes renden lévő embereknek jobbágyok az szegény nemes ember borára borokat kikezdenék, ad instantiam laesae partis tartozzék az vice-ispán csak házátúl kimmenni sub poena ducentorum florenorum és annak a contumax paraszt embernek borának fenekét kivágni, az mellett 12 forintot exequálni rajta, toties, quoties ez ellen cselekednék, melynek két része az ispáné, harmada az megbántott félé.

ARTICVLVS XXI.

Az nyilván kiadott és suspicióban való latrok büntetésének modalitása.

Tetszett azt is egész országúl elvégeznünk, hogy a mely nyilvánvaló latrot az vice-ispánok comprahendáltathatnak, ne tartozzanak tömlöczben vinni, hanem mindjára exequálják iuxta eorum demerita; az kikhez penig suspicio vagon, azokat tartásák fogva, míg inquiráltathatnak felöle. Mindazonáltal az mely latrot főispán tömlöczében visznek és fizetésért vagy szánszándékkal elbocsátának, vagy jobbágyokká tennék, eo facto comperta rei veritate in ammissione honoris et officii convicáltassanak.

ARTICULVS XXII.

Missile mandatummal valamely jószág elfoglalása és az publicatióban lévőknek sequestrálása tollálatatik.

Hogy senkinek jószága, excepto az kit az 1631. esztendőbeli 7. articulus comprachendál, missilissel ne foglaltanék, ennekelőtte is egynéhány renden végeztük, mostan is újban végezzük és concludáljuk, hogy senkitől jószága missilissel ezután el ne foglaltassék; az kiknek is publicatio alatt vagyon jószágok, az publicatiónak revisiójáig ne sequestráltassanak, holott az publicatio azért találatott, hogy in anniversarium producálja igasságát, ha producálhatja, alioquinel esik mellőle.

ARTICULVS XXIII.

Az nemes ember maga majorsága és kereskedésre vött marhája kiviteléről.

Tetszett kegyelmes urunk, hogy a nemes ember maga majorságabéli marháinak ez országból való kiviteléről observáltassék az elmúlt 1632. esztendőbeli 30. articulus. Ha kik pedig nyereségre vennének akármi marhát és ki akarnák vinni, az Nagyságod kegyelmes annuentiájából cselekedhessék; melyre hogy Nagyságod is kegyelmesen accedált s tekintetünket is ígírte ebből lenni, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak.

ARTICULVS XXIV.

Kárán-Sebes az jobbágy kiadásban az vármegyékkel egy rendet tartson.

Ezelőtt is egynéhányszor végeztük, hogy az káránsebesiek az Hunyad vármegyebéli urainknak jobbágyokat kiadják: de mivel semmi effectusát nem látjuk, végeztük, hogy ők is juridice convincáltatván, a ki nem adásért, az két száz forint poenán elmaradjanak.

ARTICULVS XXV.

Az várakban futott malefactorok büntetése.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az mely vétekben esett jobbágy valamely várban fut az büntetés előtt, hogy ezután tartozzék annak az várnak kapitánya, az hova bémennek, az olyan jobbágyok felől igaz törvént tetetni és az szerint meg is büntetni. Ha pedig az vármegyén megsententiáztatott volna, az olyanra menjenek persecutoriával s az kapitány exequálja az szerint.

ARTICVLVS XXVI.

Az aknákra ment sóvásárló szegény néptől ajándékot ne vegyenek.

Tetszett az is kegyelmes urunk, hogy az mely szegénység só venni mégyen az aknákra, az régi jó usus szerint az kamora-ispánok ne merészljenek rajtok ajándékot exigálni kedvek s akaradjok ellen seminémű praetextus alatt sub poena flor. 200.

ARTICVLVS XXVII.

Az Kájánbéli hidak és vám.

Végeztük azt is az nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az solymosi vámos mind a Kájántorkáig megcsináltassa az hídakat és az régi consuetus ususnál nagyobb vámot akar-mikor is ne exigáljon.

ARTICVLVS XXVIII.

Terminusok celebrálása.

Hogy Nagyságod kegyelmességéből az terminusok celebráltatása felől való végezésünkre accedált. alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak és kívánjuk istentől, hogy az igasságnak haladozás nélkül való kiszolgáltatására adjon időt, egésséget és csendes békességet Nagyságodnak.

ARTICVLVS XXIX.

Az székelységen lévő és 1614. esztendő előtt való jobbágyok megkérésének processusa.

Az Nagyságod kegyelmes tetszéséből végeztük kegyelmes urunk, hogy az székelységen lévő ős jobbágyok és az 1614. esztendőbeli gyűlés előtt lött jobbágyoknak dolgok, melyeket az 1630. esztendőbeli articulus szerint Nagyságodnak tanácsival kellett volna eligazítani, Nagyságod és a tanács kevesebb munkájáért ezután igazíttassanak úgy el, hogy keressék a tisztek előtt legitimo processu a brevis szerint és a melyik félnek nem tetszik a törvény, penes appellationem híhassák Nagyságod eleiben és indifferenter mind generalis gyűlések alatt s mind terminusokon revideáltassanak. De ez két rendbélieken kívül valót az edictum és articulusok ellen senki ne kereshessen.

ARTICVLVS XXX.

Az levelek transumáltatása mind gyűlések alatt való törvények idején s mind egyéb terminusokon indifferenter engedtetik.

Mivel kegyelmes urunk az terminusoknak ritkán való celebráltatása miatt akármiféle leveleit ember nem transumál-

tathatja, mely miá az szegény nemes ember igen megfogyatkozatt ekkédig is; tetszett azért egész országúl, ezt articulusban íratván légyen perpetuum statutum, hogy akár terminuson, akár gyűlés alatt, olykor, a mikor törvények lesznek, akár publicatiók akár appellatiók revisiójakor mindenféle leveleit, az ki transummáltatni akarja, mindennemű pereiről, dolgairól, transummáltathassa és azután légyen vigore székeken, vármegyéken és táblákon is, az mikor akar élni véle.

Articulus XXXI.

Az nemes ember mind maga és javai az vámadástúl eximáltatnak.

Mind ennyi sok rendbéli articulusunk ellen is, kiket ezelőtt végeztünk, a szegény nemes embereknek maga javait ottan megvámolják. Végeztük azért egész országúl, hogy ez légyen ratum et firmum, valahol olyan dolog comperiáltatik, az olyanok mox et de facto 200 forinton convincáltassanak az megbántódott fél ellen, juris ordine.

Articulus XXXII.

Az felvincziék ezelőtt szokatlan terheviselestől immunisok.

Tetszik az is az Nagyságod kegyelmes annuentiájából egész országúl, hogy Aranyas székbén az felvincziék ennekelőtte az boldog emlékezetű fejedelmek idejében valami onusnak supportálásával nem tartoztak, ez után is azzal ne tartozzanak.

Articulus XXXIII.

Az ríkai vám oculására commissariusok rendeltetnek.

Hogy Nagyságod kegyelmességéből az ríkai vámnak oculálására az három nemzetből commissariusokat rendel, minékünk is igen tetszik; sőt hogy abbéli oculata revisiónak reportatióját ez jövendő gyűlésen Nagyságod ígiri kegyelmesen megláttatni, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articulus XXXIV.

Az Kún László uram máramarosi jószágán inquiráljon és exequáljon az ispán.

Mivelhogy az erdélyi ditióban minden helyeken tolllátott a liberbaronatusság, Kún László uramnak is az mennyi jószága Máramarosban vagyon, concludáltuk, hogy az vármegye ispáni abban is, mint másokéban, szabadosan inquirálnak és exequálnak is, ki ellen ha reluctálna Kún László

uram, főispán uram ő nagysága adjon segítséget az viceispán mellé, kivel az latrok ellen való inquisitiót és executiót vihesse végben.

Articvlvs XXXV.

Az kolosváriak csak a fejedelem dolgaiban tartozzanak postálkodni.

Mivel kegyelmes urunk az kolosvári atyánkfainak nem kevés bántódások vagon az minden felé való postálkodásokban: végeztük mi is újokban az Nagyságod kegyelmes annuntiájából, hogy ezelőtt való articulusok continentiája szerint másoktól az fiscuson kívül ne terheltessenek postálkodással, szekereskedéssel, hanem csak azoknak, kik az Nagyságod parancsolatiban és az ország szükségében járnak.

Articvlvs XXXVI.

Az kolosiai privilegiuma nem praeiudikál az tordai vámnak.

Nilván tudjuk azt egész országúl, az tordaiak mely sok munkával, fáradsággal, költséggel építették és tartják mostan is az Aranyason való hidakat, melyről egynéhány rendbéli articulus vagon, hogy mind kolosiai, székiek és egyebek is, nemes emberen kívül, mikor rajta járnak, tartozzanak vámot adni. Melyre képest végeztük most is, hogy az kolosiai vám nem adásról való privilegiumok egyéb helyeken observáltassék, de ez egy tordai hídon ők is, azelőtt való articulus szerint tartozzanak vámot adni.

Articvlvs XXXVII.

Tordán az bíró mutatta szállással légyenek contentusok mindenek.

Kegyelmes urunk, mivel Torda várasa igen pusztá hely és ott illendő szállása nem mindennek lehet: végeztük, hogy a bíró mutatta szállással minden úri, nemes és főrenden való uraink légyenek contentusok, az bíró házára senki reá nem szállván, az idvözült urunk adta immunitások és privilegiumok szerint gazdálkodással is senkinek ne tartozzanak.

Articvlvs XXXVIII.

Szászságon lévő combusták.

Hogy Nagyságod kegyelmességéből az szászságon lévő combustáknak állapotokról az idvözült fejedelem idejébéli usust és rendtartást observáltatja Nagyságodnak megszolgá-
juk. Tetszik minékünk is, hogy in ea parte observáltassék az 1630. esztendőbéli 67. articulus is.

ARTICVLVS XXXIX.

Az városokon való fiscalis vásárlások.

Hogy Nagyságod kegyelmességéből ezután az szász városokon való vásároltatásból különbben akar provideálni és ő kegyelmeket az olyan vásárlással nem bántja, igen nagy szükségén kívül, Nagyságodnak megszolgáljuk.

ARTICVLVS XL.

Az mézgyűtésben és borfoglalásban való módok.

Hogy nagyságod kegyelmes urunk város szükségére az szász urainknak ad requisitionem az mézvétel engedelméből illendő módon kegyelmességét ígiri, az borvétetés és dézmások dolgában hasonlóképpen, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk. És az Nagyságod jó tetszésére végeztük mi is, hogy az ő kegyelmek székin az magok magistratusa circálhasson, ha akar, az mézgyűjtők után, kít fide mediante referálván Nagyságodnak, mind azok az excessusokért, ha mit admittálnának s mind az circálók, ha a mézgyűjtőkkel Nagyságod kárára valami correspondentiát viselnek, Nagyságod jó tetszése szerint méltóképpen büntetessenek. Az dézmás penig, ha ő téssen kárt az boros hordók mérésében, contentálja ő az fiscust s ne is járjanak az dézmások több magokkal, mint azelőtt országul elvégeztük, az dézmálására tempestive kimenjenek, késedelmek miatt kár az dézmálandó jövedelemből ne légyen és az szüret után tizenötöd nappal az szegénység is borát mind adósinak és egyebeknek is szabadosan eladhassa.

ARTICVLVS XLI.

Tasnádi nemes emberek állapotja.

Végeztük azt is kegyelmes urunk Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az tasnádi depositus nemes emberek, exceptis iis, kiket az idvözült urunk deponált volt, míg Nagyságod commisariusit kibocsátja annak igazítására, semminémű állapotokban, se adó, se dézmaadásban és egyéb szolgálatra való erőltetésben meg ne bántódjanak, Nagyságodnak megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

ARTICVLVS XLII.

Az Székelyhídban lévőkről.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy ha az Székelyhídban lévő officialisok homagiumot nem praestálnák, mind az benne lévő praesidiummal együtt ez jövendő pünkösöd napjátúl fogva ad 15. diem az Nagyságod reversalisa szerint,

Zólyomi uram is penig, ha comperiáltatik, hogy ő kegyelme nem engedte meg, hogy ezeket praestálják, eo facto abbéli vétkéért ő kegyelme is az várbéli részét és ahoz tartozó minden jószágát amittálja, gyermekinek mindazonáltal részek megmaradván. És Nagyságod találjon módot benne, hőslet szerint, mint vegye kezéhez az várat.

Articvlvs XLII.

Zólyomi uram 1633. esztendőbéli potentiái ellen.

Az kiknek kegyelmes urunk ez jelen való 1633. esztendőben Zólyomi uram jószágokat utcunque elfoglaltatta és annualis praescriptiója benne nincsen, hogy Nagyságod kegyelmességétől restituálni ígéri, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Az taxás városoknak contributiója.

Kolosvár adjon flor.	2000.
Fejérvár adjon flor.	200.
Banfi-Hunyad adjon flor.	200.
Udvarhely flor.	200.
Sepsi-Szent-György flor.	100.
Illyefalva adjon flor.	100.
Egeres adjon flor.	80.
Nagy-Almás adjon flor.	40.
Várad adjon flor.	1500.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae annexarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia die decima tertia Mensis Maij, anno domini millesima sexcentesimo trigesimo tertio.

(P. H.)

Lecta.

Fejérváratt nyomtattatott Lignicei Jakab fejedelem urunk könyvnyomtató és compactora által. Anno 1633.

Nyomatott példánya, a fejedelmi pecséttel, az *erd. múzeumban* (a *Dónáth-gyűjteményben*), pecsét nélkül *ugyanott* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diet. Transs. III. köt.*)

b)

Nos Georgius Rakoczi, dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregy et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem vigesimum quartum mensis Aprilis anni domini millesimi sexcentesimali tregesimi tertiy, in civitate nostra Alba-Julia, ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae, eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem vigesimum quartum Aprilis anni domini millesimi sexcentesimali tregesimi tertii in civitatem Albam Juliam indictis celebratis, universi ipsorum voto conclusi.

Az fejedelem hűségére való homagium decernáltatik.

Noha az Nagyságod inauguratiójakor írtnunk volt arról articulust, hogy minden ember tartozásképpen sine respectu personarum praestálná homagiumát; de hogy abban hátramaradást értünk lenni, végeztük mostan újban, hogy az kik még nem praestálták, az kik jelen vadnak ezen gyűlésben, ugyanitt mindjárt praestálják, avagy ezután is az Nagyságod requisitiójára.

Az kik penig itt nincsenek, az tiszték minden helyeken székeket promulgáltatván, azon első széken tartozzanak praestálni. Az kik penig halogatnák, az tiszték felcírálván és Nagyságodat tudósítván felőle, comperta rei veritate az olyan contumax in amissione universorum bonorum tam mobilium, quam immobilium convincáltassék, juxta articulum anni 1613.

Az partiumban lévő hajdúság is azon büntetés alatt capitatum tartozzanak homagiumokat praestálni az váradi kapitán előtt.

Az fiscus várainak privatus possessori hittel légyenek kötelesek az fejedelemnek.

Végeztük ezt is egész országúl, hogy az fiscalis váraknak possessori és azokban lévő praesidiumok is Nagyságodhoz hittel kötelesek légyenek és hogy tam communis quam privatae principalis necessitatis tempore ad primam requisitionem a Nagyságod praesidiumát bévegyék, Nagyságodat és minden oda menő nemességet bébocsássanak; azokban lévő tisztviselők zálagos hazafiai légyenek, az praesidiariusok is hasonlóképpen. Ha penig afféle váraknak possessori és tisztviselői ezeket nem praestálnák, comperta rei veritate in amissione arcium et omnium bonorum ad eadem pertinentium, az officialisok penig omnium bonorum suorum, tam mobiliium quam immobiliium convincáltassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae annexarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostri, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia die decima tertia mensis Máj, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo tertio.

Fejérváratt nyomtatott Lignicei Jakab fejedelem
urunk könyvnyomtató és compactora által. Anno
1633.

Nyomatott példánya, pecsét és aláírás nélkül, az *erd. Muzcumban* (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diet. Trans. III. köt). — Ezen a fejedelem részére teendő hűségesküröl szóló végzések niucsenek befoglalva az 1633 apr. 24-től május 13. dikáig tartott országgyűlés 43 törvényezikké közzé; minek okát föltaláljuk az 1635-diki országgyűlés 19-dik törvényezikkében, mely által ezen »ad partem végeztetett s publicálatlan maradtott articulusok« szóról szóra újra törvényezikkbe foglaltatva, megerősítettnek.

XVI.

1633. máj. 15.

A fejedelem Kapi Andrásnak az eperjesi tárgyalások ügyében.

A d A n d r e a m K a p i.

Isten ő felsége minden idvességes jókkal áldja meg Kegyelmedet.

Hogy Kegyelmetekkel némely dolgot nem közelhettünk ott Eperjest, azt vétekkül cancellariusunknak nem tulajdoníthatni, holott ő felsége cancellarius a hittel fogadtatta volt fel cancellariusunkkal, kit talám Kegyelmed magátúl is eddig megérthetett, Sásváros táján a mennyi katona, munkácsi katonák lovai vadnak 32 lóval, de azok meg tudják az emberséget gondolni mire való. A punctumokra választ írtunk, kikre mi úgy bizon soha különben nem megyünk, hanem ha fegyver lészen a nyakunkon, mi csudáljuk is sok ízben Kegyelmeteket, egyiktől úgy mint másiktól tett írásunkat ahoz nem alkalmaztatta az diplomába formán való punctumok csinálását és észben nem vette, micsodás ártalmas dolgok vadnak benne, kiket megláthat Kegyelmed replicánkban, melyet istenesen kegyesen, igazán s törvényesen cselekedtünk, kinek ha az ő felsége részéről helyben hagyatik, bene, hol nem, bizonyos legyen Kegyelmed benne, Kapi uralom, magunkra gondot viselünk s im (bizonynyal írom Kegyelmednek) szinte a tatár hámtól érkezének tegnap követek, igen fő ember ketten, most által az vizen 60 ezeren jöttek által, az portáról is egy fő török harmad nap alatt le fog érkezni a fővezértől, noha sok gazdálkodás megyen reájok, de addig őket bizony el nem bocsátjuk, még már a Kegyelmetek tractájának végit nem értjük s azután, ha hadakozásra való materiát fognak fenn hadni császár ő felsége commissariusi, nem engedvén a mi igaz kívánságunknak, bizon azután flectere si nequeo superos, Acheronta movebo. Adjon isten előtt számot, a ki oka lészen. Adja Isten, lássuk egységben Kegyelmedet. Datum Albae Juliae 15. Majj anno 1633.

G. Rákóczy.

Gyűlésünknek ez múlt pénteken lón itt vége.

Originale possessit anno 1767. Comes Ludovicus Bethlen, copia in bibliotheca N.-Enyediensi inter Msta Josephi Benkő in folio sub titulo »Col. Benk. Docum. varia. Vol. V. pag. 239.« Josephus Com. Kemény.

Erd. Múz. (*Josephi Comitiss Kemény Apparatus Epistolaris ad Historiam Transilvaniæ, Tom. VII.*)

XVII.

1633. máj. 16.

Az első diploma tervezetek.

a)

A biztosok terve.

Hoc infrascripto modo cum legatis Transylvanicis unanimi voto convenimus et sua Mattas diploma transmisit.

Nos Ferdinandus secundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis; quod ubi post nuperam pacificationem Cassoviensem cum illmo Georgio Rákóczy Tranniae principe et quarundam partium regni nostri Hungariae dno ac Siculorum comite initam contra contenta tunc utrinque erecti diplomatibus, quaedam differentiae et contrarietates fuissent exortae. Nos pro pio et paterno quo erga fideles regnicolas nostros semper diximur affectu ad complanandas ejusmodi differentias certos commissarios fideles nimirum nros reverendum Stephanum Sennyei de Kis-Sennye eppum Jauriensem, locique ejusdem comitem perpetuum et aulae nrae per regnum nostrum Hungariae cancellarium: item magcos Nicolaum Forgach de Gyemes (titulus) ac Stephanum Ostrosith de Giletincz et egregios Thomam Mikulich de Brukonoucz, personalis praesentiae nrae regiae in judiciis locumtenentem ac Casparem Tasy de eadem consiliarios nostros Epperjesinum expeditissemus. Qui quidem commissarii nri, posteaquam ibidem cum ablegatis dicti principis Tranniae similiter commissariis utpote magcis et egregio Stephano Kovachoczy (titulus) et Andrea Kapy de eandem (titulus) ac Ladislao Balashazy etc. (titulus) ac consiliariis convenissent post plures et varios diuturnosque tractatus ultro citroque habitos ad subsequentes initae compositionis et transactionis devenerunt articulos, qui in hunc sequuntur modum.

Nos Stephanus Senniey de Kis-Sennie (titulus), Nicolaus Forgach de Ghymes eques auratus cottus Barsiensis supremus comes, partium regni Hungariae superiorum generalis capitaneus et cubicularius, Stephanus Ostrosith de Gyletincz, Thomas Mikulich de Brukonoucz personalis praesentiae in judiciis locumtenens et Caspar Tasy de eadem, sacr. caes. regiaeque Mattis consiliary et ad hunc tractatum Epperjesinsem deputati commissarii. Memoriae commendamus etc., quod cum post pacificationem Cassoviensem, inter praefatam sacr.

caes. regiamque Mattem et illum principem Transylvaniae, Georgium Rákóczy partium regni Hungariae dominum et Sicularum comitem initam quaedam differentiae et contrarietates contra contenta dicti diplomatis Cassoviensis in his partibus regni Hungariae superioribus exortae fuissent: ad complanandas ejusmodi differentias pacemque rursus et tranquillitatem stabiliendam, dignata est sacra sua Mattas, mutuo cum dno principe consensu conventum seu tractatum in regiam liberam hanc civitatem suam Epperjesiensem clementer indicere. Ubi nos praedicti suae Mattis commissarii ab una, parte vero ab altera splēs magci dñi Stephanus Kovachoczy de Keörtvelifaia comes cottus Thordensis sedisque Siculicalis Maros capitaneus et cancellarius, Andreas Kapi de eadem Kapi comes cottus Colosiensis ac supremus arendator Transylvaniae et Ladislaus Balásházy de Balásháza, vicecomes cottus Szolnok-mediocris ac sedis judiciariae assessor, antelati illmi principis consilarii ac commissarii, post varios ultro citroque tractatus in hunc tandem qui sequitur modum, pacisque et concordiae unionem devenimus, inviolabiliter utrinque servandam.

Primo. Sancitur ut articuli pacificationis Cassoviensis secundus et nonus in omnibus suis punctis et clausulis in vigore suo permaneant. Pro quorum et modernorum quoque firmiori observatione status et ordines Transylvaniae, ut in prioribus pacificationibus Nielspurgensi, Viennensi et Psoniensi conclusum et effectuatum est, suam Sattem assecurant.

De praedonibus et vagabundis grassatoribus conclusum, ut tales statim ad primam capitaneorum in confiniis utrinque vel generalis capitanei requisitionem (praevia inquisitione juxta continentias novellarum constitutionum si nobilis fuerit) captiventur et in captivitate constituti purgent sese de objectis; convicti vero sufficientibus documentis pro demeriti eorum ratione puniantur.

Secundo. Annuit clementer sua Mattas, ut arx Onod praesidio solius principis teneatur, de qua assecurat suam Mattem dñus princeps, quod eam Turcis nunquam nec per se nec per suos tradet, quinimo omni conatu defendet. Cum capitaneo et praesidio suae Mattis Onodiensi, per officiales suos bonam semper in omnibus correspondentiam habebit. Fideles suae Mattis exinde non laedet, neque ullo damno afficiet. Praesidium autem dñi principis juramento sit adstrictum suae quoque Mattis tempore obsidionis vel alicujus insultus capitaneum et praesidium suae Mattis in arcem intromittet. Capitaneus vero et praesidarii suae Mattis in consuetos dñi principis proventus sese non immisceant.

Tertio. De liberis utrinque servitiis confirmatur arti-

culus quintus pacificationis prioris, hoc addito. Quod si dnus princeps a nobilibus et magnatibus Transylvanis, servitio suae Mattis hic obstructis reversales habere voluerit: id licitum quidem sit, hac tamen clausula reversalibus inserta. Salva tamen fide et obligatione nra, qua suae Matti obstructi sumus. Idem intelligatur ex parte quoque suae Mattis de nobilibus et magnatibus Hungaris in Transylvania servientibus. Servitores autem dni principis propter quod servitiis ejus addicti sunt, nullo damno ab officialibus suae Mattis afficiantur, ita tamen, ut in omnibus accommodent sese legibus et consuetudinibus regni.

Q u a r t o. Subditi harum partium per comitem condam Stephanum Bethlen juniorem et Davidem Zólyomi abducti, dnis eorum terrestribus ad eorundem requisitionem defacto restituantur, potissimum autem ex Zekelhida.

Q u i n t o. Praetensiones camerae suae Mattis Scepusiensis dnus princeps complanabit, et praecipue quoad praetensionem Debrecziniensem attinet, eorum aequas praetensiones, si quas habebunt, diligenter intelliget, et quod aequitas et ordo justitiae suadebit, illud per homines tam a parte sua quam camerae Scepusiensis denominandos, primo quoque tempore faciet. Item decimas pagorum processus Nadudvar in comitatu Bihariensi existentium in eo statu reliquet, prout in tractatu Caroliensi decisum fuit. Ubi autem camera decimas pagorum illorum in arendam elocaret, dnus princeps habeat in iis praemptionem. Negocium silvae nigrae, cum antiqua controversia, sit pace Deo volente conclusa, revideatur per commissarios utrinque quantocumque fieri poterit ordinandos, et quod aequum ibi visum fuerit, illud observetur.

S e x t o. Siquidem dnus princeps gratissima sua studia et obsequia summo affectu pollicetur suae Matti omni occasione praestare efficereque ut hanc benignitatem in se optime collatam sua Mattas experiatur. Sacra quoque sua Mattas benigne confisa, hanc liberalitatem suam memori grataque mente a dno principe reponendam arcem Munkachiensem cum omnibus suis bonis et pertinentiis quibuslibet dno principi ejusque filiis Georgio et Sigismundo vita eorum durante in certum quinquaginta millibus pro praetenso jure suo superaddendisque quamprimum post permutationem diplomatum a dno principe paratis in pecuniis quinquaginta millibus et sic in toto pro ducentis millibus florenis Hungaricalibus clementer inscribit et impignorat, ea sub conditione, ut ipsis viventibus ne capitalis quidem summae depositione redimi possit, illis vero e vivis sublatis ab haeredibus et successoribus, vel quibus legaverint, non aliter, quam depositis ducentis florenorum millibus

aufferri, redimique possit. Hoc etiam per expressam addito et declarato, quod Munkachium nunquam ullo sub quaesito colore aut praetextu ad Transylvaniam applicabit, applicareque et incorporare clam vel palam intendet. Subditis suae Mattis exinde non nocebit, neque profugos et malefactores illuc recipiet.

Septimo. Dominus princeps oppidum Maad relictas condam dni Melchioris Alaghÿ remittat possidendum cum omnibus pertinentiis et proventibus sacra quoque sua Mattas collationem per dnum condam imperatorem Rudolphum II-dum parenti dni principis factam, clementer confirmare ratificareque dignabitur in omnibus punctis et clausulis, totumque et omne jus suum in perpetuum dno principi et fratri ejus domino comiti Paulo Rákóczy judici curiae regiae successoribusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis conferret cum evictione sufficienti non obstante eo etiam si cuipiam bona Regecziana Mattas sua jam inscripsisset. In casu autem mortis dominae Alaghiana statim et defacto praesente vicecomite aut uno iudice nobilium et jurato assessore cottus Zempliniensis propriis autoritatibus dominus princeps praedictusque frater ejus et haeredes vel successores eorum, praedictum oppidum Maad cum omnibus pertinentiis, sub suis veris metis et antiquis limitibus de jure et ab antiquo ad illud pertinentibus apprehendere possint et valeant. Pro firmiori autem successione praedicta domina Alaghiana statim et defacto duos colonos, unum pro domino principe, alterum pro dno comite Paulo Rákóczy cum pertinentiis ad easdem domos coloniales pertinentibus in dicto oppido Maad tradat, sine tamen praejudicio educilli et macelli. Et insuper eos assecuret, quod nihil ex bonis et pertinentiis oppidi ejus abalienabit, neque eadem bona desolari aut deteriorari permittet. Ea vero quae dna vidua propriis pecuniis per se vel cum dno marito suo coemisisset, maneant eidem et successoribus legatariisque integra.

Octavo. Ad benignam Mattis suae caesar. et regiae requisitionem dnus princeps serenissimae principissae Brandenburgicae, omnes res ejus mobiles et clenodia in arce Munkachiensi et alibi existentia statim post permutationem diplomatatum restituet. De debitis vero quae principissa dno principi in pecunia parata mutuo dedit, vel de quibus obligatorias habet, sicuti et de summa inscriptionis pro arce Fogarasiensi (defalcatis tamen ex ea si quae principissa aliis inscripsisset) et de proventibus ejus, arcisque Munkachiensis hucusque perceptis, acceptatis necessariis, sumptibus qui interea ibi facti sunt intra spacium decem mensium eam contentabit. Si quae

autem ex rebus argenteis vel aureis, materiisque per dnum principem ablata fuissent, de iis etiam nominatim principissae sub eodem termino satisfaciet.

N o n o. Magcorum Sigismundi Praepostvari et Stephani Chiaký bona universa restituet, respectu auctoritatis et interpositionis suae Mattis.

D e c i m o. De bonis eppatus Varadiensis cum in tractatu Caroliensi, ita conclusum sit, ut quandoquidem usus praefatorum bonorum ex utraque parte sufficienter sit comprobatus, ideo manere debere utramque partem in usu hactenus observato. Itaque articulus ille maneat imposterum etiam in suo vigore, ita tamen ut utraque pars ab antiquo usu non recedat. De pago Beregh Joannes Bogdaný procedat secundum jura et constitutiones regni. De pago vero Koly procedat secundum jura Transylvaniae et artlos breves de violentiis aeditos. Uti etiam haeredes magci quondam Casparis Horvatt de Veghla, quibus iudicium et justicia a parte dni principis impendetur. Privilegia autem dni comitis Joannis Drugeth de Homonna, per dnum principem, quaecunq; prae manibus ejus sunt, integre restituantur. In negotio vineae Hetszeöleö dictae in promonthorio Tokajensi existentis, quod juris et justitiae ordo dictaverit, dna principissa Brandenburgica hoc faciet.

U n d e c i m o. Bonorum dni principis in Hungaria existentium condigna ratio habebitur ne damnis ab insolente milite afficiantur, salvo tamen septimo artelo pacificationis Cassoviensis.

D u o d e c i m o. His omnibus per dnum principem acceptatis et effectuatibus confirmatur per suam Mattem de amnystia articulus decimus nonus pacificationis Cassoviensis (comprehensis in eo et Munkachiensis) ad verbum in omniibus suis punctis et clausulis.

D e n i q u e conclusum est ut prioris pacificationis articuli puncta et clausulae, de quibus hic vel mentio facta non est, vel specialis aliqua in hoc diplomate immutatio eorum non habetur, omnes et singuli, omniaque et singula in iis contenta in suo vigore salva et integra permansisse et permanere debere intelligantur, defactoque permaneant, imo virtute hujus transactionis denuo renovata sint, habeantque et in futurum robur suae firmitatis.

Prout conclusimus, concordavimus, in unionemque pacis stabilendam devenimus ad ratificationem sacr. caes. regiaeque Mattis cum ablegatis illmi principis Tranniae, harum nrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in libera regiaeque civitate Epperjensi die 6. Mensis Maÿ Anno 1633.

N o s itaque quibus tranquillitas et fidelium regnicola-

rum nrarum pacifica permansio semper cordi esse solet praeiurertos universos et singulos articulos ac omnia et singula in eis contenta ex certa nostra scientia, animoque deliberato acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus assecurantes supradictum Tranniae principem in verbo nostro caesareo et regio, quod praescriptos universos et singulos articulos in omnibus suis punctis et clausulibus, tam nos ipsi observabimus, quam per alios subditos nostros observari faciemus. Harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo rex Hungariae utimur impendenti communitarum, vigore et testimonio literarum. Datum in civitate nostra Vienna Austriae die decima sexta mensis Maÿ, Anno domini millesimo sex^{mo} trigesimo tertio, regnorum nostrorum Romani decimo quarto, Hungarorum et reliquorum decimo quinto. Bohemiae vero anno decimo sexto.

Ferdinandus.

Georgius Draskovich eppus
Vaciensis.
Laurentius Ferenczffy.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Publ. Fasc. 6. N° 10.)

b)

A fejedelem terve.

N. B. Hoc modo immutavit diploma princeps Transylvaniae et ita habere sollicitavit.

Nos Stephanus Kovachocy de Keörtvelyfaia comes cottus Thordensis, sedisque siculicalis Marus supremus capitaneus, illmi principis Tranniae cancellarius: Andreas de Kapi comes cottus Colosiensis, regnique Transylvaniae arendator, et consiliarii: Ladislaus de Balashaza vicecomes cottus Szolnok mediocris; tabulaeque ejusdem illmi principis Transylvaniae assessor Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum post pacificationem Cassoviensem, inter sacram caes. regiamque Mattem et illum principem ac dominum dnum Georgium Rákóczy dei gratia principem Tranniae partium regni Hungariae dnum et Siculorum comitem dnum nrum clementissimum initam, quaedam differentiae et contrarietates contra contenta dicti diplomatis Cassoviensis in his partibus regni Hungariae superioribus exortae fuissent: ad complanandas ejusmodi differentias, pacemque rursus et tranquillitatem stabiliendam, dignata est sua Celsitudo, mutuo cum sua matte caes. consensu, conventui seu tractatui in regiam liberam hanc civitatem Eperiensensem indicto consentire. Ubi cum nos praedicti suae cel-

situdiniis commissarii ab una parte, vero ab altera illmus et reverendissimus splēs magci ac grosi domini Stephanus Senynyei de Kis Sennie, eppus Jauriensis, locique ejusdem comes perpetuus et per Hungariam aulae cancellarius, Nicolaus Forgacz de Ghymes, eques auratus, cottus Barsientis supremus comes partium regni Hungariae superiorum generalis capitaneus, cubicularius, Stephanus Ostrosith de Ghiletyncz Thomas Mikulich de Brokunoucz personalis praesentiae in judiciis locumtenens, et Caspar Tassy eadem dictae sacratissimae caes. regiaeque Mattis consilarii et commissarii convenissemus, post varios ultro citroque tractatus habitos, in hunc tandem, qui sequitur modum, pacis et concordiae unionem devenimus inviolabiliter utrinque observandam.

Primo. Sancitur ut articuli pacificationis Cassoviensis secundus et nonus in omnibus suis punctis et clausulis in vigore suo permaneant, pro quorum et modernorum quoque firmiori observationi, status et ordines Tranniae, ut in prioribus pacificationibus Nielspurgensi, Viennensi et Posoniensi, conclusum et effectuatum est, suam Mattem assecurant.

(A többi összevág a császár 1633. máj. 16-ki patensével. az eltérések és közbetoldások a következők:)

Secundo . . . »per suos officiales bonam semper in omnibus ad patriae permansionem et conservationem defensionemque arcis spectantibus correspondentiam habebit.« *Ugyanott az utolsó pont helyett:* »soluta autem obsidione et insultu amplius non existente, capitaneus et praesidium suae Mattis illico ex arce excedat, et arx solius dni principis praesidio inque statu priori relinquatur. Ac iidem capitaneus et praesidarii suae mattis in consuetos dni principis proventus sese non immisceant. Si quando autem ea filiis dni principis aliqui in Hungariam sese ad residendum conferrent, tanquam unus ex magnatibus regni Hungariae arcemque ipsam in suam directionem reciperent, in suae Mattis fidelitate existendo eo casu directio et possessio arcis in priorem statum et consuetudinem, in quo hactenus extitit, reducatur.«

A 3-ban kihagyva: »Sed ea tamen fide et obligatione« stb.

A 4-ban . . . »Zólyomi abducti« után, »si qui in bonis dictorum condam Stephani Bethlen junioris et Davidis Zólyomi in ditone dni principis existentibus reperti per dnos suos terrestres fuerint, eorundem restitutionem ad requisitionem dnorum terrestrium, dnus princeps serio mandabit.«

A 6-ban . . . »Sacra quoque sua Mattas« előtt »ideo;« in centum quinquaginta« után kihagyva »millibus.«

A 7-ben . . . »proventibus« után praesentibus et futuris . . . inscripsisset előtt a »jam« nincs . . . »uno iudice nobilium

cottus Zempl. etc. *kihagyva* »jurato assessore « *A vége felé* : »colonicales pertinentibus« *helyett* »colonicales spectantibus.«

A 8-ban . . . et clenodia in arce Munkachiensi (*kihagyva* »et alibi«) existentia (exceptis rebus et clenodiis per dictam principissam dno principi promissis) *betoldva* et de quibus »vel« de quibus *helyett*.« *Törvéb* »et de quibus obligatorias habet« *után* (dempta pecuniae summa ratione oppidi et bonorum Vincz) pro arce vero Fogarasiensi et bonis ad eandem spectantibus, atque pro proventibus ejusdem arcis et bonorum hucusque perceptis, sexaginta millia florenorum Hungaricalium (*most jön a zárjel következő betoldással* »ex ea summa, si quae bona *stb.*) pro proventibus autem arcis et bonorum Munkachiensis, a die prima mensis Augusti anni dni mill^{mi} sex^{mi} trigesimali primi, hucusque perceptis, quadraginta millia florenorum hungaricalium et haec omnia intra spatium duodecim mensium sive decursum unius integri anni, a die permutationis diplomatum computandus dominae principissae deponet et persolvat: ita tamen ut dna principissa monetas eodem valore acceptet. quo in partibus regni Hungariae superioribus currunt« *stb.*

A 9. *vége után* : »excepta portione in Péc, quae illustrissimam principissam optimo jure concernit.«

A 10-ben : »ut quando (»quidem« *kihagyva*) usus« *stb.* *Törvéb* »De pago *stb.* secundum jura et constitutiones regni, de pago vero Koly procedat secundum jura Tranniae.« *A beféjezése úgy van a 10. pontnak* : »restituatur, sufficienti per eundem dnum comitem Joannem Drugeth, praestita quietantia, de non impetendo amplius dno principe ejusque haeredibus ratione quorumcuque privilegiorum suorum. Vineam Hetszeöleö vocatam eodem jure, quo defunctus quondam princeps Gabriel possedit, defacto domina principissa, tanquam legatum mariti sui, collegio Albensi restituat.

A 11-ben a *legutolsó szó* »Cassoviensis« *helyett* »et clausulis.«

A 12. *pont egészen elhagyva.*

Denique conclusum est, ut universis offensis et injuriis, si quae post initam transactionem Cassoviensem usque ad tractatus hujusque conclusionem quovismodo utrinque forte contigissent, perpetua oblivione utrinque consopitis et annihilatis, obliteratisque prioris pacificationis articuli puncta, clausulae, (excepto articulo decimoquarto) de quibus hic vel mentio facta non est, vel specialis aliqua in hoc diplomate immutatio eorum non habetur, omnes et singuli omniaque et singula in eis contenta in suo vigore salva et integra permansisse et permanere debere intelligantur, defactoque permaneant, imo virtute hujus

transactionis denuo renovata sint, habeantque et in futurum robur suae firmitatis. Prout conclusimus, concordamus, in unionemque pacis stabilienae devenimus cum ablegatis sacrae caes. regiaeque Mattis ad ratificationem illius d. Tranniae principis d. nri clementissimi. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in libera regiaeque civitate Epperiensi die 6. mensis Maij anno d. nri 1633.

Nos itaque quibus a natura institutoque nostro nihil clarius potiusque unquam fuit, quam salutem et tranquillitatem populorum nobis divinitus commissorum consulere, praescriptos universos et singulos artos ac omnia et singula in iis contenta, ex certa nostra scientia et animo bene deliberato acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus. Asserentes saepedictum d. n. principem (ejusque successores legitimos Trannie principes in verbo nostro caes. et regio ac bona fide, quod praescriptos universos articulos in omnibus suis punctis et clausulis, tam nos ipsi observabimus, quam etiam per alios subditos nros cujuscunque status et conditionis sint, observari faciemus. Ad quod observandum etiam successores nros legitimos Hungariae, quos videlicet transactio ista concernere dignoscitur, obligatos esse volumus. Harum n. r. manus nrae subscriptione roboratarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum etc.

Az utólsó kikezdés mellett a lapszélen. NB. Hoc modo postulavit princeps ratificationem a sua Matte et sua Mattas noluit acceptare (verba) ac bona fide, quia nec constitutiones regni secus confirmat quam sub verbo regio.

(Egykorú másolat az orsz. Itárban. Act. Publ. Fasc. 6. N° 10.)

XVIII.

1633. júli. 18.

Rákóczy levele biztosaihoz az alkudozások ügyében.

Az úristen stb.

Tegnap estve 9 órakor vevém leveleket commissarius uraméknak, nilván nem írnak, de az mint írásokból veszem eszemben, meg nem adják az testimonialist, mert az 2-dus articulusban is nem akarják most admittálni az mi additiókat, az 4-tus articulus nem akarják úgy meliorálni, az mint mi írtuk, az 10-mus articulus is accepto Joanne Druget, az 11-mus articulus is, okát ezt adják, hogy az világos magyarázatokból az jünne ki, mintha császárnak nem hinnénk és császár is nem sincere tractálta volna az békességet, de az ki nem vak, általláthatja, mi fekünnék alatta, az amnestiát is vagy

oblatiót nem akarják az diplomában íratni, minden okvetetlen ez elmúlt vasárnapra vártak választ császártól, de én az mint hallom, régen nálók vagyom, csak az Sléziában való hadnak kimenetelére várakoztanak, ki még el nem vált, nem is válik mostan. Az 8. articulust hogy úgy kell érteni, az mint mi írtuk, arról Segniei István uram kész volna testimonialist adni, úgymint az fejedelemasszony plenipotentiariususa, de úgy, mint császár ő fge commissariususa, nem. Mindezeket Kgd igaz ítélettel fontolván meg, ítélje meg, ha igazán tractálták-é velünk az békességet? Mi választ még nem írtunk, mivel vasár(nap igérték resol)válni. Három, négy nap alatt tudom érkezik levélünk, ha elküldte császár ő fge az resolutiót, de már volt 4 terminusok is, im erre s amarra leszen meg, de mind elhaladott, talám még erről is el fog haladni. Biztatják azzal magokat, hogy tractálnák az békességet, de ellenben mi meg mást értünk. Ugyan Eperjesről micsoda conditiókat küldtek, mivel tractáltattak, im megküldtem Kgdnek is, de úgy gondolkodom, követének kellene mindazoknak jelen lenni, valakik az confoederatióban vadnak s nem bíznák azt egy árnyékra. — Azt bizonynyal írják, az belgák most is egy nagy hatalmas várost vöttek meg Colonián felül az Rénus mellett, eddig talám Coloniát is megvöttek, ki ha kezekben leszen, egyik tengertől az másikra mehetnek az Rénuson. Holkinster Egránál igen megverték, 28 zászlóját vöttek el Grafen von Strasburgnak; ezen szókkal ír egy levelet, ki Novostelo 18. Junii költ, tractatus Heilbroninsis et conclusio ibi facta, bene admodum se habent, ita ut 40,000 possint sustentari parata pecunia, suae excellentiae dno cancellario delata est directio, summis cum precibus; in imperio per dei gratiam omnia feliciter procedunt; dux Bavariae nusquam potest consistere, semper vel profligatur, vel fugit, Altringer conatur astutum prolongare quamdiu potest conflictum, Hollandis omnia bene succedunt tam terrae, quam mari, Reinburgam (ez az városnak neve, kiről fellebb írék) intra paucos dies recuperarunt per tractatum, sola Colonia restat, quae est instar pediculi in pectine; ne concipiatis sinistras cogitationes de induciis 14 dierum, quia inde non orietur damnum. Az magyarokban is kiszöktek Valstan táborából, éhséget mondanak, nem kívánkoznak oda többször; tegnap hozák nagy bizonynyal: Ingelstadium is tracta által megadta volna magát, de még nem hihetem. Az királné asszonynak hogy fia lött volna, írják, de ezt sem hihetem. Nyavalyás Barnovski nem megyen többé hazájában. Egynehány boérokkal császár fejét vétette, némelyeket az boérok közül az gályára vitetett, tevedárt, boncsancsi pasát és kammekámót is megölette császár; nagy változás volt az portán, nem tudom, Abasa pasa is életét félté-e,

vagy mitől, de alkalmas haddal vagyon táborban innét az Dúnán. Mi az úristen áldásából 2 héttel múltván, meg akarnánk Szamos Ujvárra indulni, minthogy minden szándékunk az: az Zólyomi uram dolgát törvinnel akarnánk megláttatni, de minekelőtte publicálni akarnánk, minden leveleket, dolgát, állapotját tudván ex fundamento Kgd, kívánnánk Kgd-től, mindjárt írja meg aránozza-é Kgd hogy az törvén condemnálni fogja, avagy micsoda akadált láthatna Kgd törvéne dolgában. Ha Mikó uram ott vagyon, communicálja Kgd ő kglmével is az híreket. Adja isten lássuk egészségben Kgdet.

Datum Albae Juliae 18. Julii anno 1633.

G. Rákóczy
mpa.

P. S. Az öcsémnek Rákóczy Pál uramnak is érkezék egy igen belső szolgálja, kitől micsoda levelet küldött, im in specie Kgdnek küldtük, mely levelet az öcsém császár ő fge commissariusus hírével s akaratójából írt nekünk, bizonynyal tudjuk, mint hogy válaszunk is sok szem elében mehet, micsoda levelet formáltunk volna, im Kdnek küldtük, Kd mindkettőt olvassa diligenter meg, censuráját is írja meg, ha lehetne, itt sem tartóztatnám soká. Tegnap jól tartották volt az öcsém szolgálját, azt kezdette rebesgetni; Eperjest vagyon császár diplomája, tudja ő bizonynyal s végben is megyen az tracta, egyebet is kezdett volt beszélgetni, de elévén az bor, nem vihette végben, még azért Kgtől megjő válaszunk, ne kiméljék tőle az bort. Az öcsémnek írhattam volna bővebben is, de nem volt kedvünk hozzá.

(Az egész levél Rákóczy írása, külczim hiányzik. Eredetije a gróf Esterházyak pozsonyi levéltárában.)

XIX.

1633. júl. 25.

Kiegyezés Brandenburgi Katalinnal.

Formula transactionis plenipotentiariae serenissimae principissae Brandenburgicae cum ablegatis Transylvanicis in latinum translata.

Siquidem dni commissarii ex parte sacr. caesar. regiaeque mattis ita declararunt octavum arclum diplomatis, ut pro effectuatione sit illius articuli, quod serenissima principissa Brandenburgica cum illmo principe Transylvaniae medio ablegatorum ejusdem de contentatione sua concluderit. Itaque ad sopiendas odiosas controversias, et ut sciat serenissima quoque

principissa, pro certo quid habeat expectare, ut illmus quoque princeps quid teneatur dare, nos etc. velut deputati serenissimae principissae ad talem condescendimus conclusionem cum illmi dni principis ablegatis.

1. Ut princeps res omnes in Munkachio habitas restituat, statim post diplomatum permutationem. Et quia dnus princeps praetendit principissam ipsi 24. scyphos argenteos et quatuor pelves promississe, si promisit tenetur dno principi relinquere et volumus etiam, sed nos de eo informationem nullam habemus. Si quas res argenteas et aureas ac clenodia illmus princeps in Transylvaniam auferri curasset, de iis quoque contentet, vel in specie suam serenitatem, vel in valore, intra terminum persolutionis debitorum.

2. De debitis in auro et parata pecunia apud principem habitis, de quibus principissa obligatorias habet, de iis contentet principissam dnus princeps. Domini ablegati principis difficultantes summam pro Vincz oppido persolvere, absolute resolverunt se, quod princeps pro eo nihil dabit, cum autem ejus relaxatio contra voluntatem principissae nostram quoque excedat auctoritatem, rectificent istud mutuo principissa cum principe.

3. Pro Fogarasio autem dat princeps suae serenitati septuaginta millia, siquidem triginta millia florenorum aliis inscripsit ex bonis ejus sua serenitas, prout princeps praetendit. Pro Munkaczÿ proventibus autem, dat princeps 20 millia et sic in toto 90 millia, de his autem intra pacium duodecim mensium velut plenarie suam serenitatem contentare, sed nos pro parte suae serenitatis decem menses postulamus a die permutationis diplomatum eo genere monetae, quod tempore depositionis curret in his regni Hungariae superioribus partibus et in eo valore. Locus autem depositionis pecuniae Lelesz erit, et certificare faciat super eo principissam mense uno.

4. Quod concernit negotium vineae Hetszeöleö, siquidem nobis de eo nulla informatio venit a principissa, instabimus apud suam serenitatem et det dno principi vel vineam vel praetium prout defunctus princeps ad se redemit.

5. Denique inter res mobiles computamus et praetendimus nos a parte principissae pecora quoque, sed parte principis dni ablegati denegant, declarantes se pecora eodem non intellexisse. Postulata nostra de hac re ad resolutionem usque suae serenitatis in suspenso tenebimus, cum et secundum Deum et ejus justiciam dnus princeps pluribus teneretur dnae principissae etiam in florentiori ejus statu. Datum in Epperjes die 25. Julii Anno 1633.

(Egykorú péld. Orsz. Itár. Tract. Publ.)

XX.

1633. a. u. g. 29.

a)

Zólyomi nótapere.

Georgius Rakoczi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hung. dominus et Siculorum comes. Fidelibus nris nobilibus requisitoribus litterarum et litteralium instrumentorum in sacristiis sive conservatoriis Varadiensis et Albensi capitulorum et conventus monasterii b. virginis Mariae de Colosmonstra repositarum et locatorum aliarum item judiciariarum deliberationum et legitimorum mandatorum nostrorum executoribus, nobis dilectis, salutem et graiam nostram.

Noveritis quod nobis die 27. mensis Aug. proxime praeterita, instante videlicet et durante conventu generali statuum et ordinum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hung. eidem annexarum per nos eisdem statibus et ordinibus regni ad 21 diem ejusdem mensis Aug. in civitatem nram Albam Juliam indicto, unacum praedictis statibus et ordinibus regni in eodem conventu pro faciendo moderativo judicio causantibus pro tribunali sedentibus et constitutis, nobilis Joannes Sárosi: pro fideli nostro gen. Joanne Tholdalagi de Iklod causarum nrarum fiscalium in Transylvania direttore ut actore, eodem etiam direttore nro eidem personaliter adhaerente, nram ac eorundem statuum et ordinum regni accedendo in praesentiam, juxta continentiam quarundam litterarum nrarum ammonitoriarum et certificatarum, pro parte ipsius directoris contra magn. David Soliomi de Albes alias comitem comitatus Colosiensis et aulicae militiae nrae equestri ordinis ac trium sedium Siculicalium Szepsi Kézdi et Orbai supremum capitaneum confectarum et emanatarum, ac nobilium Nicolai Balásffi et Michaelis Samsondi cancellariae nrae majoris juratorum notariorum superinde relatoriarum, contra eundem Davidem Soliomi coram nobis ex iisdem statibus ac ordinibus regni personaliter adstantem proposuit eo modo: Qualiter superioribus temporibus praesertim vero anno currenti diversis vicibus praedictus David Soliomi nescitur quibus ductus considerationibus contra expressas publicas regni constitutiones, atque adeo iteratum nrum interdictum exercitum non exiguum hinc inde vagabundis etiam quibusdam equitibus in ditionem nram introductis conscripsisset, eundemque in certis ditionum nrarum comitatibus non sine magna nobilium et miserae plebis oppressione intertenuisset, neque eosdem ad saepissimas nras requisitiones et mandata exauthorare et di-

mittere voluisset. Ad haec ex equitibus etiam nris campestribus quamplurimos, qui fidei vinculo nobis obstricti fuerant diversis pollicitationibus seductos a fidelitate nra abalienasset ac ad deserendam fidem, qua nobis obstricti tenebantur induxisset, quos postmodum, uti perfidos fidei et juramenti ipsorum desertores, in protectionem et tutelam suam recepisset, neque eosdem ad mandata nra vel captivare, uti officio ipsius ac fidei juramentoque nobis praestito conveniebat vel dimittere voluisset: his porro non contentus insciis nobis nedum consentientibus, cum exteris quibusdam principibus et eorundem legatis ac ministris clandestina consilia et tractatus iniisset omniaque ista in praejudicium et offensionem dignitatis nrae principalis libertatisque regni, adeoque perturbationem publicae pacis et tranquillitatis attentasset, ac machinatus fuisset. Unde idem procurator directoris praescriptum Davidem Soliomi ratione praemissorum ejusdem enormium excessuum juxta contenta articulorum publicarum regni constitutionum in anno 1630 editorum in nota perpetuae infidelitatis, hoc est ammissione capitis et omnium bonorum mobilium et immobilium tam ipsum quam haeredes ejusdem omnes concernentium convinci et aggravari postulaverat, atque in evidentius documentum antelatae propositionis suae et omnium articulorum ejusdem nonnullas litteras produxerat. Et primo quidem in comprobationem ejus puncti: Quod ipse David Soliomi contra expressas publicas regni constitutiones atque adeo iteratum nrum interdictum exercitum non exiguum hinc inde vagabundis etiam quibusdam equitibus stb. (*úgy mint fennebb egészen e szavakig: . . . dimittere voluisset*) — exhibuerat novem litteras, primas quidem comitatus Krasznensis instructionales in oppido Somlio ex generali congregatione nobilium ejusdem comitatus die 3 Nov. a. dni 1632 proxime transacto emanatas tenoris sequentis: Instructiones universitatis dnorum magnatum et nobilium comitatus Kraznensis generosis Zachariae Veres et Stephano Bűdeökűti ad illum dnum principem destinatis nuntiis datae. Mindeneknek elötte ő kgnek követ atyánkfiái az mi kgs urunkat fejedelműnket ő ngát mentűl nagyobb becsűlettel köszöntsék. Minemű elszenvedhetetlen és megmondhatatlan inségeket és istentelenségeket cselekedtenek lévén az mostani gyűlevész vármegyénkben forgott hadak, elhittűk ő ngánál talám immár constal, de hogy nilvábban tudhassa ő nga im ez következendő csak írásra is iszonyű dolgokat ő kgnek libere proponálják ő nga eleibe. Még az régi pogányoknál is szentségtörésnek tartatott az ő bálvány isteneknek tomlomit, ha valamely hadakozó nép feldűlta és prédálta söt szerencsétlenségeket gyakran annak imputálták, de

ez mostan köztünk forgott istentől régen elvetemedett hadak (kiknek hadnagyit ő krmek, ha kívántatik megmondhatják) az régi pogányoknál is pogánbak lévén és sem az istentől sem fejedelemtől nem félvén ennehány helyeken templumokat felvervén az szegény embernek valamiét ott találhatták, mindenben zsákmányt hántak, ki most is oda vagyon. Az hova beszáloltak nem elegendvén meg azzal, a mivel mind loának magának az gazda gazdálkodhatott, az szegény ember borait rendel kóstolván, az melliket szerették, az csákánt belé vágták és az mint szerették dásákkal csebrekkel hordván egymást vendéglettek véle tizen is ülvén egy asztalnál; mikor osztán meg-részegedtenek az fejeket öszve hajtván ebek módjára ordítottanak. Az gazdájokat az míg ihatott itatták, ha osztán nem ihatott erővel is az szájában töltötték, hogy úgy is elunták kénozni, házából kiverték és feleségeket berekesztvén sok helyen rajtok éktelen erőszakot töttenek, kertrül kertre nagy sírással rivással kergették őket; az hul penig eszekben vehették, hogy gazdájok feleségét eliktatta, látván gonosz szándékokat, olyan helyeken gazdájokat megrekesztvén és mód nélkül itatván bosszúságokban az szegény embert mind virattig annira tánczoltatták kedve ellen, ki miatt életek is alig maradt meg. Azt is adták előnkben hogy egy faluban egy lator közikben adván magát és nekik kedveskedni igyekeztvén nekik adta az maga feleségét egy talléron, kivel ozton egy éjjel harminczan fertelmeskedtek. Az szegény ember előtték házából kifutván, kertében a mi kevés gabonája és káposztája lehetett, azon hadak az falu csordáját reá kergették és úgy vesztették életeket, az mit azzal nem veszthettek, a káposztájoknak csíppele állván úgy is széllele leverték. Házában az mit találtak az szegény embernek kemenczét, asztalát, gerendáját, teheneit, fazekát és egyebét sok helyen egyben vagdalták. Némely faluban megszálíván elsőben is az volt hadnagyoknak dolgok, hogy egyéb falukra ki küldvén és azoknak mi voltához képest kim négy, öt, három tallért extorquealtak rajtok és így saczoltatták az szegénységet. Az hol harmadnapig mulattak is, fizetés nélkül ki nem mentek és akkor is az miét az szegény embernek kaphatták. elvitték. Az kik közülek közel laktak egynehányszor az szegény ember életivel megrakodván tizszer is haza viszik, ismét közikben jöven prédál, takar; házokhoz viszik, lovakot ellopják. Egy summában az szegénység azt vallja, hogy Basta ideitül fogván ilyen rettenetes inségben hadak miatt nem voltak, kik ilyen rettenetes istentelenségeket cselekedtenek volna rajtok. Mindezeket és ezeknél is rettenetesb dolgokat azoktúl szenvedvén, ő ngának az mi kglis urunknak alázatosan könyörgünk, méltóztassék kgsen rólunk provideálni és az olyan

dúló fosztó szegin jószágink pusztító és megemésztő kőborlók-nak mind meg nem irt éktelen cselekedetek felől inquiráltatván, istenhez felkiáltó rettenetes cselekedetekért érdemek szerint megbüntetvén, ezután provideáljon ő nga oly kegyelmesen rólunk, hogy ennél is inkább miattok ne romoljunk, hanem az mely úr hadat akar tartani, tartsa az maga jószágán szükségnek idején, ne mi rajtunk. Datae in oppido Somlio ex generali congregatione nostra die 3. Nov. A. D. 1632. Universitas dnorum et nobilium comitatus Kraznensis.

Alteras nobilis Franciscus Kemetcezi ad eundem dnum Davidem Zoliomi ex Szekelhid die 20 Martii anno currenti scriptas verborum sequentium :

Szolgálatomat ajánlom stb. Ngdnak erről kellett írnom : az katonákra az panaszt fölötte sok, jeltül (sic!) Fejér Jánosra, mert immár egy része az Nírséget berablotta, szénáját, tehenét, buzáját, disznáját, valamiét kaphatják, elviszik, az Margitán valók is valamig előérik mind azt cselekeszik, az Léthán valók is az szerint reá mentek Nadáni uram szénájára is, azt is mind elvitték, az jobbágyoknak egy markot sem hattak, én félek rajta, ha Ngd sokat késik, mind az egész föld feltámad reájok. Datae Zekelhid die 20 Martii a. 1633. Ngdnak jó akaró szolgálja Kemetsei Ferencz.

Tertias ejusdem Davidis Zoliomi reversales die 19. Jan. a. 1632 in possessione Paäro emanatas propria ejusdem manus subscriptione roboratas, ac per eundem Davidem Zoliomi denuo Albae Juliae 2 Martii anno currenti confirmatas et ratificatas tenoris infrascripti :

Én Albesi Zoliomi Dávid az én kgl's uramnak ő nagának az tekintetes és ngs Rákoczi György uramnak stb. ő ngának udvari vitézinek és Háromszéknek főkapitánya vallom ez levelemben hogy vöttem föl szabad akaratom szerint az megírt udvari főkapitánságot és esküszem az élő istenre, ki atya fiú s szentlélek teljes szent háromság egy bizony isten, hogy én ő ngának az én kgl's uramnak tökéletes hű igaz és engedelmes szolgálja leszek, barátjának barátja s ellenségnek ellensége leszek, soha senkire való tekintetből boszúságból félelemből atyafiságból az ő nga méltóságos személye hűsége szolgálatja mellől el nem állok, életem, jószágom és marhám fottáig. Minden ártalmára, kárára, veszedelmére való dolgokat, kiket ő ngának ellene értek lenni titkon vagy nyilván vagy levélből olvasok vagy hallandok, idején korán megjelentem s azoknak magam is ellene igyekezem állani teljes tehetséggel és mindem erőm szerint azon leszek, mennél hívebben és igazban minden tisztem alatt levő hiveit ő ngának tartozó hűségekben megtarthasak. Mindezeknek megállására és tartására az teljes szent

háromság isten engemet úgy segéljen, kinek bizonságára adom ez magam keze írása és pecsétem alatt való reversalis leveletem. Datum in possessione Paäro die 19. mensis Jan. a. d. 1632. Dávid Zoliomi. En Zoliomi Dávid ezen reversalisomtom hitem szerint megconfirmalom s megtartom 2 Martii a. 1633. Albae Juliae David Zoliomi.

Quartas ejusdem Davidis Zoliomi ad duces Hajdonum Félegyhaziensium scriptas in Székelhid 18. Febr. a. 1633. ad praesens currente exaratas ordinis consequentis:

Isten minden jót adjon Kgdnek. Kgdet kérem Kgd Peri Jakabot, Kovács Andrást és Nagy Andrást vagy tizenhat lóval, az kiknek jók (így!) paripájok vagyon délre küldje által. parancsolja meg Kgd, hogy cselekedjék azt, az mit én parancsolok, magoknak sem léssen károkra. Isten kgdet stb. In Székelhid 18. Febr. a. 1633. Kgdnek jóakaró barátja Zoliomi Dávid.

Quintas itidem ejusdem Davidis Zoliomi ad Thomam Gyarmati scriptas hujus formae:

Szolgálók Kgdnek stb. Kgdnek megiszolgálom Kgd holnap ebédre jöjen hozzám Eszeni Gergely urammal együtt, Félér Jánost is hozza el Kgd magával, mivel Isten kegyelmességéből im haza érkeztem én is. Isten tartsa jó egészségben. In Székelhid, 16. Febr. a. 1633. Az fő legényekben is Kgd olyakat elhoz nem árt. Kgdnek szeretettel szolgál Zoliomi Dávid.

Sextas egr. Andreae Erdéli ad gen. Andream Csomaközi arcis et praesidii Varadiensis vicecapitaneum, quarum contentia haec erat:

Gen. dne mihi obsme servitiorum stb. Kévánatos sok jókkal stb. Kgdnek uram azt akartam értésére adnom, ezen órában érkezik Zoliomi uramnak ő ngának egy szolgálja hozzám, mely által ő nga parancsol minden városokra, hogy mindenünnen egy néhány lovasat küldjenek mindjárt Székelhidra holnapra, azt parancsolja, ott legyenek Székelhidon, innen is tizenhat lovasat kér, Kabáról huszat, az több városokról is mindenekről kiret. Az estve érkezett ki ő nga onnan belől, mindjárt kültön küldette az szolgálját az városokra. Mit akarjon ő nga velek. én nem tudom ő hova menjen. Jöllehet én mind Virágháti uramnak s mind többeknek írtam felöle, mindazonáltal Kgdet hagyván urunk ő nga előttünk, Kgdnek akarám értésére adni, kellessék-é oda lovasokat bocsátanunk vagy nem, ha szintén kellek is Kgd hire nélkül nem akarok semmit cselekednem. Kgdet kérem, mit kellessék cselekednünk ezen katona által tudositson. Eltesse isten stb. — Datum in oppido Derecske die 18. Febr. a. 1632. Gen. Dnis Vrae servitor paratissimus Andreas Erdéli mp.

Septimas nobilium Blasii Dengelegi et Nicolai Balásffi super collectione attestationum relatorias die 24. m. Aug. in civitate nra Alba Julia anno praesenti confectas, chyrographisque et sigillis eorundem usualibus munitas nobisque rescriptas sub hac verborum forma :

Illme princeps et dne dne stb. Fidelium stb. Vestra noverit illma Celso. nos litteras ejusdem Celsnis Vrae attestatorias pariter et compulsorias pro parte et in persona gen. dni Joannis Tholdalagi de Iklod causarum fiscalium in Transylvania directoris confectas et emanatas — nobisque inter alios Celsnis Vrae humiles perpertuosque fideles servitores in ejusdem litteris nominatim conscriptos — praeceptorie sonantes et directas honore et obedientia, quibus decuit, recepisse, juxta quarum continentiam nos mandatis Celsnis Vrae in omnibus uti tenemur obedire et satisfacere volentes, in hoc anno praesenti 1633. die 24. m. Aug. hic Albae Juliae in palatio illmae Celsnis Vrae comitatu Albensi Transylvaniae existente habito testem infrascriptum vigore praescripti mandati firmissimo primum ab eodem juramento ut solet fieri exacto ad fidem ejusdem deo debitam, diligenter examinavimus. Cujus quidem testis fassio et attestatio per omnia sequitur in hunc modum :

Egr. Matheus Szenes certorum militum campestrium viceductor sub capitaneantu egr. Pauli Kerekes de Várad citatus, juratus et examinatus fatetur hoc modo :

Elsóben nekem két vagy három szót szólott Zoliomi uram, de úgy, hogy titokban tartsam, ilyformán: én valami két szót szólnék, de nem kellene addig kijelenteni, még ideje nem lenne, hanem csak egynehány jóakaródnak. Meglehet ngos uram, ha hűtünk ellen nem esik. Akkor híva engemet, mondván: jűj el én hozzám abból az seregből mintegy huszonöt lóval, tisztességes fizetést rendelek mind magadnak, mind azoknak. Az Ngod jó itéleti azt feltanáthatja, hogy hanemha elbűcsúznám onnat s úgy jöhetnék el. Bátor én is elbűcsúzom bemenvén az tisztet is leteszem: akkor te is bűcsúzzál el, harmadfél hétre kijövök, Kgdnek levelet írok. Nekem Ngd levelet ne írjon, meghallom én az Ngd kijövését, még egyszer eljövök Ngdhoz, mert az levél dolga csuda. Azonban Fráter Pál érkezik, engem elhagya, ű véle beszéle, arra kéré, egynehány fű legénnyel bekisérjem az házához Székelyhídra, ott borra való pénzt is ad az katonáknak. Ezeket az Nirben beszélgette az kenézi erdő alatt, mikor az Tisza felé volt ugyan felesed magával. Bekésértem két főlegénnyel, ott asztalhoz ültete bennünket, hogy mind megrészedének az több szolgálai; én mellette ültem józanon, maga is józan volt, az az két vagy három szó igen állott az szívemen,

mely nekem igen nehéznek tetszett. Én, mondék, azt az két vagy három szót, ha Ngos uram én ki nem mondhatom, úgy tetszik, meghalok érette; ezek mind részegek, senki sem hallja, én Ngodnak megmondom: valamely hízkelkedő embernek az szaván föl ne induljon Ngod, az mely dolgot elakarsz kezdeni, még hozzá se fogsz, addig véghez viszik, sokaknak példái előtted forogjanak csak idődben is, ne higgy minden embernek, mert bizony megcsalatozol miattok. Én reám úgy megharaguvék, még másnap is próbáltam, de kétszer vagy háromszor is be nem bocsátanak. Ez szombat nap volt; vasárnap reggel nem bocsátának be, Kemecezeitől izentem be, azt izente, hogy behívat, ha be nem akarnék menni is. Behívata, hát egy botot tött az asztalra, egyébkor hozzám szóllot, de akkor csak az házban sétált, megszólítám: Ngd mit parancsol, mert én az seregben megyek. Arra mondá: elmehetsz, tegnap nem tudom mi lelt vala, megrészegedtél vala, vagy mint, olyakat beszélél, hogy ez éjjel, isten engemet úgy segéljen, egy cseppet sem aludtam, mind az hideg lelt belé, az derekam is mintha csak oda tótták volna, úgy vagyok miatta; mit itélsz én felőlem Máthé uram, talám azt gondolod, hogy valami pápista úr engemet elaltatott, hogy uramra s országomra támadjak, az isten bár ne üdvöztse lelkemet, ha én akarok véteni, sem uramnak, sem országomnak, hanem ha ugyan ki akarod belőlem venni, én mit akarok, mert ember még így meg nem csigázott szóval, mint te: az svéciai királyuak hűtlevele vagyon nálam, mind pedig az hercegeknek, engemet Morvában, Sléziában várnak erős haddal, ha csak három ezered magammal össze gyűlhetek is, oda felmegyek hozzájuk, azokkal megegyezek, ott hagyom az hadnak az derekát, egynehány lovast kiválogatok és az sve-ciai királt fölkeresem, a hol feltalálhatom, avval kötök, onnat visszafordúlok. Az budai vezérnek is hitlevele nálam vagyon, hogy ha Mátyus földében kijöhetek Murvából, ő is mindjárt kiszáll, vélem megegyez, azt az darab országot megveszem az Tiszán túl valót; de az kit én sok szegény legény vérével, fáradságával keresek, azt senkinek, isten engemet úgy segéljen, nem adom. Ez az én akaratom. Akkor így váltam el tőle; azután hogy Erdélyben bejöve, mivel nagyobb veszedelemtől féltem, házamhoz mentem. Ismét kijöve Erdélyből s utánam két katonát küld. akkor immár fölötte búsul vala, nem is tud vala hova kapni, kérdezkeelni kezde: mit kell ő neki cselekedni, mert őtet az német császár is vagyon másfél esztendeje, hogy híjja, az palatinusnak is levele vagyon nálam, mind pedig ennek az királyképének. Arra azt mondám: ngos uram eddig is isten keresztyén hazánk oltalmazásáért tartott meg, ha Ngd azt cselekeszi, az isten is megver, az emberek is meg-

gyűlölnék, életed oztán hogy hogy léssen, azt Ngod igen az szöme előtt viselje; akkor is így váltam el tőle, erős hittel megesküttem rajta, hogy sem urunkat ő ngát, sem Zoliomi uramot nem szolgálom, ha urunkkal egyet nem ért; azolta nem is láttam. Ennél derekasabb szándékát én nem tudtam ő ngának. Quam nram in praemissis executionem fide nra mediante eidem illmae Celsni Vrae uti per nos est peracta rescriptimus. Eandem illmam Celsnem Vram stb. Datum in anno et loco praenotatis. Ejusdem illmae Celsnis Vrae humiles perpetuique fideles servitores Blasius Dengelegi et Nicolaus Balasffy cancellariae ejusdem majoris jurati notarii mp.

Octavas vicissim eorundem nobilium Blasii Dengelegi et Nic. Balásffy (*czím*) similiter super collectione fassionum testium relatorias loco et tempore datarum proxime praecedentium emanatas subscriptionibus manuum et sigillis eorundem roboratas nobisque intitulatas in hunc modum:

Illme ac celsme princeps stb. fidelium stb. Noverit illma Cels. Vra, nos litteras ejusdem attestatorias pariter et compulsorias pro parte et in persona gen. dni Joannis Tholdalagi de Iklocl causarum ejusdem fiscalium in Trannia directoris confectas et emanatas, — nobisque inter alios ejusdem Celsnis Vrae fideles et humiles servitores, litteris in eisdem nominatim conscriptos — praeceptorie sonantes et directas, summo honore et debita cum subjectione recepisse, juxta quarum tenorem nos mandatis Celsnis Vrae semper in omnibus uti tenemur obedire et satisfacere volentes, in hoc anno 1633. die 24. Aug. inter coeteros testes hoc in negotio diversis in locis et occasionibus nri in praesentiam citatos egr. Thomam Gyarmati certorum militum ejusdem Celsnis Vrae campestrium capitaneum in palatio ejusdem se junctim citatum, exacto prius ab eodem more solito firmissimo juramento, fassionem ejus oretenos prolatam modo et ordine subsequenti recepimus:

Érkezék Debreczenben léteben éczakának idején Zoliomi uram ő nga levele, melyben azt írja, hogy ha becskéletemet szeretem, mindjárt ő ngához mennék Székelyhídra, oly beszélgetése volna velem, melyet meg nem írhatna. Ő nga parancsolatjára jó reggel egynehány lóval egynehány lóra elmenék. hát ő nga nagy vígan mulat az maga szolgálival, ebéd után híva ő nga az másik házában csak külön magamnak s kérde: ada-e hátyja te néked urunk ő nga jószágot? Én arra azt mondám: én nekem ő nga nem adott, mert nem is érdemlettem azt bizony meg, szolgálván Ngdnak; ha Ngd urunktól a reversalisomat kisserzené, mert békességnek idein nehéz a kapitánságot viselni; igen hánnám valami katona latorságáért, ha tréfa esnék rajtam. Az úr monda erre: hova mennél bátya

szolgálni? Haza mennék ngs uram házamhoz. A bizony nem leszen bátya, hogy haza menj, ha kiszerezhetlek az én kgs uramtól, légy én szolgám s én bizony akár Kőmérnek, akár Tivadarnak az felét Kgdnek adom. Bizony igaz dolog, én nekem sem adott ő nga, hanem a kit pénzemen szerzettem. Az vacsora eljőve, ő nga akkor semmi dolog felől nem emlékezett. Isten hogy holnapot ada érnünk, praedicatio után ő nga behivata, kéré azon ő nga: adjam be a kezem, hogy ő nga szolgálja leszek. A kezem akkor be nem adám, de arra ajánlám magamat, ha ő nga reversalisomat kiszéri urunktól, jó szívvel ő nga szolgálja leszek, de az én kgs uram fizetésén nem jó ngos uram más urat szolgálni. Ő nga az idő alatt kéré, hogy várjam meg az ebédet; mondám: ngs uram nem várhatom, mert Debreczenben sok dolgaim vadnak, törvényem léssen. Ő ngától elbúcsúzám; az kapun hogy ki akarok vala menni, ő nga viszahivata: elfelejtettem volt bátya egynehány pénzt adni; húsz tallért ada ő nga: bátya add be a kezed, hogy én szolgám leszesz. Bátor ngos uram ilyen okkal, ha az én kgs uram ki méltóztatja adni reversalisomat. Meg el akarék ő ngától menni, mondá: bátya hogy megmondjam a dolgot mi, én a svéciai királ mellé megyek, egynehány erős helyeket kezemhez veszek, ha megindúlok innét Kassa alá megyek, ha Kassát meg nem adják, csak elmegyek mellőle; a svéciaiak hadával megegyezek, egy herczeg Slesiában vár engemet, ott erős hadat veszek mellém, négy ezer lovasnál többet ottfenn nem hagyok, az többivel alájövök; Kassát is megveszem. Erre mondám az úrnak: tudja-e urunk ő nga ezt a dolgot? Mondá ő nga: nem tudja, hanem bemegyek odabe én elbúcsúzom ő ngától. Én arra mondám: hiszem kár, ha Ngod kimegyen közülünk, urunk ő nga is bizony reá érkeznek erre az dologra, csak héában bénúlnak meg az jó lovak ott az állásban. Mégis kéré ő nga, hogy légy jóakaróm édes bátyám, bizony úrrá teszlek. Mondám: ngs uram, ha reversalisomat urunk ő nga kiadja, jó szívvel, de ha az én kgs uram ő nga reversalisomat ki nem adja, gyalázatomra nem mehetek. Mégis kérdém ő ngától: urunk ő nga miért marad el? Mondá: ő nga legyen vesztég Erdélyben, nem léssen ő ngának én tőlem semmi bántása. Ezekután ő ngától azt is kérdém, az öreg úr ha tudja-e ezt a dolgot? Mondá ő nga: nem tudja, s mit mondanék én inkább ő ngának meg? Ezekután én ő ngától elbúcsúzám, Debreczenben menék, egynehány nap múltván levele érkezék az úrnak Marostúvárról, hogy vagy két fő legént bocsássak be urunkhoz, búcsúzzam el levél által, ha a lova meghal is, mást ad érette. Én az ő nga levelét megnézetem, az követnek megmondám, hogy én nem küldök, mikor el akarom hadni az én kgs uramat,

akkor magam megyek be. Az idő alatt urunk ő nga kgs parancsolatja érkezik, hogy Váradra köll szállanom. Érkezik Zoliomi uram ő nga levele is, hogy ő nga kijött Erdélyből Székelhídra, én nem menék, hadnagyot sem bocsáték, Csomaközi uram is írta, hogy bocsássak két-két főlegényt minden zászló alól, emberséges embereket. Fejér Jánost az vicehadnagyomat küldém el vélek. Az nap vissza nem jöhetének, reggelre kelve én is dobot ütteték, az urunk ő nga parancsolatja szerint Várad felé indulék, felültem vala az sereggel, hogy Fejér János érkezik, én abban semmi tartozást nem tők, kimenék az kapun, kérdém Fejér Jánostól, mit parancsol az úr ő nga? Azt mondá: egyebet semmitsem jónál. Más katonát is Várad Jánost kérdék: mit parancsol az úr? Én nem tudom, mert Fejér Jánossal beszéllett ő nga. Az idő alatt megsúgák, hogy egy katonám pénzt hozott volna az úrtól kétszáz forintot, hogy az katonáknak ozssza Fejér János. Én megzeném a katonának: a pénzt vigye vissza, mert búvát valja, hát mindjárt vissza vitte. Hogy Várad felé megyek vala Páli felé, a dolog akkor volt. Az főlegény-szám hát mind egy halomra gyűltenek, Fejér János az úr ő nga izenetit akkor mondotta meg nekiek, mit végeztenek nem tudtam. Hogy Páli felé megyek vala, egy Nagyváti Tamás nevű katonám megsúgá: Fejér János mind elaltatta őket, hogy Zoliomi uram ő nga jó quartért szereze urunktól ő ngától nekiek, mert ők Váradon el nem élhetnek. Az idő alatt Fejér János üte mellém magát; kérdé tőlem: eljő-e Kgd velünk az úrhoz? az úr gondunkat viseli. Én arra mondám: én bizony nem megyek, hiszem magad is tudod ki szolgája vagy, az én kgs uram fizetésén urat nem jó keresni. Arra mondá, Fejér János: isten úgy segéljen elvisszük. Erre mondám: engem bizony soha nem visz elevenen Székelhídra. Megszállék Páliban, mintegy két órakor tájban éjfél után, odafuta Nagyváti Thamás: kelj fel kapitány uram, mert a Fejér János mondása bizony majd rajtad telik; az főlegényeket mind elaltatta, mit végeztek nem tudom. Arra gyorsan fölültezém. Az idő alatt eljövének, rám hozá Fejér János őket legfeljebb mintegy 60 lóval, az ajtót neki záratám előttök, magam az ablakra állék egy karabinnal mondám: mit akartok, mert bizony mind meglovók bennetek. Mondának: nem gonosz végre jöttünk, bocsásson be Kgd hütre. Bebocsátám, a házban köröskörnyűl ülének, panaszkodának, hogy ők soha Váradon el nem élhetnek. Erre mondám: jó vitézek, nemcsak egyszer voltunk így, ugyan eltartott az isten, szállunk a lakságra, ím az én kgs uramhoz bemegyek. Az idő alatt kinszerítének arra Fejér János leginkább: üttessem meg a dobokat. Nem üttem, míglen meg nem virad. Mi dolgod volna velem, avagy a katonáimmal? Monda

erre: isten úgy segítjen mi elmegyünk az úrhoz, had búcsú-zunk tisztességesen el tőled az mezőben. Az idő alatt szép szót adék nékiek. Az istállóban ballagék a lovaimhoz, mindenütt utánam voltanak. Mondá Fejér János: nosza uraim szálljatok le egynehányan készítsétek el a kapitán lovát. Beállék az istállóban egynehány puskával, megmondám nékiek: soha engem isten úgy segítjen elevenen innen el nem viztek, ha eddig való jóvoltomért nem szántok, lássátok, én azt mondom hagyjatok békét én nekem, ha elakartok menni, én egyedül meg nem foghatlak, igen rosszúl fogtok ez szent órában járni, Erdéli András uramnak még az estve megizentem ezt a dolgot. Mindjárt elmenének, én is gyorsan lóra kapék, általusztaték a Brettyón, menék Kismarjában, hát az katonák Bánházit és Eszéni Gergelt is felültették mind zászlóstól. Az idő reájok viradt, nem tudták a dolog miben vagyon, sok közzülők kerdezték: hul a kapitán, hogy se zászló, se kapitány nincs. Azután vötték eszekbe magokat, hogy Fejér János elaltatta őket. Neki fordúlának s mind utánam jövének az én kgs uram hűségére. Fejér János azokkal, kik az úrhoz voltak, kiszöktenek a zászló alól, még magam Váraddá voltam.

Quam fassionem eo praecise modo quo a praenotato Thoma Gyarmati oretenus prolata est, fide nra mediante verbum ad unum illmae Celsnis Vrae rescribimus. Tandem in reliquos stb. Datum Albae Juliae anno die locoque supranotatis. Illmae Celsni Vrae humilimi fideles et perpetui servitores Blasius Dengelegi et Nicolaus Balasffi (cízim).

Nonae, quas produxerat idem procurator directoris in conprobationem praecedentis articuli continebant, in se conditiones quasdam a nobis eidem Davidi Zoliomi prima Martii anno currenti Albae Juliae propositas hac ordine:

Prima conditio. Ez mostani dologért se mezei katonáinkon nagy és kis rendbelin, sem azon kívül is más rendbeli híveinken yalakik hozzánk híven igazán viselték magokat, kötelességek szerint tudósították az ő kglme maga viseléséről, sem titkon nyilván, maga vagy mások által boszút nem áll, senkinek szemére nem hányja, becsületit kinek-kinek érdeme szerint megadja.

2-da conditio. Zászlónk alól mint ezelőtt senkit hírünk, akaratumk, engedelmünk nélkül ki nem írat, maga szolgájává nem teszi, tiszteket is nem oszt köztök, imide amoda való postalkodással, zászló alól való kivitellel nem bántja, sem particulariter sem generaliter őket maga szolgálatajára nem küldeti, hordozza, sem zászlóstól, sem a nélkül hírünk kiváltképen levél által való parancsolatumk nélkül fel nem ülteti.

3. conditio: Ez mostani hitetlenül elszekett hitihagyot-

taknak nem patrocinal, semmi időben zászlónk alá nem íratja s maga is csak egyiknek is közlök szolgálatját nem veszi, mert azt egyáltalában nem akarjuk engedni.

4-ta conditio: Ennek utána akárkitől mit írtsen efféle hamis híreket idegenség hirdetőket, írogatókat nevezet szerint késedelem nélkül értésünkre adjon, azoknak szavoknak írogatásoknak izengetéseknek hitelt nem ad, valamég annak valóságáról tőlünk szemtől szemben nem értekezik és tudakozik.

5-ta conditio. Az mi kiválképen való parancsolatunk kívül sem birodalmunkban, sem az más párton hadat nem kiáltat, gyűjtet, imide amoda is ő kglme, kik nem az ő kglme botja alatt vadnak, ne parancsoljon, hírünk, engedelünk nélkül szolgálait ő kglme ne küldesse, jártassa (az mint erről az országnak is statutoma lévén) idegen országokban.

6-ta conditio. Ez mostani szolgáliban is nagyobb részét elbocsátván csak annit fog megtartani, a menni az ő kglme állapotjához illendő leszén.

7-ma conditio. Szolgálait senki jószágán sem ittben, ottkin, szászságon ne tartsa, ki ne szállítsa, senkinek injuriát ne cselekedtessen, várat, udvarházat senki jobbágyival akármi rettenetes fenyegetés és kártétel által ne építtesse erővel s kedve ellen.

8-ta conditio. Akármi praetensio akárhol s kinek legyen országunk híveinknél ne fegyverrel erővel keresse, hanem törvénynyel. Ez mostani hitetlenül elszökött hitihagyottaknak nem patrocinal, szolgálatjokat nem veszi sem titkon nilván, háta megett jószágiban nem tartja, sőt meg akarván igaz hozzánk való tökéletes hűségének felelni, valahol őket kaphatja, megfogatja és kezünkbe hozatja. Erre így replicált: ezeket kgs uram én eddig is minthogy nem tartottam, vártam attól, ha mi Ngd kegyelmessége lészen indulásában, nem is akarom tartanom, de hogy én kergessem, fogjam, hűtem ellen nem cselekeszem.

In comprobationem autem ejus puncti, quod nobis in sciiis nedum consentientibus cum exteris quibusdam principibus et eorundem legatis ac ministris clandestina consilia et tractatus iniisset, antelatus procurator directoris nostri exhibuerat quindecim documenta litteralia — ac primo quidem litteras egregii Stephani Szalánczi missiles ad nos Constantinopoli die 23. Febr. anno currenti scriptas sub hoc tenore:

Az Juszuff aga uram érkezése után másodnap u. m. die 14. Febr. ikindikor érkezik buda vezérnek egy Abdi aga nevű főembere a ki magának is atyjafia a budai vezérnek az temesvári Murat pasával pedig mind egy ilyen állapattal, hogy az szolnoki bék Muharom pasa az budai vezérnek s ennek a bejött agának is ilyen leveleit, hogy Zoliomi uram ő nga Debre-

czenben jött s onnét ő neki egy levelet írt, kiből ő tölle athnamét, hittel való assecuratoria levelet kért, hogy Budára felmelessen a vezérhez, kin egyebet nem ítilhet, hanem fejedelemséget kíván, azért akar Budára menni s Ngd az követ beküldését az adóval azért halogatja, hogy mivel az Ngd jószági a német birodalomban vagyon, azokat féltvén az német császártól, nem akarja Ngd viselni az fejedelemséget, hanem ő ngának adja. Muharem pasa athnamét nem adott, hanem útilevelet küldött és várja a budai vezér, mert minden okvetlen fölmegeyen Budára, kiről a budai vezér tanácsot tartván, azt találták, hogy be kell fogadni, mert ha oda be nem fogadják, a német pártra megyen. Azt commendálják az vezérnek ő ngának ide be, hogy ez igen jó dolog, ebből ő nga az országra semmi végre ne halaszson, hanem mihelt Zoliomi uram Budára érkezik, ezután mindjárt más postája is jó a budai vezérnek erről a dologról; az béérkeztvén az vezér ő nga küldjen botot, zászlót Budára s parancsoljon Bosznára s a több pasáknak békeknak is, hogy mindjárt felüljenek s a fejedelemségre bevigyék Zoliomi uramot. Vigyáztam a postára is, a kinek Budáról kellene jönni, az Abdi aga elmékedése szerint az Ngd agáival discourálván, holmit juttattam eszekben, hogyha valamiképen nálam nélkül az vezér hívatná őket, tudják mint informálni az vezért ő ngát addig, az míg magamat behívat; jól is esett, mert tegnapelőtt hívatna az vezér őket. Zöldfikár aga nem mehetett, mert igen beteg volt, csak meg nem hala, hanem Jusuff aga ment volt, kérdezkedett tőle a dologról, kérlette azt is, ha értem-é én azt dolgot s mit mondok hozzá s Jusuff aga megbeszéllette neki, a mit ő nekik beszéllettem volt s a fővezér is azt mondotta, hogy ő ngának is semmi dolognak tetszik. Mondta azt is a vezér: még ő nga léssen ebben az állapotban, ne adja Isten Erdélynek semmi állapotjában hántódása légyen. Datum Constantinopoli die 23. Febr. a. d. 1633. Zalánczi István.

Secundo extractum quarundam litterarum similiter ejusdem Stephani Szalánczi ad nos missarum in hac forma:

Székely János uram elmeneteli után az dolgot az mint az vajda secretariusától Ngodnak megírtam vala azelőtt, újobban kaptam azon Abdi agát annak sollicitálásában, de Budáról azzal a dologgal azolta senki nem jöve, a mint ő várná. Az tefthertihája Musztafa bég sem jöve még be, nem tudja mire vélni az vezér is kísését, ezt az Abdi agát még itt tartják, sollicitálja a választ a kapitihája által, de maga kün nem jár, nem tudom mi dolog. Zalánczi István.

Tertio produxit litteras salvi conductus Muharom passae Solnokiensis Turcicis simul et Hungaricis verbis conscriptas sigilloque ipsius passae (ut quidem apud Turcas moris es-

set) ab intra signatas, eidemque Davidi Soliomi datas in hunc sensum :

En az ngs Muharom pasa mostan az szolnoki szancsok-ságnak főgondviselője és helytartója adjuk értésére mind az kiknek illik, és az mely helyekre kelletik az tek. és ngs úrfi Zoliomi Dávid fiam dolgaiban az szolgálja valamikor ide hoz-zánk jó, bizvást jöhessenek, mehessenek és ez levelemet falun, városon, úton, mezőn megmutatván, senkitől semmi bántások ne legyen, bizonyására adattam ez czimeres és pecsétetes levelemet, az mikor kelletik jöhessenek mehessenek békével bizvást minden kétség nélkül. Költ Szolnok várában 1633. esztendőben Boldogasszony havában.

Quarto praesentavit paria litterarum vezerii Budensis missilium ad nos directarum ac 23. die Aug. Albam Juliam allatarum verborum sequentium :

Budai vezér Mussa passa levele az szent Jesus hűtin levő nagy uraknak méltóságossa, az keresztyénségnek békességes gondviselője etc. ngos kedves atyánkfia Rákóczi György isten stb. Ngodnak szeretetünkől való köszönetünknek utánna jóakarunkból jelentjük ngs kedves atyánkfia Rákóczi György ennek előtte némely dolgokra nézve Zoliomi Dávidot megfogatván, ki nek szabadulása felől szokszor írtunk Ngodnak s levelet is küldtünk, melyben kérésink által törekedtünk, az elmúlt napokban Barcsai Sándortól is szóval izentünk felőle, hogy Ngod megszabadítsa, most is Ngodat mégis szeretettel kérjük, bocsátassa el, mert hogy Zoliominak megbántódása legyen, nem akarjuk, nem is engedjük. Ha azért Ngd az mi szívönket és annak indulatját akarja venni és velünk az jóakarásban és atyafiságos szeretetben megmaradni, kedvünket ne szegje, hanem tekintetünkért az közünk való szeretetet megbecsülje és Zoliomit megszabadítsa, hogy mi is tiszta szívünk szerint minden Ngd dolgaiban csípeinket föl-övedzván szolgálhassunk. Ha azért most is kérésünknek és szavunknak foganatja nem leszen megszabadulása felől, nekünk is Ngdhoz való indulatunk bizonyos. Reméljük azért, hogy ez dologban kedvünket és kérésünket nem szegvén Zoliomi Dávidot elbocsátja. Erre Ngdat kérjük szeretettel, hogy megcselekedje. Isten stb. Íratott Budán Seffér havában 1043. esztendőben.

Quinto exhibuit paria quarundam litterarum sacr. principis dni dni Ferdinandi II. (czím) missilium ad rev. dnum Steph. Senyei episcopum Jauriensem et canc. Hung. pronunc vero commissarium ex parte ejusdem Caes. Mtis in tractatu Eperjesiensi Viennae die 11 m. Apr. anno praesenti emanatarum sub hoc tenore :

Ferdinandus etc. Rev. fidelis nobis dilecte. Intelleximus pro certo Davidem Zoliomi a perniciosis consiliis non desistere

habuisseque illum suos homines apud vezirium Budensem cum magnis pollicitationibus favorem ejus occupando, qui si et Hajdonum favores sibi conciliaverit verendum est ne fortalitia Turcis offerat et tradat, ut Rakoczium evertat se ipso in principatum evecto. Quapropter fidelitati tuae committimus, ut pro tua prudentia secreto et ad partem rem hanc commissariis Rákoczi, uti tibi melius visum fuerit insinues et cum iis hac de re tractes praesertim si Rákoczium ad compositionem nobiscum sincere ineundam inclinatum adverteris. Gratia stb. Datum in civ. nra Vienna die 11. Apr. anno 1633.

Sexto praesentavit litteras nobilium Nicolai Balásffi et Joannis Szalárdi (*czím*) super collectione fassionum in negotio praesenti relatorias sigillis eorundem usualibus et manuum eorundem subscriptionibus roboratas d. 11. m. Maii praesenti anno Albae Juliae emanatas nobisque rescriptas in hunc modum:

Ill^{me} princeps stb. fidelium stb. Noverit ill^{ma} Cels. Vra nos litteras ejusdem attestatorias pariter et compulsorias pro parte et in persona gen. Joannis Tholdalagi de Iklod (*czím*) confectas et emanatas, nobisque inter alios Cels. Vrae fideles servitores litteris in eisdem nominatim conscriptos, praeceptorie sonantes et directas honore et debita reverentia accepisse, juxta quarum tenorem nos mandatis Cels. Vrae in omnibus uti tenemur obedire volentes in hoc ipso anno 1633. die 9. Maii in oppido Fogarasiensi in domo egr. Michaelis Bakai provisoris arcis Fogaras vicemgerentis in vico Kis-Galacz vocato existentis, testes infrascriptos exacto prius ab eisdem firmissimo juramento diligenter examinavimus: De eo utrum spect. ac magn. Davidem Zoliomi de Albes etc. quidpiam tale proferentem vel clam moliri laborantem, quod suae Mtis personae dignitati et existimationi palam derogaret et praejudicaret intra tempus custodiae ejus audiverint aut cognoverint necne? Quorum fassiones nativo sermone prolatae ita sequuntur.

Primus testis gen. Petrus Vallon de Héásfalva peditum praetorianorum Celsnis Vrae vicecapitaneus annorum circiter 55. ita fateretur:

Prima hujus Maii, midón az ő ngának írt levelönket elégeztük volna, felmenvén Zoliomi uramhoz, hallásunkra nem kevés rancorral való beszídeket kezde mondani, melyek a mi értelmünkhez képest az ő nga fejedelmi méltóságának nem keveset láttatnak derogálni. Tudni illik egyik ez, hogy isten ötet úgy segítse, hogy igen megbánta immár Kemenczeinek való írását, hogy magáról reversalist adna ő ngának. Második ez, hogy ha ő nga megölet is és akármit miveltesen is véle, de a praesidiumot be nem bocsátja Székelhídra, oka ez, mert ismeri ő ngát. mivel még uraságában is ő nga jámbor szolgáinak, a

holmieket látta, elvötte. Énnekem is pedig azt gondolván ő nga, hogy ott valami vagy eltött kéncsem fog lenni, látta is pedig köntesimet s lóra való szerszámimat s tudom arra vágyna, sőt pedig minden leveleim Székelyhídban vadnak s azok mellett ő ngátúl énnekem eleitől fogva küldött sok rendbeli reversálisi is mind ott vadnak s csakhogy azokat akarná kezizhez venni, hogy én igazságomot jövendőben ha kívántatnék, ne producálhatnám, melyet egy természet szerint való pogán is anni reversalisa ellen nem cselekennék, mint ő nga én velem cselekeszik. (Ez cikelt az öreg úr mostani levele érkezése után minket kemény szóval megczáfolván, úgy fordítá, hogy nem pogányt említett ott, hanem azt mondta, hogy Abaza pasa sem cselekednék úgy véle). Ugyanakkor pedig azt is mondá, hogy ő nga ne halasztaná dolgát, hanem törvénnyel procedálna ellene s ha törvénnyel convincáltatnék, soha nem akarná az ő nga gratiáját impetrálni. Annak utána is pedig sokszor ilyen beszédét hallottuk, hogy nem egyéb volt indulatjában, hanem hogy az sveciai királyhoz menjen, hírré tévén ugyan ő ngának, de akaratja ellen is csak elment volna; megértvén pedig azonba halálát a királynak, volt azután igyekezeti arra, hogy a római császár szolgálatjára adja magát, a minthogy meg is cselekedte volna, mivel Lévát, Tokajt neki ígérte volt; de ilyen conditiókkal ment volna el, hogy soha őtet a mi kgs urunk ő nga és Erdély ellen ne támaszsa és maga szabados uraságában engedvén szolgálni, ne lenne dependentiája se Volstántól, sem egyébétől. Ilyent is hallottunk, hogy ő ngának magyarországi hitit vélte lenni, nem erdélit, mert ha az ő nga sok rendbeli reversalisinak hitelt nem adott volna, most ő nem volna abban az fogságba.

2-dus et 3-ius testes gen. Gasp. Passai de Darva Cels. Vrae aulae familiaris a. 44. et egr. Petrus Bardi literatus, certorum peditum ejusdem praetorianorum ductor, ann. 53. ad verbum similiter fatentur sicuti prior.

4-tus et 5-tus testis gen. Mich. Monaki de Devecser a. 33. et Georgius Baÿ de Kenézlő a. circiter 34. Cels. Vrae aulae familiares mindazokat ugyan vallják, a miket a felsők excepto, hogy Monaki uram nem hallotta pogányról való emlékezését, mivel akkor kitérült volt onnét, hanem az öreg úr ő nga utólszori levele érkezése után hallotta az Abaza passát, a mint fen declaráltuk, csakhogy az szólásnak különböztetése némely részt értelmében még többít, mivel azt mondják, hogy mi az Zoliomi uram elméjéhez nem szabhatjuk magunkat, mert a mit mond egy szavával, mással azt arczúl csapja, holott a praesidiumnak Székelyhídban való bebocsátása felől is más szavai-
val azt mondja immár, hogy akármit kívánjon ő nga, minde-

nekre kész reá menni, a praesidiumot is bebocsátja, csakhogy amiképen urunknak ő ngának, azonképen az ő maradékinak is hittelt legyenek kötelesek, mert ő nga is csak ember levén, ha halála történnék, csak praedára kelnének az ő javai, ha köteles nem volna a praesidium az ő maradékinak is. Az hadak felől azt mondja, hogy csak egy szóval parancsolta vagy izente volna bátor ő nga, hogy azokat elbocsássa, mert ellene vagyon, mindjára elbocsátotta volna, de soha nem parancsolta egy szóval is. Más szavával azt mondja, hogy az svéciai és lengyel királyoknak és a római császárnak egynap egyszersmind érkezvén levelek hozzája, hívatják mindenekfelé és azt mondják, hogy mikor a svéciai király halálát megértette, csak harmadnap múlva megértette volna is, attúl fogva hírré tevén urunknak ő ngának ez igyekezetit akarátja ellen is egyáltaljában elment volna bizonyos jó conditiók alatt, t. i. hogy a keresztyén vallásnak oltalmazásában és protectiójában éljen az ő szolgálatjával, nem a végre, hogy hazájának s fejedelmének azzal ellene igyekezett volna, melyre bizonsági lehetnének Ibráni László, Kállai Miklós, Alvinczi Péter pap, Szepsi Mihály a tarczali főpap, Putnoki János a nánási prédikátor. Megértvén pedig a halálát királynak, azért igyekezeti volt a római császár hivataljára is, elsőben erre való tekintetéből, hogy az ő elei az austria háznak, nevezet szerint Sigmond császárnak grátiájából jutottak az uraságra, most is pedig Lévát, Tokajt és mást is, kit nem nevez, ígérték neki. A mi illeti pedig a budai vezérrel való tractáját, azt is e végre mondja lenni, hogy ha oda fel az állapot szerencsétlenségre fordúlt volna, és kinszerítettett volna oda divertálni, lehetett volna ott is szabados és bántás nélkül való általjövése hazájában, kiről is urunkat ő ngát meg akarta találni. Azt is mondja végezetre: nem tudta, hogy az ő nga keresztyénségének palástja alá más férkezlessék be, mert azt eszében révén, most nem volna vas a lábán, mivel az ő nga sokszámú reversalisinak teljes hitelt adott.

Tandem 6-tus testis egr. Gregorius Szegédi de Colosvár arcis et honorum Cels. Vrae Fogarasiensium provisor a. 46. Albae-Juliae die 11. hujus Maii juratus et examinatus fatetur: hogy Zoliomi uramtól oretenus egyebet nem hallott, hanem hogy sírva mondta volna azt, hogy ha az urunk ő nga hitinek teljes hitelt nem adott volna, most abban az fogságban nem volna; a felől megírt vallásokot pedig csakugyan azon testesektől hallotta. Quarum quidem fassionum et attestatio-num seriem, uti per nos est peracta, eidem illmae Celsni Vrae fide nra mediante inscripsimus. Quam de reliquo stb. Datum

in civ. Alba Julia die 11. Maii 1633. Ill. Cels. Vrae humilimi fideles et perpetui servitores Nic. Balásffi et J. Szalárdi (czím).

Septimo similiter super collectione testium relatorias nobilium Blasii Szentgyörgyi et Joannis Kendi tabulae nrae judicariae juratorum notariorum solito more confectas sensus sequentis:

Illme princeps stb. fidelium stb. Vra benigne nosse dignetur ill. Cels. nos litteras ejusdem ill. Cels. Vrae compulsorias pariter et attestatorias pro parte et in persona gen. dni Joannis Toldalagi de Iklod (czím) confectas et emanatas, nobisque inter alios ill. Cels. Vrae humiles fidelesque servitores nominatim litteris in eisdem conscriptos praeceptorie sonantes et directas, summo quo decuit honore et obedientia recepisse. Quibus nos receptis mandatis ill. Cels. Vrae in omnibus uti tenemur obedire et satisfacere volentes, die 14. m. Apr. anni praesentis 1633. domum gen. dni Steph. Kassai de Colosvár senioris ill. Cels. Vrae consilarii ac per regnum Tranniae magistri prothonotarii in vicinatatibus comorum ab una circumspecti Michaelis Bonczidai, ab altera vero partibus honestae foeminae Barbarae Barat cesp. condam Laurentii Smenczel relictae viduae inhabitatorum, praedictae civ. Colosvár in foro publico ejusdem civitatis comitatuque Colosiensi existentium habitam accesserunt, ibique nob. Joannem Laskai sp. ac magn. dni Davidis Zoliomi de Albes etc. aulae familiarem vigore praescriptarum litterarum ill. Cels. Vrae compulsariarum uri in praesentiam citatum. exacto prius ab eodem firmissimo juramento de et super articulis coram nobis propositis examinasse et inquisivisse, qui hoc modo fassus est:

Zoliomi Dávid uram ő nga én velem azt iratta Strassburgnak, hogy valamelyeket én neki referálok, az én szómnak hitelt adjon mindenekben. az dolog pedig ilyen volt: hogy ha az foedus ő ngának szolgálatját kívánja, minemő conditiók alatt legyen az.

1-ma conditio ilyen: ha ő ngának bántása lenne valakitől, tartozzék ő ngát az foedus defendálni mindennemő impetitorok ellen.

2-da conditio: Pro rerum successu az császár pártján levő hét vármegyéket adják ő ngának eo jure, az mint az szegény megholt fejedelem hírtá.

3-ia conditio: Ő nga szintén olyan méltóságban legyen, mint az foedusnak egyik tagja és szintén olyan stipendiumot vegyen, mint egyik az főgenerálisok közül.

4-a conditio: Az ő nga vitézinek tartozzanak egy hópénzt bizonyos helyen letenni; annak utána ismét hórúl hora sine mora megfizetni.

5-a conditio: Ő ngának Morvában s Slésiában olyan jószágot adjanak, az mely elérkezik Opuliával s Ratiboriával.

6-ta conditio: Ő ngát certificálják affelől, mikor jó az foedusnak hada az magyarországi határokra, melylyel magát ő nga conjungálhassa.

Én azzal az hittel mondom, az melylyel istennek tartozom, hogy ha értettem volna, hogy ő nga oly követséget bizzon reám, az mely ő ngának s az nemes országnak ellene lött volna, soha el nem jártam volna, sőt ennek utána is nem cselekedném, mert ő ngának az én uramnak az communis causára tendált minden igyekezeti, mint az conditiókból megtetszik. Ezenkívül sem töreknek, sem magyarnak, sem pediglen egyéb idegen nemzetségnak nem írtam, sem szóval nem referáltam, sem egyéb titkaiban conscius nem voltam.

Et hanc nram in praemissis executionem eidem ill. Cels. Vrae fide nra mediante rescripsimus, prout per nos fuit expedita, Eandemque stb. Datum in praelibata civ. Colosvár die et anno supranotatis, Ejusdem ill. stb. Blasius Szepesi-Szentgyörgyi et Joannes Kendi (*czím*).

O c t a v o porrexit alias litteras nobilium Blasii Dengelegi et Nic. Balasffi similiter super attestatione testium relationis tenoris infrascripti :

Ilme et cels. princeps stb. fidelium stb. Noverit ill. Cels. Vra (*a levél bevezető sorai, mint fennebb*). In hoc anno 1633. die 26. Aug. priores quidem quatuor testes Albae Juliae in curia Cels. Vrae consequenterque domo quadam, quae vocatur magistri curiae nri in praesentiam citatos ad fidem Cels. Vrae debitam, posteriores vero duos in hospitiiis propriis Albae Juliae requirentes firmissimo juramento mediante examinavimus. Quorum fassiones oretenus prolatae hoc ordine sequuntur :

Primus gen. Georgius Bay de Kenézlő Cels. Vrae aulae familiaris a. 34. examinatus hoc modo fatetur :

Ezt hallottam Zoliomi uramtól, hogy mikor az svéciai király halálát megértette, ha meg nem értette volna, akkor azután egyáltaljában harmadnappal meg akart indulni, de azért elsőben azalatt feleségét, gyermekét, anyját Kemecezi Ferenczel az urunk gondjaviselése alá mind testamentomával együtt be akarta küldeni, mivel ő ngát vallotta testamentomában is tutornak s azután akart maga megindulni. De azért ő ngának semmi resolútióját nem várta volna, hanem mindjárt megindult volna. Noha pedig az svéciai király halálát megértette volt, de mindazáltal is, ha ő nga urunk meg nem fogatta volna, ugyan elment volna az confoederatusok mellé, de nem a végre, hogy valamiben ő ngának ellene igyekezett volna, hanem sőt inkább hogy mindenben az ő nga méltóságát ott is előtte vi-

selvén, a mit industriája által keresett volna, ő ngának kereste volna, és ő ngát csak készre akarta várni és nem mondja, hogy osztán ő ngától jó, szolgálatiért valahol két vagy három várat nem kért volna. Úgy vagyon pedig azt mondja, hogy tettetni akarta a felső pártjára nézve, mintha ő nga akarátja ellen megyen el, sőt ugyanazt akarta Kemény János uram által ő ngával concludálni: a Tiszáig vagy még ő nga ugyan meg is üzesse, de ebben is csak arra nézett, hogy császár és ő nga között való diploma ne láttatnék megháboríttatni és csak az lenne a híre, hogy magam, úgymond, csak egy privata persona lévén ő nga és ország akarátja és tudása kívül magamtól indúltam meg. Hogy pedig az budai vezértől *salvus conductus sollicitált*, azt azért akarta inpetrálni, hogy ha történnék szerencsétlenül dolga, visszatérvén hazájában, ott az török földén bátorságosb és szabadosb jövetele lehetett volna. Azt is hallottam, hogy mondotta ő nga: nem tagadom, úgymond, hogy az svéciai király részéről a hét vármegyével is nem kínálták volna, noha pedig egyszersmind egy nap az sveciai király római császár és lengyel király fia követei volt nála és kívánták szolgálatját, de az urunk híre s akarátja ellen nem akarta magát egyikhez is kötelezni; ha pedig az római császár mellé ment volna is, ilyen conditiókkal ment volna, hogy urunkra ne támaszsa, Valstantól dependentiája ne legyen és religiójában meg ne háborítsa. Ezekről *assecuratoriát* kívánt volna császártól.

Secundus Petrus Vallon de Heasfalwa peditum praetorianorum Cels. Vrae vicecapitaneus a. 58. examinatus fatetur:

Azt nem hallotta, hogy mikor feleségét, anyját, gyermekét ő nga gondjaviselése alá be akarta küldeni, az ő nga resolutióját nem várta volna, hanem mindjárt megindúlt volna. Azt sem hallotta, hogy a sveciai király hét vármegye felől való ígíretiről szólt volna. Azt sem hallotta, hogy Kemény János uram által a végre tractált ő ngával urunkkal, hogy tettetés-képen a Tiszáig vagy még ő nga megüzesse. Az többit mindenben úgy vallja, mint Bay György uram, sőt egynehányszor hallotta. Továbbá azt sem hallotta, hogy erre is mind császár, svéciai király és a lengyel királyfi követei lévén nálla kívánták volna szolgálatját.

Tertius egr. Petrus Bardi literatus de Alba Julia certorum peditum praetorianorum Cels. Vrae ductor a. 53. examinatus fatetur: Hallottam az úrtól Zoliomi uramtól, hogy mondotta, ha a svéciai királynak, úgymond, halála nem történt volna, azután harmad vagy negyednappal meg akart indúlni. De elsőbe urunkhoz ő ngához anyját gyermekével és Kemecezi Ferenczcel be akarta küldeni, hogy ő ngának elmenetelit

megjelentsek és mivel testamentomot is tött, azzal együtt az ő nga gondjaviselése alá akarta bizni gyermekét és jószágát. Hallottam azt is ő ngától, hogy ha urunk ő nga meg nem találta volna fogatni, egyáltaljában elment volna az confoederatus fejedelmek mellé, de nem úgy, hogy ő ngának azzal ártani akart volna, hanem inkább mindenekben az ő nga jó hírét nevét akarta az keresztyén fejedelmek között viselni és ő ngát isten szerencsét adván, csak készre akarta várni. Mondta azt is, hogy akkor is, mikor ő nga megfogatta, a confoederatusok követe házánál volt és sírva ment el Székellhídról, meghallván fogságát. Hallottam azt is, hogy mondotta ő nga, hogy német császár kívánta szolgálatját, de mivel reversalist nem adott arra, hogy a mi kgs urunkra ő ngára és országára s religiójára nem támaszsa és hogy Valstán generalissága alatt ne tartsa, azért nem ment szolgálatjára. De ha szinte reversalist adott volna is a császár, urunk híre nélkül ugyan nem ment volna el. A salvus conductus felől semmit nem hallottam.

Quartus gen. Andreas Kellemesi de eadem Cels. Vrae aulae familiaris a. 24. examinatus fatetur: Hallottam Zoliomi uramtól, hogy ha a sveciai király meg nem halt volna, egyáltaljában elment volna szolgálatjára; de elsőben feleségét, anyját, gyermekét Kemeczei urammal együtt beküldte volna és ő nga akaratjából ment volna el, így szólván: im nem voltam oly elfutó bolond, hogy feleségemet, gyermekemet és ittbén levő sok szép jószágomat csak kard és a szerencsén forgó jövődö reménségért elhagytam volna. Hallottam azt is, hogy mikor onnét urunktól ki akart menni Székelyhídra, akkor egy vacsorán Kemény Jánossal lévén Kemény János uramnak ugyan házánál, Kemény János uram hitlevelet kért volna Zoliomi uramtól arra, hogy ha urunknál azt végbe viheti, hogy ő nga akaratjából bántás nélkül szabadon megindúljon, urunk mintegy tettetésképen üzesse meg a Tiszáig, benne nem hagyja s az hitlevél még most is ott volna Kemény János uramnál. Midőn pedig Kemény János uram arról hitlevelet volna (*igy*), hogy benne nem hagyja, mindjárt jött ide urunkhoz és Zoliomi uram után innét izente meg egy szolgájától, kit Hotinak hínak. hogy a katonákat el ne bocsássa, mivel ő nga megengedte tartani, de immár azokat el is bocsátotta volt, hanem arra az izenetre nézve hívatta vissza és úgy fizetett nekik, ezeknél egyebekre nem emlékezem.

Quintus testis Petrus Huszar de Brenhida a. 28. examinatus fatetur: Ezt tudom, az Zoliomi uram dolgában, hogy még az Szent-György napi gyűlés előtt küldte vala hozzám egy Hevesi Gáspár nevű szolgáját egy credentialis levéllel, mely azt contineálja vala, hogy azon szolgájának mindenekben hi-

telt adjak. Azon szolgálja pedig ő ngának arra kinszerit vala, hogy elsőben esküdjem meg, az úr izeneti s akaratja mi legyen. azután megjelent. Erre én azt felelém, hogy mivel én sem üdvezült urunknak, se palatinusnak, sem egyebeknek, a kit szolgáltam, hittel köteles nem voltam, de ugyan becsületem s hiteltem volt, ha azért magamnak s országomnak veszedelmében nem jár az ő nga kívánsága, örömet szolgállok ő ngának. Amaz is, hogy meg nem esküvém, nem monda többet semmit, ezeket az öcsém uramtól is ő ngának urunknak megizentem.

Sexta testis gen. dna Elisabetha Permeszi gen. condam dni Baltasaris Cseszeliczki de Szilvás relicta vidua a. 60. examinata fassa est: Mikor még Zoliomi uram kezénél nem volna Gyalu vára, egykor itt Fejérváratt maga házánál lévén részeg korában ezt hallottam panaszkodva maga szájából, hogy mondotta: im édes anyám, úgy mond, az fejedelem énnékem nem ad semmit, de im egy kardot csináltattam, s a melik oldalomra akarom, arra kötöm, s az mely könnyen fejedelemmé töttem. olyan könnyen levehetem róla, ha akarom. Mikor pedig effélékről intettem, azt mondotta, hogy igen megkeseredtem, úgy mond, mostani indulatjában semmit nem tudok, nem is szóltam véle.

Cujus nrae executionis seriem, uti per nos est peracta ill. Cels. Vrae fide nra mediante rescripsimus. Eandem stb. Datum anno die locoque supranotatis. Ill. stb. Blasius Dengelegi et Nic. Balásffi (*czím*).

No no similiter attestatum relatorias nobilium saepiusfati Blasii Dengelegi et Georgii Pünkösdi sub hoc sensu:

Ill. princeps stb. fidelium stb. Vrae noverit ill. Cels. (*a bevezető sorok, mint fennebb többször*). Nos mandatis ill. Cels. Vrae obedire et satisfacere volentes in omnibus in hoc anno praesenti videlicet 1633. die 25. m. Aug. accessimus palatium ill. Cels. Vrae ibique ab infrascripto teste exacto prius firmissimo juramento more solito talem ab eo recepimus certitudinis veritatem: egr. Paulus frater de Bélmező a. 29. juratus examinatus fatetur: tudom azt, hogy mikor Csomaközi András uram előnkben jöve Váradról Kékedi Sigmond uram ő nga és Ibráni Mihályyal, akkor hallottam Zoliomi uramtól, mikor Székelhidra onnét visszatértünk volna, hogy mondotta ő nga: ha másszor ehez a dologhoz kezdenék, úgy kezdenék hozzá, hogy markomban ne szakadna. Azt is hallottam, hogy mondotta: látom sok gonoszakaróimat az fejedelem ő nga háta megett, de az ő nga akaratjából oly helyre megyek, az holott becsületes állapotot szerezhetek magamnak. Specificice pedig ugyan ezt hallottam, hogy monda, hogy az sveciai király mellé akar segítségül menni. Hallottam azt is ő ngától, hogy monda:

hogy ha énnekem el kellett mennem, azután kívántatik meg, kik jóakaróim lesznek az én gyermekimnek szolgálójok, mert én gondviselek magamra. Cujus quidem fassionis et attestationis nrae seriem, uti per nos est expedita, nos eidem ill. Cels. Vrae fide nra mediante rescripsimus, sigillisque nris usualibus munivimus. Eandem stb. Datum Albae Juliae in dicto palatio ill. Cels. Vrae die et anno in praemissis. Ejusdem stb. Blasius Dengelegi et Georgius Pünkösdi (*czím*).

Decimo exhibuit certas quasdam litteras Pauli Strassburgh ser. olim Gustavi Adolphi regis Sveciae legati missiles Albae Juliae 10. Febr. anni praesentis ad eundem Davidem Zoliomi scriptas, sigillo privato seu usuali consignatas ac manu ejusdem propria subscriptas in hanc formam:

Ill. ac magn. dne stb. Officiorum stb. Cum ill. Magu. Vrae per intimum familiarem suum denuo sententiam ac tenue consilium meum exquirere voluerit eidem prolixè intimum duxi, quod potissimum in tam gravi casu statuam ill. Magn. Vram obnixè rogando ut ipsius verbis fidem habeat, momenta rerum causasque et rationes meas pro prudentia sua perpendat et candorem integritatemque judicii boni consulat. Moram ablegatus ipse excusare poterit, et ego ill. Magu. Vrae ad promptissima quavis officia promptissime paratus maneo. Dabam Albae Juliae raptim 10. Febr. a 1633. Ill. stb. Paulus Strassburgh.

Undecimo praesentavit litteras quasdam salvi conductus per generalem Arnimb Thomae Lendvai servitori ejusdem Davidis Zoliomi datas Munsterbergae die 30. m. Febr. anno praesenti 1633. confectas juxta infrascriptum textum:

Cum expediundorum (!) suorum negotiorum ergo in Silesiam profectus reditum ad suos jam molitur praesens hic nobilissimus Thomas Lendvai ea qua par est humanitate cum regiae Mtis Sveciae, electoris Saxoniae et Brandenburgensis officarios superiores et inferiores, omnemque militem rogatum eo imperio vestro autem subjectis mando: quod praedicto huic nobili omnibus in locis securum transitum absque ullis impedimentis concedant, quibuslibet etiam benevolentiae officiis excipiant. Hoc ipsum paria erga singulos humanitatis et officiorum studia a nobis provocabit. Ab illis vero in quos nostrum est imperium animi nri sententia peragetur et mandatum. Munsterbergae datum die 30. Febr. a. 1633. H. Arnimb m. p.

Duodecimo produxit litteras gen. Joannis Kemény missiles ad nos scriptas continentes aliarum litterarum credentialium paria per eandem Davidem Zoliomi ipsi Joanni Kemény datarum in hunc modum:

Alázatos zolgálatomat stb. Az úristen stb. Zoliomi uram

tegnap itt lévén nálam Gerenden, K. U. jelenti némely dolgokat, hogy akarua Ngodnak értésére adni, melyet bár inkább más által, nem én általam cselekedett volna, mivel az dolog nagyobb, hogysen mint az én elmém csak attingálhatná is. Mindazonáltal látván, hogy az az Ngd bölcs itéletin és arbitriumán áll, inkább mint ő rajta, vagy másan, Isten után arra nézve kellett fölállanom, melyeket Ngdnak híven és Ngdhoz való kötelességem szerint is akarok referálnom és talám szeredán alá mehetek Ngdhoz, mivel akkorra emberét is újjobban várom, noha pedig szegény legény voltomra ő nga nekem nem idegenem, mindazáltal nekem is meg kellett azt gondolnom, köteles szolga lévén, uram és fejedelmem előtt mit kelljen szólanom és hogy ő ngának is elméje meg legyen határozva. Ezekre nézve minemő erős hitlevelet vöttem, Ngdnak most in paribus küldtem, az originalt magam aláviszem, ez üdő alatt tudom K. U. Ngodnak is onnan felől emberi érkeznek és oda való állapotokról valami bizonyost érthet. Adja Isten stb. In Gerend die 5. Martii a. 1633. Ngdnak alázatos szolgája Kemény János.

Paria autem credentialium iisdem inclusa sic sonabant:

En Albesi Zoliomi David fogadom az én keresztyén igaz hitemre, lelkem üdvességére, és úgy áldjon meg az úristen engemet, feleségemet és gyermekemet, hogy valamit az én jóakaró öcsém Kemény János uram az én akaratomból, híremből az én kgs urammal, az tek. ngs Rákóczi György erdéli fejedelemmel, ha mit végezhet, tractálhat és concludálhat, és én is valamire ő ngának ígírem, kötöm magamat Kemény János uram öcsém által, azokban ő kegyelmét cserben nem hagyom, hanem szentül igazán azokban megállok, megmaradok lölkem üdvességének vesztese alatt, melyről ő kegyelmit assecurálom per praesentes, hogy semmi üdőben külembet bennem nem tapasztal. Actum in Gerend 14. Martii a. 1633. David Zoliomi.

Decimo tertio exhibit extractum quarundam litterarum missilium magn. dni Stephani Kovacsoczi canc. et cons. nri etc. nobis ex Eperjes 24. Apr. missarum tenoris sequentis:

Az Zoltán Jósa által írt útlevelekre tött választ tételét Ngodnak megadák, és az miut Ngd nekem parancsol, sok szóval azokat mind előszámlálók, ezt declarálván legelsőben, hogy ő kgmek eszekbe vehették immár, és nilván meg is tapasztalhatták, hogy az mely dolgokról panaszolkottak, nem Ngd hírével, sem akaratjából voltak, mely dologról majd méltóbb panaszt tehet az Ngd részéről, holott immár az circumstantiákból kitetszik, mi vegre tartotta fenn Zoliomi uram azokat az

7 hadakat, ehez accedálván az maga relatiója is, az ki constanter asseverálja, hogy csak Ngdra támadjon, opuliai ratiborai herczegséget ígérték neki, és nem tudja, micsoda vármegyét. Annakutánna bő szóval szólánk az Zoliomi uram hadabelliekről és az Ngd áruló szöket szolgáiról. Azokra cancellarius uram azt mondá, hogy Zoliomi uramnak ki ígírte azokat, ő bizony nem tudja, de azt bizonyosan tudja, hogy az ő ura nem ígírte, melyet az ő fge maga levelével is megbizoníthat, és meg is mutatja, csakhogy akkor nem keresheti beteges állapotjában; Zoliomi uram mit kívánt ő fgétől, azt nekem immár azelőtt igazán megmondotta és azt is valóságosképen megmondja ex mera synceritate, mint volt, mert ő azt is csak fraskanak tartotta, úgy hogy Ngd akaratjából tractál Zoliomi uram, az végre, hogy innét valami jó szót adjon neki és Ngod abból occasiót vegyen. hogy az diploma ellen cselekedtek, holott hogy innét még valami az ellen esett volna, senki nem mondhatja, és ehez képest ő az császárnak megírta, hogy Zoliomi mit kíván ő fgétől, de nem olasz praktika, igen kün vagy az oldala csontja. Császár ő neki azt írta, hogy szolgálatja neki nem kell és ne is tractáljon semmit vele, hanem szolgálja azt, az kinek köteles; ő azt mindaddig csak fraskanak tartotta, igazán mondja, az még onnat felől neki meg nem irták, hogy Budára járattja emberét Zoliomi uram, és ott mit tractál, úgy vötte ottán eszében az dolgot. Azért Ngd az Zoliomi uram szavának abból semmi hitelt ne adjon, mert az dolog különben nincsen.

De cimo quarto praesentavit aliarum litterarum ejusdem Stephani Kovacsóczy missilium extractum sub tenore infrascripto:

Excerptae ex litteris magn. dni Stephani Kovacsóczy in Eperjes 10. Apr. a. 1633. ad ill. d. principem nrum clem. missis:

Palatinus uram felől is ismét szókat szólván Sennei uram monda, hogy csodálatos hivatalja és természeti ellen való dologra akarta venni, azt intimálván egynehányszor, hogy Zoliomi urammal tractáljon és adjon jó szót neki, melyre ő nem vehette magát, ne is adja Isten, hogy soha afféle dologban elegendjék. Ebből vévén alkalmatosságot K. U. mondám, hogy kérem ő kegyelmét, jelentse meg igazán, mit tractált Zoliomi uram véle; monda hogy bizony megmondja igazán valamint volt, de lelkét avval nem sérti, mert Ngd ellen directe nem tractált, hanem ez volt tractája, hogy ő egynehány ezer emberrel császár hadaiban megyen és szolgál ilyen conditiókkal; 1. hogy se Volstan, se más generalis neki ne parancsoljon, hanem magán legyen más juris dictiója nélkül, 2. hogy szabad nyeresége legyen és fizetése megadassék; 3. hogy az mikor akar

szabadon eljühessen és senki meg ne tartóztassa; 4. hogy az had fogadásért császár Tokajt adja neki és azután ha szolgál Lévát. Ő ezekre azt felelte, hogy az diploma ellen volna, ha Ngd híre nélkül köteles szolgáját megfogadná, hanem ő fgének nincs semmi szüksége szolgálatjára, nagyobbab nem szolgálhat, mint ha veszteg leszen és nem dúlatja az ő fge birodalmit.

Decimo quinto et ultimo in verificatione praescripti posterioris puncti exhibuit quasdam litteras nobilium requisitorum conventus monasterii beatae semper virginis Mariae de Colosmonostra super testamentaria dispositione ejusdem Davidis Zoliomi fassionales ad litteratorium mandatum nrum in conservatorio ejusdem requisitas nobisque extradatas, ex quibus in proclivi esset colligere eundem Davidem Zoliomi contra principalem dignitatem nram et libertatem regni mali quidpiam fuisse tentaturum, cum quo tutius coepta continuaret contra expressas publicas regni constitutiones, quaesito sub colore, bona sua a se alienare ac vigore ejusdem testamentariae dispositionis consorti suae infranominandae et liberis, ad quos alioquin etiam bona eadem jure successorio spectare debuissent, per manus et in instanti tradere molitus fuisset. Quarum quidem litterarum textus sequitur in hunc modum: Nos requisitores litterarum et litteralium instrumentorum in sacristia sive conservatorio conventus monasterii b. virginis Mariae de Colosmonostra repositarum et locatorum ac quarumlibet judiciarum deliberationum legitimorumque mandatorum principalium executores damus pro memoria per praesentes: Quod nos litteras ill. principis dni dni Georgii Rákoczi (*czím*) requisitorias pro parte gen. d. Joan. Tholdalagi de Iklod (*czím*) confectas et emanatas, nobisque praeceptorie sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia recepimus in haec verba:

Georgius Rákoczi (*czím*) Fidelibus stb. (*czím*) salutem et gratiam. Exponitur nobis in persona gen. Joan. Tholgalagi de Iklod (*czím*), qualiter paribus universarum litterarum fassionarium sive contractionalium, super quibusvis bonis ac rebus mobilibus per magn. Davidem Zoliomi coram vobis factarum et celebratarum, quarum paria in sacristia sive conservatorio dicti conventus ecclesiae more solito reposita haberentur et locata, pro jurium fisci nri tuitione plurimum indigeret essetque necessarium. Proinde vobis harum serie committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus vos statim paria praescriptorum universorum litteralium instrumentorum in sacristia sive conservatorio dicti conventus ecclesiae Colosmonostoriensis repositorum et locatorum diligenter requirere et

reinvenire requisitorumque et reinventorum tenores in transumpto litterarum vestrarum, sub sigillo vestro conventuali authentico memorato expensis jurium fisci nri uberiorem ad cautelam necessariam extradare modis omnibus debeatis et teneantur; caventes tamen ne fraus aut dolus hac in parte eveniat aliqualis. Secus non facturi. Datum in civitate nra Alba Julia die 20. m. Julii. a. d. 1633.

Quibus ita receptis nos mandato suae Ill^{is} in omnibus uti tenemur obedire et satisfacere volentes paria praescripta litterarum in conservatorio conventus nri diligenter requiri facientes, tandem in minutis reinvenimus, hujusmodi sub tenere:

Nos requisitores litterarum stb. de Colosmonstra stb. Damas pro memoria per praesentes, quod cum sabbatho proximo post diem cinerum anni praesentis 1633. immediate elapso, ad diligentem sp. ac magn. d. Davidis Zoliomi de Albes (*czím*) requisitionem et instantiam in et ad arcem Gyalu in com. Colosiensi existentis habitam nobiles Petrus Thordai et Joan. Peci requisitores et collegae nri conventuales profecti fuissent, ibique eodem die substitissent, tandem altero die isthinc reversi nobis concorditer hoc ipso die, feria nempe sexta post festum diem quattuor temporum, retulerunt tali modo:

Quod quamvis idem d. David Zoliomi ad praesens dei beneficio prospera frueretur valetudine maturoque in aetatis flore esset constitutus, nihilominus humanae hujus et caducae vitae fragilitatem ac inconstantiam, sanitatisque ac diei extremae, obitusque sui incertitudinem considerando ne si voluntatis ac dispositionis suae terminum de die in diem longius pertrahendum differet, occasio oblata ac prae oculis existens auferretur, mature et exacte intra se delibarendo statuisset in praesenti corporis et mentis suae integro et sano statu, de universis suis bonis mobilibus et immobilibus aviticisque pariter et acquisitiis ac pecuniis emptis et comparatis firmam et stabilem facere et celebrare dispositionem, cujus quidem celebrationis ex libera sibi in cunctis suis litteris donationalibus et inscriptionalibus data et concessa dispositione solidum et indubitatum haberet fundamentum. In primis autem universa et quaelibet bona juraque sua possessionaria, puta arces, castra, domos, seu curias nobiles, possessiones, portiones, possessionarias haereditates, resque universas mobiles pariter et immobilis quocumque nomine appellatas, ubicumque et in quibuscumque regni Tranniae partiumque Hung. comitatibus ac ad praesentem sub dominio et potestate sua existentes et habita ac in futurum quoque habenda et acquirendas vigore alterius testamentariae suae dispositionis superinde editae

omni eo jure, quo ipsemet hactenus possedisset et nunc quoque possideret sp. ac magn. dnae Catharinae Bethlen consorti suae liberisque suis utriusque sexus universis (quos videlicet alioquin etiam jure successionis eadem legitime concernerent) secundum continentiam praemissae testamentariae suae legationis, inque ratam suam portionem in litteris testamentalibus specificatam perennaliter tenendas et. possidendas, dandas, legandas et transferendas, eademque in instanti manibus suis emmittendas ac a data praesentium ipsis assignandas et committendas duxisset, seque tutorem tantum et curatorem eorum universorum bonorum fecisset et declarasset, prout dedisset, legasset et transtulisset, assignassetque et commisisset in conspectu eorundem: hoc tamen per expressum specificato, quod universa ea bona et jura possessionaria, resque nobiles et immobiles se ac dictis dna consorte haeredibusque suis utriusque sexus universis (quod deus clementer avertere dignetur) ex hac luce decedentibus et in utroque sexu deficientibus, in eos universos quo supraspecificatum testamentum suum comprehenderet devolvantur et condescendant omni eo jure, quo ab ipsis tenerentur et possiderentur; superstitibus autem ex dei beneficio antenotata dna conjuge liberisque suis utriusque sexus universis familiaribus ipsius ac cunctis aliis, quibus bona aliqua et jura possessionaria haereditatesque inscripsisset usque summam inscriptionis tenenda et possidenda tradantur, manibusque eorum assignentur. In cujus quidem praedictorum requisitorum et collegarum nrorum relationis fassionisque ac dispositionis praemissae, modo supradelclarato loco item ac tempore specificatis peractae testimonium ad frequentem et sollicitam antelati d. Davidi Zoliomi postulationem praesentes litteras nras sigillo conventus nri obsignatas fideliter et conscientiose extradandas duximus et concedendas. Datum die et anno supranotatis.

Quarum quidem sic requisitarum et reinventarum litterarum tenorem seu paria transsumpto praesentium litterarum nrarum de verbo ad verbum sine diminutione et augmento doloque aliquali inseri et inscribi facientes, annotato dno Joan. Tholdalagi sub sigillo nro conventuali et authentico fideliter et conscientiose extradandas duximus et concedendas, communi jure et lege regni requirentibus. Data feria sexta proxima post festum beati Bartholomaei apostoli a. d. 1633. praescripto.

Quibus exhibitis et productis praedictus David Zoliomi in eorundem statuum et ordinum regni exurgentium praesentium apud eosdem status et ordines regni iterato institit super eo: quatenus iidem apud nos suas pro ipso interponerent partes idque vigore unionis inter status et ordines regni praeno-

A. M. KIR. J. SZ. LÉVELTÁR
KÖNYVTÁRA

tatos in itae illudque juxta continentiam ejusdem unionis obtinerent, ut ex praesenti sua captivitate liber dimitteretur ac tandem si quid contra ipsum actionis praedictus director noster se se habere praetenderet juris ordine tanquam contra nobilem personam et nobilitaris praerogativa una eadem, cum ipsis statibus regni gaudentem et fruentem prosequeretur, quibus praenotati Davidis Zoliomi precibus annotati status et ordines regni inclinati, apud nos medio nonnullarum praecipuarum personarum e medio ipsorum selectarum humiliter institerant, quatenus remisso juris vigore gratiam potius et benignitatem ob intuitum antea actorum suorum servitiorum eidem impertiremus, nobis autem certas gravesque sane ob causas negotiorum et causarum ipsius justo juris tramite et quidem publice recedendum et discutiendum satius fore censentibus, tandem resolutione nostra eidem Davidi Zoliomi renunciata, nobilis Franc. Kinosi procurator ejusdem Davidis Zoliomi adstante eidemque personaliter adhaerente ipso etiam Davide Zoliomi petierat paria antelatae actionis directoris et omnium productorum, cum ea tamen protestatione, quod ipse non animo litigandi paria eorundem productorum habere vellet, sed hoc aliis compulsus respectibus faceret. Quibus quidem productorum paribus eidem Davidi Zoliomi ea conditione, ut tertio post hujusmodi parium receptionem die ad praescriptam actionem et querimoniam directoris indilate responderet concessis causae praesentis ulterior discussio in diem 29. ejusdem mensis Augusti dilative reciderat. Qua adveniente nobisque ut supra unacum praedictis statibus et ordinibus regni pro decisione causae praescriptae pro tribunali sedentibus, partibus etiam iisdem personaliter ac procuratoribus earundem coram nobis comparentibus actorisque procuratore praescriptam actionem et querimoniam reproducente ac in praemissis a nobis et iisdem statibus et ordinibus regni iudicium et justitiam postulante praedictus procurator incatti allegaverat in hunc modum: Quandoquidem principalis suus praerogativa nobilitari gauderet ex eo, absque praevia debita citatione contra libertatem regni capi non debuisset prius itaque se ex aresto dimitti cuperet ac tandem liber ad propositam actionem et querimoniam ipsius actoris respondere vellet, in quo sibi et articuli super unione regnicolarum sancti plurimum adminicularentur. Quo audito procurator actoris responderat ex adverso exceptionem hanc non tenere ex eo, quod idem incattus petitis et receptis paribus productorum jam se se in jus immisisset. Et quod majus esset in comitiis in civitate nostra Colosvar a. d. 1630. celebratis coram universis statibus et ordinibus regni cum ad propositionem nostram super refrenandis inquietorum hominum et praeve-

niendis perniciosis intentionibus decerneretur ipse in tantum praerogativa suae nobilitari cessisset et renunciasset. Ut ipse in aliquo flagrante principalem nram dignitatem videlicet et libertatem regni offendente crimine deprehensus illico et absque praevia citatione detineri ac tandem juxta condignum meritum per nos puniri posset; quam quidem spontaneam ejusdem Davidis Zoliomi praerogativae nobilitaris cessionem procurator directoris recognitioni eorundem statuum et ordinum regni submiserat, quibus quidem statibus et ordinibus regni praemissam spontaneam libertatis suae nobilitaris cessionem recognoscentibus, eandemque modo per antelatum directoris procuratorem allegato factam fuisse attestantibus nos etiam cum praedictis statibus et ordinibus regni in arestatione ipsius incatti nullam eidem irrogatam esse injuriam eo quod volenti nulla fiat injuria, ac proinde ipsum incattum hac sua exceptione praetermissa ad actionem et acquisitionem praenotati actoris dei jure et necessitate respondere debere juridice decreveramus et commiseramus. Qua deliberatione audita antelatus David Zoliomi tertia etiam vice requisiverat praedictos status et ordines regni pro intercessionae fienda. Verum nos antea etiam bis per eosdem status et ordines regni ratione condonandae praedicti Davidis Zoliomi culpa, si qua admissa extitisset et remittendae contra ipsum motae litis requisiti dum ad ultimum etiam causam praesentem non nisi jure discutiendam renunciavimus. Tandem antelatus procurator incatti semper eodem Davide Zoliomi ipsi personaliter adhaerente per modum supplicationis allegaverat principalem suum juxta unionem articulis a. 1630. sancitis insertam absque praevia citatione arrestari non potuisse, ob hoc supplicaret sibi primo restitui libertatem, tandem vero se contra actionem directoris defendere velle. Nobis vero et iisdem statibus ac ordinibus regni procuratorem ipsius incatti idem, quod supra per formam exceptionis pronunciaverat, nunc denuo per formam supplicationis repetere, ipsique Davidi Zoliomi nec decretum nec articulos ad stabiliendam ipsius hac in parte libertatem facta, nimirum per ipsum jam antea specificata spontanea nobilitaris praerogativae cessione suffragari posse casumque captivitatis, in quem incidisset, soli sibi imputare debere deliberantibus. Post haec idem procuratur incatti produxerat quasdam litteras nras ad eundem Davidem Zoliomi datas, quibus mediantibus principalem suum amnistiam ratione praescriptorum excessuum ejusdem a nobis accepisse assererat. Quibus publice perlectis procurator directoris responderat, litteras easdem ipsi Davidi Zoliomi nequaquam suffragari ex eo, quod assecuratio nra in iisdem specificata fuisset conditionalis et tali sub sensu condita: quod si ipse D. Z.

exercitum conscriptum et milites a fidelitate nra abalienatos a se dimiserit, nec deinceps quidpiam mali in principalem nram dignitatem et offensionem libertatis regni machinari praesumerit; quas quidem condiciones per eundem D. Z. fuisse violatas vel ex eo facile esset colligere, quod aliam assecurationem non contentus praemissa conditionali amnistia ipse D. Z. post modum a nobis sollicitasset. Deinde quod ipse D. Z. post data sibi a nobis praemissam conditionalem assecurationem conscriptum exercitum ad mandatum nrum exauthorare, servitoresque nros seductos a se dimittere nolisset, quin eosdem in manifestam oppressionem nobilium et plebis in ditioe nra intertenuisset, iidemque milites jam post detentionem ejusdem D. Z. armis dissipati extitissent. Nobisque unacum praedictis statibus et ordinibus regni praemissam etiam exceptionem super amnistia fundatam ipsi incatto ob rationes per procuratorem praedicti actoris allegatas nullius esse efficaciae et momenti ad deliberationem praenotati incatti jure mediante deliberantibus. Tandem idem D. Z. praevidendo praemissas exceptiones a se allegatas sibi nequaquam suffragari posse, imo nec alias ad causam suam stabiliendam rationes eidem sufficere dixerat se neutiquam jure contendere velle. Praedictis vero statibus et ordinibus regni ac direttore etiam nro eundem D. Z. ad ulteriorem sui defensionem justarumque suarum rationum si quas haberet productionem iteratis etiam vicibus commonefaciente, eodem tamen D. Z. ad praescriptam directoris nri actionem respondere et se defendere nequaquam volente, ad extremum praetitulatus director noster postulaverat sibi a nobis iidemque statibus et ordinibus regni ex parte ejusdem D. Z. in praemissis iudicium et justitiam elargiri. Verum prout ex praemissis informabamur antelatum D. Z. praedictum directorem nrum ad praesentem generalem diaetam statuum et ordinum trium nationum regni Tranniae et partium regni Hung. eidem annexarum, nram videlicet et in eorundem statuum ac ordinum regni praesentiam personaliter et non per procuratorem suum compariturum citari fecisse. instanteque et durante ejusdem diaetae generalis termino directorem nrum praescriptam quaerimoniam seu actionem contra praedictum D. Z. proposuisse, eundem vero D. Z. status et ordines regni quatenus suas apud nos pro ipso eliberando partes vigore communis inter ipsos status constitutae unionis interponerent requisivisse, nobis vero rem eandem jure revidendam significantibus, tandem procuratorem D. Z. paria antelatae directoris actionis et quaerimoniae omniumque productorum cum praemissa protestatione petiisse. Quibus quidem paribus per nos eosdemque status et ordines regni ipsi D. Z. ita ut sectio ejus-

modi parium petitionis die ad propositam querimoniam seu actionem directoris indilate responderet concessis, causae praesentis ulteriorem discussionem et finalem decisionem in 29. praescripti m. Aug. diem incidisse. Qua instante nobisque ut supra unacum praedictis statibus et ordinibus regni pro tribunali sedentibus praenotatis etiam partibus ac earundem procuratoribus comparentibus directoris procuratorem praemissam quaerimoniam seu actionem reproducentem, iudicium in praemissis postulasse, antelatum autem procuratorem D. Z. principalem suum praerogativa nobilitari gaudentem absque praevia citatione contra libertatem regni atque adeo continentiam unionis detineri non debuisse prius, itaque libertas ipsi restitueretur ac tandem ad propositam querimoniam directoris respondere vellet allegasse. Directorem vero in contrarium replicasse, ipsum incattum jam semel per receptionem parium secum in litem condescendisse praerogativaeque suae nobilitari in comitiis Colosvariensis a. 1630. celebratis offerendo ultro se in aliquo flagranti crimine deprehensum per nos libere semper absque ulla citatione detineri et puniri posse sponte cessisse, eademque spontanea Dis. Z. praerogativae nobilitaris ejusdem cessione per eosdem status et ordines regni solenniter et sufficienter recognita nos ac eosdem status et ordines regni praefato D. Z. tanquam volenti nullam injuriam factam, nec ob id, quod ipse singularis et unica persona existens praerogativa sua uti noluisset, libertatem regni violatam proptereaque eidem ad proposita directoris juridice respondendum deliberasse. Qua deliberatione pronunciata praescriptum D. Z. rursus pro intercessione sui apud nos fienda praelibatos status et ordines regni requisivisse, nobis tamen jam antea etiam super ea re ab iisdem statibus et ordinibus regni bis requisitis, nec tamen aliter, nisi jure causam praesentem discutiendam renunciantibus; tandem procuratorem incatti certas quasdam litteras nras missiles ad eundem incattum datas, ex quibus videlicet amnistiam, si de praescriptis excessibus a nobis datam fuisse colligeret produxisse, iisdemque litteris publice perlectis directorem ex adverso replicasse, litteras easdem incatto ex eo: quod conditiones assecurationis violasset; quando exercitum conscriptum ad mandatum nrum dimittere ac servitores nros seductos et a fidalitate nra abalienatos exauthorare noluisset, per hocque iterato in priores suas machinationes et excessus recidisset, violatis itaque conditionibus pacta, si quae fuissent violata dinoscerentur suffragari minime posse. Ac hoc ipsum nobis etiam iisdemque statibus et ordinibus regni judicialiter comperientibus, ad extremum eundem D. Z. se nequaquam jure contendere velle respon-

disse. Eodemque ad iteratam etiam statuum et ordinum regni ac directoris etiam nri admonitionem ea, quae causae suae stabilis proficua fuissent, producere ac se defendere nolente tandem praescriptum directorem nrum in praemissis iudicium et justitiam a nobis et iisdem statibus et ordinibus regni postulare ex praemissis comperiebatur manifeste. Propter quod eundem D. Z., utpote qui contra publicas regni constitutiones adeoque interdictum nrum exercitum non exiguum conscripsisset, equites etiam nonnullos a fidelitate nra abalienatos et variis pollicitationibus seductos in tutelam suam recepisset, nec eosdem ad saepissimas requisitiones nras a se dimittere voluisset, imo in offensionem principalis dignitatis nrae et libertatis regni atque adeo perturbationem pacis publicae cum exteris principibus clandestina consilia et tractatus iniisset, quae omnia litteris praeinsertis et aliis documentis per praelibatum directorem nrum productis et exhibitis sat superque comprobata et ratificata essent, juxta contenta articuli secundi publicarum regni constitutionum a. d. 1630. in civitate nra Albae Juliae sancitarum superinde editi, in nota perpetuae infidelitatis, ammissione scilicet capitis, universorumque bonorum mobilium et immobilium, ubivis et in quibuscunque comitatibus dicti regni nri Traninae et partium Hung. eidem annexarum existentium, tam propriorum, quam etiam omnium suorum haeredum perpetuitatisque eorundem fisco nro in perpetuum adjudicatorum ac eidem contradictione, inhibitione et repulsione praedicti D. Z. haeredumque suorum universorum vel aliorum quorumlibet praevia ratione non obstante, applicandorum, bonis tamen mobilibus et immobilibus magn. dnam Catharinam Bethlen consortem ejusdem jure concernentibus eidem dnae salvis relictis, convinci et aggravari debere nobis ac iisdem statibus et ordinibus regni nobiscum in examine causae praesentis simul constitutis et consedentibus cernebatur perspicere.

De quorum consilio praemature et sana deliberatione rationibusque et causis ex praedeclaratis nolentes nos ac iisdem status et ordines regni antelati D. Z. praedeclaratos temerarios et enormes excessus simpliciter et impune pertransire, ne et alii ab eodem exemplati ad similes actus nefarios perpetrandos sese opponere praesumant, quin potius poenalis ejusdem afflictio alios etiam quoslibet a similibus factionibus perpetrandis terreat, retrahat et restringat, caeterisque terribile cedat in exemplum, atque tam ipse quam haeredes ejusdem universi reatus ejusdem poenam lugeant sine fine et perpetuo, eundem D. Z. juxta praedeclarati articuli superinde sanciti continentia in praescripta nota infidelitatis perpetuae,

hoc est ammissione capitis et universorum bonorum mobilium et immobilium ubivis et in quibuscunque comitatibus dicti regni nri Tranniae et partium Hung. eidem annexarum existentium, tam priorum quam etiam universorum suorum haeredum perpetuitatisque eorundem fisco nro adjudicatorum ac eidem fisco nro contradictione, inhibitione et repulsione ejusdem D. Z. haeredumque suorum omnium vel aliorum quorumlibet ex praevia ratione non obstante, (bonis interim mobilibus et immobilibus antelatam dnam Cath. Bethlen consortem ejusdem D. Z. jure concernentibus eidem dnae salvis permanentibus) applicandorum convictum, aggravatum, et condemnatum fore decrevimus et commisimus, prout decernimus etiam et comittimus per praesentes autoritate nra principali jureque et justitia mediante. Pro eo vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vros seorsim et singillatim ad comitatus jurisdictioni et executioni vestrae subjectos mittatis homines vestro pro testimonio fidedignos. Quibus praesentibus egr. vel nobiles vicecomites et iudicium comitatum Bihariensis, Krasnensis, Szolnok mediocris, Colosiensis, Albensis et Dobocensis homines nri, per nos ad id specialiter transmissi, ad eosdem comitatus jurisdictioni et executioni vestrae subjectos, consequenterque facies universorum bonorum ejusdem D. Z. convicti omniumque haeredum ejusdem in iisdem comitatibus existentium habitorum vicinis et commetaneis, necnon praedicta dna Cath. Bethlen consorte ejusdem D. Z. convicti inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo eadem universa bona mobilia et immobilia ipsius D. Z. ac omnium haeredum ejusdem (bonis tamen mobilibus et immobilibus eandem dnam Cath. Bethlen jure concernentibus ipsi dnae salvis permanentibus) occupent et auferant, occupataque et ablata fisco nro dent et applicent per eundem fiscum nrum perpetuo possidenda. Contradictione, inhibitione, et repulsione praefati D. Z. convicti ac aliorum quorumlibet praevia ratione non obstante. Occultatores vero dictorum bonorum mobilium, si qui fuerint, eademque ad ammonitionem dictorum nri et vri hominum reddere et producere recusaverint, evocent eosdem antelati homines nri principales ad generalem diaetam regnicolarum ubivis in hoc regno nro Tranniae vel partibus Hung. eidem annexis post hujusmodi ammonitionem erga eosdem occultatores fiendam primitus celebrandam nram videlicet et eorundem regnicolarum in praesentiam rationem ejusmodi occultationis eorundem et non productionis bonorum seu rerum mobilium reddituros efficacem. Et post haec hujusmodi jurium possessionariorum, occupationis et confiscationis rerumque mobilium ablationis ac totius negotii inibi peragendi seriem, ut fuerit expedita, nobis

fideliter et conscientiose rescribatis. Secus non facturi. Datum in praescripta civitate nra Alba Julia die 29. praescripti mensis Aug. a. d. 1633.

(P. H.)

Lecta publicata et extradata per me Ladislaum Czehffey illmi dni dni principis Transylvaniae prothonotarium.

Coram me Stephano Kassai illmi dni dni principis Transylvaniae prothonotario.

Az ítélet végrehajtásáról a következő feljegyzést találjuk az ítélet utolsó lapján :

1633. die 29. mensis Sept. inchoata est praesens executio et primum quidem eodem die in facie arcis Zekelhid per egr. Nicolaum Literatum Váradii judlium com. Bihoriensis praesente Ambrosio Veres testimonio capitularis Varadiensis facta prius publicatione excessus dni Davidis Zolioni coram vicinis et commetaneis egr. et nobilibus Paulo Frater, Michaele Dayka de Keserii, Mathia Szénási, capitaneo, Nic. Demeter, Petro Veres, juratis oppidi Bagamer, Sig. Apathi, Mich. Kása de Olaszi, Joanne Virginas, Joanne Harangi de Selend, providis, item Nic. Csáki judice gen. dnae Christinae Somlai relictae quondam Petri Bánfi, Stephano Pap, Paulo Frater, Casp. Nyri, Nic. Guthi in Selend, Matheo Bogar judice, Stephano Olah, Blasio Törös, magn. Gabrielis Mogyla in Kis Kereki, Blasio Kovacs judice, Pauli Rác, Georgio Kemer, Benedicti Dombai, Stephano Dienes, dnae relictae gen. quondam Lazari Horváth in Olaszi, sic vocatis possessionibus omnino in comitatu Bihoriensi existentibus, residentibus et commorantibus jobbagionibus in eorum dominorum et dominarum suorum terrestrium personis et nominibus ibidem convocatis ac eandem arcem simul cum cunctis ejusdem pertinentiis, notanter vero oppido Uj- et Ó-Székelhid, Olthomani, Albes, Olasz-Csatár, Csokai, Monos Petri, Monos Abrany, integris possessionibus portionibus item possessionariis in possessionibus Semien, Felső Ábrány, Samson, Genyete, Kőbökút et Mihályfalva, aliisque ad eandem pertinentibus utilitatibus, rebusque mobilibus occupantibus in manibus fisci dedit et assignavit eodem die.

Altero vero immediate subsequenti die ad castrum Dioszegh, ibique modo praemissa facta prius publicatione excessus ejusdem Davidis Zolioni, eundem castrum cum oppido Dioszegh vocato, possessione Leitha et portione possessionaria in possessione Eger eosdem occupando, in manus fisci tradidit, praesentibus vicinis egr. et nobili

bus Samuele Husti, Blasio Polgár, Paulo Balog, Stephano Vayda de Dioszeg, providis, Anthonio Balásházi judice, Ladislao Keeze, Nic. Pap dni Francisci Rédei in Szentimre, Stephano Nagy judice, Blasio Vámos, Paulo Nagy, Francisci Kemecezi, Nicolao Vámos, Mich. Orosz, Gregorio Csuka, Stephani Bagossi in Eged, Paulo Farkas judice, Joanne Pethe, Blasio Sathai magn. dnae Sophie Daroczi relictæ quondam Nicolai Zoliomi in Jankafalva, sic dictis possessionibus in eorum dominorum et terrestrium suorum personis ibidem præsentibus.

2. die Oct. ad faciem curiæ nobilitaris Micske accessimus, ibique proposita publicatione excessus dni Davidis Zoliomi eandem curiam simul cum possessionibus ad eandem pertinentibus, nominanter Micske, Laz, Szent Lázár, Sanchi, Királi, Terebes Ujfalu, Papfalva, Varviz, Közepes Terje, Alsó Dravus, (Formafalva, Suzafalva), cunctisque pertinentiis ad rationem fisci occupavit coram vicinis egr. et nobilibus Emerico Nýlas, Stephano et Joanne Pozgai de Micske, Georgio Nagy de Poklostelek, providis, item Benedicto Barrabas judice, Martino Csókos, Petro Buzás, dni Francisci Rédey in Totti, Valentino Gurzo judice, Stephano Oláh, Blasio Nagy, Ladislai Boythi in Poklostelek, Kraczonio Ruza, Andrea Vlaiko, dicti Joannis Pozgai, Joanni Dausa, dicti Emerici Nýlas in Sástelek, sic dictis possessionibus in comitatu Bihoriensi existentibus et residentibus in eorum magnifici et egregiorum dominorum suorum terrestrium personis ibidem existentibus etc.

4. Oct. iterum ad faciem castrî Kerekiensis accessimus, ibique præmissa publicatione excessus toties dicti D. Zoliomi præmissum castrum simul cum portione in oppido Kereki habita, totalibusque possessionibus Adam, Pali, Tóttelek, Hodos, Giapoli, Kerckegyháza, Kása, portionibus item possessionariis in possessione Keresztes, necnon prædiis totalibus, videlicet Seteli, Beodeo, portione in prædio Artand, omnino in comitatu Bihoriensi existentibus, cunctis suis utilitatibus ad eandem et eadem pertinentibus coram vicinis et commetaneis egr. et nobilibus Joanne Somogi, Paulo Giani, Joanne Horvált de Kereki, Casparo Jona judice, Gregorio Deski, Stephano Bako, juratis oppidi Kis-maria, Stephano Kardos, Martino Zeócs, Andrea Nagy de Samlien, providis item Stephano Király Gregorii Komáromi, Stephano Kalmár, Ladislai Böythi, Casparo Oláh ejusdem Ladislai Böythi in Böyth, sic vocatis possessionibus in dicto comitatu Bihoriensi habitis

residentibus et commorantibus ibidem convocatis, occupantibus in manibus fisci tradidit.

Jegyzet: Az írat horitéklapján: Executoria Davidi Zoliomi.

(Eredeti, a gróf Erdődyek vörösvári levéltárában caps. 28. fasc. 13. Nr. 8.)

b)

1633. a u g. 21—31.

A fehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgius Rakoczi dei gratia Transylvaniae princeps partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregij et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem vigesimum primum mensis Augusti anni domini millesimi sexcentesimali trigesimi tertij, in civitate nostra Alba-Julia ex edicto nostro celebratis, congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos acceptaque habentes, benigne approbare ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorundem comitijs Albae-Juliae, ad diem vigesimum primum mensis Augusti anni domini 1633. indictis conclusi.

Mind fejedelmi méltóságának idejétől fogva minémű szorgalmatos vigyázása és gondviselése légyen Nagyságodnak szegény hazánkra és szerelmes nemzetünkre, ez mostani közinkben küldett propositiójából igen világosan kitetszik; holott Nagyságod mind ekkédig is, mindeneknek reménségek kívül, isten kegyelmes gondviselése által, szegény hazánkat és édes nemzetét éjjeli-nappali szorgalmatos vigyázása által megoltalmazta, és csendes állapotban meg is tartotta. Kiért kívánjuk, hogy az szent úristen Nagyságodat birodalmában tégye hosszú életűvé s minden előtte álló dolgaiban szerencsésé.

Az mint azért Nagyságod kegyelmesen intimálja közinkben küldett propositiójában némely gonosz szándékú és igye-

kezetű embereknek az Nagyságod kegyelmes személye és ország-
gúl ellenünk való ártalmas praktikájokat, kik az mindenható
felséges istennek is kemény büntetését hátok megé vetvén post-
habitoque fidelitatis ipsorum homagio, szerelmes hazájokat,
édes nemzeteket elárúlták, országunkból kiszöktek és idegen
nemzetek közzé confugiálván, az magok privatum commodokat ^x
keresvén, mostani szép csendes békességes állapotunkat és
édes hazánknak régi megrögzött szabad választását hamis
igyekezetekkel és szándékokkal funditus evértálni akarnák:
hogy azért kegyelmes urunk azoknak praktikájokat, szerelmes
hazánk ellen megindult ártalmas igyekezeteket mentől hama-
rébb az nagy istennek gonviselése által refrenálhatnók, egész
országgúl, három nemzetől, mind ezeknek állapotjokról s mind
ha kik efféle dolgokat tentálnának, ilyen örökké állandó és
megmaradandó decretomot csináltunk és concludáltunk.

Articvlvs I.

*Székely Mojses, Petki Ferencz, Maróthi György, most
elfutott árúlok és jövedőre is afféléknek s feleségednek és poe-
nájja decernáltatik.*

Mivel azért kegyelmes urunk Székely Mojses, Petki Fe-
rencz, Maróthi György etc. mind az több complicesekkel egye-
temben, sem istenhez sem hazájokhoz való szereteteket, sem
az Nagyságodhoz való kölelességeket nem nézték, hanem hi-
tetlenül országunkból kiszöktek és mind az Nagyságod méltó-
ságos személye ellen s mind peniglen édes hazánknak ves-
zedelmére praktikát indítottanak: végeztük, hogy in poenam
criminis laesae maiestatis incurraljanak tanquam publicae
paciae perturbatores és mind magok s mind posteritások in
perpetuum et in utroque sexu proscriptusok legyenek, jószá-
gokat is hasonlóképpen mind magok s mind penig posteritások
amittálják, hasonlóképpen feleségek is, ha tudták az ő uroknak
dolgokat, avagy in tali casu urokkal consentiáltak, juridice
convincáltatván, compertaque rei veritate, azok is az magok
jószágokat amittálják.

Articvlvs II.

*Az első articulust declarálja és amplificálja, okát adván
az constitutio vigorának.*

Ezen articulusunk kegyelmes urunk, tam modernis quam
futuris etiam successivis semper temporibus, pro terribili et
inaudito habeatur exemplo, és azok is, a kik ezután országunk,
szabadságunk, fejedelmünk és szabad választásunk ellen ide-
gen országokra futnának és idegen nemzeteket solicitálnának,

vagy rabságos állapotjokban is az ország szabadságának sérelmével szabadulásokért azokhoz confugiálnának, ezen poenában incurraljanak. Afféléknek soha semmi úton gratia ne adassék; ha pedig adatnék is, annak vigore ez mostani deliberationiónk ellen ne lehessen, ne is eliberáltathassanak a tali poena.

ARTICVLVS III.

Az elfutottaknak azzal való kérdések, hogy egyebek is vélek egyetértenének, hamisnak declaráltatik.

Ertjük azt is kegyelmes urunk, hogy ezek az hazájok áruló hamis emberek az idegen nemzet között azzal kérkedtenek, hogy nemcsak magoktól indultak meg, hanem Erdélyből sok pecsétű leveleket vittek utánuok és azok is consentiáltak vélek. Végeztük azért, hogy azoknak minden szavok teljes merő hazugság, mint olyan hűti hagyott, ura és országa áruló hamis embereknek; mert recognoscáljuk mindnyájan egész országúl, három nemzetül és declaráljuk unanimitati voto et consensu kicsintül fogva nagyig, hogy sem hírünk, sem tanácsunk abban az dologban, hanem ha mutattak is levelet, mint olyan áruló hamis emberek, magok találták és csinálták az magok veszedelmekre és gyalázatjokra.

ARTICVLVS IV.

Az elfutottak szándékának refrenálásáért az portára és Budára is követségek instituáltaknak.

Hogy azért kegyelmes urunk ezeknek ártalmas igyekezeteket mentől hamarébb refrenálhassuk, végeztük, hogy ugyaninnét ezen gyűlésből mind az fényes portára, mind Budára solennis legatiókat instituáljunk; az portára mindenik natióból három-három fő embert, azok mellé tizedik egy tanácsúr legyen; Budára mindenik natióból két-két fő embert, és azok mellé hetedik egy tanácsúr legyen. Azok pedig quanta citius meginduljanak, hogy édes hazáuknak következendő veszedelmét mentől hamarébb jobb helyben állathassuk.

ARTICVLVS V.

Az instituált követségekre publico nomine való levelek írása és az adónak azon követséggel való béküldése az portára.

Végeztük azért azt is, hogy ugyan most ezen gyűlésünkben az fényes portára és Budára szóló leveleket is elkészítsük és egész országúl, három nemzetül, minden statusokkal együtt megpecsételjük, adjiciálván azt is, hogy Nagyságod kegyelmességéből ugyan most ezen követek által az császár adaját az fényes portára béküldje, hogy abból is valami akadály szegény hazánkunk ne találtassék.

ARTICVLVS VI.

Zólyomi Dávid gonosz patratuminak rövid declaratiója, melyekért notam perpetuam incurrált, mind maga és haeresi.

Történt volt Nagyságodnak kegyelmes urunk ilyen dolga is a Nagyságos Albesi Zólyomi Dáviddal, mivel ő postposito fidelitatis suae homagio és hazájához való szeretetét is nem tekintvén, az nagyságod méltóságos személye és az nemes ország statutumi ellen ártalmas és veszedelmes practikákat indítván, tanquam in flagranti crimine depraehensum Nagyságod, fejedelmi kegyelmessége szerint szegény hazánkra szorgalmatosan gondot akarván viselni, arestáltatta volt. De Nagyságod az közönséges igazságot is szeméi előtt viselvén és hogy az Nagyságod fejedelmi kegyelmessége és hazánkhoz való nagy buzgó szereteti mindenekelőtt nyilván légyen, Zólyomi Dávidot directora által evocáltatván, iuridice igazítottta el az nemes ország előtt dolgát. Hogy azért kegyelmes urunk efféle emberek igyekezetekben és practikájokban ezután is inkább refrenálódnának, in exemplum etiam aliorum tetszik egész országúl, három nemzetől, az ő dolga is ezen articulusunkban inseráltassék. Mivel azért Zólyomi Dávid az törvényben előállván, kíváná az nemes országtól, hogy Nagyságodnál intercedálnánk érte, melyet az nemes ország egy néhány renden meg is cselekedett és Nagyságodat igen alázatosan requirálta mellette: de Nagyságod semmiképpen törvény nélkül nem akarván megengedni cselekedetét, az nemes országtól procuratorokat kívána és az director uram actiójában párt vévén, post triduum egynéhány rendbéli ratiókkal állatá dolgát procuratori által, maga is személy szerint jelen lévén. Végezetre, mikor azok az ratiók nem suffragáltak volna és semmi igazsága maga oltalmára való nem volna, jelenté az nemes ország előtt, hogy ő nem perlene. Mindazáltal az nemes ország egynéhány renden ammoneálá és az Nagyságod directora által is megkínálá, hogy, ha mi igazsága több volna, producálná azt is és oltalmazná magát. De semmivel magát nem oltalmazhatván, az Nagyságod directora megmutogatá az nemes ország előtt, hogy mind a Nagyságod méltóságos személye ellen, mind penig szegény hazánknak csendes, békeséges megmaradása ellen sok practikai voltak idegen országokra is, az mellett az ország decretuma és az Nagyságod edictoma ellen idegen hadakat gyűjtött, a szegénységet nyomorgatta vélek, az Nagyságod hites szolgálait is seducálván, a maga kötelességéhez hajtotta. Ezek felett, noha egyszer Nagyságod kegyelmességéből amnystiát adott neki conditionaliter, de azt is nem praestálván s előbbeni cselekedetétől nem desistálván, azokban incurrált. Ezekon kívül is sok egyéb ártalmas practikáit director uram

luculenter comprobálván, juxta judicium deliberationem nostram a director actiója és az ország constitutiója szerint, in notam perpetuae infidelitatis, hoc est amissionem capitit et omnium bonorum suorum, tam mobilium quam immobilium, et omnium haereditum, ubivis et in quibuscunque comitatibus et sedibus huius regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni Transylvaniae subiacentibus, convincáttuk, condemnáttuk és pronounciáttuk az ellene kiadott deliberatiókn és sententiák szerint.

Articvlvs VII.

Azelőtte való articulus jövendő időkre az első Ferdinánd császár idejébéli articulusnak usurpálásával megerősítettik.

Tetszik ez is kegyelmes urunk, hogy az ilyen gonosz igyekezetű embereknek állapotjuk inkább refrenáltassék, a Ferdinánd császár decretuma, az melyet constituáltak Posonyi anno 1546. articulus 25. hogy inviolabiliter az mi szegény hazánkban is observáltassék, ac pro rato atque firmo habeatur, melyet de verbo ad verbum ezen articulusunkban inseráltunk, tali sub onere, ittem, hogy ő felségének azokat is a közönséges végezéseknek nyilván való meg háborítóit, kik az ország törvényinek és az ő felsége széki ítleitinek, sententiáinak, vakmerőképpen és erőszakkal elleneállanak, az királyi jövedelmeknek, az contributióknak és az közönséges költségeknek elragadozóit, az isten ecclesiáinak és az dézmáknak magok tulajdon authoritásával elvévőit, az nemességnek és szegény kösségnek nyomorgatóit, gyilkosokat és egyéb gonosztévő embereket, az kike az ország lakosítól és az vármegyéktől nem egy, vagy más személynek való kedvezésért, hanem az közönséges kegyetlenkedésért és az szegénységnek nyomorgatásáért az ő királyi felsége előtt panaszolkodások lesznek, hasonlóképpen minden törvény nélkül, mind belől és kívül is az országon, személyekben és javokban, jószágokban is az ő érdemek szerint megbüntetni és az kapitányok által megbüntetett minden módon való teljes hatalma legyen; mert méltó, hogy az ki az hazának és a nemességnek szabadságát nyilván meg háborítani nem fél, annak az szabadságok az megselekedett gonosz dolgokban ne használjanak.

Articvlvs VIII.

Az fejevári nemességnek idő kívül való korcsomálásának poenája.

Noha ennekelőtte is végeztük kegyelmes urunk, az itt Fejevárátt lakozó nemes és egyéb rend uraink micsoda modalitást observálnának az korcsomálás dolgában, hogy tudni-

illik Sz.-Mihály naptól fogva usque ad primum Aprilis szabadoson korcsmárolhatnának magok szükségekre, a 1. die autem Aprilis Sz.-Mihály napig Nagyságod számára légyen az korcsoma: de mivel az kik az ellen delinquálnak, annak executiójáról semmit nem deliberáltunk volt, tetszik, hogy az kik ezután az ő töllök megtiltott időben contumacia ducti, titkon avagy nyilván, Nagyságod engedelme nélkül kegyelmes urunk az Nagyságod borára bort kezdenének, comperta rei veritate, az olyan ember borának fenekét a Nagyságod arra rendeltett emberi mindjářást kivághassák és ha ugyan másodsor is delinquálnának, eo facto ezen articulusunknak vigorával 50 forintot exequálhasson rajtok Nagyságodnak ezen állapatra rendeltett embere, toties quoties delinquálnak. Ha penig elsőben titkon kiadná borát és annak utánna akármí módon is megtudhatnák, úgyis ötven forintot exequálhasson rajtok az Nagyságod gondviselője.

Articvlvs IX.

Az kénésőnek ez országból lopva való kiviteléért az poenának az lopó rendi szerént való modalitása és processusa.

Ez elmúlt gyűlésünkben is végeztünk volt az kénéső felől, mivel az országból titkon igen kihordanák és ki is lopnák. Az tavaszi arról irott articulusunkat azért confirmálván, ezzel augeáljuk mostan, hogy akár nemes, vársi avagy falusi paraszt ember légyen, az ki in flagranti kapattathatik, akármely nagy praerogativájú helyben és valamely derék személy háta megett is, ha derék privilegiumos városban nem lészen, mindjářást megfoghassák és az megbüntetésre az Nagyságod praefectura kezében hozzák; ha penig privilegiumos városban fogják meg, annak az városnak bírája büntesse meg sub poena 100 florenorum. Az ki penig afféléknek patrocínálna, az is azon poenán maradjon. Ha penig az kénésőt kezében nem kaphatnák, hanem azután kinyilatkozik, hogy ki lészen vétkes: ha nemes ember lészen, evocáltassék ad generalem diaetam, vagy ad terminum és azon terminuson, ulteriori termino denegato, decidáltassék dolga és büntetődjék ez esztendőbéli tavaszi articulusunknak continentíája szerint; ha vársi ember lészen, azon váras bírája előtt igazodjék el dolga; ha penig paraszt ember, dominus terrestris előtt megbizonyosodván, kérjék kézben; ha penig kézben nem adja, citálják azt is modo praemisso, és ulterioribus terminis denegatis, akár város bírája légyen, akár nemes ember, comperta rei veritate ötszáz forinton convincáltassék; hozzátévén azt is mindazáltal, hogy mikor afféle malefactort kézben kérnek, légyen annak az földén, vagy abban az városban, az hol felkéri.

ARTICVLVS X.

Fejérváratt az gonosztévőknek nemes házakból való kézben vételének processusa.

Végeztük azt is, mivel Fejérváratt sok rendbéli úri, fő és nemes rendeknek vagyon házok, melyhez való bizodalmoktól viseltetvén némely vétkes emberek, az olyan nemes házakhoz
 ✕ szaladnak bé: az hol azért ezután afféle comperiáltatik, az Nagyságod praefectura vagy udvarbírája kéresse kézben; ha kézben nem adják, eo facto mindjárást küldjenek reá, semmi respectust abban nem tartván és az gonosztévőt onnan kivonván, büntessék igaz törvény szerint. Az nyilván való párttartó pedig convincáltassék ötszáz forinton, de úgy, hogy ha az háznak ura személye szerint fogta volna pártját.

CONFIRMATIO.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae annexarum benigne exaudita et clementer admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus approbamus et ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datam in civitate nostra Alba-Julia die 31. mensis Augusti, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo tertio.

Egykorú nyomtatott példánya, a fejedelmi pecsét és aláírás nélkül az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. III. köt. és a Dónáth-gyűjteményben.)

XXI.

1633. a u g. 5.—s z e p t. 28.

Az eperjesi béke.

a)

Az amnestia.

1636. a u g. 5.

A m n y s t i a.

Nos Ferdinandus secundus etc. etc: Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit uni-

versis. Quod cum motibus proxime praeteritis, quibus certae partes regni istius nri Hungariae superiores vexatae sunt, nonnulli regnicolarum partibus principis Transylvaniae adherentes nobis sese opposuissent, arcemque Munkach in comitatu Beregh existentem dedidissent: quia tamen pro singulari nostro erga regnum nrum Hungariae paterno affectu, miserationeque innoxiae plebis, quae bellorum calamitatibus atteritur, pacem rursus cum dicto principe potius redintegrare, quam armis rem decernere maluimus. Idcirco ex innata nobis clementia accedentibus humilimis et instantissimis regnicolarum petitionibus, in eam quae sequitur, concessionem, indulgentiam ac admissorum oblivionem perpetuam benigne condescendimus: quod nimirum amnystiam et oblivionem generalem praefatis omnibus, qui principi hisce motibus adhaeserunt, aut ratione servitii et famulatus eidem obstricti ante hos motus fuerunt, omnium eorum, quae ab ultima commissione et conclusione Cassoviensi anno millmi sexcenmi vigesimi primi, usque modo hinc inde gesta commissaque fuerunt, benigne concedimus. Ita quod omnes caedes, rapinae, spolia, interceptio arcis Munkachs, oppidorum, possessionum et villarum occupationes, generaliter vero universae violentiae sub hoc tempore factae et patratae nulli omnino cujuscunque status ac conditionis, ordinis et praeeminentiae, imputentur, sed de pleno et simplici obliterentur, et nullo unquam tempore, quovis exquisito more et colore per mattem nram ac successores nostros legitimos Hungariae reges palam vel occulte, in vel extra iudicium possint propterea vel impediri vel aliquo modo aggravari, quin imo hi omnes universi super suis factis, intra praefatum tempus commissis, a quibusvis actoribus, causidicis, litigantibus, tam intra, quam extra iudicium ratione interesse mattis nrae, liberi penitusque absoluti sint et habeantur, nec eos quivis iudex ordinarius iudicare valeat aut praesumat quovis modo. Si qui etiam ex praedictis quaevis castra sponte vel invite in manibus principis Transsylvaniae tradidissent, assumpto sibi exterorum auxilio nobis, aut Hungariae damna intulissent, necnon oppida, villas, possessiones, census et proventus, quovis nominis vocabulo vocitatos et nuncupatos percepissent, sint sicut supradicti absoluti, ita tamen, ut de cetero ab omnibus hujusmodi abstineatur, sicut etiam vicissim praescripti regnicolae nobis et successoribus nris legitimis Hungariae regibus ad perpetuam fidem et fidelitatem et observantiam obligati esse debebunt. Quod salvis semper juribus et libertatibus regni permanentibus, nunquam defectionem, rebellionem, insurrectionem, publicae pacis perturbationem, incitationem Turcarum et Tartarorum ac aliorum quorumcunque hostium in regnum Hungariae et vicinas pro-

vincias introductionem, privata conventicula contra mattem nram, contra bonum regni in aeternum molientur, vel quovis exquisitio colore et praetextu, attentabunt, excepto tamen quod si qui regnicolae ad invicem damno patrassent, tales si a parte hoc modo laesa vel damnificata, juris ordine citati et quaesiti fuerint, iudicio se sistere et ordinariorum iudicum jurisdictioni subesse debeant et teneantur. Imo absolvimus, admissaque omnia praesentibus literis nris amnystiae modo praemisso obliteramus, tollimus, penitusque ac in perpetuum sublata, oblitaque esse volumus. Salvis tamen utrinque diplomatum conditionibus earumque declarationibus permanentibus. Harum nrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in castro nostro Wolkersdorff die quinta mensis Augusti anno dni. 1633. Regnorum nostrorum romani decimo quarto, Hungariae et reliquorum decimo sexto, Bohemiae vero decimo septimo.

Ferdinandus.

Georgius Draskowich.
episcopus Vaciensis.
Laurentius Ferenczffy.

Kivül: Par amnistyalium.

(Egykorú másolat az orsz. lvtárban. Publ. Act. Fasc. 45. Nro. 29).

b)

1633. szept. 5.

A Rákóczi által kivant pótnyilatkozat.

Nos Stephanus Sennyei etc. (Lásd Magyar Történelmi Tár. VIII. k. 258. l.)

Így vegye Kegtek ezt meg cancellarius uramtól 5. Szeptembris. A. D. 1633.

(Egykorú másolata az orsz. ltárban. Tract. Publ. Fasc. 14. Nro. 11.)

c)

1633. szept.

Haec est formula privatae recognitionis et declarationis nrae ablegatis Transylvanicis tempore permutationis diplomatum sub sigillo et chirographo nostro datae de qua in confirmatione diplomatis mentio habetur.

Közönségesen való declaratiói ő nagának minekelötte az diploma permutáltatnék.

1. Hogy az mint az kassai végezés után történt, az ő naga diplomáját és végezésit sem az portára, sem Budára, sem

egyebüvé töröknek be ne küldjék, mivel ha az töröknek tudására lenne, bizonyos, hogy nem egyebünnét, hanem császár ő felge részéről vitetnék meg; mely ha lenne, tudnivaló dolog, hogy ártalmára való igyekezet volna ő nagának: és így protestál ő naga, hogy avval felbomlottnak tartaná lenni az diplomát és nem is lenne tovább köteles megtartására.

2. Az minemű dolgokat az diplomában való végezés szerint az ő felge kamarájához képest kell eligazítani, hogy ahhoz más egyéb idegen dolgokat és után ne ragaszszanak.

3. Az minemű néhai Stessel Mártonnal való ezüst felől volt ő nagának az mi kegyelmes urunknak praetensiója és ő kegyelmek az az commissarius urak ad partem ígérték vala, hogy törvény szerint eligazítatik, ugyan most terminust végezzenek annak eligazításának, és két felől (írás levén róla) pecsételtessék meg.

4. Praepostváry Sigmond és Csáky István uraméknak ő naga olyan praetensióval adja meg jószágokat (az mint ez előtt is felőle emlékeztünk) hogy reversalist adjanak és az leírt mód szerint ő nagát assecurálják.

5. Alaghiné asszonyom az mely szőlőköt szerzett maga pénzén, vagy az urával együtt, bírassák holta után is successori és legatariusi a summáig, melyen vöttek, de proprietást azután ő naga abban nem engedhet. Holott az mely szőlöket most bír, azokban némelyet jobbágyoktól vöttek el és érte semmit nem adtak. Hogy azért ezután is ebből semmi igényetlenség ne legyen, ő naga protestál.

6. Az mely diplomát ő felge császár újban fog adni, kívánja ő naga, hogy az conclusiójában legyen emlékezet az commissárius urak recognitiója felől, az mint az ő naga diplomájában is vagy az szerint. Quod praescriptos universos articulos juxta declarationem commissariorum nostrorum super quibusdam ex praenotatis ar^{lis} factam et dno principi juxta recognitionales eorum literas transmissam etc. tam nos ipsi observabimus. etc.

7. Hogy az mikor az diplomák permutáltatni fognak, az napja felől adjanak az commissárius urak bizonyos consignatiót, mivel ő nagának intra revolutionem anni kell az német fejedelemasszonyt contentálni.

d)

Fejedelemasszony dolgairól való declarationi ő nagyságának.

1. Ó naga az mi keglmes urunk ezt declarálja, hogy valámig az újabb diploma ő nagának kezében nem leszen, addig

Munkácsból semmint ki nem adhat; annakfelette valamíg az fejedelemasszony ez alatt megírt dolgokat nem praestálja.

2. Tudniillik, hogy Fogarasban való jussát ő naga magának az fejedelemasszonynak ő nagának, ő naga gyermekinek vallja valamelyik káptalanban, úgy mint in loco autentico et credibili, in perpetuum nullum jus, nullamve proprietatem sub aliquo praetextu et colore sibi reservando.

3. Azonképpen az munkácsi jussát is fateálja, hogy tudniillik Munkácsból is minden jussát kivötte és magának semmi just akármi praetextus alatt nem akar tartani, jövődő háborgatására vagy kárára ő nagának vagy maradékinak, hanem hogy ő nagára, gyermekire, legatariusira conferálta in perpetuum. Ezeket pedig valamíg nem fateálja, ha az ő felge diplomáját meghozzák is két holnapra; de Munkácsban levő marháit ki nem adja ő naga.

4. Az fejedelemasszontúl quietantiát hozassanak mandatusi akkorra, hogy mikor ő naga az marhákat kézben adatja, necsak az mandatusok quietálják ő nagát, hanem az fejedelemasszony maga is. Sőt az mely plenipotentiája vagy az fejedelemasszonynak mostan, azt is kívánja ő naga, hogy az urak ő kegyelmek ő felge plenipotentiarusi kézben adják.

5. Mivel Strassburg mostan az portán lévén, az fejedelemasszony dolgát agálja, azon instálván, hogy ő nagának írjanak, semmit meg ne adjon marhájában az fejedelemasszonynak, kibben protestál előtte, hogy ő mind kítelen azzal, hogy most császár ő felge által kell dolgát végbe vinni; ötöt csak felcsalták, immár el sem bocsátják az hová ő akarna menni, tudja is bizonyonnyal ő kevés javait fogja látni, az kit ő naga megada mások telnek vele, efféléket sokat írt neki; kívánja azért ő naga, hogy az fejedelemasszony mentől hamarabb írjon levelet mind Strassburgnak, fővezérnek, muftinak melyben declarálja, hogy nem ő akaratjából futja ott dolgát, hagyatlan procator és semmit nem is bízott reá ő felge s szavát ne higyük.

6. Hogy mikor marhákat megadatja ő naga az Munkácsban maradt marhának registrumát is aláhozzák, azoknál legyen, kik az marhák kézbevételéért fognak menni.

c)

1633. szept. 28.

Nos N. N. Adjunk emlékezetül és recognoscáljunk is ez levelünkben; sat. (Lásd a szöveget Magyar Történelmi Társ VIII. k. 257. l.)

Prout bona fide recognoscimus. Harum nrarum vigore et testimonio literarum mediante. Actum Epperjessini die 28. mensis Septembris anno 1633.

(Egykorú másolata orsz. ltár. Act. Publ. Fasc. 6. Nro 10.).

f)

Kiegészés Rákóczy György és Brandenburgi Katalin közt.

Nos Stephanus Sennyei de Kis Sennye episcopus Jauriensis locique ejusdem comes perpetuus, Sacr. C. Rque Mtis consiliarius et per regnum Hung. aulae cancellarius et Georgius Melith de Briber etc. Adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez levelünknek rendiben, mivel az mi kegyelmes urunk, u. m. császár ő fge részéről való commissarius urak úgy declaráltak az diplomában való nyolczadik articulust, hogy az mint az tek. és ngos Rákóczy György (*czím*) követi elvégezik az fels. brandenburgumi fejedelemasszony és az jóemlékezetű fges Betthlen Gábor erdélyi és római imperiumbeli fejedelemnek etc. megmaradott özvegye plenipotentariusival azon fejedelemasszonnak némünémű praetensióinak contentatióját pro effectuatione octavi articuli leszen. Azérthogy sok idegen controversiák leszállittassanak és az fejedelemasszony ő felsége is tudja bizonyoson, mit várhat, ő nga is az erdélyi fejedelem mivel tartozik. Mi az megnevezett fejedelemisszony plenipotentariussi ilyen végezésre condescendáltunk az ő nga követivel, sőt ugyan így végeztünk, hogy ő nga az megnevezett erdélyi fejedelem az feljül megírt Catharina Brandenburgumi fejedelemisszonnak ad Fogarasért 70,000 forintot. Az munkácsi és fogarasi jövedelemért 20,000 forintot; ezenkívül volt ő ngánál adóssága 10,000 frt, azt is megadja ő nga és tartozik 6000 arannyal ő fgének, arról is contentálja ő nga, mind ezeknek annualis resolutiót rendelvén megfizetésére. Post permutationem diplomatum pedig valami res mobilise, (ott nem értvén az allodiatúrás és proventusbeli res mobilist) minden arany ezüst clenodiák, kárpitok, szőnyegek és egyebe az megnevezett fejedelemisszonnak Munkácsban vagyon, kit Erdélyből vittének volt ki, avagy az megnevezett Munkács várában voltak volna afféle marhák, mindeneket kiadat ő nga, az melyekről sufficienter quietáltassék ő nga, ottben Erdélyben is valamie leszen, vagy valamit azokból elköltött volna is, vagy költene is ő nga az megnevezett erdélyi fejedelem intra resolutionem annalem (excerpto az kiket az fejedelemisszony ígért ő ngának). Az minenű praetensiói voltak az fejedelemisszonnak Munkácsban és Fogarasban levő lábos marhái felől,

X azokért is ő nga 3000 forinttal augeálja az 90,000 frtot. Az feljül megírt készpénz adósságról pedig és az megírt summáról tizenkét hónap alatt a die permutationis diplomatum tartozzék contentálni az megírt erdélyi fejedelem az megnevezett fejedelemasszont ő fgét, felvevén a fejedelemasszony arra rendeltetett embere, ha mit az üdő alatt is az summában deponáltatni akar ő nga és sufficienter quietálja ő ngát. Mely pénz depositiójának helye az leleszi conventben legyen; az pénznek letétele valamennyiszer leszen, mindannyiszor két héttel avagy legfeljebb három héttel annakelőtte ő nga certificálja arra rendelt emberét, u. m. egyikünket Melith Györgyöt; ha pedig akkor vagy távolléte, vagy betegsége miatt jelen nem lehetne, az káptalan tartozzék ő ngának arról quietantiát adni, az pénzt kezéhez venni. Hogyha pedig az megnevezett erdélyi fejedelem ő nga, vagy maradéki és legatariusi az tizenkét hónap alatt plenarie nem contentálnák az fejedelemasszont, super praemissis omnibus Beregh vármegyének akkorbéli viceispánját, szolgabírájával és esküttivel csak házoktól is kihívatván, saltem vigore praesentium az munkácsi jószágból modo et ordine decretali super perennali aestimatione sancito, foglalhasson és foglaltasson annyit el az fejedelemasszony, az megnyit az hátralevő summa érne (exceptis et exclusis omnibus iudicis remediis et dilationibus amputatis) az fejedelemasszony bírhasza mindaddig, míg az summáról nem leszen contentálva és dum et quando maga ő nga az erdélyi fejedelem maradéki vagy legatariusi deponálnák azt az hátramaradott és elfoglalt rész-jószágon való summát, tartozzék az fejedelemasszony kezéből az jószágot kibocsátani, kit ha nem cselekednék, magok erejével ő nga az megnevezett erdélyi fejedelem maga, maradéki és legatariusi kifoglalhassák kezéből, valakinél az a részjószág találatnék lenni, depositis tamen primo deponendis; az míg pedig az jószág az fejedelemasszonnak kezénél lenne is, ne pusztítsa, szegénítse, sőt ha az történnék is, az az kár az summából defalcáltassék egy Bereg vármegyei viceispán és szolgabíró intézése és ítéleti által. Az Hétszőlőt, az mint az szegény fejedelem vötte, tartozzék az fejedelemasszony azt ő ngának az fejedelemnek félesztendő alatt letenni, avagy az ő ngától neki adandó summából defalcálni. Mely feljül megírt dolgoknak és végezéseknek bizonyosságára és erősségére adtuk ez mi jelen való levelünket kezünk írásával és pecsétünkkel megerősítve.

Datum in libera et regia civitate Eperjesiensi die 28. mensis Sept. a. d. 1633.

Stephanus Senyey
episcopus Jauriensis m. p.
(p. h.)

Georgius Melith
de Briber m. p.
(p. h.)

Kívül: Contractuales inter principissam Brandenburgicam et principem Georgium Rákóczi ratione deponendae summae pro arce et bonis Munkacsiensibus et Fogarasiensibus.

Kívül Rákóczy kezével: 4. Sept. 1633. az mássa itt benn maradt, Cernel uram vette ezt ki.

(Eredetije a vörösvári ltban capsa 28. fasc. 2. Nr. 11.)

g)

A béke-okirat szövege.

(Lásd Magyar Történelmi Tár. VIII. k. 253 l.)

XXII.

1634. ápril hó.

Pathay Sámuel követsége Bécsbe.

a)

Pathay előterjesztése a császárhoz.

Sacratissima ac regia majestas, domine domine clementissime.

Humillimorum servitiorum meorum in gratiam Majestatis Vestrae debitam oblationem. Illustrissimus dominus princeps Transylvaniae, dominus meus clementissimus, confisus Majestatis Vestrae benignitati, de rebus punctatim subsequentibus eandem per me penes credentiales literas, ea qua par est fiducia, requirendam esse voluit.

1. Primo itaque Majestatem Vestram rogatam esse vult dignetur benigne annuere super aedificio in Sáros-Patak ex lapide fiendo.

2. Quia in benigna Majestatis Vestrae collatione super Sáros-Patak superioribus annis noviter facta cautum est, ut ante aliquot annos per suam celsitudinem extractum novum propugnaculum inter summam inscriptionis computetur; ideo postulat sua celsitudo, ne gravetur Majestas Vestra camerae suae Scepusiensi benigne demandare, ut cum fundatore certos murarios ad aestimandum illud propugnaculum expediant tandemque superinde testimoniales literas suae celsitudini dare debeant.

3. Quoniam Onodinum est confinium, sua celsitudo intendit deo adjuvante omnibus modis firmare et contra communem christiani nominis hostem munire, ideo Majestatem Vestram oratam esse vult, dignetur benigne annuere, liceat ipsi in comitatu de Zabolcs annuatim sexaginta centenaria sal-

luitri coëmere; pro praesenti autem anno ducenta centenaria ne ex penuria pulveris tormentarii inopinatum aliquod periculum ingruat.

4. Dignetur Majestas Vestra camerae suae Scepuensi benigne committere, ut juxta tractatum Eperjesiensem, quae ipsis complananda restarent, sine dilatione locum et terminum cum consensu domini principis praefigendo quantocius complanare studeant, ne quid in suspenso maneat.

5. Amnystiam a Majestate Vestra benigne concessam sua celsitudo acceptare nequivit, eo quod in nonnullis punctis et clausulis a posteriori Poseniensi amnistia differat; domini autem commissarii Majestatis Vestrae in recognitionalibus literis suis manifeste declarant, ut per omnia juxta conclusionis Cassoviensis 15. et 19. articulos intelligatur, in quibus tota res ad Poseniensem anni 1626. amnystiam refertur; itaque postulat ut eo tenore expediatur.

6. Quia praeteritis diebus etiam institit apud Majestatem Vestram sua celsitudo ut solutionem tricesimarum et teloneorum trium millium boum Majestas Vestra benigne relaxare vellet: ideo Majestatem Vestram per me denuo rogatum esse vult, si non amplius, tamen duorum millium boum tricesimae ac telonei solutionem benigne relaxare superindeque salvipassus literas largiri dignetur, ut penes illas ubique in ditione Majestatis Vestrae libere traduci venundari que possit.

7. Majestas Vestra ad oppidum Sáros Patak dignetur annuales quatuor nundinas benigne concedere conferreque.

8. Magno cum animi dolore intellexit sua celsitudo, quod hisce diebus Petrus Melith capitaneus Zatmariensis nulla habita ratione diplomatis verbo caesareo et regio bonaque fide confirmati, sine omni justa causa, absque ullo juris processu, citationeque sine omni, in gravissimum praepjudicium nobilitatis praerogativae contra leges patrios (in quibus manifeste cautum est, ne quis regnicolarum sine legitima citatione, processuque juridico ullomodo per quempiam turbetur) egregium Matthaeum Pathai primum aulae familiarem suae celsitudinis dum in servitio ejusdem esset, ex oppido Zatmar, ubi residentiam habebat personalem, exclusit, conjugem ejus, liberosque et domum residentiae cum summa ipsius injuria ipsi interdicens; his exeundi, illi autem ingrediendi libertatem eripuit, quod hactenus inter gentem Hungaricam omnino inauditum erat et quia non aliam ob causam factum est, quam quod domini principis servitio addictus esset: ideo Majestatem Vestram dominus meus clementissimus rogatum esse vult, ut habita condigna ratione communis justitiae et equitatis nec

non diplomatis (quod sancte conservari debet) de securitate dicti Matthaei Pathai, communisque praerogativae nobilitaris dignetur Majestas Vestra clementer et serio demandare, eumque pristinae libertati restituere; ac tandem siquid Petrus Melith contra eum praetensionis habuerit, vel alter quispiam, id via juris prosequatur non absoluta potentia, in derogamen nobilitaris praerogativae, ne inde graviores inconvenientiae oriantur: interim super moderno insolito facto Petri Melith (quod manifeste contra articulum tertium diplomatis Eperiesiensis commissum est in manifesto quodam genere (?) dignitatis et existimationis suae celsitudinis, per idque suam celsitudinem gravissime laesam esse sentit) omnino per Majestatem Vestram satisfactionem postulat effective; nam si Petrus Melith in isto negotio impunitus maneret (quod dominus princeps, ne suspicatur quidem) alii etiam violandi diplomatis ansam arripiendo (parva enim scintilla saepe magnum solet excitare incendium) forte etiam majora attentarent, et (quod deus avertat) ulciscendarum injuriarum occasionem praebent.

Superiori anno intercepti erant suae celsitudinis homines, Henricus Drailing, Johannes Hofman et Paulus Souentz, quorum duo jam ex captivitate dimissi sunt, tertio nimirum Henrico Drailing usque ad hodiernum diem in captivitate retento, quorum trium libertatem, dimissionemque, quoniam dominus cancellarius Majestatis Vestrae commissarius Eperiesini promisit: ideo sua celsitudo Majestatem Vestram debita cum instantia requirendo confidenter rogatam esse vult, ut habito respectu suae celsitudinis dictum Henricum Drailing ex captivitate dimitti facere ne dedignetur.

9. His ita propositis quoniam terminus comitorum Transylvanicorum, dies nimirum 12 futuri mensis Maji instat, ad quem mihi redeundum est Albam Juliam deo adjuvante, ideo ultra sex vel ad summum 7 dies hic morandi facultatem non habeo; proinde Majestatem Vestram humilime oro dignetur interea temporis sese super his omnibus benigne resolvere meque expedire alioquin mihi etiam re infecta discedendum erit, ut ad terminum Albam Juliam perveniam; benignam M. Vestrae demisse expeto resolutionem.

Sacratissimae Caesariae et Regiae Majestatis Vestrae
humillimus addictissimus servitor
illustrissimi ac cels. Transylvaniae Principis
Internuntius
Samuel Pathay m. p.

Kivültről: Memoriale ad suam sacratissimum caesaream ac regiam majestatem dnum dnum semper clementissimum humiliter porrectum.
(Minuta, a a vörösvári levéltárban.)

b)

Pathay követjelentése.

Mostani Bécsben való járásomnak descriptiója.

Cardinál uramat ő nagyságát Nagy-Szombatban találván és szemben levén vele, Nagyságod levelét megadván, böcsöletesen köszöntettem, Nagyságod szóval való izenetét is megmondottam, mind az secretumot, s mind az privatumot declarálván ő nagysága előtt. Az secretum felől egyéb választ nem adott, hanem az mit maga immár azelőtt való levelében megírt volt Nagodnak, melyet előttem is elolvastott; császárnak ő felségének mit írt, ő felsége arra mint resolválta magát, mind elolvasta maga előttem, mondván, hogy azért kellett Nagyságodnak deákul írni, hogy azon írásának mását ő felségének is megküldötte, sőt az ő felsége resolútiójának pariáját is megküldötte Nagyságodnak, jelentvén, hogy talán más azt meg nem merte volna próbálni, de ő nagysága csak az egy igazságra néz, az mit akárkinek meg mer írni, azt ha mind ez világ megtudja is azután, nem gondol vele. Nagyságod benne ne kételkedjék, valamit javára valót lát Nagyságodnak, ki az közönséges jóval nem ellenkezik, abból jó szívvel szolgál, az mit pedig Nagyságodban is eszében vehet, kinek nem kellene lenni, azt is megmondja, nem, nézvén semmi tekintetet ebben, vigyázzván csak az igazságra; noha császárnak most is sok gondjai vannak az imperiumban, de hogy igen rosszúl volna dolga, vagy igen félelmesöl, nem, mindazáltal tagadhatatlan, hogy nincsen gond nélkül, de mégis ha kívántatik, szakaszt onnan is 15 ezer embert s többet is, úgy tudom, mint itt vagyok és soha bizony meg nem hagyja fogyatkozni nagy költségével is s azért segítséget semmit se adjon; erről való több discursusát maga megírta ő nagysága Nagyságodnak.

Az privatumokat mikor említettem volna, hogy legyen abból is jóakarattal és Nagyságod dolgait ő felsége előtt promoteálni ne nehezeltelje, azt csak elhallgatta, data occasione az beszélgetés közben kétszer is előhoztam, csak elhallgatta, más dolgot hozván ő nagysága elő. Mikor tőle el akartam búcsúzni, kérem Nagyságodat, az én kegyelmes uram dolgairól ne feledkezzék írni ő felségének, mondá arra ő nagysága, hagyjatok békét afféle aprólékos dolgoknak, látnátok ahhoz az derék dologhoz, ki most előttemek vagyon, végezzétek előszer az törek dolgát, könnyebb azután az többi; ő felségének írok, kegyelmes adja meg leveletem. Evvel elbocsátván, írt ő felségének, avval felmentem, mit írt ő nagysága, azt immár Nagyságod értette tőlem.

Bécsben érkezvén, császárral ő felségével szemben lettem odaérkezésem után negyednapjára, akkor volt audientiám; ő felségének mindeneket fundamentaliter megbeszéllettem, az ki írásban való volt, azt írásban adtam be ő felségének, az ki szóval való izenet volt, azt csak szóval declaráltam; ő felsége ajánlván minden jóakarátját s Nagyságod látogatását, köszöntését kedvesen vevén, igen akarta, hogy Nagyságod azokról az dolgokról tudósítani el nem mülatta. Ezek után ő felsége engem igazíta Eggenperger herczeghez, hogy az dolgot ő előtt is declaráljam, azután a magyar cancellarius előtt is, jelentvén ő felsége, hogyha az herczegnek és cancellarius uramnak megbeszéllem, anynyt teszen, mintha írva adtam volna be, engem is tartóztatni nem fog, mivel az dolog haladékokat nem kíván; mindjárt cancellarius uram után postát küldet Győrbe, harmadnap múlva még mást küldet. Cancellarius uram megérkezvén nyolczad napra, mindjárt vele szemben lettem és Nagyságod levelét megadván, böcsöletesen köszöntetem Nagyságod nevével, az szóval való izenetet is megmondottam, az secretumot is ő nagyságának declaráltam. Azért Nagyságodnak szolgálatját ajánlván ő nagysága, dolgainak promoveálására is ígéré magát; ez alkalmatossággal minden dolgokról ő nagyságával bőségesen beszélgettem. Az mádi donatiónak állapotját az mi illeti, mivel Nagyságod ő nagyságának írott levelében azt írta, hogy erről többszer meg nem fogja találni, ő nagysága azt mondá, ezelőtt itt fenn levő szolgájátul is ő nagyságának megizentem, hogy abból semmi difficultás nem leszen az ő felsége részéről, csak ő nagysága válaszsza el, mint akarja expediáltatni, mindjárt expediáltatom, de mit tehetek róla, ha ő nagyságának eleiben nem tudták adni az dolgot; kire én azt felelém, hogy ebben nem egyéb fogyatkozás esheték, hanem mivel Nagyságod engem az derék dologgal sietett expediálni, addig az az ő nagysága válasza Nagyságodhoz nem érkezhett, végben akarta penig Nagyságod ezen alkalmatossággal viinni, azért kellett felőle írni; ezen igen megnyugodott, ígerte is arra magát, hogy csak Nagyságod declarálja magát, mint akarja expediáltatni, az szerént expediáltatja ő nsága. Munkácsi dolognak állapotját is előfordítam, nem urgeáló módon, hanem csak út nyitván arra, hogy írtam Nsgodnak és ha válaszom érkezik, arról való donatiót is expediáltassa; arra is ő nagysága categorice declarálá magát, hogy kész ő nagysága arra is, de úgy tetszik ő nagának, hogy Nagod hagyja békét az donatiónak, hanem bírná csak vigore diplomatis, mert imígy sok contradictori lesznek Nagyságodnak, talám lesznek 72 (úgy emlékezem reá, anynyt monda), mindazonáltal csak értse az Nagyságod akaratját, semmi ő nagyságán el nem mülík: minden egyéb privatumot

is proponáltam ő nagyságának. Melith Péter dolgát is előszámoltam, ő nagysága azt mondá, hogy soha ő felségének még eddig abban semmi híre nem volt nem jól cselekedte Melith uram; magamtól megmondá(m) ő nagyságának, ezt én tölem senki nem izente, csak magamtúl mondom, az mint az állapotot látom, ilyen ítéletben vagyok, hogy ha ő felsége meg nem bünteti, noha az én kegyelmes uram ő felségének csak legkisebb tisztviselő jámbor szolgáját is illendő módon böcsöli, oltalmazza, és ha kívántatnék, köntesével is befedegetné s böcsölet adassék az szakmári kapitánynak; de az a lator, az ki ő felsége és az én kegyelmes uram között való nagy faradtsággal és költséggel véghez ment diplomát sértegeti, az országnak nemesi szabadságát rontja, az ő nagysága szolgáit törvénytelen háborgatja, akárki legyen, ha az ő felsége birodalmán kívül találtatik, félek rajta, hogy elragadtatik és latorságának érdeme szerént meg is büntettetik. Erre cancellarius uram azt felelé, nem kell annak úgy lenni, még ő felsége ezt senkitől nem értette, de így találtatván az dolog lenni, el nem szenvedí ő felsége.

Az amnistiát ott hagytam, abban való difficultásokat megmutogattam, arra csak azt felelé, hogy nem volt akkor jelen, mikor azt expediálták, de ő felsége arról is kegyelmesen fogja magát resolválni, holott írásban vagyon ő felsége előtt. Ezek után harmad napjára ő nagyságát ő felsége audientiára hívatta, akkor magát ő felsége mindenekről resolválta, parancsolván, hogy in forma decreti kiadják; másnap ő nagysága az ő felsége kegyelmes resolútiója szerént az decretumot expediáltatta és nekem megküldette, azután ő nagyságához menvén, az amnistiáról szólottam; azt mondá ő nagysága, hogy az pozsonyi szerént kívánta Nagyságod commissariusi által, ők is ő felsége részéről a szerént ígérték, úgy is vagyon expediálva, meg is mutatná az liber regiusban, de Szikszainál vagyon, ki most itthon nincsen; tovább urgeálván az dolgot, mondá ő nagysága, nem az pozsonyi, hanem az niklospurgi amnistia vagyon úgy, talám azt akarta ő nagysága kívánni, de nem animadvertálták az ő nagysága commissariusi, az pozsonyit kívánák, mi is penig ő felsége részéről örömei megengedték, most immár többet nem kívánhatni annál, az mint akkor elvégeződött. Ezek után kívántam, hogy ő felsége resolútiója szerént az leveleket is expediáltassa, ő nagysága mindjárt meg is parancsolta, de mivel még egy egész hétnél több tölt volna bele, meg nem várhatám, el kellettven sietnem az derék dologgal, meg is parancsolta vala penig Nagyságod, hogy az privatumokért csak négy nap se múlassak, azért azoknak az leveleknek aláhozását Csernátoni uramra bízam, jegyzést is adtam róla. Az secretumról való választ is urgeálám, hogy ő felsége arról való ke-

gyelmes resolútióját adná írásban, hozhatnám úgy meg Nagyságodnak, lenne pro fundamento, lehetne Nagyságodnak is annyival nagyobb erőssége, kihez bízhatnék; ő nagysága azt mondá, az nem lehet, mert mivel Kegyelmed is nem írásban adta ő felségének, hanem csak verbaliter proponálta, kinck úgy is kellett lenni, ő felsége is írásban nem adhatja, mert vagy az úton szerencsétlenség által, vagy más módon közben akadván az írás, az török azt mondhatná, hogy mi az vele való végezésünk ellen cselekedtünk, diplománk vagyon penig nála; de egyáltaljában elhiggye ő nagysága, hogy soha abban meg nem fogyatozik, magunkért úgy, mint ő nagyságáért, ő felsége megsegíti, mert az a körösztvényeknek veszedelmében jár, csak egy karó szálát is ő felsége Erdélynek soha nem engedi; hadait is ő felsége most computálja, mennyi lehet; minden tisztviselői itt vannak, oda fel is elküldett ő felsége az körösztvén fejedelmekhez, az kik még megvannak, értekeznek, hogy tempore necessitatis az török ellen mit adhatnának, válasza jövéen ő felségének onnan, ő nagyságát postán mindjára tudósítja róla, oly emberét expediálja, a ki által megjelenti ő nagyságának, talám még Kegyelmednél előbb oda is érkezik; osztán erről immár ő nagyságának cardinal uram által alkalmasént válasza is vagyon, azért az kívántatnék, hogy az fejedelem ő nagysága is voltaképen tudósítaná ő felségét országában, birodalmában minden apparatusa szerént menni ereje lehetne, mivel biztathatná magát, hogy ő felsége is azt értvén, tudhatná magát ahhoz accomodálni és tudná, mennyire való segítség kívántatnék hozzá, kire ő felsége is úgy viselne gondot, hogy csak annyit depultána oda, az mennyi szükség volna, fordítván az többit ide fel való szükségére, ne kellenék oda annyit deputálni, az ki superfluum lenne és héjában itt való erejét is minuálni, Ha penig több kívántatnék is, arról is ő felsége tempestive provideálna, mert uram ugyan kenyebb azért nekünk az körösztvénekkel megalkudnunk, hogysen mint az törökkel. Így cselekedett vala az megholt fejedelem is, mikor az török ellen szándékozott, minden apparatusának módját, honnan mennyi ereje lehetne, mennyi munitiója, népe, élése, minden rendbeli hadakozó eszkezi, mindeneket szépen renddel megírt vala maga kezével és minden titkát szívének aperiálta vala ő felsége előtt, mivel akkor akarja vala ő felsége leányát elvenni, ki most is mind nálam vagyon írva. Evvel elbocsátván engem, ő nagysága is menten ment postán Pozsonyba cardinal uramhoz egy kis postakocsin, csak egy írása levén magával. Én is mindjára megindultam, sietvén az országgyűlésére megérkezni; az privatumokról való expedióknak extrahálására Réz András uramat akartam felküldeni, de Csernátoni uram Pozsonyban

találván engem, ő reá bízta, jegyzést adván neki mindenkéről, írtam is tőle mind cancellarius és secretarius uraméknak. Mivel pedig én gondolkodtam azon, hogy talán Csernátoni felérkezik az vajdák ő nagyságok dolgainak sollicitálására, szóltam cancellarius urammal, hogy ha elérkezik, legyen ő nagysága jóakarattal és mivel Nagyságodnak conferáltatott az vajdáknek abbeli jussok, igyekezze ő nagysága végben is vinni, kire szeretettel ajánlotta is magát.

Pozsonyban érkezvén estvére, cardinal urammal másnap voltam szemben; jelenté, hogy mindeneket ő felsége cancellarius uramtól megizent volna neki. Azután így kezdé el beszédét: én Kegyelmedet nem tartóztatom, az levelet is az fejedelemnek megírtattam, Kegyelmednek ő felségéhez való járása jól volt, én is akarom; az király (?) elment, ha látta Kegyelmed, szemmel látott dolgot mondhat az fejedelemnek; azt is megmondja Kegyelmed, hogy ne legyen semmi diffidentiával hozzám, mert nem adtam, nem is akarok diffidentiára való okot adni ő kegyelmének. Nagy dolog, uram, hogy én előttem az az dolog titkon volt és csak holmi aprólékos dologról szólt Kegyelmed, tudtam pedig azt, hogy csak afféle aprólékos dolgokért mostani állapotban fel nem küldettek, bolondság is volna; bizony sok rendbeli gondolatim voltak énnekem azóta Kegyelmed felől, ő felségének is mindjárt megírtam postán, minekelőtte Kegyelmedet elbocsátam volna s azt írtam, hogy az fejedelem szolgálja megyen Felsőgedhez néminémű dolgokkal, de én soha nem hiszem, lehetetlen is, hogy csak avval menjen, hanem más dologban jár, vagy kímiséget visel: megbocsássatok, uram, de hogy ide csak szót adjatok, meg kell azt gondolni, hogy az mit egy ember fel tud gondolni, más is felgondolhatja azt s talán még többet is annál. De ez mind hadd járjon. Az császárnak ő felségének noha bizony nagy dolgai vannak mostan előtte, mindazonáltal, minthogy az az ő titulusa, hogy defensor christianitatis, tartozik vele, hogy az török ellen segítséget adjon, ha ugyan nagy fogyatkozására leszen is, bizonyosan pedig meg is segíti, úgy higgye, valamint élek, egyéb módon mindenben arra kell vigyázni, hogy nagy alkalmatlanságokkal is el kell távoztatni, hogy az frigy az törökkel fel ne bomoljon. Ezek után mutogatá Lengyelország felől érkezett híreit, ennek alkalmatosságával hozá azt is elő, hogy az a híre, hogy az török Váradot akarná megszállani és császár ő felsége is efféle sok hírekkel terheltetik s kívánná tudni, ha ugyan úgy vagyon-e, de ő nagysága megírta, hogy ne higgye ő felsége, mert Nagyságodnak arról való bizonyos hírei lévén, ha úgy volna, semmiképen ő felségét arról értesíteni el nem múlatná. Jelenté azt is, hogy ő felségének semmi

levele nem érkezhetik az portáról, kin igen csudálkozik és gondolja, hogy talám nem bocsátják az leveleket; de most más módot talált benne ő felsége, e napokban bizonyos híre érkezik. Hogy Nagyságodnak ő felségével egyenlő értelme lehetne és ő felsége is mindenkor bizonyost érthetne az idevaló állapot felől, legszükségesebb volna, hogy czifrákkal írott levele Nagyságodnak minden héten menne ő felségéhez, azt soha senki ez világon meg nem olvashatná, csak ketten tudná Nagyságod ő felségével, annak formáját ő felsége meg is küldi Nagyságodnak postán; mikor egyéb dolog nem volna, ha csak azt írná is Nagyságod, hogy még az dolog most is csak abban vagyon, hogy mégis értené ő felsége és tudna felőle provideálni, menne minden héten levele Nagyságodnak, úgy is kell lenni, annélkül semmi az dolog; az postákon meg leszen parancsolva életek vesztése alatt, hogy éjjel-nappal vigyék az levelet és sehol meg ne késleljék, az levélre kívül egy akasztófát kell reá írni, az leszen az jele, hogy vigyék és valahol valamelyik postánál megkéslelődnék, mindjárt felakasztassék érette.

Csáki István dolgáról így beszéle ő nagysága cardinal uram: Csáki István uram dolga el vagyon végezve, hogy jószága megadassék, ő kegyelme igen nehéz conditiót adott eleiben, hogy éltéig bírja s azután szálljon az fejedelemre s úgy akarja remittálni, kit amaz semmiképen nem acceptálhat s ne is acceptálja, mert az terhesebb volna az első állapotjánál, holott csak per non venit sententiával foglalták el és abban jövődében is mód lehet, változhatik az fejedelemség és reménység vagyon benne, hogy ezután is hozzá juthat; de ha most oda vallaná, mindéltig oda maradna és így evvel sokkal súlyosabban aggraváltatnék, nem hogy valami kennyebbsége lehetne vele. Ez uram nem effectuálása az diplomának, hanem inkább sértegetése; de hagyjon békét ő kegyelme afféle dolognak, én úgy itélem, mind is nincsen annak tiz ezer forint jövedelme, nem illendő fejedelemnek azon akadályoskodni, effélével csak megjegyzteti magát, mintha igen nagy fessvénység szorult volna bele és az másén akarna kapdosni; ő felségének is penig eleiben jutván efféle dolog és tartozván ő felsége híveit igaz igyekben oltalmazni, csak egyenetlenség támadhatna belőle. Ezeket bár ugyan megmondja Kegyelmed az fejedelemnek.

Kivül: Pathai Sámuel uram járása s hozta válasz etc. 1634.

(Eredetije a vörösvári levéltárban.)

XXIII.

1634. máj. 12.—jú n. 1.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgius Rákóczi, dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregij, et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, ad diem duodecimum mensis Maji anni domini millesimi sexcentissimi trigesimi quarti, in civitate nostra Alba-Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praetentaverunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare, ratificareque dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis Albae-Juliae ad diem 12. Maji anni 1634. indictis conclusi.

Nagy hála-adással tartozunk az mindenható felséges istennek, hogy az úristen Nagyságodat mind fejedelmi méltóságának idejétől fogva ekkédiglen szegény hazánkkal együtt ilyen csendes és békességes állapotjában megtartotta. Mostan is sok külső és belső gondjai között minémű szorgalmato gondviselése légyen szegény hazánkra, tapasztalhatóképpen látjuk és érezzük; könyörögvén azon a mindenható felséges istennek, hogy ő felsége ennek utánna is Nagyságodnak erőt s egészséget szolgáltatván, szegény hazánknak csendes békességes és virágzó állapotjában végiglen megtarthassa és oltalmazhassa.

ARTICVLVS I.

Az kapuzám után való contributio végeztetik.

Minémű sok rendbéli szükségei légyenek azért Nagyságodnak kiváltképpen ez mostani állapotokhoz képest, látjuk azt is és veszszük eszünkben. Ellenben ismét sok fogyatkozását szegénységinknek látván, mindazonáltal ígérünk Nagyságodnak kapuzám után az két rendbéli adózásra fl. 22, az előbbeni

szokás szerint négy rendbéli terminuson, úgy mint az Szent-György napinak felét ad 13. Julý, felét ad 1. Septembris, az Szent-Mihály napinak felét ad 1. Novembris, felét ad 1. Januárý anni venturi Nagyságod tárházában bészolgáltatni. Hogy pedig mostan urgente necessitate ennyire kellett mennünk az adózás dolgából, Nagyságodnak könyörgünk, ez után ususba ne keljen. Az partiumbéli uraink s atyánkfiái, az száz uraink s atyánkfiáival együtt ezen terehviselésre ígírik magokat; hasonlóképpen az székely uraink atyánkfiái is, kiknek az vármelegyén ő kegyelmek közzül jószágok vagyon.

Articvlvs II.

Az liber questus néminémü marhákból felszabadíttatik.

Az pénz is minémü szük légyen kegyelmes urunk szegény hazánkban, tapasztalhatóképpen látjuk és érezzük; acedálván azért az Nagyságod kegyelmessége is, végeztük, hogy mindenféle renden való emberek juhokkal, berbécsekkel, meddú tehenekkel, lovakkal szabadosan kereskedhessenek, idegen helyekre akárhová kihajthassák, az 1632. esztendőbéli 30-dik articulusunkban contentiája szerint vihessék és eladhassák, megadván azokból igazán az harminczadokat. Az partiumbéli uraink és egyéb helyeken való is kegyelmes urunk, hogy az szúrt szabadosan vehessék száz atyánkfiától és az országból kivihessék, az Nagyságod kegyelmes annuentiájából concludtunk.

Articvlvs III.

Hogy az latrok kergetésében az 1631. esztendőbéli 13. articulus observáltassék, végeztetik.

Az latrok kergetésében, mind fiscus jószágiban mind egyéb helyeken, hogy az 1631. esztendőbéli 13. articulus observáltassék, minékünk is tetszik kegyelmes urunk, csakhogy az viceispánok a mellől nem recedálván mind az fiscus, mind pedig urak, fő és nemes ember jószágiban mód nélkül az szegénységet ne saczoltossák, terheljék, felesed magokkal rajtok ne éljenek, hanem elvégezvén dolgokat előbb, menjenek, végeztük.

Articvlvs IV.

Az idvözült fejedelemtől conferált privilegiumok az új tordaioknak helyben marad.

Minémü állapattal conferálta légyen az idvözült urunk az új tordaiaknak privilegiumokat, hogy Nagyságod azt is kegyelmességéből in suo vigore meghagyja, Nagyságodnak megszolgáljuk. Azt contineálván azért privilegiumok, hogy

gyalog szolgáljanak, mikor Nagyságod fogja parancsolni, praestálják is; az úton járóknak is, mint egyéb rendek, tartozzanak szállást adni; az ő tordai embert is akármi szín alatt, ha három vagy négy esztendeje volna is, hogy elszökött volna, bé ne fogadják, helyt nékik ne adjanak, hanem sub poena ducentorum florenorum Hungaricalium üzzék vissza onnét.

Articvlvs V.

Hogy az Belényes városában lakóknak privilegiumok tartása szerint borokat meg ne harminczadolják, végeztetik.

Belényes városában lakó atyánkfiaiinak kegyelmes urunk, mivel privilegiumok tartása szerint soha borokat meg nem harminczadoltták, hogy Nagyságod mostan is azon usussal élteni az bor dolgából, az minémű usussal idvözült fejedelmünk idejében éltek, Nagyságodnak megszolgáljuk: de azért az kik ő kegyelmek között ökrökkel kereskednek, hogy azokról harminczadoljokat megadják, mi is igen méltónak ítéljük.

Articvlvs VI.

Hogy az szászszágon lévő boroknak dézmálásából az régi jó usus observáltassék, végeztetik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy a szászszágon lévő boroknak dézmálásából is observáltassék az régi jó usus, az dézmásnál instructió lévén, vegye bé az szerént mixtim az dézma mustot, a hol jó terem, jót, a hol szegényebb terem, szegényebbet.

Articvlvs VII.

Hogy az számadó szolgák dolgából az 1633. esztendőbeli ötödik articulus observáltassék.

Az számadó szolgák dolgából is observáltassék az 1633. esztendőbeli ötödik articulus, meliorálván errel, hogy ilyen casusban az viceispánok és szolgabírák Bihar vármegyén kívül mindenütt exequállhassanak; mivel ott az Nagyságod directorának kell executiót tenni. Mi penig kegyelmes urunk ez articulusunkat úgy értettük, hogy az repulsió tételnek cedálni nem kell; holott az articulus megírt törvény és decretum helyett reputáltatik. Az mely tisztviselőknak penig ratióistájok, az kik életben vadnak, és az Nagyságod birodalmában találtatnak, ha melléjek nem jöttek, vagy ez ideig nem voltak, Nagyságod, mégis azoknak egy bizonyos terminust praefigálván, ratióistájok jöhessen melléjek, igazíthassák együtt ratiójokat. és ha mivel adóssá maradnak, fizessenek egyaránt. Az kik penig repulsióval éltek volna is, az semmiben reputáltatván,

az praefigálandó terminusra Nagyságod certificáltassa, azokról is observáltassék ezen újonnan confirmált articulusunk. Az mely úri avagy főrenden lévő emberek penig hátok megett afféle számadó szolgát tartanának, vagy fogadnának, eddig is fogadtak volna, kézbe kéretvén szolgabíróval az Nagyságod directora az olyan számadó szolgát, ha kézben adja, jó, ha nem, citáltassék azon vármegye székire és első szék napján, denegatis ulterioribus terminis, convincáltassék azon, a mivel a számadó szolga tartoznék és azon vármegye ispányi azon vármegye sententiájával exclusis omnibus juridicis remediis exequálhassák is.

Articulus VIII.

Hogy az arany váltókon kívül valakik titkon aranyat eladnának, vagy vennének, azok ellen az elmúlt őszi gyűlésben concludált articulus confirmáltatik és melioráltatik.

Országunkból elfutott és hazájok romlásával magoknak gonoszúl előmenetelt kereső emberek ellen is, hogy az elmúlt őszi gyűlésünkben végezett második articulusunk inviolabiliter observáltassék, concludáltuk, meliorálván ezzel, hogy azok is in genere, az kik szabadságban vadnak, az fogságban lévőeknek szabadulásokat solicitálnák modo ibidem declarato, azon articulusunkban megírt poenában incurraljanak.

Articulus X.

Hogy az malefactorokat azon vármegyéken lévő tisztviselők ítéljék és megbüntessék, az melyben laknak.

Az mely malefactorokat kegyelmes urunk valamely vármegyében valami vétékért captiválnak, azokon kívül, az mi az Nagyságod személyét concernálná, minékünk is tetszik egész országúl, hogy azon vármegyében lévő tisztviselők ítéljék és büntessék, ne kellessék régi szokások és törvények ellen ide Fejérvárra hozni.

Articulus XI.

Hogy Békés vármegyében az török földéről az embereket ad loca tutiora felhíhassák és bizonyos törvénybéli processusokat ugyanott peragálhassák.

Mivel kegyelmes urunk Békés vármegyében avagy másuva is akarhova az tiszték vel ad ammonitiones vel ad recipiendas testium fassiones ob metum Turcarum nem mehetnének: végeztük, hogy ez ugyan articulusban íratván, az olyan helyekről az embereket ad loca tutiora felhívathassák és efféle törvénybéli processusokat ugyanott peragálhassák; ha peniglen valamely praediumon ember nem lakik, az ammonitiók csak az földesurak által is celebráltassanak.

ARTICVLVS XII.

Hogy az Bihar vármegyében lévő hajdúság mind törvény dolgából s mind egyéb dolgokból az Bihar vármegyéhez legyenek incorporáltak.

Noha ennekelőttö is egynéhány renden végeztük, hogy az Bihar vármegyében lévő hajdúság mint törvény dolgából s mind egyéb dolgokból Bihar vármegyéhez legyenek incomporáltak; de ahoz nem tartván magokat, ekkédiglen semmi engedelmességgel nem voltak: hogy azért mind az idvözült urunk idejebéli constitutiókn s mind peniglen az elmúlt 1632. esztendőbéli erről írott 18. articulusunk confirmáltassék és inviolabiliter observáltassék, igen méltónak ítéljük.

ARTICVLVS XIII.

Hogy az Belényes vidékéről eltolvajlott és lopott marháknek felkeresésében az régi szokott törvény és rendtartás observáltassék.

Mivel kegyelmes urunk az Belényes vidéki atyánkfianak sok marhájokat hozzák el az tolvajok, kit Kalotaszegre, kit peniglen Toroczko vidékire; végeztük, hogy abból is observáltassék az régi szokott törvény és rendtartás. Az ispánokkal együtt azokban az helyekben lévő dominus terrestrisek is az latroknak felkeresésének idején és executiónak végbenvitelén jelen és segítséggel legyenek.

ARTICVLVS XIV.

Hogy az Közép-Szolnok vármegyében lakóknak magok udvarán felnőtt marhájokat se egy, se más harminczadon meg ne harminczadolják.

Az Közép-Szolnok vármegyebéli atyánkfianak lévén kegyelmes urunk nem kicsin bántások, hogy az magok udvarán felnőtt marhájokat mind az tasnádi és szent-királyi harminczadokon megharminczadlották, mely igen szokatlan dolog: mi is azért egész országúl, három nemzetül, az Nagyságod kegyelmes tetszéséből igen illendőnek ítéljük, hogy efféle abusok tolláltassanak és ő kegyelmek között is observáltassék az régi jó szokás és se egyik, se másik harminczadon az szegénységnek maga udvarán felnőtt marháját meg ne harminczadolják, kiváltképpen kit az Nagyságod adójáért kell eladniok, úgy mindazonáltal, hogy valami fraus, dolus abban ne talál-tassék.

ARTICVLVS XV.

Hogy az tasnádi nemeseknek állapotjokból az elmúlt esztendőbéli 41-dik articulus observáltassék az dolognak eligazításáig.

Az tasnádi nemes urainknak is állapotjokat, ha Nagyságod mostani sok gondjai és foglalatossági miatt kegyelmes resolutiója szerint el nem igazíthatná, hogy abból is az elmúlt esztendőbéli 41-dik articulusunk observáltassék az dolognak eligazításáig, igen méltónak ítéljük.

ARTICVLVS XVI.

Hogy az Hunyad vármegyebélieknek elszökött jobbágyokat mind Hunyadról és egyéb helyekről is kiadják.

Noha egynéhány rendbéli articulust írtunk ennek előtte is, hogy az Hunyad vármegyebéli atyánkfiainak elszökött jobbágyokat mind Hunyadról, Háczokról és Lunka nevő faluból kiadnák: de annak semmi effectusa nem lévén, végeztük újlag, hogy quorum interest, effectuálják az végezéseket és procedáljanak kedvezés nélkül azok szerint.

ARTICVLVS XVII.

Hogy az Szörin vármegyebélieknek az 1632. esztendőben arról emanáltatott articulus szerint Káránsebesbe ment jobbágyokat restituálják.

Az Szörin vármegyebéli atyánkfiainak instantiájokra az elmúlt 1632. esztendőben ígerte volt Nagyságod, hogy Káránsebesbe az előtt hat esztendővel ment jobbágyokat restituáltatja és ezután ne merészeljék befogadni az 1619. esztendőbéli articulusban megírt poena alatt: de annak is semmi effectusa nem lévén, végeztük újlag, comperiáltatván, hogy az kérés ott érte afféle jobbágyokat, az kik ezután azt cselekednék és másoknak kárt tennének és az választélt harmadnapra halasztanák, convincáltassanak az articulusban speciált poenában.

ARTICVLVS XVIII.

Hogy az elmúlt esztendőben arról írott articulus szerint az Hunyad vármegyebélieknek az káránsebesieknek tűz miatt megromlott állapotjokra tekintvén, egynéhány szekerekkel bizonyos napok alatt építeni segítsék, sub poena 200 florenorum.

Végeztük volt ez elmúlt esztendőbéli gyűlésünkben, hogy a tűz miatt megégett káránsebesi atyánkfiainak megromlott állapotjokat tekintvén, Hunyad vármegyéből egynéhány sze-

kerekkel megsegitenék; hasonlóképpen az szász atyánkfiai is, melyet ő kegyelmek praestáltak is: de az Hunyad vármegyebéliek nem akarván praestálni, mostan is hátra volna. Végeztük azért, ezt ugyan articulusban íratván, az tizennyolcz szerket ígéretek szerint tizednapig, ez jövendő szent István király napig sub poena ducentorum florenorum hungaricalium praestálják és véghez is vigyék, accedálván az Nagyságod kegyelmessége is mind az város építéséről, lövő szerszámok helybenállatásáról, faeszközök megcsináltatásáról, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articvlvs XIX.

Az máramarosiaknak az lengyelországiaktól lévő károk felől való gondviselés ígértetik.

Az máramarosi atyánkfiainak minémű nagy károk és fogyatkozások légyen az lengyelországiaktól, hogy Nagyságod kegyelmességéből ő kegyelmekre való gondviselését is ígéri, Nagyságodnak megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

Articvlvs XX.

Hogy az mostan történt combusták állapotjokból az régi combustákról írt articulusok observáltassanak.

Az mostan és nem régen történt combusták állapotjából is, úgymint Martonfalván és egyéb helyeken lévőkből is, a Nagyságod kegyelmessége szerint, hogy az régi combustákról írt articulusok observáltassanak, igen méltónak ítéljük.

Articvlvs XXI.

Hogy Váradon, Réven, Hunyadon, Kolosváratt az régi articulus observáltassék az postálkodásból sub poena 200 florenorum.

Arról is egynéhány articulusink extálnak, hogy Váradról Révig, Révről Hunyadig, Hunyadról Kolozsvárig és vice versa ¹⁾, légyen az postálkodás régi szokások és privilegiumok tartása szerént. Tetszett azért, hogy mind Váradon, Réven, Hunyadon, Kolosváratt, sub poena ducentorum florenorum hungaricalium observáltassék azon régi articulus. Ennek pedig executori az viceispánok, szolgabírák, vagy az Nagyságod directori légyenek.

¹⁾ A nyomtatott példányban »Universa« áll ugyan: de ez a sajtóhiba egykorú kézzel ki van javítva.

ARTICVLVS XXII.

Hogy Kapi Andrásnének elfoglalt bakai házáat ad decimum quintum diem az occupátorok restituálják.

Minémű nagy injuriája lött légyen Kapi Andrásné aszszonyomnak bakai házának occupatiójában, hogy azért másoknak is példa lehessen, az Nagyságod kegyelmes resolútiója szerént minékünk is tetszik, hogy ad decimum quintum diem az occupátorok restituálják elfoglalt jószágát minden res mobilissal együtt; melyet ha nem cselekednénk, az Hunyad vármegyebéli viceispánok restituálják az szerint, ha kívántatik levatis gentibus comitatus, sub amissione officiorum: kiknek requisitiójára az vármegye is tartozzék sub poena non observationis articulorum insurgálni és az házat, jószágot az aszszonyynak restituálni. Annakutánna, ha melyik félnek praetensioja lészen egymáshoz, kereshesse suis modis.

ARTICVLVS XXIII.

Az Maroson lévő sóvámlás tolláltatik.

Az Maroson való aranyi sóvámlásnak, mivel semmi méltó okát nem látjuk, nem is igen régen kezdetett: végeztük egész országuól, hogy az ott való vám penitus tolláltassék.

ARTICVLVS XXIV.

Hogy az székelyeket jobbágy kérésén statutiónak contradictióján, legitimum mandatumoknak nem obtemperálásán és notán kívül directe diaetára vagy táblára ne evocálhassák.

Hogy kegyelmes urunk a székely uraink s atyánkfiai is régi szabadságokkal élhessenek, determináltuk a Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy jobbágy kérésén, statutiónak contradictióján, legitimum mandatumoknak nem obtemperálásán és notán kívül senkit közülök directe diaetára vagy táblára ne evocálhassanak; ha kik pedig affélet tentálnának, citáltassanak az ott való tisztek eleibe és az tavalyi articulus szerint convincáltassanak in poena ducentorum florenorum Hungaricalium.

ARTICVLVS XXV.

Hogy az régi usus observáltassék abból is,¹⁾ az kik egymáson vért tesznek.

Ilyen usussal is éltenek ő kegyelmek, hogy az kik közülök egymáson vért töttek, az magok tisztei büntették érette;

¹⁾ A nyomtatott példányba ezen szavak: *abból is*, egykorú kézírásal vannak bepótolva.

hogy ezután is azon régi usussal akarja éltetni Nagyságod őket, Nagyságodnak megszolgáljuk.

Articvlvs XXVI.

Hogy az boroknak megvételésben és hordók állapotjában bizonyos modalitas observáltassék ezután.

Jelentik azt is ő kegyelmek, mivel borok nem terem, az százsáságon szoktak bort venni pénzeken, de az hordóknak állapotjában gyakorta igen decipiáltatnak. Végeztük azért, hogy ha az boradó ember reá felel, mennyi vedres lészen, vegye úgy meg az borvevő, annakutánna ha ki nem telik, menjen vissza az boradóra, és ha mi kára az borból következett, ha contentálja rólla, bene; alioquin az ott való tisztek, viceispánok, vagy egyéb tisztviselők, vigore praesentium articularum exequálhasanak fl. 12 rajta: melynek két része az káros emberé, harmad része az executoré légyen. Ezt hozzá tévén, hogy az káros ember bizonyos testimoniumot vigyen mind az vármegyében való tisztektől, mind pengig az ott való fölnagyoktól is, az hol az bort megveszi.

Articvlvs XXVII.

Az aranyasszékiek mind publicatiók dolgából és egyéb szabadságokban, az melyekben találtattanak, megtartassanak ezután is.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod az aranyasszékiek atyánkfiait is mind publicatiójok dolgából, mind pengig egyéb szabadságokban, melyekben találta Nagyságod, fogyatkozás nélkül ígéri megtartani, Nagyságodnak megszolgáljuk. Ez mellett, mivel az köztök lakó oláhságon az lopott marhának nyomát föl nem vötték, végeztük egész országúl, hogy az ott lakó oláhság is az országnak régi szokása szerint az nyomot minden helyeken felvegye, nyomozza és ki is adja, kivévén mindazáltal Hidas nevű falut, mivel ab antiquo az nyom kiadása köztök nem volt.

Articvlvs XXVIII.

Fogaras várát hozzája való jószágival együtt inscribálja az ország az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának nyolczvan-ezer forint summában.

Intimálja azt is Nagyságod kegyelmes urunk közinkben küldött fő úr követi által, ez elmúlt esztendőben mennyi sok fáradsággal, éjjeli-nappali munkálkodással vitték véghez az akkori tractát az Nagyságod odaküldött követi az felséges római császár commissariusival, többi között concludálván erről is: mivel Catharina Brandeburgica fejedelemaaszony dossában

inscribálta volt az idvözült urunk Fogaras várát százezer forintba, ebből is Nagyságodnak illendő gondviselése lévén reánk, hogy Fogaras vára külső idegen helyekre ne bíratnék, sok inconvenientiák jöhethetnek volna ki, előtte viselvén azt is Nagyságod, hogy az pénzre szegény hazánknak mennyi sok szüksége volna, az okáért Nagyságodnak kellett deponálni az maga sajátjából hetvenháromezer forintot Catharina fejedelelemasszonynak Fogaras váltságába, mivel az huszonzhétezer forintját másoknak adta volt jószágul az fejedelelemasszony, kit ennek utánna is pénzzel kellett redimálni. Mi is egész orszá-
gúl akarrván Nagyságodnak gratificálkodni, azon Fogaras vá-
rát hozzája való jószágival együtt inscribáljuk hetvenhárom-
ezer forintba, kivel Nagyságod kiváltotta. Insuper az Nagysá-
god hozzánk való kegyelmes jóakaratiáért és reánk való
gondviseléséért ahoz hétezer forintot addálunk, úgy hogy az-
zal együtt az summa nyolczvanezer magyar forint légyen. Mely
nyolczvanezer forintban adtuk, inscribáltuk Nagyságodnak ke-
gyelmes urunk és posteritásinak hozzá való minden jószágival
együtt tali sub conditione: azon Fogaras vára cum suis perti-
nentiis, Isten kit mostan kegyelmességéből eltávoztasson, ha
szintén Nagyságodnak holta történnék is, az mi kegyelmes
asszonyunktúl, Lorántfi Susánna asszonytól, éltéig ki ne vált-
hassuk, hanem annakutánna az megírt nyolczvanezer forint
summát letévén az Nagyságod legitimus posteritásinak és
legatariusinak, úgy juthasson kezünkben minden hozzá tarto-
zandó pertinentiáival együtt. Az mely ahoz való jószágokat
vagy Catharina fejedelelemasszony vagy penig az idvözült urunk
eladott, azokat is ha Nagyságod redimálja, mi is tartozunk
Nagyságodnak és posteritásinak deponálni. Hogy Nagyságod
sokáig mind az mi kegyelmes asszonyunkkal ő nagyságával és
posteritásival egyetemben békével, szerencsésen bírhasssa, kí-
vánjuk istentől ő felségétől.

ARTICVLVS XXIX.

*Hogy az kik magokat az hadi expeditióból akármi prae-
textus alatt absentálnák, in amissione omnium bonorum mobi-
lium et immobilium convictusok légyenek.*

Mivel constál, hogy ez mostani előttünk álló hadi expedi-
tio országunknak, hazánknak, veszedelmének, romlásának
eltávoztatására és attól isten kegyelmessége által megoltal-
mazására való: igen méltó abban személyválogatás nélkül
kinek-kinek rendi s értéke szerint egyaránt mind most s mind
ennek utánna is szükséges casusokban szolgálni. Végeztük
azért egész országúl, mind három nemzetúl, successivis etiam
temporibus, valaki magát sine respectu personarum abból

akármicsodás praetextus alatt kivonná és maga személyében maga értéke szerint való jó készülettel jelen nem lenne, hanem abból magát az Nagyságod kegyelmes annuentiája, specialis commissiója nélkül absentálná, minden ember, akárki lenne az sőt az kik szolgálatra állanának is az hadi expeditio előtt, jelen nem lennének, s mind peng az kik az előtt urakhoz, főrendekhez kötelezték magokat, urok otthon maradván, ők is úgy akarnának honn maradni, vagy az kik az táborban is csak megmutatván magokat, Nagyságod kegyelmes híre engedelm nélkül onnét elmennének s az szükségnek idején jelen nem lennének, mind ez ilyenek és a felül megszpecificáltak in amissione omnium bonorum mobilium et immobilium convictusok légyenek eo facto. Az kik peng az urak főrendek és nemesség között az hadi expeditióban jelen fognak találtatni és lenni, azoknak házoknál szabad légyen tisztviselőt és szolgát házok népe mellett és jószágok gondviselésére hadni illendő módon. Alioquin ezfélék is azon poenában incurraljanak; excipiálván kegyelmes urunk az tábla fiait azon kívül, mikoron az Nagyságod személye ki nem mégyen, akkor peng mindenek személyválogatás nélkül tartozzanak Nagyságod mellett compareálni.

Articvlvs XXX.

Az taxás városoknak contributiája.

Kolosvár adjon	fl. 2200.
Fejérvár adjon	fl. 200.
Bánfi-Hunyad adjon	fl. 200.
Údvarhely adjon	fl. 250.
Kézdi-Vásárhely adjon	fl. 175.
Sepsi-Szent-György	fl. 125.
Illyefalva	fl. 125.
Egeres	fl. 100.
Nagy-Almás adjon	fl. 70.
Várad adjon.	fl. 1800.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari

faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia die 1. mensis Junij, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo quarto.

G. Rakoci m. p.

(P. H.)

Két nyomtatott pecsétetes példánya, egyik a fejedelem aláírásával, másik a nélkül, de a szokott *Lectával az erd. Múzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diact. Trans.*), harmadik példánya pecsét és aláírás nélkül *ugyanott* (a *Dóuáth-gyűjteményben*.)

XXIV.

Csernel és Hrabecz követsége a lengyel királyhoz.

1634. jú. 21.

a)

Rákóczy megbízó levele. -

Illustrissime domine amice nobis observandissime.

Cum necessariis, gravibusque de causis certos ex nostris ad sacram majestatem regiam hoc tempore ablegandos voluerimus, illudque munus fidelibus nobis sincere dilectis generoso nimirum Georgio Csernel de Csernelháza et Egregio Danieli Hrabecio commiserimus, eidem in mandatis etiam dedimus, ut Dominationem Vestram Illmam nomine nostro visitandam, salutandamque hand intermitterent, quod cum ex voluntate nostra facturos eos nihil dubitemus, Eandem rogatam volumus, ut quidquid praedicti internuncii nostri nomine nostro retulerint verbis eorum in omnibus indubiam fidem adhibere, praeclarique affectus sui voluntatem erga nos declarare haud gravetur. Quod cum Eam pro sua singulari humanitate et de nobis bene merendi studio facturam nihil dubitemus, gratissimum etiam nobis illud facturum erit, hocque nomine est, quod amicissimi studii nostri officia nos etiam omni occasione erga Illmam Dominationem Vestram declaraturos polliceamur. De caetero felices rerum succesus et omnem incolumitatem eidem comprecati. Dabantur in civitate nostra Albae Juliae die 21. Junii Anno MDCXXXIV.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

amicus ad officia paratus

G. Rákóczy m. p.

(Eredetije az erdélyi múzeumi levéltárban.)

b)

1634. júl. 16.

Csernel és Hrabecz júl. 16-iki jelentése.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak. Az úristen Nagyságtokat éltesse sok esztendeig jó egészségben boldogúl és szerencsésen.

Mi kegyelmes uram addig váraozunk az munkácsi szerék után, hogy 10. Julii az Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént kellett volna indúlnunk, de 12. Julii indúltam én meg Patakrúl reggel, noha Nagyságodnak azt írtam volt, hogy 13. die indúltam, megvétkeztem volt az nap számban, 12. megindulván — 13. Sárosra érkeztem. 14. die Julii Dániel urammal Makoviczára jöttünk és ott praeparáltuk azon nap az úthoz magunkat és úgy indultunk tegnap, úgymint 15. die Zbororúl; ugyanonnét hoztunk is egy társzekeret és postálkodó soltészokat és még ez estvén érkeztünk ide Lengyelországban egy Ladosócz nevű faluban hálni. Ma hajnalban érkezék utánunk két munkácsi soltész az Nagyságod 10. die Koloson kelt levelével, hogy ugyanez estére érkeztek több soltészok is az derék sásból készített kornyicza kocsival Zboróra, de mivel roszak lévén ez lovak is és praeparatiójok is, mondá, hogy sem az kocsival idébb nem jöhetnek, sem az soltészok, mert elfáradt lovak. Én ezt is visszabocsátám, hanem az miúnt Patakon és Makoviczán praeparáltuk az úthoz magunkat, immár Isten segítsége lévén, velünk az szerént continuáljuk útunkat, mivel messzi is az hely és rövid az terminus, egyébképen alkalmas készülettal megyünk, de akadályunk és késedelmünk is fog lenni, mivel elkezdvén az estvére az eső az esést viradtig, és most is felette szapora- és záporoképen esik, neki is borúltak az hegyek, bátor az jó eső akkorra tartotta volna magát, mikor az fővényes és homokos földre értünk volna. Az mely Munkácsra dirigált levél felől ír Nagyságod, nekünk nem hozták, — noha immár nehéz mi utánunk ilyen magyar levelekkel jönni, mindazonáltal Nagyságod ne Patakra, hanem Munkácsra küldje és megparancsolván, hogy az varsovai úton hozzák utánunk, mert immár erre nagy és két annyi kerülő lenne, ha Nagyságod leveleket küld utánunk; immár mi kegyelmes uram Isten akaratjából útunkat continuáljuk.

Engedje az úristen Nagyságodnak kedve szerint szolgálhassunk és mennél hamarébb Nagyságtokat láthassuk és találhassuk kívánatos állapotban és egészségben.

Datum in possessione Ladosocz 16. Julii. Summo mane anno 1634.

- Nagyságod alázatos szolgái

Chernel György m. p.

Hrabéczy Dániel m. p.

Kivül Rákóczy Gy. írásával : 1634. júl.

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi ac domino domino Georgio Rakoczy, regni Transylvaniae principi partium regni Hungariae domino, Siculorum comiti etc. domino domino nobis clementissimo.

Jegyzet : Egész levél Chernel György írása.

(Ercdetije a magy. kir. orsz. levéltárban.)

XXV.

1635. febr. 20.

A király válasza, melyet a soproni országgyűlés alkalmával Rákóczy követeknek adott.

Sacratissima caesarea regiaque majestas et dominus noster clementissimus puncto, quae ablegati principis Transylvaniae, illustrissimi Georgy Rakoczÿ, egregy Georgius Chernel et Daniel Hrabetius, per memoriales, nomine ejusdem principis repraesentarunt, benigne intellexit. Super quibus gratiose sese declarare dignata est modis sequentibus.

Ad primum quidem, ubi super arce Munkacz bonisque ad eandem spectentibus, quam Sua Majestas iuxta tenores et continentias in libera regiaque civitate Epperjesiensi anno millesimo sexcentesimo trigesimo tertio praeteriti per certos commissarios, ad id utrinque deputatos, celebrati tractatus eidem principi, conjugii et liberis, modis et conditionibus in diplomate expressis, in certa pecuniae summa inscripsisse et obligasse allegatur: ut pro ipsius principis jurium suorum, maiore fulcramento literas superinde inscriptionales, cum evictionis cautela, sua majestas largiri dignaretur: ad complacendum domino principi benigne contenta est, ut expetito modo inscriptionales emanentur, ea tamen cum omnimoda observatione, ut transactiones et tractatus praetitulatae commissionis Eperjesiensis in omni sua parte sancte et inviolabiliter observari et manere debere intelligantur, neque aliqua ratione, quippiam praejudiciosi ex tali iterata expeditione enasci valeat.

Quantum ad depositionem summae quinquaginta milium florenorum, tametsi vigore praememoratae transactionis iam antea rectificanda et numeranda erat, ordinationem fieri mandabit sua majestas, uti camera ejusdem recipiat. Proin-

deque non aliud restat, quam ut princeps pariter ejus summae, per ministros et officiales suos, dispositionem fieri mandet.

Ratione structurae et fabricae arcis Saaros Patak ordi-
natura est sua majestas, ut per cameram suae majestatis
Scepusiensem, perlustratio fiat, habitaque informatione com-
petenter sese postmodum declaratura est. Qua in re ut nos,
secus quam iuxta benignam suae majestatis resolutionem, da-
tumque diploma inscriptionis super ista arce Saaros Patakiensi
conditionibusque inibi insertis, ut procedatur, sua majestas
commissura erit.

Quoad salnitrum suam majestatem informationem cap-
turam esse, qualiter et quantanam copia haberi queat, et pro
usibus regni requirentibus, ratione habita, ut ad principis quo-
que usus deponi non difficultetur, ordinaturam esse.

In negotio contentationis principissae quae commemo-
rantur, sua majestas sese benigne declarat, quod si quippiam
in tractatu Eperiesiensi occasione principissae transactum
fuisset, iis standum esse conclusionesque effectuari debere,
non tamen competere, ut si quae principi forent privatae non-
nullae praetensiones, a praetactae transactionis continentys
prorsus alienae, illuc pertrahantur; non deesse autem modos
et media ipsi principi, quo pacto principissae convenire debeat,
et sua quidem majestas offert sese pro causae aequitate prin-
cipi justitiam administraturam esse.

De exorbitantys et insolentys, quibus suae majestatis
ministri et officiales, nominatim autem magnificus Petrus Me-
lith praesidys Zathmariensis supremus capitaneus alysque non-
nulli praesidiary, servitores principis onerare, molestare et
damnificare perhibentur, sua majestas informatur, principem
sinistre omnino informari, neque odio aut simulationibus mi-
nistros aut servitores principis, ex eo quod servitys principis
addicti sint, prosequi, immunitatesque et praerogativas nobili-
tates conuellere aut laedere niti. Quod vero tales ministri aut
officiales principis, domicilia et mansionem in ejusmodi confi-
niorum locis habentes, nonnulla onera aut praetensiones perfer-
rent, non debere tanquam aversioni ascribi, siquidem iure et
praerogativa confinys, si quae adinstar certorum cohabitantium
praestari consuevissent, regni publici boni causa, a talibus one-
ribus, sese subtrahere, intempestivisque quaeremonys prin-
cipem fatigari haudquaquam debere.

Quoad Haydones sub ductu Petri Kovacz, qui aestate
praeterita in partibus ditionum principis grassabundo versatos.
fuisse ibidemque incolas et miseram plebem afflixisse et dam-
nificasse feruntur, si quippiam per ipsos insolentius et cum

pauperæ plebis vexatione patratum fuisset, nullo pacto ex mente suae majestatis aut conniventia admissum extitit. Nihilominus tamen, ex hacce facta suae majestati informatione, non intermissura est sua majestas, severa sub castigatione et minis officialibus et praefectis interdicere, quatenus ab omni omnino incursatione violentiarumque et damnorum illatione abstineant, infestationibus etiam in paribus soli hostilis violentias exercendo desistant. Quod etiam ut pariformiter a parte ipsius principis serio committatur, boni publici et tranquillitatis communis ratio ex aequo exposcere videtur.

Fiet hoc pacto, ut interdicto ejusmodi gravi cum animaduersionis interminatione publica, vagabundi tales, qui etiam in ditiones Turcarum excurrere feruntur, praedasque et spolia agentes ad partes Jenő pro condescensione deflectunt, Turca a suspensione, quasi Jenejenses forent, liberabitur et pacis conservatio assecrabitur. Quod autem nonnulli nobiles ditionum suae majestatis in principis limitibus ius quaecunque in bonis quibusdam praetendentes, ea violenter ac potentia mediante, non vero via juris consequi et acquirere velle accusantur, impertinentys ejusmodi sua majestas omnino obviandum esse existimat, proindeque ut mutuae infestationes cessent, non abnuere, ut modus statuatur, quatenus mutuae impetitiones bonis modis tollantur, atque aequis rationibus suum cuique cum usu quieto et pacifico permittatur.

Tandem ratione onerum et gravaminum contra tricesimatores et vectigalium exactores, quae in ditionibus suae majestatis Maramarosiensis comitatus incolae conqueruntur, sua majestas benigne intellexit. In contrarium tamen non paucae repraesentantur suae majestati quaeremoniae, quae vicissim majestatis suae ditionum regnicolis inferri referuntur, quae hisce annexa ablegatis principis exhibentur. Suam Majestatem in reliquo gratia et clementia caesarea et regia benigne propensa manente (*így*).

Per sacram caesaream regiamque majestatem Soprony die 10. mensis Februarii anno domini 1635.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Hátirat Debreczeni kezével: Ö felsége császár urunk soproni resolútiójának pariája, melyet ő nagysága kegyelmes parancsolatjából Bogádi András uramnak küldtem Sárosról 28. Máj Duchon uram által in specie Fejérvárról 17., 18. és 19. Máj nekem írt ő nagysága levelében parancsolta, kit én Zborón 25. Máj vettem magam szolgáljától, Szabó Istvántól.

Más kézzel írva: Paria declarationis Soprony per suam maje-

statem emanata ad puncta per Georgium Csernelly et Danielem Hrabeczy praesentata, ratione arcis Munkács.

(A vörösvári levéltárban levő eredetiről.)

XXVI.

1635. máj. 13.—jú n. 10.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgius Rakoci, dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii, et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitüs ad diem decimum tertium mensis Maÿ, anni domini millesimi sexcentissimi trigesimi quinti, in civitate nostra Alba-Julia ex edicto nostro celebratis, congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitüs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humillime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos acceptaque habentes, benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitüs Albae Juliae ad diem 13. Maÿ anni 1635. indictis conclusi.

Tapasztalhatóképpen veszszük eszünkben kegyelmes urunk az Nagyságod közinkben küldött propositiójából, minémü kegyes atyai indulattal igyekezett Nagyságod mind azoltától fogva szegény hazánknak csendes békességének és minden fogyatkozásinknak helyben való állatására, miolta az úristen ez méltóságos fejedelmi állapotban állatta Nagyságodat. Kiért mi is Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak egész országúl három nemzetül aláztos háladatossággal tartozunk és úgy is agnoscaljuk az Nagyságod mindenkori reánk való kegyes gondviselését. Mi is igaz hűséggel való egész életünkig aláztos szolgálatra kötelezzük Nagyságodnak magunkat, kérvén azon az mindenható felséges istent, hogy ennekutánna is Nagyságodnak elméjét, tanácsát, szegény hazánkra való kegyelmes gondviselését vezérelje, igazgassa és promoveálja mindenekben az ő szent nevének dicsíretire és szegény nemzetünknek is békeséges megmaradására.

ARTICVLVS I.

Az judaizálók ellen az előbbi articulusok confirmáltak.

Mivel azért kegyelmes urunk mind ennyi sok külső gondjai között is akarván ez mostani gyűlésre az istennek szent nevének dicsíretire nézendő dolgokon elkezdeni, vévén eszünkben mi is az Nagyságod kegyelmes propositiójából, hogy ez országban lévő judaizáló emberek miképpen szaporodnának: tetszik azért, hogy azoknak állapotjokról observáltassanak az 1618. és 1622. esztendőkbéli arról íratott articulusink in omnibus punctis, clausulis et articulis, hoc addito, hogy az kik ez jövőndő karácson napjáig az 1618. esztendőbéli articulusban specificált mód szerént nem convertálnának, az olyanok ellen comperta rei veritate az fiscus per directorem az 1622. esztendőbéli articulus szerént procedálhasson. Considerálván penig azt is, hogy az megnevezett napiglan sem egy, sem más valláson való püspök, sem director ellenek nem inquiráltathat; azután, ha ki comperiáltatnék, hogy nem convertált, az director citálja s inquiráltasson fölöle. Ez az citatus is pro sui expurgatione inquiriáltathasson. Az discussiókor légyen jelen az kolosvári unitarius püspök is valahány papokkal, az mind illendő lészen pro informatione, ha egyez-é vélek az vallásban avagy nem.

ARTICVLVS II.

Az jobbágy emberek fiainak scholhában tanulhatások felől az előbbi articulusok renováltak.

Declarálja Nagyságod kegyelmesen propositiójában az scholában lakó jobbágyink gyermeke felől való 1624. esztendőbéli articulus is. Tetszik azért minékünk is, hogy ezen dologról observáltassék azon 1624. esztendőbéli articulus inviolabiliter.

ARTICVLVS III.

Jobbágy özvegyaszszonyok más földesúr jobbágyához elme-hessenek legítíme, sub poena.

Nem kizsin fogyatkozás volt ekkédiglen is kegyelmes urunk, hogy az mely úr földéről valamely szegény paraszt ember feleséget akart magának venni, az az úr, az ki földén az aszszonyi állat volt, nem akarta földéről elbocsátani, az melyből sok controversia oriáltatott. Végeztük azért egész országúl, három nemzetúl, hogy a hol afféle házasulandó személyek találtatnának és az jobbágy aszszonnak földesura az más úr jobbágyának elvinni nem engedné, servatis tamen usu, consuetudine regni de jure servare debendis, in poena

ducentorum florenorum hungaricalium convincáltassék; melyet az viceispánok és főbírák exequálván ezen articulus vigorával, két része légyen az fiscusé, harmada az querelans parsé.

Articulus IV.

Az kapuszám után való contributio.

Látjuk és tapasztalhatóképpen érezzük kegyelmes urunk Nagyságodnak e mostani állapotokhoz képest sok rendbéli szükségeit, ellenben ismét szegénységinknek számlálhatlan sok fogyatkozásokat, holott az istennek sok külömb-külömbféle látogatási lévén rajtunk, szőlőinket is az hideg elvötte, búzájuk is kevés lészen: mindazonáltal, hogy Nagyságodnak is meg ne fogyatkozzunk, ígérünk Nagyságodnak mindennemű szükségeire kapuszám után ez esztendőben a két rendbéli adózásra fl. 20 az előbbeni szokás szerént négy rendbéli terminusokon, úgymint az Sz.-György napinak felét ad 13. Julý, felét ad 1. Septembris, az Sz.-Mihály napinak felét ad 1. Novembris, felét ad 1. January anni venturi, az Nagyságod tárházában bészolgáltatni. Az partiumbéli uraink s atyánkfiai az szász uraink s atyánkfiaival együtt ezen terehviselésre ígérük magokat; hasonlóképpen az székely uraink s atyánkfiai is, kiknek az vármegyén ő kegyelmek közzül jobbágyok vagyou.

Articulus V.

Jenőben az vidékbéli jószágokról rendelt lovastartás felől való articulus confirmáltatik.

Végeztük az is kegyelmes urunk, hogy az kik Jenő vidékén jószágot bírnak, Jenőben tartozzanak lovast tartani a praesidium között; melyről hogy az 1627. esztendőbéli 7-dik articulus inviolabiliter observáltassék, concludáltuk.

Articulus VI.

Salvus conductus nélkül se közel, se messze való külső helyekre ne járjanak.

Noha kegyelmes urunk egynéhány rendbéli articulusink extálnak, hogy az Nagyságod specialis salvus conductusa nélkül ne merészeljen senki az szomszéd és távúl lévő országokra menni avagy küldeni: tetszik azért kegyelmes urunk, hogy arról observáltassék az 1633. esztendőbéli kilenczedik articulus.

Articulus VII.

A megtiltott útakról írott articulusok confirmáltatnak, renováltatnak.

Noha egynéhány rendbéli végezésink extálnak kegyelmes urunk, hogy az szegény hazának nyilván való kárára és vesze-

delmére megtiltott útakon ne járnának, se utakat ne nyitnának; de azzal sokak nem gondolván, végeztük az Nagyságod kegyelmes bölcs tetszéséből is, hogy abból observáltassék az 1619. esztendőbeli articulus in omnibus punctis et clausulis, hoc addito, hogy az mely utak abban az articulusban megtiltattak, mostan is sub eadem poena bévágattassanak s in perpetuum tilalomban tartassanak. Sőt az kik az szabad útakon kívül vagy ezeket vagy másokat megnyitnának, újítanának és járnának, azon poenán convincáltassanak. Melyre az ispánok, viceispánok, az székelységen főkapitánok, királybírák és vicék, sub poena in articulo declarata reávigyázzanak; ha ki olyan deprehendáltatik, az articulus szerént büntetessék.

Articvlvs VIII.

Az lopott marhának nyoma kiadásáról írott articulusok újítása, bővítése.

Mivel kegyelmes urunk az nyom fel nem vétele felől ekkédiglen sok fogyatkozásink voltanak, végeztük Nagyságod kegyelmes tetszéséből is egész országúl, három nemzetül, hogy a nyomot indifferenter mindenütt ez országban s az Nagyságod jószágiban is felvegyék, excipiálván ez egy esztendőben az aranyasszéki atyánkfiait, olyan conditióval, hogy ha nem szűnik az lopott marháknak közikben való vitelek, azután ő kegyelmek között is ezen articulus observáltassék; az százszágon penig, mivel minden faluban oláh pásztorok vadnak mindenféle marhák mellett, ha valamely falu határára béviszik az lopott marha nyomát, annak az falunak pásztori tartozzanak az nyomot az falu határáról kiadni s ha ki nem adhatják az nyomot, ők tartozzanak az marha árát megfizetni; excipiálván azért ezen articulusból az kerített városokat, mivel azok nem tartoznak az nyomot felvenni. A hol pedig fel nem vénék az nyomot, tartozzék az a falu megfizetni a kárt, az melynek határára az nyomot viszik. Ha közönséges határ két vagy három faluval, az közel való falu tartozik felvenni, de azután fizessék közönségesen meg az kárt. Ha penig nem akarnák fizetni, az tisztek sub amissione officij ezen articulusunk vigorával exequálják rajtok.

Articvlvs IX.

Az gyilkosokról való processus az brevis processus rendi szerént specialiter végeztetik.

Az sok gyilkosság és emberöldöklés mind nemesi rendtől s mind egyebektől nem szűnvnén, végeztük, hogy az mely nemes ember gyilkosságot patrál, az tisztek evocálják az székre érette,

és prosequálják is juris ordine, ha kívántatik, appellatióban is elbocsássák az 1619. esztendőbeli articulusnak continentíája szerént. Ha peniglen a tisztek prosequálni nem akarják, a directornak is autoritása lévén reá, citáltathassa azon vármegye székire és juris ordine prosequálja is, megmaradván ebből, ha convincáltatik, mind egy s mind másképpen az fiscus igassága.

ARTICVLVS X.

Arannak, ezüstnek ez országból kihordása felől való articulus confirmáltatik, cum declaratione poenae.

Veszszük eszünkben kegyelmes urunk az Nagyságod kegyelmes intimatiójából, minémü nagy fogyatkozása légyen szegény hazánknak az arannak, ezüstnek ez országból való kivitele és kihordása miatt. Tetszik azért minékünk is, hogy erről observáltassék az 1623. esztendőbeli ötödik articulus, az ki peniglen az ellen vétkeznék, eo facto comperta rei veritate minden marhája confiscáltassék azon articulusnak continentíája szerént.

ARTICVLVS XI.

Az limitatio nem observálásnak poenáját mint exequálják, processus.

Ennekelötte is végeztünk volt kegyelmes urunk az limitatio poenájának executiója felől, így tudniillik, hogy az városok bírái lennének minden helyeken inspectorok és az kik az limitatiót nem observálnák, fl. 200 exequálnának rajtok az város bírái: de ebben is a város bírái igen negligenter viselvén magokat, újlag az Nagyságod kegyelmességéből determináltuk és concludáltuk, hogy az elébbi limitatio mind az áros emberekre s mind az műves emberekre képest is observáltassék ezelőtt decernált poena alatt és minden városi bírák mind sokadalmaknak idején az odament rendekkel, mind városokbeli kereskedőkkel helyekben observáltassák s ha ki nem observálná, az olyanon az poenát exequálják; kiben ha el nem járnának az bírák, citáltassa az director akár gyűlésre, akár táblára, úgy hogy ha valakinek úgy nem adnák az városbeli kalmárok, az vévő találja meg az városbeli magistratusokat s ha rólla nem tennének, vagy meg nem büntetnék az ország articulusa tenora szerént az bírák, ötszáz forinton convincáltassanak toties quoties; ha penig így is ugyan az limitatióhoz nem tartanak magokat, az marha drágán adását el nem hagyják, más nagyobb poenáját statuálja ezután az ország. Az partiumban penig az viceispánok az directorral együtt légyenek executorok. Az új keresztyének is az limitatióhoz tartassák magokat és ő nagysága büntesse meg tisztviselői által.

ARTICVLVS XII.

Az harminczadok elkerülésének poenáját mint exequálják, processus.

Az kik kegyelmes urunk az harminczadokat elkerülnék, noha arról elég articulusink vannak, melyeket mostan is confirmálunk, hoc addito, hogy az kik az ellen impingálnának, az Nagyságod harminczadosi szorgalmatosan gondot viselvén reájok és lovas legényeket is tartván, ha compraehendáltatnak, büntetessenek érdek szerént; ha penig nem deprahendáltathatnának, hanem annakutánna comperiáltatik, hogy elszökött az harminczaddal, abban tartassék ilyen modalitas, hogy az harminczados citálja azon vármegye székire, ha nemes ember léssen, ha peniglen paraszt ember, kérjen törvént az földes urától és így prosequálván, juris ordine büntetődjék meg is, iu duplo convincáltatván, hoc tamen addendo, hogy akár az harminczados, akár az director citálja két törvényes széken az olyan causa obscissis omnibus juridicis remedys, finaliter decídáltassék, nem cassáltatván mindazonáltal az harminczadokon lévő régi usus evvel az articulussal.

ARTICVLVS XIII.

Gyuláról visszahajtott marháknak jenei harminczadja.

Az jenei harminczadnak állapotjáról tetszett kegyelmes urunk, hogy az mely marhákat Gyuláról visszahajtanak az Nagyságod birodalmában, azok minden marhától tartozzanak fél harminczaddal, mint egyébnek szokott lenni harminczadja.

ARTICVLVS XIV.

Az elfutott jobbágyok reductiójában az 1619. esztendő előtt articulusokra recursus, Fogaras földére mitől fogva való jobbágyok adassanak meg.

Az jobbágyoknak reductiójából, hogy az 1619. esztendőbeli articulus előtt való articulusok observáltassanak, conclúdáltuk, hozzá tévén ezt mindazonáltal, hogy az megkéréskor az repetens pars producálja az jobbágyhoz való minden igasságát annak, az kitől megkéri s ha arra meg nem adja, citáltatván érette, a törvény által tartozzék cum mortuo homagio megadni. Mely articulus mind az fiscus s mind az nemesség részéről observáltassék. Az mely jobbágyok Fogaras földéről elmentenek ab anno 1628, akár pestis, akár adó miatt, vagy valami okból, azok restituáltassanak Fogarashoz comperta rei veritate.

ARTICVLVS XV.

Az sóaknákból s aknás helyekről mitől fogván való és minémü jobbágyok adassanak meg.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az sóaknában futott jobbágyink ab anno 1632. a die 1. Januárý, az kik olyan helyekre mentenek, kiadassanak, ezután pedig bé se fogadnák őket, hogyha befogadnák is, restitúáltassanak, reducálhassák; az kik peniglen régen mentenek volna is az aknában és ott megúnván város közzé állottak volna, se magok, se gyermekek, se szolgálók az aknában bé nem járván, concludáltak és determináltak, hogy az olyanok is eo facto comperta rei veritate reducáltassanak.

ARTICVLVS XVI.

Az kapuszám után való gyalogokért kapuszám után exigált contributióról.

Az kik kegyelmes urunk az gyalogoknak való hópénzt ennekelőtte felszedték, végeztük, hogy az olyan tisztek adják vissza az szegénységnek, avagy ha az vármegye más szükségére convertálja, az is szabados legyen. Az kik penig azon hópénzben az Nagyságod tárházában administráltak, azokat Nagyságod defalcáltassa adajokban. Az tallérokat is az kik percipiálták, az ott való tisztviselők vegyenek számot és az hol restantia találtatik, primo quoque tempore administráltassék az Nagyságod tárházában. Hasonlóképpen az sold pénzről is tartozzanak az olyanok, az kik percipiálták, számot adni.

ARTICVLVS XVII.

Az aranyi vám tollalását confirmálják.

Constituált volt az nemes ország az aranyi vám tollaltatása felől is, de mind azzal is nem gondolván, azon vámnak ususával most is élni akarnak. Újólág azért articulusban íratván concludáltak, hogy sub poena ducentorum florenorum hungaricalium irremissibiliter exigendorum, toties, quoties contra hanc constitutionem peccaverint, penitus tolláltassék és annihiláltassék; mely poenát azon vármegyének ispáni ezen articulusnak vigorával, sem a széktől, sem egyébtől nem járván, exequálják, melynek két része az fiscusé, harmada az executoré legyen.

ARTICVLVS XVIII.

Eleitől fogva való articulusoknak kinyomtatása.

Minémü atyai kegyes indulattal legyen Nagyságod szegény hazánkhoz az articulusoknak is egyben való szedegette-

tése és kinyomtatattása felől, Nagyságodnak híven megszolgá-
ljuk mint kegyelmes urunknak. Accedálván azért mi is az
Nagyságod kegyelmességéhez, deliberáltuk és concludáltuk,
hogy Nagyságod az Nagy János király holta után való articu-
lusokat ez jövendő országgyűléséig comportáltassa öszve és az
szent úr azt adván érünk, producáltassa éppen Nagyságod az
ország eleiben, melyet ott elolvastatván, deliberáljon az nemes
ország akkor felőle, mit kellessék Nagyságodnak kinyomtatattatni
s mit nem.

ARTICVLVS XIX.

1633. in Augusto ¹⁾ az homagium praestálásáról ad par-
tem végeztetett s publicálatlan maradtott articulusok újítása.

Jelenti azt is Nagyságod kegyelmesen propositiójában,
hogy az mely két rendbéli articulusokat anno 1633. mense
Aprili végeztünk volt, hogy némelyek azok ellen sinistre be-
szélvén, erővel való végeztetésnek mondanák. Hogy azért azon
articulus újobban confirmáltassék, ez mostani articulusunkban
is újobban írtatassék, unanimi voto et suffragio approbáljuk,
confirmáljuk, corroboráljuk s meg is tartjuk. Kik ekképpen
vannak.

I. Noha az Nagyságod inauguratiójakor írtunk volt ar-
ról articulus, hogy minden ember tartozásképpen sine respectu
personarum praestálná homagiumát: de hogy abban hátrama-
radást értünk lenni, végeztük mostan újobban, hogy az kik
még nem praestálták, az kik jelen vadnak ezen gyűlésben,
ugyanitt mindjárt praestálják, avagy ezután is az Nagyságod
requistiójára. Az kik pedig itt nincsenek, az tisztek minden he-
lyeken székeket promulgáltatván, azon első széken tartozzanak
praestálni. Az kik pedig halogatnák, a tisztek felcircularván és
Nagyságodat tudósítván felőle, comperta rei veritate, az olyan
contumax in amissione universorum bonorum tam mobilium
quam immobilium convincáltassék, juxta articulum anni 1613.
Az partiumban lévő hajdúság is azon büntetés alatt capitatum
tartozzanak homagiumot praestálni az váradi kapitán előtt.

II. Végeztük ezt is egész országúl, hogy az fiscalis várak-
nak possessori és azokban lévő praesidiumok is Nagyságodhoz
hittel kötelesek légyenek és hogy tam communis quam privatae
principalis necessitatis tempore, ad primam requisitionem az
Nagyságod praesidiumát bévegyék, Nagyságodat és minden
odamenő nemességet bébocsássanak; azokban lévő tisztviselők

¹⁾ Hibásan in Aprili helyett. — Az 1633. apr. 24-re Gy.-Fejérvárra
összehívott országgyűlésen hozott s itt ismét törvénybe ígatott ezen két
törvényezikket, mely máj. 13-diki kelettel egykorú nyomtatványban kü-
lön kiadattott, lásd föntebb.

zálagos hazafiai legyenek, az praesidiariusok is hasonlóképpen. Ha pedig afféle váraknak possessori és tisztviselői ezeket nem praestálnák, comperta rei veritate in amissione arcium et omnium bonorum ad easdem pertinentium, az officialisok penig omnium bonorum suorum tam mobilium quam immobilium convincáltassanak.«

Az kik peniglen kegyelmes urunk még ekkédiglen homagiumokat nem studio vagy nem contumaciter posthabeálták, mivel ekkédig az articulus köztünk nem publicáltattott, lehetett az az oka. Tetszik azért, hogy isten innét hazavivén az gyűlésből bennünket, minden vármegyékben és székes helyeken hirdessenek törvényes széket vagy gyűlést és ott promulgáltatván ez dolgot és az articulust is elolvastván, kiki ezután való közelbik széken, az ki nem deponálta, tartozzék homagiomát praestálni és deponálni; kit ha akkor is nem cselekednének és ha kik studio et contumaciter ez béirt elébbeni articulusunk szerint a Nagyságod requisitójára is nem praestálták volna, sine respectu personarum megbüntetődjenek; úgy hogy az director megbonyítván elegendőképpen, hogy nem praestálták volna juramentomokat, az ilyenek mox et de facto amitálják jószágokat az elébbeni articulusok continentíája szerént és az director azon vármegyebéli viceispán és főbírák által contradictione, inhibitione, repulsione, aliisque juridicis remediis-exclusis et obstare non valentibus elfoglaltathassa. Ezen processus observáltassék azokon is, az kik ezután praestálni nem akarnák.

Articulus XX.

Váradhoz, Jenőhöz, Szamos-Újvárhoz gratuitus labor végeztetik.

Noha látjuk kegyelmes urunk szegénységinknek számtalan sok fogyatkozásokat, mindazonáltal eszünkben veszszük azt is, hogy az végvárak épületiből is Nagyságod szegény hazánknak megmaradására való dologban igyekezik. Végeztük azért, hogy minden tizenkét-két kaputól egy-egy négy ökrű szekeret és két-két embert adjunk egy hétre, ilyen modalitással, hogy Váradot építsék az külső vármegyék, úgymint Bihar, Kraszna, Közép-Szolnak és Máramaros, Jenőt penig Zaránd, Szörín és Hunyad vármegyék; az erdélyi vármegyék praestálják azon labort Szamos-Újvárhoz; Fejér vármegyéből az felső járás, mivel igen messze vagon, pénzbeli segítséget adjon; ezt is hozzátévén kegyelmes urunk, hogy az hol az szegénység az pestis miatt deficiált, mivel ugyan kapuszám vagon az olyanokon is, azok eximáltassanak az szekérállatásból. Az szekerek peniglen vasárnap estvére odamenvén, hétfőn jó reggel álljon

bé, hogy azon héten szombaton estig dolgozhassék. Az szász uraink s atyánkfiai is nem akarván magokat az nemes ország között elvonni, ígérenk egész szászságúl száz szekereket Szamos-Ujvárhoz, olyan módon, mint az vármegyék, hogy ő kegyelmek is praestálják.

ARTICVLVS XXI.

Szászoktól való szállás, gazdálkodás az útonjáróknak, kiadott latrok, szászok között ispán-járás.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az szászságon minden útonjáróknak s mind penig az vármegye ispányinak, mikoron közikben mennek, tartozzanak szállásadással, az gazdálkodás állván az szász uraink emberségén. Az kiadott latrokat is az tisztek sub amissione officii tartozzanak detineálni, captiválni s meg is büntetni. És az hol eddig ispányjárás volt és circálás, ezután is az olyan helyeken meglégyen.

ARTICVLVS XXII.

Régi pereknek másra való szállításának modalitása.

Az régi pereknek másokra való szállításokban is, az mely egynéhány esztendőttől fogva in foro nem volt, nem kicin fogyatkozásinkat látjuk. Tetszik azért az Nagyságod kegyelmes böles íteletiből is, hogy ez ugyan articuluban íratván, observáltassék ezután ilyen mód: Ha valaki valami régi pert másra akar szállítani, olyant, az ki egynéhány esztendőttől fogva nem volt in foro, az olyan litigans pars levél mellett regiusok által tartozzék az terminus előtt három holnappal certificálni azt az embert, az kire akarják szállítani, cum brevi declaratione meriti causae és miben állott volt meg az a causa, az hol már ő el akarja kezdeni, hogy azt az pert reá akarja szállítani az jövendő terminuson s így az is, a kire akarja szállítani, készülhessen hozzá. Az ilyen certicatoria ellen penig senki semmit ne excipiálhasson, hanem mindjárt csak menjen az certificatio szerént való meritumára a causa, s azután observálják utrinque az szokott processust, excepto eo, ha kit post tempus certificálnak.

ARTICVLVS XXIII.

Hogy az transmissiók törvényes széken adassanak ki.

Sok fogyatkozásokat érzik kegyelmes urunk az causások az transmissióknak reformatiójára való visszavételekben is, holott az székeknek nem celebrálása miatt igen hosszú időre hozhatják csak appellatióban is, és az tábláról semmi ok nélkül csak prolongatiónak okáért visszakerik. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy ez az defectus ab-

scindáltassék és ezután observáltassék ilyen mód, hogy az notariusok adják törvényes széken ki az transmissiókat, mind az két fél peres jelen lévén és ott elolvasván az notarius, ha melyik fél valami defectust animadvertál, ugyanott reformáltassék; úgy mindazonáltal, ha kitetszik az prothocolumból, hogy azelőtt azt, az mit reformálni akar, allegálta. Ha szintén egyik fél nem compareál is, az más félnek instantiájára ugyan kiadják, excepto tamen, ha in publicis regni negotiis nem leszen az, az ki nem compareál.

ARTICULVS XXIV.

Az novummal mint kelljen procedálni in brevibus causis, az per non venit sententia ellen, mind ex partium responsionibus.

Noha az novum állapotjáról igen világos írás vagyon az 1619. esztendőbéli articulusban, melyet pro perpetuo decreto observálunk is: végeztük azért az Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy a novummal való processus ezután ilyen ususal observáltassék. Az ki az per non venit sententiát prohibeálni akarja annak emanatiója után lévő közelbik szék előtt tartozik prohibeálni s az első széken ad reddendam ratiönem prohibitionis compareálni; akkor törvénye leszen, mely ha nem tetszik, azután novummal élhet, hogy az prohibita ne excludálja az novumot. De az novum mellett oly készen kell lenni minden apparatusával, bizonyságival, hogy arról az székről csak az egy appellatio marad fen, egyéb semmi nem. Az ki pedig prohibítával nem akar élni, éljen novummal az per non venit sententia ellen s mind sententia evocatio ellen contendálhat, excipiálhat az olyan, de oly készen légyen a novum mellett, hogy azután annak is ugyancsak az egy appellatio marad fen. Az mi pedig ex responsionibus partium lött novumot illeti, mind a decretumnak és igaz ratiönak is ellene láttatik lenni, hogy in prima instantia fíradtig contendáljon az citatio és adversa parsnak allegatiói ellen valaki, abból kifíradván ad meritum szólljon, deliberatiot végyen, azután ismét az novum mellett azonra recurráljon, az min egyszer általment volt; hanem ez az novum: auditis partium ipsarum novis propositionibus, allegationibus et responsis, etc. mely mellett az novizáló félnek újabb allegatiójának kell lenni s az ellen az más fél contendálhat, excipiálhat, de hogy recurráljon az elébbeni allegatiók ellen való excipiálásra az novum mellett valaki, az semmiképpen meg nem engedtetik. Igen jó constitutiója ez is az táblának, melyet mi is egész országúl approbálunk, hogy egy evocatio ellen két, három, legfeljebb négy exceptiót tehessen az adversa pars: de ha az novum mellett ismét azon egy evocatio ellen való excipiálásra

recurrálnak, nem négy, hanem nyolcz s tíz exceptio is léssen, mely, hogy ezután evitáltassék, concludáltuk és determináltuk.

Articvlvs XXV.

Az evictorra való fogásnak modalitása s evictor processusa.

Az evictorra való fogásban is végeztük kegyelmes urunk, hogy ilyen mód observáltassék: mivel de bono, jure kell az in causam attractusnak evictorra fogni s azt statuálni, az evocatio pedig csak egyenesen az I. ellen lévén, szabad ő néki az ellen contendálni, excipiálni; lássa, mentől tovább halaszthatja az evictorra való fogását, úgy mindazonáltal, hogy a mi az evictor allegatiója lehetne, ahhoz az in causam attractus ne nyúljon, hanem directe reserválja az evictornak; mert ha ahhoz hozzá szól az in causam attractus, azután nem tartozik evincálni. De ha nem contendál, nem excipiál is az in causam attractus, hanem simpliciter evictorra fog, arról néki prorogatoria sententiát ad az szék; így mindjárt letétezik az evictor, soha többé azt az actor nem tartozik producálni, hanem más széken vagy táblán csak az prorogatoria sententia mellett proclamáltatja az in causam attractus, azt adja bé, arra iratja levátáját s az mellett kívánja statuáltatni az evictort és így azután az evictor csak de merito excipiálhat, mint ratione praescriptionis et calumniae, egyebet nem.

Articvlvs XXVI.

Az pestis miá avagy egyébképpen elpusztúlt helyeknek adójok üleig defalcáltatik: s az connumeratiókor desertán talált helyek connumeráltassanak.

Nem kicsin fogyatkozásunk volt ebből is kegyelmes urunk, hogy az mely szegény jobbágyink teljességgel deficiáltak, elpusztúltak, vagy pestis miá, vagy egyébképpen, hogy azoknak adajokat is ekkédiglen exigáltak, avagy a fundust foglalták el az adóért. Végeztük azért az Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az olyan elpusztúlt helyek, deserták, comperta rei veritate, ac omni dolo fraudeque semotis, felcirkáltassanak az vármegeye ispáni és bírái által és az olyanok defalcáltassanak is; így mindazonáltal, ha ismég meg fog épülni, vagy ember száll reájok, redeáljanak az adózásra statim mox et defacto. Hoc etiam addito, az minthogy az connumeratiókor némely faluk teljességesen pusztán voltanak, ember egy is rajtok nem lévén, nem connumeráltathattak, azután megtelepedtek és azon helyeket igen meg is ülték, az olyanokat is az ispánok igazán felcirkáltatván, ha eltölt az deserták megtelepedésének szabadsága, kik eddig connumeratióban nem voltak volna, vettessenek gaz connumeratióban.

ARTICVLVS XXVII.

Hogj Zilahról, Tasnádról, Hunyadról, Háczokról, Lonkáról az odafutott jobbágyok kiadattassanak.

Extálnak arról is egynéhány articulusink kegyelmes urunk, hogy minden helyekről, Zilahról, Tasnádról, Erdélyben Hunyadról, Háczokról, Lonkáról, kiadnák sub poena ducentorum florenorum hungaricalium az odafutott jobbágyokat: de annak is semmi effectusa nem lévén meg nem adnák. Végeztük azért újlag, hogy azokból az helyekből is kiadják sub poena praedeclarata.

ARTICVLVS XXVIII.

Hogj az német gyalogok sohol útjokban nemes ember házára ne szálljanak.

Az német gyalogoknak útonjárásokban is vadnak sok insolentiák. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy ezután az nemes ember házához sohol ne szálljanak.

ARTICVLVS XXIX.

Az mely kapitán avagy hadnagy zászlója alatt zászló alól kiíratott katona találtatik, annak patronusinak poenája végeztetik.

Az mely katonákat Nagyságod kegyelmességéből zászlója alól kiíratott, deliberáltuk és concludáltuk hogy ez ugyan articulusban íratván, légyen pro perpetuo statuto. Ha valamely kapitánnak, hadnagynak keze, zászlója alatt olyan bujdosó, zászlón kívül lévő katonák találatnának és a kik azoknak patrocínálnának, comperta rei veritate, az olyanok, kapitányok, hadnagyok, fejeket, jószágokat amittálják érette, magok is az malefactorok halállal büntetessenek.

ARTICVLVS XXX.

Az legitimum mandatumnak nem obtemperálásáról.

Tetszett ez is kegyelmes urunk, hogy az kik ezután legitimum mandatumnak nem obtemperálnának, az mely az fiscus részéről találtatik lenni, annak viselje az director gondját; ha penig inter privatas personas lenne olyan dolog, az laesa pars evocáltassa, csakhogy az tiszték viseljenek gondot reá, az fiscusnak rata portiója el ne veszzen.

ARTICVLVS XXXI.

Praedicatornál lévő szegődött szolgál avagy jobbágy felkérésének modalitása.

Az mely praedicatori rendnél szegődött szolgálaink, vagy jobbágyaink volnának, azoknak reductiójokban végeztünk ke-

gyelmes urunk, hogy ilyen mód observáltassék: elsőben kérjék meg az praedicatori rendtől és az esperest eleiben menvén, comperta rei veritate, adassa meg az jobbágyot, vagy szolgát az esperest; ha peniglen az esperest commissiójára ugyan meg nem adná az praedicator, citálják az vármegye székire érette; ha convincálják, azután az vármegye sententiáját vigyék az esperestnek s tartozzék fogyatkozás nélkül exequáltatni.

Articvlvs XXXII.

A cigány vajdaság ideje limitáltatik.

Noha kegyelmes urunk az cigány vajdaság nagy nehézséginkre vagyon, mindazonáltal akarván articulusban íratni, hogy míg Isten Valon Péter uramat élteti, ámbátor bírhasssa, de azután soha ne légyen, darabontokat sokadalmakra ne küldjen az cigányoktól való adónak executiójára, csakhogy azok is administrálják adójokat.

Articvlvs XXXIII.

Az vas kihordása az országból megtiltatik és arról az 1628. esztendőbéli articulus confirmáltatik.

Ekkéig is kegyelmes urunk az vasnak ez országból való kihordása tilalmas volt és articulus is extál anni 1628. Végeztük azért, hogy azon articulust confirmáltatván, az kik ez országból vasat vinnének, hordanának, vagy küldenének ki, comperta rei veritate eo facto amittálják az vasat, toties quoties peccaverint.

Articvlvs XXXIV.

Bihorvármegyében egynéhány helyeken levő vámos helyeknek revisiójára az ispánok kimeneteli végeztetik s némely vámosok tolláltatnak.

Adják értésünkre az biharvármegyei atyánkfiai kegyelmes urunk, hogy vármegyéjékben egynéhány helyekben találtnék oly vámos hely, az hol az dominus terrestrisek vámost exigálnak, de úgy elhadták az hidakat veszni, hogy az úton járók el nem járhatnak rajta. Végeztük azért egész országúl, hogy ezt articulusban íratván, az viceispánok mellé rendeljen az vármegye bizonyos személyeket, az kiket akar, perlustrálják és az hol suspicálnak szokatlan vámosok felől, quo jure bíráttatnék az vámos, ha rosznak találtatik az híd, sub amissione telony reparáltassék bizonyos terminusra; a hol penig oly vámos helyet találnak, az hová vámost az fejedelmek nem conferáltanak volna, vagy az vármegye engedelméből nem erigáltatott volna, hanem csak magok authoritásából csinálták, abból a helyből aboleáltassék az vámos.

ARTICVLVS XXXV.

Biharvármegyében az Köleséren és Sebeséren való híd csináltatása.

Hogy Nagyságod fejedelmi kegyelmességéből ugyan az biharvármegyei atyánkfiai törekedésekre kegyelmesen resolválta magát, hogy mikor isten Nagyságodat Váraddá kiviszi, szorgalmatosan az helyeket meglátván, az fiscus jószágához közel, a hol az Köleséren és Sebeséren hidat csinálhatnának, ha annak az helynek romlására, pusztulására, kárára és fogyatkozására nem lenne, Nagyságod kegyelmességéből azt cselekedné ő kegyelmekkel is, az mi illendő és jobb volna, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

ARTICVLVS XXXVI.

Biharvármegyében az hajdúság közt fundusoknak vételének modalitás végeztetik.

Jelentik ezt is ő kegyelmek, hogy nyilván való károokra és fogyatkozásokra az hajdúk csak egy fundust vehessenek is valakitől ő kegyelmek között, akár colonialis s akár nobilitaris fundus legyen, azt oly nagy áron veszik meg, hogy egy egész praedium is alig érne annyit és annak az egy fundusnak appropriatiójával úgy elfoglalják más szomszédos atyjokfioknak is jószágokat és így semmi hasznát nem vehetik. Végeztük azért, hogy ez ugyan articulusban íratván, az vendens és az impignorans is az decretum continentiaja kívül való summán el ne adhassák, sem peniglen az megvévők, tudniillik az hajdúk, különben meg ne vehessék, sub ammissione juris possessionarij, az olyan helyeket, fundusokat, hanem observáltassék az decretum és az articulusok ő kegyelmek között is.

ARTICVLVS XXXVII.

Az debreczeniek odaírtott jobbágyokat kiadják.

Minémű sok bántások legyen ő kegyelmeknek Debreczen városától is, jelentik ő kegyelmek; holott jobbágyokat befogadván sem repetitiojokra, sem penig egyébaránt ki nem adják. Végeztük azért, hogy mostan az mely jobbágyokért az táblára citálták őket, azokat mindjárt feleségestől, gyermekestől, marhástól adják meg az felkérésnek poenája alatt; azon kívül az mely jobbágyok a prima die Januarij anni 1625. közikben mentenek, vagy ez után mennének, azokat az jobbágyok meg nem adásáról írott articulusokban declarált poena alatt mindenkor tartozzanak megadni; az 1625. esztendő előtt oda ment jobbágyok penig megmaradjanak közöttök.

ARTICVLVS XXXVIII.

Az váradi jószágban lévő egyházi nemességnek dolga és levelek producálása.

Jelentik azt is ő kegyelmek, hogy az váradi udvarbíró sok szegény nemes atyjokfiait igasságokról való leveleknek productiójára erőltetné. Az Nagyságod kegyelmes annuentiájából tetszik minékünk is, hogy efféléknek állapotjuk két felé distingváltassék. Az kik olyanok találtnak, hogy eltítkolták mind lakóhelyeket, mind jobbágy állapotjokat, fraude et dolo impetrálták az armalist, azok mostan jó kezesség alatt bocsáttassanak el és isten Nagyságodat kivívén Váraddá, producálják leveleket; ha ki igaz úton és módon impetrálta magának, az maradjon meg, nam fraus et dolus nemini patrocinator. Az kiket penig az Nagyságod praedecessori boldog emlékezetű fejedelmek nobilitáltak, és azolta abban illaese megmaradtanak ez után is őket senki ne háborgassa, hanem maradhassanak meg nemességekben. Más rendbéliek olyanok kegyelmes urunk, az kiknek elejek ki szabados, ki kenész, ki vajda, ki ispán volt közöttök és az sok változásokban nemesi praerogativát vindicálván, még az fiscus jószágából is occupáltak magoknak. Mivel azok sem nobilitatiójokról sem jószágokról való leveleket sem káptalanban, sem liber regibus bé nem írátták: igen méltó, hogy az olyanok is, isten Nagyságodat Váradra kivívén, producálják igasságokat. Avagy ha Nagyságod ki nem mehetne, az kire Nagyságod bizza mind az kétrendbéli dolgot, azok előtt tatózzanak producálni igasságokat.

ARTICVLVS XXXIX.

Az latrok persecutiója felől az 1632. és 1633. esztendőbéli articulusok observáltak, az jobbágyok reductiója felől is azonképpen.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az latrok persecutiójában observáltakék ő kegyelmek között az 1632. esztendőbéli első articulus és az 1633. esztendőbéli 17. articulus. Az jobbágyok reductiójában is observáltakanak az elébbi articulusok, melyek immár pro decreto tartatnak minden helyeken.

ARTICVLVS XL.

Kraszna és Szolnak vármegyebélieknek az málha darab só megadása concludáltak.

Nem kicsin panaszkodások vagyon kegyelmes urunk az Kraszna és Szolnokvármegyebéli atyánkfiainak is, hogy az málha darab házok szükségére meg nem adatnék arról való constitutióknk szerint. Concludáltak azért, hogy újokban articu-

lusban íratván, az régi consuetudo tartassék meg ő kegyelmek között is, meglévén az olyan sókérő embertől is az mi az rendes s szokott accidentia.

Articulus XLI.

Hogy az Középszolnok vármegyebéliek magok majorságokból álló marhát az Éren túl eladhassák harminczad nélkül és arról observáltassék az 1634. esztendőbeli articulus.

Tetszik kegyelmes urunk, hogy az mely atyjokfia ő kegyelmeknek Désről Debreczenbe sőt vitet és az mely ember az Éren innét lakó, maga majorságából álló marháját szükségének idején az Éren túl eladja, mind azokból observáltassék az 1634. esztendőbeli 14. articulus. Ha valaki peniglen az harminczadosok között az ellen impingálna, Nagyságodnak könyörögünk, büntetetlen ne maradjon. Az váradi dézmások s mások miatt is szegénységeknek nem kicsin terhelések vagyon; kiből hogy Nagyságod meliorálást tégyen azon törekedésünkre, és annak reformálását ígéri, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus XLII.

Az harminczadosok, vámosok illetlen exactiója ellen.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az harminczadosok és vámosok illetlen exactiókkal ne terheljék s ne vexálják az kereskedőket, hanem az régi vectigálokkal légyenek contentusok.

Articulus XLIII.

Az görögök állapotjáról.

Az mint hogy kegyelmes urunk az görögök állapotját ez előtt is a Nagyságod bölcs provisiójára hagytuk volt, mostan is az mellől nem recedálunk, légyen az Nagyságod kegyelmes inspectiója rajtok.

Articulus XLIV.

Hogy a székelyek transmissiója az tábláról vagy gyűlésről se communisra, se evictorra ki ne bocsáttassék.

Tetszik az is kegyelmes urunk, hogy a székely uraink s atyánkfiai instantiájokra ezután ha mi transmissiót az Nagyságod táblájára vagy gyűlésre hoznak, onnat se egyfelé se másfelé ki ne bocsáttassék. se communisra, se evictorra, hanem otthon éljen minden remediumával s az táblán csak az transmissiót revideálják. Ezt is hozzátéven, hogy az brevis processus observálják ő kegyelmek is az 1619. esztendőbeli articulus continentiája szerint és úgy szolgáltatassanak törvényeket az brevis processuson fundáltatott causákban.

ARTICVLVS XLV.

Hogy az székelységen lévő sellérek, kik jó akaratjokból elköötték magokat, másnak ne conferáltassanak.

Végeztük azt is ugyan az ő kegyelmek részéről kegyelmes urunk, hogy ha valamely sellér magát jó akaratja szerént iusto modo másnak kötötte és az olyant Nagyságodtól impetrálná, ne tartozzék az olyan kezéből kiadni; ha pedig csak olyan elébb elébb búdosó ember volna és kötelessége valakizhez iusto modo nincsen, az olyant, az kinek Nagyságod conferálja, légyen azé.

ARTICVLVS XLVI.

Az udvarhelyiek privilegiumok inviolabiter observáltassék.

Minémű sok injuriájok lött légyen kegyelmes urunk Udvarhely városnak is mind ekkédiglen, az közinkben küldött supplicatiójokból és az Nagyságod kegyelmes resolútiójából is jól értjük. Tetszik azért kegyelmes urunk, hogy az minémű privilegiumot Nagyságod nékiek adott, az in omnibus clausulis, punctis et articulis, az mely azokban az nemességnek praerogativájának nem derogál, inviolabiter observáltassék.

ARTICVLVS XLVII.

Az máramarosiaknak, az új ravásnak conditioja.

Az máramarusi uraink s atyánkfiai instantiájára hogy Nagyságod kegyelmességéből mostan az új rovást nekik condonálja, alázatosan megszolgáljuk, így mindazonáltal, hogy az régi kapuszám ő kegyelmek között is fennálljon és az szerént contribuáljanak.

ARTICVLVS XLVIII.

Székelyhíd mellett lévő új városból az jobbágyok kiadása.

Székelyhíd mellett lévő új vároban is hogy Nagyságod ezelőtt esztendővel odament jobbágyokat, ezután is az kik oda mennének, az partiumbéli atyánkfainak kiadatni ígéri, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak; az kik pedig azelőtt oda mentek, azok maradjanak oda.

ARTICVLVS XLIX.

Lisztius Ferenczné asszonyomnak negyvenezer kősó deputáltatik.

Hogy Nagyságod fejedelmi kegyelmességéből az ország törekedésére Lisztius Ferenczné asszonyomnak elfoglalt jószágíért negyvenezer kősót ígért deputáltatni az dési kamaráról, Nagyságodnak megszolgáljuk.

ARTICVLVS I.

Az méz eladás és megtartás az előbbi articulusok újításával megtiltatik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az méz eladás és megtartás felől observáltassék az 1633. esztendőbéli 19. articulus. Hogy pedig az kik ekkéig az ellen impingáltak és Nagyságod kegyelmességéből abbéli vétkeket condonálja, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk. Ez után pedig ha kik ez ellen vétkeznének, az Nagyságod praefectura vagy udvarbírái citáltassák azon vármegye székire, az mely vármegyében avagy székekben affélék laknak és comperta rei veritate két törvényes széken finaliter decidáltassék dolgok és büntetődjenek in duplo, melynek két része az fiskusé légyen, harmada az executoré. Fiat tamen executio omnibus juridicis remediis exclusis.

ARTICVLVS LI.

Az liber quaestus néminémü marhákkal és bizonyos üdöre ökrökkel is felszabadítatik, kívül valóknak is.

Az mint kegyelmes uram Nagyságod kegyelmességéből ez elmúlt esztendőbéli articulusunknak continentiaja szerint megengedte volt, hogy abban az articulusban megírt mód szerint minden azon articulusban specificált marhákkal kereskedhetnénk, accedálván mostan az Nagyságod kegyelmessége, hogy az kívül valók is bejövén szabadon vehessék tőlünk, ismét mostantól fogva usque ad 1. Septembris hogy Nagyságod kegyelmességéből mind az haza fiainak s mind az kívül valóknak felszabadította az ökrökkel való kereskedést is, mindazonáltal úgy, hogy az sine fraude et dolo légyen s igaz harminczadját megadják, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk, observálván mindazonáltal kiki ezen dologból az 1632. esztendőbéli harminczadik articulus.

ARTICVLVS LII.

Az liber baronatusság Fogarason kívül mindenütt tolláltatik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy indifferenter minden helyeken az liber baronatusság Fogarason kívül az partiumban is, kiváltképen Zaránd és Szörin vármegyékben is az előbbi articulusok continentiaja szerint tolláltassék.

ARTICVLVS LIII.

Az alvinczi nemességnek korcsomolása felül való terminus végeztetik.

Az Nagyságod kegyelmes izenetiből értjük kegyelmes urunk, hogy az alvinczi nemes atyánkfiai felette abutálnak az

ottvaló korcsomárlás dolgában, annyéra, hogy mikor csak privatus urak bírták is azt az helyet, ennyire való szabadság nem engedtetett nekik. Mely dolognak noha Nagyságod eddig is méltán eleit vehette volna, mindazon által, hogy kegyelmes tekinteti volt Nagyságodnak nemes atyánkfiaira, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk. És hogy afféle abusus tolláltassék, tetszik egész országu, hogy Vinczen is az ott lakó nemes atyánkfiai tartsanak ilyen módot az korcsomálás dolgában, hogy Nagyságod kegyelmességéből Szent-Mihály naptól fogva ad 1. Febr. engedje meg nekik az korcsomálást indifferenter, az több része penig az esztendőnek az fiscusé úgy mint dominus terrestrisé légyen, azon mód szerént az mint az itt való korcsomálásról 1633. esztendőben articulo 8. végeztünk volt

Articvlvs LIV.

Hogy mindenütt in genere az ingyen való gazdálkodástól, postálkodástól szabados légyen az kösség.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy a Nagyságod specialis salvus conductusa nélkül, nemcsak a Szászságon, hanem in genere mindenütt szabadosok légyenek az ingyen való gazdálkodástól. Ha valaki jószágos ember kényszeritené az szegény népet gazdálkodásra, postálkodásra, vagy valamit tőlök elvenne, akár valamieket elvinné: az vármegyékben ő magok citáltassák akár táblára, akár diatára, comperta rei veritate toties quoties ötszáz forinton maradjon. Ha penig jószágtalan ember, akár katona, úr avagy főember szolgálja, s akár ki is erőltetné ingyen gazdálkodásra, postálkodásra, vagy valamit tőlök elvenne: fogják meg az olyant, s az vármegyén vigyék ispán kézhez, s büntessék érdeme szerént; a Szászságon penig ha valaki jószágos ember olyant cselekednék, directorunknak értésére adván ő citáltassa, s azok is azon poenán convincáltassanak fiscusunk ellen toties quoties; az jószágtalan embert penig, katonát, úr és főember szolgálját, s akárkit, az ki olyant cselekednék, fogják meg, hozzák magunkhoz, magunk megbüntetjük.

Az fogarasi, komonai, porumbáki szabadosokra penig mi szabadságot adunk, ha ingyen való gazdálkodásra kényszeríti az folnagyot, vagy gazdáját s maga lovát késen hordozza, fogják meg s hozzák magunkhoz, meglátják, hogy nem maradnak büntetetlen.

Articvlvs LV.

Az taxás városoknak contributója.

Kolosvár adjon	fl. 2200.
Fejérvár adjon	fl. 200.

Bánfi Hunyad adjon	fl. 200.
Udvarhely adjon	fl. 250.
Kézdi-Vásárhely adjon	fl. 175.
Sepsi Szent-György adjon	fl. 125.
Ilyefalva adjon	fl. 125.
Egeres adjon	fl. 100.
Nagy-Almás adjon	fl. 70.
Várad adjon	fl. 1700.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliquali, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula, in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, et ratificamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba-Julia die 10. mensis Junij. anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo quinto.

G. Rakoci m. p.

(P. H.)

Két egyenlő nyomtatott példánya, a fejedelem aláírásával és pecsétjével, az erd. múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diet. Trans. III. köt. és a Dónáth gyűjteményben.)

XXVII.

1635. máj. 20.—szept. 30.

Hrabecim Dániel bécsi követségei

a)

1635. máj. 20.

A megbízó levél.

Sacra C. et R. M^{tas} Dne Clemme.

Ratione inscriptionis arcis Munkacs ac aliorum etiam meorum negotiorum M^{ti} Vrae C. repraesentandorum, mitto praesentium exhibitorem egr. Danielém Rhabetium aulae meae familiarem. Quem tametsi nullus dubitem, quin M^{tas} Vra C. in augustum suum conspectum admissura, et nomine meo representanda benigne auditura sit, tamen M^{tem} Vram C. hisce etiam

literis demisse rogandam esse duxi, dignetur consvetae suae, erga me benignitatis clementer recordari, et hac quoque vice, quae nomine meo referanda et petenda erunt, in iis omnibus benignitatem suam et liberalitatem testatam reddere, meque suo isthoc beneficio in perpetuum obligatissimum efficere. De caetero stb. Dabantur in civitate mea Alba Julia die XX. Maii a. d. 1635.

S. C. et Mtis Vrae

studiosissimus et devotissimus
servitor
Georgius Rakoczi

Külszín: Sacrae Rom. Imp. ac Germ. Hung. Boh. etc. R. Mtis etc. dno clemmo

(*Eredeti, a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.*)

b)

1635. a u g. 19.

Rákóczy levele Hrabecius Dániel követéhez a munkácsi diploma ügyében.

Az úristen ő felsége minden idvösséges jókkal áldja meg kegyelmedet.

30. Julii írt kétrendbeli leveleit kegyelmednek ma reggel egy Rákos nevű faluban adták vala meg. Az munkácsi dolog miben forogjon, most értjük kegyelmed írásából, az melyen nem keveset is álmélkodunk; holott mind az ő felsége diplomája s mind soproni resolútiója láttatnak ezzel ellenkezni. Az kegyelmed replicája alkalmasint vagyon, melyhez bár azt is addálta volna kegyelmed, hogy az munkácsi inscriptionálisnak kivételében vagy kiadásában, egy szóval az munkácsi dologban nekünk a német fejedelemasszonyyal semmi dolgunk nincsen, hanem csak ő felségével, mivel ezt az német fejedelemisszonyyal való dolgunkat, mint privatumot az ő felsége commissariusinak nekünk adott levelekben oly igen excludáltuk az derék dolgoktól, hogy az miatt semmi részben sérelme nem lehet az ő felségével való békességünknek; mert ha készpénzzel nem contentálhatnánk is, avagy nem is akarnánk, vagyon útja, mint procedálhasson ellenünk, kiben ha eddig is procedált volna is, mi bizony ellene nem állottunk volna. Egyáltaljában, isten s az igazság szerint, ő felsége az donationak kiadását az fejedelemisszony instantiájára nem késlelheti, sem meg nem tarthatja; annál inkább is, hogy bizonyosságunk az úristen, eddig is mi rajtunk az contentatiója nem múlt volna, csak az sufficiens quietantiat adta volna meg; most sem múlik rajtunk; az mint megirtuk kegyelmednek, bizonyosságunk lehetne ebben

nekünk cancellarius uram, mikor akarná, megmondaná, az eperjesi tractakor szinte az utolján, midőn immár az munkácsi dologról is magunk részéről conveniáltunk volna, azt kívánjuk vala mi: az német fejedelemasszony vallja nekünk abban való jussát, s azt felelék reá, császár ő felsége méltósága ellen lenne az, mivel nekünk nem az német fejedelemasszony adja Munkácsot, hanem császár ő felsége; kiről úgy hisszük, szegény cancellariusunknak vagyon írása Fejérváratt. Így is hát mi köze az német fejedelemasszonynak most munkácsi inscriptiónak kiadásához hogy avassa magát; járúl is az is ide, expresse az ő felsége diplomájában az vagyon, hogy quam primum mi az 50 ezer forintot letesszük ő felségének, ő felsége is kiadja a donatiót; kit ő felsége sub bona fide christiana roborált; melyet mi már le is töttünk és ő felsége is felvétette; így is tartozik ő felsége kiadni. Hogy pedig az munkácsi donatióban az a clausula bele inseráltassék, azt is ő felsége nem kívánhatja, mert soha sem in usu, sem pedig példa nincs róla; más az: hogy immár erről is elment az dolog az pénz felvételében s az diplomának is nagyrésztént végben menetelében. Harmadik: az soproni resolutiója szerént is ő felségének más az. Ha minket igaz conscientiánk meg nem tart az ő felségének adott hütünkben, bizony Munkács meg nem tartana. Hogysem pedig azt csak kétségessé is tennénk, az clausula inserálással magunk gyalázatjára: inkább veszen el Munkács vára; nekünk is becsületünk, az mi nagyobb, conscientiánk igaz, olyan drága, mint akármely nagy monarchának, melyet megmocskolni, gyaláznai bizony, ez világi vészendő jókért nem akarunk. Számát nem tudjuk, mind ő felségét, s itt alatt való kamarásit mennyiszer sollicitáltuk, hogy az miket nekünk el kellene még igazétanunk az diploma szerént, igazétanánk el; kiről mind leveleink s még, isten áldásából, emberbéli bizonságaink is jelen vannak; nem mi rajtunk s hanem ő rajtok múlt el: azután is mi rajtunk el nem múlték, mert tudja az úristen, azt akarnánk, hogy mindenek, valamelyeket nekünk effectuálnunk kellenék, egy óra alatt végződnek el. Ha ő felsége az diplomában specificalt kötésimnek nem hiszen, bizony annál inkább ne hinne az munkácsi conditiónak; bizonságunk az úristen, miolta utolszor meglőn Eperjest az békesség, azólta minden elmélkedésünket, akaratunkat, szándékunkat, tehetségünket mind csak arra fordítottuk, s az mi részünkről ezután is arra fordítjuk, szentül, igazán, tehetségünk szerint megtartsuk az ő felségével való békességünket, és azt megőrizzük. Azt bizony nem tagadhatjuk, gondolkodás nem ötlenék elménkben, hogy az midőn minket cardinal uram s maga is cancellarius uram mind csak az ő felségéhez való confidentiára intenének és mi is abban

ant...

meg akarnánk nyugodni, másfelől nem mi tölünk, hanem onnét ő felsége részéről mutatódik az idegenség; mi nem vagyunk, Dániel uram, szinte oly bolondok, az mint ott fenn talám némelyek itélnek bennünket, bizon sem oly félelmesek és magunk szeretők, hogy magunk becsületire gondot nem tudnánk viselni. Im azért útban vagyunk, 24. die hujus mensis haza megyünk Fejérvárra, az diplomát, mind az commissariusok magyarázatját előkeressük, és kegyelmedet onnét magunk postája által igen-igen sietséggel informáljuk voltaképen, és talám császár ő felségének is iratni fogunk ezen dologról; kegyelmed addig legyen csendes várakozásban s ha szinte addig ő felsége resolútióját adná is, de nem az mi kívánságunk és nem az diploma s egyszeri soproni resolútiója szerint, kegyelmed alá ne siessen (és azzal contentus se legyen, mert mi egyáltalában bizony azzal az clausulával soha az donatiót el nem vesszük, azt kegyelmed bizvást megmondhatja), várja meg Fejérvárról kegyelmedhez expedialó postánkat, az kit okvetetlen 2 (t. i. kettőt) is megindítunk. Hogy ott fenn kevés jóakarónk vagyon az dologban, azt nem kell csudálni kegyelmednek; de csak az úristen legyen mellettünk, kiben bizony nem is kételkedünk, nem leszen semmi hátramaradásunk. Ha kegyelmednek tetszik, talám mégis urgeálni kell az választ ő felségétől, ha eddig nem lött volna is, avagy ha lött is, ezeket az mi ratiókat is beadni kegyelmednek, talám mevéál valamit. Fogarásból is irtunk kegyelmednek, melyet, úgy hisszük, kegyelmed eddig el is vehetett. — Adja isten, lássuk egészségben kegyelmedet. Datum in Kőhalom, 19. die Augusti anno 1635.

G. Rakocy m. p.

Az szablyákat kegyelmed azoknak ajándékozhatja, az kinek illendőnek itéli. Az több dolgok felől irtunk az előtt.

Az első lapon oldalt írva a fejedelem kezével: Az diplomában már sok is in effectum ment; arra sem kívánhatná ő felsége, hogy újabban kötelezzük magunkat; mely kívánságát ő felségének mi igen jól látjuk, mire való volna, melyről mi, bizonságunk az úristen, elménkben sem gondolkodtunk róla, csak onnét tartassék meg és ne adassék ok reá.

(Az egész levél I. Rákóczy György írása).

Írva Hrabeczíus Dánielnek.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban).

c)

1635. sept. 30.

A császár végválasza.

Sacratissima caesarea regiaque majestas, dominus dominus noster clementissimus egregio Danieli Hrabetio illustrissimi Georgii Rakoczy principis Tsansylvaniae ad sacram caesaream regiamque majestatem dominum nostrum clementissimam expedito internuntio, in punctis commissionis suae majestati repraesentandis benignam resolutionem declarare dignata est.

Quo ad formulam inscriptionalium litterarum super arce Munkach assignandam esse eidem internuntio conscriptis verbis hic reservatis penes suae majestatis expeditionis archiva, id quod et factum fieri sua majestas esse voluit: post communicationem cum illustrissimo principe formulae contentorum factam, postmodum habita reportatione suam majestatem juxta benignam declarationem suam, non habituram difficultatem, annuentiam et resolutionem largituram esse.

Ratione annuentiae fortificationis et structurae munitio- nis arcis Sarospatakiensis, juxta benignam suae majestatis oblationem per decreti insinuationem factam, sacram caesaream regiamque majestatem contentam esse redditam. Expeditionesque necessarias cum praesenti intimatorio decreto accepturum esse ipsum internuntiam ad ministros et officiales suae majestatis.

Quo ad salis nitri negotium, suam majestatem pariter requisitos voluisse camerae officiales, quatenam moderna ratio ejus sit in suae majestatis partium regni Hungariae superiorum ditionibus, neque intermissuram esse suam majestatem, ut illustrissimi principis postulato, habita informatione, pro usibus necessariis ditionum ejusdem in Hungariae partibus provisum esse concedatur.

De supellectilibus professorum ablatis suae majestati prorsus nihil constare, cupere tamen cognoscere, ut illustrissimi principis commendationi in procuranda restitutione ablatarum rerum satisfaceret, quidnam, ubinam locorum depositae fuerint, et per quos usurpatae? Demandaturam esse suam majestatem, ut specificatione habita, eaque cum serenissima regia majestate communicata, si forte in tumultibus armorum in praedam acta ac direpta non fuissent, restitutio pro- curetur.

Quo ad negotium praedii Eösed suam majestatem ite- rato demandaturam esse camerae, uti informationem plenariam

suae majestati submittere non differat, ea habita, commissuram esse, ne iuribus illustrissimi principis praejudicetur, aut quovis pacto impedimentum fiat.

De quibus praemissis ejusdem illustrissimi principis internuntio benigna suae majestatis declaratio intimanda erat. Gratia et clementia sua eidem in reliquo propensa manente.

(*Más kézzel:*)

Coram caesaream regiamque majestatem in castro Eberstorff die ultima mensis Septembris anno domini 1635.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Kivül: Egregio Danieli Hrabetio, illustrissimi principis Transylvaniae ad sacram caesaream regiamque majestatem ablegato et internuntio etc. assignandum.

(Eredetije a vörösvári gr. Erdődi levéltárban.)

XXVIII.

1635. nov. 23.

Székelly Mózes egy török főúrhoz: közbenjárását kéri.

Tekéntetes és nagyságos úr igaz jóakarónk. Az úristen Ngdnak minden dolgát tegye szerencsésé és állapotját örvedetesen elővigye hatalmas győzhetetlen császárunk szerencséséjére.

Noha az Ngd jóakarójában minekünk semmi kétségünk nincs, mivel naponként értjük az Ngd hozzánk való igaz tökéletes jóakaróját, mindazonáltal, mivel mostan Ngdnál is nyilván lehet hatalmas császárunk hazaindulása, Ngdat kérjük eddég való hozzánk megmutatott jóakaróját mutassa Ngd mostan is, mivel Ngdnak Isten ő fge jó módot mutatott abba is, — Ngd az vezért ő ngát is gyakorolja az én dolgom felől és mind az végbeli jóakaró vitézeket is, hogy mi is teljes életünkben igaz tökéletes jóakarattal szolgálhassunk meg Ngdnak. Isten tartsa meg Ngdat sok esztendeig jó egészségiben.

Irtam hatalmas császár portáján, mindszent havának huszonharmadik napjáu, ezerhatszázharminczöt esztendőben. Ngdnak igaz jóakarója

Zékelly Moyses.

Egy lapon, külczim nélkül, török kancellariai papiroson.

(*Eredeti a bécsi titk. lt. Hung.*)

XXIX.

1635. nov. 29.

Esterházy emlékirata Csereul számára.

Memoriale.

1. Az confidentialia és az magunk közt való jó értelem szükséges, mint az mindennapi eledel, ki ha nem lenne, számadásunkat nézné Isten előtt is s magunkra sem várhatnánk utolsó veszedelemméll egyebet.

2. Hazánknak mindenfelől való félelmét s nagy sok akadékját, az mint declaráltam, közölje Kegyelmed az fejedelemmel ő kegyelmével, kérem az szerint azt is és az én azokban való rokoni tetszésemet is.

3. Ez elmúlt gyűlésben mennyi alkalmatlanságok történetenek holni végzésekkel együtt megjelenteni és azok, hogy nem az én fogyatkozásimtól estenek, declarálni az Kegyelmeddel közlött dolgokból.

4. Az törökkel, hogy semmi derekas békességünk nincsen, kitelvén az vele való végzések még 15. Julý, melyet mint értnek az törökök, tudakozni s én mint vélem ezt, megjelenteni.

5. Ha mi ellenkezése nemzetünknek és hazánknak közönségesen vagy magán is ő kegyelmének találkoznék, micsoda oltalmot adjunk magunknak s abban mi tetszésem nekem, megjelenteni.

6. Az moldvai és havasali vajdákkal való jó értelem és egymás között való titkos kötés, melyet hogy még ez télen véghez kellene vinni, arról való én tetszésem.

7. Az mi felfordúlt politiáunknak mivoltát declarálni mind törvényeinkre, jó rendtartásunkra, magunk közt való igenetlenségünkre s oltalmunkra nézve, s azoknak megorvoslásáról való intézés.

8. Az religióban való nagy dissensio, ki miatt régiókat religiónkkal együtt vesztiük el, ha a jó Isten nem könyörül rajtunk. Itevéen azért a gyűlölséget, nézzük abba is megmaradásunkat, ki soha különben egységre nem megyen, hanemha jurisdictionjában, kit-kit meghagyunk.

9. A mostani állapotja ő kegyelmének alattvalóira nézve s mind az törökre és másra is, s minemű vélekedésben vannak mind ez s mind másfelől arról a uagy emberek, s annak micsoda az remediumja.

10. A főrendi gyűlésről, ha kinek Isten azt adja érni, mi tetszése ő kegyelmének, és ha van-e mód abban, hogy communicata érthesse ő kegyelme avagy megnyugszik a Kgd relatióján.

11. Az török ellen való alájárás és az itt végek körül való rajtok kapdosás is nekem is igen ellenem vagyok, de partim az végekben való nagy fogyatkozások oka, partim az sok szabad lator, ki majd annyira elkezd szaporodni, hogy nem is fogunk vélek birnya; vegye animadversio alá azért ő kegyelme, az kiket közzülök kaphat s azont miveljük itt is.

12. Bethlen István uramat, kérem ő kegyelmét, szállítsa és csendesítse meg elméjében, ki maga java és méltósága öregbülése; s az huszti dologban vegye azt az mediumot ő kegyelme, a kit jelentettem s az szerint, hogy fiú dolgát is fejedelmi kegyességgel illesse magáért is, kérem azon is ő kegyelmét, megjelentné az iránt való velem közlött dolgokat.

13. Az felső hadaknak mostani állapotjokat declarálni és hogy quartirokban igyekeznek oszlani s még eddig bizonyos semmi nemes az köztök való békességben s itt az gallus elmékedése nyilván ő kegyelménél, ki igen veszedelmes mi érettünk s vigyázást kíván mire hajol az török ezaránt is.

14. Erős hittel való kötelességemet tudván ő kegyelme nemzetünkhöz, kik közül egyedül lévén most fejedelmi ember, hogy sincera consideratióit tartson velem ő kegyelme és ezen intimatiómra válaszom is lehessen, vigye kérem végbe Kegyelmed.

15. Az munkácsi inscriptióról bőven beszéltem Kegyelmeddel, s az mit jobbíthattam rajta, el nem mulattam s kész vagyok ezután is szolgálnom benne, az mennyire érkezem.

16. Az telkibányaiak dolgáról se feledkezzék Kegyelmed emlékezni az fejedelemnek, gonosz szomszéd lenni nem akarok, s ha nem egyébképpen, igazodjék ottan az mostani új articulusok szerint el az dolog.

17. Valami magunk közt gyűlölséget szerző calendariumot nyomtatott Döbröczönben ki, kit jó volna elveszteni, s meg is fenýíteni afféle dolgokért azokat, a kik formálói.

Utoljára az én igazságomról s ő kegyelme szolgálatjára való készségemről assecurálja Kegd ő kegyelmét az fejedelmet, megjelentvén ezaránt való egymással lött beszélgetésünket is, kit igazsággal igyekezem meg is tartanom, azon jóakarátját kívánván ő kegyelmének is hozzám mind magunkért s mind szegény hazánkért és nemzetünkért, kire egyébaránt is kötelesek vagyunk.

Egyébaránt az mint az körül való állapotokat, látom, ha magunk nem is, de maradékunk utolsó veszedelmét fogja minden bizonynyal látni, kitől az jó Isten oltalmazzon bennünket.

Ezeket in summa confidentia communicálván Kegyelmed ő kegyelmével az fejedelemmel, kérem Kegyelmedet, alkalmaz-

tassa kéréséhez magát, hogy így continuálhassam tovább ezen confidentiámát.

Posonii, 29. Novemb. 1635.

Kivül: Memoriale pro Georgio Chernel Posonii 1635. 29. Novembris.

(Actorum Palatini Liber Tertium. Rep. 17. N°. 142. Hg Esterházy főlevéltárában. Kismarton.)

XXX.

1636. fe b. 16.

Herczeg Zsigmond bécsi küldetése.

a)

Rákóczy megbizólevele.

Praesens rerum in Transylvania status omnino exigere videtur, ut deo eo M^{tem} V^{ram} C. atque R. per proprium meum cursorem egr. Sigismundum Herczegh aulae meae familiarem requirerem. S. C. R^{que} M^{tem} V^{ram} itaque demisse oro, dignetur illum in benignum suum conspectum admittere, eaque quae M^{ti} V^{rae} C. in secreto oretenus nomine meo exponet, pro paterna sua pietate planissime cognoscere, atque de iis mentem suam plene atque luculentissime quantocyus per hunc ipsum cursorem meum declarare. Ipsamet M^{tas} V^{ra} C. per se facile intellectura est, quanti res sit momenti, et quanta cura et sollicitudine M^{tis} V^{rae} C. indigeat; atque ea fiducia fretus, confido sane M^{tem} V^{ram} C. paternam suam curam ac providentiam absque longiori temporis mora, hoc quidem in negotio procurando adhibituram esse. In reliquo stb. Datum Claudiopoli die 16. mensis Februarii a. d. 1636.

Sacr. C. R^{que} M^{tis} V^{rae}

studiosissimus et devotissimus
servitor

Georgius Rákoczy m. pa.

Külczim: Sacr. Rom. Imp. ac Germ. Hung. Boh. etc. etc. Regiao M^{ti} etc. etc. dno dno clemmo.

(Eredeti a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

b)

Rákóczy enlékirata Herczeg Sigmond számára a császárnál teendő előterjesztés ügyében,

Felségedhez az én kegyelmes uram igen nagy bizodalommal ilyen dologért küldött, hogy magam szóval alázatosan megjelentssem Felségednek, az úristen ő nagyságát az erdélyi fejedelemségre rivén, ottan hamar Felségeddel két izben is

confoederatiót szerzett, mely confoederatiók végben menvén, noha az én kegyelmes uram azokat diplomáiban confirmálta, mindazáltal palatinus uram által kívánta volt azt Felsőged nagyobb securitásnak okáért, hogy az én kegyelmes uram szóval is azon végezeteket hüti szerint confirmálja, melyet az én kegyelmes uram Felsőgedhez és az egész keresztyénséghez való igaz sinceritásából megis cselekedett Melith Péter és Bocskay István előtt, az Felsőged credentionálisa mellett. Igérvén arra magát, hogy mind az kassai és eperjesi confoederatiókat megtartja, és ha Felsőged és az keresztyénség ellen az töröknek készülést és gonosz szándékát megértheti, Felsőgednek idején értésére adja. Harmadszor, hogy Erdélytől semmit el nem idegenít, s török kezében nem ejti. Noha ezeket ő nagysága oly conditio által fogadta, ha az Felsőged részéről is az végezesek megtartatnak, és ez szóval való assecuratio is titokban tartatik, de Melith Péter uram Felsőged szatmári kapitánja ezeket meg nem gondolván, ottan hamar Erdélyből kijüvetele után megmondotta Bethlen István uramnak, kit Bethlen István, Szalánczj István nevű fű embernek, ki ugyan tanácsa is ő nagyságának, mostan Budán létében megmondott, kiből Bethlen István alkalmatosságot vevén, mostan Budán az törökök hallottára jelentétekben több conditiók között az én kegyelmes uramtól azt kívánta, hogy ha ő nagysága vele alkunni és meg akar békélleni, tehát Felsőgeddel való minden szövetségnek és végezésének török császár ellen renunciáljon nemcsak Felsőgednek, hanem lengyel királylyal, és az respublikával való minden szövetségnek is. Még azzal is vádolja az török előtt Bethlen István az én kegyelmes uramat, hogy az lengyel respublikának magát, gyermekit commembrumáva tette volna török császár ellen, kiben semmi nincsen. Im hallja Felsőged hogy az én kegyelmes uramnak Felsőgedhez és az egész keresztyénséghez való sinceritása mely nagy busulására fordult még penig az Felsőged birodalmából, mért penig Bethlen István is Pestből ment ki Melith Péter is Felsőged híve és fű végbeli kapitánja. Ha azért az én kegyelmes uramnak Bethlen Istvánnal valami compositióra kelletnék lépni, és sem az török sem Bethlen István ez conditio mellől nem recedálna, hanem az renunciatiót egyáltaljában csak megkivánná autentice, in tali casu keresztyéni indulatja szerint és császári kegyelmes bölc s méltóságos ítéletiből, ki jövendőben is mind Isten és szent angyali előtt és az egész keresztyén világ előtt micsoda tanácsot ad az én kegyelmes uramnak, s mit javal, hogy cselekedjék; s ha az én kegyelmes uram az Felsőgeddel való végezésének s az ő kívánságok szerint nem renunciálna, s az miatt török császár az én kegyelmes uram ellen hadat bocsátana.

ilyen állapotban az én kegyelmes uramnak micsoda oltalmat és mennire való segítséget adhat Felséged, kihez úgy bízhas-sék ő nagysága mint kezével megtapasztalt dologhoz? Felségednek pedig könyörög alázatosan az én kegyelmes uram, hogy erről kegyelmes resolútióját mentül hamarébb én általam küldje meg.

(Minuta, a vörösvári levéltárban.)

c)

Rákóczy emlékirata.

Memoriale pro domino Sigismundo Herczeg.

Császárnak ő felségének cardinal és palatinus uramnak meg kell mondani, hogy császár ő felsége portán lévő agense bizonyosan mondotta Szent-Páli Istvánnak az portán mind gallus, hollandus és velenczés oratorok Székel Moises mellett volnának, s az okon akarják pronuciálni az erdélyi fejedelemséggel, hogy mindjárt Erdélyből ő felsége ellen induljon és elsőben is a hét vármegyét occupálják török segítségével, s azzal distrahálják ő felségének erejét az gallusról s hollandusokról. Ezt régtől fogván kívánta ő nagyságától az hollandus orator; de minthogy ő nagyságát semmiképen reá nem vehette, úgy adta Székely Moises mellé magát. Ezt pedig az ő nagysága portán lévő agensi egyebekről értették; ő felsége ebből is eszében veheti, hogy ő nagyságának csak szintén ő felségéhez és keresztyénséghez való kereszteni indulatjáért kell az török előtt disgratiában lenni, melyre nézve ő felségének is ő nagyságára nagyobb gondviselése és vigyázása s oltalma, hogy legyen mind az isteni félelem s mind az kereszteni pietas méltán kívánja.

Az ő nagysága portáról jött embere bizonyosan referálja azt is, hogy Székel Moises immár is assecurálta az gallus és hollandus oratorokat, hogy promotiók által az fejedelemséget apprehendálván mindgyárast azért hadakkal indul Magyarországra.

(Csernel írása. Eredetije a vörösvári levéltárban.)

XXXI.

1636. feb. 15.

Rákóczy ellen a kolosvári országgyűlésen kiadott lázító irat.

Az úristennek kegyelmes gondviselése, oltalma, és minden békességes megmaradásra való végezése legyen rajtad édes hazám Erdélyország.

Nehéz iga alatt csak alig mozoghatsz édes kedves hazám, nemes Erdélyország! Esék értésemre, hogy ez jelen való böjtelőhónak 15-ik napján közönséges gyűlésben Kolozsváratt

lennőtek; mely gyűlésteknek okárául mikoron szorgalmasan tudakoztam volna, érkezék egy postakövet hozzám, kitől az hatalmas budai vezérnek levelét vévén, kényszerítettém csak könnyű szerrel igen gyors postasággal Budára nyargalnom, ott azért minémű dolgokat értettem, hogy talám édes hazámtól eltítkolhassam, sem az hozzád való fiúi szeretetemből sem az igaz igyön szánakozó lelkem ismeretéből el nem szenvedhetem. Melyek okáért kedves édes hazám, külön-külön minden fiaidat, valakiknek ez írásom kezében és szeme eleiben akad, kényszeritem istennel tartó lelkére, hogy mind végig csendesen elolvassván, alkalmaztassa magát im csak szintén küszöbünk előtt álló veszedelmünknek eltávoztatására. Budán az ott való hatalmas vezérnek szájából hallottam, az győzhetetlen török császárnak fű szerdárjának leveléből olvastam, hogy az fényes porta az mostani fejedelmünkre, véle hittel való kötött frigyének megszegéséért rettenetes haraggal felterjedvén, persequálni akarja, melyet az mi szerelmes hazánknak édes atyja az tekintetes gróff, Bethlen István megértvén, hogy az rettenetes veszedelemre az mi szegény hazánkba he ne jöjjön, nem kedvezvén semmit magának, mi érettünk, az mi megmaradásunkért, szabadságunknak helyére való állatásáért, az nagy iga alól való felmenekedésünkért, Isten kegyelmességéből az győzhetetlen török császárhoz erős felvetett fundamentomokkal megindult. Budán egynéhány napig, kiválképpen gyűlésteknek kimenetelég fog várakozni, mely odamenetelét elhittém, hogy az igaz igyet megsegítő szent isten igen hamar megáldja, csak hogy te is édes hazám magadat ahoz alkalmaztassad, mert hogy ha adományért avagy félelemért az hamis igyet némely fiaid oltalmazni kezdik, félő hogy az körülünk elől álló veszedelem ajtónkat közönségesen bérontván, tűz módjára bennönket éktelen ne rontson.

Az igaz így penig ő nagyságával az mi mellénk mostan feltámadott kegyelmes urunkkal Bethlen Istvánnal együtt vagyon mind egész országúl, mert még emlékezhétel róla édes hazám, mikor azt az mi kegyelmes urunkat Bethlen Istvánt, (még csak egy szóval is senkinek arra okot nem adván) fejedelmünknek választattuk és esküdtettük volna ez mostani fejedelmünk Magyarországból, az szentséges római császárnak ő felségének akarátja ellen, az egész hajdúságot maga mellé vévén, fejedelmünkre és vele együtt mindnyájunkra ellenségképpen mely nagy zürzavarral és veszedelmünket nem szánó gonosz indulattal, sőt az természetnek is ellene, fíját az atyjára való feltámasztásával jött vala. De midőn mind az szentséges római császártól ő felségétől az pártütésért, mind penig mitőlünk is az törvéntelen hatalmas reánk jöveteléért hozzá tar-

tozandóival és minden jószágával együtt nyomorultúl veszedelmezteték, megszná az az igyet, az mi kegyelmes urunk, és azzal együtt legfeljebb hazánkat. És hogy az ő fellázadása miatt Magyar- és Erdélyországa között csak mi kicsin vérnek kiontása is eltávoztatódjék az keresztyéneknek, akkori keresztyén fejedelmünk is most is mellénk támadott, vérünkéből álló kegyelmes urunkmagát az ő nemzetségéért megaláztatván, kinekinek hitét felszabadítá, és az libera electióra szabadságot engedte, és így az segesvári gyűlésben fejedelemségét levette, az mostani fejedelemre ruházá, melyet mint hálált legyen meg ő nagyságának, és az fejedelemséget is mint viselte legyen, az értelmesek bizonyosan jól tudják és értik. De az nagy kegyetlen guberniumnak és nagy szabadságtalanságnak alatta csak az rettenetes fájdalommal és nyögéssel szenvedik. Hogy azért az fejedelemnek Bethlen István urunkhoz ő nagyságához hálaadatlan magaviselése, hittel lött fogadásának megszegése, az fejedelemségben való exorbitálása és abból közönségesen reánk származott oppressiója ez világnál constáljon, ezelőtt egynéhány nappal arról való leveleket egész Magyar- és Erdélyországban, minden méltóságos tisztben és hivatalban lévő embereknek Bethlen István urunk ő nagysága folytatott, és külön-külön küldözött.

Lássad azért édes hazám nemes Erdélyország az veszedelmet, választód-é ilyent fejedelmed mellett, az ki mindenfelől az mi édes hazánknak veszedelmére tágos útakat nyitott, avagy hogy az megmaradást és szabadságunkban való helyreállást az te édes atyád Bethlen István mellett, kinek az ő kardja az te oltalmódért, régi szép szabadságodnak helybenhozásáért az 1613. esztendőbéli constitutiónak articulussának tartása szerént istennek gondviseléséből, az hatalmas török császárnak erejével az oldalára köttetett, mely megnevezett articulus büntetés és véték nélkül megengedi: hogy az ilyen exorbitans fejedelmeknek ellen mindjárt insurgálhassunk és más fejedelmet libere eligálhassuk. Most azért az idő, most az alkalmatosság, hogy az török császárnak, az fejedelemre való haragjából hazánkra jövő tüzet megoltsuk az fejedelemtől való félelmet se szenvedjük, az igát nyakunkból egy szívvel lélekkel kivessük, régi szép szabadságunkat helyére állassuk, mert hogy ha halogatjuk, azzal az veszedelmet közelítjük, és utolsó romlásunkat igen hamar elérjük. Ezek után édes hazám, hogy boldog állapotban mennél hamarébb indulj, tiszta szívből kívánom. Kült Kolosváratt Reminiscere vasárnap.

Az nemes Erdélyországnak, egy igaz alázatos fia szolgál, ki nevét sokáig nem titkolja.

Kivül: Az én édes hazámban nemes Erdélyországban lakó három nemzetből álló bizonyos személynek jóakaró atyámfiaának adassék. Eredeti. (*Erdélyi Múzeum. G. Kemény József: Erd. tört. erdt. levelek VII. kötet.*)

XXXII.

1636. febr. 15—29.

A kolosvári országgyűlés irományai s törvényei.

a)

1626. febr.

Bethlen István pontozatai, melyeket Szalánczy által küldött Budáról.

Postulata Stephani Bethlen per Stephanum Szalánczy Buda allata.

1. Az fejevári scholához rendeltetett 20 ezer frtot öt esztendőig fogván való interesével 10 ezer frt, ő nga az püspököknek adja meg.

2. Az szegény urunk temetséére elrendelt 10 ezer frtból 6 ezer frtot tartott meg ő nga, Bethlen Istvánnak adja meg azt ő nga.

3. Az miképpen Ngd Lengyelországnak tagjává csinálta magát, annak Ngd renuncíáljon.

4. Az miképpen német császárnak hatalmas császár ellen megesküött, annak az szerint renuncíáljon Ngd.

5. Az miképpen Ngd az országnak megesküött, úgy minden szabadságában megtartsa és az kinek Ngd jószágát törvéntelenül eltötte, Ngd adja meg.

6. Az miképpen Ngd ígerte magát, hogy hazafiait tart kapitányoknak az várakban, az hol most idegenek vannak, azokat Ngd tollálja, szállitson hazafiait helyekben.

7. Az miképpen Ngd az országnak arra ígerte magát, hogy szabad választását megtartja és azt senkire nem transferálja, ez ellen az mely tisztviselőket Ngd megeskütött, azoknak hűtöket Ngd szabadítsa fel.

8. Jól tudja Ngd Zólyomi Dávid uramat micsoda formán sentenciáztatta meg, mivel fiai leányi nem vétetennek, azoknak jószágokat adja meg Ngd.

9. Ngd minthogy ő ngát az conditiók ellen megsértette böcsületiben, az miképen ő nga ellen vallasott ártatlanul Ngd az topai végezés ellen és az testamentum ellen való dologrúl, kiben ő nga teljességgel ártatlan, Ngd arról adjon levelet, hogy ártatlanul ő ngát nem gyalázza és ellene ő ngának nem él.

10. Az urak váraiban való fizetett népnek bevitele felől

13

az minemű articulust csináltatott, az jövendő országgyűlésében azt Ngd annihilálja.

11. Bethlen Péter uramnak az dévai, bábolnai és monorai jószágát Ngd adja meg, KúnIstvánné asszonyomat contentálja mással és Ngd tartsa mindenekben az topai végezéshez magát excepto negocio bonorum Fogarasiensium.

Fent: Bethlen István kívánatai.

(Másolata a Nemz. Múz. Jászay Pál gyűjt. oklev. 1636-ból 185. l.)

b)

1636. febr. 20.

Az ország rendeinek levele a kizlár agához Bethlen István támadása ügyében.

(L. Török-magyarkori Államokmánytár VI. k. 303—308.)

c)

1636. febr. 26.

Az ország rendeinek levele a szultánhoz Bethlen István támadása ügyében.

(L. Török-magyarkori Államokmánytár II. k. 309—314.)

d)

1636. febr. 26.

Az ország rendeinek levele a kajmekamhoz ugyan ez ügyben.

(L. Török-magyarkori Állam-Okmánytár II. k. 314—315.)

e)

1636. febr. 28.

Rákóczy György fejedelem levele a szultánhoz, ugyan ez ügyben.

(L. Török-magyarkori Állam-Okmánytár II. 317—320.)

f)

1636. febr. 28.

Rákóczy levele a divánülő vezéreknek ugyan ez ügyben.

(L. Török-Magyarkori Állam-Okmánytár II. 320—322.)

g)

1636. febr. 17.

Az erdélyi rendek előterjesztése a budai vezérhez.

Ttes és ngos vezér, mgos jó urunk, az úristen Ndat éltesse, hatalmas győzhetetlen császár fényes kegyelmét fején erősítse, és minden örvendetes napját az földön sok ezerekre tegye.

Értésére esvén az mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek ő ngának, miképen az elmúlt napokban Bethlen István uram minden igaz ok nélkül házától, Magyarországból, Ecsed várából megindulván, Budára Ngdhoz ment volna, és az mi kglmes urunk ő nga és országostól ellenünk, minden igaz ok nélkül minemű dolgokat forgatna, az ellen az mi keglmes urunk gondolkodván, magának és országostól mindnyájunknak megmaradására, azonban becsületes atyánkfia Szalánczi István uram Ngdtól megérkezvén, kit azelőtt egyéb bizonyos okokból küldött volt Ngdhoz az mi kglmes urunk, noha ő ngának mingyárt az úr elmenetelinek híre után szorgalmatos gondviselése volt reánk országostól, és generalis gyűlést hirdett volt mindnyájunknak, de értvén Szalánczi István atyánkfiától Ndgnek is arról való jó tetszését, akarta igen, hogy az ő nga kglmes rendelésével Ngod jó tetszése is egyezni tanálatott, azért ő nga kglmes parancsolatja szerént, mi egész országúl három nemzetül az mint az rettenetes sáros, vizes, noha fagyos és ismét felengedett útnak nagy akadályos nehéz volta szenvedte, immár isten áldásából Kolozsvár városában öszvegyűltünk, és az mai napon levén legelsőbbben közönséges első beszélgetésink, akarók mindeneknek előtte idevaló öszvegyűlésünkről és ezután naponként levő dolgainkbeli szándékunkról Ngdat tudósítani. Ngdtól annak okáért, az mi kglmes urunkhoz fejedelmünkhez ő nghoz, és hozzánk is egész országúl három nemzetül Szalánczi István uram atyánkfia által ígért és mutatott méltóságos jóakarátját, igen kedvesen és nagy becsülettel bevén, magunkat Ngdnak minden hálaadó szübeli kész szolgálattal s kedveskedéssel ígérjük érette; és minekelőtte arról hatalmas győzhetetlen császárhoz tartozó igaz hűségünk szerént az dolognak mivoltához képest való derekas végezéseket tennénk, hogy oztán Ngdat becsületes főkövet atyánkfia által találhassuk meg: most ez levelünkkel, és avval küldött atyánkfia nemzetes Huszár Mátyás uram Marosszéknek fő királybirája által csak postaképen akarók Ngdat megtalálni.

Az miképen Ngod Szalánczi István uram kedves atyánk-

fia által napot rendelt volt, mikor kellessék gyűlésinkből bocsátandó követinknek atyánkfiainak Ngdhoz érkezeni, noha magunk is igen akarnók, hogy még azelőtt is elérkeznének, de az időnek és útnak alkalmatlansága miatt, ha akkorra nem érkezhetnék, nagy becsülettel és szeretettel kérjük Ngdat, az Ngdtól rendeltetett nap után is valahány napig várja csendesen követ atyánkfiainak elérézését, és Bethlen István uramat is tartóztassa addig az napig el ne induljon Ngdtól egy felé is; az követeket sem akarjuk késlelni, Ngdhoz mentül hamarébb ezen gyűlésünkben meg fogjuk indítani, s általok Ngdat minden dologokról s akaratunkról kívánságokról derekasan tanáljuk meg. Most csak kevés szóval való tudósításért írhatjuk Ngdnak bizonynyal, Bethlen István uram mi hírünkben sem tanácsunkból be nem ment, sem semmi dolgunkat ő reá nem bíztuk, sem levelünket Ngdhoz, vagy másnak akárkinek, sem hatalmas császárnak fényes portájának általa nem küldöttünk; mert ugyanis, ha valami dolgunk volna is országul Ngod előtt, miképen bízhattuk volna mi azt Bethlen István uramra, holott ő ennek-előtte többel két esztendőnél itt benn közöttünk való jószágait fiai leányai között felosztván, magát közülünk kivette, s hatalmas császáruink országából római császár ő fge birodalmában költözött, azóta ott lakott, semminemű dolgaiban velünk nem munkálkodott, s most is római császár birodalmából miért kellett Ngdhoz menni, maga tudhatja, nekünk sem hírünk, sem tanácsunk benne, sem akaratunk reá nem volt, mint Ngod ez követ atyánkfiától mindeneket bőséges valósággal meg fog érteni, kiknek magához való érkezéseket, hogy Ngod várja csendesen, mégis szeretettel és felelettel igen kérjük Ngdat, minden alkalmatossággal kedveskedő szolgálatra kész jó akaratunkat ajánljuk Ngdnak. Éltesse Isten sokáig kedves jó egészségben Ngdat. Kolosváratt 17. Febr. 1636.

(A Jászay-gyűjteményből Nemz. Múzeum.)

g)

Az ország rendei által Szaláncznak s követtársainak adott utasítás.

Instructio pro gen. Stephano Szalánci consiliario, altero Stephano Petki, sedium Siculicalium Csik Gyergyo et Kászon, tertio Stephano Keöröösiede Várad, ac prud. ac circumsp. Zachariae Veyrauch, judici sedis civitatis et sedis Saxonicalis Segesvár, ad illudm vazerium Budense universonum statuum et ordinum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum legatis.

1. Isten ő fgc Budára vivén ő kglmeket, elsőben is az vezérrel szembe levén, az vezért ő ngát mind a mi kglis urunk ő nga, mind pedig közönségesen az ország nevével is salutálják illendő böcsülettel és elsőben az urunk ő nga, azután az ország levelét is beadván, az ajándékokat is mutassák be az vezérnek, mindenkor ezután kedveskedő jóakaratot ígírvén az mi kglis urunktól és tőlünk is országúl ő ngának.

2. Hogy az vezér ő nga hts császárunkhoz való igaz hűségéből országunknak ez mostani hts császár kglis gondviselése által való békességét bölcsen oltalmazza és Bethlen István uramot is az visszajövetelre intette és magát az békességben ugyan interponálta, azt és egyéb minden üdöbéli jóakarátját is igen illendő böcsülettel meg kell köszönni, mind a mi kglis urunk ő nga és országúl mindnyájank nevével is és kérni is továbbára, hogy eddig mindenkoron mutatott jóakarátjában maradjon meg, ismét mi is az mi kglis urunkkal kedveskedésre kész jó akaratumkat megtartjuk ő ngához.

3. Minekelötte ezekután az Bethlen István uramtól küldött postulatumokra való resolutiókat megmondanak, az vezért kérjük azon, a mint eddig ő nga jóakarátját mutatta, most is azon jóakarátja szerént intse és inducálja az urat az hazajövetelre, megjelentvén in genere az vezérnek azt, hogy valamely conditiókat, kivánságokat Bethlen István uram az ő nga jó tetszése és intése szerént Szalánczi István uram atyánkfától küldött volt, azokra mindenekre illendő jó válasza vagyon s azért immár az ő nga interpositiójának ha engedni akar az úr, nem lehet akadályá hazajövetelében s ő nga is ugyan auctoritative inducálhatja reá, holott ezen követség alatt az ország magát interponálván a mi kglis urunk és Bethlen István uram között praetendált egyenetlenségek conplanására, assecurálja a nemes ország ő kglmek által az urat, hogy valamicsoda resolutiója most vagyon kivánságira, abban a mi kglis urunk mindenestől megtartja, mind magának, fiának az országban csendes békeséges lakása és hts győzhetetlen császárunk igaz hűségében bizonyos megmaradása lehet. Ebben mindazonáltal igen cautissime cselekedjenek ő kglmek és úgy viseljék beszédeket, szavokat, ne látassék, hogy az ország arbiternek hadná, vagy tenné az vezért, hanem csak mediatornak és magát a dologban interpositornak, hogy ne arbitriumából, vagy mintegy törvénytételéből repiciálnók az urat, hanem a vezér maga interpositiójára admittáltuk hazajövetelét.

4. Ha ezt nem obtineálhatnák, hogy az generalis ígérteknek, assecuraciónak hite legyen, az nemes ország az úr postulatomira valamiben a mi kglis urunknak méltóságos személyének és fejedelmi hivataljának, szegény hazánk törvényének, szabad-

ságának bántódása nem leszen, isten s lélek szerént, a mint jobbnak ítéltették s feltalálhatták, a szerént azokra való resolutiókat megküldötték articulatim melyeket hogy az úrnak magának megmutassanak, arról vele tractáljanak, egy közhelyet válasszanak és végezzenek a vezér tetszéséből, vagy a kihaja házához, vagy más alkalmas helyre rendelvén a dolgot, az postulatumokra való resolutiókat kiírván ad partem az instructiónkból renddel vegyék fel és mindenikre úgy mondják meg a resolutiót, mely ekképen vagyon :

Ad 1.

Az mi az collegiumhoz legalt húszezer forintot és annak interessét az tizezer forintot illeti, az mint maga is az úr kívánja, hogy püspök uram kezéhez adassék, arról immár az mi kgl's urunk megalkudt püspök urammal és az egész ecclesiával, melyről erős reversalist és assecuratoriát is adott ő kgl'meknek, kivél ő kgl'mek bene contentusok is.

Ad 2.

Az hétezer forintot, a mint hogy eddig is ő nga a mi kgl's urunk kész lett volna obligatoriája szerént megadni, ha az úr részéről az dolog meg nem akadályosodott volna, azért most is a szerént megadja ő nga.

Ad 3.

Abban semmi nincs, hogy ő nga Lengyelország tagjává csinálta volna magát, melyet ő kgl'mek a követ uraimék igaz lelkiismeret szerint referálhatnak, állíthatnak.

Ad 4.

Erre is hasonló a felelet mint ad tertium, mert a mi kgl's urunknak hts császár ellen római császárral ő fgével semmi végezése nincsen, sem ő fgének arra meg nem esküdt, hanem az mely közönséges békessége és atlmaméja vagyon, az mindeneknek tudására publice lött hts császárunk s a fényes porta hírével akaratjából, sőt parancsolatjából cselekedte ő nga; annál egyébre soha meg is nem esküdt ő fgének. Ha mégis Melit Péter szavait forgatná, úgy felelhetnek meg arra is, hogy csak erről tött a mi kgl's urunk ígéretet Melit Péter előtt is. Azt is meg kell a vezérrel értetni, mihentest ennek az békességnek az mi kgl's urunk renunciálna, mindjárt csak fegyvert kellenék fogni római császár ellen s így hts császár frigye felbomlana nímet császárral, mely békességnek felbontásáról mint prohibeálta hts császár az mi kgl's urunkat, ő kgl'meknél leszen az hts császár levele, megmutathatják, ha kívántatik.

Ad 5.

Az ország közönséges állapotját, szabadságinak megtartását, jószágok megadását a mi illeti, a mint ennekelőtte posta követünktől küldött levelünkben megírtuk a vezérnek ő ngának, mi országúl Bethlen István uramra semmi dolgunknak igazgatását nem biztuk, kiért ő ngához Budára kellett volna menni, hanem mi a mi kgl's urunk ő nga tetszéséből minden dolgainkról és erről is így concludáltunk: noha mi olyant semmit nem tudunk, hogy volna, de mindazáltal ő ngával a mi kgl's urunkkal együtt egy bizonyos napot rendelvén, melyen a tanácsuraknak és táblafianak ő ngoknak, kgl'meknek jelenlétekben igazodjék el és ha találatnának valakik, az kiknek valami olyan praetensiójok lehetne, eo facto jó igazságok lévén jószágokhoz, vagy inscriptio szerént, vagy jure perennali, azoknak restituáltassék, a kik perennaliter birták, ez után is perennaliter birhassák, a kik pedig inscriptioban, azoknak vagy a summa, vagy a jószág in specie restituáltassék.

Ad 6.

Ha mely helyekben, a mi kgl's urunk ő nga magyarországiaknak tisztet, kapitánságot adott volna is, az nem lehet újság, sem nem is ő nga kezdette, holott az idvözült kgl's urunk is (Csomaközi Andrásnak egy talpalatni öröksége nem lévén) mégis váradi vicekapitánná tőtte volt ő fge. Azonkívül Szunyogh Gáspárt s többeket is egynehányakot, mivel remélték azoknak hasznos szolgálatjokat, mint szintén azoknak most is reméli a mi kgl's urunk, mi is országúl azoknak hűségekben megnyugodtunk.

Ad 7.

Egész országúl, három nemzetül, sőt mindez országban levő tisztviselők testálnak erről az hetedik punctról, hogy soha hírrel sem hallottuk, az tisztviselők sem hallották, sem értették, se hírek, se tanácsok benne, sem a mi kgl's urunk senkit arra nem kényszerített, valahonnét értette az úr ő nga.

Ad 8.

Az nemes ország előtt, az mint emanáltatott az Zólyomi uram ellen való sententia, az executio is minden részeiben az szerént lött, semmi punctjában különben nem exequálták, kinek-kinek az ő részét kiadták az mint illet; azt a törvént pedig arra az articulusra tőtte az ország, az kit Zólyomi uram ittbenlétében csinált volt az ország, melyet az ország szabadságának sérelmivel meg nem változtathattunk, mely articulus az fejedelemasszony ideiben gubernátorságában Csáki István

ellen maga íratott és az deliberatio az szerént lött, az Zólyomi dolgába is; az szókot per omnia úgy iratták be, valamint akkori articulusban vadnak az szók.

Ad 9.

Noha az úr ő nga Bethlen István uram adott mindezekre okot az mi kgl's urunk ő nga fejedelmi méltósága ellen, mindazonáltal az szent úristen ő ngok között az szép békeséget végben vivén, az mi kgl's urunk ő nga mindent letészen, azzal nem él: csakhogy ő nga is mindeneket tegyen le, és a mi kgl's urunknak ő ngának fejedelmi méltóságát adja meg mindenkben. Ha pedig mégis az mi kgl's urunk hitét forgatná, az mi kgl's urunk ezeket forgatja: mi előttünk az topaji végezés után mint akarta magát helyben marasztani per tertias personas, kiről bizonyos személyek fassiója nála lészen. 2. Az testamentum dolga hites lévén az országnak eltitkolta. 3. Meggyesen mit cselekedett, hogy le akarta az fejedelemasszonytól venni az fejedelemséget, s ha mit nem praestált volna is, ő nga az mi kgl's urunk ő nga lött oka, mert mi praestálván az ő ngának tartozó juramentumot s azzal fejedelmének nem akarván agnoscálni, suo tempore is fogadta volt ő nga a mi kgl's urunk, így sine laesione conscientiae halaszthatta praestálását.

Ad 10.

Ez elmúlt esztendőbeli articuluszt a praesidium tartása felől, az nemes ország semmiképpen el nem ronthatja, sőt inkább confirmálni akarja, holott egynehányszor történt, hogy
 × az olyan várak rebelláltak az ország ellen, a mint mostan is erről példa Huszt, nem is csak Bethlen István uram ő nga ellen iratta azt az articuluszt az nemes ország. Az praesidium bevétel mindazáltal úgy legyen, hogy az praesidiumnak színe
 ? alatt az vár az dominus terrestriától ne occupáltassék.

Ad 11.

Mivel Bethlen uram maga végezett mindenekről, holott a monetákat, signaturákat Kassai István uram előhozván, az maga kezeirása vagyon mindeniken Bethlen Péter uramnak, melyet mi szemünkkel láttunk, s im azokat el is viszik ő kgl'mek, s ha semmiképpen reá nem szorúlnak, ne mutassák. Így immár, hogy az megmásolódjék, lehetetlen, hanem abban kell maradni. Az topaji végezésben, a mi hátra vagyon, kit a mi kgl's urunk ő nga ekkédiglen nem praestált volna, excepto Fogaras ő nga mindeneket praestál, csakhogy e converso az úr is Bethlen István uram is mindeneket praestáljon a szerént.

Kirül: Instructionis nomine regnicolarum pro legatis Budam par 1636. 26. Febr. Claudiopoli. Similis et ad portam expeditis data est instructio, saltem mutatis mutandis.

(Egykorú elmosódott másolata az orsz. ltárban, gy-fejérvári kápt. osztály.) *6. szám 26. e tétel*

i)

1636. febr. 26.

Az erdélyi rendek térítvénye, melylyel Bethlen Istvánnak a szabad hazajövetelt biztosítják.

(Török-magyarokori Államokmánytár II. 316.)

k)

1636. febr. 26.

Az erdélyi rendek levele a budai basához Bethlen István mozgalmá ügyében.

(L. Török-magyarokori Államokmánytár II. 326—329.)

Jegyzet: Ugyan ennek meg van egy példánya a Jászay collec-tióban, melynek hátirata: Nomine regnicolarum ad ill. vezirium Bu-densem Claudiopoli 26. Febr. 1636. daturam par.

l)

1636. febr. 27.

Az erdélyi rendek felterjesztése a császárhoz.

Hatalmas győzhetetlen császárunk, nekünk mindenekben nagy méltóságos urunk, az felséges úristen Hatalmasságotat éltesse, boldog jó szerencsáját ez földön sokasítsa, és ellenségit éles fegyvere alá vessen.

Miképen kiköltözvén Erdélyből hatalmasságod hűsége alól Bethlen István német császár birodalmában, és ott egy várat szerezvén magának, lakását ott is rendelte volt, itt Hatalmasságod birodalmában levő jószágát gyermeki közé osztván, Magyarországból is mint ment ilyen öreg ember korában az ttes és ngos vezér Huszain basához Budára, és onnét mint igyekezik az mi kegyelmes urunk és fejedelmünk, Hatalmassá-godnak tökéletes igaz híve ellen, és országúl mindnyájunknak szabadságunk és békességünk, nyugodalmunk ellen háborúsá-got támasztani, és ide ki fegyvert és hadakozást indítani, édes hazánkra pusztulást hozni, Hatalmasságodnak egynéhány nap-pal ezelőtt ezen közönséges gyűlésünkéből Hatalmasságod fényes

kapujára nztcs vitézlv Huszár Péter által küldött levelünkbl Hatalmasságod kegyelmesen megértette, azoknak azért újólág való megírásával Hatalmasságodnak kegyelmes füleit nem akarván fárasztani, az mint hatalmasságodnak alázatosan megirtuk vala, hogy ezen közönséges gyűlésünkbl postán be- küldött embereink után, más fő ember követet is országúl há- rom nemzetül Hatalmasságodnak fényes portájára, azon Beth- len István és több közülünk kifutott nyughatatlan elméjű emberek dolgában be fogunk küldeni. Annak okáért mi orszá- gúl Hatalmasságodat tartván és ismervén ez földön az nagy úr- isten után kglmes urunknak, és minden mi szükségünkbeu egyetlen egy segédünknek, az Hatalmasságod igazsággal és ke- gyelmeséggel tündöklő császári széki eleiben folyomodunk köve- tünk által, úgymint az nemzetes vitézlv és tekintetes úr atyánk- fia által, Tholdalagi Mihály, az mi kglmes urunk főtanácsa és Marosszéknek főkapitánya, Haller Péter, Ugron Pál Udvarhely- széknél főkirálybírája, és medgyesi polgármester Raitz Ferencz által Hatalmasságodnak mint kglmes oltalmazó s gondviselő császárunknak alázatosan könyörgünk, követ atyánkfiat méltóztassék tündöklő császári széki eleibe bocsátani, mi nevünk- kel való alázatos, de igaz könyörgésünket hallgassa meg, igaz ügyünket értse meg, tökéletes igaz híveit szabadságunkban, mostani békességes állapotunkban oltalmazzon meg, ha mi há- borúságunkban volnánk és az szegény nép romolna is, Hatal- masságod sok költségével, szép hadainak fáradságával is, bé- kességet igyekeznék nekünk igaz híveinek szerezni; mostan az mi békességünkre és megmaradásunkra sem költsége, sem ha- dának fáradsága nem kívántatik, csak színtén hatalmas sza- vával parancsoljon Hatalmasságod Bethlen Istvánnak s az többinek, hogy üljenek vesztég s tartsák az békességhez ma- gokat, velünk értsenek egyet; azon órában, mint egy tengeri háború után szép csendesség leszen közöttünk. Az mi kglmes urunkkal egész országúl megvidámit Hatalmasságod bennünket. és maga méltóságához való tökéletes igaz hűséginket erősíti. Mi ez közönségesen, egész országúl három nemzetül írott leve- lünk által, kit bátor Hgod bizonyság-leveél gyanánt, mgos tef- terében tétesen, felelünk mi az mostani urunk és fejedelmünk szerént, hogy Hgodnak tökéletes igaz híve, és soha semmi idő- ben velünk együtt, az Hgod és fényes portájának hűségétől sem egyfelé sem másfelé nem távozik, velünk együtt él hal Hgdnek igaz hűségében. Csakhogy mi is Hgdnek azon igen alázatosan , könyörgünk, az boldog emlékezetű htlmas császárunknak szent és mlgos atnameokkal megerősített szabadságinkban minden háborgatóink ellen oltalmazzon meg kegyelmes urunkkal és fejedelmünkkel együtt.

Ne csudálja Hgod fényes portája, hogy ez mostani időben többen támadoznak urok és császárok ellen, hogysen azelőtt való boldog időben, nem az fejedelmekben és országokban vagy onnek oka, hanem az mostani háborgó időben élő sok nyughatatlan meg nem elégedő emberek. Mi igaz ügyünket és az mi kglmes urunknak igazságát, hűségét, kit nyilván értünk és tudunk, és kiről vallást is teszünk, az Hgod bölcs és igaz itéletire támasztjuk, mint Bethlen István s mind több háborgatóink ellen. Nem emlékezünk reá egész országúl, hogy még csak egy fejedelmünk is úgy az ország itéleti alá bocsátotta volna magát, mint ez mostani urunk és fejedelmünk az Bethlen István dolgában; igazán és voltaképen Bethlen Istvánnak minden panaszokodását, kivánságit előnkben adta, és mi is isten és lélek szerént és az mi igaz törvényünk szerént minden dolgokat a mi kglmes urunk és Bethlen István között megíteltünk. Nem lehet sem nekünk egész országúl sem Bethlen Istvánnak semmi panaszokodása ő nga ellen, mindeneket jó karban állatunk, ha neki az békesség kell, és előbbi állapotjával, becsületivel, mind maga s mind fia megnyugszik, és háborúságban, hazájának romlásában nem gyönyörködik, kiben bizony Hgdnek ő hasznot nem szerezhet. Mindezeket követ atyánkfiai, ha kívántatik, Hgdnek és fényes portájának bőségesen megmagyarázhatják. Az Hgod szent és igaz itéletében, tökéletes és igaz híveihez való nagy kegyelmességében bizván, várjuk mind ezekben való kegyelmes gondviselését reánk, és minden háborgatóinktól szabadítását s követünknek örvendetes válaszszaal való visszabocsátását.

Kiért mi is egész országúl, három nemzetül, az mi kegyelmes urunkkal és fejedelmünkkel együtt ajánljuk és igérjük hűséges szolgálatunkat, ha minket megszán és háborgatóinkat mi rólunk elfogja, az mint az szegény nép Hgdért és békességért könyörög, lehetetlen, hogy Hgdnek minden ellenségim érette sok győzedelmet ne adjon az úristen. Ezeknek utána az mindenható isten Hgodat az mi szegény hazánknak és szabadságunknak oltalmazására sok boldog esztendőig éltesse. Iratott Kolosvárt, 27. napján böjt előhavanak 1636. esztendőben.

Hatalmasságodnak mindenben igaz hívei:

Egész országúl Erdélyben, magyar székely, szász három nemzetből álló ttes és ngos urak, nemzetes vitézli gyorsaságos és serénséges nemzetek, fő-főtisztviselők, tanácsurak, fő-és viceispánok, királybirák és az kerített kócsos városokból álló eszes, okos, vigyázó főpolgármesterek, és országos gyűlésben közönségesen minden választott személyek.

Alól: Nomine regnicolarum ad imperatorem Turcarum Claudio-poli 27. Febr. datum par. ad Nm 22. a. 1636. Trannica Turcica.

(A Jászay-gyűjteményből Nemz. Múzeum.)

m)

1636. febr. 15—29.

Az articulusok.

Nos Georgius Rakoci, dei gratia Transsylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore presentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem decimum quintum mensis Februarii anni domini millesimi sexcentissimi trigesimi sexti in civitate nostra Colosvar ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos acceptaque habentes, benigne approbare ratificareque dignemur. Quorum quicumque articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem decimum quintum mensis Februarii in civitatem Colosvar indictis conclusi.

Minémü okokra nézve kellett Nagyságodnak kegyelmes urunk fejedelmünk bennünket egész országúl három nemzetül ilyen téli időnek alkalmatlanságában is ez mostani generalis gyűlésre convocáltatni, az Nagyságod közinkben küldött kegyelmes propositiójából megértettük; az honnét vesszük eszünkben Nagyságod közönségesen reánk egész országúl való kegyes atyai gondviselését és kötelesképpen való szorgalmatos vigyázását. Melyre, hogy ekkédiglen is, ez világnak és körülöttünk lévő szomszédságoknak felháborodott s vérben fürödött zürzavar és változó állapotjokban, szabados, bátorságos és békességes csendességben éltünk, mindenek előtt, de kiváltképpen magunknál, kik az Nagyságod jó guberniumja és protectiója alatt bátorságos vesztegségben az úristennek áldásából nyugodtunk, elegendő bizonyság; kiért mind-

nyáján a menyébéli istennek nagy hálaadással tartozunk, könnyörögvén azon ő szent felségének, Nagyságodat mind mostan és ezután is, ez Nagyságod és ellenünk közönségesen felháborított állapotunkban is segítse, igazgassa és vezérelje, hogy nekünk alatta való alázatos igaz híveinek és szerelmes hazánknek ilyen szép csendes állapotjának felbontói és régi boldog emlékezetű elemektől sok vérhullással keresett és szerzett szép szabadságának sértegetői és rontói ellen lehessen Nagyságod erős oltalma, páisa, gyámola és megszabadítója.

Hogy azért kegyelmes urunk Nagyságodnak mostan is reánk való azon atyai kegyelmes gondviselése és vigyázása által Nagyságoddal egyetemben egész országúl három nemzetül, ezt a fellobant tüzet mentől előbb elolthassuk, sopiálhassuk, arra való modalitásokról mostani gyűlésünkben így végeztünk és concludáltunk.

Articulus I.

Mivel nyilván vagyon nálunk kegyelmes urunk természet szerént való fejedelmünk, egész országúl, három nemzetül, hogy Bethlen István uram ő nagysága ennek előtte való üdöben ez szegény hazától az erdélyi fejedelemségre választatott vala, de akkoron, mi úgy tudtuk, hogy istentől való félelnéért, hazájához való szeretetiért, (nem tudván semmit abban, miképpen Nagyságodat szabad electiónk ellen titkon hírünk nélkül hitta, és úgy akart magának s gyermekinek hasznot keresni, az mi electiónknak és abbéli szabadságunknak nagy sérelmével és romlásával), szabad jóakarattja szerint tötte volna le fejedelemségét, és az egész országnak, három nemzetnek, magához való kötelességünket felszabadította; annak utánna ismét maga jó akaratjából itt Erdélyben édes hazájában való minden jóságit fiaira leányira felosztotta, maga ő nagysága innét Erdélyből kimenvén a felséges római császár birodalma alá adta magát: mindazonáltal mi egész országúl, három nemzetül, ott is úgy tartottuk ő nagyságát, mint ennek a hazának egyik tagját, véréit. Ez alatt római császár ő felséges birodalmából, mely ok nélkül, és minden keresztyéni indúlatot félre tévén ment Budára; most immár ide országunkban küldözött leveleiből vesszük eszünkben, hogy édes hazájának, szerelmes nemzetének romlására veszedelmére igyekezik ő nagysága. Akarván azért ez következő veszedelmes állapotnak lecsendesítésére való modalitást felkeresni, Nagyságod méltóságos böcsületinek, fejedelmi állapotjának, édes hazánk szabadságának, s az Nagyságodnak tartozó igaz kötelességünknek sérelme nélkül, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy könnyörögésünkre meg-

engedte Nagyságod kegyelmesen, magunkat Nagyságod méltósága és Bethlen István uram személye között interponáljuk, és bizonyos arra rendeltetett követünket bocsáthassuk Budára az vezérhez, kiknek az Nagyságod kegyelmességéből bizonyos instructiót adván, tractálhassanak szegény hazánknak megmaradására való minden dolgot az vezérrel ő nagyságával; és ha kívántatik, magát is Bethlen István uramat requirálván, minden illendő dolgokat ő nagyságának adjanak eleiben, és intsék, hogy elsőben keresztyénységét, annak utána hazájához és nemzetéhez való kötelességét megtekintvén, és azt is, hogy ebből az felindult dologból mind maga személyének, gyermekeinek, minemű gyalázatos híre neve és utolsó veszedelme, hazánknak is romlása következhessek, sőt azt is szemei előtt viselvén, ettől az szegény hazától ő nagysága minemű nagy méltóságot és uraságokat vött volt mind maga s mind gyermeki, ez okokból tégye le feltött szándékát és propositomát, clébbeni lakó helyére ide Erdélyben jöjön haza, (mivet itt senki semmiét ennekelőtte el nem vötte ő nagyságának), és Nagyságodat ismerje úgy fejedelmének lenni, mint mi egész országúl, három nemzetül; melyet praestálván közöttünk szép uraságát szabadon bírhatja gyermekivel együtt s maga is bátorságosan lakhatik.

Articvlvs II.

Ha hol penig semmiképpen ezt nem effectuálhatnák, semmi szép békességre és egyességre ő nagyságát nem hozhatnák; végeztük az Nagyságod kegyelmes tetszéséből és engedelméből, hogy a fényes portára is extraordinarie solennis legatiót instituáljunk ezen dologról, kik hatalmas császárunk előtt igen alázatosan esedezzenek, könyörögjenek, eleiben terjesztvén ő hatalmasságának, minemű alázatos, tökéletes hűséggel vagyunk ő hatalmasságához, és egyéb ajándékinkot is ő hatalmasságának és az vezéreknak esztendőnként bészolgáltatjuk, és minden ő hatalmasságához tartozó kötelességünket praestáljuk. Az mint hogy azért ő hatalmasságának régi őseivel maga szabad akaratja szerént való jó indulatjából frigyet kötött és oltalma alá vött országát az ő hatalmassága elei nem hogy magok bántották volna, de inkább másoktól is minden szabadságokban, törvényekben, vallásokban, rendtartásokban mindenek ellen, mint magok szemek fényét, megoltalmaztanak, és ő hatalmassága, is, az miolta az nagyhatalmú szent isten birodalmot és mi reánk igaz hiveire való gondviselését kezében adta mind azolta mindenek ellen megoltalmazott, minden törvényünkbe, szabadságunkban, hitünkben és fejedelmünknek szabad választásában. Könyörögjenek

még is igen alázatosan ő hatalmasságának, hogy azon kegyelmességét Nagyságodhoz mint nekünk kegyelmes urunkhoz és ő hatalmasságának igaz alázatos hívéhez, kit fejedelemségében az régen kötött frigy szerént athnamejával, hűtleivel, és zászlójának adásával megerősített, s mi hozzánk is hasonlóképpen mutassa meg, és mostan is országunkat szabadságában, törvényében tartsa meg, és másoknak méltatlan vádlására ne igyekezzék háborítani se minket, se Nagyságodot; holott mi is Nagyságodnak mindnyájan hűtösök lévén, és Nagyságodtól semmiben meg nem bántatván, és Nagyságod is az ő hatalmasságához való igaz hűségét velünk együtt tökéletességgel viselvén, Nagyságod mellől mi is semmiképpen mind koporsónkig el nem állunk; hanem inkább Bethlen István urunkat ő nagyságát küldje vissza ide hazájába, hogy ha mi hántódását mondja lenni, ez országnak régi megrögzött törvénye szerént igazítsuk mi el, szép békességre vivén minden dolgát ő nagyságának, és ő is szolgáljon minen velünk ő hatalmasságának.

Articvlvs III.

Mind ezeket igen szolgalmatosan tentálván kegyelmes urunk, és hatalmas császárhoz való kötelességünket is ő hatalmassága előtt declarálván, ha ugyan semmi jó végben sem Budán az vezérnél, sem az fényes portán az Bethlen István uram dolgát nem vihetnök, és ő nagyságát hazánk szabadságának és Nagyságod fejedelmi méltóságának hántódása nélkül békességre nem birhatnök, hanem mégis szegény hazánknak utolsó veszedelmére való dolgot akarna tentálni és megrögzött régi szép szabadságunkat, libera electiónkat, igyekezi háborítani: noha hatalmas császárunk ellen fegyvert szintén oly nem örömost akarnánk fogni, mint szinte az tűzbe nem akarnánk magunkat vetni: mindazáltal szerelmes hazánk szabadságáért, feleségink, gyermekink megmaradásáért, az Nagyságod böcsületinek, méltóságának, fejedelmi állapotjának köztünk megtartásáért, készek leszünk életünket, s minden jószágunkat elfogyatni, és egész országúl, három nemzetül fejünk fenállásúig, valamikor az szükség kívánja, Nagyságod mellett insurgálni, Nagyságoddal élni halni, hevet, lüdeget, jót, gonoszt együtt tűrni, szenvedni. Bethlen István uram és több hazánk szabadságának s Nagyságod személyének háborgatói ellen; kitől az mindenható felséges isten mind Nagyságoddal egyetemben, hogy arra ne menjen az dolog, oltalmazzon. De hogyha az szükség azt kívánja, hogy ő szent felsége erőt, segítségét, egyező tökéletes értelmet szolgáltatasson, az Nagyságod fejedelmi állapotjának,

személyének, magunk és szegény hazánk szabadságának oltalmazására, ő szent felségének mint kegyelmes istenünknek könyörgünk.

Articvlvs IV.

Ezek felett kegyelmes urunk Nagyságodnak ez mostani állapotunkhoz képest sok rendbéli szükségait látván, noha az idő még intempestivum, mindazonáltal nem akarván Nagyságodnak semmiben megfogyatkozni, nem tekinthetjük szegénységünknek is felette fogyatkozott állapotjokat, hogy Nagyságod ez casusokban mind az fényes portára, egyéb szükségeire, expensaria is elérkezessék, ígírünk Nagyságodnak az két rendbéli adózásra huszonnégy forintot, id est fl. 24. Az Szent-György napinak felét ad primum Junii, felét ad primum Augusti, az Szent-Mihály napinak felét ad primum Octobris, felét ad primum Decembris, az régi articulusok szerint az Nagyságod tárházában beszolgáltatni. Az partiumbéli uraink az száz urainkkal atyánkfiaival együtt ezen terehviselésre ígírik magokat; az székely uraink s atyánkfiai is hasonlóképpen, kiknek az vármegyén vagyon jószágok ő kegyelmek között.

Articvlvs V.

Ez idő alatt kegyelmes urunk érkezék közinkben Bethlen Péter uram ő kegyelme levele is, melyből nyilván meglátszik, hogy mind az Nagyságod méltóságos személye s mind szegény hazánk ellen hostilitást akar exerceálni, ugyan az Nagyságod ditiójából is Husztból. Noha azért kegyelmes urunk mi egész országúl három nemzetül az Nagyságod kegyelmes engedelmeből Bethlen István urunkkal ő nagyságával az szent békeséget akarjuk tractálni, és mi eddig is semmi hostilitást ő nagysága és ő kegyelme ellen nem mutattunk: mindazáltal, holott Bethlen Péter uram levelében az ott való szolgálának mind az Nagyságod személye ellen s mind ellenünk országostól hostilitást declarál és parancsol, mely immár meg is lött, holott Huszt kapuján lévő máramarusi atyánkfiaiban egynéhányat levágtak, avval az cselekedettel minket is provocált az hostilitásra: tetszik azért országúl, három nemzetül, hogy Nagyságod is kegyelmességéből annyi praesidiumot küldjön Huszt kapujára, az kik legyenek elégségesek annak az kapunak bétételére; az külső jószágnak proventusát pedig ezután ne engedje Nagyságod Bethlen István uramék számára percipiálni. Az aknával együtt az öt városokat is s az ott való falukat foglalják el, megeskütvén őket az Nagyságod hűségére, és azután maradjanak abban az állapotban, mind addig, valameddig Bethlen István uram ő nagysága az Nagyságod hűségére redeál és Nagyságoddal megegyesül.

ARTICVLVS VI.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy Huszt várában lévő nemes atyánkfainak, úgy mint Vajda Györgynek, és többeknek is, ha volnának, Nagyságod kegyelmességéből demándálván, hogy attól az naptól fogván, az mikor az Nagyságod kegyelmes parancsolatját nékik megadják, ad decimum quintum diem redeáljanak ide hazájokban, és az országgal értse-
nek egyet; alioquin ezen dologból confirmáltatik az 1635. esz-
tendőbéli tizenkettődik articulushoz második punctja, mely ekképpen vagyon: Az officiálisok penig in amissione omnium honorum tam mobilia quam immobilia convincáltassanak.

ARTICVLVS VII.

Az taxás városoknak contributiója.

Kolosvár adjon	fl. 2200.
Fejérvár adjon	fl. 200.
Bánfi-Hunyad adjon	fl. 200.
Udvarhely adjon	fl. 250.
Kézdi-Vásárhely adjon	fl. 175.
Sepsi-Szent-György adjon	fl. 125.
Illyefalva adjon	fl. 125.
Egeres adjon	fl. 100.
Nagy-Almás adjon	fl. 70.
Várad adjon	fl. 1700.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento vel variatione aliquali, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificavimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Colosvar die ultima mensis Februarii. Anno domini millesimo sexcentesimo trigésimo sexto.

G. Rakoci m. p. (P. H.)

Nyomatott példánya, a fejedelem aláírásával és pecsétjével, az Erd. Múzeumban (Jos. Com Kemény Codex Authent. Art. Diact. Trans. III. köt.) — Ugyan ilyen példány ugyanott a Domáth-gyűjteményben, há-

tára egykorúlag jegyzett ezen szavakkal: »Fejér vármegye«; miből bizonyos, hogy ezen példány a fejedelmi irodából Fejér vármegye részére volt küldve.

XXXIII.

1636. febr. 22.

Rákóczy Balogot tudósítja az országgyűlés lefolyásáról s hadfogadásairól

Az úristen ő felsége stb.

Ferkó az kegyelmed levelével im szinte 8 óraker érkezék hozzánk. Volt hírünkkel, hogy az Kegyelmed levelét az ecesdiek elfogták; abban nem sok titkot fogtak tanálni s még inkább hasznót látunk benne. Jármí Ferencz után is kimentenek volt Husztból, de békével elment. Mi hatalmas császárnak hívei vagyunk, bizony okot sem adtunk arra, hogy ő hatalmassága háborgasson bennünket; könyörgéssel, hűséggel esedezni is fogunk ő hatalmasságának, de ha ugyancsak igazság kívül B. I.-t akarná ő hatalmassága ellenünk promoveálni, bizony valamivel magunkat oltalmazhatjuk, az úristent segítségül híván, el nem akarjuk mulatni. Az mint tegnap megirtuk Kegyelmednek, az ország úgy végzett: velünk éljenek, haljanak, gonoszt szenvedjenek. Az szászvárosok pedig külön-külön kicsodás erős reversalist adtanak: Szeben, Segesvár, Megyes, Besztercze, Brassó, im Kegyelmednek igaz paríáját megküldtük. Az székelység is így assecurált bennünket. Gyalogot Kegyelmed még bár csak 200. küldjön, 100. Kővárban, 100. Szamosújvárban. Ennél többet bár Kegyelmed ide most ne küldjön. Az fűszerszám s kiváltképen az almát, legyen igen-igen érte Kegyelmed, minél hamarab hozathassa meg és az mit abból Kővárban rendeltünk, küldje meg Kegyelmed az fűszerszámát ide be. Kis Jakab után egy vagy másfél héttel Kegyelmed is még mást is bocsásson; egyik jöjjön s másik menjen. Az gyalogok fogadásában való industriáját Kegyelmednek igen-igen kegyelmesen vöttük. Bizony dolog, hogy mikor ilyenkor sok fegyverünk volna, hasznát vehetnénk, kire ezután ugyan gondot is kell viselnünk. Úgy reméljük Jármí Ferencz 3000 lengyelországi gyalognak való puskának, 1000 muskáténak szerit fogja tenni; az úristenben bizony oly nagy bizodalunk vagyon, gonoszakaróinkat meg fogja szegyeníteni s minket igaz ügyünkben megsegítvén, dicséretesen kivezérel az mostani állapathól is. B. I. mocskos írásira való feleletünket Kővárban küldtük volt Róti urannak, hogy Kegyelmednek megküldje; de az mint írták, Husztban talán befogták az szabadosokat az levelekkel együtt. Im az Szaboles vármegyére való levelünket Kegyelmed kezében küldtük az kész instructióval, melyet Kegyelmed becsületes szolgántól küldjön meg az vármegyének és praesentáltassa. Az statu-

soknak igen méltó felserkenni, s magok megmaradásokról provideálni; mert bizon ez az tus hozzájok is elérkezhetik. K. L. és P. G. igen becsülettel viselték magokat; nem hagyja az úristen az övéit; bizon megsegít bennünket. Móré István uram cselekedetiben meg nem botránkozunk; elég vénségére lőtt ő kegyelme pribékké. Ha úgy vagyon, Husztnak kapuját igen is betétetjük; már 200 lovast is rendeltünk oda. Az héten oda is kell mennünk; azon leszünk, minden úton módon bizon úgy obsideáltassuk, onnét ki ne járhasanak. Az vármegyéket urgeálni meg sem szűnünk; csak várunk már császár ő felsége resolútiójától meg akarván tudni, az az dolog ő felsége hírével lőtt-e, nem-e? azután tudjuk, mit kell cselekednünk. Bethlen Péter leveleit látjuk, az is más elméjéből sült ki. Az Kegyelmed hűségében mi bizony úgy meg vagyunk nyugodván, hogy akárhol is ölében merjük fejünket hajtani; Kegyelmed mely hűséges magaviselését recompensálni is akarjuk jószággal, isten behoznál kegyelmedet hozzánk; az mint már erről Kegyelmednek két ízben írtunk ezelőtt is, siesszen Kegyelmed hozzánk Újvárban júni, hogy ott beszélhessünk, mert levélre s más ember szájára bizon nem bízhatjuk. Mi Újvárra az jövendő csötörtökön fogunk bemenni, azon az héten ott is leszünk; Kegyelmed úgy igyekezzék jönni, hogy ott érhessen bennünket. Az sóról is provideálunk minél hamarb. Az hajdúk jól viselik magokat; abban Kegyelmed megnyugodjék bátorsággal. Az hetmannak is írtunk volt, de úgy hallánk, intercipiálták Husztban, kit rész szerint nem is bánunk; de újobban megtanáljuk. Szóval izentünk Kegyelmednek Ferkótól. Adja isten stb. Datum Kolosvár 22. die Februarii anno 1636.

G. Rakocy m. p.

Alább, szintén a fejedelem kezével: Kiket küldött Kegyelmed Jármí Ferencz után, igen-igen akarnánk tudni. Az ólmit szorgalmazza Kegyelmed kihozatni.

Jegyzet: Balling János munkácsi kapitánynak van írva.

(Az egész levél I. R. Gy. írása; eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XXXIV.

1636. febr. 15—márcz 11.

Rákóczy Melíthnek a Bethlen Péter által elfogott szolyái ügyében.

a)

1636. febr. 15.

Georgius Rakocy dei gratia princeps etc.

Spectabilis ac magnifice domino nobis honorande.

Kegyelmednek 11. praesentis írott levelét vévén, kedve-

sen és jó neven vettük Kegyelmedtől abból is hozzánk jó akaratát és jó indulatját, hogy az mit a mostani állapotban, az közönséges jónak való dolgot értene, ezelőtt való jó ígérete szerint, tudunkra adni el nem mulatná, és hogy azon közönséges jónak megmarasztására és oltalmazására mindenekben készakarattal való munkálkodását, forgolódását ígéri, az melyre most Kegyelmednek jó alkalmatossága lehet, csak az egyből is, hogy immár Bethlen Péter nyilván kezdett császárral ő felségével való békességünk ellen Ecsedből cselekedni, igaz járathban levő jámbor szolgálóinkat háborgatni, kik közül már némelyet jószáginkbeli gondviselőinknek írott levelünkkel intercipiáltatott is, holott ezelőtt mindenkor, az ő felsége birodalmában szabados menetelek, jövedelekek volt szolgálóinknak, s most is úgy híven, hogy ő felsége híre és akaratja ellen kezdette őket Bethlen Péter háborgatni, méltó Kegyelmed írása szerint is arra a jó szomszédság és békesség tartásnak kívánságához képest való gondot viselni Kegyelmednek. Mi is írhatjuk Kegyelmednek semmit ez dologban is az közönséges jónak megmaradásánál (mivel magunknak is abban lehet bátorságos állapotunk) inkább nem nézünk. Kegyelmednek arra ajánlott munkálkodását annál inkább jó neven vettük és érette Kegyelmedhez minden alkalmatossággal kedveskedő jóakaratumkat mutatni el nem mulatjuk. Ottkinn Magyarországon való gondviselőinknek mostani cselekedeteket, a számunkra való szolgálók fogadásában az mi illeti, abban is megnyughatik Kegyelmed, hogy semmit egyebet az közönséges jónak oltalmazására való igyekezetünknel szemünk előtt nem viselünk, császárral ő felségével való pacificatióunk ellen semmit nem miveltünk, sem gondviselőink nem miveltének, miről immár ő felségét arról azelőtt megtaláltuk.

Új híreink mivel Kegyelmedet ez alkalmatossággal részeltessük, ha volnának, örömet cselekednének, de most is Kegyelmednek egyebet nem írhatunk, mint ezelőtt megírtuk volt. Bethlen István uram mégis ott vagy on Budán s úgy értjük dolgait, mint akárki is elhítheti hogy sem éjjel, sem nappal egyéb igyekezeti gondolkodása nincsen, mint hogy gonosz indulatját az közönséges jónak is nagy romlásával előmozdíthassa, és végbevihesse; kire mely nagy vigyázásának kelljen akár mely hazája, nemzete szerető embernek lenni Kegyelmed megítélheti; mely ellen mi, hogy közönséges békességünknek megmaradását isten után őrizhessük, útát módot hátra hagyni nem akarunk, és ha mi oly dolgok lesznek valahonnan értésünkre, Kegyelmedet is rólok tudósítani nem nehezeltjük, elhívén, hogy Kegyelmed is azont cselekedni el uem mulatja. Ezek után tartsa isten jó egészségben Kegyelmedet sokáig. — Da-

tum in civitate nostra Kolozsvár die 15. mensis Februarii anno dni 1636.

Spectabilis et magnifici dnis Vrae benevolus
G. Rakocy m. p.

Külszín: Spectabili magnifico dno Petro Melith de Briber, Sacr. Caes. Regni. Mattis arcis et praesidii Sathmariensis capitaneo etc. honorando etc.

»Exhibit. lit. praesentes 19. die Septembris anno 1636. Zathmarini« (Melith jegyzése).

(Leíratott az eredetiből Mike Sándor gyűjteményéből.)

b)

1636. márcz. 11.

Georgius Rakoci dei gratia princeps Transsylvaniae, partium stb.

Spect. ac magn. dne, nobis benevole. Salutem stb. 6 die currentis mensis Martii Csengerből nekünk írott Kgd levelét elvöttük. Az mint némely nap is írtuk vala Kgdnek, abba megnyughatik Kgd, mi hírünkkel, akaratummal nem ment ő fge birodalmába még csak által is, — ha latrúl cselekedtenek, mindjárt készek vagyunk felőlünk törvint szolgáltatni. Az nemes vármegye közül csak a legkisebb találna is meg, el tudnánk igazítani, azért bár ő kglmek sem palatinus uramat, sem penig generalis uramat ne requirálnák; az mint Kgdnek megírtuk, oly zabolán akarjuk őket hordozni, hogy az ő fge ditiója insolentiát ne szenvedjen tőlök, mert nekünk is olyan hazánk Magyarország, mint Kglmeteknek s azt kívánánk, arany-időben volnának ő kglmek mind az szegény községgel együtt. Ha rajtuk állana az ő fgével való békeségünknek oltalmazását bizony Kglmed sem viselheti szemesben előtte, mint mi s abba meg is nyugodjék Kgd, mi annak sérelmére okot nem akarunk adni s noha Máramaros szűk föld, de istennek hála vagyon abban módunk, kétszáz lovast ott is el tudunk tartani; im azért is küldjük oda Kun István uramat, hogy disciplinában tarthassuk őket, zászlónk alá erővel senkit nem hivatunk, a ki nem akar szolgálni, kitöltvén havát elbocsátjuk, ha kinek az tisztviselők kárt tettek, a mint feljebb is íránk, igaz törvint s executiót is tétetünk. Ő fge mint resolválta magát az nemes vármegyének, alkalmas ideje hogy értjük s ha ő fge eddig arról derekasabb rendelést tött volna is, mi úgy látjuk kívántatott volna, mindazonáltal reménljük azzal is ő fge nem fog késni. Eidem in reliquo benevoli manemus.

Datum in arce nostra Szamosújvár die 11. Martii a.d. 1636.

Spect. et Magn. Dnis Vrae benevolus

[Georgius Rakoci.]

Jegyzet: A névalírás hiányzik, le van vágva a lap alja, külczim sincs, de Melith Pál szathmári kapitánynak szól, mint a német fordításon rajta is áll.

(Eredeti a bécsi titk. lt. Hung.)

XXXV.

1636. febr. 27.—ápr. 10.

Csernel és Bogádi követsége a császárhoz.

a)

1636. febr. 27.

Csernel előterjesztése.

Verbalis propositio coram caesarea majestate 27. Februarii facta.

Sacratissime atque augustissime imperator, domine domine clementissime. Illustrissimus princeps Transylvaniae dominus noster gratissimus, Maiestatis Vestrae Sacratissimae humilia sua servitia obsequiaque demisse offerens, eidem M. V. S. C. praecatur. Coeterum non ambigit idem dominus noster gratiosissimus, Majestati Vestrae Sacratissimae hactenus innotuisse, constareque optime, qualemnam spectabilis et magnificus dominus comes Stephanus Bethlen praeteritis hisce diebus, nullis justis et legitimis, praecipuis de causis M. Vestrae S. autoritate, imo etiam constitutionibus regni postpositis, sese ex arce sua Eched primum Agriam, postmodum vero Budam ad turcas contulerit, ibidem praetactum dominum nostrum gratiosissimum cuiusdam incorporationis in regnum sive rempublicam Poloniae, imo (quod majus) confoederationis etiam cum Maiestate Vestra Sacratissima contra turcam initae incusando, eundem quidem dominum nostrum gratiosissimum, manifesto vitae discrimini una cum suis, amissioni etiam universorum obiicere nitatur, patriam vero suam Transylvaniam, fors et regnum Hungariae M. V. S. maximo periculo involvere cogitet. Cum autem Sacratissime Imperator et nocivarum eiusmodi scintillarum innitiis, maxima saepissime turbarum et incommodorum prorumpere de origine soleant incendia, Maiestatem Vestram Sacratissimam, idem dominus noster gratiosissimus humiliter instantissimeque exorat, dignetur M. Vra S. pro eiusdem augustissima autoritate paternaque cura et solitudine gratiose modum adinvenire, maedia etiam ea et talia clementer adhibere, quo nociva illa molimina mature, et ut aiunt in herba reprimi dominus etiam noster gratiosissimus cum suis Transylvaniaeque imo et regno Hungariae imminente

periculo eximi queat et possit. Factum in eo M. V. S. rem inprimis domino deo gratissimam, augustissimo suo solio et regimini convenientissimam, a dominoque nostro gratissimam aliis etiam M. V. S. fidelibus omni occasione pro virili querendam, in eternumque deprædicandam. De his porro M. V. S. tum ex literis domini nostri gratiosissimi, ex annexa signatura nostra uberius se se informare dignabitur, quarum tenor ut benigne inspicere, gratiose ruminare, nosque optatissima cum resolutione ad dominum nostrum gratiosissimum quantocius remittere clementer velit, quam humilime supplicamus.

Signaturæ vero literis annexæ tenor talis est.

Licet Sacratissime Imperator domine domine clementissime, dominus noster gratiosissimus in literis ipsius, Maiestati Vestrae per nos exhibitis M. V. Sacratissimam omnimode sineque defectu informare annisus fuerit, extra illa tamen nonnulla alia etiam nobis coram Maiestate Vestra Sacratissima humiliter repræsentanda iniunxit. Ea autem hæc sunt.

Cum dominus comes Stephanus Bethlen non saltem e regno sese subduxerit, et ad Turcas abscesserit, verum omnem insuper moveat lapidem, ut vi rem gerere hostiliterque Transylvaniam invadere queat, necessario ex parte etiam domini nostri gratiosissimi requiritur, ut omnimodo sese præparare, hostique suo, si inchoato is opere explere (?) contenderet, resistere possit; ad quod dextre tractandum et usurpandum necessario requiritur post deum.

Primum quidem, ut non saltem hungaricum ubicunque in regno Hungariæ commode fieri poterit, verum extraneum etiam, signanter polonum conducere eidem liceat militem.

Deinde vero ut Maiestas Vestra Sacratissima de ista re aliquam efficacem intimationem admonitionemque ad portam ottomanicam benigne facere dignetur, ne videlicet subdito Maiestatis Vestrae Sacratissimæ, qui non data poena sine omni causa clam ex regno Hungariæ profugit, auxilium aliquod illinc suppeditetur, atque ita pacis turbandæ ansa ex hinc præbeatur.

Denique etiam, ut in Hungaria quoque de hoc negotio suo modo inclyti status et ordines per M. V. S. gratiose requirantur una cum oppidis hajdonicalibus ultra-tybiscanis, ne aliquid attentant, seseque talibus, qui tam Maiestate Vestra S. quam legibus patriæ, charitateque christiana postergatis nimis illicita, christianoque indigna acceptant, adiungere quovismodo et prætextu vel tales consiliis fovere, aut eosdem qualitercunque promovere præsumant, donec regnum M. V. Sa-

cratissimae publice aliquid certi ea de re concludere dignata non fuerit.

Cum porro Vestra Sacratissima M. cum domino nostro gratiosissimo ratione arcis et bonorum Munkach clementer convenire dignata sit, nihil superesset iam aliud, nisi ut literae donationales in solita forma styli exarentur, iisdem inconsuetae aliquae aut derogatoriae clausulae non inserantur. Demum licet M. V. Sacratissima bona domini nostri gratiosissimi in Hungaria habita, directis eum in finem ad spectabilem et magnificum condam dominum Nicolaum Forgach peculiaribus literis protectionalibus, a condescensione militum, oppositioneque et damnificatione in absentia domini nostri gratiosissimi subditis contra inferri solita immunia facere dignata sit: idem vero dominus Forgach deo ita volente iam latis cesserit, ut M. V. Sacratissima moderno domino generali Cassoviensi domino comiti Joanni Druget de Homonna illud ipsum gratiose intimare, protectionalesque similes prioribus ad eundem dominum comitem clementer dirigere velit.

Ad extremum tandem ut in negotio detentionis supellectilis trium professorum domini nostri gratiosissimi Albensium, per Majestatis Vestrae S. Baumgartnerum Ratisbonae factam iuxta M. Vrae S. gratissimam declarationem (cum eae res per milites distractae non sint), fiat satisfactio, rerumque illarum restitutio, quarum specificatio simul et aestimatio prae manibus meis habetur, plenarium sortiri possit effectum.

Quia vero M. Vra S. ob respectum domini nostri gratiosissimi provisorum eiusdem Sarospatakiensem in protectionem suam recipere clementer dignata sit, protectionales ipsi literas clementer elargiendo in iis clementer demandaverit, ut egregius Stanislaus Szentivani, certorum equitum Zathmariensium capitaneus domo eiusdem provisoris in oppido Zathmar habita, pro seque violenter occupata amoveatur; insuper penes literas protectionales etiam literas Maiestas V. S. in eodem negotio ad defunctum condam dominum Nicolaum Forgach exarari clementer demandaverat, quia vero tales literae Vestrae M. S. ob interventum mortis eiusdem domini Forgach eidem assignari, negotiumque ita effectui mancipari non potuit, dignaretur M. Vra. S. moderno domino generali Cassoviensi per similes literas suas praedictae domus restitutionem clementer demandare.

Kivülröl: Par propositionalis verbalis, necnon signaturae cacsarcae Majestati 27. Februarii exhibitae.

(Egykorú példány a vörösvári levéltárban).

b)

1636. MÁRCZ. 5.

Csernel és Bogádi emlékirata a korbátuokhoz.

IN negotio illustrissimi domini principis Transylvaniae pro reverendissimo domino cancellario regni Hungariae Memoriale 5-ta Martii per generosos dominos Georgium Chernel et Andream Bogadi exhibitum.

Merito instat illustrissimus princeps d. d. noster gratiosissimus, ut maiestas sua sacratissima in casu Bethleniano mature benigneque de remediis cogitare eademque clementer quantocius adhibere dignetur. Dominus etenim Stephanus Bethlen non contentus se ad Turcas profugisse eique domino meo gratiosissimo periculum maximum creare velle, talia insuper propalare non est veritus, de quibus christianum hominem neque cogitare deceret, ablegato enim domini mei gratiosissimi ad vezerium Budensem emisso coram eodem vezirio obiecit dominum meum gratiosissimum contra Turcam cum sua imperatoria maiestate privatim confoederasse, id ipsumque corporali etiam iuramento confirmasse postulans, ut talem confoederationem imo et incorporationem sui in regnum Poloniae irritam faceret, revocaret et annihilaret, de tali porro confoederatione sese per dominum Petrum Melith informatum esse asserebat. Cum autem vix eius (prout mos Turcarum in similibus talis semper esse solet) illud nimis apprehenderit confoederationisque talis annihilationem ursurus sit, in eo casu dignetur sua sacratissima maiestas altius imminens ex proditione tam indigna periculum ponderare, seseque ita resolvere, ut dominus noster gratiosissimus tali resolutione realiter certeque certius inniti possit.

Jam hic nobis existentibus allatum est dominum Petrum Bethlen ex Echied excursions fieri procurare, literas domini nostri gratiosissimi (quod iam bis vel ter factum est) interceptisse aliaque indigna contra domini nostri gratiosissimi servitores transeuntes parare, dignetur sua maiestas talia quoque gratiose inhibere, literarum vero interceptarum restitutionem demandare, aut domino nostro gratiosissimo facultatem tanta inhibendi clementer concedere, facilis erit tales conpescendi modus, quod merito fieri debet certo certius, enim non in alium finem sit eiusmodi literarum interceptio, quam ut Budam transmittantur. Cum autem vix credibile est Petrum Bethlen talia a se ipso acceptare, dignetur maiestas sua sacratissima ratio-

nem clementer adinvenire, quod tales, si qui in ditione suae maiestatis reperirentur, mature coerceantur.

Relatum hoc etiam est nobis hic Viennae dominum comitem Illeshazium gratia firmandae arcis Echied certum conducere militem, quod si ita esset, supplicamus maiestati suae sacratissimae humilime ut talem quoque conatum gratiose sua maiestas reprimere et cohibere dignetur.

Alia antea sunt tam per literas domini nostri gratiosissimi quam etiam signaturam nostram suae maiestati humilime iam repraesentata, ad quae omnia et singula, ut sese sua maiestas clementissime et quantocius resolvere dignetur, iterato supplicamus, periculum enim haud exiguum in mora vel ex eo etiam, quod dominus noster gratiosissimus a conductione militis inhibetur. Petro autem Bethlen, ut informamur, hoc ad praesens non fuit interdictum, imo et cursores libere transmittit Agriam vel Budam.

Kivül: Memoriale pro reverendissimo domino cancellario in negotio illustrissimi domini principis Transylvaniae per generos dominos Georgium Chernel et Andream Bogadi porrectum, ac per eundem dominum cancellarium suae maiestati caesareae intimatum.

Egy másik példány hátírata: Utólszor az minemü memorialét beadunk ő felségének.

(Két egykorú példánya a vörösvári levéltárban.)

c)

1636. ápr. 10.

Csernel végjelentése Rákóczyinak.

M e m o r i a l e.

21. die Februarii estve felé érkezünk Pozsonyban Bogádi András urammal, mindjárt szemben löttünk cardinal urammal ő nagyságával, köszöntvén ő nagyságát az mi kegyelmes urunk nevével, mind az ő nagysága levélét, mind penig instructiónk szerént való izenésit megmondottuk ő nagyságának, melyet mind örömet hallott és minket is szeretettel való böcsülettel excipiált, csakhogy panaszolkodott arról, hogy ő felségét későn requirálta urunk, holott ő felsége igen szorgalmatosan várta az ő nagysága requisitioját az Bethlen uram dolgárúl, mivel annakelőtte Bethlen István háromrendbeli leveleivel találta meg ő felségét és ő nagyságokat, melyeknek egyike Ecsedből. másika Egerről, harmadika Pestről költ, de mindazokra sem vett választ Bethlen István mind az én odamenetelemig. Azután sem má-

soktúl, hanem a mi tetszésünkben írt osztán Bethlen Istvánnak egy szép pirongató és intő levelet, az kinek mását régen nem láttam, bizony méltó volna kinyomtatásra. Míg én visszatértem Bécsből, addig Budáról válasz is jött az ő nagysága levelére Bethlen Istvántól, arra is az mit írt, olvasta előttem az parióját, az igen szép levél, ott bezzeg eliben adta, hogy a maga szeméből vesse ki elsőben Bethlen az gerendát, és azután kereskedjék az más ember szemében való szálkán. Elsőben is így kezdé el szavát, soha az áruló lator vén kurafiához nem hittem volna, hogy ilyen nagy bátorságot vénségére merjen próbálni; sok discursusa és velünk való beszélgetési után mondá, hogy örömet írna ő felségének, és az mi kegyelmes urunk dolgát promoveálná, de idő nap előtt nem lehet mindaddig is valameddig ő felsége ő nagyságának azokat értésére nem adja, mert tudja, hogy ő felsége mindjárt ő nagyságának értésére adja és opinióját fogja kívánni, akkor abban meg nem fogyatkozunk, de interim ír mind ő felségének, mind cancellarius urumnak, hogy mennél hamarébb expeditusok lehessünk. Mi megmondottuk, hogy mint az mi kegyelmes urunknak jóakarójának, addig Pozsonyból ki nem megyünk, míg mind az császárnak szóló levélnek mását, mind az mi kegyelmes urunk kívánságát szóval ő nagyságának nem declaráljuk; azt mondá, hogy örömet érti, de mivel estve felé vagon, nem tartóztat, hanem igen jó reggel szembe leszen velünk, és örömet hallja és érti, az maga tetszését is addálja, és informál bennünket maga is. Azt is találám mondani, nagyságos uram, mi felénk az vulgus olyan értelemben vagon, majd magunk is megütököztünk benne, hogy Bethlen István magától ezt nem próbálta volna, hanem ha császár urunk ő felsége nem is, de vagy Nagyságod, avagy palatinus uram tetszéséből, annuentiájából avagy biztatásából cselekedte, mivel az ónodi katonák is azért nem mertek bele kapni, azt gondolták, hogy vagy ő felsége, avagy Nagyságtok hírével vagon az dolog. Erre ő nagysága így felele: Mi tagadás benne, édes Csernel uram, bizony mint ilyen véletlen dolgon magam is sokat gondolkodtam, és szintén palatinus urammal együtt voltam az mikor egy levele érkezik Bethlen Istvánnak mind én hozzám, mind palatinus uramnak fiát és menyét jószágával együtt commendálja; ugyan igen serio kérdém ő kegyelmétől, ha ebben az mostani Bethlen dolgában nem értett-e valamit, én előttem ugyan igen tagadá sok szókkal és declaratiókkal etc. ezek között sok több discursusok is voltak, mi elmenénk ő nagyságától jó éjszakát vevén, hogy jó reggel ismét meglátogatjuk.

Minekelőtte reggel bementünk volna, egy főember szolgálját küldé hozzám ő nagysága, melytől ilyen szóval izene,

hogy Bogádi urammal bemenjünk és Bogádi uramat kiun az palotában hagyván, csak magam menjek be, mert csak magammal való beszéde vagyon, azután Bogádi uram is bejöhet. Ott kezdé ő nagysága beszélni velem etc. azután Bogádi uramat is behívatá és megköveté, meg is mondá, miért kellett magammal beszélni, de nem úgy az mint az dolog volt etc. Az urunk levelének az mását és az követségönknek is summáját megmondánk ő nagyságának, igen javallotta minden részében, instruála is bennünket és assecurála, hogy ő felségének ez az Bethlen factiója hírével sem akarattjával nem volt, és noha immár intimálta is és parancsolt mind vármegyéknek, kapitányoknak és hajdúvárosoknak, hogy mint afféle emberrel semmi közösülések ne legyen és semmi assistentiával neki ne legyenek, de mindazonáltal ugyan még is urgeáljuk, hogy újabb declaratiót cselekedjék ő felsége etc. több dolgokról is informált ő nagysága és biztata is az ő felsége kegyelmes jóakarattjával az mi kegyelmes urunkhoz. Ezek után mi elmentünk Bécsben, 25. die lettünk szemben cancellarius urammal ő felségénél ő nagysága által audientiát kérni, mindjárt felment udvarhoz és minket is felakart vinni, de mi nem akartunk addig elmenni, míg az audientia felől válaszuk nem lett; azt jól is cselekedtük, mert felmenvén audientiat kért ő felségétől, ilyen válasza lett: Mi cancellarii, kérjed igen őket, ne nehezteljék ez mai napot szenvedni, holnap igen idején megjövök és mindjárt szemben leszek velek.

26. die estvefelé későn érkezett meg ő felsége az vadászásból, és ugyan oly későn hívatá cancellarius uramat, megizente, hogy igen reggel elmenjünk.

27. die Februarii 8 és 9 óra között reggel voltunk szemben ő felségével, minket nagy böcsülettel látván. Ugyanazon nap mindjárást az titoktanácsot ő felsége öszvegyűjtván, proponálta nekik az dolgot és azoknak tetszésekből mint olyan nagy considerationa való dolgot cardinal uramnak cancellarius uram által, palatinus uramnak, Csáki László uram által érté sére adták, postán menvén ő kegyelmekhez. Annakutánna mint resolválta ő felsége magát, mind per decretos (?) suae maiestatis, mind cancellarius uram által verbaliter, az mi kegyelmes urunknak mind szóval referáltam, mind írásban beadtam, az mennyire ott concipiálhattuk Bogádi urammal. Smíg cardinal uramtól cancellarius uram megtért, és Csáki uram palatinus uramhoz érkezett az ő felsége parancsolatival, én addig postaképen Bécsből palatinus uramhoz mentem, úgymint 29. Februarii és 2. die Martii indúltam ismét Kis-Martontól és mentem az nap Bécsben, és ő nagyságának, az én kegyelmes uram instructiója szerint az mit kellett mondanom, abban semmit

el nem hagytam; ő nagysága két napi sok discursusi után (en-gem böcsülettel látván, mivel Bogádi uramat Bécsben hagy-tam volt) csak azt concludálá, ajánlván igaz tökéletes jó aka-ratját mind ő nagyságának, mind gyermekinek, hogy ha ő nagysága az töröknek opponálja magát, most nem bízhatván az ő felsége segítségéhez, és valamiképen succumbal. oda lé-szen Erdély és nem tartózván meg a török, hátán megyen el, és nem szűnik csak Erdélyben meg, hanem ide ki is elhat, és mind hazánk, mind az ő kegyelme jószága oda léssen, ha szin-tén várakban szorul is, mindjárt reá száll az és ugyan az er-délyiekkel megvéteti; hanem mindeneket megpróbálván, ha látja egyéb nem lehet benne, jobb ő kegyelmének hazáját, fele-ségét, gyermekét és magát veszedelemben nem hozni, hanem mégis az ő nagysága tetszéséből megtréfálná Bethlen Istvánt. mert idején gyűlést tétetne és más fejedelmet választatna az országgal, megtartván az libera electiót, és jőne ki magyaror-szági jóságiban, nám az apja is azt cselekedte etc.

Az mikor Illésházi Gáspárt és Bethlen Pétert igaz és méltó okokból vádoltam volna, hogy az Bethlen István factió-jában consciusok, ő nagysága egyáltaljában csak mentette és óltalmazta őket előttem, noha bizony sine ratione; ellhittem másutt is azt cselekedte, az mint megtetszik Illésházi és Beth-len Péter uraméknak írott leveleiből, melyeket én meg nem küldtem azoknak.

14. die Martii válaszuk levén Bécsben eodem die indúl-tunk meg és estvére érkezünk Pozsonyban.

15. die Martii reggel lettünk szemben cardinál urammal ő nagyságával, és referáltuk mint jártunk és micsoda resolu-tióval jöttünk ő felségétől, noha ő nagysága még annakelőtt ő nagyságának mindazokat írva küldtő; ő nagysága ugyan majd mintegy szomorúképen mondá: Ő felsége az én tetszésem nem minden punctjában acquiescalt, de ő felségének azt hiszem abban más consideratioi voltak, nem ő kegyelme az fejedelem kárára; előbb gondolva nem is kellett volna ő kegyelmének arról csak meg is találni ő fölségét, mert hiszem övé Debreczen, Várad, üttesse meg csak az dobot, bizony nem csak az Tisza két felől, de innénd is az jó fizetésre az magyar elme-gyen, soha úgy nem tilthatják. Csernel uram eszedben vegyed az mit mondok, az fejedelemség nem szenved változást avagy alább szállást, hanemha nagy gyalázattal; az én tanácsom az, elsőben az alatta valóknak keresse kedveket, ha kiket megbán-tott, recognoscálja, méltó megengesztelni őket, az töröknek mind adományjával, ajándékával kedvét keresvén. adaját ugyan beadván; ez mellett az fősvénységnek békét hagyjon, mind ma-gyar hadat fogadjon, az lengyeleket is, kiváltképen az szaba-

dos kozákokat idején requiraltassa, az erősségeket éléssel és hű emberekkel megrakja. Ha ugyan ad extremum semmi remediummal nem veheti eleit az töröknek. úgy viselje inkább, hogy mindenkor az böcsületet viselje elettő inkább, hogysen az kissebbséges állapotot; mind egyiképen, mind másképen fogja keményen csak, bizony török uram is mást gondol, isten sem hagyja, megsegíti, igen vigyázzon maga, másra csak ne bizza, az mi kegyelmes urunkban sem fogyatkozik meg, noha némelyek talám mást ítélnék, de ő felségének elég hadai vannak. Pénzit ne kímélje, csak országát tarthassa meg, valameddig országa léssen, mindaddig leszen pénze, de ha országa nem leszen, pénzihez se bízzék azután; erőt tartson kezében, idején provideáljon penig arrúl, akkor ne kapjon két felé, ha hirtelen kellett fog.

ANNO 1636. die 22. Februarii.

Mikor reggel beszélt volna ő nagysága velem mondá Bogádi uram előtt nem akartam ez egynehány szókat Kegyelmednek, az melyeket mondandó vagyok, hogy hallja, mivel tudom annakelőttő oda köteles volt Ilksházi Gáspárhoz. Hanem mond meg én szómmal az fejedelemnek ő kegyelmének, azon is legfőképen penig igen mesterkedjék, ha Bethlen Pétert kézre keríthetné, ha kijárna vagy megragadtathatná, avagy a benne valókkal csinálna valami correspondentiát ígérettel, adománynyal, ha oly emberek volnának benne, próbálná őket, akár mint jutna hozzá, igen dícsérném azt. Bezzeg osztán mint egy madárral az hűsön az atyjával is jád|z]hatnék, csak ő magát vehetné kézre, mindenében prédát tétetvén, avagy az benne valóknak engedné. De feleségét nem kellene megháborgatni, mert annak vétke nincsen, hanem rakatná szekérre és Patakra küldvén tisztességesen bocsátaná, késértetné el onneid. Ha ezt végbenvilhetné, nekem igen tetszenék. Én bennem ő kegyelme meg nem fogyatkozik, valamire elegendőnek ítélt; ezt bizvást megeselekedheti, ne gondoljon az felől semmivel etc. Azután behivatván Bogádi uramat, együtt beszélt velünk, és úgy mentünk fel Bécsben.

Kívül Rákóczy kezével : 10. Aprilis 1636.

(Eredetije a vörösvári levéltárban).

J. gyzet. Bogádi és Csernel jelentése márcziusi küldetésökről.

XXXVI.

1636. márcz. 17.

Bethlen István második körlevele.

Illustres, spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, domini, fratres, amici et vicini observandissimi. Paratissima officia etc.

Kgltek közül való szomorú kibujdosásomnak kényszerítő okait elindulásom előtt az mely levelemben voltaképpen s igen igazán megírtam volt, czikkelenként megmutogatván egyszersmind, Rákóczy György uram miképpen szegte meg az mi szegény hazánknak hittel tölt s adott fogadásit. Melyre a minemű mentegető levél jutott Kgltek köziben ő kglme neve alatt, annak mássa érkeztén hozzám, noha az ki ügyünket csak félrészént tudja s mind az kettőnket ismer, annak semmi felelet nem kellene, mert az ő kglme feleletit az én előbbeni levelemmel öszvevetvén, mint írtam én meg az dolgot, s az ő kglme levélformálója mely igazsággal menti ő kglmét, könnyű volna választást tenni; mindazonáltal, holott nagy részént Kgltek közül az dolgot nem tudván, könnyen hitelt találhatna efféle mentegető írás, kényszeríttem annak az levélformálónak minden igaz ok nélkül való írására mostan csak röviden választ tennem és az Kgltek keresztyéni itéletire terjeszteni, ha annak az írásnak csak egy czikkelyében nem hogy igaz, de csak igazsághoz hasonló dolog is lehessen-e? kérvén szeretettel Kglmeteket mint jóakaró uraimot s kedves atyámfiat, engemet is ne nehezteljen meghallgatni s csendes keresztyéni itélettel felőle elmélkedni.

Elsőben is az levélformáló vádol avval, hogy akár mint színéljem útamot, de erre egyáltaljában a fejedelemségre való vágyódás vitt, mert effélet többször is próbáltam. Soha bizony fejedelmi állapotot magamnak nem vadásztam, holott a mikor akaratom ellen arra emeltenek is, hazámnak csendességeért s az Rákóczy György uram veszedelme felváltásáért, mint keresztyén lelkiismeretű ember, fejedelmi állapotomat az országnak szabad választására visszabocsátottam, s ő kglmét arra előremozdítani igyekeztem. Ezt Kglmetek maga jól tudhatja; azért azholott az dolog nyilván vagyton, mi szükség ott szót szaporítani?

Hogy én többször is afféle dolgot próbáltam, azt írja. Azért, ha próbáltam, annak idejének kellene lenni, és emberinek, az kik eszközök voltak az én próbálásomban; de mivel sem emberit, sem idejét nem nevezi, patvarkodik. Istennel bi-

zonítom s Erdélynek minden rendével, sőt Magyarországbán is valakik igazán ismernek, soha abban nem törtem fejemet, s nem voltam ez világi hiúságos dicsőségnek annira üzője, soha senkinek promotiómért egy fillért nem adtam; avagy ha adtam, álljon elő, tegyen bizonságot.

Vádolja gubernátorságomat sok törvényteleniségekkel, sőt afféle cselekedetekben az szegény fejedelemnek társának ír. Ha az törvényteleniségeket megnevezte volna, arra is lött volna az felelet in specie. Jobb lött volna azért az levélformálónak Rákóczý uramot arra inteni, hogy annak az nagy magyar fejedelemnek emlékezetes, jóságos cselekedetét követné, hogysen mint alattomban mocskosan vádolja. Ezaránt is istent hívom bizonságúl, soha senkit meg nem igyekeztem törvéntelenül tíz esztendeig való gubernátorságommal bántani, sőt álljon elő akárki, a kinek valahol csak egy talpalatni földét is törvéntelen elvöttem vagy elvételtem, vagy bevádoltam, vagy megfogtattam, Kgltek is mint Erdélynek közelebb való szomszédi bizonságom lehet erről, mivel az szegény fejedelem Kglteknek is ennihány esztendőig lévén fejedelme, tudhatná Kgltek, ha kicsintől fogván nagyig valakit ő felségénél vagy bevádoltam, vagy jószágában károsítottam volna, sőt mind Rákóczý uramnak s mind másoknak igaz tökéletességgel igyekeztem ő felsége után szolgálni. Az ország szabad electióját írja, hogy Rákóczý György uramot fejedelemségre hittel és sok igirettel kihíván bántottam volna meg kötelességem ellen. Ha én ő kglmét hittel, vagy reversalisommal hittam fejedelemségre, az reversalisomnak és az hitezésnek módjának ő kglménél jelen kell lenni.

Dicsekedett az én hitlevelemnek maga kezénél létével akkor is, mikor az két ifjak gyermeki tanácsára, hivataljára uraságából kiindula; de minthogy nem volt, senkinek semmit nem mutathatótt. Hogy nem mutatta, ha vagyon, ha nincs, lelkeismereti ellen mit mér kérkedni vele? Minthogy énnám Rákóczý uramnak hitlevele vagyon, sok böcsületes főrendeknek megmutattam s publicáltatni is fogom; az Kgltek vármegyéjében is vannak oly főrendek, az kik olvasták, látták.

Írja azt is, hogy az hajdúságot felültetvén császár ő felsége birodalmára én csatáztattam őket. Úgy vagyon, az Bornemisza János uram akkori indulatira hogy tisztí szerint vigyázzon, fiannak Bethlen Istvánnak én parancsoltam volt, de bizony soha császár ő felsége birodalmára való csatázásra nem ingerlettem, sőt az mikor az ország és én akaratom ellen császár ő felsége birodalmában bement volt, magam akarok vala reájok indulni, ha le ne szálljanak. Melít Péter uram, ki ottbenn akkor főkövet úr vala, ha ő kglme akarja, bizonságot te-

het arról, s Rákóczý uram Gávai Péter uramtól, ki ország követe volt az fiamhoz, ennek igazán végére mehetett volna. Nem én lázasztottam azért fel az hajdúságot, hanem Rákóczý uram ő kglme, az én fiam veszteg ült addig s tölem hallgatott, valameddig ő kglme sok alattomban való tractáival ellenem fel nem támasztá; ő kglme esküvék öszve az hajdúsággal, hogy együtt él és hal velek, elfeletkezvén császár urunkhoz ő felségéhez való kötelességéről. Az hajdúságnak adott hitit is addig tartá meg, míg magának békességet nyerhete, ottan belehagyá őket. Micsoda hit azért az, az kinek csak az alkalmatosság az határa?

Helytelenül és minden igazság kívül írja az levélformáló, hogy én magamot eligáltattam Rákóczý uram kijövele alatt, holott soha bizony az én fejedelemségemért senkinek csak egy fillért sem adtam, hanem akaratom kívül szabadosan választattam vala az országtól. Vetéssy István uram levén az ő kglme választásakor főkövetje Segesvárott, ő kglme megmondhatja istenesen, mellikünk osztogatott pénzt voxért; sőt ugyan ő kglme Vetéssy uram több egyéb tökéletes magaviseléséről is bizonság lehet, mivel akkori ügyében fidus Achatesse vala Rákóczý uramnak, melyet ő kglmének is mint hálála meg, maga megmondhatja; az mint más benefactorinak is, úgymint az fejedelemaszszonnak, Zólyomi Dávid, Prépostváry Zsigmond, Csáky István uraméknak s többeknek, s az én szegény fiannak Betlen Istvánnak is.

Írja, hogy Topán tanács híre nélkül az szabad electió romlásra reversalist adtam ő kelmének; ha én adtam, miért vötte el ő kglme? Ha elvötte az ország romlására való reversalist, gonosz akarója volt akkor is immár az országnak. Vakmerő írás; holott Kassay István és Kovacsóczy István uramék által, kik akkor főtanácsrendbeli személyek voltak, lött az tracta, és nemhogy az szabad electió romlására volt volna valami abban az reversaliban, de inkább expresse vagon írva mind abban s mind az ő kglme hitinek első conditiójában, hogy szabad voxot engedünk az választásra. Nemhogy penig az hat heti indutiák alatt, az mint az levélformáló írja, de ha Segesvárott csak egy szóval mondtam volna is, soha ő kglme dolgát előbb nem mozdíthatja vala. Az mely fassiókat ennek megbizonítására emleget, hozza elő, kitől s mint lött, akkor meglátván válasza leszen, mert elhitem, valami lött, az ő kglme kényszerítéséből kellett lenni. Rendszerint azért az levélsínáló helytelen írását így értse Kgltek.

Elsőben bücsületemben úgy oltalmazott Rákóczý uram, hogy (az mint levelében is teszen az levélsínáló emlékezetet) gyalázatos és minden igazság nélkül való vallatásokat tétetett

reám, mint egy publicus malefactorra; mondja meg az mint írja, hogy az Rákóczý uram favora miatt velem és gyermekemmel nem is mertek perleni, ki volt, az ki én velem nem mert perleni? Én úgy tudom, senkivel semmi perem nem volt magamnak, mert perelés nélkül is valaki valami javaimhoz közit megmutatta lenni, minden bántódás nélkül elégtételt vött tőlem. Tudom, szegény fiamékat Bethlen Istvánt és Zólyomi Dávidot érti az fiaimon; úgy vagyon, hogy Rákóczý urammal mi-helt együvé esküdtek és engem ő kglme vélek minden atyai tisztelettől megfosztatott, ellenem az budai vezérhez s oda be Erdélyben folytatta őket, mindjárt szegények Absolonimmá löttének és mind magam s mind más nemes rendek ellen valamit akartak, azt cselekedték, az ő kglme Rákóczý uram parancsolatjából banderiumot tartván magok mellett; jó lelkiismerettel írom azért, hogy ő kglme tőtte az én fiaimot Absolonokká, s mind egyéb hatalmaskodásokra ő kglme ingerlette őket. Megvallhatja Biharvármegye, fegyverrel az két ifjú által mint esküdtötte magához őket, mit cselekedtetett rajtok nyavalyás ifjakkal.

Kuun Istvánné asszonyom bátor vallja meg az ecsedi állapot felől, mint s hogy akarta ő kglme tőlünk minden igaz ok nélkül eltulajdonítani, holott Kuun Istvánné asszonyom az maga Rákóczý uram kezével írt credentialis levelet adta kezében, s az mellett azt az izenetét mondotta, hogy Rákóczý uram arra igéri magát, csak Ecsedet bocsássa kezében, Dévában és Hunyadban megörökösíti. Ez ő kglme cselekedeteiről pedig énnekem más nagy documentumom is vagyon, melyet rövid időn nilvábbanvalóvá teszek. Álljon elő az Kuun Istvánné asszonyom szolgája, az kit én ő kglme akarátja ellen elűztem, avagy adjon nevet neki, vagy maga vallja meg. Barna Györgyöt Magyarországbán emberséges, eszes törvénytudó embernek tartják, ő kglme egy Mocsári István nevű főemberrel volt az asszony mellett, látván semmi jussát nem lenni az asszonynak Ecsedhez, magok csinálták az compositionálist, én is, mint emberséges főrendek tetszésén megnyugodtam. Kgltek is pedig nagy részént tudja, Kuun Istvánné asszonyomnak lehet-kezi Ecsed várához.

Inauditumnak írja az levélcsináló, hogy az fejedelmek az ország jószágit testamentumban elhagyhassák. Kicsiny experentiája vagyon, talám ifjú ember, hiszem ha éltében summában eladhatja, miért nem legálhatná testamentumban is? holott valaki valamely jókat másnak summában eladhat, testálhat is azokról. Vécsét és Bábolnát ország jószáginak nevezí, hogy így vádolhassa az szegény fejedelmet, hogy méltatlanul hagyta az maga vérének; de ennek sem jó az consequen-

tiája, az mint feljebb megírtuk; az ország jószágait az mi juristáink *peculium corone*-nak és *fiscale bonum*-nak szokták hívni, egyik sem volt soha, sem Vécs, sem Balásfalva, azért méltán mind *inscriptio*-ban s mind *summá*-ban elhagyhatta.

Az testamentumot írja az szegény fejedelemtől, nem *subscibáltatottnak* lenni, melynek Rákóczy György uramnál az *subsumptio*-ja (az mint sokszor fenyegetett engemet vele): mivel nem *subscibálta* az testamentumot az szegény fejedelem, nem tartozik ő kglmek megtartani, hanem az mit maga véreinek és jámbor híveinek az isteni tiszteletnek *promotio*-jára hagyott, azokat szabadosan akár mint az *fiscus* nevezeti alatt magának *fiscálhatja*; mert az ő kglmek *levélfundálója* hogy alattomban így okoskodik, itilem, azt gondolja, hogy az mely testamentumot az testator nem *subscibál*, az mind erőtelen, noha nagyobb részére, kiváltképpen pedig az nagy emberek az testamentumot hiteles közemberek előtt szokták tenni, az kik azt *authentice* mind megcsinálják s mind kezek írása alatt emanáltatják. Ugyanis pedig akár *testamentum*, akár egyéb *fassiók* az fatensen kívül köz *authentica* személyek *relatio*-ja és *expeditio*-ja alatt hitelesben szoktak emanáltatni. Az istenben elnyugodt fejedelemnek mintegy *testvératyjafia* s mind utána az én szegény hazámban méltatlanságomra első hiteles személy levén, mivel én reám bízta, soha valamit vagy nem adott, vagy nem mondott, vagy nem hagyott, az testamentumhoz hozzá nem írtam. Márkusfalvi Márton hiteles, emberséges ember volt *notarius* az testamentumnak, Horvát János hittel köteles *conservátora*, ennek kezében adta halálának előtte Váradon az szegény fejedelem mind ez maga *testatio*-jának *minutái*val együtt, az ki énnekem az szegény fejedelem halála után mintegy harmadnappal kezemben adván azon *integritással*, az mint Márkusfalvi uram leírta, és én *főtestamentarius* több *testamentariusok*kal együtt *subscibálván*, valamit kinek-kinek hagyott, mindeneket a szerint adattam meg. Mely testamentumot annakutánna *publico articulo* az ország és Rákóczy uram is *confirmáltak*.

Husztot kívánta-e, vagy nem Rákóczy uram, az *levélíró* tudja az ő kglme neve alatt, nilván pedig az ő kglme *cselekedeti* más mutattak, azzal akarja *bizonítani*, hogy az maga benne való *jussát* is (mely semmi nem volt) nekünk engedte. Tagadja, hogy nem kívánta Husztot, s mindjárt pedig utánna veti, hogy én adtam arra okot, mert *ennihánszori requisitóra* neki meg nem esküdtem. Ugy vagyon, *találtatott* meg ő kglme az esküvés felől, de holott Topán adott *reversalisomban* köteleztem volt én arra magamot, hogy én ő kglméhez mint ország fejedelméhez illendő *hűséggel* leszek, ő kglme is *fogadásihoz*

tartván magát. Keresztyén embernek egy hiti vagyon, az ki egy hitit meg nem állja, mi haszna annak, ha sokszor esküszik is meg? Noha Rákóczy uram csak meggondolja magát s ottan eskütteti más-más formulákra mind az ország népét s mind az vitézlő rendet; más az, az hitlevelében nekem Rákóczy uram fogadta volt, hogy mint édes atyját úgy böcsül, az mely fiú pedig hitelteti az atyját, nilván nem böcsüli mint édes atyját. De mindazáltal az hitre is viszont reámegegyek vala én, csak ő kglme nekem és az országnak hittel tött fogadásihoz akarja vala tartani magát, s adja vala meg az collegium, az monumentumok építésére legált summát, s teszen vala securussá egyszer adott hiti felől.

Erdélyi és Kassay István uramék, az mint hallom, még ez életben vannak; az két tanácsember által nemcsak azt kívánta, hogy ő kglmének megesküdjem, az mint az levélformáló írja, hanem kiváltképpen azon untatott, hogy Monorát az fiammal, Bábolnát Kuun Istvánné asszonyommal neki adassam, s Fogarasról az ő kglme compromissiomát megengedjem, s így azt az nagy közönséges hasznú, az én vindictum[om]ra fundált articulust leteszi és soha vele nem él. Monora s Bábolna hatalmomban nem volt, nem volt módom benne, hogy ő kglmének adhassam; Fogaras régen ő kglme kezében volt, és nilván megmondta, hogy bizony arra nem iszom. Püspök Gelei István uram ennihánszor megizente, hogy ne szorgalmaztasam hijában, mert ő soha közembert nem látott, a ki hitit annira semminek tartsa, mint Rákóczy uram. Látván pedig, hogy az fejedelemasszontúl is egy pénzsumma contentatio nélkül vevé el, annival inkább nem untattam ő kglmét érette, s azután ottan hamar elfeledkeztvén róla, hogy nekem hittel adta, az maga feleségének inscribáltatta, melylyel mindazonáltal én semmit nem gondoltam volna, csak egyébképpen reversalissához tartván magát, a miben talált, abban hagy vala nyugodnunk.

Az mint írja a levélformáló, arra köteleztem volt magamat Topán, hogy ő kglmét ország fejedelmének tartom. Istent hívom bizonságúl, soha az idvözült fejedelmet is nagyobb hűséggel nem igyekeztem szolgálni, mint ő kglmét, valameddig eszemben nem rövém, hogy falra hányom az borsót, mert nem-hogy valami hálaadó voltát tapasztaltam volna meg ő kglmének, de fejedelemségének első esztendejében mindjárt sok gyalázatos gyanúságokkal ok nélkül vádoltattam ő kglmétől. Így kezde mindjárast beteljesedni az Csernel György uram prophetiája, mikor Rákóczy uramot Segesvárratt választák, és én is Váradra ő kglmét salutálni jámbor szolgálmat küldöttem, azt mondotta: az úr mint keresztyén ember hallhatatlan jót

cselekedik mivelünk, melyet mi bizony soha meg nem hálálunk. Monorát írja, hogy aranyon s drága marháán megvévén Iván vajda az szegény fejedelemtől, az fejedelem viszont hatalmasul elfoglalta tőle. Holt embert s kiváltképpen nemzetedből álló nagy fejedelmet méltatlanul rágalmaz. Ezelőtt is Monorára vágyódván Rákóczy uram, midőn vádolta volna ezen az szegény fejedelmet, ez okon tavaly az megyesi octávéra jámbor szolgám Horvát János által beküldtem ő kglmének Iván vajdának Monora végett az szegény fejedelemmel való végezését, és az mely drága marhákat az szegény fejedelemnek adott volt s arról való jegyzéseket is. Úgy vagyon, Iván vajda Monorát megárulta volt az szegény fejedelemtől, és az fejedelem kezében is bocsátotta, de az mely terminusra kötelezte magát maga kezével subscribált contractus leveliben, hogy megadja az summát, arra meg nem adhatta, az vinculum peniglen az volt, hogy ha az terminusra le nem teheti Iván vajda az summát, Monorát az fejedelem elfoglalhassa; aszerint az fizetésnek terminussa elműlván, elfoglaltatta egyszer az szegény fejedelem az jószágot, viszont Iván vajda az urak által megtalálván az fejedelmet, másodszor is visszabocsátotta neki Monorát, és új terminust adott az summafizetésre; akkorra is nem lévén módja az megfizetésben, úgy foglaltatta osztán Balásfalvához az ott való gondviselői által, kik közül most is él az számtartó s többen is, az kik elfoglalták, az kiktől jobb informatiót vehetett volna az levélformáló, ha szántszándékkal holt embert s nagy fejedelmet nem akarta volna gyalázní.

Az mi az Iván vajda köves marháját illeti, az mint az maga jegyzeti megbizonyítják s magam is jól tudom, nem Monoráért, hanem hogy az havasalföldi vajdaságot neki szerezzé, azért adta volt, melyet meg is szerzett vala neki az szegény fejedelem; de mivel az szokás szerint az portára való bemene-telt kívánják vala tőle, s arra nem veheté magát, noha ugyan én általam úti költséget is ígirt vala az szegény fejedelem neki: így azért mind egy s mind más fogyatkozásának maga volt Iván vajda uram az oka. De ha ennire lamentálja az Iván vajda kárát, hiszem mostan Rákóczy uram kezében vagyon Monora, miért nem adja meg neki? Ha törvéntelen vétetett el Iván vajdától, törvéntelen bírja tehát az mostani possessor is. Mutogat az levélíró valami fassiókra is; szabad volt Rákóczy uramnak az mit akart, vallattatni, de ha szinte törvényre kelne az dolog is, vajki kevés hitele s helye lenne azoknak az fassiók-nak, kiket ő kglme azokkal tétet utcunque, kiknek mind életek s halálok az ő kglme nutussától függ.

Bábolnát hogy kívánta Rákóczy uram, egy okból azt veti, hogy én irattam az fejedelem testamentumához, minthogy

abban az idvözült fejedelem főképpen engem bírált meg. Valamit írattnam (az mint feljebb is emlékezzém), bizonynal tiszta lelkiismerettel írom, egyedül csak azokat írattnam, melyeket ő felségének mint főtestamentarius szájából hallottam.

Az articulust, hogy két esztendeig benn lappangtatá. egy árkus papirosacszkára kinyomtatván, az mireánk való tekintetét írja okúl. Úgy vagyón, hogy minket nézett benne, hogy azonban vagy halálom törtévéén (mivel szorgalmatosan szokta calculálni üdömet) maradékimtúl könnyebben elránt-hassa Husztot, vagy magam megbetegedvéén, hamarébb kén-szeríthessen annak az articulusnak színével az ő kglme népit belebocsátani, és osztán szokása szerint büzt költvéén hozzám, könnyebben kiszínelhesse kezemből.

Mikor 1633. esztendőben sok méltatlan vádlások miatt reám haraguván, affelől az színes articululus felől végezést tött vala magában, jelen valék én is az gyűlésben; sok emberek in-tettek vala ugyan az ő kglme ellenem való idegen szándéka felől, de én külömben remélék vala; azonban immár az gyű-lésnek vége lévén és az articululosokat purumban írván, egykor midőn szinte ebédhez ültem volna, meghozák, hogy Rákóczy uram Kornis Zsigmond és Erdélyi István uraméket küldötte az ország köziben valami újjobb propositiókkal, az templumnak minden ajtaira két drabantokat állattak. Az dolognak újságát értvéén nem késém az ebéd felett, hanem elvégezvéén, udvarhoz mentem, kérdezvén micsoda új propositió volna az? mondák, hogy mindjárt voxolni kellett reá, hogy az oly rendek, kik orszá-g házaít bírnak, az fejedelem praesidiumát tartozzanak be-vinni. Kornis Zsigmond uramnak panaszolkodván az dologról, mivel én is a hazában nem utólsó ember volnék, talám én tő-lem is voxot kellett volna kérdeni, erős hittel mondá, hogy ő is soha nem hallotta Rákóczy uramnak arról való akaratját, ha-nem Rákóczy uram több signaturák között arról való signatu-rát is kezében adván, úgy vitte alá az ország köziben, nem tudván, mit viszen; és mivel mindjáraást kívánta, hogy articu-lusban írássék, voxolni kellett reá. Ilyen formán az ország né-pének semmi meditatióra való üdöt nem engedvéén reá, sem az propositiókban elsőben nem emlékezvén felőle (az mint az mi hazánkban szokás volt), sem az ország ő kglmétül postulatum-ban nem kívánván, írattna azt az articulust. Mindazáltal az orszá-g akkor is csak publicae necessitatis tempore írattna az praesidium bevéelt, hanem Rákóczy uram, hogy azzal az arti-culussal szándékát hatalmasabban üzhesse, oda csusztatta azt is, hogy az praesidium tam publicae quam privatae principalis necessitatis tempore bevitessék. Hallatlan dolog egy gyűlésben két propositiót adni, és két külömböző libellusban való articu-

Iust csináltatni, egyet ad publicum usum kibocsáttatni, mást penig in vindictam privatam lappangtatni; melyet hogy az végre az maga hasznáért cselekedett, kitetszik az Erdélyi és Kassay István uramék által való kívánságiból (az mint feljebb íráim), holott annak az articulushnak letételéért Monorát, Bábolnát és Fogarast kívánta.

Istenes úton írja, hogy vötte el Monorát az fiamtúl és Bábolnát Kuun Istvánné asszonyomtól. Az kényszerítés ha istenes út, úgy az ő kglme elvétele istenes mód leszen; ki hinné azt, hogy jó akaratjából valamely alatta valója jószágát adná fejedelmének?

Tagadja életem ellen való ólálkodását, de az napot tagadja lenni az égen, az szegény feleségem eltemetésekor anni számú bandériummal az niregyházi praedicatorot lesette-e, az mint Csernel György uram mentette az soproni gyűlésben Rákóczy uramot? egy szegény frátert miért kellett volna az olyan haddal lesni, hiszem volt annak püspöke, esperestje, az ki méltán megbüntette volna, ha afféle követtséget hordozott volna, melyekkel ő kglme vádolta. Horvát Istvánt másfélszáz, avagy több lovasokkal miért kellett volna az báhori erdön s egyebütt lesetni? az mint mind az levélformáló írja s mind Rákóczy uramot más követ-embere mentegette ezzel, hiszem ötet, mivel nem sok commitatussal szokott vala járnai, kevesebb lovas is az leshelyre hajthatta volna. De minden dolgok az példákából tetszenek inkább meg. Ha minden igaz ok nélkül nagy háládatlanul az fejedelemasszonyt, ki császár urunknak ő fölségének vérszerint való atyafia, Csáki Istvánt, ki Szendrő kapitányja, Prépostvári Zsigmond uramot, ki az magyar nemzetben töszyökeres úr s többeket császár ő felségével s Magyarországgal hittelt tött frigye ellen halálra merészlette kergettetni, üzni, üldözni az ő felsége földén, mennivel inkább engemet in privato statu és Magyarországgal idegent, kinél senkit nagyobb ellenségének nem tartott. Hogy peniglen mostani cselekedetemnek palástolásra gondolt dolgomnak írja lenni, magárul nem hiszen mást az jó uram, kiről több feleleti leszen más alkalmatossággal.

Másodszor menti arról magát, hogy donatiókat nem szakgatta el; de méltatlan mentség, a hol a dolog nélkül való. Egyszersmind azzal gyaláz, hogy nem tartozott volna az én donatiómat confirmálni, holott Topán neki adtam az fejedelemséget az ország szabad electiója ellen. Ha én ő kglmének az fejedelemséget az ország szabad electiója ellen adtam s elvötte én tölem, az következik, hogy az ország electiója ellen való fejedelem, és innét az levélformáló írása szerint, mivel az ország szabad electiója ellen vötte én tölem az fejedelemséget.

illegitimus fejedelem; az illegitimus fejedelmeket pedig egy szóval szokták hímnya: tyrannusnak. Tudatlan elmélkedése volt ez helyen az levél notáriusának: ő azt írja, hogy én az ország szabad electiója ellen fejedelemséget adtam neki, ő énnekem mivel fizetett? Számkivetéssel, magam, gyermekem s házam üldözésével.

Adtam ő kglmének fejedelemséget jó commendatiómmal, suffragiummal és sok törekedésemmel, de nem erőszakkal. Hogy vagyon az, hogy ő kglme azt meri levelében írnia, hogy én az szabad electió ellen fejedelemséget adtam ő kglmének? Az mely conditiókra pedig megesküdt, azoknak legelső conditiójában hiti után vallja ő kglme együtt az országgal, hogy én az electióra szabad voxot engedtem, az topai reversalis is azont tartja. Azért vagy akkor tött fogyatkozást lüthiben, avagy az mostani írása merő patvar, s bár ne gyalázta volna ő kglme magát ezekkel. Az topai reversalisban, hogy az érdeemes személyektől jó akaratomat megvonjam, arra magamot nem köteleztem. Írja továbbá, hogy az kiknek fejedelemségemben jószágot adtam, az sok hallatlan hitezéssel mind elvonta ő kglme mellőlem s az ő kglme birodalmában laknak, vallassa meg ő kglme, melliket jártattam ő kglme ellen az törökökhöz vagy másuvá?

Írja, hogy az szolgálóimtúl is pénz nélkül el nem vötte; nevezzen csak egyet, az kinek az én collatióm elvételéért vagy egy fillért adott volna.

Harmadszor, az portával mint tartotta meg frigyét; isten ő felsége távoztassa, hogy közönségesen az ő kglme frigytartásáért ne büntetődjünk. Ez helyen exclamálja az keresztyén fejedelmek censuráját; csudálatos dolog, hogy meri csak említeni is az keresztyén fejedelmeket, kiket hittel ígirt segítségéről írt ennihány reversalissával játszodtatott meg.

Negyedszer, az római császárral ő felségével és Magyarországgal úgy tartotta s tartja meg hitit, hogy mostan is naponként hittel kötött frigye ellen folytatja postáját az ő felsége aemulusihoz, az ő felsége híveit szabadosan üldözi, kergeti az ő felsége ditiójában. Azt írja, hogy császár ő felsége ditiójának kárt nem tött; fejedelemmé levén az egész Nírséget mint dulatá, menni udvarházakat vertek fel vitézi, mostan is jól érzik az Kgltek atyafiai.

Ötödször, mindeneknél nagyobb fájdalomát jelenti azon, hogy isten tiszteletihöz való hidegséggel vádoljuk, de nem írja okát, miért tartotta el az 26 ezer forintot interesseivel együtt, melyet az szegény fejedelem az fejérvári collegium építésére és tartására hagyott volt, és én tülem sok istenkedésivel szép szavával kikért. Az erdéli püspök uram testimonialissára ap-

pellál; adná isten, vehetne Kgltek az erdéli püspök uramtúl oly testimonialist, hogy ám megépítette Rákóczy uram az collegiumot, avagy az summát interesseivel megadta az ecclesiának. Írt ide énnekem is püspök uram senior társaival egy békességre intő levelet, melyben ezen igével írják ő kglmek, hogy mostan immár az summa megadásáról obligatoriát adott; de micsoda az az obligatoria? adott ő kglme énnekem mind hitlevelet s mind obligatoriát, melynek soha egy punct effectuatíóját nem vöttem s nem láttam.

Hatodszor, az ország híre nélkül való confoederatióját tagadja; az császár ő felsége imperiumbeli aemulussival az micsoda frigyét csinált s többekkel is, kevés erdéli nemes rend tudja, avagy inkább senki sem. Azon eskütt meg ő kglme, hogy hazafiait tart az ország házaiban, s arról menti magát, hogy nem kártevő embereket állatott azokban. Az hazafiai szükségét praetendálja okúl, hogy idegeneket kellett az ország házaiban rendelni. Hát az honnét régi tősgyökeres úr nemből való hazafiait kivétvén, idegent állatott helyében? Az minemű idegeneket pedig az mi szegény országunk házaiban helyeztetett, olyanok Erdélyben hazafiai számosan találtattanak volna istennek hála.

Menti azzal az levélíró Rákóczy uramot, hogy tanács híre nélkül azt nem cselekedte; igen jól vagyon, ha az tanács megoldozhatja az ő kglme hitit; hogy az több fejedelmek is azt cselekedték, menti azzal is. Nem az vagyon az kérdésben, mit cselekedtenek az előbbeni fejedelmek, hanem az mire kötelezte ő kglme magát hittel, aszerint kellett volna országítani ő kglmének. Mert az mit egy üdő egyben szenved, más üdő másban nem szenvedt azt. Az igaz vox mondásért mind magamon, s mind jámbor szolgálaimon, kik képetemet viselték, mi történt? azt sem szükség mástúl kérdenem; másokat is könnyen nevezhetnék, kiknek nem szinte jól esett az közönséges jóért való igaz voxolás, kiket bővebb írásra való alkalmatossággal világosabban megírok.

Az hazafiait hogy erdéli ebeknek nem nevezi, ugyan az hazafiai attestatiójára appellál. Vajki nehéz ott igazat mondani, az hol az igazmondásért betörök mindjárt embernek az feje; ha isten megkönyörül rajtok, bizony attestaltatás nélkül is megvallják.

Csáki Istvánt írja, hogy én üztem ki az országból s én akartam megöletni. Jó lelkiismerettel bizony szómra mondom, soha csak egy emberrel sem üztem, sem halálára nem igyekeztem, kire ha szándékoztam volna, akkori állapotomban mi lehetett volna könnyebb? De megtetszik, ki igyekezte megöletni, az ki minden igaz ok nélkül számos lovas szolgálival

halálra üzette úgy, hogy csak másod magával szaladhatott el, szekereit, szolgálait az Rákóczy uram jámbor vitézi felprédálván, felvervén.

Székely Mojzes, Petki Ferencz, Maróthy György, Fekete Lőrincz az ő kglme birodalmából soha ki nem jöttek volna, ha törvéntelen, irgalmatlan országlása ne kényszerítse őket. Miért kelle Székely Mojzesnek jószágát törvény nélkül elvenni, s annakutánna egy részit pénzen visszabocsátani s más részit magának tartani, hiszem az székelyek közt nincsen semmi jussa az fiscusnak, ott iure fisci semmit nem hatalmaskodhattott volna.

Hetedszer, soha az országnak csak egy articulussa is arra authoritást nem engedett az fejedelemnek, hogy az nemes emberek jószágát contra privilegia nobilitaria elfoglalják. Micsoda mentséggel írhatja az levélfundáló azt, hogy az Ugrai György jószágát nem Rákóczy uram foglalta el, holott azon jószágot az fejedelemasszony Kovács Istvánnak adván; én látván Ugrai uramnak igaz successióját benne, és hogy nem fiscalis jószág, Kovács Istvánnak más jószágot szerzettem az fejedelemasszontúl érette, s úgy eresztette meg Ugrai uramnak. Annakutánna Rákóczy uram fejedelemségre emeltetvén, ottan hamar ő kglme elfoglalta tőle, nemhogy quindenát adott volna ad productionem; de magam is végtére csak azon kértem Rákóczy uramot, arbitrativé láttassa meg, sőt Gerendi Márton uramnak, ki Rákóczy uramnak atyafija és hommastere, magam jószágomat, közel húsz ház jobbágyot s egy jó vízi malmot, melyet inscriptióban adtam volt neki, mikor engem szolgálta, örökben ígértem, csak nyerje meg az fejedelemnél ő kglménél, annak az Ugrai György jószágának állapotja láttassék meg arbitrativé: soha reá nem mene ő kglme. Azért az ki ilyen igyben csak arbitrativa revisiót sem enged, könnyű megítélni, micsoda summus justitiarius az. Más jámbor szolgálóknak Horvát Jánosnak, mikor drabantjai által az jószágát elfoglaltatá minden majorságocskájával együtt, nyavalyás Kassay István uramhoz menvén mutassa igazságát és az fejedelem ő kglme maga kezével írt assecuratóriáját, amaz mond nagy aestussal: látom uram én igazságodat, de hiszem leánya vagy az fiamnál Gerendi Márton uramnak, Gerendi uram pedig vérszerint való atyafija az fejedelemnek, mégis mindketten sem tudjuk csak az arbitrativa revisiót is Ugrai György számára megnyerni, kgl azért mit remélhet? Így csak azonban kellett hadni mindkettőjöknek; hanem Gerendi uramot hogy az solicialástul elvonhassa, az Zalkai Tamás fiai jószágát minden citatio, publicatio, quindena adás nélkül foglaltatta el s azt adta neki.

Nem tudom, az levélíró mint meri írnia, hogy még az fiscalis jószágok állapotjában is ennihány quindenát engedett azoknak, kiktől el akarta foglalni. Az fejedelemasszont hogy Fogarasból, Munkácsból hallatlan háládatlansággal kirekeszté, vajon hány quindenát engedett az dolognak meglátására, ha tudniillik méltán kirekeszthette-e belőle avagy nem? Ez elmúlt esztendőben az pünkösdtáji országgyűlésében Horvát Mártonnak bezzeg hosszú quindenát engede, kinek egy rész-jószágát Zólyomi uram hatalommal bírván, az ő megfogatása után Rákóczy uram hasonló hatalommal tartván kezét fenn rajta, midőn az ország könyörgött volna mellette, hogy jószága adassék meg, avagy láttassék meg igazsága, az gyűlésről karácsonra halasztotta hogy producáljon. Az publicatio szokás volt az mi hazánkban oly állapotban, midőn valaki in semine virili deficiált, annak okáért, hogy megtudassék, hogy ha fiscust-e, vagy leánygot illet, de nem úgy, az mint mostan, valakire valamely méltatlan vádolásból megharaguván, mindjárt jószágát publicáltassa, hogy így amazon vagy summát vonhasson, vagy valami portióját vehesse el.

Nyolczadszor, mikor ő kglme engemet Újvárbán hívatott consultatióra, immár Zólyomi Dávidot vasban jártatta s elküldötte volt még Maros-Vásárhelyről. Micsoda flagrantsban tanálta Zólyomi Dávidot? az hadfogadásban? hiszem maga ő kglme ingerlette reá mind ötet s mind szegény Bethlen István fiamot. Úgy vagyon, mikor látta volna az vitézlő rendnél nagy tekintetű Zólyomi uramnak, parancsolt osztán, hogy elbocsássa fogadott népét; de nehezb az követ az kútból kivonni, hogysen mint belebocsátani. En előttem pedig ő kglme Szalánczi Istvánnak portárul való írását mutatván, azzal vádolja vala, hogy az botot, zászlót szorgalmaztatná az portán. De immár eléggé megtudhatja ő kglme s meg is bizonyosodott, hogy semmi nem volt benne. Azért legyen akárki ítélet rajta, re incognita csak egy Szalánczi István írására olyan úrembert, ki Kolosvármegyének főispánja, Háromszéknek főkapitányja volt, kiváltképpen hogy assecuratóriájára hitta volt be, kellett volna-e megfogni? és ez cselekedet nincsen-e contra privilegia nobilitatis?

Méltatlanul írja, hogy az szegény fejedelem idejében én is meg akartam fogatni, mert ha akartam volna, könnyen meglehetett volna akkori állapotomban. Úgy vagyon, mint ifjat s leányom után fiamot sokszor kiméltetlenül feddettem illetlen magaviseléséért, de megfogatni soha bizony nem igyekeztem. Mint s hogy sententiáztatta peng Rákóczy uram, akkor az én szolgálatomban Reszegei Bernard és Pál uramék szegény mellett levén, ő kglmektől Kgltek eléggé megértheti; noha

ha ugyan kívántatni fog, az megsententiáztatásban mint procedált ő kglme, más írásomban azt is kész lesznek iuxta suam seriem publicáltatni. Vádolja azzal is Zólyomi uramot, hogy fizetett katonáit szóktette el. Az hópénzes szolgáltnak havok, esztendejek, ha azok havokat kitöltötték, zászlójokat kapitányjoknak beadták s tőle elbúcsúzávn urat váltottak, micsoda iniquitas, vagy olyan kegyetlen fogságra való ok volt ebben? Lám ő kglme római császár ő felsége szolgálit az hajdúságot ő felségének hittell való kötelessége ellen esküttette maga mellé, s földét elfoglalván úgy rohana az mi szegény hazánkra.

Kilenczedszer, az libera electiót hogy nem impediálta, arról mentegegi az levélíró Rákóczy uramot. Valjon s mi lehetett az, az mit cardinál uram valami ő kglme írásával offendáltatván másodszer Váradra kijötönkben írt volt Rákóczy uramnak? az melyet csak egy erdéli nemes rendnek ís nem merne megjelenteni; kinek interpretaatiója az libera electio ellen az ő kglme absolutus principatusra való vágyakodása? a mint más nagy ember authentica persona énnekem onnan feljül magyarázta.

Mi végre tétetett némely nemes rendekkel homagiumot az gyermeki számára? ez cselekedetinek az mely palástot ad, az iuramentum formulája mást mutat. Az szegény fiamot, maga fogadta vala hittell, hogy igyekezik successorrá tenni cum libera electione et consensu regni, az mint reversalissábúl nyilván kitetszik, de mihelt fejedelemmé lehete, soha csak meg sem emlité, nemhogy igyekezte volna promoválni. Az hol penig contra liberam electionem fogadta ő kglme az fiam promotióját, így meg akkor gonosz akarója volt az országnak és rontója az libera electiónak.

X. Az régi jó rendtartás szerint az ország discussióiban az regalissal hívatkon és mesterek hütös deákin kívül senkinek benn lenni nem vala szabados, annival inkább az fejedelmek bejáróinak és hütös belső udvari szolgáltnak. Megtetszik, mi okon ülteti benn ő kglme az ország discussióiban bejáróit, mert még ki sem oszolhatnak az ország népei az templumból, midőn mindennek voxát felviszik ő kglmének. Az articulusokat mint változtatja ő kglme, az mint az levélíró ígiri, ha conferáltatné az ország az mint csinálja és az mint ő kglme kinyomtattatja, bezzeg úgy látszanék meg az ő kglme cselekedeti, de kinek engedi meg ő kglme, hogy öszveolvassák az ország minútáját az ő kglme correctiójával?

XI. Írja az levélfundáló, hogy az vadnál is keményebb természetű volna az, az ki felebarátjok mellett törekedőket meg nem hallgatná. Jól is írja. Hát az micsoda természetű, az ki olyan articulust írat, hogy az ki az elestek mellett inter-

cedál, hasonló büntetésben essék, melyet érdemlene az, az ki mellett törekedik? az ki az szegény rabhoz édes anyját, feleségét, gyermekit, sőt még csak emberét sem bocsátja hozzá? az ki keresztyén lévén, keresztyén felebarátját, úrembert, a kinek szolgálatjával isten után vagyon mindenben, oly fene rabságban tartja, hogy napfént se láthasson, senkit mellette nem enged lenni, hogy csak Biblia és egyéb keresztyéni dolgok olvasásával vigasztalhatnák, praedicatori rendeknek, szomszédságbeli keresztyén főuraknak s fejedelmeknek törekedésére? Méltán írja az levél notariussa ezt nálam új dolognak, mert ez az kegyetlen fogság kinél nem volna újság az keresztyének között?

XII. Maga tudja Rákóczy uram, kinek tanácsából tartja semminek inauguratiójának conditióiban és reversalis levelében az országnak s nekem adott hitit. Azért, ha mások tanácsából cselekeszi s azokat meg nem bünteti, dupláson vétkezik. Az mostani útamra nem külső tanácsi, hanem az ő kglme törvéntelen országlása kényszerített engemet.

XIII. Azt írja itt is az levélcsináló, a mint másutt is, hogy soha Erdélyben az igazság úgy ki nem szolgáltattott, mint Rákóczy uram idejében. Hatalmas isten, szent István király, szent László király s többek mint érdemelhették volt meg az canonisatiót, ha Erdélyben az igazságot annira ki nem szolgáltatták, mint Rákóczy uram; avagy az levélcsináló annira igazítja, Rákóczy uramot talám canonizáltatni akarja. Bizony méltatlan dolog, hogy az Rákóczy uram dicsíretivel minden előtte való nagy emlékezető fejedelmeket merészel igazságtalansággal vádolni. Fiannak Bethlen Péternek az peressivel való megbékéllését, úgy vagyon, megengedte szóval, de alattomban Jenei Ferencz nevű, az mint megvallotta, hitescanellaristája által erősen megtiltatta, sőt maga az asszony is azont vallotta, hogy Rákóczy uramtól nem mer megbékélleni, melyről authenticum documentumunk káptalan pecsétivel alatt vagyon. Úgy vagyon, nyavalyás fiam abban az véletlen vétekben esvén (mely esettől isten minden keresztyén embert oltalmazzon), midőn látta volna, hogy Rákóczy uram reánk szánt méltatlan üldözésre azt az esetet mint jó alkalmatosságot örülné s két kézzel kapná, és az vármegye ispánival (noha volt volna felperes, az ki kereste volna) mindjárt citáltatná, dévai jussát neki ígírte és akkor Kornis Zsigmond uram által contentusnak is jelentette vala magát lenni Rákóczy uram azzal, az mint maga is írta vala nekem; azonban abbéli jó akaratját és az ő kglme nekem Fogaras felől való tött fide compromissuma megengedését is s ezek felett Balásfalvához való

három falui summának háromezer forintban való leszállítását kérvánta.

Noha az peresek megbékélésében az magistratusnak magát belélegeyíteni, és az pereseket taxálni hazánk, nemzetünk törvénye ellen vagyon, kinek oltalmazására, megtartására hites vala Rákóczy uram; hogy penig semmi közü ne legyen az magistratusnak és birónak az peresek megbékéléséhez, nilván ki tetszik ex artic. Ludovici primi art. 9. et art. 14. Sigismundi art. 5., anni 1435.; item Alberti art. 31.; item Matthiae decret. 6., art. 5., et art. 55.; item Vlad. regis decret. 1., art. 68. et art. 74. et decret. 2., art. 13. et Tripartiti 1. titul. 16. és több helyekből.

Fogarast az én képmében hogy Megyesen fiam Rákóczy uramnak ígírte, azt írja az levélíró. Bizony szépen commendálja Rákóczy uramot, hogy tudniillik az én fiamot Rákóczy uram úgy békéltette öszve Kuun Istvánné asszonyommal, hogy az én fiamnál az öszvebékélés szerint Hunyad maradott, az asszonnál Déva, ő kglménél Fogaras, Monora, Bábolna. Ugyau bizony akárki ítélje meg, keresztyény öszvebékéltető volt? voltaképpen megvőtte öszvebékéltetésének jó lelkiismeret szerint való jutalmát, mégis azt írja, hogy az én fiannak hasznát kereste benne. Isten az ő kglme fiainak ne fizessen úgy, az mint az én fiam hasznát kereste, mert noha sok jelekkel mutogatta, de kiválképpen akkor megjelentette, micsoda indulattal legyen magamhoz és gyermekimhez. Midőn Kornis Zsigmond uram által leányom Zólyominé valami kicsiny dologból könyörgött ő kglmének, Kornis Zsigmond uramnak azt parancsolta: ird meg neki, soha én tölem csak tíz pénz ára kegyelmességet se várjon. Rákóczy György uram penig nem én fiannak, hanem én nekem ígírte vala, az maga saját jószágiból gyűjtött pénzen hogy kiváltja Fogarast; fejedelemmé levén minden alkalmatosságot űzött, keresett, melylyel semmissé tehetné abbeli hitelt tött ígíretit, mintha azzal engemet, nem az maga lelkiismeretit csalná és fogyatkoztatná meg. Azzal az alkalmatossággal is kívánt fiamtól azt az fide compromissumot megengedni; nyavalyás fiam emnihányszor mondotta ő neki, ha mi jussa lehet hozzá, örömet oda engedí fennmaradván mindazáltal az én hozzá való competentiam. Erről Rákóczy uram maga csinált egy fassiót, melyre ő kglme is appellál; hiszem, P'athai Máthé volt advocatussa Kuun Istvánné asszonyomnak, mostau is ő kglménél in originali megvagon az fassió, lássa akárki, az ki fassiókat olvasott valaha, tegyen ítlelet felőle és lássa meg, ha az levélíró mondása szerint vagon-e? nem hiszem, hogy olyan protonotariarúl költ fassiót látott legyen soha senki. Szmricsani Péter uram Liptóvármegyében emberséges, viceis-

pánság viselt főnemes ember, Dulman Miklós Nitravármegyében törvénytudó, emberséges procurator ember, gróf Illésházi Gáspár uram, fiam mellé ő kglmeket bocsátotta volt arra az octávrára; az két törvénytudó emberek Kassai uramhoz men-
tenek, kérték azon, ő kglme expediáltassa az fassiót, ha immár meg kellett lenni, in sua solita forma. Kassai uram azt feleli reá, nincs módja, hogy csak egy virgulát is változtasson benne, valamint Rákóczy uram minutálta. Hol vagyon itt az igazság? Kuun István uram Kgltek között lakik, könnyen előkérheti Kgltek azt az fassiót, és ítéletet tehet Kgltek bőven fölöle.

Írja az levélformáló, hogy Rákóczy uram az kolosvári terminuson proponáltatta az táblafainak, ha benne ülhet-e köztök; azok megengedték ez egy terminuson úgy, hogy az jövő országgyűlésében proponáltassa; de jó levélíró, miért kellett azt vagy az táblafainak, vagy az országnak proponálni ad discernendum, az melyet, hogy nem tselekeszi, mikor fejedelemségre választották, erősen megesküttették, hiszem in conditione decima tertia ezen eskütt meg ezen szókkal: semminemű törvények discussiójában benn nem ül. Miért kérli hát másút, ha benne üljön-e, melytől erős hittel excludálta magát?

XIV. Hitivel Rákóczy uram arra kötelezte magát, hogy magok nemzetéből álló kapitányokat, generalisokat, királybírókat ad az székelyeknek; hitit requisitiójára nem kellett volna megszegni, holott inauguratiójának tizennegyedik conditiójában erről ezen szókkal eskütt meg: az székelység is nem utolsó tagja lévén az szegény hazának, ő naga kapitányokat, királybírákat, generalisokat magok nemzetéből állókat és köztök lakókat adjon. Menti azzal magát, hogy ezelőtt is viseltek tiszteket az székelyek között nemzeteken kívül való főrendek. Nem az vagyon az kérdésben, mit míveltek, vagy mi volt ezelőtt, mert az idő s az állapotok kívánsága szerint szokták az conditiókat az fejedelmek eleiben írnya, hanem az vagyon az kérdésben, hogy Rákóczy uram azon eskütt volt meg az országnak: miért nem állotta meg?

XV. Ezaránt is nem ez vagyon az controversiában, az mit Rákóczy uram notáriussa ír, tudniillik, ki adta Kékedy Zsigmond uramnak Udvarhelyt, de mivel az eladás után Kékedy Zsigmond urammal az székelységnek Udvarhely felett nagy controversiájok támadott, azt fogadta hitivel, hogy proponáltatja az országnak, és az mit az ország végez erről, azt követi. Nem kellett volna erről sem sollicitálást várni, se tanácsot kérdeni, mert ezelőtt, hogy proponáltatja, 15-ik conditióban inauguratiójának megeskütt ő kglme rajta.

Ím látja Kgltek kedves jóakaró uraim és atyámfia, mely

méltatlan dolgokkal mentse Rákóczy uramat az ő kglme notariussa. Ellenben micsoda magától gondolt patvarral igyekezzék engem gyalázní; el is hittem, hogy ha Kgltek erről csendesen elmélkedik, észt kíván Kgltek inkább ennek az notariusnak, hogysen miut helytelen s minden igazság nélkül való írásinak hitelt adna.

Én Rákóczy uramnak, hívom istent bizonyosságúl, első ő kglmével tött ismeretségetül fogván igaz jóakarója voltam, vékony erőm szerint igyekeztem tiszta szívvel nemcsak magának ő kglmének, de legkisebbik szolgáljának is szolgálni. De az én jóakaratomért mivel fizetett, jól tudja Kgltek, mint szintén több jóakaróinak; sőt inkább ez reám szórt rágalmazásban azzal tartja magát győzedelmesnek, hogy én neki az ország szabad választása ellen adtam az fejedelemséget és azzal kereskedtem (az mint ez minapi országgyűlésében is ilyen emlékezetet tétetett ő kglme felőlem), melylyel az mennire engemet gyaláz, noha örömetst nem akarná érteni. két annira magát s igazán is. Mert ha én az fejedelemséggel kereskedtem s ő kglmének adtam el az ország szabad electiója ellen, ő kglme azt tőlem vagy tudva vötte el, vagy tudatlanúl. Tudatlanúl nem vötte, holott volt anni ideje, hogy régen tudhatta s tudta is Erdélyben az szabad electiót lenni, tehát tudva kellett elvenni az fejedelemséget az ő kglme szabad electiója ellen. Nílván immár akkor nem volt jóakarója annak az szegény hazának. Az ki pedig tudva másraképest gonoszt cselekszik, tripláson vétkezik, egy az, hogy az gonoszt tudva megcselekedte, más az, hogy az gonosz cselekedővel nemcsak egyetért. hanem azt segíti, harmadik, hogy az gonosz cselekedetivel felebarátjának romlására él. Az mint feljebb is írák, ha én kereskedtem az fejedelemséggel, ő kglme vásárlotta meg, és nílván így kellett megvásárlani, az mint én adtam; dupláson írja penig, hogy én az ország szabad electiója ellen adtam neki, azért ő kglme maga pronuncíálja magát az ország szabad electiója ellen való fejedelemnek; az ki penig ország szabad electiója ellen való fejedelem, illegitimusnak, egy szóval tyrannusnak szokták híni. Ezzel az tisztességes nevezettel tiszteli ő kglmét mély okoskodásának értelmével az ő kglme notariussa, melylyel örömetst én ő kglmét nem bántottam volna, holott én ő kglmét az mint mind reversalissában s mind fejedelemségre való választásának első conditiójában maga ő kglme hitivel bizonyítja, az országnak újobb electióra szabad voxot engedvén jó commendatiom által és suffragiumomnak ő kglmére való adásával ígírttem, hogy igyekezem promoteálni. Az szerint cselekedtem, Segesvárra gyűlést hírdetvén, fogadásom szerint ott mindeneket az hozzám való kötelelességtől felszabadítottam, ő kglmét úri állapotjával, józan tiszta életével szépen commendálván.

voxomat ő kglmére adtam ; de az fejedelemséget az ország szabad electiója ellen soha bizony ő kglmének nem adtam, hanem ha ő kglme az fejedelemséget vásárolta valakitől, maga tudja jobban Mikó Ferencz uram, Seredi és Vetési István uramék által, kitől vásárolta Segesvárott voxot az fejedelemisszontúl költsön kért pénzzel, jószágok ígretivel és sok egyéb maga ajánlásival. Én tölem bizony ő kglme nem vásárolta, bizonságom az isten, és az köztünk közbenjáró két böcsületes személy Geleji István és Kassai István uramék. Holott mikor Topán veszedelmes állapotját az két személy által számlálná és hánnávetné, Kővárat és Fogarast több sok maga ajánlásival együtt egyszersmind ígéré általuk, istenesen mondják meg, azt izentem ő kglmektől, nemhogy Fogarasért és Kővárért változtatnám állapotomat, de ha magyarországi minden urasságit örökösön nekem adná és akármit egyebet adna is, soha nem cselekedném ; holott később volnék életemet letenni, hogysen mint azt cselekedném, ha hazámnak közönséges javát, megmaradását s az ő kglme gyermekivel együtt való utolsó romlását nem nézném ; hanem im ez okokból való keresztyén indúlatomból megcselekeszem, az országnak szabad voxot engedek, commendáлом ő kglmét és az fejedelemséget fel sem veszem ellene, csak válaszsza az ország. Ő kglme maga is ezen tenorral írja hittelt adott reversalisában. Éczersmind azt is megizentem azon böcsületes emberek által, hogy Kővárat nekem ne adja, mert ő kglmének fejedelmi állapotjára nézve szükségesb, hanem ha recognoscalja velle tött jótéteményemet és hálaadóságát valamiben akarja mutatni, maga saját pénzén váltsa ki Fogarast. Ilyen keresztyéni hozzája való indulatomért kellene-e azért ő kglmének oly mocskos, minden igazság nélkül való gyalázzattal illetni, s maga böcsületit is oly mód nélkül sértegetni? Bezzeg igazán prophetiáltak sokan az magyarországi főrendek közül, kik ő kglmét jól ismerték, s még az környülötte valók közül is, midőn értették fejedelemségét, az mi hazánknak s az én familiámnak romlást, veszedelmet s jajt. Némelyek pedig azt jövendőlték, féltő, valamiképpen utolsó fejedelme ne legyen Erdélynek. De én akkor ő kegyelmét csak külsőképpen ismervén, késedelmes voltam efféléknek elhitére.

Szemtelen magátül gondolt patvar, az mit az levél notariussa ír, hogy császárnak ő felségének protectorának írom magamot ; az én levelemben senki azt nem olvasta, hanem az maga agya gondolatja.

Azzal is vádol, hogy római császárral ő felségével, Kgltekkel és több szomszédtságbeli országokkal nagy rendekkel miért nem kérleltem, ilyen hamar nem nyúltam volna extremumhoz. Maga állapotja felett való közbenjárókat nagy ne-

gédség kívánni; noha három esztendőtől fogva eleget járék ő kglme után mind az tanácsrendek, táblafiai, praedicatori rendek által, de csak falra hántam az borsót, csak azzal érte meg, nem gondol semmit az én fegyveremmel, sőt római császárt ő felségét, cardinal és palatinus uramékat is Vetéssy István uram és több jámbor szolgálóm által iterato megtaláltam; nem panaszkodhatom, hogy ő kglmét nem intették volna az jó egyességre, de annál inkább megkeményedett. Azzal menti magát, hogy most utólszor cardinal és palatinus uramék ő kglmek intercessiójára kedvönk szerént való választ izent volt Csernel György uram által, de nem vártam meg. Elindulásomnak előtte negyed vagy ötöd napokkal Csernel uram Erdélyből kijövén, egy mélyföldön ment el Ecsed előtt, írt be Vetéssy uramnak, de hogy hozzám követsége volt volna Rákóczy uramtól, egy szóval sem említette, hanem Önöd felé ment; niucsen azért ebből is semmi helyes mentsége.

Prophetiál sok illetlen dolgokat ez cselekedetből kijöni; ha szintén afféle dolog következnék is, mind ő kglme az oka, úgymint az ki törvéntelen országlásával, meghihatatlan keménségű erkölcstelenségével mindenekre okot csinált, ajtót, kapút nitott. De isten bíró mindenben, sokkal különbben mind vadnak s mind lesznek az dolgok; isten az igaz ügyet el nem hadgya. Az mi penig illeti, hogy Kgltek is ingerli ellenem, ez is több cselekedetihez illendő dolog; nem kívánok istentől arra erőt s ne is adjon, hogy én Kglteknek vétsek, sőt ha miben lehetne, örömezt szolgálnék.

Eddig is én miattam vallott-e Kgltek több kárt, vagy ő kglme miatt? Kgltek ítleletet tehet föléle. Külömb is az én házám állapotja, kinek innét vagyon dependentiája istennek igaz ítleletiből, hogysen mint az Kglteké. Adgya isten, ő kglmében legyen anní szeretet Kgltekhez, hazájához és nemzetihez, mint én bennem; de úgy látom, a menuire lehetne hazája s nemzete szeretetiért, nem igen húnýáskodnék meg. Tartsa meg isten Kglteket sok esztendeig jó egészségben. Datum Budae, die 17. Martii, anno 1636.

Illustrium spect. magnificarum, gener. egreg. et nobilium Dominationum Vestrarum

servitor, frater et amicus paratissimus
comes S. Bethlen m. p.

Kéül a nádor kezével: Bethlen István levele ad status Transylvaniae, Budae 17. Martii, anno 1636.

Ismét más kezével: Ez mai nap, úgymint die 18. Aprilis exhibálta Bethlen István uram főember szolgálója Balásházi Miklós uram Petneházán in generali congregatione comitatus de Zabolos.

(Eredeti a hg. Eszterházi kis-martoni ltárban Act. Pal. III. k.)

XXXVII.

1636. apr. eleje.

Klobusiczky által a császárnak beadott emlékirat.

Memoriale per me Andream Klobusickj verbaliter suae majestati propositum [4] Martii Viennae.

Sacratissimae caesareae et regiae majestati vestrae meus dominus clementissimus princeps Transylvaniae quaevis sinceri animi officia obnixe defert, eandemque Sacram Majestatem Vestram ut Deus optimus maximus inter hos gravissimarum rerum motus incolumem, foelicem ac contra omnes hostes suos potentem censervet toto pectore desiderat.

(A mi ezután következik, a XXX-ik számú okirat b és c számainak fordítása; vége így hangzik:)

.....

... et primum quidem septem illos comitatus occupet, sicque contra Gallum et Hollandum M. V. Caes. vires distrahat. Sicut et assecuravit eosdem dummodo ipsorum promotione principatum apprehendat. Hoc idem Hollandus orator jam pridem a meo domino clementissimo desideravit; sed nihil obtinens ita tandem periculo (?) adjunxit. Quare S. M. V. ex eo etiam benigne colligere potest, quod meus dominus clem. ob sincerum affectum, quem erga S. C. M. V. ex christianitatem foveret, in Turcarum odio et disgratia esse deberet. Atque vel ob hoc etiam ut M. V. C. majori cura, ope et auxilio meo domino principi adesset tam divinus timor, quam christiana pietas summe postulerent.

Supplicat itaque meus dominus princeps M. V. quam humillime ut super his rebus clementissimam resolutionem quam citissime per me eidem transmittere dignaretur..... M. V. Caesarea intra periculum adferat.

Kivül: Palatinus uramhoz köll mennem elsöben vagy pedig ö felségéhez, proponálni kell cardinal uramnak.

Úgy bocsátotta volt Hercege Zsigmond uramat ö nga, hogy ez ö dolgát senkivel ne közölje, hanem csak három embernek.

Fejér posztó, (?) palaczkot praefectus uramnak.

(Klobusiczky írása. Eredeti fogalmazvány a vörösvári levéltárban.)

XXXVIII.

1636. a pr. 29.

Rákóczy utasítása Pázmányhoz küldött követei Réz és Klobusiczky számára.

Memoriale pro Andrea Réz et Andrea Klobusocki profecturis ad D. Cardinalem.

1. Cardinál uramot köszönteni becsülettel s ex confidentia megjelenteni, hogy követink Budáról megérkeztenek, istennek hála az vezér is becsülettel expediálta mind magunk részéről s mind országéről; úgy vagyon, hogy elsőben az vezér majd keményben kezdette volt magát viselni, de azután megcsendesedett. Annak két okát ismérjük: egyik Jenő, melyet császár nevével nemcsak kért, de ugyan parancsolta is megadását módjával. Ez immár az Bethlen István uram odamenetelének egyik gyümölcse, melyet még eddig mi időnkben ilyen aperte soha nem kívántanak; másik, hogy mi is adjuk neki, tudván ő kegyelme az török dolgát, ő mindenkor úgy akarná magát viselni, az mint az szerencse mutatná, s biztatják is Bethlen István uramot halasztással, hogy váraкоzzék, mert most sok dolgok vagyon, s minket is fölötte igen csendesítnek, és biztatnak, ne legyen idegen gondolkodásunk, mert békességben maradunk. Az császár is ezent írja maga is. Másfelől tractáltatják is véle az békességet. Melyről micsoda postulatunokat küldött, im ő kegyelmének in paribus megküldtük, akarván venni ezekről is az ő kegyelme jó tetszését, ellhívín azt is, ő kegyelme mint jóakarónk becsületünknek sérelmére nízendő kívánságában Bethlen István uramnak álméllkodással lehet, s ítéletet is tehet róla.

2. Micsoda levelet irt volt az temesvári passának két ízben egy holnappal, legfeljebb 5 héttel, az temesvári passa maga testvéröcsésétől in specie küldte vala kezünkben; annak mását vétetvén, megláthatja ő kegyelme, mint offendálja ő felségét is benne.

3. Bethlen István emleget olyant is, hogy mi magyarországi jószágunkat kötnénk neki, vele való egyességünket meg nem állanánk, kiből császár ő felsége tenne satisfactiót.

Az mely jószágokat kíván restituálni, azokról való leveleket vigyék el magokkal, nem disputálásképen, hanem csak hogy megérthesse fundamentomból, ő kegyelmének mutassák meg, ha kívánja.

Tudjuk értette ő kegyelme újokban micsoda moeskos írást boesátott ki, melyet mivel az első írásunknak elrontására elégtelennek ismerjük, mi eddig nem moeskolódtunk úgy véle.

Úgy vagyon, az hol s miben az itt ben való pöspökkel ¹⁾ akar bizonyítani, azt az pöspök refutálta, az mint ő kegyelme az pöspök testimonialisának parájából megláthatja; fölötte lelki sérelmével vádol azzal is, hogy az ő felségével való békességünk ellen ő felsége ellenségéhez jártatnánk szolgálóinkat, kiről igazsággal izenjük, miolta ő felsége az diplomát az eperjesi végezés szerint megküldte nekünk, bizony ő felsége ellen so-hova levelünk sem volt, emberünk sem járt, sőt hűtlelevelünket is soha oda való ellenségének ő felségének (híuk istent bizony-ságúl), még mikor ő felségével egy kis egyenetlenségünk vala is, akkor sem adtunk, sem küldtünk. Mert nem volt soha olyan elhányó hitünk, mint neki; holott mikor Patakából behivatott is fia által, megesküdt volt nekünk, melyet megbizonyít-hatjuk.

NB. Ezekről való levelek is Róz András uramnál vannak.

Palatinus uram micsoda levelet irt legyen Illésházi uramnak s Bethlen Péternek (mely in specie nálunk vagyon), annak is in summa confidentia im paráját küldtök ő kegyelmének; nekünk csudás írásnak látszik, elménk háborodásával is vagyunk, micsoda időkre igozítja palatinus uram, hogy vá-rakozzanak mindenek, micsodák azok, kiket pennára nem bíz-hat, sőt akarátját sem mutathatja, ha idő nap előtt mozdítanak valomit. Igen nagy szeretettel kérjük azért ő kegyelmét, ebben is tanácsadását nyújtsa, illendőnek látja-e ő kegyelme, hogy ezeket ő felségének megjelentsük, vagy ő kegyelme adja érté-sére ő felségének.

Im az octava is meg fog lenni, kiről két ízben is irtunk vala ő kegyelmének, de nem lön válaszunk ő kegyelmétől. Az ő kegyelmébe vetett confidentiánk s mind az ő kegyelme szép ajánlati s az ő felsége kegyelmességéről való biztatási arra kö-teleznék ő kegyelmét, vigyázzon úgy reánk s az közjóra valami alkalmatlan dologban ne elegyítse palatinus uram magát, s mások által is az közjóra való vigyázásunkat ne turbálja, akadékozza meg ő kegyelme. Egyébképen is szükség ő kegyelmének úgy reánk s az mi jónkra vigyázni valahol kívántatik, ne legyen materiájok sem az ő kegyelme szömélyinek, sem az mi bizodal munknak frustrálásában, nevetkező szarvak gonosz-akaróinknak.

Nekünk az is igen csudásnak látszik, hogy Bethlen Ist-ván uram ilyen igen securus az ecsedi dologban, s ingyen csak nem is álmadozza, nem hogy tartana ebbeli cselekedeteért büntetést venni, mintha ingyen sem ő felsége ellen, sem az ország constitutiója ellen semmit nem vétett volna.

¹⁾ T. i. a ref. püspökkel Geleji Katona Istvánnal.

Valahonnét vött magának ilyen nagy securitást, de bizony nem kicsiny bátorság; erről ugyan megirtuk vala is ő kegyelmének egynehány szavait egy levélben Bethlen István uramnak, kit Ecsedből kimenetelének idején mondott volt.

Azt is megjelentetik cardinal uramnak, hogy noha Bethlen István uram Szalánczi uram által is küldett volt postulatumot, azért mi az országra támaszván s megbírálván, mint tött volt választ Bethlen István uramnak, megláthatja ő kegyelme azt is, micsoda levelet irt volt az ország neki. Most meg újabbakat küldött, kiből ő kegyelme tehet itéletet micsoda kedve legyen az békességhez; ez csak mind infinitum lenne. Az országot mint assecuráltuk, s az ország Bethlen Istvánt, ő kegyelmének azt is megmondhatják. Mely ország levelére micsoda illetlen választ tött Bethlen István, annak is paríáját megküldtük, ő kegyelme tegyen itéletet ezek között is.

Bethlen István azzal is irritálni akarta az budai vezért most követink jelenlétében, hogy mért köllött minékönk császárt ő felségét azon requírálnunk: írjon ő felsége mind Budára s mind az portára Bethlen István ellen; kinek honnét ment végére, bizony igen csudás dolog.

Ha az Bethlen István postulatumiról articulatum kérdezkedni tanálna cardinal uram (de magoktól okot ne adjanak reá), az elsőre magoktól azt mondhatják: csak az török respectusára nézve is nagy akadály volna, ha megtudná, talám valami jurisdictiót tart ő felsége Erdélyhez, ezt is az mi urunknak kezdené tulajdonítani; de ha az nem volna is, micsoda nagy gyalázatjára volna az az mi kegyelmes urunknak, publica persona és fejedelem levén, maga ellen egy privata personának, ha olyan obligatiót adna, meggondolhatja ő kegyelme.

In genere azt megmondhatják, úgy hiszszük, valami méltó leszen s az mi urunknak becsületi ellen nem leszen, nem fog abban akadályoskodni; az mi az országot illeti, arról már egyszer az ország egyáltaljában resolválta magát, melyet mind Budára s az portára megirtanak, az ellen mást mint végezessenek, nehéz az módját feltalálni; az ország leveléből pedig eszében vehette ő kegyelme, ha szinte bántódlása lött volna is, ezt ő reá nem bízták volna, sőt ugyan prohibeálták, nevekkal semmit ott ne ágáljon.

Az ecclesiára tartozó dologban, ha kérdezkedik felőle, megmondhatják, addig is annuatim interest adtunk róla, adunk most is, s az derék summának megadásáról is nagyon végezésünk az erdélyi püspökkel, kívül contentusok is. Ez nem is ő igazgatása volna, mert bizony mi is bírunk olyan lelkiismerettel, mint egy keresztín ember.

Az collegiumbéli deákok pedig az szegén fejedelem halá-

lától fogva az jószágból tartattanak, melyet azért bírnak, s mi ex debito nem tartozunk, hanem ex zelo, kit azután is continuálni kötelesek vagyunk.

Ad quartum. Az ország választ tött neki az kolosvári gyűlésből; nem bízott semmit reá, nem is kívánja, hogy forgassa az ő dolgokat. Az quindenát még az szegiu fejedelem idejiben végezték országúl, s mind az publicatiót, most ezeket mind csak boszúságból forgatja. Az 15. csak arra való, kik inscriptióban jószágokat bírnak, ha az fiscus ki akarja váltani, annak előtte kell őket certificálni, hogy igazságokat producálják, kiben kétség nélkül néztek az végezésben arra, hogy az gondviseletlenség és változások miatt elvesztek volt az liber regiusok, nem tudták feltalálni más módját, az fiscus mint tudhassa meg maga igazságát.

Ad quintum. Az ország választ irt arra is neki Kolosvárról.

Ad sextum. Ország dolga s nem mi hatalmunkban vagyon, mind az praesidium felől való, kit Kolosváratt is confirmáltak, sőt még maga is cardinal uram méltónak tanálta.

Ad septimum. Mi akarjuk cselekedni, el akarván ilyen jöendő abusznak feltételét távoztatni; becsületünk ellen is volna s végezésünk is vagyon róla, ha ott kinn lakik, mi nem bánjuk: de hogy ide be alá s fel járjon, nem kívánhatja. Az asszonynyal mi felölünk azelőtt is megbékélhetett volna, s ezután is meg.

Ad octavum. Az jószágot is, az ki az erdélyi birodalomban elvétetett volna az mostani cselekedeteért, restituáljuk, amnistiában bocsátjuk; noha erről is vagyon válasza az országtól az kolosvári gyűlésből.

Ezeket csakúgy proponálják, ha cardinal uram okot adna reá s kívánni fogná az alkalmatosság, de különben ne; igen reá is vigyázzanak az cardinal uram szavaira is, felírják, hogy nekünk megtudják helyesen mondani.

Utoljára megjelentsék azt is, hogy az lengyel királytól nekünk mindenekről jó válaszunk vagyon, mind német gyalogfogadás s soldnér kozák hadfogadás felől, sőt muskatért is s egyéb gyalogoknak való puskák vételit is megengedte, s behozatását is minden harminczad vámadás nélkül s minden jóval ajánlja magát

Azok levelét az kolosvári káptalom pecsége alatt Kolosvárról s Újvárról felküldtünk volt Réz András uramnak, azokat is mind elvigye magával, hogy ha kívántatik, mutathassa meg authentice cardinal uramnak, noha itt is in paribus keziben adtak Klobusiczki Andrásnak.

Bogádi urammal is communicálja az dolgot, sőt ha az

octava elmúlt volna itt alatt, Bogádi uram ne mulatná, mind háromnak köll menni cardinal uramhoz s ő kegyelmével együtt cardinal uramnak proponálják az dolgokat.

Hogy Bethlen Péter minden dolgát tudta az atyjának, megtetszik az husztiaknak írt leveléből, melyet Ecsedtől 14. Februarii expediált volt.

Regestrum quarundam literarum per suam celsitudinem principalem mihi Andreae Klobusicki ad dominum cardinalem profecturo traditarum.

Postulata Stephani Bethlen, sub	A.
Par literarum Stephani Bethlen ad Temesvariensem passam scriptarum, sub	B.
Par aliarum literarum Stephani Bethlen ad eandem passam, sub	C.
Gelei uram testimonialisának mása, sub	D.
Par literarum palatini ad dominum Illésházi, sub	E.
Par literarum palatini ad Petrum Bethlen, sub	F.
Par instructionis domini Szalánczi et caeterorum Budam ablegatorum per status datae, sub	B.
Par literarum nomine regnicolarum ad Stephanum Bethlen, sub	C.
Assecuratio nomine domini principis, sub	E.
Assecuratio nomine regnicolarum, sub	D.
Par literarum Petri Bethlen ad Husztienses exaratarum, sub	L.
Albae Juliae, 29. Aprilis, anno 1636.	
Pas literarum Stephani Bethlen ad status regni Transylvaniae sriptarum et per dominum Szalánczi missarum, sub	W.
Quatuor transumta, varias fassionales et missales literas in se continentia, singula sub litera	X.

(Eredetije Klobusiczki kezével a vörösvári, gr. Erdödi levéltárban.)

XXXIX.

1636. máj. 17.

Rákóczy Perényi tudósítja haddi készületeiről.

Spectabilis ac magnifice stb.

Az úristen stb. 7. die praesentis mensis írt Kegyelmed levelét nekünk meghozák, melyet mind kedvesen vöttünk s mind szeretettel is olvastunk, s kedves atyafiságos maga ajánlását is Kegyelmednek igen becsülettel ismerjük. Bizonynyal megnyughatik Kegyelmed abban, hogy mi is azont akarjuk

követni és megmutatni Kegyelmednek. Az Bethlen István másodszeri írt mocskos levelét régen kezünkben hozták vala, de mivel látjuk nincs semmi igazság benne, mi méltónak válaszunkat nem ítéltük reája, járulván az is hozzá, hogy első leveleinkre sem tudott igazsággal megfelelni, azt is látjuk, hogy csalárdság s állhatatlanság vagyon benne és vén asszony módjára nem kardjával, hanem rossz nyelvvel akar velünk harcolni és sebesíteni, ha foghatna rajtunk, de ezzel sem kaphat semmit, sőt magát gyalázza inkább, kimutatván ezzel is megbírhatalan bosszúját és elméjét. Az török, az bizony dolog, az maga hasznáért örömet promoveálná Bethlen Istvánt, mivel Bethlen István mind várát s városokat s adónak feljebb vitelit igéri az töröknek s az rablásból is nagy hasznokat ismérnek lenni, de három igen nagy akadály vagyon az török előtt, egy az országnak velünk való egyessége, melyre ő mindenkor úgy vigyázott, hogy soha ő arra az fejedelemre fegyvert nem vitt, akit látott az országgal egyesnek lenni. Második a lengyel respublikájé, kit jól tud a török, mihentest Erdélyt invadálni akarná, ottan megmordúl érette, mert tudja azt az lengyel, valamikor Erdélyt ocupálná a török, nemkülömben esnék, mintha a nyakára ült volna a török, az ki csak a tatárok Bucsákban való lakásokat is mint sajnálja, csak az includált írásból is Kegyelmed eszébe veheti, melyet a lengyel király considerálván, mindjárt requisitióakra megengedte egész birodalmában valamennyi német gyalogot akarunk fogadtatni annyit fogadjunk; most Jármí Ferencz szolgánk abban is forgolódik Krakkó és Slézia táján, vagyon legalább 5000 forintunk nála, 43 muskatérost ki is küldött Máramarosra, csak holnapután is ideérkeznek. 1000 muskatérost fog fogadni, most is vagyon 400 jó; kozák salner hadak fogadására is nálunk a király universálja, s itt a határban készen is vannak, minden bizonynyal csak várják, hogy hivassuk őket, csakhogy idő nap előtt a statusokat is nem akarnánk terhelni idegen haddal. Sőt még azt is cselekedte a lengyel király, hogy valamennyi gyalognak való puskát s muskatért ki akarunk birodalmából hozatni, nemcsak szabad legyen, de minden vám és harminczad nélkül is kibocsújtásák, s az mi nagyobb, mind ezeknél a fő hettman ide Podolyára rendelte hadakkal, hogy reánk vigyázzon s az kitől mi már assecuráltattunk, hogy megsegét bennünket, sőt a tatároktól ne is tartsunk, mert ő azokra gondot visel. Mind ezekre pedig mi nem offensive, hanem defensive viseltünk így magunk oltalmára ily eleve gondot s mi a harmadik hétben fogjuk emberünket Lengyelországba expediálni 12,000 magyar forinttal, a székelység gyalogja számára 2000 puskát hozatunk, mivel Kegyelmed azt maga is jól considerálja, mind hasznosb, mind

erősb a gyalog had a lovasnál, s hamarébb is lovasra szert tenni mintsem gyalogra. Harmadik a töröknek mostani roszt állapotja, melyről hogy sok írásommal Kegyelmedet ne fárasztam, im csak tegnap micsoda leveleink érkeztenek a portáról, igazságos paritóját megküldtük Kegyelmednek; ebből is Kegyelmed megértheti, az két oláh vajláknak erős hitlevelök vagyon lúdánkban, ellenségink nem lesznek senki parancsolatjára, magunknak pedig, igazsággal írjuk Kegyelmednek, könnyen vagyon 5000 fizetett emberünk, a végbeli praesidiumok nélkül, naponkint mi ezt szaporítjuk is kiváltképpen gyaloggal; sem töröknek, sem másoknak bizony nem hiszünk, mert nekünk is vagyon mind szemünk fülünk, hanem az úristent segítségül híván, megnyugodjék Kegyelmed abban, bizony nem vagyunk gondviseletlenek az magunkra való vigyázásban; azt is megtartjuk, crede sed cui vide. Többet most levélre nem bízhatunk, ha Kegyelmednek meghitt szolgálója fog lejönni, attól többet izennénk. Mi hazánkért s az Isten tiszteletéért s jóakaróinkért, bizonyosságunk az úristen, soha életünket sem szánjuk érték letenni, csak fogják együtt velünk a dolgot azok is, a kiktől kívántatik. Az kik hadnagyságra érdemesek s szolgálhatnak közrendeket is, kiknek szolgálattal élhetnék, kötelezzen meg Kegyelmed, ha 40 avagy 50 léssen is; rövid időn meghitt szolgálóink által tudósítjuk Kegyelmedet bővebben azoknak állapotjokról, több dologról is. Praedicatorinkat mint keressék, nyilván vagyon nálunk, bizony fáj szívünk rajta, bizony az úristenben, ki tudja, mit fog még az úristen kihozni az mostani állapotból. Kegyelmed tartson minket jóakaró atyafiának, bizony azok vagyunk.

Adja isten, hallhassunk minden jót Kegyelmed felől. Datum Alba Juliae 17. Maii anno 1636.

Kegyelmednek szolgáló atyafia

Rákóczy György.

Küül: Anno domini 1636. die 17. Maii Albae Juliae ad spectabilem et magnificum dominum de Perény datarum paria.

(Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárban.)

XI.

1636. máj. 25—jú n. 6.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei s írományai.

a)

1636. máj. vége.

Az ország rendei válasza Bethlen István pontozataira.

(L. Török-Magyarokori Államokmánytár II. 340—342.)

b)

Nos Georgius Rakoci Dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nri Trans. et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs ad diem vigesimum quintum mensis Maÿ, anni domini millesimi sexcentesimali trigesimi sexti, in civitate nostra Alba-Julia, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis, paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitÿs, in civitate Alba Julia ad diem vigesimum quintum mensis Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo sexto indictis celebratis conclusi.

Kegyelmes urunk fejedelmünk, vesszük eszünkben az Nagyságod közinkben küldött propositiójából, hogy Nagyságod kegyes atyai iudálatjából fájjalja ez mostani generalis gyűlésre való extraordinaria convocatióinkat, és országostól való fáradságunkat: de mivel kegyelmes urunk jól látjuk, hogy ez Nagyságod kegyelmes gondviselése szegény hazánknak békességes megmaradására és szép szabadságinak megerősítésére vagyon, azért kegyelmes urunk fáradságunkat nem szánván, alázatos hűséggel megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy Nagyságod szegény nemzetünkre való vigyázásában semmiből meg nem akarván fogyatkozni, akarta ez mostani állapotokat is közönségesen minékünk egész országúl értésünkre adni; könyörögvén buzgóságosan az mindenható istennek, hogy Nagyságodnak méltóságos fejedelemségét ezután is bírja, igazgassa úgy, ki légyen ő szent felségének nagy nevének dicséretire és szegény hazánknak édes nemzetünknek békességes és csendes megmaradására.

Reakció
hívás
gyűlés

Articvlvs I.

Az statusok még is ex superabundanti interponálják követség által magokat Bethlen István uramnak urunkkal ő nagyságával való megegyeztetésére.

Értjük azt is kegyelmes urunk mind az Nagyságod közinkben küldött propositiójából s mind Bethlen István uram országúl nekünk küldött leveléből, hogy az mi kegyes és jóakarattól való indulatunkat, országostól interposícionkat is, ő nagysága nem úgy vötte, a mint mi remélhettük volna; holott odabocsátott böcsületes követinknek is elegendő hitelt nem adván, hűtlelevelünket is nem acceptálván visszaküldötte; kiért talám nem is kívántatnék, hogy újjobban interponálnók magunkat, hanem per omnia mindeneket posthabeálván az ő nagysága állapotját is csak abban hadnók. Mindazonáltal előtünk viselvén, hogy ő nagysága is hazánkfia, és nemzetünkbeli való úr volt, szánakodván is az ő nagysága eleiben vött mostani veszedelmes állapotján, mégis ex superabundanti alázason könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, engedje még ez egyszeri követeinket ő nagyságához bocsátanunk, és az megegyeztetésre magunk interposícionját continuálnunk; tessék meg mind Isten ő felsége s mind egész világ előtt, hogy se Nagyságod se mi országostól az ő nagysága idegenkedésére okot nem adtunk.

Articvlvs II.

Nem adnak az statusok egyéb kezeset Bethlen István uramnak, hanem ezelőtt adott publica fideset.

Az mint azért kegyelmes urunk Bethlen István uram az ő nagyságának küldött hűtlelevelünkkel contentus nem lévén, más kezességet kíván; mivel de jure gentium az publica fides mindenkor s minden helyeken egyéb akármely obligameneknél is feljebb valónak ítéltetik, úgy mint az kin mindennémű diplomáknak, confoederatióknak is kell fundáltatniok: mostan is egész országúl, három nemzetül, annál egyéb kezességet ő nagyságának nem adhatunk, nem is adunk, hanem olyant, az minéműt ennek előtte is követeink által adtunk s küldöttünk volt, kivel ő nagysága is legyen contentus.

Articvlvs III.

Az collegium dolgát püspök uram s az ecclesia igazítja.

Az collegium dolgát az mi illeti kegyelmes urunk, mivel püspök uramtól kívánja maga is az úr, hogy quietantiát küldjön az summának depositiójáról: tetszik minékünk is egész

országúl, igazítsa püspök uram az ecclesiával együtt, s tegyenek ő kegyelmek arról választ ő nagyságának, mert nem ország közönséges dolga, hanem tulajdon az ecclesiáié.

Articvlvs IV.

Prohibeáltatik Bethlen István uram az ország nevével való szállástól, tractálástól, mint kire semmit az ország most nem bízott.

Deliberált volt ennek előtte is az ország, és Bethlen István uramnak meg is irtuk volt, most is egész országúl három nemzetől egyéb választ nem tészünk: Mi ő nagyságára semmi követséget nem bízunk, ő nagyságát Budára sem másuva nem küldöttük, hogy onnét az mi dolgunkat országostól igazgassa; kitől most is unanimi voto et consensu publice prohibeáljuk; mert Isten kegyelmességéből vagyon választott fejedelmünk, s ha mi bántodásunk országúl ő nagyságától az mi kegyelmes urunktól volna, elsőben ő nagyságát az mi kegyelmes urunkat találnök meg felőle, és magunk között való régi szabadságos törvényünk szerént, ki hatalmas császárink is mind confirmáltak, eligazítanók. És, ha kívántatnék, hatalmas császárunkat is megtalálnók felőle, magunk között lakó bizonyos követek és atyánkfiai által, nem római császár ő felsége birodalmából küldenénk követeket, a honnan ő nagysága mi hírünk s akaratunk nélkül oda ment. De légyen istennek hála azt a nagy inséget, szabadságtalanságot, melyet Bethlen István uram hirdetett mindenféle leveleiben, országúl nem érezzük mostan. Tetszett azért mostan is, hogy ő nagysága az mi dolgainkat ne igazgassa, ne tractálja, mert mi ő nagyságára nem bízunk semmit.

Articvlvs V.

Az országnak mostani békességre való intését, hazahívását, ha neqligálják Bethlen István uramék, az 1633. esztendőbeli augustusban az elfutottak felől irt articulusok reájok applicáltatnak.

Ez elmúlt kolosvári gyűlésünkben országúl concludált articulusunknak is első punctjában nehézséget mondja lenni Bethlen István uram. Végeztük azért egész országúl, három nemzetül, ha ő nagysága az mostani utolszor odabocsátandó követink által való hivatalunkra és intésünkre amplectálja a békességet, és megjő, s velünk együtt hatalmas császárunkhoz, mostani kegyelmes urunkhoz fejedelmünkhöz hűségét megmutatja s tartja, annak az articulusoknak abbéli részét melioráljuk, az amnystia is mind magok ő nagyságok szolgájok részéről meg lészen; de ha ő nagyságok ez mostani hivatalunkra is meg nem jönnek, egyességre velünk nem szállanak, authoritást

adunk Nagyságodnak, hogy Nagyságod procedáljon az 1633. esztendőbeli die 21. mensis Augusti Fejérváratt celebráltatott generalis gyűlésünkben emanáltatott articulushoz szerént, kit az akkori országunkból kifutottak felől végeztünk és concludáltunk volt, mind magok ő nagyságok és szolgáljok ellen.

Articvlvs VI.

Az kolosvári végezéseket liberrimis votis csinálták az statusok.

Az mint az Bethlen István uram ő nagysága nekünk egész országúl küldött leveléből látjuk kegyelmes urunk, vádolja azzal Nagyságodat, hogy Nagyságod minket országostól ez elmúlt kolosvári generalis gyűlésünkben minden végezésésekre, írásokra, assecuratiókra, bottal hajtott és kényszerített volna. Bizonyoságot tészünk azért mind ez világ előtt publice, és ugyan articulushozunkban is íratjuk, hogy minket sem Nagyságod, sem más senki, csak az legkisebbiket is közzülünk, nem-hogy bottal, de még csak szóval való kérésekkel is nem bántott, sem nem kényszergetett, hanem kinek-kinek libera vox volt, s mindeneket libere írtunk, agaltunk, cselekedtünk, mostan is a szerént cselekeszünk; sőt magunk országúl Bethlen István uramhoz való jó indulatunkból ultro instáltunk azon Nagyságod előtt, hogy interponálhassuk magunkat Nagyságod és Bethlen István uram között, és az szép békességet tractálhassuk.

Articvlvs VII.

Szalánczi István uramtól Budáról küldött punctok Bethlen István uram kívánsági voltak.

Veszszük eszünkben kegyelmes urunk azt is, Bethlen István uram ő nagysága az mely kívánságokat elsőben Szalánczi István uramtól béküldött volt, azok ellen azt mondaná, hogy ő nagysága nem proponálta: de az mint kegyelmes urunk Szalánczi István uram atyánkfíától értjük, ő nagysága maga pesti szállásán az vezértől ő nagyságától annak meghallására rendeltetett egynéhány török úri emberek előtt tulajdon ő maga az úr dictálta mind azokat az kívánságokat, melyeket Szalánczi uram leírt és maga minékünk országostól béhozott; kikerül most is Szalánczi uram az vezérre ő nagyságára és azokra az úri emberekre, kiknek nevek és ismeretségek nálunk nyilván vagyon, úgy mint arról való bizonyosságokra apellál. Ez mostani újonnan béküldött kívánságiból is látjuk ő nagyságának s igen világosan elucescál, hogy azok az első is ő nagysága kívánsági voltak, és ez mostani kívánsággal coincidálnak; vagyon csak az a differentia közte, hogy az előtte

niben kettőt hagy el ő nagysága, az mostanit pedig más külföldi két kívánságokkal többíti, egyéb részben alkalmasint mint azok.

Articvlvs VIII.

Az portára és Budára újabb követéségek maturálását végezik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk egész országúl, három nemzetül, hogy Nagyságod kegyelmességéből az portára választott követeinket ne késleltesse, hanem mentől hamarébb bocsása el; Budára is denuo követeket választván, azokat is Nagyságod hamarsággal küldje el. Ezalatt pedig Nagyságod kegyelmességéből légyen oly vigyázásban, (kit Isten eltávoztasson), valami hirtelen való eruptio ne következék szegény hazánkra.

Articvlvs IX.

Az husztbéliek ellen az kolosvári articulus confirmáltatik; praesidium erősítése végeztetik.

Az mi az Huszt várában lévő Bethlen István uram szolgálának ellenünk nyilván való hostilitásokat illeti, arról ez elmúlt kolosvári gyűlésünkben articulist csináltunk volt, azt mostan is confirmáljuk és in vigore hagyjuk. Hogy Nagyságod az budai vezér instantiájára az ott való praesidiumot kevesítette volt, végeztük újól, hogy azt Nagyságod augeálja, és adjon elegendő praesidiumot oda. Nagyságodnak könyörgünk, az élés dolgából provideáljon úgy az ott való praesidiumnak, hogy fizetések meglévén, más vármegyéből is vigyenek elegendő élest és élhessenek pénzekben, ne pusztúljon el az a szegény vármegye.

Articvlvs X.

Az portára Kolosváratt írott levelek helyben hagyatnak.

Tetszik az is kegyelmes urunk, hogy az mely leveleket ez elmúlt kolosvári generalis gyűlésünkben az portára írtunk, azok minden részeiben maradjanak in vigore, és azokat vigyék el az követ uraink, csak hogy egy rövid levelet készítvén mind hatalmas császárunknak s mind az kajmekám vezérnek ő nagyságának, azokban declaráljuk, mi volt az oka, hogy mind eddig követeiket leveleinkkel el nem bocsáthattuk az fényes portára.

Articvlvs XI.

Az országnak és a mi kegyelmes urunknak Bethlen István uram hazahívásában való nagy synceritások.

Hogy pedig minden rendeknél nyilvánabban légyen az is, az Nagyságod kegyelmes annuentiájából, micsoda atyafisá-

gos jó indulattal nagy szeretettel hittuk ezelőtt is Bethlen István uramat hatalmas császárunk hűsége alá hazájába közinkben, és az Nagysággal való megegyezésre: tetszett közönségesen, hogy ez elmúlt kolosvári gyűlésünkből instituált követség által ő nagyságának küldött levelünket ezen articulusunknak utólján szóról szóra kinyomattassuk. De hogy annak előtte tudhassák azt is mindenek, az privatomokról Nagyságod az mi alázatos könyörgésünkre, mely igasságosan, kegyesen és istenesen resolválta légyen magát az Bethlen István uram ő nagysága újabb kívánságira is, kiket mi is illendő és elégséges, igasságos resolúciónak declarálunk: tetszett egész országúl, hogy azokat ezen articulusunkban inseráltassuk. Melyek rendszerént így következnek.

Articvlvs XII.

Bábolna, Monora dolgából ő nagysága kegyelmes resolútiója.

Megjővén országunkban, és az mi böcsületünket megadván s fejedelmének agnoscálván bennünket, készek lészünk Bábolna és Monora dolgát az egész tanács táblabírái s az nemes ország eleiben vetnünk és megláttatnunk, ha színes compositio által vöttük-é mi el tőlök.

Articvlvs XIII.

Az illyei praesidiumnak rendelt fizetést ígéri ő nagysága kegyelmesen.

Noha az ország végházaiban való fizetésre most is s egyéb expensákra is nagy gonddal érkezhetünk el: mindazáltal országunkban, hatalmas császár és az mi hűségünk alá jövőn. fejedelmének ismérvén, készek lészünk az szegény fejedelemtől Illyére rendeltetett fizetést megadatni; csakhogy mivel az ország jövedelméből fogják tartani az ott való praesidiumot, legyenek az ország s fejedelem hűségére sub corporali juramento kötelesek: mert méltó és igasságos dolog, az kinek fizetését vészik, annak is, hogy kötelesek legyenek.

Articvlvs XIV.

Metesd és Gaura két faluknak egyikét ígéri ő nagysága kegyelmesen inscribálni.

Noha Metesd és Gaura nevű faluk ab antiquo ide Fejérvárhoz bíráttanak, kiket Bethlen István uram fedejelemségének idején inscribált volt Rác János nevű szolgájának, melyeket az idevaló kevés jószágra nézve ki kellett volt váltanunk, deponálván az summát; de azzal sem gondolunk: bójövőn or-

szágunkban hatalmas császárunk hűsége s az miénk alá, illendő summában inscribáljuk néki.

Articvlvs XV.

Az collegium húszezer forintjáról az ecclesiának contentatióját végezik.

Kegyelmes urunk fejedelmünk, az mint Nagyságod kegyelmességéből az collegium számára tartozandó húszezer forint summát proponáltatja, mivel azt Nagyságodnak az ország bizonyos szükségeire kelletett elköltenie; tudjuk azt is penig mindnyájan a halál igen köz mindenekkel; kívánjuk az nagyhatalmú szent istentől, hogy ő felsége Nagyságodat sok esztendőig boldog egészséges életben megtartsa, szerencséltesse és éltesse; mindazonáltal az közben (kit azon mindenható Isten eltávoztasson) Nagyságodat ez világiak közzül ő felsége kitalálná szállítani, és interea temporis Nagyságod az ecclesiának arról az summáról életében nem satisfaciálhatna, hanem annak residuumában hátramaradna, hogy az ecclesia is ebből securiorb lehessen, egész országúl, három nemzetül unanimi voto et suffragio végeztük, és articulusunkban írattuk, assecuráljuk is az ecclesiát in tali casu, hogy ő kegyelmeknek károk nem lészen, és az summa tőlök el nem vész, nem idegenül, hanem meglészen adattatván, mert az Nagyságod után való successorok tartozzanak az hátra maradó summáról az ecclesiát az fiscuséből contentálni.

Articvlvs XVI.

Bethlen István uramnak elébbi kívánságira való resoluciók confirmáltatnak.

Ezeken kívül kegyelmes urunk, az mint az elmúlt kolosvári generalis gyűlésünkör az elébbi kívánságira resolváltunk volt egész országúl magunkat Bethlen István uramnak ő nagyságának, azokat mindenekben mostan is helybenhagyjuk, ratificáljuk, confirmáljuk és concludáljuk.

Articvlvs XVII.

Zólyomi Dávid dolga.

Az mi a Zólyomi Dávid uram dolgát nézi kegyelmes urunk, mi az ország articulusát és akkori közönséges deliberationkat nem destruálhatjuk.

Articvlvs XVIII.

Fráter Pál dolga.

Hogy az Fráter Pál dolgát is Nagyságod kegyelmességéből törvényre támasztotta, abbéli Nagyságod kegyelmességét

mi is országúl approbáljuk; az törvény megmutatja, mi legyen exitusa az dolognak.

Az múlt kolosvári gyűlésből instituált követség által Bethlen István uramnak küldött ország levele.

Illustrissime comes domine nobis observandissime.

Igen nagy csudálkozván és szomorúan hallottuk Nagyságodnak mostani Budára való menetelit és ott való magaviseelését mind az mi kegyelmes urunk ő nagysága ellen s mind szegény hazánk és szabadságunk ellen való igyekezetit. Soha mi azt Nagyságodtól nem vártuk volna s nem is érdemlettük. s hazánk fiai közzül kihez lehetett egy emberhez kegyesebb anya szegény hazánk, mint Nagyságodhoz? kiért bizony külfömb háládatosságot vártunk volna Nagyságodtól. Ha Nagyságod minket szánni akart és velünk jól tenni, nem kellett volna Nagyságodnak ilyen veszedelmes, kárhozatos útat eleiben venni, melyet ennek előtte Nagyságod másokban is kárhozott sok főurainknak hallattokra. Privatim az minémű eligazító dolgai voltanak Nagyságodnak, azt szelédebben és csendesh úfakon s módokon eligazíthatta volna Nagyságtok; mi is egész országúl fáradtunk volna benne, és az mint mostan, hogy az mi kegyelmes urunk ő nagysága minden méltó és illendő dolgokra inclinatus, akkor is minden jót nyerhettünk volna ő nagyságától, s hazánkban nemzetünk között ilyen veszedelmes, gyalázatos és az idegenek előtt is feddendő háborúság nem támadott volna. Mi az Nagyságod jószágit jól tudjuk; lám azokban az mi kegyelmes urunk Nagyságodtól semmit el nem vött. maga osztotta gyermeki köziben. Azonkívül, ha mi ígéretek privatim Nagyságtok között voltanak, azok is mind végben mehettek volna vérontás nélkül is, és szegény hazánknak derekas romlása nélkül. Az mely kevés nemesség és szegény kösség szegény hazánkban s nemzetünkben az sok rablásoktól, pusztításoktól, pestistől megmaradott, az mostani útjával, igyekezetivel Nagyságod igen könnyen azt is elfogyatja, ha különben szegény jól tött hazája felől nem gondolkodik.

Az mi pedig országúl három nemzetül magunk szabadságát, törvényünket és békességes állapotunkat nézi, istennel bizonyítjuk, mi azt Nagyságodra nem bizzuk, gyalázatnak is tartjuk, ha Nagyságod mi nevünkkel panaszolkodik az vezér előtt, avagy az fényes portán, kitől Nagyságodat ugyan prohi-beáljuk is publice. Ennek előtte való fejedelmünk idejében is mint volt állapotunk, tudjuk; akár mi mondanók azt másnak is. Az mostani kegyelmes urunk idejében, legyen istennek hálá, azt az nagy ínséget, szabadságtalanságot, melyet Nagyságod

minden felé irt levelében, Isten előtt igazat kell mondanunk, országul, istennek hálá, nem érezzük. Ha privatim kinek mi difficultási vadnak, esztendőnként az országnak gyűlése vagyon, s az régi jó módok szerént ott complanáljuk az mi kegyelmes urunkkal: azért mindjárást Budára s az fényes portára, édes hazánknak romlásával, szabadságinknak felháborításával, nem illik keresztyén embernek futni. Noha mind ezek előttünk igen keserves dolgok, és nem tagadhatjuk, bizony mi sem Isten sem ez keresztyén világ előtt nem javaljuk, s Istennek haragját is várhatja Nagyságod fejére, kiváltképpen ha tovább megyen igyekezetiben: mindazáltal, mivel Nagyságod vérünk, tagunk, egy haza szült s nevelt bennünket, és velünk együtt töltötte el Nagyságod életének derekasabb részét: ez mostani generalis gyűlésünkben együtt lévén, az mi kegyelmes urunknál ő nagyságánál instálván, az követséget Nagyságod kedvéért magunkra vöttük, akarván ezzel is Nagyságodhoz való jóakarunkat, atyafiságos szeretetünket megmutatni, intvén, kérvén Nagyságodat igen szorgalmatosan s bizodalmason, hogy édes hazájától vött sok jótéteményekről háladó szívvel megemlékezvén, elfogytakozott marokni nemzetségét szíve szerént megszánván, hazájának szép szabadságának megmaradását maga privatumnál sokkal feljebb böcsülvén, bár ugyan annak el kellene veszni is, ki mindazonáltal el nem vész, tegye le mostani eleiben vött veszedelmes útját s szándékát, és jőjön vissza édes hazájában elébbeni szép urasági s böcsületi és jó hire neve mellé; az mely kevés napjai Nagyságodnak életében vadnak, azokat fogyassa velünk együtt Nagyságod, és végezze dícséretesen el lelkének idvösségére, istennek, hazájának s az mi kegyelmes urunkhoz való hűséges szolgálatjában. Mostan Nagyságodat hazája, mint egy édesanya jó fiát, úgy híja s úgy fogadja; Nagyságod hivatalunkat meg ne vesse: mert bizonynyal hidje Nagyságod, az úristen is meglátogatja Nagyságodat érette, s hazája is nem lehet Nagyságodnak édesanya, kinek maga oltalmára, szabadságára, az maga feltartott s felnevelt fiai ellen gondot kell viselni. Szóval is izentünk Nagyságodnak minden dolgokról böcsületes atyánkfiai követink, nemzetes, vitézlő, gyorsaságos, tekéntetes és eszes Szaláncki István, az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának tanácsa és táblalabirája, váradi Kőrösi István és csicsói Petki István, Csik, Gyergyó, Kászon székeknek főkapitánya, és Zacharias Veýrauch segesvári székbíró által. Nagyságodat szeretettel kérjük s kényszerítjük hazájához, nemzetéhez s istenhez való keresztyéni szeretetire, hogy követ atyánkfainak szavának hitelt adván, viselje magát hozzájuk keresztyéni szelídséggel, és légyen azon, térhessenek mentől hamarébb meg hozzánk jó

válaszszal. Ez levelünket penig Nagyságod úgy olvassa s úgy tartsa meg örök emlékezetre, hogy mind isten s mind ez világ előtt bizonyosság legyen arra, hogy mi Nagyságodat minden igassággal, jóakarattal, békességgel, úri állapotjának restitúálásával megkénáltuk, s az mi kegyelmes urunkat ő nagyságát is könyörgésünkkel arra reá bírtuk. Ezeknek utánna tartsa meg isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in civitate Colosvár die 26. mensis Februarii anno d. 1636.

Illustrissimae dominationis vestrae

fratres amici et servitores paratissimi

Universi status et ordines trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in civitate Colosvar generaliter congregati.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula, in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus et ratificamus. Harum nostarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia die sexta mensis Junij, anno domini millessimo sexcentesimo trigesimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

Hiteles nyomtatott példánya az erd. Múzeumban (a Donáth-gyűjteményben.)

XII.

1636. jún. 9—20.

Rákóczynek a Bethlen Péter által támasztott mozgalom ügyében írt levelei.

a)

1636. jú n. 9.

Sacr. Caes. et Regia M^{tas} stb.

Aemulus meus Stephanus Bethlen nondum quiescit, sed spretis acquissimis reconciliationis conditionibus, pernicioso

agitat consilia, armaque turcica contra me et Transylvaniam, adeoque publicam regnorum tranquillitatem pro virili concitat. Intimam cum filio suo Petro Bethlen, in arce Ecsed ac ditione C. et R. Mtis Vrae degente, habet in praemissis omnibus correspondentiam, id quod relationes servitorum Stephani Bethlen et litterae Buda, aliundeque missae ac per fideles Mtis Vrae C. et R. partim in Tokaÿ partim vero ad oppidum Hajdonicale Szoboszló interceptae, si eae et notitiam Mtis Vrae C. et R. pervenissent, luculenter docebunt. Parvum reversales suas Mti Vrae C. et R. transmissas ac constitutam inter Mtem Vram C. et R. et me pacem, Petrus Bethlen curare videtur, quem etiam homines suos, victualia quoque ac alia necessaria Budam parenti suo submittere quidam explorator ejus hic deprehensus et examinatus clare se confessus. Communis christianorum tranquillitatis interesse putari, de his Mtem Vram C. et R. per proprios familiares meos, generosos Andream Bogadi, et alterum Andream Réz, uberius etiam informare. Orans demisse Mtem Vram C. et R. dignetur illos, vel alterum illorum in benignissimum suum conspectum admittere, ac ad nunciata omnia nomine meo exponenda, pro propensissima sua in me, salutemque christiani populi communem, inclinatione, paterno plane affectu, prout summa etiam efflagitat necessitas, citra longiorem moram sese resolvere. In reliquo demissa mea obsequia Mti Vrae C. et R. devota et addicta esse volo, eidemque exoptatam valetudinem ac desideratos rerum omnium successus comprecor. Datum in civitate Alba-Julia die 9. m. Junii a. d. 1636.

Sacr. C. et R. Mtis Vrae

studiosissimus et devotissimus
servitor

Georgius Rakoci m. p.

(Másolat Jászay Pál gyűjt. 28. l. a Nemzeti Múzeumban.)

b)

1636. jú n. 11.

Georgius Rakoczy, Dei Gratia stb.

Generose nobis dilecte. — Írtunk vala a napokban Kegyelmednek, hogy Bethlen Péter a Nyirön mind nyilván s alattomban is, kiváltképpen valami lovasokat kire volt-e vigyázása Kegyelmednek eddig, nem tudhatjuk; most is úgy informáltatunk, hogy alattomban gyűjti őket, az ő felsége birodalmában, együtt is másutt is lappangtatja, s noha pedig ide az mi birodalmunkba is bejővén, lopva fűveltetnek, s így vesztnek útát, hol együtt s hol másutt lappangván; kikre

noha eddig is volt volna vigyázásunk, de ő nekik is résen lévén fülök, csak általállnak az ő felsége birodalmába. Kegyelmedet azért akarók certificarálni és kérni, lenne oly szorgalmatos vigyázás reája, dissipáltatnának el; mi is reájok vigyáztatván, ha itt a mi birodalmunkban kaphatják őket, az fűveltetésnek árát nem viszik messze. Úgy vagyunk informatusok, Bethlen Péternek arra anuntiája nem volna; annál inkább szükséges Kegyelmednek vigyáztatni, mind az közönséges békességre nézve s mind penig az Kegyelmedhez való jóakarát azt kívánja Kegyelmedtől. — Ha vigyázás és compescálása nem leszen eféle lézengő legényeknek, csak az prédálás és ingyen való élés kedvéért is, bár fizetések ne legyen is, megszaporodhatnak, kiknek idején korán könnyebb elejét venni. Ha mit Kegyelmed ebben az dologban mozdít, nekünk is adja értésünkre, és minél hamarább tudósítson s idegennek is ne ismerjen, ha valamint vigyázásunkat is küljebb történnék terjesztenünk, mert magunknak meg nem fogyatkozhatunk s hívokodó szemmel sem nézhetnök gonosz akaróinknak ellenünk nevedő igyekezeteket s ha Kegyelmednek ebben tartózkodó gondviselését kellene érzenünk (kit nem reménylünk), kénytelenek leszünk ő felsége után embereinket expediálni. Tartsa meg isten Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba-Julia die 11. mensis Junii anno 1636.

Ejusdem benevolus.

Küldöm: Generoso domino Joanni Bornemissza de Szendrő, equiti aurato ac S. C. R. M. partium r. Hungariae superiorum vice generali etc. nobis benevolo.

(Fogalm. a gyula-fehérvári Batthy.-könyvtárban. N. 5.W. 4. 33. sz. a.)

c)

1636. j. ú. n. 18.

Georgius etc.

Generose domine nobis benevole.

Mind annak előtte nemcsak egyúttal, mind pedig az elmúlt héten fehérvári gyűlésünk elvégződésének utánna, írtunk vala Kegyelmednek Bethlen István uramnak Budáról török császár birodalmából a fiatal Bethlen Péterrel Ecsedben, római császár ő felsége ditiójában, egy értelem viselése felől; kémjceinek, leveleinek imide amoda való járásából, irogatásáról; Bethlen Péternek és császárnak ő felségének adott reversalisa alatt, maga viseléséről az ő ditiójában, hadfogadásáról; atya tanácsából, oktatásából, ellenünk való gonosz igyekezetéről; mely dolgok legyenek-e e reversalisa ellen, nem-e? azt mi nem tudjuk, de azt bizonynyal tudjuk s látjuk, hogy

Az ellen-
reversalisa
Bathlyi István
1636. j. ú. n. 18.

császár ő felsége velünk való conföderatiójának igen nyilván ellen vagyon. — Hogy mind azokat pedig Bethlen Péter megcselekedte, azzal nem elégedett, hanem az elmúlt csütörtökön kétszáz lovasát ugyan az ő felsége ditiójában gyűjtöttek közül Huszt alatt vigyázó szolgálókra és Máramaros megyének egynehány lovasára és gyalogjára, az ő felsége ditiójától reájok küldvén, hostiliter felverette őket, kikben le is vágta, el is fogta, kit hol értek benne megfosztották és prédával megrakodván, nyilván seregestől mentek vissza az ő felsége ditiójában Bethlen Péterhez. Ez uram nyilván hiszem való hostilitás az ő felsége ditiójából, melyet a diploma egyáltalában mindenik részről megtilt. Bethlen István uram éjjel nappal valamit meg tud gondolni, mindennel izgatja a törököt ellenünk; mindazáltal még azt soha végbe nem vihette, hogy török császár birodalmából ilyen had jött volna ditiókra és ilyen hostilitást exerceáltak volna. A Bethlen Péter dolga, mint nyilván való hostilitas, nagyobb az ő méltatlan hamis panaszolkodásánál. Cselekedete császár ő felsége ditiójából s talám avval tartja reversalisához magát. — Mi elhittük a diplomának ilyen nyilván való violatiója, császárnak ő felségének nem fog tetzeni; mi is, ha az ő felsége ditiójából securitast magunknak nem ígértünk volna, azt Kegyelmed elhitheti kétség nélkül, hogy a Bethlen Péter hadát szolgálók ő magok ditiójába bé nem várták volna, de ez csak az ő felsége diplomájához való bízunkból esett szolgálóinkon. Elvárjuk azért Kegyelmednek gondviselését ettől is, reménylhetünk ennek utánna nagyobb securitást az ő felsége ditiójából ő felségével való conföderatióink szerint, kiből az ő felsége részéről nem is kételkedünk, annakutánna nagyobb vigyázással kelletik magunkra gondot viselnünk.

Lám mi Kegyelmednek, azonképpen szathmári, kállai kapitány uraiméknak is megirtuk vala a Bethlen Péter hadgyűjtését, kértük Kegyelmeteket a vigyázásra és annak a pacificatio ellen meg nem engedésére; nem akar-e Kegyelmetek hitelt adni írásunknak vagy communicálá Bethlen Péternek, vagy miút esik, immár a meglett dolog elhithetheti Kegyelmetekkel ő felsége ditiójából az ellenünk való hostilitást. Kegyelmednek a magyarországi ide közel való szomszédságban becsületes tiszte igen méltán megkívánja hazájához, nemzetéhez, annak békességes megmaradásához való szeretete is kényszeríti Kegyelmedet, hogy ha immár az ő felsége ditiójából Ecsedből támadott a tűz, akár csak ne gerjesztetnék ugyanonnét, ne lenne ellenünk az ő felsége ditiójából hostilis invasio; kiért eddig is kívántatott volna, hogy Kegyelmed írásunknak nagyobb hitelt adott volna és szorgalmatosb vigyázásban lött volna. Kegyel-

medet azért jóakarattal kérjük, mind azokat a dolgokat, melyek ebben a casusban forognak, igen jól consideralván, maga is legyen szorgalmatos vigyázással, gondviseléssel és arról parancsoljon a több kapitány uraiméknak is, hogy ne csak mostani cselekedete refrenáltassék és büntetődjék meg Bethlen Péternek, hanem mások is tartóztassák meg magokat császárral ő felségével való békességünknek háborgatásától; mert ha egy privata personának ilyen vakmerő és egy római császár ő felsége diplomája ellen való megátalkodott cselekedete csak könnyen múlni hagyatik, sok vélekedésre való okot vehet akárki is belőle. Mindezekre várjuk Kegyelmednek jó gondviselését és válasz-tételét, mentől hamarabb.

Tartsa isten sokáig jó egészségben Kegyelmedet. Albae Juliae 18. Junii 1636.

Jegyzet: Ehhez hasonló levél iratott Esterházi nádornak is, mint a levélíró megjegyzi: »Palatinus uramét is e szerént íráom ő nagysága kegyelmes parancsolatjából.« Azonban a palatinus levelében még ez is előfordúl, mint a levél szélére tett megjegyzésből kitetszik, »hostilitast exercealtak volna. — Kegyelmed írta vala minékünk Bethlen Péter panaszolkodására, hogy Ecsed körül szolgálánk leselkednének utánna és az a diploma ellen volna, s ő felsége is érzeni kezdené azt, s egyéb alkalmatlanságok is következhetnének abból; mint megirtuk vala, bizony semmi sem volt benne s mégis mint írt vala minékünk Kegyelmed. A Bethlen Péter dolga« etc.

(Egykorú példány, gyfvári könyvtár N. 5. W. 4. 36. sz. a.)

d)

1636. jú n. 19.

Sacr. C. et R. M^{tas} dne, dne clem^{me}.

Ab initio huiusce tumultus ex arce Echÿed, ditioneque M^{tis} Vrae C. et R. per Stephanum Bethlen excitati, de omnibus incidentiis M^{tem} Vram pluribus edocere non neglexi; postulabat siquidem id M^{tis} Vrae C. atque R. tum suprema inter omnes orbis christiani principes dignitas et eminentia, quo rebus populi christiani consulere consuevit, — tum etiam pactorum, quae mecum inire dignata est, ratio exigebat et a me postulabat. Petebam etiam id demisse M^{tem} Vram C. et R. semel atque iterum, quatenus M^{tas} Vra C. et R. dignaretur modum aliquem adinvenire, ut motus isti ex ditione M^{tis} Vrae orti, sub ipsis adhuc initiis, extingverentur, neque amplius fomenta ulla per quoscunque eisdem augendis suppeditarentur. Cognoscebam siquidem certo litteras et nuncios Buda a Stephano Bethlen ad Petrum ejus filium Bethlen, in arcem

Echÿed, et e converso, subinde commearae ac transmitti, — militumque collectiones Petrum Bethlen in ditione Mtis Vrae C. et R. instituerunt. Quod ipsum etiam capitaneis confiniorum Mtis Vrae insinuavi, admonuique illos saepius, ne ejusmodi motuum augmenta impune permetterent, — qua in re, quam ipsi officiales curam et diligentiam adhibuerunt, ipsi norunt. Namque Petrus Bethlen, certa equitum manu in ditione Mtis Vrae C. et R. collecta, indeque missis in ditionem meam ducentis equitibus, hostiliter nonnullos meos equites et pedites, tam stipendiarios, quam etiam nobilitares comitatus Maramarosiensis ad arcendas excursiones praesidiariorum arcis Huszt dispositos ex improvise (cum ex ditionibus Mtis Vrae C. et R. nihil sibi hostile imminere cogitarent) opprimendos curavit, nonnullis eorum caesis aliis vero despoliatis et dissipatis. Quibus patratis illi praeda onusti, rursus in ditionem Mtis Vrae C. et R. sese receperunt. Unde Petrus Bethlen ad tam audax facinus perpatrandum inductus fuerit, tametsi vulgo multae ferantur opiniones, ego tamen certo aliquid affirmare nolim. Evidentissimum tamen est Petrum Bethlen ista omnia contra pactorum sacrosancta jura designasse, ac proinde dignitatem etiam Mtis Vrae C. et R. per diplomatis sui caes. et regii violationem plurimum laesisse; — tametsi enim Stephanus Bethlen dies noctesque Turcas ad hostilitatem aliquam in me faciendam toto conatu inducere contenderit, nihil tamen illi hactenus adversum me tentare voluerunt, — Petrus autem Bethlen aperti contra me belli initium jam ex ditione Mtis Vrae C. et R. facere veritus non est. Mtem itaque Vram C. et R. demisse oro, dignetur hoc temerarium Petri Bethlen commissum, in accuratam consultationem assumere, ac non is ejus modi solius, verum etiam in singulorum etiam patrati sociorum personis vindicare, eo magis quod illi omnes ex ditionibus Mtis Vrae C. et R. fuerint, et in comitatibus ac confinibus ejusdem residentias suas majori ex parte habeant. Ac quantumvis Mtas Vra singularibus suis commissionibus ad comitatus directis et promulgatis serio prohibuerit, ne quipiam Petro Bethlen consentire, vel illi favere praesumerent, illi tamen posthabita tali Mtis Vrae C. et R. interdictione, in hanc incursionem Petro Bethlen adhaeserint, et in ea praesentes fuerint; quibus ut poenam debitam infligi facere C. et R. Mtas Vra procuret, justissimum est, tum confoederationis mutuae, tum vero legum contra ruptores et violatores sacrosanctorum diplomatum constitutarum rigore efflagitante, tandemque severissime etiam interdiceret, ac etiam omnibus suis officialibus partium regni Hungariae superiorum, decretum hoc suum publicare, ne deinceps literarum et nunciorum ultrocitraque transmissiones militum aperti vel occulti

delectus cuiquam contra me, ditionesque meas instituere, sub animadversione M^{tis} Vrae C. et R. severa, permittantur. Haud ab re quoque futurum est, si M^{tas} Vra C. et R. comitibus etiam et universitati nobilium comitatum Cistibiscanorum serio demandare dignabitur, ut et ipsi diligenter advigilent, atque intenti sint, ac si quas militum collectiones et concursus clausularios pro Stephano et Petro Bethlen in medio ipsorum depræhendere poterunt, eos e vestigio opprimant et dissipent; maturius enim aliquando ipsi comites clausularios militum concursus in medio comitatus et partibus a confiniis M^{tis} Vrae C. et R. remotioribus qui fiant, observare possunt. Media autem ista, et alia etiam, ad hostilitates Stephani et Petri Bethlen reprimendas, M^{tem} Vram C. et R. adhibituram esse, nullus prorsus ambigo, quandoquidem perspectissimas habeam M^{tis} Vrae C. et R. mihi superinde factas benignissimas oblationes, m[ens] etiam M^{tis} Vrae C. et R. pacis et tranquillitatis cupidissima, a[tque] omnibus vero tumultibus alienissima, mihi satis superque sit cognita, et quanto mihi magis est necessaria securitas ex ditionibus M^{tis} Vrae C. et R. tanto citius per eandem M^{tem} Vram de ea benigne provisum esse desidero.

In reliquo stb.

Datum Albae Juliae die 19. mensis Junii a. d. 1636.

Sacr. C. et R. M^{tis} Vrae

studiosissimus et devotissimus servitor
Georgius Rakoczy nppa.

Külczim: Sacr. Rom. Imp. ac Germ. Hung. Boh. et Regiae M^{tis}
etc. dno etc. dno clemmo.

(*Eredeti*, a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

e)

1636. jú n. 20.

Spect. magnifici, gen. egr. et nobiles dni.

Fratres, amici et vicini nobis honordsmi et benevoli!

Minekutánna Bethlen István uram, Ecsedből római császár ö fge ditiójából, Budára való menetelét végbe vitte volna. noha felértük elménkkel, hogy ö fgének is hírével fog lenni, mindazáltal mi is nemcsak ö fgét, de még az főtisztviselőket is az ö fge birodalmában, késedelem nélkül igyekeztük tudósítani, s minden szükséges dolgokat meg is írtunk. Ezalatt Kegyelmetek között is méltatlan rúgalmazó leveleit küldözvén Bethlen István uram, alkalmatosságot szolgáltatott, hogy mi is Kegyelmeteket tudósítanánk az ellen igazsággal, kit mivel Kegyelmetek mind jól ért, bővebb irással most erről Kegyelmeteket nem látjuk szükségesnek lenni, hogy terheljük, ö fge

is kegyelmesen declarálta vala magát, sőt Kegyelmeteket tudósította vala ő flge, hogy Bethlen István török közben való menetelit, az ő fge ditiójából, nemzete ellen, veszedelmes háborúságra, s indulásra igyekező szándékát, akarattját ő fge semmiben nem approbálja, s magát ő fge subditusival együtt az velünk való közönséges békességhez akarja alkalmaztatni mindenekben, kiben mi is meg voltunk nyugodva. Ezalatt az ő flge Tiszán innét lévő tisztviselőit is, s Bornemisza János uramat is levelünk által intettük s kértük, vigyázzanak Bethlen István jövő járó embereire, levél s követség hordozó szolgálira, kik Budáról s Ecsedből jönnek s mennek; arról is tudósítottuk őket idein korán, Bethlen Péter miképen conscribáljon az ő flge ditiójában hadat, kikkel ditiókat akarja invadálni, hadnagynak neveket is megjelentettük, Párducz Lukácsot; azt is érteni adtuk ő kegyelmének, hogy császár ő flge nekünk adott diplomája ellen cselekedik Bethlen Péter és az nemes Magyarországnak constitutiója ellen, privata persona levén, hadat nem szabad volna gyűjteni, mely két dolog is nagy vigyázásra s gondviselésre serkenthette volna ő kegyelmeket, bátor parancsolatja ehez nem járult volna is ő fgének, melyről mi úgy voltunk informátusok, ő fge is ezen dolog felől serio parancsolt volt ő kegyelmeknek, mindazáltal mi hasznát vöttük admonitióknak ő kegyelmeknél, az üdö megmutatta, s Kegyelmetek is tapasztalhatja s láthatja; Bethlen Péter minden bántódás nélkül szabadosan az ő fge ditiójában gyűltvén hadait, Ecsed, Kálló s Szathmár körül, s jószágiban lakó hajdúit is felültetvén, elhittük hírvél vagon Kegyelmeteknek, az elmúlt csütörtökön Huszt alatt vigyázó egynehány szolgálókat, s azon vármegyebeli nemességet mint invadáltatta, véletlenül az ő fge ditiójából általjöven; félelem és minden bántódás nélkül Kegyelmetek vármegyéjén, prédával megrakodván, vissza Ecsedben bátorsággal és nagy latorsággal mentenek Bethlen Péterhez, kiknek szolgálók igen könnyen resistálhattanak volna, magunk ditióján kívül is, de vártuk az ő fge kegyelmes resolutiója szerint való gondviselését Bethlen Péterre, és tisztviselő uraim vigyázását is és compescalását, s Kegyelmeteknek is, a miben édes hazájának és nemzetinek békességés megmaradására való vigyázás incumbál. Irtunk ő fgének is császárnak ez mostani hostilitásáról Bethlen Péternek, s nem tagadhatjuk expositatióval az ő fge diplomája és az nemes Magyarország soproni constituiója szerint való satisfactióját kívánjuk ő fgétől Bethlen Péter és szolgálói felől, várjuk rövid nap az ő fge resolutióját és kegyelmes dispositióját. Nem tagadhatjuk igen megbántódva nem volnánk és háborodott elmével, ez mostani méltatlan és véletlen casuson, mert noha Bethlen István uram az portát éjjel nappal

futja, az budai vezért incitálja, az portához is folyamodott promotióért, sok közönséges ártalmas igyekezetivel, vádlásával, adományával incitálta ellenünk, de legyen az úristennek hála még eddig az portát ellenünk hostilitásra nem indíthatta; oly igen szeme előtt viselte a porta Erdélylyel s fejedelmivel való régi végezését és békességét; sőt Budán az elmúlt napokban mi esett azokon, az kik Bethlen István uram mellett fegyvert akartak volna vonatni, az vezérrel s Erdélylyel s mi velünk való mostani szép békességet fel akarták volna bontani, reméljük hallhata Kegyelmetek. Az fényes portáról is, im csak 12. die hujus mensis érkezőn fő ember posta követünk, nekünk istennek hála onnét is kívánságunk szerint való válaszuk vagyon. Elsőben is minden reménységünk és elmékedésünkön kívül, az ő fge ditiójából, ő fge szárnya és birodalma alatt nyugovó embertől kezdetett az hostilitas, égetés, rablás, öldöklés, ditióknak haddal való invasiója, kire mi sem ő felségének, sem édes hazánknak Magyarországnak okot nem adunk. Ha azért Bethlen Péter mostani nyereségét ilyen könnyen megemésztvén, minden bántás nélkül az büntetelenségnek reménységétől viseltetvén, és azt ha continuálni kezdi az hódítást, ki ellen isten segítségéből, immár értvén az dolog miben legyen, szolgálunk is vigyázásban lesznek, ha ugyan derekasb erővel jő is ditióknak ellen. De minekelőtte mégis, magunk és országunk oltalmazásához derekasban fognánk s azt küljebb is kellene annál terjesztelnünk, arról a részről megemlékezvén császárral ő felgvel való közönséges békességünkről, akarók Kegyelmeteket ez levelünk által praemoneálni és protestálni solenniter Kegyelmetek előtt, hogy ha az ő fge tisztviselői (kiknek irtunk ezen dologról) Kegyelmetek is, a miben Kegyelmeteknek, úgy mint ő fge híveinek és hazájának igaz fiainak incumbálhat, Bethlen Péterre nem vigyáz, és sem magát sem szolgálait, kik mostan is Ecsedben, Ecsed környűl bátorságban lakoznak, ditióknak és híveinknek abban hostilis járásit nem compescálja, s érdemek szerint, és szolgálóknak, híveinknek kárvallásokról satisfactio nem adatik, ezután is ha ellenünk, s ditióknak ellen való hadgyűltés engedtetik neki; többször immár Bethlen Péter hadait határunkba nem várhatjuk, hanem a hol gyülekezeteket, lételeket, lakásokat hallhatjuk, ott kerestetjük fel őket; mindazáltal azzal a magunkra való vigyázással, ő fgével és a nemes Magyarországgal való közönséges békessegünket nem akarjuk felbontani, sem Kegyelmeteknek való kártételre nem igyekezünk. Ha egynehány rendbeli irásunkra az vigyázásra való mozdulás leszen vala idein korán, ennek könnyebben is eleit vehette volna Kegyelmetek, az ő fge tisztviselőivel együtt. Mivel penig mostan is bizonyoson és igen nyilván hozzák, hogy

Bethlen Péter újobban conscribál hadakat, kételenek vagyunk vele, késedelem nélkül, országunknak rész hadaiban felültetvén, az Kegyelmetek szomszédságában magunk bíradalmában szállítani, nem akarván többször véletlenül s készületlenül találtatni. Eosdem in reliquo bene valere desideramus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 20. Junii a. 1636. Earundem Dnum Vrarum

Frater, amicus et vicinus benevolus

G. Rákóczy mp.

Külczim: Spectabilibus magnificis gen. egr. et nob. dom. supreme et vice-comitibus, iudicibus juratis assessoribus ac toti universitati magnatum et nobilium cottus Beregh dnis sat.

Más kézzel: Praesentatae sunt nobis universitatae dom. magnatum ac nobilium cottus Beregh in congregatione nra generali et possessione Ardo die 4. Julii anno 1636. Notarius sedis m. p.

Egy más Ugyosa megyéhez intézett példány hátírata: A. 1636. 14. Julii exhibitae cottui in congregatione Lazarina. Paszthói jur. cottus notarius m. p.

(Jászay-gyűjtemény Nemz. Múz.)

XLII.

1636. júl. 1-én

Á császár parancsa Keglevich ónodi kapitányhoz, melyben Rákóczy ellen a hadfogadást tiltja.

Ferdinandus stb.

Egregie stb. Pluries antehac a nobis demandatum est, ne quis nostrarum officialium in partibus regni superioribus constitutorum differentiis illis, quae inter principem Tranniae et Stephanum Bethlem versarentur sese immiscere praesumeret. Sed contra haecce mandata percipimus aliquas partes Bethlemii occultis militum submissionibus fovisse. Quo facto merito commoti hisce tibi expresse mandamus, ne deinceps in confinibus tibi concreditus ulla litterarum vel nuntiorum transmissiones, militum apertos vel occultos delectus contra principem Tranniae ejusque ditiones instituere, sub gravi nostra animadversione permittas, sed si quae in regno nostro deprehendere poteris, ea e vestigio opprimas et dissipas. Executurnus in hoc seriam ac omnimodam voluntatem nostram, teque caes. ac regia gratia nostra benigne habemus. Datae in arce nostra Lincensi. Prima die mensis Julii anno 1636. regnorum nostrorum Romani 17. Hungarici 19. Bohemici vero 20.

Ferdinandus m. p.

Henricus Schlick comes
a Passau m. p.

Ad mandatum S. C. M. propriam
Hoffman m. p.

Külsőim: Magnifico Nicolao Keglevich de Busin praesidii nostri Onodiensis capitaneo.

Jegyzet: Keglevich neve alá van írva, de kihúzza: »Egregio Joanni Pathay de Cseghe-Katha.«

(*Eredetéről, a gr. Keglevich Béla családi levéltárából.*)

XLIII.

1636. júl. 2.

Pázmány és Esterházy izenetű Bodor Benedek által Rákóczyknak.

Memoriale.

1. Segítséget ő nagysága ne kérjen az római császártól, mert nincsen mód benne; mivel ő felsége is az törökkel confederatus; hanem ilyen szolgát, mint én, kérjen ő felségétől, és énutánam mind elgyün az hadnak színe.

2. Az buzáért is nem kell az vármegyéknek pénzt contribuálni.

3. Az fiát bevigye Váraddá az kapitányságra; nem jó egy csoportban lakniok feleségével, gyermekivel.

4. Ne approbálja az publica expeditiót, mert az mit otthon való gyűlésben nem mernek az erdélyiek declarálni, ne[he]zen akárják azt declarálni oly emberért ő kegyelmeknek felőle, az ki nem kicsiny rend Erdélyben; ha pedig meglészen az publica expeditio, keze s lába legyen ő nagyságának, mert senkitől nem félti ő nagyságát, úgy mint az erdélyiektől és palatinustól: Bethlen Istvántól soha nem.

5. Elűnta palatinus uramnak írni az mostani hazáuk állapotja felől; de semmi resolutiója nincsen ő nagyságátúl; hanem immár mostan gróf Schlick uramnak, bellici consilii praesidentnek irt immediate és valami resolutiója leszen, mindjárt tudósítja ő nagyságát Debreczeni Tamás uram által minden dolgokról.

6. Az missilis levelet igen sollicitáltam; de úgy resolválá magát, ugyan nagy hitre fogadta, hogy in specie Debreczeni Tamás uram kezében szolgáltatja, még más levelét is Bethlen Péternek uramnak, az kiben ártalmasabb szók vannak, azt is felkeresvén, bizonyára fogadta, mind az kettőt, hogy urunk kezéhez szolgáltatja.

Az cardinal uram levelének parájja.

Majd mintha neheztelne Bornemissza uramra, hogy szinte 12. Junii adták meg ő nagyságának Bethlen Péter leveleit, melyeket elfogtanak, holott palatinus uramnak 1. Junii adták meg.

Panaszolkodik levelében Bethlen Péter állapotján, hogy

olyan hostilitást exerceál az erdélyi fejedelem ellen, holott mind az diplomának, s mind az ő felsége annuentiájának ellen vagyon. Holott köteles arra ő felsége római császár urunk, hogy mind maga személyében s mind másokkal is megtartja az erdélyi fejedelemmel való békességet; mégis mint viseli magát az Bethlen Péter?

Parancsolja azt is, hogy ennekutánna is igen vigyázás legyen Bethlen Péterre és leveleit percipiálják nagy szorgalmatos vigyázással.

Az palatinus levelének continentiája csak ez:

Hogy csudálkozik azon, micsoda esztelen gondolatlan-ságból esett, hogy ennyi sok halogatás után is semmit nem effectuáltak az végbeli vitézeknek fizetésekben; holott még akkor megparancsolta volt ő nagysága, hogy effectuálják, mikor ő felségét Bécsből elbocsátotta; mostan újban irt Bécsben ezen dolog felől ő nagysága. Az békességet meg kell tartanunk az törökkel, mert ő maga az török sollicitál felőle; csakhogy csendesednének Budán az törökök, mivel az vezért is meg akarták ölni; ha be nem csaphatta volna ajtaját, meg is ölték volna; de az vezér tanácsiban hármát vagy négyet ki is csaptak. Lássuk csak mint akarja az csatát az török exerceálni, ahhoz képest tudjuk magunkat mihez accomodálni.

Bodor Benedek hozta. 2. Julii Albae Juliae 1636.

(Az egész I. R. Gy. fejedelem írása; eredetije a m. k. orsz. Itárból.)

XLIV.

1636. aug. 12.—sep. 7.

a)

1636. aug. 12.

Rülóczy utasítása Klobusiczkynek.

Instructio pro Egregio Andrea Klobu-
tsuski, die 12. Augusti, ao 1636. Albae Juliae.

1. Római császárnak ő felségének jóakarátját meg kell becsülettel köszönni, hogy ő felsége mind ennyi sok distractiói között is reánk ilyen gondviselését akarja terjeszteni, kérni kell ő felségét, hogy az kiknek az ő felsége ígéretinek effectuálása incumbál, azoknak mégis igen serio demandáljon újban is ő felsége, hogy velünk jó correspondentiát tartván, mikor őket requiraljuk, mindjárást késedelem nélkül az ő felsége kegyelmes resolutióját praestálják azon egyúttal, és azt meg ne gátolják, se halogassák; és az ő felsége kegyelmes rendelését

meg ne merjék váltóztatni, akadékozni, sem egy, sem más úton módon (*I. Rákóczy Gy. kezével:*) késlelni.

2. Az urak, főrendek között még senkit nem requiraltunk. hanem értvén abból is az ő felsége kegyelmes amuentiáját megindulunk benne, urat négnél avagy 5 feljebb nem akarunk, főembereket tizenhatig, köz vitézlő rendet ad summum avagy 5000 most egyelsőben, az mint az szükség kívánná; ha pedig az alkalmatosság hozza bár ugyan megnevezze ezeket az urakat akarnánk behivatni: Melith Pétert, Barkóczi Lászlót, Ballassi Andrást, Prini Gábor uramat, Kun Lászlót; főemberek között Bornemisza Jánost, Bakos Gábort, Darhocz Ferenczet, Nagymihályi Lászlót, Usz Istvánt, Gyurovski Jánost, Korlát Ferenczet, Usz Jánost, Bercsényi Imrehét, Hodosit, Isdenczit s többeket is az meddig kitelnék az 16. szám, de ebben azért úgy kellene magát viselni, ha lehetne ne adnánk neveket nekik, mert azokra is suspiciót mind mostanit s jövődöbelit el akarnánk távoztatni, kárt sem akarnánk nekik tenni, sem magunknak, sem azoknak; mert el kell hinni, ha mi ellenünk való gonosz szándékjok volna, vagy ha mi tőlünk tartanának, valakit mi most megnevezttünk, leginkább azokra fognának vigyázni és talám más is esnék rajtok, ebből azt is eszekben vennék. kiket tartunk mi jóakaróinknak s praeveniálni igyekeznék; nekünk azért inkább tetszenék nevezeteket elhagyni, hanem csak számokat mind uraknak s főrendeknek megmondani. Bornemisza Jánost bár megneveznék az egyet, hanem csak ő felségétől extrahálnának egy patenst, hogy az kik el akarnak jönni, jöhessenek bátorságon el, mind urak, főemberek, s annyi számú vitézlő nép.

3. Illyésházi ellen s mind Bethlen Péter ellen panaszolkodni szóval is az ő felségének írt levelünk continentiája szerint; megmutatván azt is az levelet, az kit csak most 29. Julii írt volt Husztban Bethlen Péter, ki noha ő felségének megesküdt, úgy hogy atyjával egyet nem ért, de azért atyja leveleit mind küldözi. Illyésházy Káspár is mind egyet ért velek, onnót felől gyalogokat küldöz, s az télen is micsoda szavai voltak, kívül bennünket ijeszteni akart, megjelenteni; tudja Réz András, megírtuk volt neki, ő felsége tanácsa lévén, illetet volna-e hozzá, támasztjuk az ő felsége bölcs itéletire, parancsolna ő felsége Illyésházinak, gyalogit vitetné ki Husztból.

4. Cardinal uramat megtanálni s kérni, legyen azon ő kegyelme ő felségénél, hogy az minemű resolutiót ő felsége Bogárdi uram által nekünk adott, annak effectualását s praestálását ne engedje ő felsége senkinek megakadékozni, késlelni és elbontani, sőt inkább arra kérni cardinal uramat is (*I. Rákóczy Gy. kezével közbeszárva:* instaljon ő felségének, maradjon

az meg) az mint császár ő felségét az első punctumban kérjük, sőt mivel Slesiából 300 dragon ígérkezett volna, szerzene ő felségétől egy salus conductust, bocsátának ki békével, többet nem hozatunk, azokat is Lengyelországra hozatjuk.

5. Palatinus uramat is jó volna ő felségének praemonealni, hagyjon békét Bethlen Istvánnal való (*Rákóczy kezével*;) conversatiójának, levél írogatásnak s követség jártatásnak, mert mind az töröknek s Bethlen Istvánnak nagy biztatására vagyon; távoztatná el, ne értené Bethlen István az ő felsége tanácsát, kiváltképen az mi dolgainkban rendelésit és segítségének módját s formáját és ne aperiálná Bethlen Istvánnak, és ne animalná Bethlen István se magát, se az törököt azzal is, ha derék segítséggel nem akar ő felsége lenni is, ottan csak annak kérése ne legyen veszedelmünkre. Most is palatinus uramnak Orsi Zsigmond és Tar Mihály nevű szolgálai Budán voltak, és Bethlen Istvánnál ebéden Pesten.

6. Az mely főemberét küldeni fogja ő felsége az portára, méltóztassék úgy expediálni főember követét, semmiben az mi kapikihánk hire akarattja nélkül ott az mi dolgainkban meg ne induljon, hanem annak hírével, tetszésével cselekedjék, ha kell is valamit cselekedni; még az sem ártana, ha ő felsége kegyelmesen méltóztatnék magunknak értésünkre adni, mit akarna ő felsége proponaltatni az portán az mi dolgunkban, hadd ítélnetnék meg, hasznos-é nekünk avagy nem.

7. Szolgáinkat károkról Bethlen Péter mégsem contentálá, bizonyosak is vagyunk benne, ő magától azt nem cselekedí, ő felsége arról egyszeri kegyelmes resolutiója és ígérési szerént providealna úgy, ne halogatódnék szolgálaink contentálása; hogy pedig Huszt alá Bethlen Péter akaratjából cselekedték Párduczék, az mely Bencze Péter nevű német embert elvittek volt szinte Ecsedben, s azután 11. nappal bocsátotta el Bethlen Péter, megadatván mindenit, annak vallását is authenticice felküldöttük ő felségének, abból is eszében veheti ő felsége nyilván, hogy Bethlen Péter hírével s akaratjával és parancsolatjából mentek Huszt alá.

8. Kassai generalis uramat tanáltattuk volt meg, az ő felsége nekünk Linczből tött resolutiója szerint tétetne satisfactiót, kire az generalis mint resolvalta magát, im in specie felküldtük levelét, ő felsége méltóztassék kegyelmesen parancsolni, mind egyből másból generalis uram tartsa magát az ő felsége kegyelmes egyszeri parancsolatjához, és fogatná s büntetné azokat, kikkel Bethlen Péter invasiót tétetett vala ditiónkra.

9. Ő felsége, mivel már kegyelmesen annuált annak, hogy mind úri s főrendek között szolgálataunkra bejöhessenek,

méltán megkivántatik s kívánhatjuk is, hogy ő felsége testimonialist adjon, ki mellett mi is azokat behivathassuk, s azok is bátorúságosabban eljöhessenek.

10. Noha ő felsége most is Bogádi uram által nekünk kegyelmesen resolválta volt magát az 300 muskatirosoknak Szepes, Lőcse, Bártfa, Eperjes táján dob nélkül való gyűjtések felől, de mi elő nem mehetünk benne, mert az generalisok meg nem engedik, sem salus conductust nem akarnak adni, ki mellett tisztviselőnk bátrabban gyűjthetné az muskatirosokat: erről is ő felsége méltóztassék kegyelmesen parancsolni, ottan csak bár az 11 városokra, s az generalisnak is, ne tartsanak ellent benne, hadd gyűjthessük még.

11. Az generalist némely nap is tanáltuk meg levelünk által, kire választ nem vöttünk, sőt Bornemisza mit írjon praefectusunknak, in paribus kezében küldöttük, ha ez mind így lesz, oly dolog történhetik, hogy ha még onnét felül várnak informatiót, késő leszen azután az választétel, vagy az provisio, ebben is ő felsége tegyen derekas rendelést s parancsolatot az generalisnak, adják meg becsületünket s levelünkre választ, mert ha így lesz, mi inkább mindenkor ő felségéhez fogunk küldeni mintsem generalis uramhoz; (*I. Rákóczy Gy. kezével:*) mert abban mi bizonyosok vagyunk, valami palatinus uramon áll az mi dolgunkban, de azt ő kegyelme el akarja bontani, ártalmunkra fordítani, s hogy generalis uram mégis magát nem resolválta s halasztja, mit tagadjuk, palatinus uram informálásának tulajdoníthatjuk, hogy az időt ezzel is vontassa, mert hogy ő felsége az linczi nekünk tött resolútiója szerint generalis uraméknak nem parancsolt volna, arról csak nem is gondolkodunk.

13. Ezeket az punctumokat mind egyig cardinal urammal communicálják, s ha mi ő kegyelmének nem tetszenék benne, ahhoz is alkalmaztassák magokat s Klobucuczki csak azt proponálja ő felségének, az mit cardinal uram illendőnek, szükségesnek ítél s talál lenni.

14. Husztban jószágos nemes emberek vannak az ő felsége ditiójából s közrendek is; hogy azoknak is ő felsége parancsolatna, jönnének ki onnét, igen méltó volna.

15. (*I. Rákóczy Gy. kezével:*) Azt is bizonyoson tudjuk, hogy Bethlen Péternek is adtak két lovat Párduczék az Huszt alatt való nyereség közzül, s az mely 20 gyalogot azután beküldött, azt is Illyésházi Káspár küldte alá, s oda fel való gyalogok, im neveket is megküldtük rész szerint írva. kik Huszt alatt voltak; ezeket is ő felségének értésére kell adni.

(Eredetije I. Rákóczi Gy. igazításaival a vörösvári levéltárban.)

b)

1636. szept. 1.

Rákóczy György kivánatai a királytól.

Puncta quaedam postulatorum illmi dni principis Transylvaniae per Andream Klobusicki aulae ejusdem dni principis familiarum, s. caesareae et regiae matti dno dno clem. representata.

Primo. Dnus meus gratiosissimus illstms princeps Transylvaniae maximas et quas potest concipere animo Mtis Vrae Sacrae demisse agit gratias, pro ea cura et solitudine, quam M. Vra sacra ante aliquot saltem dies medio egr. Andreae Bogadi aulae ejusdem dni principis familiaris clementer declarare dignata est. Instatque idem dnus princeps obnixè dignetur denuo etiam serio demandare Mtas Vra Sacra iis, quibus effectuatio resolutionis Vrae Mtis Sacrae incumbit, ut sine ulteriori procrastinatione effectuada effectuent, mutuaque cum dno principe habeant intelligentiam, ita ut requisiti non intermittant praestare quaecunque iis sunt a Mte Vra Sacra demandata, idque sine omni dissimulatione et immutatione voluntatis benignae Mtis Vrae Sacrae fiat.

Secundo. Licet hactenus dnus princeps in ista necessitate sua nondum aliquos sibi ex dnis magnatibus vel nobiles in ditionibus Suae Mtis existentibus servitio adstrinxerit. Cum tamen jam hac in parte quoque Suae Mtis Sacrae benignam habeat annuentiam ideo declarat sese: quod ad summum quatuor vel quinque magnates, nobiles circiter sedecim numero, gregarios vero milites equites ad summum quatuor vel quinque mille vellet conducere pro nunc, postmodum vero prout necessitas postulatura esset: qui omnes, ut eo commodius in Transylvaniam ingredi possent, dignetur Mtas Vra Sacra literas superinde pro meliori eorum assecuratione testimoniales clementer elargiri.

Tertio. Conqueritur Mtis Vrae Sacrae dnus princeps contra comites Casparum Illésházy et Petrum Betlen, quorum iste contra juramentum Mtis Vrae Sacrae nuper praestitum, patris sui ad Turcam profugi res promoveret, quod ex literis per ipsum ad praesidiarios Husztienses datis, ac si accessum foret coram Mm Vram Sacram in specie producendis manifestum esset. Ille vero mutua habendo cum illis intelligentiam, non saltem varios de variis Turcarum apparatus spargere non cessaret rumores, quibus dno principi terrorem inculcere sat-

ageret; verum consiliarius M^{tis} V^{rae} S^{mae} existens eandem M^{tem} V^{ram} erga d^{num} principem alieno esse animo palam significat, pedites quoque in Huszt (quae arx alioquin in ditione dⁿⁱ principis existens contra eundem rebellasset) intertenet proprios, quos ut M^{tas} V^{ra} S^{ma} per eundem illinc evocandos serio demandare dignaretur, super eo quoque instat d^{nus} meus gratiosissimus.

Quarto. Dignetur M^{tas} V^{ra} S^{ma} illum d^{num} palatinum regni Hungariae clementer admonere, velit a scriptitationibus et internuntiationibus hactenus solitis desistere, commerciaque Bethleniana intermittere, ex talibus etenim etiam Stephanus Bethlen, et Turca animantur, praesertim si eidem Stephano Bethlen consilia Suae M^{tis} de qualitate auxilii d^{no} principi praebendi innotescant. Nam si M^{tas} V^{ra} S^{ma} ob alias distractiones d^{num} principem in praesenti necessitate juvare nequit, ne petitio duntaxat auxilii exitium aliquot eidem pariat summo perevitandum est. Certum est etenim praeteritis solummodo diebus eundem d^{num} palatinum Sigismundum Eörsi et Michaelem Thar servitores suos Budam emisisse, eosdemque in prandio quoque in Pest per Stephanum Bethlen exceptis extitisse.

Quinto. Legatum siquidem M^{tas} V^{ra} S^{ma} clementer sese obtulit ad portam othomanicam emissurum, ut is cum oratore Transylvaniensi in negociis dⁿⁱ principis ibidem mutuam habeat intelligentiam, neque sine ejus praescitu et voluntate aliquid ibidem in talibus tractet admodum necessarium foret, imo peroptime esset, si M^{tas} V^{ra} S^{ma} dignaretur illmo dⁿⁱ principi clementer intimare, qui et in quanam forma vellet negocium dⁿⁱ principis ibidem proponi ac promoveri facere.

Sexto: de damnis ad Huszt acceptis, quia necdum servitores domini principis per Petrum Bethlen sunt contentati animadvertitque certo d^{nus} princeps Petrum Bethlen non a se ipso tergiversari, dignaretur M^{tas} V^{ra} S^{ma} adhuc strictius contentationem talem realiter sineque mora effectuantam demandare, invasoresque ditionis dⁿⁱ mei gratiosissimi juxta demerita eorumdem persequi et puniri facere. Quod vero Lucas Parducz cum suis complicitibus ex consensu et voluntate Petri Bethlen milites ill^{mi} principis sub Huszt aggressus fuerit, appareret ex authentica nobilis Petri Bencze recognitione (si necessum fuerit similiter coram M^{tem} V^{ram} S^{mam} in specie producenda) qui Ecsedinum deductus ibique per undecim dies detentus, tandem per ipsummet Petrum Bethlen restitutus nonnullis rebus suis dimissus fuit; imo ex eo etiam maxime constaret, quod ex praeda Husztiensi eidem Petri Bethlen duo equi donati extiterint.

Septimo. Licet ultimarie quoque Lintzii Vra Sma Mtas sese clementer super conducendis circa Eperiesinum, Bartpham, Leuchoviam trecentis musquetariis resolvere dignata est, frustraneum tamen est, nisi in specie Mtas Vra Sma id ipsum demandaverit. Officiales enim Mtis Vrae Smae id ipsum non permittunt. Necessarium itaque est, ut id per mandatum Mtis Vrae Smae speciale dno generali imo quatuor illis etiam civitatibus liberis intimetur. Ac insuper in eo etiam demisse illmus dnuus princeps instaret, ut Mtas Vra Sma saluum conductum pro trecentis duntaxat dragonibus (non pluribus) ex Sylesia per regnum Poloniae in Transylvaniam inducendis gratiose elargiri dignaretur.

Octavo. Requisiverat nuper dnum generalem Cassoviensem illmus dnuus princeps per literas de effectui mancipanda Mtis Vrae Smae nuper facta resolutione, ad quas ne responsum quidem accepit. Imo quid dnuus Joannes Bornemissa scribat praefecto Patakiensi, ex paribus literarum ejusdem Mtas Vra Sma informari poterit. — Quod si ita procedet negocium illud, serum forte erit si semper ex tam remoto loco a Mte Vra Sma petita juxta et exspectata fuerit informatio. Dignetur itaque Mtas Vra Sma clementer ordinare, ne dno meo gratsmo honor suus et ad litteras responsum denegetur. Si enim et in futurum sic foret, illmus dnuus princeps mavult imposterum Mtem Vram Smam potius quam dnum generalem Cassoviensem requirere. Certo certius enim persuasum sibi habet illmus dnuus princeps quantum in palatino situm est, eundem in negociis suis non saltem obstacula creare, verum nocere etiam eidem velle. Imo quod nunc sese dnuus generalis non resolverit, id ipsum quoque dno palatino adscribit dnuus princeps, ut ita saltem tempus extrahat. Alias namque non dubitat dnuus meus gratsmus Mtem Vram Smam juxta binariam ejusdem clementer resolutionem mandata superinde ad dnum generalem Cassoviensem non dedisse.

Nono. De professorum Albensium rebus per commissarium Baumgartnerum hic Ratisbonae arestatis, quia Mtas Vra Sma Lintzii quoque pro voto eorundem sese resolvere dignata est, dignetur jam modo restitutionem rerum earundem clementer amaturari facere, ut tandem aliquando indemnes redditi Mtis Vrae Smae clementissimae resolutionis fructum effective persentiscant.

Decimo. Cum certo intellexerit dnuus meus gratsmus nonnullos ex Mtis Vrae Smae ditione nobiles et milites gregarios in arce Huszt (quae in dni mei gratsmi ditione esset et contra eundem, ut praemisi, rebellasset) stypendia mereri, dignetur etiam hac in parte Mtas Vra Sma benigne modum adinvenire, quo iidem nobiles et gregarii milites illinc sub gravi animad-

versione cedere debeant, sicque M^{tis} V^{rae} S^{mae} erga eundem d^{num} principem declarata clementia cunctis evidenter innotescat.

Undecimo, et ad extremum hoc etiam demisse significat d^{nus} princeps M^{tis} V^{rae} S^{mae}: quomodo superioribus temporibus illustris condam Gabriel Mogila, alias regnorum Valachiae et Moldaviae legitimus perpetuusque haeres, certum quandam magni precii annulum s^{mo} condam Gabrieli Bethlen, alias sacri Romani imperii et Transylvaniae principi dedisset, sub ea tamen conditione: si videlicet ejusdem vajvodae statum in integrum restitueret, quove iterum suae eidem redderentur provinciae realiter a porta othomanica obtineret. Cum vero idem Gabriel princeps promissa sua nequaquam effectuasset: ob hoc dictus condam Gabriel vajvoda praescriptum suum annulum a relicta ejusdem Gabrielis principis s^{ma} videlicet principissa d^{na} Catharina nata marchionissa Brandeburgica merito repetiisset, sicut etiam eadem d^{na} principissa se praedictum annulum reddituram, aut vero precium ejusdem deposituram ultro obtulisset, modo certi jurisperiti viri ac arbitrii praetensionem eandem, an videlicet ipsa d^{na} principissa ad ejusdem annuli restitutionem vel precii persolutionem obligaretur, nec ne: dirimerent, prouti hoc compromissio ejusdem d^{nae} principissae ex annuentia M^{tis} V^{rae} S^{mae} per expeditionem aulicam hungaricam in forma decreti extradata abunde exprimeret. Quia vero praenominatum annulum dictus condam Gabriel vajvoda adhuc superstes d^{no} meo principi testantibus ejusdem vajvodae literis propriis donasset; ob hoc defuncto eodem vajvoda jus repetendi etiam illius annuli in ipsum d^{num} principem legitimae derivatum existeret: instaret itaque d^{nus} meus gratsmus apud M^{tem} V^{ram} S^{mam} obnixè, dignaretur negotium illius annuli juxta semel factam ejusdem d^{nae} principissae spontaneam oblationem in quam brevi terimno per certos jurisperitos viros discuti ac revideri facere, utque eadem d^{na} principissa ejusmodi arbitrorum statuto in negotio eodem fiendo se per omnia accomodet, clementer ordinare.

Kivül a Ferenczfi kezével: Puncta postulatorum Principis Transylvaniae Rakoczi. — Exhibitae Suae M^{ti} Ratisbonae per Andream Klobuchiczki 1-a Septembris anno 1636. — Originale ipsummet.

(Nemzeti Múz. Jászay-gyűjtemény.)

XLV.

1636. aug. 14.

A nádor körlevele a megyékhez, melyben inti őket, hogy a törökök s az erdélyi fejedelem betöréseikkel szemben ők is készen legyenek.

Reverendi, spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles domini, amici nobis observandissimi.

Hogy bizonyos idők alatt semmit kegyelmeteknek nem írtunk, kérjük szeretettel kegyelmeteket, meg ne botránkozzék benne, mivel okunk is volt reá, s oly derekas közönséges dolog, a ki nem haladhatott volna, nem is volt, melyről kegyelmeteket meg kellett volna találnunk, s most is úgy vagyon, megszorítva levén hívtatalunk, nagy gyömölcsevel és dispositióval nem írhattunk kegyelmeteknek; mindazonáltal édes hazánkhoz és nemzetünkhöz való szeretetem azt kívánván tőlünk, akaránk kegyelmeteknek megjelenteniünk és tudtára adnunk, hogy az mi természet szerint való ellenségünk, az török, Budához és Pesthez igen felesen kezdett gyölekezni, és minden erejével általköltözött az eszéki hídnál, az boszniai pasa is, kit feles törökkel mondnak s népét Tolna táján hagyván, azelőtt nyolczad nappal jött maga be postán Budára, kit láttak is személy szerint akkor Budán levő szolgálk. Az végekből is mindenünnen oda gyötik az törököt, és egyébaránt is nagy tábori készülettel vannak, feles tevék, szerszám levén szokás kívül az bosznai haddal is, s noha ott most Budán közönségesen azt beszéllik, hogy az erdélyi fejedelemségnek változtatására gyölnének öszve (ki az is veszedelmet hozna hazánkra), de mikor magátúl az budai vezértől tudakoznánk okát, az hadi készületiről való kérdésünköt, egyéb requisitiónkra felelvén, ezt hallgatásban vette. Az szerint az erdélyi fejedelem is ő kegyelme táboros állapattal vagyon, mire nézzen ő kegyelme is, nem tudjuk az aránt való szándékát is, és így az elmúlt dolgokból ilyen és ennyi fegyvert fenn látván, nem sok munkával és nagy okoskodással jövendőt mondhatunk magunknak. Értvén azért ezeket kegyelmetek, látván mostani szegény hazánknek állapotját is, s tudván ő felsége, az mi kegyelmes urunk, távollétét is, igen méltó dolog, hogy kegyelmetek magára szorgalmatos vigyázást vegyen fel, és oly rendeléseket tegyen, az miatt valami veszedelem megkeseredett nemzetünköt ne találja.

Megírtuk mindezeket ő felségének is az mi kegyelmes urunknak szorgalmatosan, s minden egyéb ide való állapotokról is fideliter informáltuk ő felségét, s remélljük, hogy szokott hozzánk való kegyelmessége szerint atyai gondviselést is ve-

szen fel ő felsége hozzánk mennél hamarébb, csak azonban legyen kegyelmetek is oly készülettel, hogy érkeztén az felsége kegyelmes parancsolatja, késedelem nélkül alkalmaztathassa ahhoz magát. Tartsa meg isten stb. Datum in castello Lakonpak, 14. die Augusti, Ao 1636.

Servitor et amicus paratissimus

Comes Nicolaus Esterházi mp.

(Egykorú másolat a m. k. orsz. levéltárban.)

XLVI.

1636. szept. 5.

Kassai kortátnok tervezete, a kassai főgenerálishoz, császárhoz, lengyel királyhoz, Pázmányhoz küldendő körettség ügyében.

a)

Kassai levele a fejedelemhez.

Kegyelmes uram, az leveleket concipiáltam s megküldtem Nagyságodnak: mindenik dolog igen titkos és akármelyik is, ha intercipiáltatnék, veszedelmes, bátorságosb volna, ha mindenik csak izenet által lehetne. Jóllehet cardinál uramnál vagyon Nagyságodnak titkos írása, ő nagyságának megküldheti és szükség ott is érteni ő nagyságának ez dolgot, nagy confidentiát is mutat avval Nagyságod. Császárnak csak egy simplex credentionális mellett kellene opponálni, akár Bogádi, s akár Klobusiczki menne fel császárhoz: eddig is Nagyságod császárnak levélben ilyen aperte nem íratott, hanem csak szóval opponáltatott. Lám ők is írásban semmit nem adnak, noha ők hatalmasbak levén bátorságosban írhatnának. Nagyságod bölcs ítélete rajta: elhitem Nagyságod cautissime cselekedik.

Tholdalaghi uraméknak írjon Nagyságod sietséggel; ha ő kegyelme ottfen maradhat sokat efficiálhat az adó ígéréttel és hogy mint egy zálog úgy legyen ebben; az haza állapotját bátor ne vitassák felettébb, lám szép conditiók alatt resolválta Nagyságod magát. Ha pedig az adó ígérutin sem kapnak. hanem avagy Budára felküldenék az tractára avagy directe ottfen nem patialják, hanem csak kiküldik őket, úgy osztán akarattok ellen ő kegyelme is ott fenn nem maradhat: hanem azmint már is protestáltanak azután is protestálván, Nagyságod és az ország igazságáról, ártatlanságáról jőjjenek ki, a mivel bocsátják csak tempestive mindenekről informálják Nagyságodat. Tartsa meg az úr isten Nagyságodat kegyel-

mes uram kedves jó egészségben sokáig. In Kolosvár 5. Szeptemberis 1636.

Illustrissimi Cels. Vestrae

fidelis ac humillimus
servitor

Stephanus Kassai m. p.

Kivül: Az követek levelét vissza küldtem Nagyságodnak.

(Eredeti, egészen Kassai írása, a vörösvári levéltárban.)

b)

C h e r n e l G y ö r g y u r a m n a k m i n d l e v é l s
m i n d i n s t r u c t i ó .

Császárt ő felségét az múlt napokban az mostani állapathoz képest requiráltatván Bogádi András által némely szükséges dolgokról. Lippai uram, magyarországi cancellarius által resolválta volt ő felsége nekünk magát, hogy ha Betlen István uram törökkel, tatárral invadálni akarna benünket ilendő segítséggel leszen, mivel ő felsége Kassai fő generalis uramnak ordinantiát is adott: megparancsolván azt is ő kegyelmének, hogy velünk jó correspondentiát tartson. Mivel azért Betlen István uram most sem nyugszik, az budai passát és azáltal az portát is hallatlan méltatlan vádlásokkal incitálja ellenünk, azt segítségre nem vehetjük, hanem vigyáznunk kell és meg kell értenünk világosan adatott-e, és ha adatott mennyire való autoritas adatott generalis uramnak segítség adásra: generalis uramnak azért credentialist íratunk kegyelmedre. Credentialisunkat kegyelmed elvevén késedelem nélkül menjen el generális uramhoz valahol legyen, és credentialisunkat megadván jelentse meg feljebb megírt császár ő felsége resolutiójának summáját: és ez alább megírt pontokról vegyen cathgorica declaratiót kegyelmed generalis uramtól: Az pontok pedig ezek:

Ha Bethlen István uram törökkel, tatárral, oláhokkal avagy ha maga el nem jönne is, de török, tatár, oláhok reánk jönnének fegyverrel és mi ő kegyelmét bizonyos emberünk által requirálnók, micsoda correspondentiát és miben akar velünk tartani, vagyon-e ő felségétől parancsolatja és teljes autoritása arra, hogy ad primam requisitionem nostram nem várván arra sem ő felségétől, sem palatinus uramtól újabb parancsolatot megsegéthet minket; ha vagyon autoritása, mi formán, és meddig, kikkel, mennyi számú haddal akár kik lesznek előtök járók. Ezekről igyekezzék Kegyelmed egyáltaljában való declaratiót venni generalis uramtól, szükség azt nekünk jó

ilűn értenünk, bizonyosson várhatunk-e onnan valami bizonyos tapasztalható segítséget avagy nem: valamit kegyelmed érthet tőle éjjel nappal igen meghűtt ember által izenet szerint avagy titkos írása által adja sietséggel értésünkre: tudhassunk ahhoz képest magunkra gondot viselni.

Ha Bornemiszsa János ott talál lenni breviter megjelentse miben jár Kegyelmed, de igen titkon és cautelával, hogy generalis uram eszébe ne vegye, hogy Bornemiszsa János kegyelmedtől érti az dolgot és viselje igen titokban: ha vele kész lesz tétesse úgy, hogy elébb nem értötte, de azért elébb jelentse meg az fő generalisnak.

Credentionalis generalis uramnak.

Az mint az mostani közönségös állapotok folynak ahöz képest bocsátottuk Kegyelmedhez meghűtt főember szolgánkat Chernel György uramot, izenvén Kegyelmednek tőle azon közönségös állapotokról. Kegyelmedet azért szeretettel kérjük az mit nevünkkel fog mondani Chernel György uram, teljes hitelt adván szavának, bocsássa vissza hozzánk késedelem nélkül Kegyelmed egyáltaljában való jó válaszszaal. Tartsa meg isten Kegyelmedet stb.

Cardinál uramnak.

Ezt avagy czifrákkal kell írni, avagy csak izenni kell, ha volna kitől.

Az múlt napokban egynehány levelet írtunk Kegyelmednek némelyekben töttünk választ az kegyelmed leveleire; írtunk az mostani állapotokról is magunk is Kegyelmednek. Az portárul minemű híreink érkeznek akarók Kegyelmeddel közölni voltaképpen. Tudhassuk mi is idejekorán ki legyen az, viselhessünk jó correspondentiát vele. Megnyugodnak abban ő felsége és KeGYelmedek is, hogy idő előtt és nagy nyilván való szükségén kívül őket meg nem mozdítjuk, valamíg az török egyenesen reánk nem indul, az törökkel való békességünket ótalmazzuk. Palatinus uramnak Budára való jártatási, sok irogatási, Betlen István urammal való commertiumi bátor szintén ilyen szabadjában ne engedtetett volna, mi el nem hihetjük, hogy jót szerzett volna. Még most is nem ártana efféle alkalmatlanságokat eltávoztatni. Császár ő felségének is írunk avagy izenünk ezen állapatról bővebben. KeGYelmed értvén immár valóságosan az állapotot declarálja világosban s bővebben ő felsége előtt az szükséges és békességés megmaradásunknak módjait. KeGYelmed pedig mind ezeket úgy promoveálja

és úgy igyekezzék az ő felsége kegyelmes resolútióját és egy-szersmind dispositióját obtineálni, mert periculum est in mora: ha nem kívántatik és török császár előszöri resolútiójában marad, az békesség tractálni elküld, arról is mindjárt tudósítjuk ő felségét s mind kegyelmedet, de most az készület igen szükség-es. Tartsa meg Isten stb.

d)

Sacratissima Caesarea Regiaque Maje-stas, domine domine clementissime. (*Oldaljegyzet: bátorságosb ennek izenet által lenni*).

Etsi non ignorem Majestatem Vestram Caesaream at-que Regiam gravissimis hoc maxime tempore curis esse occu-patam, inter eas tamen de meo quoque et Transylvaniae statu Majestati Vestrae Caesarae communicandum aliquid censui. Superioribus mensibus legatio solemnibus ad portam Othomanicam per me et status Transylvaniae fuerat missa. Legati ibi inter alia postulaverunt ab imperatore Turcarum ut dominum Stephanum Betlen sedere, pacemque nobiscum colere jubeat. Quod imperator missis etiam aliquibus praecipuis ex suis chausiis Budam se facturum respondebat. Interim dum nunci-uscus expeditur, passa Budensis assiduis domini Stephani Beth-len stimulis agitur, consilium passarum et aliorum praefec-torum Turcarum cogit ac contra me, Stephano etiam Betlen iniquissimas suas criminationes repetente, legationem decernit ad portam, adeoque ad ipsum imperatorem. Ubi legati illius praecipue me insimularunt conjunctionis cum Majestate Vestra Caesarea contra Turcas initae et quod in eo tutus essem, ut bel-lum Turcis offensivum, sub tali rei ipsorum statu inferretur, quem in finem exercitus etiam extraneos jam in Transylvaniam induxissem, insuper quod excursions etiam illae, quae in parti-bus ditionis Turcarum per vagabundos milites Pestinenses fie-rent, me praecipuo auctore instituerentur. Aderant tunc tempo-ris clam etiam palatini praecipui duo servitores Budae apud ve-zirium, conversabanturque et epulabantur cum domino Stephano Betlen, quando consilium istud Budae habebatur. Petit itaque passa Budensis ab imperatore Turcarum potestatem sibi concedi dominum Stephanum Betlen in Transylvaniam reducendi, ostendereque illi conatus est hac rerum Christianitatis statu posse se copiis Pestien. Bosnen. Temesvarien. Agrien. et alio-rum Turcarum confiniorum, maxime si aliquot millia Tartari principesque Moldaviae et Transalpinae adjungantur, dominum Stephanum Betlen in principatu collocari, ac tandem de ipsa etiam Transylvania praestari, quod imperatori visum foret. Ac licet legati nostri in porta etiamnum herentes falsos co-

rum criminationes abunde confutaverint, visique sint vezirii purgationi eorum assentiri, nisuque eis spem dederint, imperatorem eorum in prima sua resolutione perstaturum ac proinde non esse quod periculi aliquod subesse suspicentur, eorum tamen legati inde nondum sint dimissi, nec aliquem ex suis imperator Budam pro tractanda pace miserit: valde ambigimus, quam in partem imperator sese sit ad ultimum declaraturus. Inter tam ancipita vigilandum nobis omnino censemus: paratique contra (?) eorum motus pro viribus nostris sumus; ista autem omnia etiam M. Vrae Caesareae sine mora notificanda eo fine putavi, quo meo et Transylvaniae statu plane cognito eo commodius singulis (?) nostris posset succurrere necessitatibus, et ea omnia, quae in hunc casum praestanda decernit, debito etiam modo praestare. Cum vero nunc Majestas Vestra Caesarea longius a finibus Hungariae absit, difficilisque et tardus nimis sit recursus hinc in singulis accidentibus ad Majestatem Vestram Caesaream, ob hoc M. Vram Caesaream obnixé rogo, dignetur jam nunc de me de subsidio suo submittendo, certam et definitam facere dispositionem, idque ita in promptu servari, ut ad primam meam requisitionem citra omnem moram praesto adesse possit. Necessè etiam est, ut cui Majestas Vestra Caesarea istius sui subsidii disponendi et ducendi curam commissura est, et plenam et omnimodam et ad primam meam requisitionem deducendi habeat auctoritatem, ne... opus sit illi aliam superinde a Majestate Vestra Caesarea, aut alio quopiam novam commissionem expectare; alias timendum ne sero omnia agantur. Daturus tamen ipse (?) sum operam, ne extra summam necessitatem subsidium illud sollicitetur locoque moveatur dummodo sit ita paratum et in propinquo aliquo loco constitutum, ut accepta mea requisitione praefectus illico accurrere queat. Quo vero periculum propius ingruere videtur, eo melius Majestas etiam Vestra Caesarea et certius per benignissimas suas oblationes hunc in casum semper speratum in effectum deducere dignetur, non tam ipse et Transylvania tantum, quam ipsa communis populi Christiani salus et incolumitas efflagitatur.

e)

Generali regni Poloniae.

Illustrissime Domine etc.

Nondum quidem familiaris noster ad D. V. Illmam expeditus rediit, nec quid cum illa peregerit plane intelligimus, attamen quia nova nobis acciderunt, ea cum dominatione Vestra Illustrissima [respectu ?] veteris nostrae amicitiae communicata

volumus: proximis mensibus legatos nostros in portam Othomanicam ablegaveramus, quibus ab imperatore Turcarum responsum fuerat, Chauzium se primum Budam ad passam ejusdem loci missurum, eidemque pariter et d. Stephano Betlen serio mandaturum, ut is in Transylvaniam redeat, pacemque nobiscum colat.

Interim, dum Chauzium ad iter praeparatur, passa Budensis coacto passarum Boznensis, Agriensis et aliorum Turcorum praefectorum consilio, legationem contra nos ad ipsum imperatorem Turcarum instituit, atque apud imperatorem de gravissimis nos criminibus accusavit, ex sinistra et nimis iniqua d. Stephani Betlen instigatione; inter alia vero concitat in nos arma Turcica, eo quod nos conjuncti cum christianis regibus et principibus bellum offensivum illis inferre cogitamus, huncque in finem magnas extraneorum copias militares in Transylvaniam jam induximus: quin etiam excursionum, quae ab omnibus Hungariae partibus in ditones Turcicas fiant, nos praecipuos existere authores; his et aliis vanissimis criminationibus irritatur imperator Turcarum contra nos. Ille ipse passa Budensis inculcat imperatori hac rerum Christianitatis statu infelici posse se copiis tantummodo passarum Boznensis, Temesvariensis, Agriensis et aliorum confiniorum in Hungaria existentium Transylvaniam occupare, in eaque Stephanum Betlen principem constituere ac tandem de Transylvania ipsa id statueret, quod imperator fieri vellet. Ac licet legati nostri iniquissimas eorum criminaciones abunde confutarint ita, ut clam ipsemet kamechamus in porta visus sit purgationi legatorum assentiri assecurans, ut imperator Turcarum responsum suum pacis non mutaturum, sed dominum Stephanum Betlen ad pacem nobiscum ineundam compulsurum. Quia tamen legati nostri adhuc in porta haerent nec quemquam suorum imperator Budam ad tractandam pacem ablegavit, quoniam se pacto imperator ad ulterius sit declaraturus nobis minime constat. Ob hoc nobis vigilandum, et quaecunque vires haberi poterint, eas pro nostra defensione paratas habere oportet, ne prorsus imparati opprimamur. Hanc igitur rerum nostrarum constitutionem D. V. Illmo idcirco mature significandam putavimus, ut inter alia bonae vicinitatis subsidia, quae periclitantibus vicinis sunt exhibenda, eo attentius in motus Moldavorum et Tartarorum invigilare, eosque omnes continere et ab invadenda Transylvania ostentato illis suo exercitu continere posset. Nam Ill. quoque passa Budensis sibi assistere laborat.

r)

Portai.

Úgy vagyon az kaimecham magától ígérte volt arra magát, ha kívánjuk Betlen Istvánt Budáról felviszi, az egyik tenger szigetében viteti: annakutánna követink az portára bemenvén, magunk és az ország instructiója szerint az vezér előtt Betlen Istvánt megkénáltuk az békességgel, kit az vezér hallván, császárnak proponálta: császár is annuálván neki úgy resolválta magát, hogy császár Budára az passához meghítt emberét küldi, mind neki s mind Betlen István uramnak megparncsolta, hogy mi is követinket küldvén Budára ugyan császár főembere előtt legyen meg közöttünk az békesség és Betlen István is térjen haza. Azon közben az boznai, egri passák Moharim bék és több végbeli főrendek Budára érkezvén, ugyan az üdő tájban palatinus uramnak is két fő ember szolgája érkezvén Budára és Betlen István urammal is tractálván, vendégeskedvén derék dívánja volt az budai passának az passákkal, bégekkel, több fő törökökkel, Betlen István uram is sok méltatlan híjában való dolgokkal invitálván őket ellenünk a mellett, adománynyal, sok és beteljesíthetetlen ígéretivel indulálta az passát kiváltképen, s azon dívánból legátiot bocsátott be az török császárhoz portára ellenünk, vádolván több sok méltatlan vádlási felett Betlen Istvánnal, azzal is, hogy mi ugyan császár ő felségéhez kötöttük magunkat török császár ellen, török császár ellen offensive akarunk hadat indítani, s a végre már sok idegen hadakat is hoztunk volna be az országban. Az mely sok csatázások az török földön lettek, azok is mind mi hírünkkel és akaratunkból esnének, kinek bizonságára egy hitván rosz csavargó hajdút, ki Kerekiben is lakott (*Rákóczy kezével*) melyet még az elmúlt tavaszon fogtak volt el Szegednél (*eddig*) küldött be a vezér, megtanulván: császár előtt és az vezérek előtt is, hogy minket nevezzenek meg. Arra kéri azért császárt az budai vezér, engedtessek meg neki, hogy az bosznai, temesvári, egri és több végbeli hadakkal, tatár (*Rákóczy kezével*) moldvai és havasalföldi hadakkal (*eddig*) és az oláh vajdák is rajtunk levén, jöhessenek reánk és hozhassák be Betlen Istvánt Erdélyben. Erdélyben bejövén azt cselekedhessek az országgal is, amit császár parancsol felőle. Követünk még az portán lévén, úgy vagyon bőségesen diluáltak minden hamis vádlásokat, az vezér is úgy viselte magát, mintha láttott volna mentségeknek hitelt adni, bízatta is követünket, hogy már császár szava meg nem változik, hanem ugyan elküldenek Budára békesség tractálni. Mindazáltal mivel még

az erdélyi követek az portán vannak az fő embert is Budára még el nem küldötték, de azért postákat küldtek az budai vezérhez, mivel bizonyoson nem írhatják, noha az vezér igen bízatta őket, hogy nem ellenünk való dologban küldték. 22. augusti indult meg Konstantinápolyból az passa Budára, kinek visszamenetelére húsz napot hattak, akkor lehet követinknek válaszok. Mi lészön császár végső resolútiója had avagy békesség, Isten tudja, és noha mostan is sok esküvéssel bíztat az kaimecham, mindazáltal ugyan szükséges az vigyázás és készülések, kiváltképen pedig császár ő felsége kegyelmes jó akaratja és segítségével az szükségnek idejére ha leszen és mennyi, azt idein korán bizonyoson értenünk. Kegyelmed ő felsége kegyelmes resolúciónak megnyerésében sokat munkálódott, mindenenk felett kegyelmed is bíztatott minket császár ő felsége kegyelmességével, viselvén abban előtte főképpen az keresztyénségnek közjovát. — Mostan is kegyelmedet igen nagy szeretettel és bizodalmasan kérjük, holott már minden jó ígéreteknek praestálásának ideje csaknem előttünk vagyon, fáradjon tovább is az dologban, kérvén ő felségét, állapotunkat ezszerint voltaképpen értvén, az mely kegyelmes jó akaratját és segítségét offerálta, rendelje és indítsa is meg oly formán és készebb helyre, hogy az szükség elérkezvén, ki már úgy gondoljuk ez jelen való hónapban kimutatódik (ha Isten rajtunk nem könyörül ¹⁾) legelső requisitiónkra, nem várván arra sem ő felségétől sem mástól nagyobb ordinantiát, mindjártást indúlhassanak mellénk; az kit ő felsége előttök járónak rendel, legyön annak is elegendő authoritása.

Külön lapra írva: De aliis D. V. illmae nunciatis expectamus in dies familiarem nostrum, Stephanum Szentpáli, qui ubi redierit et caeterum ab eodem apud illustrissimam D. Vram plenariam relationem acceperimus, mox rursus si quid erit amplius opus de eo D. Vestram illustrissimam requirere non intermitteremus: hoc unum addimus, qui Transylvaniam causa publici boni totius Christianitatis conservatam cupiunt, hoc tempore maxime incunbandum illis, ut quaecunq; possunt ope nobis adsint, imo sibi ipsis tempestive eo ipso consulant. In reliquo D. Vrae illmae bonae pacis et amititiae sincerae studia deferre omni sinceritate conprecamur.

Ez czifrákra, avagy izenetre való, publice írhatni neki, hogy itt való ő felsége követi az portáról megindult és ha mi illendő az miveket (!) visszabocsáttatott, communicálja.

Az moldvai és havasali vajdákhoz is küldjön el Nagyságod, az mit hallott az moldvai vajda felül izenje meg, de bíz-

¹⁾ E szavak ki vannak törölve.

tassa, csak ez után ne iterálja effélékkel, szent az barátság, Nagyságodtól bátor ne tartson mind életében is.

(Eredeti fogalmazvány. Kassai írása. A vörösvári levéltában.)

XLVII.

1636. szept. 11.

Bethlen Istrán levele az erdélyi rendekhez s hajdúkhöz Rákóczy letétele ügyében.

a)

A rendekhez.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii, nobiles et agiles, prudentes ac circumspecti domini status et ordines trium nationum regni Transilvaniae, domini fratres et amici observandissimi. Addictissima officia et foelicia quaque.

Minemű kiváltképpen való nagy okok kényszerítenek engem ez mostani útamnak előmben vételére, nem szükség Kglteknek sok szóval declarálnom, mivel ez elmúlt télben is, az mennyire módom lehetett az levél által való tudósításban, mind az három nemzet közül való némely atyánkfiait tudósítottam volt annak bizonyos okairól in rei veritate, mely leveleimnek némelyikét úgy értettem volt, hogy Rákóczy György uram ő kglme ez elmúlt tébeli kolosvári gyűlésben Kgltek előtt el is olvastatta, s abból a fundamento megérthette Kgltek bizonyos okait.

Az minthogy azért mikor Kglmetek 1630. esztendőben az kolosvári gyűlésben egy-egy requisitióm nélkül én hozzám jóakaró atyafiához jóakaróját mutatta vala, arra nézve hívom az úristent bizonyságúl, én is elszántam vala magamban, hogy abbéli állapotomban, ha az úristennek, ő szent felségének úgy fog tetszeni, ha egyébben nem lehet is, de ebben szolgáljak szegény hazámnak, tudniillik, hogy az mennyire az úristen ő szent felsége erőt ad reá, szegény hazámnak régi szabadsági, jó rendtartási és régi jó szokási ha miben megbántódtanak, azokat helyére állassam ; annakfelette, hogy én üdőmben törvéntelenségről senki méltán ne panaszkodhassék, szegény hazámnak is békességét az mennyire az úristen ő szent felsége erőt ad reá, teljes tehetséggemmel őrizhessem. Így mostani útamot is soha egyébért előmben nem vöttem, hanem mindkét fülem teli levén az nemes erdélyországi státusok közül sokaknak felőlem való panaszkodásokkal, ha én nem cedáltam volna ő kglmének, nem jutottak volna ennyi szabadtalanságban etc.; hogy ebből isten után hazámot szabadíthassam, az

isten tisztességére legalt kölcsön elkért summát is helyére állathassam; magamot, fiamot az ő kglme törvéntelen nagy oppressiójától ótalmazhassam.

Mikor pedig ezekről Szalánczi István, Kőrösi István, Petki István és segesvári székbíró által méltó igaz postulatumimat 15. Apr. ő kglmének beküldtem volna az Kgltek becsületes requisitiójára, melyekben egyetlenegy punkt oly nem volt, kire ő kglme vagy Kglteknek országúl inauguratiójakor, vagy magamnak privatim adott reversalisában magát hittel nem kötelezte volna, melyeknek praestálására ex conscientia az én requisitióm nélkül is ő kglme köteles lőtt volna, de ő kglme nekem csak egy igével is azokra nem resolválá magát se embere, se írása által, hanem teljességgel csak contemnáló. Látván azért, hogy az mi meghagyatott szegény hazánkot ő kglme csak oly keménységgel dirigálja, az mint akarja, és majd hasonló állapottal, az mint Sárospatakkal cselekedék, nemkülönben mint egy ártatlan júhnyáját egy kemény pásztor botjával hajtogat, meg is gondolván, hogy az úristen igaz ítéletiből az mi szegény hazánkot hatalmas császárunknak adófizető országúl rendelte, erre nézve ez feljül megírt nyavalyáink ellen én sem tudtam egyéb oltalmot magunknak isten ő szent felsége után találni hatalmas császárunknál, ki felől ő hatalmassága is miképpen parancsolt egész országúl Kglteknek, az ő hatalmassága leveléből s annak az ő fordításából Kgltek megláthatja; egyszersmind eszében veheti azt is, hogy ő hatalmassága noha Rákóczi György uramot ő kglmét nem akarja szenvedni Erdélyben, de mindazáltal senkit ő hatalmassága nem akar Kglteknek nyakára vetni erővel, hanem az ő hatalmassága régi eleinek, az nagy emlékezetű szultán Szulimán császárnak athnaméja szerint meg akarja az nemes országot tartani régi szabadságiban, és valakit Rákóczy György uram ő kglme helyett az hazafiai közül akar Kgltek választani, azt választhatja szabadon. Én is pedig tiszta igazsággal írom Kglteknek, hogy az hazafiai közül valamely keresztyén arra elégséges atyánkiát Kgltek unanimi consensu et voto választja Rákóczy György uram ő kglme helyett, csak régi megrögzött szabadságinkban, törvényinkben, igazságinkban, javainkban tartson meg, én is Kgltekkel együtt szintén úgy becsülöm és uralom, mintha atyja, anyja koronás lőtt volna. Most azért az ideje, hogy Kgltek is szegény hazánknak az Rákóczy György uram ő kglme miatt való szabadtalansága és törvéntelensége alól való felszabadításában egy szível, lélekkel meginduljon, ha fáj Kglteknek szegény hazánknak szabadtalansága. Ha pedig Kgltek arról gondolkodnék, hogy Kglteket hittel kötelezte magához Rákóczy György uram ő kglme, ez is Kgltek-

nek nem obstálhat, mert ő kglme kötelezte magát elsőbben inaugurátiójakor az Kgltek szabadságának, és az 15. conditionoknak observálására, kiből csak egy punctum is oly nincs, ki ellen ő kglme nem impingált volna, jobb részét pedig éppen violálta, ha eleiben veszi és megruminálja Kgltek diligenter az ő kglme azok ellen való cselekedetét. Az egész keresztyén világon pedig generalis regula ez: *violatis conditionibus violantur et pacta*. Erre nézett ugyanis az nemes ország akkor is, mikor az 1613. esztendőben Kolosvárat ezen ígéssel végezett:

Miérthogy az fejedelemséggel és annak authoritásával eddig való fejedelmek közül sokan abutálván, az libera electiónak jussát elfelejtvén rapinam arbitrati principatum, mindjárt az törvéntelenségre és több illetlen dolgokra hanyathomlok mentenek, kiből iszonyú veszedelme következett mindenkor hazánknak: végeztük azért, hogy az kolcsos városoknak, tanácsoknak, ispánoknak, székely és egyéb kapitánoknak, tisztviselőknak legyen authoritások arra, hogy ha az fejedelem exorbitálna, és *contra iuramentum nobis praestitum* valamit innoválna, hűtök felszabadulván és összevgyülvén, ellene állhassanak *absque nota infidelitatis iuxta contenta decreti*.

Erre ő kglme inauguratiójakor az nyolczadik conditionban reá is kötelezte magát, hogy mind maga observálja, másokkal is observáltatja. Mivel pedig mint az fényes nap oly világosan constál az conditionok ellen való ő kglme sok cselekedeti, nem tartozik senki Kglmetek közül az legkissebbik is semminemű kötelességgel egy óráig is ő kglmének, hanem így is ezen articulusnak ereje mellett *salva conscientia procedálhat* Kglmetek hazánknak szabadsága mellett.

Az hol pedig Kgltek arról gondolkodnék, hogy ez szokatlan dolog, és jövődre több inconvenientiák jöhetnének ki ez mostani példából, azt szokták mondani: *necessitas frangit legem*; ő kglmének is előtte kellett volna viselni, hogy Erdély országa nem ősitől maradt jószágá ő kglmének, hogy az mint akarja, csak úgy tapodja talpa alá szegény hazánknak régi szép szabadságát, törvényt, régi jó rendtartásit; sőt ellenben példa leszen bizony inkább több következő fejedelmeknek is, hogy nem tartják mindjárt ragadománnak az szegény országnak szabad választásából való fejedelemségét s nem tartják úgy ez három nemzethől álló statusoknak akármelyikét is, mint ősitül maradt jobbágyit, vagy jószágokbeli szabadosit, hanem meggondolják, hogy találkozhatnak ezután is, az kik hazájok szabadsága mellett megmozduljanak, s hanyathomlok nem fogják mindjárt rontani s contemnálni az szegény hazát.

Megértvén azért ő hatalmassága is mind az nemes ország szabadságának, törvényinek felháborítását és sok különböző-külömbféle megbántódásokat az hazafainak, ez országból miatta való kibontakozásokat és ő hatalmasságához való háládatlanságát, ellene való magaviseletit, semmiképen tovább ő hatalmassága is az erdélyi fejedelemségben nem akarja szenvedni. Azért Kgltek lássa, ha az ő hatalmassága parancsolatjához alkalmaztatja-e inkább Kgltek magát, vagy hogy az ő hatalmassága hadát vonzza inkább egy nihány felől az szegény országra, holott (az mint feljebb is íráom) ő hatalmassága az szegény országot nem szabadságiban rontani, hanem inkább annak rontójátúl szabadítani akarja; és ha egy olyan személy mellett akarja-e inkább Kgltek az szegény országnak romlását nézni, az ki Kglteknek valamire inauguratiójakor magát hittel kötelezte, egyet azokban az conditiókban meg nem tartott? az ki az Kgltek szabad választása ellen az nemes ország híre nélkül magának s gyermekinek absolutus principatust vadászott? az ki más fejedelmekkel maga és gyermeki privatumáért ország híre nélkül oly coniunctiókat csinált, az ki nemhogy javára, sőt szegény hazánknak jövődjére romlására néz? az ki mennyi törvéntelenséggel, jószágoknak törvéntelen foglalásával és mennyi több számtalan dolgokkal rontá meg szabadságinkot, régi jó rendtartásinkot? sok dolog volna annak előszámálása. Az ki az mi szegény hazánknak jövedelmit, javait szüntelen csak kihordatja, kire nézve valaki találta elsőben mondani, de nem oka nélkül, hogy: Szamos, Maros anynyit nem hozhat, az kit egy Patak meg nem emészt. És nemhogy szegény hazánknak valami repositumocskájára volna valami gondviselés, de még az isten tiszteletire legált summát is, kit nagy sok fogadására, hitire elkére kölcsön szükségének idején (ki eddig interesséjével együtt harminczkét ezer forintot tenne éppen), így eltartá nemkülömbben, mintha az isten oltárárúl vonta volna el, melyről most is micsoda articulust merészelt iratni, hogy az ő kglme successori tartozzanak azt helyére állatni az fiscuséból, az kik szemekkel sem látták. Csudáalom, hogy az istentől sem fél ő kglme. Ezenkívül olyan jó hírű nevű fejedelemnek és kegyes, istenfélő fejedelemasszonnak is emlékezetes monumentumira legált summának is egy részit, úgymint hétezer forintját úgy eltartá ez mái napig, mintha szegényeknek szemfedeleket vonta volna el rólok. Az kinél az mi szegény hazánknak fiai oly hitelenségben és contemptusban vannak, kire nézve az nemes magyarországi vármegyéknek írt levelében azzal menti magát ő kglme abbéli írásom ellen, az hol töttem emlékezetet arról, hogy inauguratiójakor írt conditiók ellen állatott hazafain kívül való kapi-

tánokat az várakban is, hogy annyira elfogyott, úgymond, Erdélyben az ember, hogy egy kapitánnak való embert is immár Erdélyben nem találhatni. Ide bocsátott Gyláni Gergely nevű ő kglme szolgája pedig Budán azt beszélette: az én kglmes uram csak egy erdélyi embernek is, az ese ¹⁾ fiának (rútul lelkével szidván őket) Erdélyben nem hiszen, isten ötet úgy segítse; de csak ez esztendőről beszélhesse el az törököt, bizony úgy a nyakokra ül az ese lelkeknek, megismerik, hogy vagyon urok. De sok volna ehhez hasonló dolgoknak előszámlálása, melyekkel az mi szegény hazánknak szabadsági és régi jó rendtartási naponként csak alább-alább szállanak.

Lássa azért Kgltek, ha maga szabadságát akarja-é inkább ez alkalmatossággal helyére állatni, és hatalmas császárunk szárnya alatt nyugodni, avagy annak rontója mellett nézi-inkább hazájának romlását?

Jól meg is gondolja Kgltek, ha vagyon-e Kglteknek elégsége arra, hogy hatalmas császárunk erejének mind most s mind jövődre ellene állhasson, kit az mi szegény hazánk Zsigmond fejedelem idejében az olaszok ingerléséből eléggé megpróbála, kinek mi hasznát vötte, az sok pusztá kőfalok és pusztá szentegyházak megmutatják, melyet az Kgltek ide bocsátott követei, mikor az budai vezér ő naga reá kérdette volna, ha akarnak-é hatalmas császár hada ellen kardot vonni? Kőrösi István uram ezen igéekkel felelt: ne adja isten azt, s nem is akarjuk egy emberért az mi hazánk romlását nézni. Hasonlóképen az elmúlt télben ide bocsátott Kgltek követ atyafiai is egyáltaljában megmondották itt egynehány úttal, hogy egy emberért, se Rákóczy Györgyért, se Bethlen Istvánért ő kglmekért hazájokat nem engedik ő kglmek pusztulni (én érettem isten se adja hazám szabadsága ellen). Immár otthon valamint beszélének, de itt bizony dolog, hogy e szerint beszélettek, mint igaz hazafiai ő kglmek.

Holott azért mind Kantamirnek s mind az oszi beglerbégnek hatalmas császár az Rákóczi uram ellen való indulásrúl egyaránt parancsolt, és azok is, az mint Kgltek érthette, az nagos vezirrel egyértelemben levén, immár az országhoz közelgetnek. Kivátnatik, hogy Kgltek magok és szegény hazánk megmaradásárúl józanon gondolkodván, hogy minden felől hatalmas császár hadai szegény hazánkra ne rohanjon, az ő hatalmássága akaratjához alkalmaztassa magát; és ebbeli akaratjokat, hogy idején érthesse a nagos vezér, mindjárast eleiben küldjenek, és velem együtt kérleljék azon, hogy az hadakat mindenfelől ő naga ne vigye be az országban; s az mint értem,

¹⁾ ese, üse = boszorkány.

minden jóra reá vehetjük ő magát, sőt az nagy istennek tartozó hűtíre mondja, csak lássa, hogy az ország engedelmes hatalmas császár akaratjának, nemhogy kárt és rablást tenne az országban, de azon leszen, hogy hatalmas császár előtt ő naga is mindenekben törekedjék az nemes ország régi szabadsági megcrősítéséért.

Én is hitemre írom Kglteknek, senkinek semmi kára nem következík, csak az egy emberéért Kgltek az ő hatalmasága parancsolatját meg ne vesse. Immár legyen az Kgltek jó ítíleti, szegény hazánkot akarja-e utolsó veszedelembe hozni inkább, hogysen mint attúl az egy embertől elállani, az ki minket az veszedelmes állapattban kevert. Tartsa meg az úristen Kglteket fejenkint jó egésszégben. Datum ex castris ad campum Rákos positis, die 11. Septembris, 1636.

Spectabilium, magnificarum, egregiarum, nobilium et agilium, prudentium item ac circumspectarum Dominationum Vestrarum

servitor, frater et amicus paratissimus
comes S. Bethlen m. p.

(Eredeti Magyar Nemzeti Múzeum.)

b)

A hajdúkhöz.

Én iktári gróf Bethlen István, Hunyad és Máramaros vármegyéknek örökös főispánja, az nemes és vitézlő büszörményi, szoboszlói, polgári, percsi, nánási, hatházi, dorogi és palkonyai kapitányoknak, hadnagyoknak és minden rendbeli vitézeknek, mint jóakaró atyámfiainak és barátimnak barátságos szolgálatomnak ajánlása után kívánok istentúl sok idvösséges áldásokat.

Sok szót s hosszú írást kívánna, ha Kglteknek voltaképpen meg akarnám írnyá kedves jóakaró atyámfiak s vitéz barátim, mely háládatlanúl, kegyetlenúl és törvénytelenúl viselte légyen Rákóczi György uram magát én hozzám s minden rendekhez, megszégvén énnekem s az országnak adott hitit. Engemet fiastúl ilyen élemedett idómre nemcsak kénszeríte hazám-búl kibujdosni, de életem után is sok mesterséges praktikákkal ólálkodott és noha minden módon igyekeztem ő kglmivel az jó egygyöséget megtartani, sokszor ő kglmét mind kölső főrendek s mind praedikátor uramék által megtaláltatván, de soha ő kglme csak arra sem ment, hogy az miben talált engemet, gyermekimmel együtt abban megtartson, és az mit országostúl minékünk erős hittel fogadott, azt megállja. Az istenben elnyugott fejedelemtúl az fejrívári collegiumnak építésére és

1
tartására testamentomban hagyott huszonhatezer forintot sok szép szavaival, ígéretivel elkötvén kölcsön nagy szükségének idején, noha mind praedikator uramék egész szinátul s mind én sokszor kértük, de nemhogy megadta volna, de még inkább csak emlékezetieért is haragutt. Ezenképen az szegény fejedelem maga temetésére hagyott s tölöm kölcsön elkért pénzt is két ezer forintot tartott meg, mely mindkét dolog nagy szent-ségtörés.

Minemő törvéntelen fogatta meg és erős fogságban tartja ma is az vömöt Zólyomi Dávid uramat, azt is jól értette Kglmetek; sőt az Kgltek segítségével az fejedelemségre menvén, Kglteknek adott hitit is, mely hamar félben hagyá, mindnyájan jól emlékezhetik Kglmetek reá. — Azt is bizony-szóval írhatom Kglteknek, Rákóczi uramnak szájából hallottam Fejérváratt az Kgltek közönséges szép szabadságának megtartására való módokról is miképpen beszéllett, mihelt az alkalmazosság adatik hozzá; az önnen maga szavait eléggé megbeszéllettem Fekete János uramnak az Kgltek atyjafiának, egyéb dolgokról is izenvén Kglteknek általa; Kglteknél szavának legyen hitele.

Innét is pedig eléggé megkináltam én ő kglmét az jó békességgel, semmit egyebet tőle nem kívánván, hanem hogy csak az mit erős hittel fogadott, azt töltsse be, de ő kglme nekem csak egy ígével is választ sem tön, és nemhogy az békességet akarta volna, sőt inkább azon szorgalmaztatta sok ígéretivel ez nemzetséget, hogy engemet hozzám tartozómmal együtt valami Rhodus nevő tenger szigetiben küldjenek örök számkivetésben és rabságban. Így azért mind isten s mind ez világ előtt ment ember lévén, kényszerítetttem az nagy isten segítségével fejemenek oltalmát ez nemzetségnél keresnem, mint erdélyi tősgyökeres úr-ember (mivel az mi hazánk istennek ítéletibül ez nemzetségnek adófizetője) és immár magam és hazám oltalmára ez az ő kglme miatt való szabadtalanság s nehéz iga alól való szabadítására hatalmas császárnak sok számos hadaival im induló-félben is vagyok, elhívén, hogy isten ő fge hazánknak és magamnak igaz igyünket előmozdíttja, megbüntetvén Rákóczi uramat az maga hitszegése miatt, magammal is viszem az ő kglme maga kezével titkos pecségi alatt irt erős hitlevelét, melynek egy cikelyben sem felelt meg Kegyelmeteknek azért akarám ez dolgot értésére adni, hogy Kgltek egyébnek ne vélje, mert bizonyosson elhigye Kgltek, sőt ugyan hitemre írom, csak egy csirkéje sem vesz el Kglteknek az hts császár hadai miatt, ha Kgltek okot nem ád reá, holott minékünk római császárral ő ígével semmi dolgunk nem lévén, ez nemzetség tökéletesen meg akarja ő ígével tartani az fri-

gyet; kívántatik, hogy Kgltek is csendességben legyen és mindenben tartsa magát az két lts császár között való frigyhez. Ha pedig Kgltek megemlékezvén az istenben elnyugott fejedelmnek Kgltekhez való kegyes indulatjáról, hozzánk barátsággal akar lenni, jövődő (!) veszi hasznát Kgltek, azzal római császárnak ő fgének is nem vét, — engemet pedig mindenben jóakaratra kötelez. Ellenben hogyha (kit nem remélek) valakik Kgltek között az két hatalmas császár között való frigy ellen nyughatatlankodnának, valami alkalmatlan dolog abból következék, afféléknek tulajdoníthatni. Kgtektől mindjára barátságos választ várok. Fekete János uramat pedig, mivel hittet fogadta, hozzánk mindjára vissza is bocsássa. Az válaszában pedig is mutogasson imide-amoda, mert ha barátságunkat veszi és az frigyhez tartja magát, bizony Kglteknek senkitől semmi bántása nem leszen, sőt jutalmát várhatja. Éltesse isten Kgteteket fejenként sok esztendőig kedves állapotban.

Írtam az Rákos mezején lévő táborban 11. napján Szt.-Mihály havának 1636. esztendőben.

Kgltek barátja,

jó szível szolgál Kglteknek
Gróf Bethlen István
(P. H.)

P. S. Fekete János uramnak, az polgári hadnagynak sebei miatt betegsége öregbülvén, vissza nem bocsáthattuk. Ő kglme megkönnyebbedvén, nálunk meg nem késleljük.

Kivül: Par literarum Stephani Bethlen ad oppida Hajdonicalia datarum: Beszermény, Szoboszló, Polgár, Perch, Nánás, Hatház, Dorogh et Palkonya. — Allata Ratisbonae 11. Oct. 1636. Transmissa Suae Mti per d. Com. Translatio per dnum Cancellarium Lippai Suae Mti exhibita.

Jegyzet: Egy másik példánya, mely az utolsó kikezdéstől fogva ettől eltér s a bihariakhoz küldetett: megj. Győri Tört. és Rég. Füzetek II. 276-ik l.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

XLVIII.

1636. szept. 16.—oct. 16.

Bogádi András követsége a császárhoz.

a)

1636. szept. 16.

*A megbízólevél.*Sacrae Caes. Reg. M^{tas} dne dne clem.

Ante hac etiam, quis rerum in Transylvania fuerit status, M^{tem} Vram Caesaream atque Regiam demisse edocui. Expediens esse putavi nunc etiam, quonam pacto res nostrae agitentur, de eo M^{tem} Vram Caesaream et Regiam plenius informare, idque per peculiarem internuncium gen. Andrea Bogádi familiarem meum peragi. Orans M^{tem} Vram Caes. atque Regiam humiliter, dignetur eum, quae in mandatis a me habet, ea referentem, benigne exaudire, eoque benigno cum responso, quod urgentissima necessitas exposulat, quantotius ad me remittere. In reliquo M^{ti} Vrae Caes. atque Reg. obsequiosa ac devota mea servitia devouens, valetudinem firmam et desideratos rerum successus exopto. Datum in civitate mea Alba Julia die 16. mensis Septembris ao dni 1636.

Sacrae Caes. Regiaeque M^{tis} Vrae

(*saját kezével*) studiosissimus et devotissimus
servitor

Georgius Rakoczy m. p.

Kivül a czím s pecsét mint rendesen, aranyos szélű papiros.

A Ferenczi kezével: Princeps Rákóczy Suae M^{ti}. Alba Julia 17. Septembris 1636. Tulit Andreas Bogadi et praesentavit Suae M^{ti} Ratisbonae 1636. die 7. Octobris.

b)

A fejedelem utasítása.

Instructio pro gen. domino Andrea Bogadi.

Az mint császár ő felsége Kegyelmed által megígérte, hogy megsegít, ha az török és Bethlen István reánk jönnek, mostan már bizonyosson írhatjuk, hogy Erdélyre és reánk indult az budai passa Bethlen Istvánmal, kiszállott a Rákos mezeire; nyilván írja Bethlen István, hogy reánk jó török csá-

szárnak minden hadaival boznai, temesvári, egri, kanisai pasák lesznek táborban több végbeliekkal, de az igen sok nem lehet tizenötezer török nem lesz. Moldva Havasalfölde felől még hírünk nincsen, hogy készülének reánk. Lengyel király ő felsége arra felelt, hogy az tatár és moldvaiak ellen az idén oly distractiót csinálhat generálisa által, hogy arról a részről ne tartsunk ez idén.

Az ő felsége bölcs tanácsa, mint akar segítni: ha német és magyar hadakat küldhetne segítségünkre, ez lenne hasznosb és ezt is kell sollicitálni; még azok érkeznek, ha ő felsége parancsolna gondviselőinek, hogy mind oda fel s mind ide alá alkalmas helyekben táborban szállanak és viselnék úgy magokat azok, mintha mi segítségünkre vigyáznának és ugyan segíteni is akarnának; ha kérdené az török, mi lehet oka táborozásoknak, azt felelhetnék, mivel Erdélyt akarják invadálni, arra vigyáznak, és ha ők úgy mint a törökök indulnak, őket is megtanítja az idő, mely felé kellessék indulniok. De ha azt akarják felelni, hogy Erdélyre nekik semmi gondjok nincsen, csak Magyarország határát az török ne attingálja, e végre bátor táborban is ne szálljanak; ő felségét ez mostani periculum megtanítja, mint kellessék minket ilyen periculumban segíteni. Csakhogy valamit ő felsége akar segítni, azt mindjárt praestálja és parancsoljon serio felőle mindjárt megindítván. Mert periculum in mora: parancsolhat, és az kiknek parancsol ő felsége, azok induljanak is mindjárt, mert mi az országon kívül akarunk eleikben menni. Minékünk ő felsége nagy bizodalunk volt, és ha az ő felsége kegyelmes ígéretiben nem bízunk volna, talám másképpen gondot viselhetünk volna magunkra. Credentialis mellett audientiát kérvén, proponálja ezeket Kegyelmed ő felségének szóval és az választ és segítség küldést sollicitálja. Mert ha ő felsége sok emberekre bizza ez dolgot és kész haddal nem segít, félő, késedelmes lesz az ő felsége kegyelmes gondviselése reánk.

Cardinal uramnak proponálja Kegyelmed, az mit császártól ő felségétől kívánunk, és kérje, hogy promoveálja, látja ő kegyelme szintén most az ideje minden jó ígéreteknek beteljesítésének. Az mely levelet cardinal uramnak írtunk, annak is paráját megküldtük, értse Kegyelmed voltaképpen, ő kegyelmétől is mit kívánunk.

Kegyelmed pedig ezt úgy sollicitálja és oly cathgorica resolutiót vegyen, érthessük az ő felsége kegyelmes akaratját: vagy bízhatunk oda avagy nem, mert az nekünk rettenetes kínos lenne, ha oda támaszkodnánk és azon közben frustráltatnánk.

Kegyelmed Bogáthi uram ezzel ne késsék, hanem cardi-

nal urammal szemben lévén és ő tanúságot commendatoriát is tévén az dolog felől, valahol ő felségét hallja lenni, oda siessen postán. És minket ő felségének minden jóakarátja felől tudósítsion éjjel és nappal gyorspostán.

Homonnai János uramot requiráltuk, ¹⁾ micsoda instruktioja vagy on ő kegyelmének az mi segítségünk felől, akar-e segíteni, avagy mely aránt viseli magát, ha az török és Bethlen István reánk jó. Még válaszunk nem jöve, talám authoritást sem adtak neki, noha az cancellarius uram dictálta resolutióban azt ígérte ő felsége, hogy segítségünkről tanúságot ad kassai generálisának.

Az lenne jobb, ha in primo ingressu léssen ő felségének segítése mellettünk, de ha nem érkezhetnék semmiképpen, úgy lenne ő felsége az segítség küldéséről. Mert ha az történne, nagy lészön (?) és erősségnél kell is szállanunk ad reparandas vires akkor is hasznos lenne az segítség.

Palatinus uramnak bátor parancsolna ő felsége, az dologban viselné az szerént magát, a mint ő felsége ebben affirmáltatott eleitől fogván, — mert Bethlen István minden írását palatinus uramnak (*e szavakat Rákóczy írta bele*) — maga promotiójára fordítja, akármi sensussal írja s izeni ő kegyelme.

Az mint halljuk, gonosz akaróink nem elégednek avval, hogy török császárt azért irritálják ellenünk hamis vádlásokkal, hanem mivel császár ő felsége hozzánk való kegyelmességének is eszét akarják veszteni, hamis híreket költvén felőlünk, mintha mi ő felsége ellen igyekeznénk és az hét vármegyéknek Erdélyhez való applikálása felől is ígéretet töttünk volna az töröknek s azzal akarnók complacálni. Bizony uram merő hamisság, bátran és lelkiismereti szerint mondhatja, írhatja Kegyelmetek, az kiknek illik, kiváltképen ő felségének, megtartjuk ő felségével való békességünket és hozzánk való kegyelmességét alázatosan megigyekezzük szolgálni, s gondolkodásunk is az ő felsége ellen való vétségre nincsen. Ha mi török császárt külső záros úton akarnók complacálni, hiszen az mit más ígért neki, és az mi előtte kedves s az mit de facto kezéhez is vehetne, nekünk is azonokat kellene ígérnünk, úgy mint Jenőt, Lugost, Karánsebest, az ország adójának duplálását extraordinarie, azonkívül császárnak száz, vezéreknak ötven, hatvan és több ezer tallérokat; Bethlen Istvánt csak úgy szereti az török, mint mást akárkit, tekintete eddig nála csak az, a ki többet ígérhet; ígéret adomány nélkül minden motiót csak neveti, maga állapotját is látja.

Palatinus uramnak hozák levelét mostan: szép dolgot ír

¹⁾ T. i. Csernel által.

és tanácsol ő kegyelme. Azt írja, hogy szegén nemzetünkre és hazánkra én ne hozzak veszedelmet egy kis bizonytalan méltóságért. Ítélné isten, ha én hozok-e veszedelmet, ki isten szerint való mediumok által akarom magamot és az szegény ország szabadságát ótalmazni, mivel egy s mind másképen az jó békességtől is idegön nem lévén: avagy Bethlen István uram, ki törökkel, tatárral igyekezik édes hazája, nemzete ellen? Akarván örömet érteni Bethlen István indulatját és szegény hazájára tüzze fegyverrel való készületit, minek tartja palatinus uram, holott az mi magunk ótalmát hazánk nemzetünk veszedelmét való dolognak ítéli. Kegyelmednek rövid nap az ő kegyelme leveléről bővebben is akarok írni etc. Úgy vagyunk informatusok, hogy mostani állapotjában az török reánk nem jőne, csak azt vehetné eszében, hogy külső segítségünk legyen, s erre nézve kellene onnat is valami fegyvert és segítséget mentől hamarébb mutogatni: azzal a törökkel való békesség fel nem bomolnék, sok excusatiók lehetnének az ellen, ha az török kérdené is, mire való volna Magyarországbán az had, talám csak az segítségnek híre és mutogatása is megtartóztatná őket, minekünk elég segítség volna; ha pedig úgy is ugyan török jönne, akkor osztán ugyan realiter kívántatnék az segítség. Isten segítségéből, ha mi az törököt mostan repelálhatnók, könnyű volna az törököt complanálnunk, s az ő felsege segítség adását is ellefejtnek.

(Kassai írása, egy helyen Rákóczy igazításával. A vörösvári levéltárból.)

c)

1636. szept. 17.

Rákóczy panasza a császárhoz Bethlen beütései ellen.

Sacrae Caes. Regiaeque M^{tas} dne dne clem.

Benignas M^{tis} Vrae Caes. atque Regiae literas Ratisbonae die 15. proximi mensis Augusti ad me datas, hodie demum obsequiose recepi. Ex quibus intelligo sane dnos officiales ac ministros M^{tis} Vrae Caes. comitatus etiam Cistibiscanos, intimationem apud M^{tem} Vram Caesam fecisse, de numerosa militum meorum manu, in limitibus regni Hungariae ad stativa per me disposita. Et quod de persequendo etiam Petro Bethlen, licet in ditione M^{tis} Vrae Caes. reperiretur, minatus fuerim in quibusdam meis literis ad comitatus datis; nihil sane attinebat dnos officiales M^{tis} Vrae, uti nec comitatus, ea de re aliquas insinuationes fecisse. Nam militum meorum aliquot centenorum, in ditione mea, circa tamen limites Hungariae

excubatio, adversus excursions Petri Bethlen omnino erat necessaria. Cum enim renunciaretur mihi certo, servitores Petri Bethlen, qui in ditionem meam hostilem incursionem fecerant, impune passim grasarii, iteratoque in ditionem meam invasionem facile instituire posse, quid aliud faciendum fuisset. Ad praecavendas tamen sinistras quasvis suspiciones finitimorum, priusquam milites meos, circa limites Hungariae in ditione mea collocarem, dnos officiales Mtis Vrae et comitatus, datis ad eosdem literis, quem in finem eo milites collocandi forent, edocueram, assecuraramque eosdem pariter, nihil me eorum militum manu aliud intendere, quam fines meos ab incursionibus Petri Bethlen tueri. Cum vero his illrmus dnus regni palatinus, dnusque generalis Cassoviensis minime contenti, de abducendis illis militibus me per literas suas requisivissent, assecurassentque nihil amplius Petrum Bethlen contra ditiones meas moturum, illico omnes meos milites ex stativis eduxi. Quod ipsum etiam dno palatino regni et dno generali rescripseram, idque forte adhuc eo tempore, quo literae Mtis Vrae Caes. Ratisbonae non erant exaratae. Qua de re Mtem Vram Caes. dnos officiales hactenus informasse oportebat. Non sane inconsulto milites illi erant in promptu, docente id praesenti rerum statu; quin etiam Petrus Bethlen, cognito milites meos inde esse abductos; paucos post dies novam in ditionem meam Maramarusiensem incursionem fecit per certos suos equites, licet nihil illi nocere potuerint eo quod milites mei circa Huszt degentes, tempestive eorum adventum praesenserant, quos milites mei, in ditione Mtis Vrae, facile assequi potuissent, si ditiones Mtis Vrae Caes. attingere illis licitum fuisset. — Vel hinc Mtas Vra Caes. benigne iudicare dignabitur, an milites mei, quos finium tuendorum causa in ditione mea habebam dispositos, fidelibus, et ditionibus Mtis Vrae incommodari voluerint. Ego quidem quaecunque Mtas Vra Caes. circa factum et incursionem Petri Bethlen, ac conservationem publicae pacis decrevit, mihi que per internuncios meos benigne significare est dignata, iis acquievi, sumque plane contentus; nec quicquam aliud postulo oroque Mtem Vram Caesam, quam eorum omnium debitam executionem. Ac de cetero Mti Vrae Caes. atque Regiae demissa mea obsequia oblata cupio, vitamque longaevam cum prosperrissimis rerum successibus exopto. Datum in civitate mea Alba Julia die 17. mensis Septembris anno 1636.

Sacrae Caes. et Reg. Mtis Vrae

(*saját kezével*) studiosissimus et devotissimus
servitor

Georgius Rakoczy mp.

Kivül : Czim és pecsét mint rendesen.

A Ferenczi kezével : Attulit Andreas Bogadi et exhibuit S. Matt Ratisbonae 7. Octobris 1636.

(Jászay-gyűjtemény, Nemzeti Múzeum.)

d)

1636. oct. 7.

Bogadi András előterjesztése fejedelme nevében.

Primo. Mivel császár urunk ő fge kegyelmesen ajánlotta azzal magát, hogy noha apertum bellumot nem moveálhat most török ellen, mindazáltal, ha mi periculuma ingruálna; az én kegyelmes uramnak. atyai gondot visel ő ngára ő fge, és megsegéti, kire nézve könyörög az én kegyelmes uram, méltóztassék ő fge valami német segítséget, az mennyi most lehetne, expediálni, sőt az vármegyéket is fölöltetni, kiváltképen az folföldieket, s ha török tudakozná, miért táboroznak és directe nem akarná ő fge azt kimondatni vélek, hogy Erdély segítségére, ottan csak adják válaszul, mivel ő az török Erdélyre készöl, arra vigyáznak, és ha ők az törökek megindólnak, meglátják oztán ők is mely felé kellessék indólniok, és mit cselekedniük, mert ha csak azt mondják, hogy Erdélyhez semmi közök, csak Magyarország határát ne attingálja az török, az nagyobb ártalmára mint javára volna az én kglmes uramnak, ha penig nyilván megmondhatnák, hogy ne bántsák Erdélyt és fejedelmét, mert következhetik netalántán valami sérelme belőle az békességnek, annál inkább megcsökkennék török igyekezetiben.

2-do. Az segítség mennél hamarébb lehet legyen meg, még nem lesz késő, noha az török talám nem temporisál, mert ha szinte erősségbe kell is az én kglmes uramnak szorúlni egy ideig, nem gondol véle, elvárja az ő fge kegyelmességét, s azután is isten módot mutat dolgában.

Lőcse, Eperjes, Bártfa városinak in specie méltóztatnék ő fge kglmesen megparancsolni, in impediálják 300 muskatéros megfogadását, s mivel némelyeket, az kik az én kglmes uram pénzét fölvtették, megfogattak, ha valamell városban, valamell affélék közül megtartóztatva volna, elbocsássák az én kegyelmes uram mellé.

Beszerményi, hatházi, nánási, vámospércsi, szoboszlói, polgári és az több hajduvárosok kapitáninak, hadnagyinak etc. megparancsolni, hogy ha jövő menő Bethlen István uram emberit, vagy Péterét eszekben veszik, megfogják, az

törököt által ne bocsássák, sőt ez egy dologban török ellen, és Bethlen István uram ellen egyetértsenek az én kglmes urammal.

Ezek credentionális mellé való dolgok.

Második levélben menti csak magát kglmes uram, hogy közölebb kellett vala magyarországi határhoz szálljétani hadat.

Protectionalis pataki tiszttartónak Sári Mátyásnak juxta ipsius signaturam, avval ő fge Bécsbe elmúlt börtör kglmesen ajánlotta magát Ngod által Chernell uramnak.

Jegyzet: Megvan deák fordítása is Ferenczjótől eddig. Ezek credentionalis stb. Kivül reá ugyan ő kezével ez van írva: Translatio scripti Andreae Bogádi. Exhibitum Ratisbonae, 7. Octobris anno 1636.

e)

1636. oct. 8.

Királyi határozatok: Rákóczy György kédánataira October 8-ról 1636-ból. Ferenczj írása.

Anno 1636. die 8. mensis Octobris.

Sma Caesea Regque M^{tas} et dnus dnus nobis clemus intellectis motibus adversus illum principem Transylvaniae nocivisque intentionibus Turcarum, statu item et apparatu principis ad resistendum, postulatis item et petitionibus a praelibata Sua M^{te} expetit.

Pro moderni temporis statu ac ratione, sequentem in modum sese resolvere benigneque declarare dignata est.

Primo quidem. Optasset Sua M^{tas}, si praesentia pericula et apparatus Turcarum maturius in tempore, certiusque intellexisset, ut tanto commodius rebus consulere, necessariaque providere, majori etiam cum principis utilitate et profectu potuisset. Nihilominus tamen, quas temporis angustiae instantisque hyemis vicinitas, distractionesque Suae M^{tis} patiebantur, tum pro conservatione et defensione suorum statuum, tum etiam pro facilitandis difficultatibus principis, dispositiones et ordinationes fieri curavit.

Secundo. Mandavit Sua M^{tas} omnibus per universum Hungariae regnum comitatibus, ut personaliter ac generaliter insurgant. Similiter etiam in regno Croatiae et Sclavoniae, dno bani et generali Varasdiensi, eo etiam intuitu ac respectu, ut factis undique praeparationibus et exercitationibus, in officio motuque Turca contineatur. Ne vicinum et confiniarium suum militem, adeoque vires suas deducere, ac in principem validius convertere possit.

Tertio. Mandavit etiam Sua M^{tas} dno generali Cassoviensi, ut convocatis vicinioribus Suae M^{tis} consiliariis, habitaque consultatione, ex eorum sententia, copias sibi subjectas,

comitatumque gentes in campum deducat, atque ubi maxime opportunum videbitur, colloquet.

Quarto. Similiter etiam de Hajdonibus Transtibiscanis praecepit Sua M^{tas} dno generali Cassoviensi, ut ipsis ex voluntate et mandato Suae M^{tis} insurrectionem personalem promulget, faciatque ut conjugibus et liberis, rebusque aliis ad tutiora translatis, ad resistendum molitionibus Turcarum sint parati. Habitaque cum principe Transylvaniae intelligentia; si forte Turca per ditiones partesque erumpere, ad principem vel Transylvaniam infestandam suae M^{tis} regni conaretur, sese opponant ac resistent, adhibitis etiam validioribus et imploratis a dno generali auxiliis. Illud tamen diligenter praecaveant, ipseque d^{nu}s generalis severe animadvertat, ne offensive Turcam invadant, aut insolentia militari Turcam ulla ratione impetant vel lacessant, neque ad Transylvanicas partes transire, sed ab attingendis finibus Suae M^{tis} Turcam arcere, transituque prohibere debebunt. — Simili ratione illos qui forte, qualicumque sub praetextu, vel Bethlenii nomine ad partes Turcarum migrare vellent, prohibeant, detineant, generalique deferant.

Quinto. Generali Varasdinensi et bano Croatiae injunxit Sua M^{tas}, ut de facto ipsi quoque in campum prodeant Turcamque distrahant, absque tamen offensiva infestatione pacisque ruptura.

Sexto. Ne uti hactenus factam esse perhibetur, rumores spargantur; quasi Suae M^{ti}, nihil curae de Transylvania sit, quicquid ea experiatur a Turcis; injunxit Sua M^{tas} dno generali Cassoviensi, capitaneis etiam Transtibiscanis, ut potius fama aliqua metuque defensionis in casu irruptionis turcicae in Transylvaniam, hostem distineant. Commucari etiam oportebit literas dⁿⁱ comitis a Schlik in hac materia ad vesirium scriptas internuntio principis, atque etiam Cassoviensi generali.

Septimo. Mandatura est Sua M^{tas} civitatibus Leuchovia, Eperjes et Bartfa, ut conductionem trecentorum militum germanorum principi consessam non impediunt, et si quos ex conductis jam arestassent, liberos dimittant.

Octavo. Adhiberi faciet Sua M^{tas} omnem industriam, ne a quovis suorum subditorum, nominatim autem a Petro Bethlenio hostile quippiam sive infestationem patiat. Ac proinde jussit dno comiti Homonnay, iterum ac severe, ne cuiquam transitum ad partes Turcarum indulgeat, attendatque Petro Bethlenio, ne exercitum aliquem aut militem congreget, aut forte congregatum statim ac seposito quovis respectu dissipet; neque admittat, ut ex partibus ditionum Suae M^{tis} princeps, quicquam adversi experiatur. Id ipsum signanter Petro Bethlenio prohibebitur.

Nono. Ordinavit Sua M^{tas}, ut pro praesenti quidem repentina necessitate trium circiter millium germanorum, exercitus in Hungariam descendat ad opponendum sese cum aliis Suae M^{tis} copiis molitionibus Turcarum, qui propediem circa Cassoviam sunt adfuturi.

Decimo. Resolvit etiam benigne sese Sua M^{tas} intuitu praesentis turcici apparatus, exercitum justum germanicae militae, circiter quindecim millium in Hungariam destinare, qui etiam sensim jam disponuntur, ex variisque exercitibus destinantur. Huic corpori militiae unum aliquem ducem aut generalem praeficere intendit Sua M^{tas}, habita cum Sua M^{te} Regia intelligentia.

Kivül: Anno 1636. die 8. Octobris. A meridie post resolutionem Suae M^{tis} ad puncta postulatorum principis Rakoczy haec concinnatio facta de resolutis.

(Jászay-gyűjteményből Nemz. Muz.)

f)

1636. oct. 15.

A nádor válasza Rákóczynak.

Illustrissime princeps dne amice observandme.

Az Kegyelmed levelét, melyet Tordárúl 18. Septembris írt, ő felgéhez császár urunkhoz menő postája által elvöttem Kegyelmednek; melyben noha bő írásra láttatik okot adni Keglméd nekem, mindazáltal mostani dolgaiban azzal nem terhelem Kegdet: hanem az mi az török állapotját illeti, szándékokot az körül álló dolgokból régen eszemben vöttem; noha azalatt hallom, hogy jó szót is adtak Kegyelmednek, de gonosz intentiójokat ugyan le nem tötték azért, az mint im most cselekedettel is megmutatták, kire adott-e Kegd okot avagy nem, maga tudhatja Kegd jobban, én nem ítélem, elég ha rút most ez az dolog és félelmes is, de oltalmazzon isten bennünket, hogy ennél is rútabb és veszedelmesebb ne kezdjen lenni.

Bethlen István uram ő keglme állapotját, az mi nézi, sem tudtam, sem javallottam az pogányok köziben való menetetlét ő kglmének, s azt annival inkább nem közlöttem ő keglme velem, hogy pogányok kardjával övedzék, s úgy menjen maga hazájára és nemzetére, kit az mint veszedelmesnek tartok, úgy javallásomat sem adtam, sem adhatom most is azon cselekedeteknek, s ha tehetnék az ilyen indulatokról, vérem kiontásával is ma tennék; de az maga Kegd biztatási is tönnek minket is restté, ugyanazokra nézve nem engedének nékem is az ő idejében praeparatiókat tennünk, az mikor még ezelőtt hat héttel

vigyázó tábort czítálok vala én Buda felé, az ki úgy hiszem consideratiót adott volna az budai vezérnek, mint induljon ki Budáról és mint vegye el vele az végbelieket is, de az Kegd maga biztatási miatt nem engedteték meg.

Bethlen Péter uram dolgát is az mi illeti, abban is úgy tetszék Kegdnek, hogy én patrocinálok neki, az kivel vádoltattam is. melyet eszemben vévén, nem kívántam azután semmi dolgát ő kegyelmének értenem s két-három levelére sem adtam választ is s nem tudom azt is, micsoda parancsolatokat extrahált ő felgétől is Kegd, és mint s kikre is kívánta iratni azokat, kik azt vélem mindazáltal, hogy külömbet az ő felge keglmes parancsolatjánál nem cselekesznek és az hol animadversiót érdemel Bethlen Péter uram, el nem fogják ő kegmének mulatni.

Értem hozzám való suspitióit is Kegdnek, melylyel jentli, hogy az hajdúknak írt levelemből is méltán veheti: de bizonyosan csalatkozik Kegd az aránt is, mert az mit én az hajdúság köziben írtam, azt az én keglmes urám parancsolatjából cselekedtem, s azont kívánta az ő megmaradások is, és az mi közönséges jónk is, tartván attúl, hogy arra lévén indulatja az töröknek, valamint időnap előtt beléjek ne kapjanak, és magoknak utolsó veszedelmet s nekünk is bút ne szerezzenek; nem is hajdúnak való Erdélynek oltalma az török ellen, az ki dolgot adna az római császároknak is; s azt kívántam tőlök, hogy addig vesztegségben legyenek és senkivel semmi szövetséget ne is tegyenek, se penignek az töröknek offensát, valamíg ő felgétől az mi keglmes urunktúl derekas declaratiót nem vesznek: ha ez gonosz, igaz, én cselekedetem, de bár ehhez alkalmaztatták volna most is magokat s vártak volna ő felgétől.

Az békességnek tractájához férvén s provideálván ezekben az kikben vagyunk, és ezekből az mik következhethetnek, szívem szerént fogtam vala és nem kicsiny jómnak s nyereségemnek tartottam volna, ha isten azt adja vala, hogy végben vihettem volna, de az Kegd gyanúsági fogának attól is el: melyekből igen nagy érdemetlen voltomra panaszokat is formál ellenem ő felségénél császár urunknál, kívánván azt is ő felgétől, hogy az én Budára való küldésimtől és írásimtól elfogjon ő felge. Mely Kegd kívánságát intimálván ő felge nékem is, az Kegd jó ítéleti rajta, mint bocsátkozhassam tovább én valamí tractaban; noha ha mód volna benne s véghez vihetném, látván, micsoda sequelai lesznek ezeknek, bizony bő vérem kiontásával is véghez vinném, de messze ment az dolog s rövid az idő. isten jóvolta csak az, az ki ezeket immár jó rendben veheti.

Tovább
 Csernel György uram által én Kegdnek szívemet nitotam meg, de idegenül vette azt is Kegd, noha édesatyámnak s magam fiának sem tudtam volna igazabb tanácsot annál adni, mert az cessióról különben én nem szólottam, hanem ha külső derekas segítségben megfogyatkoznék Kegd, az török pedig nagy erővel menne Kegyelmedre, az kivel nem bírhatna, jobb életének s javainak megtartásával consulálni az provinciának, hogy sem erőtlen fegyverrel resistálni s annak meggyőzöttetni, s az által mind magát, minden Erdély országát s az szerént minket is valami alkalmatlan veszedelemben hozni: ha ez is gonosz tanács, forduljon orczára ez is, ottan mondjuk eszesnek azt, és jóakarójának azt, az ki praecipitatiót consulált Kegyelmednek és consulál most is. Egyébaránt, ha miben módja vagyon Kegdnek, ne adja isten, hogy csak számat is megvissem arra, hogy Kegd mindent meg ne cselekedjék mind maga s mind az erdéli provincia oltalmára, az mit az maga és mások kára s veszedelme nélkül megcselekedhetnék.

Akarám Kegyelmednek azt is megírnom, hogy látván az változásokat ő felge, s tartván, hogy maga ditiójában is ne penetráljanak hőími alkalmatlanságok, Slésiában szállított valami bizonyos számú hadat s megparancsolta kghmesen az nemes vármegyéknek is, hogy magok oltalmára felüljenek az országban, s ha mit tovább parancsol ő felge ezen dologban, készséggel kívánok megfelelnem annak is, de ő felge kglis akaratja s nilván való parancsolatja ellen tudom, tudja Kegd, mi semmit nem mivelhetünk ezaránt, sok és nagy deliberatiók kellvén ahhoz, az ki az törökkel való frigynek rupturáját fel kívánja venni. Egyébaránt én, az miben tudok, mást ítélvén is Kegd mind szegény hazánkra s mind megkevesedett nemzetünkre nézve, készséggel kívánok szolgálnom Kegdnek. Tartsa meg stb. Posonii, 15. Octobris 1636.

Kivül: Rákóczy fejedelemnek 15. et 16. oct. 1636. Posonból írt levelem mássa.

(Egykorú másolat az orsz. Itárban Publ. Fasc. 4. No. 24.)

g)

1636. oct. 16.

A nádor Rákóczynak a törökök beütése ügyében.

Illustrissime princeps obser.

Tegnap bővebben írtam Kegyelmednek, érkezék azonban Bogádi András uram Ratisbónából, kivel nem keveset beszélvén, úgy hiszem, azokról el nem mulatja tudósítani Kegdet, most igen rövideden, de jó igazsággal csak azt akarám Kegd-

nek megírnom, hogy az török indulatját én igen veszedelmes dolognak tartom, mert noha im késő az idő, mindazáltal, az- mint csak szintén tegnap is nékem tótországi bán uram írja, az tenger mellől is és Bosznából is mind takaroszik az vezér után most is az török s az szerint Pécs tartományából is, ki gonosz jel. Igen méltó azért, hogy jobban megértse Kegd az tatárok dolgát is s ez szerint az silistriai és vröméli beglerbék hadait is, mert mind ezek csak Bethlen uram kedvéért hihető, hogy öszve nem gyólnék. Im mi is itt rözgölődünk, az mint lehet, de későnek látszik, megcselekedszük mindazáltal az mi lehetséges leszén, noha ha maga Kegd is és mások is nem impediáltak volna ezelőtt hat héttel, már én mezőben löttem volna, kivel úgy hittem, az mint élek, fészkeben tartottuk volna az törököt, de az elmúlt idő lévén, vissza nem vonhatjuk; hanem kérem szeretettel Kegyelmedet, ezekben úgy alkalmaztasson Kegd dolgait, hogy se magának, se az szegény magyar nemzetnek vele utolsó veszedelmet ne causáljon, melyet nem az Kegd eddig való gyanúsága szerint írok, hanem féltem igen Erdélylyel együtt ezt az mi szegény hazánkat is. Tartsa isten stb. Posonii, 16 Octobr. 1636.

(Ezen levél összeírva az oct. 15. levéllel.)

XLIX.

1636. sept. 27.--oct. 16.

Klobusiczky András követsége a császárhoz.

a)

1636. szept. 28,

A Klobusiczkyknak adott megbízólevél.

Sma Ca Raque Mtas dne dne clme.

Ex aula Mtis Vrae Cae atque Rae rediens familiaris meus egr. Andreas Klubosoczki, reddidit mihi benignas Mtis Vrae Cae literas, una resolutionem etiam ejusdem in formam decreti redactam. Ex quibus pariter, et relatione ejusdem familiaris mei, grata mente agnovi luculenta prolixè Mtis Vrae Cae in me benignitatis argumenta, cum privatis meis in rebus, tum vero iis quae ad communem christianorum populorum salutem maxime spectant.

De quibus, ut et gratias Mti Vrae Caesae, quatenus praesens rerum status patitur, debitas agam, et quod Mtas Vrae Caesa hactenus in favorem mei etiam, sed maxime bonum publicum decrevit, ea ut debito modo et tempore cum effectu

perficiantur. Et quae porro incumbens jam hostilia invasionis necessitas postulat, ut ea etiam constitui, ac in tempore effectui dari mandare dignetur. Has ob causas eundem familiarem meum Andream Klobosuczki ad Mtem Vram Cam denuo expediendum putavi: obsecrans Mtem Vram Cam demisse dignetur eundem solita sua clementia, in iis quae in commissis accepit, exaudire, et quaecunque subsidia instans jam et ingens periculum exposcit, de iis mature submittendis paterne providere. Quo inter plurimas suas laudes periculi quoque a nobis depulsi, gloria Mtem Vram Cam maneat obsequia quidem mea in Mtem Vram Cam perpetua constabunt; cui etiam longaevam vitam et omnem rerum prosperitatem comprecor. Datum in castris nostris ad oppidum Thorda positis, die 28. Septembris anno 1636.

Smae Caesae et Regiae Mtis Vrae

(*saját kezével*) studiosissimus et devotissimus
servitor

Georgius Rakoczy.

Külczim mint rendesen.

Kirül a Ferenczfi kezével: Princeps Rakoczi ad suam Mattem. Datum in castris ad oppidum Thorda positis 28. Sept. 1636. Andreas Klobusiczky attulata. Praesent. Ratisbonae 16. Oct.

(A Jászay-gyűjteményből.)

b)

1636. sept. 27.

Rákóczy levele a nádorhoz: az ellene intézett támadásokat közli vele.

Illme Comes etc.

Elapsis diebus binas Dnis Vrae literas accepimus. Dum responsa pararemus ad priores, supervenere secundario scriptae datae in Eisenstadt 10. Septembris, una cum transmissis paribus literarum vesirii Budensis, in parte transscriptarum. Ex vesirii Budensis literis perspectam habens Do Vra contra nos habitam intentionem quoque significavit nobis, id quod jam antea intellexeramus. Id quoque fecit, quod suae Mti tempestive significaverit. Scribit etiam Do Vra, quod cum dolore cordis legerit Budensis vesirii literas maximopereque pertimescere, ne hocce negotium secum quid mali ferat, tam respectu Transylvaniae, quam Hungariae. Merito cordis dolore tangi potest quivis tandem christianus, quod totum illud quod Turca de verbo ad verbum scribit, universa illa, nomen christianum gerens homo, in os Turcarum indit et suggerit, ac scribere facit. Nos contra Turcarum imperatorem nihil admisi-

mus, quod annuatim praestare tenebamur, praestitimus integre. Illud Do Vra melius, quam alii, nouit, quod nos cum sua Mte confoederationem contra Turcarum imperatorem non iniuerimus. Hic quoque in provincia ingens illud jugum, et tyrannis, quam Stephanus Bethlen Turcis inculcauit, non sit.

Nunquam profecto hoc tempore contra nos neque contra provinciam Transylvaniae aut Hungariam intentionem suscepisset, nisi Stephanus Bethlen (an a se ipso solus, vel etiam ab aliis animatus) Turcam incitasset, commoditates ei praemonstrasset. Fortassis ex literis quoque Dnis Vrae, quas ipsius nomine inter Hajdones circumferiebant, sumere potuerunt aliquam fiduciam, praesertim vero illud quod per postscriptum, adjunctum fuerat.

De correspondentia illa, de qua nos per primum nostrum Georgium Chernell perquirebamus, in eo nos sincere processimus, referat licet ipse Chernell conscientiose. Cupimus nos in posterum etiam cum Stephano Bethlen tractationem. Nos quidem cursum talem non abruptimus, quia tamen simul et semel trinam faciem aut speciem gessit, videlicet: privatam ipsiusmet negotium, rem ecclesiae, et provinciae libertatem, ad singulam et quamlibet actionem solummodo a nobis responsum dare non potuimus, etiam a provincia nobis expectandum erat. Stephanus quoque Bethlen, tali sub potestate constitutus erat, quos magis ab aliis pendendum et expectandum illi fuerit, quam arbitratum proprium sequi, quod ipsum etiam Do Vra in pluribus literis nobis intimaverat, legati provinciae, quod ad portam amandaverat ipsa provincia, juxta instructionem nostram dno Stephano Bethlen pacificationem offerebant, prout nostri legati ex porta nobis perscribebant, Turcarum imperatorem velle compositionem, atque ad eam rem tractandam missurum se proecipuum hominem ad vesirium Budensem; eapropter non debere nos festinare in mittendis legatis nostris Budam, sed solummodo, ad illud tempus, quo persona Turcarum imperatoris Budam appelleret. Ista fuit causa, quod legati nostri antehac Budam non venerint, qui cum omnibus requisitis et apparatu in promptu erant. A pace nos alieni non fuimus, ad quaevis aequa parati fuimus accedere. Stephani Bethlen seriam inclinationem ad pacem non advertimus. Bene recordamur, cupivisse nos a Dne Vra etiam, ut ipsa declarationem aliquam ostenderet Stephano Bethlen inclinationis ad pacem, qua de re nullum responsum a Dne Vra habere potuimus, nos namque ea in parte bonam voluntatem ejusdem, et fatigationem libenter acceptassemus, praesertim si Do Vra alias decentes et honestas rationes ac modos proposuisset bonae pacis, praeter illas quas do Vra per dnum Chernel nuncia-

verat, et dñus Casparus Ilieshazi etiam passim sparserat: consiliaque sua nobis per tertias personas aperuisset.

Do Vra a nobis exposcit, quatenus quasuis impertinentes suspiciones deponentes, de proposito nobis scopo Dñem Vram certificemus. Quo circa domine mi, propositus nobis scopus praecise et directe duntaxat hic est.

Nos persuasum id nobis esse, constituimus: quod omnis principatus sit ab omnipotenti deo, nostri quoque principatus deum agnoscimus authorem esse; testamur deum viventem, non a nobismet ipsis inducti sumus ad principatum Transylvaniae, d. Stephanus Bethlen instigari fecit. Quandoquidem autem inelyta provincia jam ad principatum me evexit, proque tali agnoverit, principatum una cum vita deponere intendimus, pro honore et existimatione conservanda, si dno deo, de nobis id fieri, voluntas fuerit. Praestat ut liberis memoria bonae famae nostrae et nominis maneat, quam secus vivere in hoc mundo. Fiduciam proinde ponentes in dñi dei providentia ac cura de nobis, ac justa contra Stephanum Bethlen causa, quibuscunque tandem piis, et licitis mediis in defensam nostri uti poterimus ea non intermitteremus. Animadvertimus etiam, quod status quoque datam nobis fidelitatem prae oculis habituri sunt, atque charissimae patriae libertatem totis viribus contra dnum Stephanum Bethlen defensuri sunt, ipsismet manibus id palpantes, quam dirissima ruina consequeretur antiquae libertatis, cum hacce Stephani Bethlen simul cum Turca quaesita libertate. Etiam provinciarum Valachiae abjectioris conditionis esset Transylvania, quibus ex porta assignabantur vajvodae, Transylvaniae autem Buda constitueretur princeps. — Dñi Vrae de proposito nostro scopo, absolute id perscribimus.

Quod si absque permutatione principatus alia media, et decentes modos poterit ostendere pro bona pace invicem concilianda et unione, in eoque fatigationi ac laboribus non parceret, deus quoque Dñi Vrae ob hoc benedicet; nos etiam cum gratitudine suscepturi sumus, Transylvaniae, regno Hungariae, iu iisque imminutae et nutanti nationi magna cum utilitate, atque aeterna cum gloria sua et memoria servire poterit Do Vra.

Pro hoc rerum statu Sua Mtas Caes., tanquam monarcha christianitatis clementer afficitur contra dnum Stephanum Bethlen et Petrum Bethlen; jam secundaria vice clementer mandavit, ut in Petrum Bethlen advigilent, conductionem militum ipsi nulla ratione permittant, a missitationibus quoque literarum ad parentem et commercio, mittendisque servitoribus arceant, bona servitorum nostrorum sub Huszt despoliata restituat; non assequimur causam, quamobrem officiales Suae

M^{tis} sint tam tardi in effectuatione mandatorum et commissio-
num Suae M^{tis}.

In praesentiarum etiam qualiter Petrus Bethlen scribat
comitatui Szolnok mediocri, et Alexandro Barchyai, genuina
paria Dni Vrae transmisimus; Do Vra animadvertere potest,
utrum sese Petrus Bethlen mandatis Suae M^{tis} sese accomodet,
et morem gerat correptionibus Dnum Vrum, nobis quidem ita
videtur, quod una cum parente suo manifestus sit hostis noster.

Ex ditionibus Suae M^{tis} aperte hostilitatem intendit con-
tra nos. per quod aperte violat Suae M^{tis} diploma nobis datum.
Nonne Sua M^{tas} nobis promisit, quod pacem nobiscum, etiam
per subditos observari faciet: Petrus Bethlen autem directe ex
ditionibus Suae M^{tis}, fide obstrictus subditus existens, contra
principem confoederatum et provinciam, tanquam apertus ho-
stis, inolitur.

Item Petrus Bethlen praeteritis diebus sallariatos quos-
dam equites nostros, cum *(ezentül más irás)* egynehány lovast
egy hadnagygyal együtt, elhitegetvén, Kálmándy István nevű,
régí szolgájokat Ecsedből, több csavargókkal együtt, mintegy
másfél száz lovast atyjához, az török táborra küldött. Ezek,
uram, tagadhatatlan cselekedeti Bethlen Péternek, s mind az
ő fge ditiójából cselekszi, senki érette nem bántja, szinte olyan
bátran cselekedí, mintha ugyan derék annuentiája volna reá.
Ez ilyen dolgok, ha meg nem engedtetnének nekik, talám a
békesség felől mégis lehetne reménység, mert ők is tartván
valamit, inkább gondolkodnának az békesség felől. Ezeket
minden animadversio nélkül így lenni s megengedetni látván,
az emberek, nem csudálhatja Kegyelmed, ha némely emberek-
nek elméjekben sokféle gondolkodások tünnek. Noha immár
az budai vezér Bethlen István urammal együtt ellenünk tá-
borban szállottanak, és mindketten egy szívvel lélekkel, tüzzel
vassal indultak reánk, kik ellen, isten kegyelmességiből, mi is
az ország hadaival táborban készen vagyunk, s az úristent segít-
ségől híván, eleikben megyünk. Ő szent fge cselekedjék az ő nagy
nevének dicséretire s magyar nemzetnek megmaradására. Mos-
tan magunk oltalmára előnkben vött hadakozásunkban, a mint
Kegyelmed is írja, talám már késő a békességnek tractája, két
had egymáshoz közelgetvén mindazáltal egy óra alatt is nagy
dolgok változni szoktak. Ha Kegyelmed ez dolognak fegyver
által való kinneneteli előtt valami jó mediumot találhatna, az jó
békességben, örökké való dicséretire hasznos dolgot cseleked-
nék Kegyelmed. Miben lehet Kegyelmednek módja, remél-
hesse hasznos forgolódását ez dologban, örömet értjük Ke-
gyelmedtől, s ne is halaszsa Kegyelmed semmi alkalmatos-
ságát, mert sokára nem haladhat, valamire adja az jó isten,

Ci - m
sem h
had
eset
kand
megjé

22. feje
kisk

egyfelé el kell válni. Az többi között, az mely írásból Kegyelmednek, avagy Bethlen István uram, avagy az török az ő propositumokra valami bizodalmat vehetne, akar mintha afféle írását Kegyelmed tartóztatja, az sem ártalmas az közjóra. Mi is Kegyelmedet dolgainknak ezután való cursusiról is tudósítani el nem mulatjuk. Parancsoljon Kegyelmed méltóságos hivatalja szerént, az ide alá való ő fge tisztviselőinek is, az ő fge kegyelmes resolútióját effectuálják. Ezeknek utána istentől Kegyelmednek jó egészséget kívánok. In castris ad Tordam 27. Septembris anno 1636.

Jegyzet: Az egész Ferenczi másolata.

Kívül, ismét a Ferenczi kezérel: Georgius Rakoczi princeps Transylvaniae ad dnum Regni Hung. Palatinum. Ex castris ad Tordam positis 27. Septembris 1636.

(Nemzeti Múzeum, Jászay-gyűjtemény.)

c)

1636. szept. 28.

Rákóczy Homonnai kassai kapitánynak Bethlen Péter ügyében.

Georgius Rakoci dei gratia stb. Illustris ac magnif. stb.

b? min?
 Az múlt napokban küldtük vala Kegmedhez fő ember szolgálókat Chernel György uramat, bizonyos dolgok felől; úgy hiszszük Kegyelmeddel szemben volt, de még semmi relatiót tőle nem vöttünk. — Annakutánna, az mely dolog felől Kegmedet requiráltuk volt, azok igen újultanak; s ahoz képest kívántatnék, hogy Kglmed késedelem nélkül resolválta volna magát, érthetőnk mi is Kglmed akaratját; császár ő felsége keglmesen resolválja mostan is magát nekünk, hogy Kegmednek serio committálta ő felsége az mostani állapotra való vigyázást, és velünk való correspondentiát, Huszt alatt felveretett szolgálóink javainak restitúcióját, és hogy Bethlen Péternek Kglmed sem lovast, sem gyalogot fogadni ő felsége ditiójában nem engedne. Annak felette Bethlen Pétert tiltaná, török köziben leveleit, embereit ne jártatná, ha ki onnan hozzája követségben avagy levelekkel járnának, azokra is nagy vigyáztatása lenne Kegmednek. Ő felsége keglmesen provideál a felől is, hogy Párducz Lukács és complicesi reprimáltassanak. Mind ezekről, az mint ő felsége Ratisbonában die 3. Septembris resolválta magát, in ea parte az ő felsége decretumának az paráját includálva küldjük Kegmednek. Kegmedet mi mindezekről ezekről is requiráltuk: mindazonáltal Bethlen Pétert avagy az, hogy senki meg nem szólította,

avagy ha megszólította is, de ő azt csak contemnálta. Palatinus uramnak is megírtuk, igaz circumstantiáját megmutogattuk, hogy Bethlen Péter keresett mentségének talán nagyobb hitelt adott, minket is azzal biztatván, hogy ő felségének meg esküdt Bethlen Péter és ahoz tartja magát. — Mint esküdt meg, azt mi nem vizsgáljuk, de azt bizonynyal írhatjuk: hogy ez mai napig minden hostilitást attentál ellenünk az ő felsége ditiójából. Egynehány lovas hites fizetett szolgánkat ő hitegette el hűségünk alól; Kálmáncsi Istvánt, kit Ecsedben tartott többekkel együtt, Ecsedből az ő felsége ditiójából küldte az apjához az török táborban; Közép-Szolnok vármegyére és Huszt alatt vígyázó egyik kapitányunknak micsoda levelet írt maga subscriptiója és pecsété alatt, igaz páriáját Keglmeknek küldtük. — Keresztény jó lelkiismeretű embernek ezekből könnyű megítélni, hogy nekünk nemcsak fegyverével, hanem gyalázatos mocskos írásával is ilyen ember mint Bethlen Péter nyilván való ellenségünk az ő felsége ditiójából. Ő felsége keglmesen diplomájában arra ígerte nekünk magát, hogy subditusival is velünk való szent békességét megtartatja; Bethlen Péter az ő felsége diplomájának méltóságának derogamentjére és az szent békesség violálására aperte minden tartózás nélkül mindent attentál ellenünk; ha ez nem diploma violálás, Isten és ember ítélje meg. Keglmek lévén ő felsége után egyik fő gondviselő, és Keglmek tiszte alatt lévén Bethlen Péter, Keglmek is ígerte levelében reá való vígyázását és animadversióját, mindazáltal mind ezek meglöttek és lesznek naponként. — Keglmeknek azért mindezeket idein korán akarók értésére adni az ő felsége nekünk mostan küldött keglmes resolútiójára nézve, s bátor Keglmek szegény magyar nemzet békességes megmaradását is azzal együtt megtekintvén, ezekben az állapotokban legyen oly gondviseléssel, hogy az ő felsége bölcs és keglmes ordinantiája, az mint Keglmekre bízott, effectuáltassék ideje korán: Keglmeknek jövendőben is az lévén jó hírének, nevének öregbülésére, szegény nemzetünk javára. Mi is Keglmeknek szeretettel való jóakarunkat ajánlván minden időben. Tartsa isten sokáig jó egészségben Keglmeket. Datum in castris ad Thordam positis die 28. Septembris ao 1636.

Illustris ac magnif. Dnis Vestrae

amicus et vicinus benevolus.

A levél tulsó üres lapján Rákóczytól ezen jegyzés áll: Homonnai Jánosnak írtuk volt.

(Eredei fogalmazás, gróf Kemény József gyűjteményében.)

d)

1636. oct. 16.

Rákóczy György kivánatairól Klobusiczki András előterjesztése.

Sacrae imperator dñe dne clme.

1. Illmus princeps Transylvaniae dñus meus gratmus paternam Mtis Vrae Caesae et Ræ circa modernum suum statum sollicitudinem et curam, quam videlicet nuper in benignis suis literis et resolutione ad nonnulla ejusdem dñi principis puncta in formam decreti redacta clementer declarare dignata est, humili et grata mente agnoscit, utque pro tanto Mtis Vrae Caesae in se et res publicas declarato studio demissa ejusdem Mtis Vrae Caes. constant obsequia, idem dñus meus paratissime efficiet. — Superesset duntaxat, ut quae Mtas Vra Sma Ra animo decrevit propensissime, ea per dnos generalem Casoviensem et alios capitaneos majori cum effectu, quam hactenus factum est, perficerentur.

2. Mandaverat Mtas Vra Ca et Ra serio satis de restituendis rebus militum dñi principis ad Huszt deprædatorum, sed necdum aliquid restitutum est. Jusserat clementer, ne in ditionibus Mtis Vrae Caes. et Ræ Petrus Bethlen delectum militum haberet; is vero contempto Mtis Vrae Caes. mandato collegit militem, imo nonnullos etiam ex stipendiariis dñi principis militibus spe melioris stipendii et prædae ex Transylvania agenda seducendo in partes suas traduxit, quos una cum aliis circa Ecsed collectis, duce Stephano Kalmandi veterano suo servitore per ditiones Mtis Vrae Caes. et Ræ in castra Turcarum ad patrem suum transmissit, ut is eo milite praesidario uteretur, et apud Turcas praecipue vero in ipsa porta majorem favorem aucuparetur, spargendo falso praecipuos ex ordine statuum Transylvaniae ad se transire, atque hoc pacto interdictum Mtis Vrae Caes., quo ille ab omni commercio cum Turcis et patre in castris Turcarum constituto arcebat, palam transgressus est.

3. Quam aperto vero idem Petrus Bethlen patriae suae et illmo principi bellum indiceret, ac omnes actus et hostilitates praepararet, literae ejusdem ac comitatum Szolnok medio-crem et Alexandrum Barchiai datae luculenter edocerent, ista vero omnia subditus Mtis Vrae Caesae, jurejurando eidem obstrictus, ex ditione Mtis Vrae Casae attentaret, non sine notabili pacis publicae et diplomatis Mtis Vrae Caesae violatione. Nequaquam autem res in hunc, qui jam est statum, devenissent, cunctantiusque tam Stephanus Bethlen quam etiam Turcae se se movissent, si salutare Mtis Vrae Caes. et Ræ ordinatio-

nes, quas pro statu praesentium rerum prudentissime consituerat, debito modo et tempore per dnos officiales Mtis Vrae Caes. et Rae executae fuissent.

4. Quia vero res jam eo redactae sunt, ut propediem castra dui principis cum castris Turcarum et Stephani Bethlen sint conjungenda, ob id accidit ut idem dñus princeps Mtis Vrae Caes. praesenti aliquo subsidio indigeret, quod ut ipsi hoc maxime necessario tempore, juxta benignissimas suas oblationes Mtas Vrae Sma submittere dignaretur, eandem majorem in modum obsecraret. Dum vero alia supervenirent, quia Hajdones ditionis Mtis Vrae Caes. et Rae parati et instructi essent, in propinquoque residerent, pateretur eos Mtas Vrae Caes. et Ra auxilio dño principi esse, quod ipsi quasi inscia Mte Vrae Ca et Ra praetextu veteris inter ditiones dñi principis Hajdones et se ipsos intercedentis necessitudinis efficere queunt, modo Mtas Vrae Sma do palatino, generali Cassoviensi, et capitaneo Kalloviensi serio demandet, ne eos in auxilium principis accurrentes quovis modo impediunt, aut deterreant, imo si tacite ad id illis licentia tribuatur hoc genus subsidii absque belli aperti specie commode praestari poterit.

5. Id etiam illmo do principi nimis acerbum accidisset, quod cum ipse milites suos ad requisitionem dñi palatini et dñi generalis Cassoviensis e limitibus Hungariae amovisset, nunc jam sibi ex ditione Mtis Vrae Caes per Petrum Bethlen apertum bellum indiceretur, eaque ratione vires suas distrahere cogeretur. Mtem itaque Vram Cam ac Ram demisse oratam vellet, dignaretur etiam hoc bello ex ditione Mtis Vrae Caes contra se gerendo eundem liberare Petrum videlicet Bethlen et ejus hostilitates serio ac ipso facto reprimendo.

6. Praeter ista porro quae celeriter et absque aliqua difficultate, utilitate vero non pauca praestari queant, si quid amplius auxilii Mtas Vrae Ca pro summa pietate et ardentissimas res chritianas juvandi zelo illmo duo principi submittendum decrevisset, id quo maturius eo salutaris foret.

7. Cum itaque intelligat Mtas Vrae Sma quo in cardine sint constitutae res, foelicius itaque procedet negocium si qui ad hoc agendum ex magnatibus vel nobilitate Hungariae praeficiantur. Et cum nuper ad demissam instantiam dñi principis Mte Vrae Sma clementissime postulasset, quatenus nominatim illustrissimus dñs princeps proponeret, quorum videlicet opera in praesenti casu indigeret, recte eveniret si magfcis dñis Andree Balassa, Ladislao Kun, gensis item dñis Gabrieli Bakos, Stephano Soss de Pelthar, Francisco item Durholz facultas ad id daretur, quo libere in praesenti necessitate illmo principi

sese adjungerent, praesertim vero si eorum opera ad praesens M^{tas} Vra S^{ma} carere posset.

8. Concessa clementer per M^{tem} Vram S^{mam} tam ex Sylesia educendorum trecentorum dragonum, quam vero in liberis Scepusiacis civitatibus legendorum similiter trecentorum musquetariorum hominibus dⁿⁱ principis facultate, instaret ulterius d^{nus} princeps (cum casus magni esset momenti) dignaretur M^{tas} Vra S^{ma} clementer adhuc super aliis trecentis musquetariis in Sylesia, sive liberis civitatibus Scepusiacis colligendis, hominibus ill^{mi} principis libertatem concedere. Huic vero dⁿⁱ principis petitioni, ut quam citissime M^{tas} Vra S^{ma} clementer annueret demisse supplicaret, Turcis enim tam propinque vicinis et invasionem parantibus, auxilia nimis sera forent. Quodsi major immineret hostium vis, ill^{mus} princeps loco aliquo commodo et munito praeoccupato usque ad auxiliorum adventum omni conamine annitteretur protrahere conflictum. Non existeret adhuc tanta vis, quae magnopere pertimescenda esset. Imo si eos Stephanus Bethlen eique addicti multifariam non animarent, vel ostensione alicujus auxilii, totus ille hostilis apparatus conquiesceret. Ea namque praecique spe se Turcae movissent, quod persvasum illis esset d^{num} principem a M^{te} Vra S^{ma} plane neglectum iri, aliisque destitutum subsidiis cuius oppressioni esse obnoxium, utinam vero solus tantum Stephanus Bethlen et non alii etiam hanc Turcis spem suggessissent, minus certe solus Stephanus Bethlen momenti in concitandis Turcis fecisset.

Quicquid itaque in hoc ill^{mi} dⁿⁱ principis et totius Transylvaniae casu opis afferi commode poterit, id totum clementissimae M^{tis} Vrae Cae curae d^{nus} princeps demisse relinqueret. Eandem S^{mam} M^{tem} Vram bono reipublicae christianae firma valetudine et perpetua rerum prosperitate perfrui comprehentes.

Kivül: Demissarum quarundam requisitionum ill^{mi} dⁿⁱ principis Transylvaniae puncta S^{mae} Caesae Rgaeque M^{ti} per Andream Klobucicki humillime praesentata.

Kivül a Ferenczfi kezével: Puncta postulatorum principis Transylvaniae Rákóczy, per Andream Klobuchiczky S^{uae} M^{ti} exhibita dum audientiam habuisset. — Ratisbonae 16. Octobr. 1636. — B.

(Jászay-gyűjtemény Nem. Múz.)

L.

1636. OCT. 26.—NOV. 6.

A boros-jenci országgyűlés irománjai s végzése.

a)

A budai vezér első követelesei.

(Megj. Török-magyarkori Á.-O. II. 417. l.)

b)

A rendek utasítása az ország követeinek.

(Megj. u. o. II. 419—422. ll.)

c)

1636. OCT. 27.

A rendek meghatalmazó-irata a kövek számára.

(Megj. u. o. 424—425. ll.)

d)

Az ország követeinek válasza a budai vezér kívánságira.

(Megj. u. o. 422—425. ll.)

e)

A budai vezér második postulatuma.

(Megj. u. o. 440—441.)

f)

1636. NOV. 6.

A rendek határozata ugyane kívánságokra.

(Megj. u. o. 441—444.)

g)

1636. NOV. 6.

A rendek határozata Bethlen István kívánságira.

(Megj. u. o. 432—440.)

I.I.

1636. NOV. 13.

*Az alkudozások folytatása.*a) *ℓ**Bethlen István követei.*

1. Az collegium számára legalt húszezer forintnak interesseivel együtt való megadásáról, az mely kolozsvári és fejérvári articulusokra mutat az nemes ország, abban mivel semmi bizonyos persolutionis terminus nincsen specificálva, kívánom, hogy ő kglme obligálja egy esztendő alatt magát interesseivel együtt azt az summát püspök uramnak kezében megadni, kiről való elegendő quietantiat tartozzék pöspök uram is énnem adni conscientiam salvalására, holott az istenben elnyúgott fejedelem annak gondját énnem lelkemro kötötte volt.

2. Az collegiumot az mint épétteti ő kglme és az mint az alumniára provideál, ha azzal az ecclesiasticus ordo magát megelégtetnek tarja lenni, az ő kglmek jó lelkiismeretin és íti-letin álljon.

3. Ha az nemes ország olyan igen megelégedetnek tartja magát mostani állapotjával, ő kglmek magoknak tulajdonítsák mind mostani jó állapotjokat (a mind magok vallják) s mind ez mostani állapotjokból következő ellenkező dolgokat; én ex intimo affectu isten s az világ előtt protestálok sem mostani állapotjoknak, sem jövendőben következhetendő ellenkező dolgoknak oka nem vagyok s nem leszek. Hogy pedig az ő kglme országlása csendesebb lehessen és az szent békeség annival inkább közönségesen megörösedjék, az Zólyomi Dávid uram elbocsáttatását és in integrum minden javaiban való restitutióját egyáltaljában kívánom.

4. Fogarast hogy az fiam penes plenipotenciales remittálta volna, úgy tudom soha ő kglme afféle plenipotentia list nem látott. holott én az fiamnak csak legkisebbik dologban is plenipotentia t ekkédig nem adtam; ha pedig plenipotentia list adtam, producáltassék. De ha ez így lött volna is, a mely fassiót maga ő kglme minutált, az fiam és Kun Istvánné asszonyom között, ott is az én fiam az én kívánságimnak effectuálását főnhatta s úgy szóllott de remissione juris Fogarasiensis, — mert úgy vagyon, én egynehányszor ígértem ő kglmének az fogarasi jusnak remissióját egynehány conditiók alatt, de ő kglme mindenkor simpliciter rejiciálta az én oblatiómat.

Azért istent hívom bizonságot, hogy én soha bizony okot ő kglmének nem adtam arra, hogy abból az nekem adott hitinek eleget ne tegyen, sem soha annak relaxatiójáért adott condi-tiókat ő kglme én tölem el nem vötte. De ha ő kglme más di-spositiót tevén neheztellené azt, azon modalitással, melylyel Fogarast ígérte volt, adja Kővárat, holott Gelei és Kassai István űramék által azt is Fogarassal együtt ígérte volt nekem, minden kérésem nélkül, noha ez két hely között semmi com-paratio nem lehet. Az monumentumra legalt hétezer frtot, hogy ő kglme ígéré innét kimenetelemtől fogva húsz napra, csak ő kglme jó folyó pénzöl küldje meg, azzal contentus vagyok.

5. Becsületem restitutiója mivel életemnél s minden ja-vaimnál feljebb való, ez cum abolitione articulorum in prae-judicium honoris mei scriptorum restituáltassék. Husztról is reversálisommal megelégedvén az nemes ország, az fiscalis váraknak állapotjáról, az mely szokatlan articulus irattatott, deleáltassék.

6. Metesd és Gaura visszabocsátásában is, hogy az ő kglme conscienciája salváltassék, holott hittel fogadta, hogy seminemő zálogos jószáginkot ki nem váltja, ne tegyen diffi-cultást ő kglme.

7. Az ő kglme hozzánk eddig való kemény magaviselésire nézve (melyre elhittem ingereltetett némely hizelkedő embe-rektől) kelletett énnekem eddig is hazámon kívül laknom; en-nekutánna az ő kglme hozzánk való magaviselése mutatja meg, lakhatunk-é bátorságosan hazánkban, avagy római császár ő fge birodalmában kinszerítettünk menni, kiről szóval bőve-ben declaráltam magamat. Mindazonáltal akárhol lakjam én, de lehetetlen, hogy az én hazámhoz való tekéletes indulatomat levetközhessem, azért hogy ő kglme ez kívánságomban is inau-guratiójának első conditiója szerént, quod ad omnia puncta megtartson, kívánom. Az illici fizetést is, az mely conditióval ő kglme igiri megadni, abból is reversálisom szerint én eleget teszek az nemes országnak.

8. Az én magyarországi szolgálaim holott más fejedelem-ségben laknak, ő kglmétől nem gratiát, hanem velem meglévén az egyezés, jóakaratot és amnistiát in signum certioris recon-ciliationis kívánnak; nevezet szerint pedig Horváth János uram, ki magyarországi incola és csak szolgálatnak kedvéért lakott eddég Erdélyben, ő kglmétől magyarországi jószágát is kívánja, mely az nemesi szabadságnak ellene minden törvén nél-kül vétetett el, hogy megadassék s ő kglme is bona conscientia tartozik megadni. Az erdéli szolgálaimnak jószágok és egyéb jávok megadatván, contentusok az ő kglme kglsségivel. Az jó

egyezségnek nagyobb megerősödésire azt is kívánom ő kglmétől, hogy mind magam s mind magyarországi szolgálaim dolgai végett, ha mikor kívántatik római császárhoz ő fgéhez is solennis legatist ne nehezteljen instituálni és sincere intercedálni, — melyet egyébképpen az christiana charitas is kíván, ő kglmétől s ellenben ha miben kívántatik az én vékony állapotom szerint való szolgálatom, viszont én is ő kglmének igyekezem szolgálni.

9. Mivel úgy lehet meg az tökéletes békeség, hogy az kik én velem együtt utcunque ő kegyelme ellen valamit cselekedtenek, azoknak egyszersmind in genere legyen meg az amnistia, azt én most is egyáltalában megkívánom, mert a nélkül nem lehet meg semmiképpen az egyezés.

10. Az expensat én nem az nemes országeből kívánom, hanem ő kglmétől, holott ő kglmétől kényszerítettvén kellett énnekem az nagy fáradságot, költséget tennem; más az, hogy az mely collegiumra való gondviselést az idvezült fejedelem nekem lelkemre kötött volt, hogy azt ő kglme eltartá, annak és az haza szabadtalanságának helyére állatásaért kellett nekem az magunk oltalma mellett az költenem, kire nézve méltán is kívánhatom annak refusióját. Mindazáltal az jó egyezésre nézve azt is hátra hagyom ilyen conditiókkal, hogy ő kglme a mint az máramarusi kapuszám után való adót maga offerálta az mellé Bábolmát, Riskolicza, Mihailen, Tomnatik, Eörvend nevű falukkal és több hozzá tartozó jószágokkal együtt, az kiket az idvezölt fejedelem Bábolnához szakasztatta volt, nekem adja tízezer tallérban ad utrumque sexum cum libera dispositione et cum evictione; Monorát is restituálván fiannak abban cum evictione confirmálja tizenkétezer tallérig, egyszersmind Szilvási Boldisárné asszonyomat is sitnei és bolkáci portiókért az mi restál contentálja. Az huszti épületre, hogy Máramaros az gratuitus labort praestálja mind az idvezölt urunknak s mind az ő kglme idejében articulusban íratott, melyet ő kglme ezután is hogy praestálhasson, az közönséges haza java kívánja, én is az mellől el nem állhatok.

11. Az igaz békeségnek lelke az elegendő assecuratio; én pedig az assecuratiót főképpen ő kglmétől kívánom, mert ő kglmétől bántattam meg s ő kglme az mi hazánknak feje, azt is pedig úgy kívánom, hogy ha én gyermekim és hozzánk tartozóink ő kglmétől megbántatnának és ő kglme reménségem kivől igazságot nem szolgáltatna, az ország és az ecclesia instantiájára szabadon legyen magamat, a mint bátorságosabban lehet, gyermekimmal s hozzám tartozóimmal együtt oltalmaznom. Az reciproca assecuratio adásra én is kész leszek bonis conditionibus, hogyha azon módon ő kglmétől, az országtól és

lapatokat tudósítani és értetni akarunk, hogy eunekelőtte mi formán közöttünk veszedelem és háborúság támadott volt Bethlen István budai várban menvén, mely és Erdélyországának főrendei és minden lakosi hts győzhetetlen császáruunknak tökéletes hűséges szolgálattal lévén, az régi szokott adónk méltóságos athnaméja szerint beküldésiben fogyatkozásunk nem lévén, egyáltaljában sem némettel, sem lengyellel titkon sem nyilván az Ali Oszman császárnak akaratja ellen semmi praktikai úttal móddal igyekező szándékunk nem lévén, minket és az országnak főrendeit igyenetlenül és hamisan beadván és vádolván, és Erdélyországára budai tekintetes ngos vezér Huszain pasát nagy hadakkal felvévén, Erdélyben beigyekeztvén, Erdélyország lakosinak sok károokra és ártalmokra láttatván lenni, ezeket az vétkes cselekedeteket nem jóvalván hts császáruunk mélt. parancsolati ellen való dolgoknak lenni nem jóvalván, ismeg hts császár árnyékában csendes nyugalomban való létét mind az egész Erdélynek okosi, dolog látói, tanácsival együtt jóvalották és viszontag minket szokásunk és törvényünk az mélt. athnamé szerint az egész országnak könyörögésivel kedvellésivel, ha az fejedelemségben meg nem bántatunk, mi is fogadott kötésünk hitünk és törvényünk szerint úgy fogadunk és hitet adunk, hogy az megnevezett mód szerint ezideig valamint hogy hts császáruunknak tökéletes igazság szerint szolgáltunk mindeddig, ennekutánna is úgy tökéletességgel szolgálattal lévén, hts császáruunk akaratja ellen sem némettel, sem lengyellel praktikai kétséget titkon sem nyilván ártalmas állapattal nem praktikálunk. Mi Erdélyben jöven fejedelemmé létünkör valamenni falu holdoltságban taláztatott, ismeg azon falúkat beholdotassa és az ellen egy falunak ártalmára sem az iszpaiaknak károokra, bántásokra és az szegénységnek háborítására nem cselekeszünk. Az derecskei hajdúságot is felvévén, helyekben ismeg az jobbágyság szálljon, effelől semmit sem versengünk. Zólyomi Dávidot is mód és okok alatt megszabadíttatjuk, Bethlen Istvánnak az országnak főrendivel, lakosival, hitivel, kezességekkel erős hitlevelet adunk, hogy az előbbeni mód szerint jó akarattal lévén, országában megjövén, jószágában lakjék, valamenni vára, jószága és minden névvel nevezendő jövai vadnak, csendesen elfoglalván bírja, maga személyének, fiainak, maradékinak, minden rokonságinak és hozzátartozókkal együtt idegen hideg tekintet nem lészen, és semmiének kárt és bántódást nem cselekeszünk, hts győzhetetlen császáruunk fényes portájának szükséges esztendőnként való adójokat semmi uton meg nem késleltetvén, idejekorán beküldjük. Mostanság újonnan az hűséges szolgálattal kedvelvén és fejedelemségben meg nem bántatván, az athnamé

szerint lts. győzhetetlen császáruknak az szokott adónk kívül negyven ezer tallért mélts. lábailhoz ajándékon küldtünk ez egyúttal, könyörgünk alázatosan, holott lts. császáruk ellen nem vétettünk, kegyelmesen az fejedelemséget rajtunk megtartsa és ez ideig mi formán hogy az erdéli fejedelmeknek és az országnak kglis. oltalommal voltak, ezután is azon kegyelmesség fenn legyen, fejedelminek és lakosinak gonosz kegyetlen ártalmas igyekezőket megfenyőtsen és az fejedelmeket megsegítse. Bethlen Istvánt az országban küldje és ezután, ha affélének valakinek vétke benne lévén, szokott törvényünk meglátassék. Mi is pedig igaz keresztyéni hitünk szerint megesküszünk, hogy mind ez megírt állapotokat megtartván, meg nem változtatjuk, tökéletes igazsággal lts. császáruk fényes portájától sem mélts. akarattjától, sem magunkat, sem az országot el nem idegenítjük, valamég lts. császáruktól igazságunkban és törvényünkben megtartatunk és ezek az lts. császár ígreti megteljesítésére és erősségére magunk kezivel és pecsétivel írott levelünket adtuk és vallásunk szerint való hitünkkel megesküdtünk.

(Egyk. másolat-csomóból a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

c)

A törökök által kirúnt s az ország rendeitől adott térvény mintája.

Az három nemzet részéről törvények szerint való athaméjok ilyen formán iratassék:

Mű, kik Erdélyben lakó három nemzetnek főrendei vagyunk pecsétünkkel megpecsételtetett kétség nélkül való levelünkben oly dolgokat, oly állapotokat tudósítani és értelemmel adni akarunk, ennekölte közöttünk mi formán való háborúság és mi okokból közöttünk való veszekedés támadott volt, Bethlen István Budára menvén és az budai várban beérkezvén, Erdélyországnak főrendei és minden lakosai hatalmas győzhetetlen császárnak (ki ez világnak folyamodója) hívei és kies árnyékában sok jókat kegyelmességeket látó tökéletes igazi igazsággal való szolgálatban és az régi kánon szerint való adózásinkat az hatalmas császár athnaméja szerint minden Erdélynek községi értelmével hatalmas császáruk parancsolatjából fejedelmünk lévén Rákóczi György és az országnak főrendei és lakosi hatalmas császáruk méltóságos akaratja ellen semmit nem cselekedvén, nem vétvén, igaz tekéletes engedelmességgel lévén, fejedelmünk is egyáltaljában az elpártolásnak igyekezetiben nem lévén, sem némettel, sem lengyellel gonoszt nem tractálván és ártalmas dolgokra száudéka sem titkon, sem nilván nem lévén, Erdély országára budai ngs. tek. vezér Huszain pasát nagy

hadaival felköltvén, Erdélyországának bemenetelire és Erdélyországának lakosinak sok kárára lenni és hts császárunk parancsolatjának és méltóságos akaratjának ellene állani nem jóvallotta, vétkünket nem tudván, fejedelmünk felől is könyregvén, hogy ismég fejedelemségiben állandóképpen maradjon. mi mindnyájan az ország lakosinak egyező értelméből fejedelmünket megerősítvén, ha ismég közöttünk maradni akar, minpen állapot felől felelvén, készek leszünk hitünk és vallásunk szerint megesküszünk, hogy soha akar ő maga, akar az ország eddig az ideig hts. győzhetetlen császárunknak valami formán tökéletes igaz hívség szerint szolgáltunk, ezután is az szerént alázatossággal tökéletességgel szolgálván, sem az német, sem az lengyel részéről pártolás és kétség támadandó praktikával császár akaratja ellen sem titkon semmi támadást nem cselekeszünk, fejedelemsígnak letételétől fogva valami falu holdoltságban találtatott, ezután is holdoljon, senki semmi úton meg ne bántsa, háborítsa. Az derecskei hajdúságot felvévén ismég az szeginységet helyére jönni, ültetni senki ne ellenze. Hts császáránk, ki az istennek árnyékosa, méltóságos kívánsága szerint Zólyomi Dávidot egyenlő akaratunkból jó mód alatt elbocsátjuk, megszabadítjuk, Bethlen Istvánnak pedig az egész országnak egyező értelmes akaratjából hitünk szerint hitleveleket adván és az előbbeni jóakaratumkban megmaradunk, országában jövén, jószágában csendes nyugalomban ülvén, valamenni várai, jószági és minden néven nevezendő jövei vadnak, mindeneket birtokában vévén, bírja maga személyének gyermekinek, maradékinak, atyafiainak, hozzátartozóinak idegen hideg tekintet nem leszen. Hts. győzhetetlen császárunk méltóságos fényes portájára minden esztendőben az szokott szükség szerint küldendő adaját, semmi úton nem késlelteti, idejekorán beküldi. Az hívséges szolgálatban kedvelvén és ha az fejedelemség Rákóczi Györgynek meghagyatik, az athnamének folyása és értelme szerint, hts. császárunk méltóságához lábához negyvenezer szám szerint való tallért mindnyájunk tetszéséből és akaratjából ajándékon az egyúttal küldünk oly kötés szerint, hogy hts. győzhetetlen császárunk minnyájunkat engedelmes igaz-kivánó líveinek tudván mind ez ideig az ellenségtől megoltalmazott és segítséggé jött legyen, ismét kies árnyékában csendes nyugalomban legyünk, és Bethlen Istvánt az mi békeségünkre az országban visszaküldjék és ennekutánna, ha valakinek bűne nyilván lévén az athnamének értelme szerint közöttünk törvénnyel meglátjuk, nekünk és ez országnak ennekutánna gonosz igyekezet vagy szándék ne legyen. Mi is pedig ezt köteles hitünk szerint megerősítvén megesküszünk, ennekutánna is semmi úton formán az méltóságos athuámé ellen

nem cselekeszünk, az följöl megirt fogadás köteles szövetségeket, meg nem bontván, erősen megtartjuk, hatalmas császárunktól sem annak fényes portájától, sem az országnak főrendei, sem az fejedelmünk és minden lakosi tökéletes hűségben lévén el nem szakadunk, valamig minket is hts. császár eleitől fogván adott athnaméja szerint igazságunkban, törvényünkben megtart. Ez fogadásunk és köteles szövetségünknek nagyobb erősségére az mi kezünkíráásával és pecsétünkkel ez jelen levő levelünket adtuk.

(Egyk. másolat-csomóból a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

LII.

1636. decz. 1—24.

Kiegészés Bethlen Istvánnal s Bethlen Péterrel.

a)

1636. decz. 1.

Nos proceres et magnates caeterique universi status et ordines trium nationum regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum etc.

Recognoscimus et notum facimus per praesentes:

Mivel az múlt napokban az tekéntetes és nagyságos gróf Bethlen István uram, Hunyad és Máramaros vármegyéknek örökös ispánja, Ecsedből római császár ő felsége birodalmából felkelvén és Budára menvén, mind az budai vezért ő nagyságát, mind az fényes portát futván, mind az mi kegyelmes urunk és fejedelmünk ő nagysága ellen s mind ellenünk, abból igen veszedelmes háborúság következett vala, sőt az dolog ugyan fegyverre is költ vala közöttünk és az budai vezér ő nagysága hadai között; nem akarván azért az mi kegyelmes urunk ő nagysága, és mi is országúl az szegény népnek és országnak több s nagyobb pusztulását az keresztyén vérontást continuálni, az budai vezér ő nagysága is interponálván magát s mi is ő nagysága alatt a mi kegyelmes urunk előtt instálván az köztünk való egyezségnek és békességnek megújításáért: az mi kegyelmes urunk és fejedelmünk ő nagysága azért mind az interpositióra s mind az mi instantiánkra nézve Bethlen István urammal ő nagyságával és tekéntetiért fiával is Bethlen Péter urammal és hozzájuk tartozó szolgálival egy igaz és állandó reconciliatióra és pacificatióra ment, melyet ő nagysága az mi kegyelmes urunk és fejedelmünk bizonyos articulusokban, fejedelmi diploméjában be is íratott, nevezet szerént adott Bethlen István uramnak.

Mi is azért egész országuł három nemzetuł azt, az mi kegyelmes urunk ő nagysága diplomáját és abban végeztetett, íratott articulusokat és conditiókat minden punctjaiban, részeiben és cikkelyeiben javaljuk és helyben s erejében hagyjuk, megtartjuk és effectuáljuk magunk is, az mi kegyelmes urunkkal is megtartatjuk, ha pedig (kit nem reméllünk) valami bántódást kezdene ő nagysága Bethlen István uram. avagy fia Bethlen Péter uram praetendálni az végezések ellen. országuł minket requirálván ő nagyságok, azt is complanáljuk egyátaljában. Melyekről mindenekről ő nagyságát Bethlen István uramat és fiát Bethlen Péter uramat et (!) utáunok valókat valakiket ez tractatus és amnistia befoglal, nagysinceritással plenarie publica fide nostra christiana affidáljuk és assecuráljuk in perpetuum. Bethlen István uram és fia Bethlen Péter uram is az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának és minékünk országuł, sub eadem fide publica christiana elegendő reversálist adjanak, úgy az mint ő nagyságoktól, az mi kegyelmes urunk ő nagysága és mi is országuł méltán kívánjuk, formuláját is megküldtük. Melynek nagyobb bizonyására és erősségére adtuk az mi kezeink írásával és saját pecsétinkkel megerősítettetett levelünket.

Datum in oppido Szászváros die prima mensis Decembris anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo sexto.

Sigismundus Kornis m. p.

Gyulafi Sámuel, urunk ő nagysága tanácsa, Közép-Szolnok vármegyének főispánja m. p.

Kékedi Sigmond, urunk ő nagysága tanácsa, hopmestere, Thorda vármegyének főispánja m. p.

Kassai István, urunk ő nagysága tanácsa és ítíló mestere m. p.
Bornemisza Pál, udvari főkapitán m. p.

Pécsi Simon, Szent-Erzsébethi m. p.

Kamuthi Miklós m. p.

Macszás Ferencz, fejevármegyei főispán, szamos-újvári főkapitán m. p.

Serédi István, urunk ő nagysága lovászmestere, Krasznavármegye főispánja m. p.

Kornis Ferencz, Kolosvármegyének főispánja m. p.

Veselény Boldizsár, Dobokavármegyének egyik főispánja m. p.

Barcsai Sigmond m. p.

Bethlen Ferencz m. p.

Cseffe László, Belső-Szolnokvármegye egyik főispánja m. p.

Nagy Pál, lugasi, karánsebesi bán és fő gyalogkapitán m. p.

Rédei Ferencz uram követei m. p.

Gerendi Márton, Thordavármegyének főispánja m. p.

Kapronezai György m. p.

Kemény János, fejérvármegyei főispán, fogarasi kapitán m. p.

Kamuthi László m. p.

(Egykorú másolat a vöröscári levéltárban.)

b)

1636. decz. 4.

Kügyezés Rákóczy és Bethlen István közt.

Nos Georgius Rákoczy dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Recognoscimus per presentes et notum facimus quibus expedit universis.

Mivel az elmúlt napokban az tekéntetes és nagyságos gróf Bethlen István uram Hunyad és Máramaros vármegyéknek örökös főispánja Ecsedből római császár ő nagysága birodalmából felkelvén és Budára menvén, mind az budai vezért ő nagyságát s mind az fényes portát futván ellenünk, abból igen veszedelmes háborúság következett vala, sőt az dolog ugyan fegyverre is költ vala közöttünk és az budai vezér ő nagysága hadai között. Nem akarván azért az szegény népnek és országnak több nagyobb pusztulását és ártatlan vérontást continuálni, az budai vezér ő nagysága is interponálván magát és böcsületes híveink az országnak három nemzetből álló statusi is instálván az köztünk való egyességnek és békességnek megújításáért, mi is azért mind az interpositiókra nézve s mind ő kegyelméhez Bethlen István uramhoz akarván keresztyéni affectusunkat inkább követni, hogynem az gyűlölséges egyenetlenséget üzni, ő kegyelmével Bethlen István urammal és az ő kegyelme tekintetiért fiával is Bethlen Péterrel és hozzá tartozó szolgálival az ide alább megírt articulusok szerint való reconciliatoria és pacificatoria mentünk.

Az néhai idvezült kegyelmes urunk és fejedelmünk Bethlen Gábor ő felsége, az mely húszezer forintot testamentumban az fejérvári collegiumnak legált és mi az ország bizonyos szükségére Bethlen István uramtól kezünkhez vettük volt; azt az húszezer forintot két esztendő alatt az szent békességnek confirmálásától fogván készpénzül az erdélyi püspök kezében megadjuk. Az interessejét is azon húszezer forintnak, számot vetvén püspök urammal felőle, holott adtunk is meg benne, valami restálni fog abban is, azt is azon két esztendő alatt megadjuk.

Az fejérvári collegium építésére legáltatott summát reá költjük.

Zólyomi Dávidot, az mint az budai vezér ő nagysága hatalmas császár akaratjából intercedált érte és meg is ígértük ő nagyságának, az ő nagyságától nekünk s az országnak nekünk adatott levele szerint jó módok és conditiók alatt elbocsátjuk.

Medgyesen Bethlen Péter pörben lévén Kún Istvánné asszonynynyal Hunyadvára és több jószági felől, az szegény ifiabbi gróf Bethlen Istvánnak s az pernek kimeneteli bizonytalan lévén s Kún Istvánné kezénél lévén mind Hunyad, Déva s több jószágok is; hogy azért Hunyadhoz kiváltképen mentül hamarébb hozzá juthatna Bethlen Péter, úgymint az egyeségre Kún Istvánnéval, kérvén minket is, hogy interponálnák magunkat. kit mi megcselekedvén és hunyadi jussunkat is kit az haeresek szerelmes házok népei transferáltak volt reánk nem kicsiny summáért, nem is lévén Bábolnához Bethlen Péternek semmi közi, Monorának is impetitora lévén, mindezekre nézve. Bábolnát és Monorát úgy adta nekünk, Bethlen Péter Hunyadot sok szép jószággal aprehendálván. Ezekre nézve cedalt Bethlen Péter fogarasi jussának és Bábolnát, Monorát is úgy eresztette volt kezünkben. Noha azért mi mind Monorát, Bábolnát igaz törvény szerint megtarthatnók, az fogarasi jussért is semmivel nem tartoznánk, mivel már az reconciliatio szerint mindenek Bethlen Péternek kezében visszamennek, mindazáltal az közönséges jó békességre nézve akarván ő kegyelméhez Bethlen István uramhoz így is sincerus affectusunkat ebben is megmutatnunk, Bábolnát azokkal az falukkal, melyekkel mi kezünkben költ, Bethlen István uramnak cum libera dispositione hatezer tallérban inscribáljuk, az evictiót is Bábolnában Bethlen István uramnak minden legitimus impetitorok ellen négyezer tallérig magunkra vesszük, Monorát pedig Bethlen Péternek hatezer tallérban inscribáljuk.

Máramarosnak szokott contributióját Bethlen István uramnak vita durante, Metesdet és Gaurát noha mi nyolczszáz forintban váltottuk ki, de azt az két falut is ezen nyolczszáz forintban inscribáljuk Bethlen István uramnak, mindezeket az jószágokat pedig remittáljuk és inscribáljuk ő kegyelmének Bethlen István uramnak és fiának Bethlen Péternek, ea conditione, hogy ő kegyelmek is fogarasi pretensiójokat és jussokat in perpetuum remittálják.

Az szegény fejedelem monumentumára legált hétezer forintot Bethlen István uramnak lakó helyére való szállása után huszad napra Erdélyben folyó pénzült megküldjük ő kegyelmének.

Az mely articulusokat az ország Bethlen István uram-

de m. s. s.

de m. s. s.

nak Ecsedből való elmenetelének alkalmatosságával írt, melyeket ő kegyelme becsületinek sérelmével írt articulásoknak tart lenni, mindazokat az ország jövőendő közelbik gyűlésében, in ea parte az mennyiben ő kegyelmére, fiára és az annestia az kiket befoglal tartoznak, újabb articulussal abrogál, mivel már az reconciliatio közöttünk végben ment.

Az fiscalis várak felől, az mint az ország deliberált és articulust is írt róla, két ízben is, mivel az nemcsak Huszt várára néz, hanem az országnak több fiscalis várait is comprehendálja s abban az ország maga közönséges securitását látja, ennekelőtte való sok exemplumokból, annak okáért az ország éppen azt az articulust nem tollalhatja, az több fiscalis várakra nézve: de Huszt várát és Bethlen István uram az ő kegyelme tekintetiért az alól az articulust alól excipiálja és immunissá teszi, mi is hasonlóképen az országgal együtt, holott ő kegyelme is reversálist ad mind nekünk s mind az országnak az mi és az ország kívánása szerént.

Az igaz sincera reconciliatio és hazájához való szeretet is azt kívánná, hogy Bethlen István uram ide be hazájában Erdélyben jönné és szolgálna hazájának, mindazáltal, ha római császár ő felsége birodalmában akar is lakni, abban is ellent nem tartunk, csakhogy ha azt kívánja ő kegyelme, hogy inauguratiókhöz emanáltatott articulust ő kegyelmének is suffragáljon, holott az az országiai kedvekért íratott ő kegyelme is Bethlen István uram és Bethlen Péter alkalmaztassa ahoz magát, és az mint mi azt effectualják, az mi részünkről ő kegyelmek is részünkről praestálják hozzánk, mint ország fejedelméhez és hazájokhoz tartozó kötelességeket, melyről ő kegyelme is reversálist is adjon.

Az szegény üdvözült urunk, az mely fizetést deputált volt az illyei praesidium tartására, megadatjuk Bethlen István uramnak.

Bethlen István uramnak és Bethlen Péternek minden várakat, jószágokat restituáljuk és oddig történt minden dolgok és cselekedetek in perpetuum oblivionem et amnistiam menjenek közöttünk.

Mind magyarországi s mind Erdélyben való ő kegyelme Bethlen István uram és Bethlen Péter szolgáltnak generális amnistiát adtunk, erdélyi birodalmunkban levő jószágokat is szolgáltnak restituáltatjuk.

Ha mikor kívántatik, Bethlen István uram és szolgálai dolgaiban, római császárt ő felségét illendőképén és sincere requiráljuk, intercedálunk is érettek.

Mind az három nemzetből álló becsületos hűveinknek hozzánk való tökéletes igaz hűségekben mi megnyugodtunk,

kit mostani expeditionokban is igen dicséretesen megmutattanak.

Amnistia nélkül ő kegyelmek nem szükölködnek országul, mindazáltal Bethlen István uram instantiájára, ha kik titkon írogatók, izengetők találkoztak volna, legyen abból is amnistia. Csak ezután megemlékezvén fejedelmeknek és hazájoknak tartozó kötelességekrül, legyenek hűséggel és tökéletes igazsággal hozzánk és az országhoz is.

Huszt várának épületirül az szegény idvezült urunk idejében, az mely articulusokat az ország irt, observáltassanak ezután is.

Az erdélyi nemesség közül, ha kik Bethlen István uramat és Bethlen Pétert szolgálni akarják, erdélyi birodalmunkban arra is is szabadságot adunk, de azzal azért őket hozzánk és hazájokhoz tartozó kötelességektül immunissá nem teszszük.

Az jó egyesség és szent békesség közöttünk meglévén és confirmáltatván, ha ő kegyelme vagy erdélyi jószágiban, avagy erdélyi birodalmunkon által ecsedi jószágában akar menni, maga, fia és hozzájuk tartozók szabadosan és minden bántás, háborgatás nélkül való jövedeleik és általmenetelek leszen, kiről ő kegyelmét ezen diplománk erejével assecuráljuk s külön salvus conductus is adunk.

Az Topán emanáltatott reyersálisunkban, az mit még nem praestáltunk volna, azt is praestáljuk s arra nézve confirmáljuk is, *excepta arce Fogaras et bonis ejusdem.*

Az Bethlen Péter ellen való causát az megholt legény halála felől totaliter et simpliciter deponáltatjuk, az sérelmes asszonyt is serio az békességre megintetjük.

Ha kik Bethlen István uram és Bethlen Péter szolgáit gyaláznák mostani cselekedetekért az amnistiának tenora ellen, az országnak vagyon arrúl törvénye, az laesa pars keresse reá, érette s poenában incurrál az amnistiának meg nem tartásáért.

Mivel penig ő kegyelme Bethlen István uram, mi tülünk és az országtul is mindezeknek effectuálásárul assecurációt kíván, hogy ebben is az ő kegyelme kívánságának eleget tegyünk s elméjét megnyugoszzuk, igirjük, fogadjuk és assecuráljuk ő kegyelmét Bethlen István uramot, Bethlen Pétert és hozzájuk tartozókat az mi keresztyéni hitünk szerént ez jelen való diplomának erejével, hogy űz feljül megirt articulusokat és conditiókat, minden részeiben és cikkelyében igazán, sincere megálljuk, megtartjuk és mindeniket az ő erejében az mint renddel megirtuk effectuáljuk; Bethlen István uram és Bethlen Péter is az mi és ország kívánsága szerint való reversalist in omnibus punctis az oda küldött minuta szerint megadván, s azt megadván, totaliter effectuálván, az mint az igaz és töké-

letes keresztyéni reconciliatiónak és pacificatiónak is tökéletes igazsága kívánja, mindezeknek nagyobb erősségére és örökös állandóságára Bethlen Istváu uramnak és fiának Bethlen Péternek s hozzájuk tartozóknak adtuk ez mi kezünk írásával és szokott fejedelmi pecsétünkkel megerősítettett diplománkot, annuálván annak is, hogy az nemes Erdélyországa is s mind az három nemzet ezeknek effectuálása felől hűt alatt való assecuratiót adjanak. Datum in civitate nostra Szászváros die quarta mensis Decembris anno domini millesimo sexcentesimo quadagesimo (e helyett: trigesimo) sexto.

G. Rakoczy.

Locus sigilli.

(Egykorú másolat a vörösvári levéltárban.)

d)

A töröknek adott térítvények fogalma:atai.

(Lásd Török-magyarkori Á. O. 161—171.)

e)

Az erdélyi követek a kiegyezés némely pontjait magyarázzák.

(I. Török-magyarkori Á. O. II. 175.)

f)

Huszain pasa reversalisa Rákóczy Györgynek.

(L. u. o. 472—4.)

g)

1636. decz. 19.

A budai pasa által kiállított szultáni fermán, mely a békét ratificálja.

h)

1636. decz. 13.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar, comitatum Hunyadiensis et Máramarosiensis supremus ac perpetuus comes etc. Recognoscimus et notum facimus per praesentes. Mivel az elmúlt napokban ecsedi várunkból Magyarországból Budára menvén, ottlétünk miatt mind közöttünk és az méltóságos tekintetes nagyságos Rákóczy György uram között, isten kegyelmességéből Erdély országának fejedelme, Magyarország részeinek ura és székelyek ispánja és az nemes Erdélyországa között, hatalmas török császár hada is ebben belelee-

gyedvén, véletlen háborúság támadott vala. Mindazáltal szegény édes hazánknak és nemzetünknek ennél is a mi lött, nagyobb romlását és pusztulását akarván eltávoztatni, interpolálnván magát az tekintetes és nagyságos vezér budai Husszaiu pasa, az nemes ország is instálván az fejedelem ő kegyelme előtt az közöttünk való reconciliatióért: ő kegyelmével az fejedelemmel és az nemes Erdély országával azért közöttünk bizonyos articulusok és conditiók alatt tiszta igaz keresztyéni pacificatio végeztetett. Mely reconciliatio és pacificatio az fejedelem ő kegyelme és az ország részéről megtartatván és effectuáltatván; mi is az mi keresztyéni igaz hitünkre kötelezzük magunkat, affidáljuk és assecuráljuk az fejedelmet ő kegyelmét és az országnak három nemzetből álló minden rendeit s az partiumbeli uraiméket is, hogy az közöttünk lött végezéseket minden részeiben és czikkeliben igazán és tökéletesen megálljuk, megtartjuk, és effectuáljuk és sem ő kegyelme az fejedelem személye, fejedelemsége és méltósága ellen, sem az egész ország szabadsága, törvényi és közönséges statutumi ellen sem titkon, sem nyilván, sem magunk, sem mások által sohul, sem az országban, sem az országon kívül, sem várainkból, sem egyébünnét semminemű útakon és módokon ártalmas igyekezettel s cselekedettel nem leszünk, lakár Erdélyben s akár Erdélyen kívül legyen lakásunk, járásunk. valamit az fejedelem ő kegyelme személye, fejedelemsége és méltósága ellen s az ország szabadsága s törvénye ellen való dolgokat tudunk s értünk, vagy azután tudhatnánk s érthetnénk, mindazokat az fejedelemnek ő kegyelmének s az nemes országnak idejekorán megjelentjük s magunk is teljes tehetségünk szerint elfordítani igyekezzük, vagy Erdélyben, vagy Magyarországnak leszen lakásunk. Mivel penig mi is édes hazánknak Erdélynek igaz fiának és commembrumának ismerjük s tartjuk magunkot s az erdélyi birodalomban levő jószáginknak s javainknak hasznával akarunk élni, arra nézve is az országnak közönséges törvényi alá adván magunkot, mind az fejedelem ő kegyelme személyének, méltóságának és fejedelemségének, mind penig az ország közönséges végezésinek, törvényinek, szabadságának óalmazásában az fejedelemmel ő kegyelmével és az egész országgal együtt egyességet, egyenlő értelmet, életünk. értékünk fogytáig tökéletes igaz synceritással viselünk mindenképen az fejedelem ő kegyelmének s hazánk csendes békességes megmaradásának őrizésében az egész országgal egy értelemből, teljes tehetségünkkel és erőnkkel igyekezzünk cselekedni. Mivel penig minden igaz tökéletes reconciliatióban amnystia utrinque kívántatik, mely az fejedelem ő kegyelme és az ország részéről immár meg is adatott; mi is sub eadem fide publica christiana az országbeli minden

rendeket. kik az fejedelem ő kegyelme hűsége mellett megmaradván, azoktól valami iniuriat, kárt és offensát praetendálhatnánk. Ecsedből való elmenetelünk után mindazokat az iniuriákat, károkat és offensákat, akárkitől s akármint estenek legyen, örök feledékenségben veszszük és soha sem titkon sem nyilván, sem magunk sem mások által, sem törvénnyel, sem más akármilyen cselekedetünk által meg nem bántjuk, sem bosszút azokon nem állunk semmi időben. Melynek nagyobb bizonságára adtuk az mi keresztyéni igaz hitünk alatt iratott reversalis levelünket saját kezünk írásával és pecsétünkkel megerősítvén, az fejedelemnek ő kegyelmének s Erdélyországának s az Magyarországnak levő részekben való statusoknak is. Datum in Tömösvár die 13. Decembris anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo sexto.

Comes S. Bethlen mpria

(P. H.)

Kiról I. Rákóczy Gy. kezével: Bethlen István reversalisa 1636. dic 13. Decembris Temesvár.

Egy másik, kelet nélküli, de a főmobbival szóról szóra megegyező oklevél alatt tizenkét pecséthely van, melyeknek ketteje üres, a többi tiz mellett pedig a következő aláírások állnak:

Sigismundus Kornis mp. (P. H.). Kékedi Sig. urunk ő nagysága tanácsa, hoppmestere, Szolnokvármegye főispánja mp. (P. H.). Simon Péchi de Szent-Erzsébet mp. (P. H.). Kornis Ferencz Kolosvármegyének főispánja mp. (P. H.). Kemény János fejérvármegyei főispán, fogarasi kapitány mpria. (P. H.). Bornemisza Pál udvari főkapitány mpria. (P. H.). Vesseliény Boldisár Dobokavármegyének egyik főispánja mp. (P. H.). Gerendi Márton Tordavármegyének főispánja mp. (P. H.). Huszár Máttyás Marosszéknék főkirálybirája mp. (P. H.). Stephanus Fodor judex regius sedis et oppidi Saxonialis Szászváros mp. (P. H.).

Egy harmadik, Ecseden 1636. decz. 24-én kelt, s Bethlen Péter aláírásával és pecsétjével megerősített reversalis, csak annyiban különbözik az előbbiektől, hogy a következőkép kezdődik:

Comes Petrus Bethlen de Iktár comitatum Hunyadiensis et Maramarosiensis perpetuus comes etc. Recognosco et notum facio per praesentes stb. s hogy Bethlen Péter magáról egyes számban beszél míg a fejedelmet nem per »ő kegyelme«, mint Bethlen István, hanem per »ő nagysága« említi.

B. l. e.
felet
hivat

Végre e harmadik, Bethlen Péter által kiadott reversalis hátlapján a fejedelem kezével írva ez áll: Betlen Péter reversalisa die 24. Decembris Ecsed 1636.

(Mindhárom oklevél eredetije a m. k. orsz. levéltárban).

LIII.

1637. márcz. 1.—22.

A megyesi országgyűlés törvényei.

Nos Georgius Rakoci, dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem primum mensis Martii, anni domini millesimi sexcentissimi trigesimi septimi, in civitate nostra Megyes ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, acceptaque habentes, benigne approbare, ratificareque dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articvli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis, in civitate Megyes ad diem primum mensis Martii, anni domini 1637. indictis celebratis conclusi.

Kegyelmes urunk természet szerint való fejedelmünk, nagy hálákat adunk az mindenható felséges istennek egész országúl, három nemzetül, hogy Nagyságodat országával együtt az elmúlt sok külömb-külobmféle veszedelmes változásokban, állapotokban, és szegény hazánkra következő veszedelmekben megtartotta, és Nagyságodnak erőt s egészséget szolgáltatott arra, hogy szegény hazánknak fellobbant tűzét enyhyire való csendes és békességes állapotra hozta, és minket is egész országúl, három nemzetül, ez mostani generalis gyűlésre convocáltatott; kiért dicsírtessék és felmagasztaltassék azon szent istennek nagy neve; könyörögvén ő szent felségének azon, hogy ennekutánna is Nagyságodat birodalmában csendes, jó egészséges hosszú életben tartsa meg, és engedjen több

gyűléseket is gyakorta Nagyságodnak szegény hazánkkal egyetemben való békességes megmaradásunkra celebráltatni.

Articvlvs I.

Az elmúlt esztendőkbéli hátramaradott adónak az portára való béküldése szorgalmaztatik.

Az mint azért Nagyságod intinnálja propositiójában az elmúlt esztendőbéli adónak az fényes portára való bévitelit. kegyelmes urunk nekünk is országúl, három nemzetől az tesszik, hogy mindjára az elmúlt esztendőbéli adónkat béküldje. és arról az fényes portát contentálja, hogy így ne láttassunk valamiben az ellenünk való dolgokra okot adnunk. Annak bévitelekor ugyanakkor az athnamét is solicitálhatják s megis jelenthetik, hogy az ajándékot is felszedetjük és meg is adjuk, csak az athnamé legyen meg.

Articvlvs II.

Az kapúszám után való contributió végeztetik.

Noha látjuk kegyelmes urunk szegénységinknek számtalan fogyatkozását, és az hadak miatt igen nagy pusztulásokat; sokan közzülök messzszeföldre elbújdostanak, kik soha talám nem is redeálnak; ez elmúlt nyáron nem is takarhatván szénát, marhájok igen elholt, mostan is halton hal; az mi kevés búzájok volna, annak sincsen semmi árra; marhájoknak is, kik megmaradtanak, asztagbéli búzájokat adják szemestől; az nagy summa talléroknek is megadása rajtok vagyon: mindazáltal kegyelmes urunk, hogy Nagyságodnak is meg ne fogyatkozzunk, ígérünk kapúszám után az két adózásban tiz-tiz forintot, az Nagyságod tárházában az elmúlt esztendőbéli terminusok szerént, úgymint a szent György napinak felét ad primum Junii, felét ad primum Augusti, az szent Mihályinak felét ad primum Octobris, felét pedig ad primum Decembris beszolgáltatni. Az partiumbéli uraink s atyánkfiai, az száz urainkkal s atyánkfiaival együtt, ezen tere viselésre ígérk magokat; hasonlóképpen az székelly uraink s atyánkfiai is, kiknek az vármegyén ő kegyelmek közzül jobbágyok vagyon. Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak alázatosan könyörünk, légyen contentus véle.

Articvlvs III.

Bethlen István uram ő nagysága ellen az 1636. esztendőbéli I. articulus jó conditiók alatt cassáltatik, és az idvözült fejedelem ő felsége idejében concludáltatott articulus confirmáltatik Iluszt vára építése felöl.

Kegyelmes urunk fejedelmünk, Bethlen István uram ő nagyságának minémű contractusa légyen Nagyságoddal és ve-

lünk egész országúl, jól tudjuk. Az mely articulusokat azért egész országúl, három nemzetül, ő nagyságának Ecsedből való elmenetinek alkolmatosságával csináltunk, kiváltképpen az 1636. esztendőbéli Kolosvárat ad 15. diem Mensis Februarii indicáltatott gyűlésben való első articulusuukat, és azután valókat is, melyek ő nagyságának böcsületinek sérelmére volnának, in ea parte, mennyire ő nagyságára, fiára, és amnistia ¹⁾ a kiket befoglal. tartoznék, egész országúl, három nemzetül cassáljuk, amihiláljuk, és azokkal ezután soha nem élünk; úgy mindazonáltal, hogy ő nagysága is tartsa az Nagyságodnak és nékünk egész országúl adott reversalisához magát mindenekben. Huszt várának pedig épületiről az szegény idvözült kegyelmes urunk Gábriel fejedelem ő felsége idejében concludáltatott articulus observáltassék, és suis temporibus suo modo praestáltassék.

Articulus IV.

Minden fiscalis várakban, az egy Huszt várán kívül, praesidium tartassék.

Noha kegyelmes urunk, az fiscalis várakban lévő praesidium tartása felől egynehány rendbéli articulusink extálnak: mindazáltal ez mostani generalis gyűlésünkben egész országúl három nemzetül így deliberáltunk arról: a mi az egy Huszt várát illeti, ennekutánna Bethlen István uram ő nagysága ne tartozzék Husztban praesidiumot az magához tartozandókon kívül befogadni, mivel ő nagysága Huszt várának állapotjáról Nagyságodat és minket is országúl elegendőképpen assecurált, egyebütt pedig minden fiscalis helyekben tartson Nagyságod elégséges praesidiumot.

Articulus V.

Az dotalista relictáknak magokriselések az ök megholt uroknak javaiban végeztetik.

Az relictáknak állapotjokról ekkédiglen kegyelmes urunk noha semmit nem végeztünk: mindazáltal mostan communi voto et suffragio concludálunk így: hogyha mely relictá az uroktól reámaradott jószágokban szántszándékkal kárt. pusztítást tészen, in praejudicium successorum, az successor nem várván azt, hogy az relictá ad secunda vota transeat, azon kár tételért evocáltassa annak az vármegyének székire, melyben az kárt tészi, és denegatis ulterioribus remediis lehessen csak egy novuma azon causában, azután appelláljon egyenesen az táb-

¹⁾ A nyomtatott példányban hibásan áll: Amistia.

lára vagy az gyűlésre, mikoron törvények celebráltanak; ha penig convincáltatik, tartozzék azon relicta kimenni az decedált urának jószágából, úgy mindazáltal, hogy az haeres tartozzék dossát in integrum deponálni. Ha peniglen vigore contractus bírná is az dotalista az olyan jószágot, ha az successoroknak szántszándékkal kárt téssen, és az contractusnak színe alatt pusztítaná az jószágot: eo facto is az jószágot amitálja. Ha penig inscriptióban vagyon az dotalistánál, és nem akarja az haeres patialni, redimálja tőlle. az capitalis summát in paratis pecuniis letevén néki, de úgy, hogy ha az inscriptio legitima léssen. E converso ha az relictákat is az haeresek háborgatják, hasonlóképpen procedáljanak ők is ezen brevis processus szerént az haeresek ellen. Az mely károk penig eddig az relictáktól löttek, s most is azon jószágban lagnak, azokat is az szerént persequalják; ezeken penig kegyelmes urunk csak az dotalistákat értjük, nem az tutrixocat. Az kiknek penig utrinque ilyen causájok léssen, tartozzanak az tiszték ante omnes alias causas elővenni és decidálni.

ARTICVLVS VI.

Az botos legényeknek kártételekről való büntetés decernáltatik.

Nem kicsin injuriánk lévén kegyelmes urunk az botos legényeknek is állapotjokról, holott búzánkat, vetésünket, fűveinket egyaránt tapodtatják az Nagyságod marháival: végeztük azért, hogy az mely botos legények szántszándékkal kárt tennének, kiváltképpen az őszi és tavaszi vetésekben, comperta rei veritate, tartozzanak az igaz böcsű szerént contentálni az kárért; az olyan botos legénynek maga marháját az böcsűi szerént való kártételért igaz contentatióig foghassák ki, mivel az Nagyságod marhájának bélyege vagyon, és azok között könnyen kiismérhetni.

ARTICVLVS VII.

Hogy az katonák az szegénységet illetlenül akármí dologban is ne infestálják, concludáltatik.

Minémű sok injuriánk légyenek kegyelmes urunk az Nagyságod fizetett katonái felől is, meg nem tudjuk mondani, holott az kik palotára jönnek közzülök, amyi élest szednek az szegénységen, szekeret is vévén tőllök, kiken az élest elvigyék, hogy sokáig avval érik meg, a hová zászlóstúl nem akarnak szállani, azon az falun nagy sanczot, fizetést vesznek. Hogy azért Nagyságod ezt az illetlen dolgot tollálni és refrenálni kegyelmesen ígéri, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

ARTICVLVS VIII.

Az nagybányaiak, ha az Erdélyből odaszökött jobbágyokat ki nem adják, az questus elfogatik tőlök Erdélyből, végeztetik.

Az nagybányaiaktól is nem kicsin injuriákat szenvedünk kegyelmes urunk. holott jobbágyinkat, kik odafutnak, meg nem akarják adni, sőt az kiknek megadnák is, az város kapujában az darabontok kiszabadítják kezekből. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, és ugyan articulusban is íratván, hogy valamíg ez ilyen dolgot mi ellenünk fentartják, ne légyen szabad se búzát, se vajat, se sajtot, se mézet, se szalonnát, se kötelet, in genere semminémű eladó marhát Erdélyből és az partiumból Nagy-Bányára kivinni. Ha kik penig ez ellen cselekednének, comperta rei veritate, az ispánok kétszáz forintot exequálhassanak az olyanon, vigore praesentis articuli. Ha penig ők is ezen dologból magokat megjobbítják, és oda-futott jobbágyinkat megadják annak módja szerént, ezen ő ellenek írt articulusunk annihiláltassék. Könyörögvén Nagyságodnak alázatosan, fiscalis jószágiban lévő tisztviselőjével is ezen módot observáltassa ezen poena alatt. Minek előtte mindazáltal ez articulusunkkal élni akarnánk, ex superabundanti Nagyságod is velünk együtt ne neheztelje őket megtalálni; ha mégis azon contumaciában maradnának, kételenek leszünk ezen articulusunknak erejével élni.

ARTICVLVS IX.

Az pestisben rovásról elholt embereknek adójok defalcáltatik.

Hogy Nagyságod kegyelmességéből az pestis miatt desoláltatott helyeket minden vármegyében az ispánok revisiója szerint acceptáltatta, és adójokat is az szerint percipiáltatta, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk. Végeztük azért mi is egész országúl, három nemzetől, hogy az a dolog azon karban maradjon, az egy Kolosvármegyén kívül; azok az elmúlt esztendőbéli adót restituálják, azután újban kimenvén az tisztek rectificálják, a hol az egy pestis miatt való defalcatio kívántatik, és azután administrálják az szerént.

ARTICVLVS X.

Az gonosztévöket ha ki ok nélkül elszabadítja, poenája decernáltatik.

Kegyelmes urunk az mely városban vagy penig egyéb erősségekben valamely rabot, gonosztévöt, az kiket az nemes

emberek vagy az vármegye ad bé, és az tisztek fizetésért vagy egyébképpen elbocsátják szántszándékkal, végeztük, hogy az olyan tisztek, jó okát nem adhatván dolgoknak. az előbbeni articulusok szerént 500 forinton convincáltassanak eo facto.

Articvlvs XI.

Az váradiakhoz voló kegyelmessége ő nagyságának.

Az váradi városbéli atyánkfiainkhoz is hogy Nagyságod kegyelmességéből, mind az postálkodásból s mind taxájoknak remittálása felől, Nagyságod kegyelmesen annuál az mennyiben lehet, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articvlvs XII.

Keres-szegre annak idejében commissarius bocsáttatik.

Keres-szegre is hogy Nagyságod kegyelmességéből, a mostani szomszéd országi zurzavarok s az portai állapotok megcsendesednek, isten nekünk is Nagyságoddal együtt hazánkban jobb csendességet mutat, hogy commissáriussait elbocsáthassa, az ott való dolgoknak eligazítására, végeztük és concludáltuk.

Articvlvs XIII.

Jobbágyból lött lator darabantok párttartói ellen poena decernáltatik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy a mely gyalogot kapuszám után jobbágyinkból az hadban küldünk, és az olyan gyalogok, az szent úristen az dolgot lecsendesítvén, földesurokhoz visszamenni nem akarnának, vagy fenyegetnék őket, és az olyanoknak valaki pártját fogná, in poena flor. 200 convincáltassanak vigore praesentis articuli, exequáltassanak is.

Articvlvs XIV.

Az harminczadosok szokatlan taxát ne exigáljanak az sóval kereskedőkön, alias poenán maradjanak érette.

Az debreczeni és egyebütt való harminczadosok hogy az sóval való kereskedőket magok számokra szokatlan vétellel ne háborgassák, sub poena fl. 500 végeztük és concludáltuk.

Articvlvs XV.

Az publicatióról való privilegium confirmáltatik.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, hogy az mely privilegiumot Nagyságod az elmúlt esztendőben az publicatióknak dolgából és állapotjáról adott, azon privilegium abban megírt conditiók szerént roboráltassék, confirmáltassék, és in specie

articulusban is íratassék, melyeknek tenora így következik: Mivel eddig az deficiált emberek jószáginak publicatiójában semmi bizonyos terminus nem observáltatott, megengedtük, observáltatni is parancsoljuk, hogy ennekutánna mindenkor csak szintén az olyan deficiált emberek jószága publicáltassék az mostani publicatiónak szokott processusa szerint, az kik a publicatiónak előtte harminczkét esztendőök alatt deficiáltanak, az kik pedig ezelőtt harminczkét esztendővel deficiáltanak, azoknak jószágok soha ne publicáltassék ezután fiscusunk számára, hanem az fiscus, avagy ha donatarius léssen, az procedáljon afféle jószágoknak keresésében longo juris processu. Hogy pedig az contradictorok, kik az publicatiónak contradicáltak, igasságokat jobb módjával producálhassák, és ne kényszeríttessenek minden terminusokon iudifferenter comparálni, abban is ennekutánna ilyen mód observáltassék: az gyűlések alatt iudifferenter minden publicatiók, kiknek anniversarius terminusok előtt, revidéáltassanak; az mely publicatióknak pedig terminusok az gyűlésig el nem telnék, terminusok alatt revidéáltassanak; az erdélyi publicatiók az erdélyiek terminusán, az Magyarország részeinek publicatiójok az magyarországi terminusok alatt decidáltassanak.

Articvlvs XVI.

Hogy Bihorvármegyéből az elszökött jobbágyokat kiadják, végeztetik.

Vagyon ilyen bántásunk is kegyelmes urunk, hogy az mely jobbágyink Erdélyből Bihorvármegyében szöknek, tempore repetitionis kézben sem adják, sem pedig nem felelnek felölök, hanem csak reá szabadítják, hogy megfoghassa az repetens az jobbágyot. Végeztük azért és ugyan articulusban is íratuk, hogy ő kegyelmek is sub poena in articulis expressa az előbbeni articulushoz tartsák magokat, és jobbágyinkat comperta rei veritate restituálják, az holdoltságon kívül, az hova az szolgabírónak nem volna menni bátorságos az holdoltságban.

Articvlvs XVII.

Hunyad vármegye praestálja az gratuitus labort Karán-Sebesben.

Végeztük azt is kegyelmes urunk, Hunyadvármegyéből az gratuitus labort praestálják Karán-Sebesben, sub poena ducentorum florenorum Hungaricalium, az előbbeni articulusok szerint.

ARTICVLVS XVIII.

Karán-Sebesben restitúdja az Keresztesi Pál uram successora az elvitt szakálasokat.

Az mely szakálasokat Keresztesi Pál uram Karán-Sebesből elvitt volt. mivel azok az végházaknak munitiójára valók voltak. végeztük, hogy sub poena fl. 200 comperta rei veritate visszaadassanak.

ARTICVLVS XIX.

Jenőben praestálja Zaránd az gratuitus labort.

Mivel kegyelmes urunk Jenő igen végház, és az falai mostan is igen megromladoztanak: végeztük egész országúl, három nemzetül, hogy Zarándvármegye, az felsőjárás is, úgy praestálja az gratuitus labort egy hétig, mint az alsójárás. minden helyeken az urak jószágá is. Holott penig Jenőhöz sok fiscalis jószágok vadnak, Nagyságodnak könyörgünk, kegyelmességéből váltsa ki, hogy azok vihessék végben Jenőhöz való épületeket; mert azon kívül az gratuitus labor igen keveset téssen. Az kiket kegyelmes urunk az fiscalis jószágokban jure perennali eladtanak, Nagyságod kegyelmességéből recuperáltassa az 1615. esztendőbéli articulus szerént; az mely fiscalis jószág penig valora felett való summában vagyon Jenőhöz, az is redimáltassék az előbbeni articulus szerént.

ARTICVLVS XX.

Nem szabad új aknát nyitni sub certa poena.

Az kik Nagyságod sóaknái kívül sót ásnának, vágnának, avagy hordanának, végeztük és concludáltuk, hogy ha idegen ember valaki földén, határán, sót vág, és ott depraehendáltatik. minden nála levő marháját amittálja, maga penig flor. 40 redimálja magát; erről observáltassék az 1633. esztendőbéli 13-dik articulus.

Az nemes embereknek is penig maga szükségére is ne légyen szabad se pénzen, se ajándékon az sót eladni vagy vágni; ha penig comperiáltatnék, hogy vagy maga, vagy tisztartója pénzen vagy ajándékon sót adna el, vagy maga szükségére is vágatna, comperta rei veritate, toties, quoties peccál, in poena flor. 200. convicáltassék.

ARTICVLVS XXI.

Az Réz-bányához vágandó öl fáknek vágatása decernáltatik.

Az Réz-bányához vágandó öl fáknek állapotjokról kegyelmes urunk végeztük, hogy observáltassék az 1633. eszten-

dőbéli 14-dik articulus, és az míg Nagyságod comissariusit küldheti ki, tartozzanak az előbbeni usus szerént az öl fákat praestálni.

Articulus XXII.

Kik az harminczadot elkerülik, arról való poena concludáltatik.

Mivel kegyelmes urunk az harminczadosokról elegendő articulusink extálnak, tetszett mostan is, hogy Nagyságod azon articulusokat observáltassa, hogy minden vármegyében, citatione tamen mediante, in prima sede judiciaria, ante omnes alias causas az harminczadosok dolga leváltassék, abscissisque omnibus iudicis remediis determináltassék, és az olyan contumax emberek, kik az harminczadot elkerülik, in triplo conváltassanak. Ha penig jobbágy ember lészen, kérjenek törvényt felőle, és ha nem tetszik az törvény, utrinque appellálhassák; de annak is büntetése azon feljebb specificáltatott mód szerént légyen.

Articulus XXIII.

Az mely tősérek insidiose marhát visznek ki az országból, azoknak poena infljáltatik.

Az kik kegyelmes urunk innen Erdélyből marhát vinnének ki kereskedésnek okáért, végeztük egész országul, hogy arról az 1632. esztendőbéli 30-dik articulus observáltassék minden rendek között indifferenter.

Articulus XXIV.

Fogaras-földéről elbujdosott jobbágyok reducáltassanak.

Mivel az Fogaras-földéről elbujdosott és akármí módon elment jobbágyok felől immár egynehány úttal concludáltunk kegyelmes urunk országul: végeztük azért újjobban, hogy az 1635. esztendőbéli 14-dik articulus observáltassék, hoc addito: hogy ha az temporalis ura valami marhát ad néki az jobbágy-ságra való kötelezésének idején, s azután épült, azt szörin tartozzék az jobbágy néki viszszaadni tempore reductionis; ha penig semmit nem adott, hanem maga industriájával keresett az jobbágy, ne tartozzék elvenni tőle, sub poena praemissa. Sőt ha szabad akaratja szerént az jobbágy haza akar menni akarmikor, meg ne tartóztassa, bocsássa békével ezen poena alatt minden kár nélkül.

Articulus XXV.

Vizaknai aknára az fundus regiusról kételenség alatt Szeleste széken kívül ne tartozzanak extraordinarie munkásokat adni.

Kegyelmes urunk fejedelmünk, mivel az egész universitásnak sok bántódása vagon, holott őket az fundus regiusról

is akar micsoda munkára erőltetik Vizaknára az kamara ispánok, az mely soha nem volt, és az fundus regiusról soha nem tartoztak, hanem csak Szeleste székéből, mikoron új aknát kezdettenek Vizaknán: végeztük azért az Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy ő kegyelmek között is ezen dologban observáltassék az régi jó usus; ne kételenítessenek illetlen terehviseléseket velek praestáltatniok az fundus regiusról; mindazáltal Szeleste székéből tartozások szerént praestálják az régi jó usus szerént.

Articvlvs XXVI.

Salus conductusa és címere kiknek nincsen, postán hordozni az olyanokat ne tartozzanak, se ne gazdálkodjanak nekik

Végeztük azt is kegyelmes urunk egész országúl, hogy az járókelők, fő emberek szolgálai, posták és egyéb rendek úton járásokban semmi illetlen dolgot ne cselekedjenek, és posta lovakot avagy szekereket az vársi atyánkfiaitól minden helyeken, mind Lugoson, Káránsebesben és egyebütt is tovább az régi jó usus és rendtartás kívül ne vigyék, se ne erőltessék őket, hanem observáltassék ezekről az 1630. esztendőbeli 13-dik. vizont az 1627. esztend. 5-dik, és 1626. esztend. 14-dik articulusok. Ha pedig ehez nem tartanak magokat, hanem valamely posta szántsándékkal az szegény ember lovát által verné, megölné: eo facto adja meg az árát. Az több articulusok is observáltassanak az posták és útonjárók dolgából.

Articvlvs XXVII.

Az városokban való drabantoknak esztendejek eltelvén, bo-csássák békével, s az üdö alatt az feleségek adják meg az adót.

Kegyelmes urunk fejedelmünk, az Nagyságod kegyelmes tetszéséből végeztük mi is, hogy az mely drabontot az Nagyságod váraiban befogadnak drabantságra jobbágyinkból, esztendejek eltelve, ha vissza akarnak menni, mehessenek vissza, minden bántás nélkül; feleségeket pedig ne vigyék bé az városokban, hanem szolgálják az földesurokat, és adják meg is adójokat.

Articvlvs XXVIII.

Az taxás városoknak contributiója.

Kolosvár adjon flor.	2200.
Fejérvár adjon flor.	200.
Bánfi Hunyad adjon flor.	200.
Udvarhely adjon flor.	250.
Kizdi-Vásárhely adjon flor.	175.

Sepsi Szent György adjon flor.	125.
Illyefalva adjon flor.	125.
Egeres adjon flor.	100.
Nagy Almás adjon flor.	70.
Várad adjon flor.	1500.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento vel variatione aliqua, inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula, in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes. approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Meggyes, die vigesima secunda mensis Martii, anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo septimo.

G. Rakoci mp.

(P. H.)

Nyomatott hiteles példánya, hátán ezen jegyzéssel: »Pro Comitatu Albensi Transylvaniae«, az *erd. Muzeumban (a Dónáth-gyűjteményben)*. — Egyszerű példánya, a fejedelem aláírása és pecsétje nélkül, ugyanott (*Jos. Com. Kemény Cod. Authent. Art. Diet. Trans. IV. köt.*)

LIV.

1637 márcz. 20.

Bogádi és Réz utasítása a II. Ferdinánd halála alkalmából küldendő követtség ügyében.

Azt mi értjük s jól tudjuk, hogy császárt ő felségét méltóságosb volna uri követink által mostani új császárságában idvözlenünk s atyja halálában keserves állapotjában vigasztalunk: de mind tatárság fenn lévén, s a Duna mellett török hadak, s Havasalfölde, Moldva mind fegyverben lévén. az portának is igen nagy vigyázása lévén reánk, veszedelem nélkül mint lehessen meg, mi nem látjuk, mert alioquin az ő felsége méltóságát örömeest megadnók. ha veszedelem nélkül lehetne: azt kellene cardinál uramnak ő kegyelmének, és a hol az alkalmatosság mutatná, proponálni, hasznosb-é az közönséges jóra nézve per tacitam legationem ő felségéhez minden eu-

gedelmességünket, igaz sinceritásunkat megmutatni, avagy pedig publice az portának nagy offensiojával azon dolgot praestálni. Míg az török nyilván ellenségünknek nem declarálja magát, idő előtt nem hasznos Erdélynek irritálni. Erről vegyen Kegyelmed cardinál uramtól értelmet és jóakaróinktól is, az kiktől illik. Azt solennis legatio nélkül is becsületes szolgálk által megígérhetjük, hogy mi az megholt császárral ő felségével való confoederationkat az mostani császárral ő felségével is szentül meg akarjuk tartani, kérvén ő felségét is, mint legitimus successort, hogy a velünk kötött confoederatiót ő felsége is tartsa meg.

Az solennis legatióban forog egyfelől az ő felsége méltósága, másfelől pedig Erdélynek periclitálása. talám ő felsége sinceritasunkkal megelegetvén és méltóságának tettetes legatio nélkül való megadásával is contentus leszen, közönséges veszedelmünknek eltározatására nézve. Ez kérdésről pedig beszélgetvén cardinál urammal és más jóakaróinkkal is, valami azoknak tetszeni fog, éjjel nappal nekünk is adja értésünkre. Mert mi idegenek nem volnánk a tettetes legatio kiüldéstől, csak lehetne derekas nagy akadályunk nélkül. Az törökökkel való békességünk még új állapattal levén, könnyebben suspicalkodhatnak fölöle; noha Betlen István ennek előtte is aival vádolt henünket, hogy mi császárhoz ő felségéhez kötöttük magunkat a törökök ellen. Cardinál uramnak császárnak ő felségének szóló credentionalis levelünknek pariáját megmutatván, ha fog tetszeni ő kegyelmének, azzal menjen fel kegyelmelek ő felségéhez, és salutálja, szerecséltesse új birodalmában, s mostani keserűségében vigasztalja. Azért is jobb Kegyelmeleknek felmenni, hogy ha módunk nem lehet a követek felküldésében, ne ítéljék azt, hogy már ő felségét császárt posthabealtuk volna, hanem kegyelmelek instructiója szerint ez particularis legatio által adja meg az ő felsége méltóságát, ajánlván a mi részünkről az szent békességnek megtartását, ő felségét is azon dologra kérvén. Kérje azon is Kegyelmelek ő felségét, hogy az legationak (ne) az ő alacsony állapotját, voltát, hanem az mi igaz sinceritásunkat tekintse inkább.

Ebben azért nem az a mi intencionk, hogy ő felségét az mostani Kegyelmelek követsége kívül más követség által is nem akarnók látogatni,; csak hogy ne lenne tettetes az török botránkozására, és idő előtt ne kívántatnék.

Kivül: (Rákóczi Gy. kezével). Bogádi s Réz András brevis instructiója. 20. Martii Medgyes 1637.

(Eredetije a vörösvári levéltárban.)

TARTALOM.

XXI. FEJEZET.

	Lap.
1630. jan. 25—febr. 17. Gyulafehérvári országgyűlés	3
1630. apr. 7—29. Kolosvári országgyűlés	33
1630. júl. 10—17. Megyesi országgyűlés	37
1630. szept. 21—oct. 8. Kolosvári országgyűlés	44
1630. oct. 26—decz. 8. Segesvári országgyűlés	54
1630. decz. 20—29. Gyulafehérvári országgyűlés	59

Levelek és Okiratok.

I. 1629. nov. 28. Bethlen István	61
II. 1629. nov. 30—decz. 1. Kemény János által adott vála- szok	62
III. 1629. nov. 30—1630. márcz. 3. A hét vármegye restitu- tíója ügyében kiadott rendeletek és jelentések	64
IV. 1629. decz. 13. A fejedelmi tanács fizetésének megállapí- tása	74
V. 1629. decz. 7. Esterházy hadfelkelési parancsa	75
VI. 1630. jan. 25—febr. 17. A gyulafehérvári országgyűlés végzései s irományai	76
VII. 1630. jún. 21. Ibrányi Rákóczynak: Csáky fondorlatairól tudósítja	108
VIII. 1630. júl. 17. Esterházy Bethlenhez: az erdélyi hadi ké- születek ügyéhez	110
IX. 1630. júl. 17. A megyei országgyűlés végzései s iromá- nyai	111
X. 1630. aug. 6. Katalin Esterházynak Zólyomi kiütése ügyé- ben	125
XI. Alaghi intézkedése Kovács Péter hadainak elhelyezése ügyében	126
XII. 1636. szept. 16. A kormányzó a felső-magyarországi ren- deknek Bornemisza beütési kísérlete ügyében	127

XIII.	1630. szept. 21—oct. 8. A kolosvári országgyűlés ironányai s törvényei	129
XIV.	1630. oct. 3. Esterházy levele a fejedelemlhez, erdélyi rendekhez ifj. Bethlen István és Zólyomi támadása ügyében	140
XV.	1630. nov. 19—20. Esterházy levele az erdélyi rendekhez	143
XVI.	1630. decz. 1. Nagy Pál tudósítja Rákoczyt megválasztásáról	146
XVII.	1630. decz. 1. Jelentés Rákóczy hadi készületeiről	147
XVIII.	1630. decz. 20—29. A fehérvári országgyűlés végzései	148

XXII. FEJEZET.

1631. jún. 5—júl. 1. Gyulafehérvári országgyűlés	159
1631. oct. 13. Részleges országgyűlés	168
1632. máj. 1—10. Gyulafehérvári országgyűlés	172
1633. apr. 24—máj. 13. Gyulafehérvári országgyűlés	180
1633. aug. 21—31. Gyulafehérvári országgyűlés	193
1634. máj. 12—jún. 4. Gyulafehérvári országgyűlés	200
1635. máj. 13—jún. 10. Gyulafehérvári országgyűlés	207
1636. febr. 15—29. Kolosvári országgyűlés	216
1636. máj. 25—jún. 6. Gyulafehérvári országgyűlés	227
1636. szept. 24—oct. 3. Tábori országgyűlés Keresztes-Mezején	233
1636. oct. 24—nov. 6. Boros-jenei országgyűlés	243
1636. decz. 1—4. Szászvárosi országgyűlés	245
1637. márcz. 1—22. Gyulafehérvári országgyűlés	246

Levelek és Okiratok.

I.	1631. jan. 10. Várady Rákóczynak : az ellenpártiak titkos gyűlekezeteiről tudósítja	249
II.	Rákóczy Erdélyinek : szemrehányásokat tesz, hogy a kívánt háromezer aranyat nem szolgáltatva ki	250
III.	1631. jan. 17. Bethlen István Rákóczynak, tudósítja, hogy minő lépéseket tett érdekében a nádornál	251
IV.	1631. febr. 10. Esterházy Rákóczyhoz az alkudozások tárgyában	252
V.	1631. márcz. 28. Rákóczy kötelezvénye, hogy a titkos pontokat el fogja fogadni	253
VI.	1631. ápr. 2. Mikó levele Rákóczyhoz az alkudozások folyamáról	254
VII.	1631. ápr. 3. A kassai béke pontjai	255
VIII.	1636. jún. 5—júl. 1. Töredékek Esterházy Memoriale-jából a fehérvári országgyűlésről	259
IX.	1631. szept. 25. Rákóczy hadfőkelési parancsa	273

	Lap.
X. 1632. márcz. 11—ápr. 24. Kéry János követsége . . .	274
XI. 1632. máj. 1—10. A gyulafehérvári országgyűlés törvényei	280
XII. 1632. máj. 28—júl. 11. Sennyey korlátnok főkövetsége . . .	289
XIII. 1632. szept. 19. Kéry küldetése Rákóczyhoz	299
XIV. 1633. ápr. 5. A fejedelem Kapi Andrásnak az eperjesi tárgyalások ügyében	311
XV. 1633. ápr. 24—máj. 13. A gyulafehérvári országgyűlés törvényei	312
XVI. 1633. máj. 15. A fejedelem Kapi Andrásnak az eperjesi tárgyalások ügyében	327
XVII. 1633. máj. 16. Az első diploma tervezetek	328
XVIII. 1636. júl. 18. Rákóczy levele biztosaihoz az alkudozások ügyében	272
XIX. 1633. júl. 25. Kiegyezés Brandenburgi Katalinnal . . .	274
XX. 1633. aug. 29. Zólyomi nótapere	340
XXI. 1633. aug. 5—szept. 28. Az eperjesi béke	382
XXII. 1634. ápr. hó. Pathay Sámuel követsége Bécsbe	389
XXIII. 1634. máj. 12—jún. 1. A gyulafehérvári országgyűlés törvényei	398
XXIV. 1634. jún. 21. Csernel és Hrabecz követsége a lengyel királyhoz	409
XXV. 1635. febr. 20. A király válasza, melyet a soproni országgyűlés alkalmával Rákóczy követeinek adott	411
XXVI. 1635. máj. 13—jún. 10. A gyulafehérvári országgyűlés törvényei	414
XXVII. 1635. máj. 20.—szept. 30. Hrabeczim Dániel bécsi követsége	434
XXVIII. 1635. nov. 23. Székely Mózes egy török fővezérhez, közbenjárását kéri	439
XXIX. 1635. nov. 29. Esterházy emlékezete Csernel számára . . .	440
XXX. 1636. febr. 16. Herczeg Zsigmond bécsi küldetése	442
XXXI. 1636. febr. 15. Rákóczy ellen a kolosvári országgyűlésen kiadott lázító-irat	444
XXXII. 1636. febr. 15—29. A kolosvári országgyűlés irományai s törvényei	447
XXXIII. 1636. febr. 22. Rákóczy Balingot tudósítja az országgyűlések lefolyásáról s hadfogadásairól	464
XXXIV. 1636. febr. 15—márcz. 11. Rákóczy Melithnek a Bethlen Péter által elfogott szolgálai ügyében	465
XXXV. 1636. febr. 27—ápr. 10. Csernel és Bogádi követsége a császárhoz.	468
XXXVI. 1636. márcz. 17. Bethlen István második körlevele	477
XXXVII. 1636. ápr. eleje. Klobusiczky a császárnak beadott emlékirata	497

XXXVIII.	1636. ápr. 29. Rákóczy utasítása Pázmányhoz küldött követei Réz és Klobusiczky számára	498
XXXIX.	1636. máj. 17. Rákóczy Perényit tudósítja hadi készülteiről	502
XL.	1636. máj. 25—jún. 6. A gyulafehérvári országgyűlés törvényei s irományai	504
XLI.	1636. jún. 9—20. Rákóczynak a Bethlen Péter által támasztott mozgalom ügyében írt levelei	514
XLII.	1636. júl. 1. A császár parancsa Keglevich ónodi kapitányhoz, melyben Rákóczy ellen a hadfogadást tiltja	523
XLIII.	1636. júl. 2. Pázmány és Esterházy izenetei Bodor Benedek által Rákóczyról	524
XLIV.	1636. aug. 12—szept. 7. Rákóczy utasítása Klobusiczkynek	525
XLV.	1636. aug. 14. A nádor körlevele a megyékhez, melyben inti őket, hogy a törökök s az erdélyi fejedelem betöréseikkel szemben ők is készen legyenek	533
XLVI.	1636. szept. 5. Kassai korlátnok tervezete, a kassai főgenerálishoz, lengyel királyhoz, Pázmányhoz küldendő követség ügyében	534
XLVII.	1636. szept. 11. Bethlen István levele az erdélyi rendekhez s hajdúkhoz Rákóczy letéte ügyében	542
XLVIII.	1636. szept. 16—okt. 16. Bogádi András követsége a császárhoz	550
XLIX.	1636. szept. 27—okt. 16. Klobusiczky András követsége a császárhoz	561
I.	1636. okt. 26—nov. 6. A boros-jenei országgyűlés irományai s végzései	571
LI.	1636. nov. 13. Az alkudozások folytatása	572
LII.	1636. decz. 1—24. Kiegyezés Bethlen Istvánnal s Bethlen Péterrel	579
LIII.	1637. márcz. 1—22. A megyesi országgyűlés törvényei	588
LIV.	1637. márcz. 20. Bogádi és Réz utasítása a II. Ferdinánd halála alkalmából küldendő követség ügyében	598

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA.

Hibaigazítás.

- 8-dik lap 13-dik sor alólról »decz. derekán« h. olv. »jan. elején.«
131-dik lap 23-dik sor alólról »Kun Istvánnal« h. olv. »Kun Lászlóval«.
160-dik lap 16-dik sor felólról »1630« h. olv. »1631«.
175-dik lap 20-dik sor alólról »jan.« h. olv. »május«.
201-dik lap alján, a 4-dik számú jegyzet végéről kimaradt: »Szentpáli-
nak egy fenmaradt utasítását I. Török-Magyarkori Államokmánytár
III. k. 407—411. ll., hol a kelet hibásan van 1646-ra téve 1634. ápril
helyett, valamint az utasítás is hibásan van Bethlen Ferencnek
tulajdonítva.

AM. KÖZT. LEVELTÁR
KÖNYVTÁR

1646
B. 1. 4